

K. MARX - F. ENGELS

DE LA

Karl Marx
Friedrich Engels

Karl Marx
Friedrich Engels

Dela

Osmi tom

Prevodilac i urednik

Zvonko Tkalec

Redaktori prevoda

dr Ivan Brabec i Milorad Simonović

Institut
za međunarodni
radnički pokret

Prosveta
izdavačko preduzeće

KARL
MARX
FRIEDRICH
ENGELS

DELA
TOM 8

BEOGRAD 1975

Predgovor

Osmi tom obuhvata Marxove i Engelsove radove nastale u revolucionarnom razdoblju mart-novembar 1848. godine.

Osobnost ovih radova proizlazi iz osobene situacije koju su stvorile februarska i martovska revolucija 1848. godine u Francuskoj i Nemačkoj i specifičnih zadataka koje je ta situacija pred Marxa i Engelsa postavila. Radi se ne samo o novim zadacima u pojedinim oblastima teorije nego i o sasvim novoj fazi u razvitku marksizma.

U periodu od 1844. do 1847. godine Marx i Engels su prvenstveno i pretežno radili na izgrađivanju novog pogleda na svet, na izgrađivanju racionalne dijalektike, novog materijalizma i naučnog komunizma. Radilo se, pre svega, o formulisanju fundamentalnih stavova u oblasti filozofije istorije i uopšte nauke o društvu. Zapravo, reč je o formulisanju najbitnijih stavova naučnog komunizma — učenja o istorijskoj misiji proletarijata, o klasnoj borbi i osvajanju političke vlasti i koncipiranju diktature proletarijata. Ovaj posao, kako je sâm Marx istakao, priveden je kraju tokom 1847. godine, o čemu govore osnovna dela iz ovog perioda — *Beda filozofije i Manifest Komunističke partije*.

S revolucionarnom burom koja je započela februarском revolucijom u Francuskoj i koja je izazvala krupne revolucionarne potrese u Nemačkoj i celoj Zapadnoj Evropi, u prvi plan Marxovog i Engelsovog interesovanja ulaze pitanja strategije i taktike klasne borbe na datoj etapi, pitanje političke platforme, jednom rečju, tematika političke teorije.

Revolucionarna situacija koju je stvorila februarska revolucija u Francuskoj i martovska revolucija u Nemačkoj zahtevala je rešavanje specifičnih strateških i taktičkih zadataka posredstvom konkretnih istraživanja na osnovi opšteteorijskih i metodoloških stavova. Tako je Marxova teorija početkom 1848. godine, sledeći logiku samih stvari, ušla u fazu dijalektičke konkretizacije i podrobnije elaboracije političke teorije.

U ovoj nužnoj konkretizaciji Marx i Engels su najpre morali da definišu političku platformu komunističke partije u svojoj domovini, da se odrede kako prema etapama same revolucije tako i da odrede konkretan program borbe partije na svakoj od tih posebnih etapa. To je bilo neophodno ne samo radi diferenciranja komunista od

ostalih političkih grupacija nego i radi jasnijeg definisanja konkretne platforme njihove političke akcije.

Da bi odgovorili ovom primordijalnom zadatku, Marx i Engels krajem marta 1848. godine pišu *Zahteve Komunističke partije u Nemačkoj*.

Za polazni stav svih zahteva nemačkih komunista u nemačkoj revoluciji Marx i Engels stavljaju »jedinственu, nedeljivu nemačku republiku«. Ovo pre svega zato što je objedinjavanje rasparčane zemlje bilo prva pretpostavka njenog progresivnog razvitka. Značaj ovog objedinjavanja sastoji se i u tome što je ono posredstvom likvidacije partikularizma, regionalnog antagonizma i provincijalističke ograničenosti stvaralo neophodne političke okvire za formiranje nemačke nacije i za konstituisanje nemačkog radničkog pokreta u nacionalnim razmerama. Kao osnovno praktično pitanje nemačke revolucije, ono je i u političkoj platformi moralo dobiti prioritetan značaj.

Insistirajući na prvorazrednom značaju borbe za jedinstvo Nemačke, Marx i Engels su to jedinstvo tesno vezivali sa borbom za demokratizovanje društvenih odnosa i dali mu istinski revolucionarnodemokratski karakter. Jedinstvo za njih nije bilo cilj za sebe ili neki apstraktni ideal, nego adekvatan okvir jednog bitno revolucionarnodemokratskog sadržaja.

Ističući neophodnost demokratije, Marx i Engels su u *Zahtevima* predvideli i niz konkretnih mera koje tu demokratiju praktično utemeljuju i čine je istinski efikasnom. Ako su u *Manifestu Komunističke partije*, koji su redigovali nekoliko meseci ranije, naznačili najopštije prelazne mere u borbi za novo društvo i dodali da se te mere različito konkretizuju prema istorijskim situacijama, u *Zahtevima* nemačkih komunista oni su sami pokazali izvanredan primer takve konkretizacije.

Među političkim merama ove konkretizacije figuriraju opšte izborno pravo za sve muškarce koji su napunili 21 godinu ukoliko nisu sudski osuđivani, dodeljivanje plate narodnim predstavnicima kako bi i radnički deputati mogli da sede u nemačkom parlamentu, opšte naoružanje naroda, besplatno pravosuđe, potpuno odvajanje crkve od države, sveopšte i besplatno narodno obrazovanje itd.

Ove revolucionarnodemokratske zahteve u sferi politike neposredno prate i revolucionarnodemokratski zahtevi za temeljno menjanje agrarnih odnosa i ekonomije, što je sasvim razumljivo, jer bi sama demokratija bez odgovarajućeg ekonomskog preobražaja bila bez realne osnove i nosila bi apstraktan karakter. To su pre svega zahtevi za likvidiranje ekonomske osnove vladavine krupnog plemstva i ukidanja bez naknade svih feudalnih tereta, kuluka i davanja, koji su padali na leđa seljaka. U okvir ovih agrarnih zahteva spadaju i zahtevi za pretvaranje feudalnih imanja u državno vlasništvo i zavođenje moderne krupne poljoprivredne proizvodnje, proglašavanje hipoteka na seljačka imanja državnim vlasništvom i zajedno s tim plaćanje kamata na te

hipoteke državi, kao i plaćanje zakupnine u obliku poreza. S merama koje su sračunate i olakšavanje tereta seljaka i sitnih zakupaca, *Zahtevi* nemačkih komunista sadrže i mere koje podrivaju vlast bankarskog kapitala, predviđaju nacionalizaciju banaka, regulisanje kredita u interesu celokupnog naroda itd. Pored nacionalizacije sredstava transporta, rudnika i drugih javnih dobara, koja se stavljaju na raspolaganje neimućnih klasa, *Zahtevi* predviđaju i stvaranje nacionalnih radionica, kao i obezbeđivanje radnicima životnih sredstava i staranje o nesposobnima za rad.

Kao što se vidi, Marx i Engels su tražili demokratiju koja ne samo ima izrazito antifeudalni karakter nego i koja svojim radikalizmom predstavlja elemenat borbe za socijalizam, tj. koja utire put socijalizmu.

S naznačivanjem akcione platforme nemačkih komunista Marx i Engels su u *Zahtevima* ukazali i na socijalne nosioce borbe za njenu realizaciju — na proletarijat, sitnu buržoaziju i sitno seljaštvo, koji najviše stradaju u postojećem društvu i kojima ova platforma obezbeđuje da se oslobode ugnjetavanja i zadobiju prava i vlast koji im pripadaju kao proizvođačima svih bogatstava. U ovom fiksiranju zadataka proletarijata u buržoaskodemokratskoj revoluciji i određivanju osnovnih nosilaca revolucije i borbe za socijalizam u Nemačkoj leži izuzetan značaj ovog programskog dokumenta.

Ako ovaj tom počinje Marxovim i Engelsovim formulisanjem zahteva nemačkih komunista, najveći i najznačajniji deo njegovog sadržaja čine Marxovi i Engelsovi radovi vezani za martovsku revoluciju u Nemačkoj i revolucionarna zbivanja toga doba na evropskom tlu.

Martovska revolucija, koja je Marxu i Engelsu omogućila da se vrate u svoju domovinu i da se na njenom tlu neposredno revolucionarno angažuju, podstakla ih je i da pristupe pokretanju jednog revolucionarnog organa koji bi bio inspirator i vaspitač širokih masa u borbi za demokratski preobražaj. Potrebu za jednim takvim organom i njegov značaj Marx je uviđao i pre februarske bure u Francuskoj. Zato je još u Parizu pokrenuo inicijativu, započeo prve konsultacije i praktične akcije u tom smislu. Neodložnost pokretanja jednog takvog lista postala je još očiglednija posle martovske revolucije u Nemačkoj. Značaj revolucionarnog organa u revolucionarnoj situaciji uvidali su ne samo Marx i njegovi najbliži saradnici iz Saveza komunista nego i pojedini nemački revolucionarni demokrati. Iz tih zajedničkih uverenja proizišla su i zajednička praktična nastojanja. Konkretno akcije u ovom pogledu od strane kelnskih revolucionarnih demokrata i komunista privedene su uspešno kraju blagodareći Marxovom i Engelsovom angažovanju na ovom poduhvatu po njihovom prelasku u Keln. Prvi broj ovog lista, nazvanog radi nastavljanja ranije tradicije »Neue Rheinische Zeitung« — »Nove rajnske novine«, objavio se, posle dugih i mukotrpnih priprema, 1. juna 1848. godine. Ove novine su u formi dnevnog lista izlazile do 1. maja 1849, kada su

zabranjene. Članci sakupljeni u ovom tomu objavljeni su u periodu od 1. juna do početka novembra 1848. godine.

Centralno teorijsko pitanje koje je revolucionarna situacija praktično postavila i koje su Marx i Engels imali teorijski da definišu, bilo je pitanje stava i zadataka proletarijata u buržoaskodemokratskoj revoluciji. Odgovor na ovo zamršeno pitanje Marx i Engels su našli blagodareći dijalektičkoj metodologiji na kojoj je počivala i kojom se izgrađivala njihova politička teorija, posebno blagodareći ideji dijalektičkog posredovanja. U uslovima u kojima proletarijat nema ni objektivnih ni subjektivnih pretpostavki da izvede vlastitu revoluciju, on umesto da u buržoaskodemokratskoj revoluciji ostane po strani i da tu revoluciju prepusti samoj buržoaziji — mora da se angažuje na dovođenju te revolucije do kraja, kako bi ona bila što radikalnija i kako bi mogla rešavati i proleterse zahteve i prerasti u proleterску revoluciju. Razmatrajući problem odnosa proletarijata prema buržoaskodemokratskoj revoluciji, Marx i Engels su došli do ideje o *permanentnoj revoluciji*, koja u stvari znači razvijanje buržoaskodemokratske revolucije u socijalističku revoluciju. Naučni značaj Marxovih i Engelsovih radova iz ovog perioda sastoji se pre svega u tome što su oni dali naučan odgovor na ovo sasvim novo i izuzetno složeno teorijsko-političko pitanje.

Ovakvim rešavanjem ovog pitanja određena je bila i opšta platforma »Novih rajnskih novina«. To pokazuje već podnaslov ovog lista. Pokrećući »Nove rajnske novine«, Marx i Engels su ih nazvali organom demokratije. Ističući da su »Nove rajnske novine« organ demokratije, Marx i Engels su polazili od toga da se tu, kako je kasnije isticao Engels, radilo o jednom novom tipu demokratije, »demokratiji koja je svuda, u svakom pojedinom slučaju, isticala svoj specifično proleterски karakter«. Kao što se vidi, Marx i Engels su i u ovom slučaju ispoljili svojevršno majstorstvo dijalektičke konkretizacije. Usled ekonomske i političke zaostalosti Nemačke, malobrojnosti i nedovoljne organizovanosti njene radničke klase, Marx i Engels nisu mogli istupiti s direktnom komunističkom platformom i služiti se jezikom *Manifesta Komunističke partije*, jer bi ih takva pozicija neminovno odvela u političku izolaciju i sektaštvo. Umesto toga, oni su morali nastupiti s *opštedemokratskom platformom*, platformom koja obezbeđuje širok front borbe za revolucionarnodemokratski preobražaj nemačkog društva i koja pogoduje tom preobražaju. Ali, isturajući u prvi plan *opšte*, oni su istovremeno morali ukazivati i na svoju *specifičnu* poziciju. Zato su se u okviru demokratije — kako je sam Engels kasnije primetio — postavljali na krajnje levo krilo demokratskog pokreta. Na taj način saradnja s demokratima nije značila ustupke građanskom ili malograđanskom demokratizmu i degradiranje proleterске pozicije, nego sredstvo proleterског uticaja na tu demokratiju, sredstvo usmeravanja građanske demokratije u pravcu zahteva proletarijata.

Pa ipak, iako pravilna, ova Marxova i Engelsova taktička pozicija nailazila je na određena nerazumevanja i na praktične otpore u krugu njihovih saradnika. Ne shvatajući zadatke proletarijata u buržoasko-demokratskoj revoluciji i istorijsku neophodnost i revolucionarnu svrsishodnost Marxove taktičke pozicije, lider kelnskog Radničkog udruženja Andreas Gottschalk osporavao je značaj demokratije i istupio protiv saveza s nemačkim demokratima. Odbijajući masovni demokratski front u ime ideološke homogenosti, on je zapao u sekaštvo. U isto vreme Stephan Born je protiv Marxove taktičke koncepcije istupio s oportunističkih pozicija. Ignorišući značaj krajnjih političkih ciljeva, dovođenja revolucionarne borbe do njenog konačnog završetka, on je aktivnost radničke klase odvojio od zajedničkih političkih interesa nemačkog naroda, sveo je na uske profesionalne okvire i time zapao u reformizam. Ova borba na dva fronta, borba protiv levog i desnog skretanja u nemačkom radničkom pokretu, takođe je doprinosila daljem preciziranju i razvijanju Marxove političke teorije.

Razrađujući strategiju i taktiku borbe za nemačko jedinstvo, Marx i Engels su kao dijalektičari prvenstveno nastojali da formulišu takve polazne stavove koji će obezbediti realizovanje konačnog cilja. Zato su, razrađujući osnovne strateške i taktičke osnove pobjede revolucije u Nemačkoj, podrobnije ukazali i na neke druge važne uslove i pretpostavke te pobjede. Kao jedan od neophodnih uslova u tom pogledu oni su smatrali smenjivanje celokupnog postojećeg administrativno-sudskog aparata, svih administrativnih vojno-policijskih i sudskih vlasti i čišćenje države od korumpiranih i konzervativnih elemenata, jer bez toga ne može biti reči o stvarnoj demokratizaciji zemlje i o uspostavljanju narodnog suvereniteta. Zato su oštro kritikovali i osuđivali aktore nemačke revolucije što se tako tolerantno odnose prema postojećim državnim institucijama i nasleđenom sistemu vlasti.

Među neophodne uslove pobjede nemačke revolucije Marx i Engels su ubrajali i angažovanje seljaštva u revolucionarnoj borbi i učvršćenje saveza radnika i seljaka. Polazeći od toga da feudalni odnos na selu i teški životni uslovi upućuju seljaštvo na revolucionarnu borbu protiv postojećeg feudalno-staleškog sistema, Marx i Engels su, u cilju ostvarivanja čvrstog klasnog saveza seljaštva s radnicima u agrarnom programu koji su dalje razrađivali u »Novim rajnskim novinama«, snažnije insistirali na potpunom likvidiranju feudalne zavisnosti i nameta i na demokratizovanju odnosa na selu. Istovremeno su najoštrije kritikovali prusku buržoaziju što je seljaštvo, svog prirodnog saveznika bez koga je nemoćna u borbi protiv plemstva, prepustila da postane saveznik plemstva u borbi protiv same revolucije.

Marxovu i Engelsovu koncepciju obezbeđivanja pobjede revolucije u Nemačkoj, kao što se vidi iz brojnih članaka obuhvaćenih u ovom tomu, karakteriše revolucionarni realizam. »Mi ne postavljamo utopijski zahtev da se a priori proklamuje *jedinstvena, nedeljiva ne-*

XII Predgovor

mačka republika, ali zahtevamo od takozvane radikalnodemokratske partije da ne brka ishodišnu tačku borbe i revolucionarnog kretanja s njihovom krajnjom tačkom», kaže se u članku *Program radikalnodemokratske partije i program levice u Frankfurtu*. Nasuprot strahu kolebljive buržoazije od radikalizacije konačnog cilja revolucije i nesnalaženju radikalnodemokratske partije između polaznih koraka i konačnog rezultata borbe, Marx je zajedno sa Engelsom izgradio političku platformu koja uspešno povezuje polazne tačke i krajnji cilj postojeće revolucionarne borbe. Okolnost što Marxova taktika nije dovela do pobeđe revolucije u Nemačkoj i revolucionarnog ostvarenja jedinstva Nemačke, nikako ne dovodi u pitanje pravilnost te taktike i genijalnost Marxa kao revolucionarnog stratega. Umesto da se poraz revolucije vezuje za Marxovu taktiku i objašnjava njome, njega — kako je to svojevremeno zapazio Lenjin — treba objašnjavati karakterom same epohe u kojoj je Marx zajedno s Engelsom delovao, a posebno nedovoljnim razvitkom društveno-istorijskih uslova i nerazvijenosti same radničke klase.

Razrađujući političku platformu revolucije u radovima objavljenim u »Novim rajnskim novinama«, Marx i Engels su takođe podrbnije razmotrili i sam problem ujedinjenja Nemačke. Oni su ovdje još konkretnije pokazali da to jedinstvo nije samo usko nacionalni nego i eminentno evropski problem. Tom prilikom oni su naglasili izuzetan značaj pobeđe revolucije u Nemačkoj za jačanje revolucionarnih procesa u susednim zemljama i u evropskim razmerama uopšte. Razmatrajući problem ujedinjenja Nemačke Marx i Engels su još snažnije istakli da se do jedinstva ne dolazi političkim kombinacijama i sporazumima u vrhu, nego masovnim pritiskom i revolucionarnom akcijom pokrenutom iz baze.

Raspravljajući o konstitucionalnoj strani jedinstva Nemačke, Marx i Engels su istakli da su za Nemačku neprihvatljivi kako pruski unitarizam i hegemonizam tako i severnoamerički i švajcarski federalizam. Odbacujući pruski model, Marx i Engels su tvrdili da bi jedinstvo po tom modelu značilo »rastvaranje Nemačke u Pruskoj«. Odbacujući federalizaciju zemlje zato što se njom ne obezbeđuje potrebno jedinstvo, oni su istakli značaj same federacije kao »objedinjavanja slobodnih i ravnopravnih«. Opredeljujući se za centralizaciju radi prevladavanja postojeće ekonomske i političke rasparčanosti Nemačke, oni su istovremeno naglasili da traže takvu centralizaciju koja obezbeđuje objedinjavanje slobodnih i ravnopravnih.

Podržavajući revolucionarna zbivanja u Nemačkoj, Marx i Engels su podvrgavali oštroj kritici postojeće konzervativne struje i antirevolucionarne otpore. Kritikujući feudalnu reakciju oni su se obračunavali i s buržoaskom kontrarevolucijom. S istom oštrinom su se odnosili i prema mahinacijama krupne buržoazije koja je radila na tome da se revolucija izigra ili zaustavi na pola puta. Posmatrani sa ovog stanovišta, njihovi članci objavljeni u »Novim rajnskim novi-

nama« i obuhvaćeni u ovom tomu predstavljaju obrazac kritičke misli i revolucionarne publicistike.

Ova revolucionarna usmerenost u tretiranju osnovnog nemačkog problema — obezbeđenja revolucije i ostvarivanja jedinstva — došla je do punog izražaja i u Marxovom i Engelsovom tretiranju spoljnopolitičkih problema. Spoljnopolitička platforma »Novih rajnskih novina«, isto tako kao i politička platforma borbe za nemačko jedinstvo, zasnivala se na konkretno-istorijskoj određenosti klasnih snaga koje se konfrontiraju na evropskoj areni.

Polazeći od toga da su nemačka revolucija i ujedinjenje Nemačke centralno pitanje celokupnog lanca revolucionarnog kretanja, jer od nje, u krajnjoj liniji, zavise uspeši revolucionarnih pokreta u Italiji, Mađarskoj i Poljskoj, Marx i Engels su smatrali da se to ujedinjenje može postići jedino jedinstvenom akcijom revolucionarnih snaga evropskih zemalja protiv vladajućih klasa s jedne, i njihovom zajedničkom borbom protiv ruskog carizma kao udarne pesnice i glavnog oslonca evropske reakcije, s druge strane.

Ovakvom strateškom procenom bio je određen i osnovni spoljnopolitički smer »Novih rajnskih novina«: podržavanje nacionalnooslobodilačkih borbi ugnjetenih evropskih naroda i propovedanje revolucionarnog rata protiv ruskog carizma.

Internacionalističku solidarnost s borbom ugnjetenih evropskih naroda Marx je ispoljio neposredno pred izlazak prvih brojeva »Novih rajnskih novina« iz štampe. »Braćimo stvar talijanske nezavisnosti, borićemo se na život i smrt protiv austrijskog despotizma u Italiji, isto onako kao u Nemačkoj i Poljskoj« — pisao je Marx u pismu redaktoru italijanskog demokratskog organa »L'Alba«.

U člancima objavljenim u »Novim rajnskim novinama« ova internacionalistička pozicija došla je do potpunijeg i još snažnijeg izražaja, i to već od njenih prvih brojeva. »Uprkos patriotskom urlanju i dobovanju gotovo čitave nemačke štampe, list 'Neue Rheinische Zeitung' je od prvog trenutka stao na stranu Poljske u Poznanju, Talijana u Italiji, Čeha u Češkoj«, naglašavaju Marx i Engels u članku *Spoljna politika Nemačke i poslednji događaji u Pragu*.

Tretirajući nacionalnooslobodilačke pokrete Poljaka, Čeha, Mađara i Italijana kao prirodne saveznike kako u borbi protiv feudalno-apsolutističke reakcije u Nemačkoj tako i u revolucionarnodemokratskom preobražaju Evrope, Marx i Engels su pažljivo pratili aktivnost pomenutih pokreta, sa simpatijama pisali o njima i davali im počasna mesta u novinama. Posebnu pažnju — kao što se vidi iz članaka obuhvaćenih ovim tomom — oni su poklanjali borbi Poljaka za svoju slobodu i za obnovu rascepkane Poljske. Ovo zato što su u Poljskoj videli najprirodnijeg saveznika ne samo u borbi protiv Pruske i Austrije nego i protiv dželata evropske revolucije — ruskog carizma. »... dokle god pomažemo ugnjetavati Poljake, dokle god prikivamo jedan deo Poljske za Nemačku, dotle ostajemo prikovani za Rusiju i rusku poli-

tiku, dotle ne možemo ni kod sebe temeljito slomiti patrijarhalno-feudalni apsolutizam. Stvaranje demokratske Poljske je prvi uslov stvaranja demokratske Nemačke», pisao je Engels u članku *Debate o Poljskoj u Frankfurtu*. Ovaj navod i drugi slični tekstovi objašnjavaju zašto uspostavljanje jedinstvene Poljske figurira kao crvena nit Marxovih i Engelsovih članaka posvećenih spoljopolitičkim problemima.

Vatrenu podršku Marx i Engels su pružili i nacionalnooslobodilačkoj borbi češkog naroda. Ustanak čeških boraca, koji je izbio u Pragu sredinom juna 1848. godine, dao je Marxu i Engelsu priliku da istaknu revolucionarnodemokratski karakter pomenutog ustanka i da naglase njegov značaj za preporod Češke i njegov međunarodni značaj sa stanovišta slabljenja Austrije i njene ugnjetačke vladavine.

Posebno su značajna s gledišta spoljne politike i teorije nacionalnog pitanja Marxova i Engelsova ukazivanja na odnos i obaveze Nemačka prema ostalim evropskim narodima. U nizu radova posvećenih ovom pitanju Marx i Engels su naglašavali da se Nemačka u svom odnosu prema ostalim evropskim narodima mora rukovoditi demokratskim i internacionalističkim načelima, načelima bratstva, ravnopravnosti i revolucionarne solidarnosti ne samo radi toga da bi se iskupila za grehove počinjene u prošlosti prema tim narodima nego i radi slobode samog nemačkog naroda. U članku *Nemačka spoljna politika* Engels je istakao da je sloboda susednih naroda garancija slobode samog nemačkog naroda i zaključio: »Nemačka se oslobađa u onoj istoj meri u kojoj ostavlja slobodu susednim narodima.«

Pored čisto političkog interesa, Marxovi i Engelsovi radovi posvećeni spoljnoj politici Nemačke i odnosima među evropskim narodima predstavljaju značajan doprinos marksističkoj teoriji nacionalnog pitanja.

Osim revolucionarnog demokratizma u odnosima evropskih naroda i u nacionalnom pitanju, u »Novim rajnskim novinama« dolazili su do izražaja i klasna solidarnost proletarijata i proleterski internacionalizam. Ova proleterska pozicija »Novih rajnskih novina« naročito je došla do izražaja prilikom Marxovog i Engelsovog razmatranja junskog ustanka pariskog proletarijata 1848. godine. Značaj ovog ustanka Marx i Engels su videli u tome što je on imao da odigra odlučujuću ulogu ne samo u revolucionarnom preobražaju Francuske nego i u obezbeđivanju pobeđe revolucije u Nemačkoj i ostalim evropskim zemljama. U nizu članaka koje je o ovom događaju napisao, Engels je, sa analizom klasnih snaga francuskog društva i objašnjavanjem specifičnih uzroka ustanka, istakao njegov revolucionarni značaj, solidarisao se sa smelim pariskim borcima i pozdravio ih kao vesnike novog doba. Pri tome je izrekao i niz originalnih i važnih misli o značaju vojne veštine u klasnoj borbi, tj. o veštini vođenja ustanka ili o ustanku kao veštini.

U Marxovim člancima posvećenim ovom događaju susrećemo takođe plamenu podršku smelim ustanicima protiv buržoaskog poretka.

Ističući da će buržoaska država slaviti svoje branioce — pale vojnike Nacionalne garde, Marx je naglasio da je dužnost demokratske štampe da palim proleterskim borcima preko čela stavi lovorov venac, tj. da ih ovekoveči.

Pored vatrene podrške, u Marxovim radovima nailazimo i na suštinsku ocenu pariskog ustanka: »... njegov pravi, nepatvoreni, prozaični izraz je *građanski rat*, građanski rat u svom najstrašnijem obliku, rat između rada i kapitala«, pisao je Marx u članku *Junska revolucija*.

Na sličan način Marx i Engels su davali podršku čartističkom pokretu u Engleskoj, branili čartiste od napada i kleveta koji su se protiv njih javljali u konzervativnoj i reakcionarnoj nemačkoj štampi. Pri tome oni su koristili članke iz čartističkog revolucionarnog organa »The Northern Star« i popularisali ih u svom listu.

Podržavajući nemačku revoluciju i revolucionarna zbivanja na evropskom tlu, Marx i Engels su oštro osuđivali nacionalne i političke pokrete koji su išli u raskorak sa revolucionarnim zbivanjima u Evropi ili koji su u tom svom raskoraku na kraju postali oruđe reakcije u gušenju evropske revolucije. Ovaj razlaz sa evropskom revolucijom najdrastičnije se izrazio u nacionalnim pokretima Južnih Slovena. Porobljeni od Austrije i Ugarske, podunavski Sloveni su dugo očekivali povoljnu priliku — određenu nacionalnu, klasnu ili političku krizu — koja bi im omogućila da se oslobode tuđinskog jarma i da se konstituišu u samostalne nacionalno-političke individualnosti. Tu priliku oni su potražili u plimama i oseka klasnih sukoba i revolucionarnih obračuna 1848. godine. Izgledi da ostvare ovaj svoj vekovni san izgledali su im utoliko veći što su sami njihovi porobljivači bili uvučeni u vrtlog te nemilosrdne i neizvesne borbe. Nacionalno porobljeni oni su interese nacionalnog oslobođenja stavili iznad drugih i radikalnijih interesa. Dok su revolucionarni pokreti u nizu evropskih zemalja prvenstveno mislili o rušenju ekonomsko-socijalnih osnova postojećeg društva, tj. o socijalnom oslobođenju, Južni Sloveni su prvenstveno mislili o svojoj nacionalnoj individualnosti i o svom nacionalnom oslobođenju. Nacionalno oslobođenje za njih je postalo primarnije i bitnije nego sudbina evropske revolucije. Tako je došlo do razlaza nacionalne borbe Južnih Slovena i revolucionarne borbe evropskih naroda. A kad su plima i oseka revolucije otvorile veće šanse za zadovoljenje njihovih nacionalnih aspiracija, Južni Sloveni su pristali da svoje nacionalno oslobođenje plate gušenjem evropske revolucije.

Ovo predimenzioniranje nacionalnog momenta od strane Južnih Slovena i prihvatanje kontrarevolucionarne uloge objašnjavaju se nerazvijenošću klasne strukture društvenog oblika kome su pripadali i političkim konzervativizmom koji je najčešće svojstven tim društvenim oblicima. Određen udeo u ovakvoj orijentaciji Južnih Slovena imala je svakako i hegemonistička nacionalna politika nemačke buržo-

azije prema Poljacima i ostalim slovenskim narodima i odsustvo snažnijeg uticaja proletarijata u Austriji i Ugarskoj. Pored pomenutih okolnosti ovome treba dodati i snažan uticaj nacionalističke i anti-revolucionarne propagande u južnoslovenskim zemljama i finansijsko potkupljivanje za kontrarevoluciju.

Podržavajući nemačku revoluciju i revolucionarnu borbu evropskih naroda uopšte, Marx i Engels su držanje Južnih Slovena najoštrije osudili. U toj osudi oni su te narode nazvali kontrarevolucionarnim šljamom, slugeranjskom ruljom, brđanima, što znači varvarima i sl.

Ove Marxove i Engelsove ocene uloge Južnih Slovena u revolucionarnoj 1848. potrebno je ovde posebno razmotriti kako radi ispitivanja njihovog principijelnog teorijskog karaktera tako i zbog toga što se pomenute Marxove i Engelsove osude uzimaju kao dokaz njihovog opšteg antislovenskog raspoloženja. Ovo pitanje zaslužuje posebnu pažnju i zato što je dugo bilo, a i još je, predmet kritičkih razmatranja i protivrečnih ocena.*

Što se tiče same političke ocene držanja Južnih Slovena u revoluciji 1848, ova Marxova i Engelsova ocena je u osnovi pravilna, jer polazi od revolucionarno-klasnog kriterija i jer nacionalno pitanje situira i ocenjuje u kontekstu strateških interesa revolucije. Braneci globalne interese evropske revolucije Marx i Engels, razume se, morali su osuditi pokrete i narode koji su, radi zadovoljenja nacionalnih aspiracija, prihvatili čak i da guše revoluciju.

Dok je politička ocena držanja Južnih Slovena u revolucionarnoj 1848. u osnovi pravilna, pojedina Marxova i Engelsova gledanja na Južne Slovene, njihovu istoriju i perspektive u istoriji, ne mogu se uzeti bez ikakvih distanciranja i ograda. Ograde su nužne ne samo zbog izraženog prezira prema tim narodima tokom 1848. nego i zbog preterivanja u pogledu životne sposobnosti i istorijske perspektive tih naroda. Ova ogradiivanja započela su već prilikom prvih ozbiljnijih razmatranja Marxovih i Engelsovih stavova. Tako Kautsky u predgovoru nemačkom izdanju Engelsovog rada *Revolucija i kontrarevolucija*, prihvatajući političke ocene Marxa i Engelsa, ne prima njihova

* Od najnovijih osvrta na ovo pitanje pomenućemo: Roman Rosdolsky, *Engels und das Problem der geschichtslosen Völker*, «Archiv für Sozialgeschichte», Hannover 1964, Bd. IV;

Enver Redžić, *Prilog razmatranju Engelsove teorije o istorijskim i neistorijskim narodima*, «Filosofija», Beograd 1967, No 3, str 29—53;

Dr Marjan Britovšek, *Marks i Engels o slovenskim narodima*, «Međunarodni radnički pokret», Beograd 1972, No. 1, p. 73—96.

Dr Marjan Britovšek, *Marks i Engels o Južnim Slovenima u Austriji i na Balkanu*, «Međunarodni radnički pokret», Beograd, april—juni 1972 (No 2), str. 54—63;

С. Э. Левиова, *Буржуазная и социал-демократическая историография о роли Маркса и Энгельса в революции 1848—1849 годов. Из истории марксизма и международного рабочего движения*, Москва 1973, стр. 333—367.

preterivanja i objašnjava ih revolucionarnim zanosom 1848. i Marxovim i Engelsovim nedovoljnim poznavanjem klasne strukture i složenosti međunacionalnih odnosa u vreme kada su oni svoje stavove formulisali. Do određenih ograđivanja u ovom pogledu došlo je i u diskusijama koje su devedesetih godina prošlog veka o ovim pitanjima vodili K. Kautsky, Ed. Bernstein i R. Luxemburg sa Wilhelmom Liebknechtom. Razmatrajući početkom dvadesetog veka (1902) pomenute Marxove i Engelsove stavove, Mehring ih je ocenio kao zastarele, a Marxova i Engelsova preterivanja objasnio njihovim precejnjavanjem povoljnih objektivnih uslova za uspeh revolucije i suviše čvrstom verom u sposobnost revolucionarnih snaga da te objektivne uslove iskoriste i da revoluciju dovedu do pobeде. Ograđivanja su bila još odlučnija od Engelsovog tretiranja Južnih Slovena kao naroda bez istorije^a (geschichtslose Völker), jer se ta koncepcija, kako je to svojevremeno istakao Mehring, ne može uskladiti ni sa samim materijalističkim shvatanjem istorije, čiji je Engels bio saosnivač. S druge strane, ona ne odgovara ni stvarnoj istoriji tih naroda, jer oni ne samo da tokom istorije nisu izgubili svoju nacionalnu individualnost, kako je to Engels tada predviđao, nego su se u mnogo čemu snažno afirmisali.*

Ograđujući se od određenih Marxovih i Engelsovih preterivanja u gledanju na Južne Slovene, moramo istaći da oštre kritike koje su oni uputili Južnim Slovenima nikako ne govore da su oni bili uopšte antislovenski raspoloženi, jer su oni revolucionarni deo slovenskih naroda — Poljake i češke ustanike — izuzetno hvalili i odavali im izuzetno priznanje. Umesto da se uzimaju kao dokaz antislovenskog raspoloženja, Marxove i Engelsove kritičke formulacije treba uzeti kao neposredan izraz njihovog revolucionarnog angažovanja za pobeđu revolucije, njihovog revolucionarnog entuzijazma i antitetike koja se u takvim istorijskim situacijama nužno rađa i kojoj je svojstvena doza naglosti i preterivanja.

Razmatranje revolucionarnih procesa i uopštavanje iskustva revolucionarne 1848. bili su od krupnog značaja za razvijanje Marxove istorijske i političke teorije. U toku analize revolucionarnih borbi 1848. Marx je potpunije shvatio specifične zakonitosti istorijskog procesa, s jedne, i specifične zakonitosti revolucionarnih procesa u zaostalim i mnogonacionalnim političkim zajednicama, s druge strane. Uopštavajući revolucionarno iskustvo 1848, Marx je još potpunije shvatio ne samo da je narod tvorac istorije nego i da je pitanje vlasti bitno pitanje svake revolucionarne borbe. Isto tako, on je na iskustvu revolucionarne 1848. ukazao i na još jednu specifičnu zakonitost klasne borbe, naime na to da ona u svom rezultatu dovodi do revolucionarne

* Kritička ocena pojedinih Marxovih i Engelsovih stavova o Južnim Slovenima data je i u predgovoru celokupnom izdanju Marxovih i Engelsovih dela na ruskom. (Uporedi: K. Маркс—Ф. Энгельс, Сочинения, изд. второе, Том 6 стр. XII—XIII.)

diktature. Ovo utoliko više što je dualizam vlasti veći ili što je privremena vlast nesigurnija. »Svako privremeno državno uređenje posle revolucije zahteva diktaturu, i to energičnu diktaturu«, istakao je Marx u članku *Kriza i kontrarevolucija*. Revolucionarna diktatura u tim uslovima predstavlja oruđe ekonomsko-socijalnog preobražaja i likvidiranja nasledene pravno-političke nadgradnje.

Razmatrajući neposredne rezultate i sudbinu nemačke revolucije, Marx i Engels su ukazali da je ta revolucija imala polovičan karakter i da se po tome bitno razlikuje od ostalih evropskih revolucija, posebno od onih u Francuskoj. Ovaj polovičan karakter revolucije i žalosnu sudbinu koju je ona doživela Marx i Engels su objasnili pre svega kukavičlukom same nemačke buržoazije. »Istorija ne poznaje sramnije niskosti nego što je niskost nemačke buržoazije«, pisao je Marx u članku *Pobeda kontrarevolucije u Beču*. Objasnjavajući uzroke poraza revolucije u Nemačkoj, Marx je istakao da je revolucija propala zbog nedoslednosti liberalne buržoazije prema seljaštvu, njenoj nesposobnosti da obezbedi čvrsti savez sa seljačkim masama ukidanjem svih feudalnih obaveza bez ikakvih naknada, zastrašenošću te buržoazije od istupanja francuskog i nemačkog proletarijata protiv temelja građanskog društva, što je samu nemačku buržoaziju primoralo da se okreće dvorsko-feudalnoj reakciji i da, radi saveza sa njom, izdaje revolucionarne ideale. Pored kukavičluka liberalne buržoazije neuspeh revolucije objašnjava se malobrojnošću proletarijata i nedostatkom tešnje sprege srednjih i sitnih slojeva s proletarijatom.

Predviđajući posle poraza niza evropskih ustanaka — pariskog, praškog i bečkog ustanka — da kontrarevolucija može oživeti u celoj Evropi pomoću oružja, Marx je — kao što to pokazuje niz članaka u ovom tom — ipak gajio nadu u obnovu revolucionarnih procesa, u proleterski kontraudar, i u revolucionarnom teroru video jedino sredstvo izbavljenja od kontrarevolucije, skraćivanja i uproščavanja užasne agonije starog i olakšavanja rađanja novog društva. S ovom vizijom proleterskog kontraudara i neizbežnog klasnog nasilja nad kontrarevolucijom završavaju se Marxovi i Engelsovi radovi iz »Novih rajnskih novina« koji su ušli u ovaj tom.

Primitimo ovde da su Marx i Engels, pišući o evropskoj revoluciji — kako je to sam Engels kasnije priznao — unekoliko preuveličavali ekonomsku zrelost evropskog kontinenta za socijalistički preobražaj i objektivnu mogućnost likvidiranja kapitalističkog sistema od strane postojećih radničkih pokreta.

Pored Marxovih i Engelsovih članaka preuzetih iz »Novih rajnskih novina«, ovaj tom u svom završnom delu sadrži i Engelsov rad *Iz Pariza u Bern*, u kome Engels u zanimljivoj literarnoj formi opisuje tekući politički život samog Pariza, zatim svoju aktivnost u njemu, okolnosti pod kojima je morao napustiti Pariz i preći u Bern. Pored interesantnih biografskih podataka, u ovom članku se nalaze i zanimljivi podaci o klasnoj strukturi francuskog društva, o borbi francuske

radničke klase, o francuskom seljaštvu tog vremena i o njegovom odnosu prema revolucionarnim zbivanjima u Francuskoj. Konstatujući da seljaci u vreme kad je francuski proletarijat samostalno istupio u februarskoj revoluciji 1848. godine nisu ništa shvatili od njegovog poduhvata, Engels istovremeno ukazuje da se ta dezinteresiranost seljaštva objašnjava njegovom zaostalošću u poređenju s proletarijatom, njegovom iskonskom vezanošću za privatni posed i zaglupljujućim uticajem koji su na njega vršile buržoaska štampa i građanska politička propaganda. Engels je takođe oštroumno ukazao da su ti faktori doveli do udaljavanja određenih seljačkih slojeva od proletarijata i izazvali njihovo vezivanje za Louis-a Bonapartu. »Sadašnji stav seljaka prema revoluciji 1848. nije posledica eventualnih grešaka i slučajnih promašaja; on je prirodan, on se temelji na životnim uslovima, na društvenom položaju sitnog zemljoposjednika«, istakao je Engels.

Uočavajući da je odnos francuskog seljaštva prema revoluciji određen njegovim socijalno-ekonomskim položajem, Engels je istovremeno ukazao i na osnovnu dužnost proletarijata u agrarnom pitanju — vođenje krstaškog rata protiv hipoteka, seljačkih dugova i ostalih nameta kojima je seljak podložen.

U prilogima, s kojima se ovaj tom i završava, sakupljena su brojna i interesantna svedočanstva o Marxovoj i Engelsovoj revolucionarnoj delatnosti u ovom periodu. Posebno su u ovom pogledu važni dokumenti o njihovoj delatnosti u Savezu komunista, u kelnskom Radničkom udruženju, zatim dokumenti koji odražavaju njihove napore oko organizovanja i održavanja »Novih rajnskih novina«, kao i o spletkama i naletima policijskih i sudskih organa protiv tog lista. Veliki interes izazivaju takođe i dokumenti o javnoj i masovnoj Marxovoj i Engelsovoj političkoj delatnosti — o njihovom učešću na političkim zborovima, mitinzima i drugim skupovima, jer svedoče ne samo o izuzetno teškim uslovima u kojima su Marx i Engels politički delovali nego i o njihovom izuzetnom revolucionarnom entuzijazmu i revolucionarnoj postojanosti, koje su oni u tim uslovima ispoljavali. Na taj način oni predstavljaju konkretno upotpunjavanje i praktično ilustrovanje pomenutog toma.

Poseban značaj i izuzetna aktuelnost ovog toma sastoji se u tome što se pitanje ostvarivanja socijalističke revolucije u nizu zemalja i pokreta danas postavlja na sličan način na koji su ga Marx i Engels definisali na primeru Nemačke svoga doba, tj. kao organizovanje zajedničkog demokratskog bloka komunista i građanskih demokrata u cilju stvaranja uslova za prerastanje buržoasko-demokratske revolucije u proleterku revoluciju. U bogatom arsenalu političkih analiza i refleksija, u dijalektici političke borbe koja je ovde došla do punog izražaja, akteri savremenih revolucionarnih borbi naći će dragocenu inspiraciju, putokaz i praktičan uzor.

DRAGUTIN LEKOVIC

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

DELA

MART - NOVEMBAR 1848

Forderungen
der
Kommunistischen Partei
in
Deutschland.

„Proletariat aller Länder vereinigt Euch!“

1. Ganz Deutschland wird zu einer einzigen, unteilbaren Republik erklärt.
2. Jeder Deutsche, der 21 Jahre alt, ist Wähler und wählt, wobei festgesetzt daß er keine Kriminalstrafe erlitten hat.
3. Die Volkswirtschaft werden besetzt, damit auch der Arbeiter im Parlament des deutschen Volks sitzen kann.
4. Allgemeine Volkserziehung. Die Armen sind in Jahrszahl jährlich Arbeiter-Armen, so daß das Alter nicht Kost, wie früher, verzeiht, sondern nach mehr produziert, als seine Unterhaltungsstellen bezugen. Auch ist außerdem ein Mittel zur Organisation der Arbeit.
5. Die Gewerkschaftsfrage ist unangehtlich.
6. Alle Grundbesitzer, alle Abgaben, Steuern, Zinsen, etc., die bisher auf dem Lande bestanden, werden ohne irgend eine Entschädigung abgeschafft.
7. Die städtischen und anderen sozialen Beschäftigten, alle Bergarbeiter, Arbeiter, u. s. w., werden in Staatsbetrieben angestellt. Auf diesen Landbetrieben wird der Arbeiter im Voraus und mit den notwendigen Hilfsmitteln der Wirtschaft zum Besten der Gesamtheit betrieben.
8. Die Interessen auf den Bauernbetrieben werden für Staatsbetriebe erklärt. Die Interessen für jene Hypotheken werden von den Bauern an den Staat gezahlt.
9. In den Gegenden, wo das Pachtwesen vorherrscht, wird die Grundrente aber der Pachtzahlung als Steuer an den Staat gezahlt. Alle diese unter 6, 7, 8 und 9 angegebenen Maßregeln werden gesetzt, um die Wirtschaft und andere Folgen der Bauern und kleinen Pächter zu verbessern, ohne die zur Befreiung der Staatslosen wichtigen Mittel zu schmälern und ohne die Produktion selbst zu gefährden. Der eigentliche Grundrentenpächter, der weber Bauer noch Pächter ist hat an der Produktion gar keinen Antheil. Seine Anwesenheit ist daher ein bloßer Widerspruch.
10. An die Stelle aller Privatbanken tritt eine Staatsbank, deren Zweck geistlichen Zweck hat. Diese Maßregel macht es möglich, das Kreditwesen im Interesse des ganzen Volks zu regeln und untergeordnet damit die Herrschaft der großen Geldmänner. Zudem ist auch nach Papiergeld an die Stelle von Gold und Silber fest, veranschaulicht ist das unerschöpfliche Interesse des bürgerlichen Verkehrs, das edelmännische Zahlungsmittel, und erlaubt, das Geld und Silber nach außen hin wirken zu lassen. Diese Maßregel ist schließlich notwendig, um die Interessen der fortschrittlichen Bauern zu der Revolution zu heben.
11. Alle Transportmittel: Eisenbahnen, Kanäle, Dampfschiffe, Bree, Posten, etc., nimmt der Staat in seine Hand. Ein werden in Staatsbetrieben umgewandelt und der untersten Klasse der menschlichen Verfügung gestellt.
12. In der Befreiung sämtlicher Staatsbeamten findet kein anderes Interesse statt, als der, daß diejenigen mit Familie, also mit mehr Bedürfnissen, auch ein höheres Gehalt beziehen als die übrigen.
13. Strenge Trennung der Kirche von Staat. Die Geistlichen aller Konfessionen werden vollständig von ihrer heimlichen Gewerbe befreit.
14. Befreiung des Erbes.
15. Einführung von starker Progressivsteuer und Abschaffung der Konsumsteuern.
16. Errichtung von Nationalwerkstätten. Der Staat garantiert allen Arbeitern ihre Existenz und verlangt die zur Arbeit Unfähigen.
17. Allgemeine, unangehtliche Waffenzugung.

Es liegt im Interesse des deutschen Proletariats, des kleinen Bauern und Bauernstandes, mit aller Energie an der Durchsetzung obiger Maßregeln zu arbeiten. Denn nur durch Verwirklichung derselben können die Millionen, die bisher in Deutschland von einer kleinen Zahl angebeutet worden sind die man weiter in der Unterdrückung zu erhalten suchte, zu ihrem Recht und zu derjenigen Macht gelangen, die ihnen, als den Hauptträgern des Reichthums, gebührt.

Das Comité:

Karl Marx. Karl Schapper. J. Bauer. J. Engels.
J. Hoff. R. Wolff.

Karl Marx — Friedrich Engels

Zahtevi Komunističke partije u Nemačkoj⁽¹⁾

»Proleter i svih zemalja, ujedinite se!«

1. Cela Nemačka proglašava se jedinstvenom, nedeljivom republikom.
 2. Svaki Nemačkin koji je navršio 21 godinu ima pravo da bira i da bude biran, pod pretpostavkom da nije osuđivan za krivično delo.
 3. Narodni predstavnici dobijaju platu da bi i radnik mogao sedeti u parlamentu nemačkog naroda.
 4. Opšte naoružanje naroda. Armije će u budućnosti biti u isto vreme i radničke armije, tako da vojska neće, kao ranije, samo trošiti, nego će proizvoditi više no što iznose troškovi njenog izdržavanja. To je, osim toga, sredstvo za organizaciju rada.
 5. Pravosuđe je besplatno.
 6. Svi feudalni tereti, sva davanja, rabote, desetine itd. koji su dosad teretili seljake, ukidaju se bez ikakve odštete.
 7. Vladarska i druga feudalna imanja, svi rudnici, majdani itd. pretvaraju se u državno vlasništvo. Na tim imanjima vodiće se zemljoradnja u krupnim razmerama i najsavremenijim pomoćnim sredstvima nauke u korist cele zajednice.
 8. Hipoteke na seljačka imanja proglašavaju se za državno vlasništvo. Kamate na te hipoteke seljaci plaćaju državi.
 9. U krajevima gde je razvijeno zakupništvo, zemljišna renta ili zakupnina plaćaju se državi kao porez.
- Sve ove pod 6, 7, 8 i 9 navedene mere preduzimaju se zato da se javni i drugi tereti seljaka i sitnih zakupaca olakšaju, a da se pri tom ne smanje ni sredstva potrebna za podmirenje državnih izdataka niti ugrozi sama proizvodnja.
- Vlasnik zemlje kao takav, koji nije ni seljak ni zakupac, nema nikakvog udela u proizvodnji. Njegova potrošnja je stoga čista zloupotreba.

10. Umesto svih privatnih banaka osniva se državna banka, čiji papir ima zakonski kurs.

Ta mera omogućava regulisanje kredita u interesu *celog* naroda i time potkopava vladavinu krupnih finansijera. Izdajući malo-pomalo namesto zlata i srebra papirni novac, ona pojeftinjuje neophodni instrument građanskog prometa, opšte sredstvo razmene, i dozvoljava da se zlato i srebro iskorištavaju u spoljnim odnosima. Ta mera je, najzad, nužna zato da se interesi konzervativnih buržuja prikuju za vladu.¹

11. Sva transportna sredstva: železnice, kanale, parobrode, puteve, pošte itd. uzima država u svoje ruke. Ona se pretvaraju u državno vlasništvo i stavljaju besplatno na raspolaganje neimućnoj klasi.

12. U platama svih državnih činovnika nema druge razlike osim što oni *sa* porodicom, dakle s više potreba, dobijaju veću platu od ostalih.

13. Potpuno odvajanje crkve od države. Sveštenike svih veroispovesti plaćaju isključivo njihove dobrovoljne opštine.

14. Ograničenje prava nasleđa.

15. Uvođenje visokog progresivnog oporezivanja i ukidanje poreza na predmete potrošnje.

16. Osnivanje nacionalnih radionica. Država garantuje svim radnicima egzistenciju i zbrinjava one koji nisu sposobni za rad.

17. Opšte, besplatno narodno obrazovanje.

U interesu je nemačkog proletarijata, sitnog građanstva i sitnog seljaštva da svom energijom rade na sprovođenju gornjih mera. Jer samo ostvarenjem tih mera mogu milioni koje je dosad u Nemačkoj eksploatisao mali broj ljudi i koje će pokušavati da i dalje drži u potlačenosti, doći do svojih prava i do one moći koja im kao proizvođačima svega bogatstva pripada.

Komitet:

*Karl Marx Karl Schapper H. Bauer F. Engels
J. Moll W. Wolff*

Naslov originala:

*Forderungen der Kommunistischen
Partei in Deutschland*

Napisano između 21. i 29. marta 1848.

Štampano kao letak oko 30. marta 1848.

u Parizu i pre 10. septembra 1848. u Kelnu.

Ovde se objavljuje prema izdanju:

Karl Marx — Friedrich Engels, *Werke*,

Band 5, Dietz Verlag, Berlin 1959, str. 3—5.

¹ U letku koji je kasnije štampan u Kelnu, umesto reči «prikuju za vladu» štampano je: «vežu za revoluciju».

Karl Marx — Friedrich Engels

[Pismo Etienne-u Cabet-u — Izjava protiv
Nemačkog demokratskog društva u Parizu^[2]]

Gradanine Cabet,

Molimo Vas da budete ljubazni i priloženu izjavu uvrstite u idući broj lista »Populaire«^[3]. Radi se o tome da se spreči da na komunističku partiju padne odgovornost za poduhvat i postupak koji su već probudili u jednom delu nemačke nacije stare nacionalne i reakcionarne predrasude protiv francuskog naroda. Savez nemačkih radnika — udruženje različitih nemačkih radničkih društava u svim zemljama Evrope, kojem pripadaju i vođe engleskih čartista gospoda Harney i Jones — sastoji se samo od komunista i otvoreno se deklarirše komunističkim; takozvano Nemačko demokratsko društvo u Parizu u suštini je antikomunističko, pošto izjavljuje da ne priznaje antagonizam i borbu između proleTERSKE i buržoaske klase. Tu se, dakle, radi o koraku, o izjavi u interesu komunističke partije, i zbog toga računamo s Vašom uslugom. (Ovo pismo je strogo poverljivo.)

S bratskim pozdravom!

Friedrich Engels
Karl Marx

Potpisani komitet se smatra obaveznim da svim ograncima *Saveza nemačkih radnika* u raznim evropskim zemljama izjavi da nije ni na koji način učestvovao u merama, objavama i proglasima usmerenim na to da se od francuskih građana traži odeća, novac i oružje. U Parizu jedino *Klub nemačkih radnika* održava veze sa *Savezom*,

a on nema ničeg zajedničkog s društvom koje se zove *Nemačko demokratsko društvo* u Parizu i kojemu su vođe gospoda Herwegh i von Bornstedt.

*Centralni komitet
Saveza nemačkih radnika:*

(potpisani) *K. Marx K. Schapper H. Bauer
F. Engels J. Moll W. Wolff*

Napisano krajem marta 1848.
Objavljuje se prema fotokopiji
rukopisa.

Prevod s francuskog

Karl Marx

[Pismo uredniku lista »L'Alba«^[4]]

Poštovani gospodine!

Pod naslovom »Neue Rheinische Zeitung« i pod vodstvom g. Karla Marxa, ovde u Kelnu će od 1. juna o. g. izlaziti nov dnevni list. Taj list će kod nas na severu slediti iste demokratske principe koje »L'Alba« zastupa u Italiji. Stoga ne može biti sumnje u to kakav ćemo stav zauzeti u spornom pitanju između Italije i Austrije. Branimo stvar talijanske nezavisnosti, borićemo se na život i smrt protiv austrijskog despotizma u Italiji, isto onako kao u Nemačkoj i Poljskoj. Bratski pružamo ruku talijanskom narodu i želimo mu dokazati da nemačka nacija odbija svako učešće u ugnjetavanju kojem vas podvrgavaju isti ljudi koji su se i kod nas uvek borili protiv slobode. Želimo učiniti sve što je moguće da pripremimo savez i dobar sporazum između dve velike i slobodne nacije koje je jedan sraman sistem vladavine dosad navikavao na misao da su jedna drugoj neprijateljske. Zahtevamo, dakle, da brutalna austrijska soldateska bude odmah povučena iz Italije i da talijanski narod bude stavljen u položaj u kojem će moći izraziti svoju suverenu volju o formi vladavine koju želi da izabere.

Da bismo mogli pratiti talijanske događaje i da bismo Vam dali priliku da sudite o iskrenosti naših obećanja, predlažemo da razmenjujemo naša dva lista; mi bismo Vam, dakle, redovno svakog dana slali »Neue Rheinische Zeitung«, a Vi nama list »L'Alba«. Nadamo se da ćete prihvatiti ovaj predlog i molimo Vas da nam što pre počnete slati list »L'Alba«, kako bismo ga mogli koristiti već za prve naše brove.

Ako bi se pokazalo da nam možete poslati i druge vesti, molimo Vas da to učinite, a mi Vam obećavamo da će sve ono što može služiti

stvari demokratije u jednoj ili drugoj zemlji uvek naići kod nas na najveću pažnju.

S bratskim pozdravom!

Uredništvo lista »Neue Rheinische Zeitung«

Urednik dr Karl Marx

Napisano krajem maja 1848.

Prvi put objavljeno u listu

»L'Albat, br. 257 od 29. jula 1848.

Objavljuje se prema fotokopiji rukopisa.

Prevod s talijanskog

KARL MARX
i
FRIEDRICH ENGELS

Članci
iz lista »Neue Rheinische Zeitung«

1. jun — 7. novembar 1848

[Izjava Uredivačkog odbora lista »Neue Rheinische Zeitung«^[5]]

Početak izlaženja lista »Neue Rheinische Zeitung« bio je prvobitno utvrđen za 1. jul. U aranžmanima s dopisnicima itd. računali smo s tim terminom.

Ali pošto zbog ponovnog drskog istupanja reakcije možemo ubrzo očekivati nemačke septembarske zakone^[6], hteli smo da iskoristimo svaki slobodan dan, pa izlazimo već 1. juna. Naši čitaoci moraću nam, dakle, oprostiti ako prvih dana naše vesti i raznovrsni dopisi još ne budu sadržali onaj bogati materijal kojim raspoložemo zahvaljujući našim razgranatim vezama. Za nekoliko dana moći ćemo i u tome pogledu udovoljiti svim zahtevima.

Uredivački odbor:

Karl Marx, glavni urednik

<i>Heinrich Bürgers, Ernst Dronke, Friedrich Engels, Georg Weerth, Ferdinand Wolff, Wilhelm Wolff</i>	}	<i>urednici</i>
---	---	-----------------

Napisano 31. maja 1848.

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 1
od 1. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Frankfurtska skupština

****Keln, 31. maja.** Opre četrnaest dana Nemačka ima ustavotvornu Nacionalnu skupštinu, koju je izabrao ceo nemački narod.^[7]

Nemački narod je na ulicama gotovo svih velikih i malih gradova zemlje i naročito na barikadama u Beču i Berlinu izvojevao svoju suverenost. On je tu suverenost ostvario na izborima za Nacionalnu skupštinu.

Prvi čin Nacionalne skupštine trebalo je da bude jasno i javno proklamovanje te suverenosti nemačkog naroda.

Njen drugi čin trebalo je da bude da ona izradi nemački ustav na osnovi narodne suverenosti i da ukloni iz faktički postojećeg poretka u Nemačkoj sve što protivreči principu narodne suverenosti.

Za vreme celog zasjedanja trebalo je da ona preduzima nužne mere da bi osujetila sve napade reakcije, da bi ostala čvrsto na revolucionarnom tlu na kome stoji, da bi od svih napada obezbedila tekovinu revolucije — narodnu suverenost.

Nemačka Nacionalna skupština održala je dosad desetak sednica i od svega toga nije učinila ništa.

Ali zato je obezbedila sreću Nemačke sledećim velikim delima:

Nacionalna skupština je uvidela da mora imati regleman, jer je znala: gde se sastanu dva ili tri Nemca, oni moraju imati regleman, inače odlučuju stolice. I eto, neki pedant bio je predvideo taj slučaj i napravio nacrt posebnog reglemana za visoku Skupštinu. Podnosi se predlog da se privremeno usvoji taj domaći pismeni zadatak; većina poslanika ga uopšte ne poznaje, ali Skupština ga bez daljega usvaja, jer šta bi bilo od predstavnika Nemačke kad ne bi bilo reglemana? Fiat reglementum partout et toujours!¹

Gospodin Raveaux iz Kelna podneo je sasvim bezazlen predlog povodom slučaja kolizije između frankfurtske i berlinske skupštine.^[8] Ali Skupština pretresa definitivni regleman, i mada je Raveaux-ov

¹ Neka bude regleman uvek i svuda!

predlog hitan, regleman je još hitniji. Pereat mundus, fiat reglementum!¹ No ipak mudrost izabranih palančana^[9] ne može da se odrekne toga da ne dade poneku primedbu i na Raveaux-ov predlog, i postepeno, dok se još govori o tome da li će prednost imati regleman ili Raveaux-ov predlog, pojavljuje se već oko dvadesetak amandmana na taj predlog. Raspravlja se o tome, govori, tapka u mestu, galami, dangubi i glasanje se odlaže od 19. za 22. maj. Dvadeset drugog maja stvar ponovo dolazi na pretresanje; pljušte novi amandmani, nova udaljavanja od predmeta, i posle dugih govora i svakojake zbrke donosi se odluka da se pitanje koje je već bilo stavljeno na dnevni red vrati u odeljenja. Tako je vreme srećno prošlo, i gospoda poslanici idu da ručaju.

Dvadeset trećeg maja najpre se razvija prepirka oko zapisnika; zatim se opet zaprimaju bezbrojni predlozi i zatim se opet namerava preći na dnevni red, naime na ljubljani regleman, kadli Zitz iz Majнца pokrenu pitanje brutalnosti pruske vojske i despotskih uzurpacija pruskog komandanta u Majncu.² Posredi je bio neosporan, uspeo pokušaj reakcije, slučaj koji je spadao u najžu nadležnost Skupštine. Valjalo je pozvati na odgovornost obesnog vojnika koji se usudio da Majncu, gotovo pred očima Nacionalne skupštine, preti bombardovanjem; valjalo je zaštititi razoružane Majnčane u njihovim vlastitim domovima od nasilja nametnute im, na njih nahuškane soldateske. Ali g. Bassermann³, badenski vodolija, izjavljuje da su sve to sitnice; Majnc treba prepustiti njegovoj sudbini, interes celine je preći, ovde zaseda Skupština i u interesu cele Nemačke pretresa regleman — doista, šta je prema takvoj stvari bombardovanje Majнца? Pereat Moguntia, fiat reglementum!⁴ Ali Skupština ima meko srce, ona bira komisiju koja treba da ode u Majnc i ispita stvar i — upravo je opet vreme da se sednica zaključi i da se pode ručati.

Dvadeset četvrtog maja napokon gubimo nit parlamentarnih debata. Izgleda da je regleman bio dovršen ili se negde zagubio; u svakom slučaju, o njemu više ništa ne čujemo. Ali zato se na nas sručio pravi grad dobronamernih predloga, u kojima su mnogobrojni predstavnici suverenog naroda pokazali upornost svog ograničenog podaničkog razuma.^[10] Zatim su došli pismeni podnesci, peticije, protesti itd., i napokon su nacionalne splećine široko potekle u bezbrojnim govorima, u kojima se skakalo bez reda s petog na deveto. Ipak, ne sme se prećutati da su izabrana četiri odbora.

Najzad je zatražio reč g. Schlöffel. Tri nemačka građanina, gospoda Esselen, Pelz i Löwenstein, dobila su naređenje da još istoga dana do 4 časa po podne napuste Frankfurt. Premudra policija je tvrdila da su pomenuta gospoda svojim govorima u Radničkom udru-

¹ Makar propao svet, neka bude regleman! — ² Vidi u ovom tomu, str. 16.
— ³ U originalu: Bassermann, der badische Wassermann — igra rečima radi ironije.
— ⁴ Makar propao Majnc, neka bude regleman!

ženju izazvala negodovanje građanstva i da zbog toga moraju da odul! Eto šta sebi dozvoljava policija nakon toga što je Pretparlament^[11] proklamovao nemačko državljansko pravo, pošto je ono bilo priznato čak u nacrtu ustava sedamnaestorice »poverenika«^[12] (hommes de confiance de la diète)! Stvar je hitna. Gospodin Schlöffel traži reč o tom pitanju; uskraćuje mu je; on traži da govori o hitnosti predmeta, na šta po reglemanu ima pravo, ali ovog puta je odgovor glasio: fiat politia, pereat reglementum!¹ Naravno, jer je bilo vreme da se ide kući i da se obeduje.

Dvadeset petog maja ponovo su se glave poslanika, otežale od misli, sagnule pod masom prispelih predloga kao zrelo klasje pod letnjim pljuskom. Još jedanput su dva poslanika pokušala da pokrenu debatu o pitanju proterivanja, ali i njima je uskraćena reč, čak i o hitnosti stvari. Neki pismeni podnesci, naročito jedan podnesak Poljaka, bili su mnogo interesantniji nego svi poslanički predlozi. I, napokon, dobila je reč komisija poslana u Majnc. Izjavila je da može podneti izveštaj tek sutradan; da je, uostalom, kao što je i prirodno, došla prekasno; 8000 pruskih bajoneta je, razoružavši 1200 građanskih gardista, uspostavilo mir i zasad ne preostaje ništa drugo nego da se prede na dnevni red. To je i učinjeno — odmah se prešlo na dnevni red, tj. na Raveaux-ov predlog. Kako ovaj nije u Frankfurtu još ni sad bio pretresen, a kako je u Berlinu usled Auerswaldovog reskripta već davno postao bespredmetan, Nacionalna skupština je odlučila da stvar odgodi do idućeg dana i da pođe kući da ruča.

Dvadeset šestog maja ponovo su najavljeni bezbrojni predlozi, a posle toga je komisija za Majnc podnela svoj definitivni, veoma neodređen izveštaj. Izvestilac je bio g. Hergenbahn, bivši »narodni čovek«² i pro tempore³ ministar. On je predložio vrlo umerenu rezoluciju, ali posle duge diskusije Skupština je našla da je čak i ovaj pitomi predlog preoštari; ona je odlučila da Majncane prepusti milosti Prusa, kojima je komandovao jedan Hüser, i prešla je, »očekujući da će vlade izvršiti svoju dužnost«, na dnevni red! Taj dnevni red sastojao se opet u tome što su se gospoda razišla da ručaju.

Dvadeset sedmog maja je napokon, posle dugih preliminarija u vezi sa zapisnikom, uzet u pretres Raveaux-ov predlog. Govorilo se o ovom i onom sve do dva i po časa, i onda se pošlo ručati; ali ovog puta je održana i večernja sednica, pa je stvar konačno privedena kraju. Budući da je, zbog odveć velike sporosti Nacionalne skupštine, g. Auerswald učinio Raveaux-ov predlog izlišnim, g. Raveaux se pridružio amandmanu g. Wernera, amandmanu koji pitanje narodne suverenosti nije ni potvrđivao ni negirao.

¹ Neka bude policija, makar propao regleman! — ² Jedan od onih opozicionih liberalnih advokata iz 1840 »koji su posle opozicionog rada 1848. došli u prve redove, ali su se zatim pokazali nesposobni i beznačajni«. (Engels u spisu *Revolucija i kontrarevolucija u Nemačkoj*, vidi u 11. tomu ovog izdanja.) — ³ zasad

Mi zasad nemamo više vesti o radu Nacionalne skupštine, ali s puno razloga možemo verovati da je ona posle te odluke zaključila sednicu kako bi pošla da večera. Što su poslanici tako rano stigli na večeru, imaju da zahvale jedino rečima Roberta Bluma:

«Gospodo, ako danas odlučite da se pređe na dnevni red, mogao bi ceo dnevni red ove Skupštine da bude skraćen na neobičan način!»

Napisao F. Engels 31. maja 1848.

Naslov originala:
Die Frankfurter Versammlung

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 1
od 1. juna 1848]

Hüser

****Keln**, 31. maja. Gospodin Hüser u Majncu pronašao je pomoću starih pravila tvrđavske službe i budavih zakona Nemačkog Saveza nov metod da Pruse i druge Nemce učini još većim robovima nego što su bili pre 22. maja 1815.^[13] Savetujemo g. Hüseru da svoj novi pronalazak patentuje; taj patent bi svakako bio vrlo unosan. Naime, po tom metodu dobijaju izlazak u grad dva ili više pijanih vojnika koji, naravno, sami od sebe zapodevaju svađu s građanima. Vlasti intervenišu i hapse vojnike; ovo je dovoljno da komanda bilo koje tvrđave proglasi opsadno stanje u gradu, da zapleni sve oružje i da stanovnike ostavi brutalnoj soldateski na milost i nemilost. Taj plan je naročito u Nemačkoj utoliko lukrativniji što ovde ima više tvrđava protiv same zemlje nego protiv inozemstva; on će ovde biti sasvim izuzetno koristan jer bilo koji od naroda plaćeni komandant utvrđenog grada, jedan Hüser, jedan Roth von Schreckenstein i slična feudalna imena mogu sebi dozvoliti i više nego sam kralj ili car, jer on može ugušiti slobodu štampe, jer on može zabraniti, na primer, Majnčanima, koji nisu Prusi, da izražavaju svoje antipatije prema pruskom kralju i prema pruskom državnom sistemu.

Projekt g. Hüsera je samo deo velikog plana berlinske reakcije koja teži za tim da što brže razoruža sve građanske gardiste, naročito one na Rajni, da postepeno potpuno uništi tek započeto naoružavanje naroda i da nas razoružane preda u ruke armije koja se većinom sastoji od stranaca i koju je lako na nas nahuškati ili koja je već na nas nahuškana.

To se dogodilo u Ahenu, u Trijeru, u Manhajmu, u Majncu, a to se može desiti i drugde.

Naslov originala:
Hüser

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 1
od 1. juna 1848]

[Friedrich Engels]

[Najnovije junačko delo burbonske dinastije]

*Burbonska dinastija još nije stigla do cilja svog slavnog životnog puta. Doduše, njena bela zastava je u poslednje vreme prilično uprljana, svenuli liljani¹ su prilično žalosno obesili glave. Carlo Lodovico Burbonski rasprodao je jedno vojvodstvo, a drugo je morao sramotno napustiti; Ferdinando Bourbon izgubio je Siciliju, a u Napulju ga je revolucija primorala da pristane na ustav. Louis-Philippe, iako samo kriptoburbon, otišao je ipak tradicionalnim putem francuskih Bourbona preko Kanala u Englesku. Ali napuljski Bourbon je sjajno osvetio čast svoje dinastije.

Skupštinski domovi sazivaju se u Napulj. Dan otvaranja treba da bude iskorišten za odlučujuću borbu protiv revolucije; Campobasso, jedan od glavnih šefova policije zloglasnog Del Carretta, potajno je pozvan nazad s Malte; žbiri, sa svojim starim zapovednicima na čelu, krstare prvi put posle mnogo vremena opet po Strada de Toledo², naoružani i u velikim gomilama; oni razoružavaju građane, skidaju s njih koporane, primoravaju ih da obriju brkove. Približava se 14. maj, dan otvaranja skupštinskih domova. Kralj zahteva da se domovi pod zakletvom obavežu da neće ništa menjati u ustavu koji je on dao. Oni odbijaju. Nacionalna garda izjavljuje da je na strani poslanika. Vode se pregovori, kralj popušta, ministri daju ostavke. Poslanici zahtevaju da kralj učinjene ustupke objavi ukazom. Kralj obećava taj ukaz za idući dan. Ali u toku noći sve trupe stacionirane u okolici ulaze u Napulj. Nacionalna garda vidi da je izdana; ona diže barikade, i 5000 do 6000 ljudi staje iza njih. Ali prema njima stoji 20 000 vojnika, delom Napuljaca delom Švajcaraca, sa 18 topova; između jednih i drugih stoji 20 000 napuljskih lazaroni³, u početku neopredeljenih.

¹ Figura u grbu burbonske dinastije. — ² Toledskoj ulici — ³ lazaroni — lumpenproleterci u južnoj Italiji, napuljski siromasi, prosjaci, skitnice (naziv potiče od biblijskog lica Lazara)

Još 15. maja ujutro Švajcarci izjavljuju da neće napasti narod. Ali jedan od policijskih agenata koji se umešao među narod puca na vojnike u Toledskoj ulici; Fort¹ Sant Elmo odmah ističe crvenu zastavu, i vojnici se na taj signal bacaju na barikade. Počinje jezivo klanje; nacionalni gardisti se herojski brane od četiri puta nadmoćnijih vojnika i njihove topovske vatre; borba se vodi od 10 časova pre podne do ponoći; uprkos nadmoćnosti soldateske, narod bi bio pobedio da nije bedno ponašanje francuskog admirala Baudina ponukalo lazarone da se priključe kraljevoj stranci.

Admiral Baudin stajao je s prilično jakim francuskom flotom pred Napuljem. Njegova obična ali pravovremena pretnja da će otvoriti vatru na dvor i na forove prinudila bi Ferdinanda da popusti. No Baudin, stari sluga Louis-a-Philippe-a, naviknut na dotadašnje, u vremena entente cordiale^[14] samo tolerisano prisustvo francuske flote, ostao je miran i time pobudio lazarone, koji su se već priklanjali narodu, da se priključe trupama.

Tim korakom napuljskog lumpenproletarijata poraz revolucije bio je zapečaćen. Švajcarska garda, napuljske linijske trupe i lazaroni nasrnuli su ujedinjenim snagama na borbe s barikada. Palate u kartećima raščišćenju Toledskoj ulici rušile su se pod topovskim zrnima vojnika; pobesnela banda pobjednika provaljivala je u kuće, klala muškarce, nabadala decu na bajonete, silovala žene a zatim ih ubijala, pljačkala sve odreda, a opljačkane stanove palila. Lazaroni su se pokazali najpohlepnijima, Švajcarci najbrutalnijima. Niskosti i varvarstva koja su pratila pobjedu četiri puta jačih i dobro naoružanih burbonskih plaćenika i oduvek sanfedistički^[15] nastrojenih lazarona nad gotovo uništenom Nacionalnom gardom Napulja ne mogu se opisati.

Najzad je čak admiralu Baudinu bilo svega dosta. Jedan za drugim begunci su dolazili na njegove brodove i pričali šta se događa u gradu. Francuska krv njegovih mornara uzavrela je. Tek sada kad je kraljeva pobjeda bila sigurna, on je pomišljao na bombardovanje. Prolivanje krvi je postepeno prestajalo; na ulicama više se nije ubijalo, ograničavalo se na pljačku i silovanje. Ali zarobljenici su odvođeni u forove i tamo bez okolišanja streljani. Oko ponoći sve je bilo svršeno, Ferdinandova apsolutna vlast faktično uspostavljena, čast burbonske dinastije oprana talijanskom krvlju.

To je najnovije junačko delo burbonske dinastije. I kao uvek, Bourboni su pobedili narod pomoću Švajcaraca. Desetog avgusta 1792, 29. jula 1830, u napuljskim borbama od 1820^[16], svuda nalazimo unuke Tella i Winkelrieda kao landsknehte² u službi dinastije čije je ime u celoj Evropi godinama sinonim apsolutne monarhije. No tome će, dakako, sad ubrzo biti kraj. Civilizovaniji kantoni sproveli su posle dugih natezanja zabranu vojnih kapitulacija^[17]; kršni sinovi slobodne stare Švajcarske moraće se odreći toga da napuljske žene

¹ tvrđava — ² plaćene (unajmljene) vojnike

gaze nogama, da žderu i piju pljačkajući ustaničke gradove i da u slučaju poraza budu ovekovečeni Thorwaldsenovim lavovima⁽¹⁸⁾, kao oni što su pali 10. avgusta.

Burbonska dinastija može zasad opet slobodnije disati. Reakcija koja je ponovo nastupila posle 24. februara⁽¹⁹⁾ nije nigde tako odlučno pobedila kao u Napulju; a upravo u Napulju i na Siciliji počele su prve ovogodišnje revolucije. Ali revolucionarni talas koji je preplavio staru Evropu ne da se zaustaviti apsolutističkim zaverama i državnim udarima. Kontrarevolucijom od 15. maja Ferdinando Bourbon položio je kamen temeljac talijanskoj revoluciji. Kalabrija je već u plamenu; u Palermu je stvorena privremena vlada; Abruci će se takođe ubrzo dići, stanovnici svih bezobzirno izrabljivanih provincija poći će na Napulj i ujedinjeni s narodom toga grada osvetiće se kralju izdajniku i njegovim okrutnim landsknehtima. A kad Ferdinando padne, imaće bar tu zadovoljštinu da je živeo i pao kao pravi Bourbon.

[¹⁸Neue Rheinische Zeitung, br. 1
od 1. juna 1848]

Demokratska partija^[20]

****Keln, 1. juna.** Obični zahtevi koji se postavljaju svakom novom organu javnog mnjenja jesu oduševljenje za partiju čija načela ispoveda, bezuslovno poverenje u njenu snagu, stalna spremnost da faktičnom snagom odbrani princip ili da sjajem principa ulepša faktičnu slabost. Tim zahtevima mi nećemo udovoljiti. Mi nećemo nastojati da pretrpljene poraze ulepšamo varljivim iluzijama.

Demokratska partija je trpela poraze; načela koja je proklamovala u trenutku svog trijumfa dovedena su u pitanje; teren koji je ona stvarno osvojila osporava joj se korak po korak; ona je već mnogo izgubila, i uskoro će se postaviti pitanje šta joj je još ostalo.

Nama je stalo do toga da demokratska partija bude svesna svog položaja. Pitaće nas zašto se obraćamo jednoj partiji, zašto radije nemamo pred očima cilj demokratskih težnji, dobro naroda, sreću svih bez razlike?

To je pravo i običaj borbe, a samo iz *borbe* partija, ne iz tobože mudrih kompromisa, iz licemerne saradnje pri oprečnim pogledima, interesima i ciljevima, može da nastane sreća novog doba.

Mi zahtevamo od demokratske partije da bude svesna svog položaja. Taj zahtev proizlazi iz iskustava iz poslednjih meseci. Demokratska partija se suviše prepustila zanosu prve pobeđe. Van sebe od radosti što je najzad jedanput smela glasno i neuvijeno da izgovori svoj princip, ona je uobrazila da je dovoljno samo proklamovati taj princip pa da bude odmah sigurna da će biti i ostvaren. Dalje od tog proklamovanja ona posle svoje prve pobeđe i koncesijā neposredno skopčanih s tom pobeđom nije otišla. Ali dok je ona sa svojim idejama bila široka i grlila kao brata svakog onog ko se nije usuđivao da joj odmah protivreći, dotle su drugi, kojima je vlast bila ostavljena ili dana, radili. A njihova delatnost nije bila za potcenjivanje. Ne naglašavajući svoj princip, ističući ga samo toliko koliko je bio uperen protiv starog stanja koje je revolucija srušila, oprezno ograničavajući pokret tamo gde su interesi pravnog stanja koje se nanovo stvaralo i uspostavljanje spoljašnjeg reda mogli da posluže kao izgovor za to ograničavanje, praveći prividne ustupke prijateljima starog poretka

da bi ih što sigurnije imali uza sebe pri sprovođenju svojih planova i zatim postepeno izgrađujući u osnovnim crtama svoj vlastiti politički sistem, oni su uspeali da zauzmu položaj između demokratske partije i pristalica apsolutizma, koračajući u jednom pravcu napred, u drugom gurajući nazad; u isto vreme progresivni — u odnosu na apsolutizam, a reakcionarni — u odnosu na demokratiju.

To je partija promišljene, umerene buržoazije, od koje se narodna partija u svojoj prvoj opijenosti dala nadmudriti, dok joj se najzad, pošto je bila bezobzirno odgurnuta, pošto je bila proglašena za smutljivca i pošto su joj podmetane sve moguće rdave namere, nisu otvorile oči, dok se nije uverila da u osnovi nije postigla ništa drugo do ono što su gospoda buržuji smatrali da je spojivo s njihovim dobro shvaćenim interesom. Nedemokratskim izbornim zakonom dovedena u protivrečnost sa samom sobom, poražena na izborima, ona sad vidi nasuprot sebi dve predstavničke ustanove, pri čemu je jedino teško reći koja se od njih odlučnije odupire njenim zahtevima. Usled toga je, dakako, njeno oduševljenje splasnulo, a zamenilo ga je trezveno saznanje da je na vlast došla moćna reakcija, i to, začudo, još pre nego što je uopšte došlo do neke akcije u smislu revolucije.

Koliko je sve ovo nesumnjivo, toliko bi bilo opasno da se sad demokratska partija, obuzeta gorkim osećanjem prvog poraza, koji je delom subjektivno uslovljen, vrati onom nesrećnom, ali za nemački karakter, na žalost, tako svojstvenom idealizmu po kome se princip koji ne može da odmah bude oživotvoren preporučuje dalekoj budućnosti, a u sadašnjosti prepušta opasnoj obradi »mislilaca«.

Mi moramo direktno upozoriti na one licemerne prijatelje koji, doduše, izjavljuju da se slažu s principom, ali sumnjaju u njegovu izvodljivost jer svet, kažu, još nije za njega zreo, koji nipošto nemaju nameru da ga učine zrelim, nego, naprotiv, u ovom rdavom zemnom životu više vole da i sami dele opštu sudbinu svega rdavoga. Ako su to oni kriptorepublikanci kojih se tako mnogo boji dvorski savetnik Gervinus, onda se s njim od sveg srca slažemo: ti ljudi su opasni.^[21]

Naslov originala:

Die demokratische Partei

[¹Neue Rheinische Zeitung, br. 2
od 2. juna 1848]

[Karl Marx]

Camphausenaova deklaracija na sednici od 30. maja

****Keln**, 2. juna. Post et non propter¹, tj. g. *Camphausen* je postao ministar predsednik ne *kroz* martovsku revoluciju nego *posle* martovske revolucije. Ovo poslerevolucijsko značenje svoje vlade g. *Camphausen* je u svečanom, visokoparnom maniru, s onim tako reći ozbiljnim držanjem tela koje prikriva nedostatke duha^[22], otkrio Skupštini sazvanoj 30. maja 1848. u Berlinu na osnovu sporazuma između njega i poslednjih izbornika^[23].

«Državna vlada formirana 29. marta», kaže *misleći prijatelji povesti*^[24], «sastala se ubrzo *posle* događaja čije značenje nije potcenjivala niti potcenjuje.»^[25]

Izjava g. *Camphausena* da *pre* 29. marta *nije* formirao državnu vladu naći će potvrdu u poslednjim mesečnim kompletima lista »*Preußische Staats-Zeitung*«^[26]. A da datum koji čini bar hronološku polaznu tačku *Camphausenovog* uzašašća na nebo ima visoko »značenje«, naročito za g. *Camphausena*, može se uzeti kao sigurno. Koje li utehe za poginule borce s barikada što njihovi hladni leševi figuriraju kao putokazi, kao oznake pravca ka državnoj vladi od 29. marta! Quelle gloire!²

Jednom reči: *posle* martovske revolucije formirala se *Camphausenaova* vlada. Ta ista *Camphausenaova* vlada priznaje »*visoko značenje*«³ martovske revolucije; u najmanju ruku, ona ga ne *potcenjuje*. Sama revolucija je sitnica, ali njeno *značenje*! Ona *znači* upravo *Camphausenu* vladu, bar post festum.³

«Taj događaj» — formiranje *Camphausenaove* vlade ili martovska revolucija? — pripada najbitnijim uzrocima preobražaja našeg *unutrašnjeg* državnog uređenja.»

Treba li ovo da znači da je martovska revolucija »bitan uzrok«⁴ formiranja državne vlade od 29. marta, tj. *Camphausenaove* državne

¹ Posle, a ne zbog — ² Kakva slava! — ³ *posle* svečanosti, tj. kad se događaj već zbilo

vlade? Ili ovo treba naprosto da znači: pruska martovska revolucija je revolucionisala Prusku! U svakom slučaju, takva svečana tautologija može se očekivati od jednog »mislećeg prijatelja povesti«.

»Mi stojimo na njegovom pragu« (naime na pragu preobražaja naših unutrašnjih državnih odnosa), »i vlada priznaje da je put *pred* nama dalek.«

Jednom reči, Camphausenova vlada priznaje da ima *pred* sobom dalek put, tj. obećava sebi *dugo* trajanje. Umetnost, tj. revolucija, kratka je, a dug je život^[27], tj. dug je život poslerevolucijske vlade. Ona, povrh toga, priznaje samu sebe. Ili treba Camphausenove reči drukčije tumačiti? Ta valjda nećemo *mislećem prijatelju povesti* pripisati trivijalnu izjavu da narodi koji stoje na pragu nove istorijske epohe stoje na pragu, i da je put koji svaka epoha ima pred sobom upravo toliko dug koliko je duga i *budućnost*.

To je *prvi* deo napornog, ozbiljnog, svečanog, solidnog i odmerenog govora ministra predsednika Camphausena. On se svodi na tri tvrđenja: *Posle* martovske revolucije Camphausenova vlada. Visoko značenje Camphausenove vlade. Dalek put *pred* Camphausenovom vladom!

A sad pređimo na *drugi* deo.

»Ali mi nipošto nismo situaciju shvatili tako« — docira g. Camphausen — »kao da je kroz taj događaj« (martovsku revoluciju) »nastupio potpun prevrat, kao da je celo uređenje naše države srušeno, kao da je sve ono što je bilo prestalo pravno postojati, kao da čitav poredak mora dobiti novu pravnu osnovu. Naprotiv. U trenutku svog formiranja vlada se složila u tome da pitanjem svog opstanka smatra da se tada sazvani Ujedinjeni landtag doista sastane, bez obzira na peticije protiv njegovog sazivanja, da se iz postojećeg uređenja zakonitim sredstvima koja je ono pružalo pređe na novo uređenje, a da se pri tome ne preseče veza koja staro spaja s novim. Taj neosporno pravilan put je zadržan, Ujedinjenom landtagu je izborni zakon predložen i s njegovim pristankom donesen. Docnije je bilo pokušaja da se vlada skloni na to da samovlasno izmeni taj zakon, naime da sistem posrednih izbora pretvori u sistem neposrednih izbora. Vlada tu nije popustila. Vlada nije vršila diktaturu; ona je nije mogla vršiti, ona je nije *htela* vršiti. Izborni zakon je i faktično sproveden onako kako on pravno postoji. Na temelju tog izbornog zakona izabrani su izbornici, izabrani su poslanici. Na temelju tog izbornog zakona vi sedite ovde, s ovlašćenjem da u sporazumu s krunom donesete ustav kome će, nadajmo se, predstojati duga budućnost.«

Kraljevstvo za doktrinu!^[28] *Doktrinu* za kraljevstvo!

Najpre dolazi »događaj«, stidljivo ime za *revoluciju*. Posle toga dolazi doktrina i podvaljuje »događaju«.

Nezakoniti »događaj« čini g. Camphausena *odgovornim* ministrom predsednikom, bićem koje nije imalo nikakvog mesta, nikakvog smisla u »starom«, u postojećem uređenju. Jednim salto mortale prebacujemo se preko starog i srećno nalazimo odgovornog ministra, a odgovorni ministar još srećnije nalazi doktrinu. S prvim dahom života *odgovor-*

nog ministra predsednika umrla je, propala je apsolutna monarhija. Među njenim palima nalazi se u prvom redu pokojni »Ujedinjeni landtag«, ta odvratna smesa gotičke tlapnje i savremene laži^[29]. »Ujedinjeni landtag« bio je »dragi i verni moj«, bio je »sivonja« apsolutne monarhije. Kao što nemačka republika može slaviti svoj dolazak samo preko leša g. Venedeya, tako i odgovorna vlada može slaviti svoj dolazak samo preko leša »dragog i vernog mog«¹. Odgovorni ministar traži iščezli leš i zaziva *avet* dragog i vernog »Ujedinjenog landtaga«, koja se doista pojavljuje, ali se nesrećno klati u vazduhu i pravi najčudnije kapriole, jer više nema *tla* pod nogama pošto je zemljotres »dogadaja« progutao staro *tla zakonitosti i poverenja*. Čarobnjak saopštava *aveti* da ju je zazvao zato da bi mogao likvidirati njenu ostavštinu i ponašati se kao njen lojalni naslednik. To uljudno ponašanje ona ne može da oceni dovoljno visoko, jer u običnom životu ne dozvoljava se umrlima da posle smrti prave testamente. *Avet*, vanredno polaskana time, klima glavom, kao kineska lutka, na sve što čarobnjak zapoveda, klanja se pri odlasku i iščezava. Zakon o posrednim izborima^[30] je njen posmrtni testament.

Doktrinarna majstorija kojom je g. Camphausen »iz postojećeg uređenja zakonitim sredstvima koja je ono pružalo prešao u novo uređenje« vrši se, dakle, ovako:

Nezakonit događaj čini g. Camphausena jednim, s gledišta »postojećeg uređenja«, s gledišta »starog«, *nezakonitim* licem, odgovornim ministrom predsednikom, *ustavnim ministrom*. Ustavni ministar pretvara na nezakonit način *protivustavni, staleški, dragi i verni »Ujedinjeni landtag«* u *ustavotvornu* skupštinu. Dragi i verni »Ujedinjeni landtag« na nezakonit način stvara zakon o posrednim izborima. Zakon o posrednim izborima stvara berlinsku Skupštinu, a berlinska Skupština stvara ustav, a ustav stvara sve potonje skupštine u veke vekova.

Tako od guske postaje jaje, a od jajeta guska. Ali po gakanju koje spasava Kapitol^[31] narod brzo uviđa da su zlatna Ledina jaja, koja je sneo u revoluciji, ugrabljena. Čini se da čak ni poslanik *Milde* nije Ledin sin, blistavi Kastor.^[32]

Naslov originala:
*Camphausens Erklärung in
der Sitzung vom 30. Mai*

[**Neue Rheinische Zeitung*], br. 3
od 3. juna 1848]

¹ misli se: Ujedinjenog landtaga

Pitanja života i smrti

****Keln, 3. juna.** Vremena se menjaju i mi se menjamo s njima. To je izreka o kojoj umeju da pričaju i naša gospoda ministri *Camphausen* i *Hansemann*. Šta sve oni nisu morali pretrpeti od vladinih komesara i maršala dok su još kao skromni poslanici sedeli u školskim klupama landtaga!^[33] Kako ih je njegova presvetlost razrednik Solms-Lich držao u stezi u nižim razredima, u rajnskom provincijskom landtagu! Pa i onda kad su prešli u više razrede, u Ujedinjeni landtag^[34], nije bilo drukčije. Bilo im je, doduše, dopušteno nekoliko vežbi u elokvenciji, ali i tu je njihov nastavnik g. Adolf von Rochow još uvek vitlao palicom, uručenom mu s najvišeg mesta! Kako su ponizno morali da podnose bezobrazluke jednog Bodelschwingha, kako su pobožno morali da se dive mucavom nemačkom jeziku jednog Boyena, kako su ograničeni podanički razum^[10] bili dužni da ispoljavaju prema gruboj ignoranciji jednog Duesberga!

Sad se sve to promenilo. Osamnaesti mart je učinio kraj čitavom političkom pedagogisanju, daci iz landtaga proglasili su se zrelim. Gospoda Camphausen i Hansemann postali su ministri i, oduševljeni, osetili su svu svoju veličinu »neophodnih ljudi«.

Koliko oni misle da su »neophodni«, koliko su postali obesni što su se rešili škole, morao je da oseti svako ko je dolazio s njima u dodir.

Oni su odmah počeli time što su provizorno uređivali staru učionicu, Ujedinjeni landtag. Tu je trebalo da se izvrši veliki čin prelaska iz birokratske gimnazije u ustavni univerzitet, svečano izdavanje svedočanstva zrelosti pruskom narodu u striktno propisanoj formi.

Narod je u mnogobrojnim memorandumima i peticijama izjavio da neće da zna za Ujedinjeni landtag.

Gospodin Camphausen je odgovorio (vidi, na primer, sednicu Ustavotvorne skupštine od 30. maja¹) da je sazivanje landtaga *pitanje života* za vladu, i time je, dakako, sve bilo iscrpeno.

Landtag se sastao^[35]: jedna potištena, skrušena skupština koja je izgubila svaku veru u svet, u boga i u samu sebe. Bilo mu je stav-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 22-24.

ljeno do znanja da on treba samo da prihvati novi izborni zakon, a g. Camphausen zahteva od njega ne samo papirnati zakon i posredne izbore, nego i dvadeset i pet miliona u zvečećoj moneti. Kurije su se zbunile, posumnjale su u svoju nadležnost. Promucale su nekakve nesuvisle prigovore; ali tu ne pomaže ništa, to je u veću g. Camphausena odlučeno, pa ako novac ne bude odobren, ako »poverenje« ne bude izglasano, g. Camphausen će otići u Keln i prepustiti prusku monarhiju njenoj sudbini. Gospodu iz landtaga obliva pri toj pomisli hladan znoj, svaki otpor se napušta i izglasava se poverenje s kiselo-slatkim smeškom. Iz tih dvadeset i pet miliona, koji imaju kurs samo u vazдушnom carstvu snova^[36], može se videti gde su i kako su izglašani.

Proklamuju se posredni izbori. Protiv njih se diže bura adresa, peticija, deputacija. Gospoda ministri odgovaraju: vlada stoji i pada s posrednim izborima. Time je opet sve učutkano, i obe strane mogu da idu spavati.

Sporazumska Skupština se sastaje. Gospodin Camphausen je imao nameru da od Skupštine izmami adresu kojom će ona odgovoriti na njegovu prestonu besedu. Poslanik Duncker mora da podnese predlog^[25]. Razvija se diskusija. Protiv adrese govori se prilično živo. Gospodin Hansemann se dosađuje slušajući večitó konfuzno pričanje bespomoćne Skupštine, koje postaje nepodnošljivo za njegov parlamentarni takt, i on lakonski izjavljuje da može da se bude i bez svega toga; ili neka se sastavi adresa, i tada će sve biti dobro, ili neka se ona ne načini, a tada će vlada dati ostavku. Diskusija ipak traje, i g. Camphausen najzad izlazi lično na tribinu kako bi potvrdio da je za vladu pitanje adrese pitanje života. Na kraju, pošto ni to ne pomaže, penje se na tribinu i g. Auerswald i po treći put svečano neverava da vlada stoji i pada s adresom. Sad je Skupština bila dovoljno ubeđena i glasala je, naravno, za adresu.

Tako su naši »odgovorni ministri« već za dva meseca stekli ono iskustvo i onu sigurnost u rukovođenju Skupštinom koje je g. Duchâtel, a njega zacelo ne treba potcenjivati, stekao tek posle više godina intimnog saobraćanja s pretposlednjim francuskim poslaničkim domom. I g. Duchâtel je u poslednje vreme, kad mu je levica dosađivala svojim dugim tiradama, obično izjavljivao: Skupština je slobodna, ona može glasati za ili protiv; no ako bude glasala protiv, mi ćemo dati ostavku — i plašljiva većina, za koju je g. Duchâtel bio »najneophodniji« čovek na svetu, zbila se, kao krdo ovnova za oluje, oko svog ugroženog predvodnika. Gospodin Duchâtel je bio lakouman Francuz i terao je tu igru dotle dok nije dojadio svojim sunarodnjacima. Gospodin Camphausen je razborit i uravnotežen Nemač i znaće dokle može da ide.

Dabome, kad je neko tako siguran u svoje ljude kao što je to g. Camphausen u svoje »sporazumaše«, on može na ovaj način da uštedi vreme i argumente. Ako se od svake tačke pravi pitanje poverenja, opoziciji se prilično lako zapušu usta. Stoga ovaj metod najviše i

odgovara odlučnim ljudima koji jednom zauvek znaju šta hoće i kojima svako dalje beskorisno brbljanje postaje nepodnošljivo — ljudima kao što su Duchâtel i Hansemann. Ali ljudima od diskusije, koji vole »u nekoj velikoj debati izložiti i izmenjati svoje poglede, kako o prošlosti tako i o budućnosti« (Camphausen, sednica od 31. maja), ljudima koji stoje na tlu principa i događaje dana proziru oštrim okom filozofa, višim duhovima kao što su Guizo^r i Camphausen, ovo sitno zemaljsko sredstvo nikako ne odgovara, kao što će se naš predsednik ministarskog saveta ubediti u svojoj praksi. Neka on to prepusti svom Duchâtelu Hansemannu i neka ostane u višim sferama, u kojima ga mi tako rado posmatramo.

Naslov originala:

Lebens- und Sterbensfragen

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 4
od 4. juna 1848]

[Karl Marx]

Camphauseno¹va vlada^[37]

***Keln*, 3. juna. Poznato je da je francuskoj Nacionalnoj skupštini od 1789. prethodila skupština notabla¹, skupština koja je bila sastavljena *staleški*, kao i pruski Ujedinjeni landtag. U dekretu kojim je sazva^o Nacionalnu skupštinu, ministar Necker se pozva^o na zahtev notabla da se sazovu Generalni staleži. Ministar Necker imao je tako znatnu prednost u odnosu na ministra Camphausena. Njemu nije bilo potrebno čekati na osvajanje Bastilje i na pad apsolutne monarhije da bi posle toga doktrinarski poveza^o staro s novim, da bi tako s mukom održa^o *privid* kako je Francuska zakonitim sredstvima starog ustava došla do nove Ustavotvorne skupštine. On je imao i druge prednosti. Bio je ministar Francuske, a ne ministar Lotaringije i Elzasa, dok g. Camphausen nije ministar Nemačke, nego Pruske. I sa svim tim prednostima ministru Neckeru nije pošlo za rukom da revolucionarni pokret pretvori u mirnu reformu. Teška bolest nije se mogla izlečiti ružinim uljem.^[38] Još manje će g. Camphausen izmeniti karakter pokreta iskonstruisanom teorijom koja povlači pravu liniju između njegove vlade i starog poretka pruske monarhije. Martovska revolucija i uopšte nemački revolucionarni pokret ne mogu se nikakvim trikom pretvoriti u više ili manje značajne *epizode*. Da li je Louis-Philippe bio izabran za kralja Francuza *zato što* je bio Bourbon? Da li je bio izabran *iako* je bio Bourbon? Svi se sećamo da je to pitanje ubrzo posle julske revolucije podvojilo partije.^[39] Šta je dokazivalo samo pitanje? Da je revolucija stavljena u pitanje, da interes revolucije nije bio interes klase koja je došla na vlast ni njenih političkih predstavnika.

Isto značenje ima izjava g. Camphausena da njegova vlada nije došla na svet *kroz* martovsku revoluciju nego *posle* martovske revolucije.

Naslov originala:

Das Ministerium Camphausen[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 4
od 4. juna 1848]

¹ *notabli* — ugledne ličnosti, predstavnici zvaničnih ili vodećih krugova, prvaci

[Friedrich Engels]

Komedija rata^[40]

**Šlezvig-Holštajn*. Doista, u analima čitave istorije ne može se naći nijedan takav rat, nijedno tako frapantno smenjivanje sile oružja i diplomatije kakvo sad pokazuje naš jedinstveno-nemački nacionalni rat s malom Danskom! Velika dela stare carske armije s njenih 600 komandanata, s generalštabovima i ratnim većima, međusobne šikane vođa koalicije od 1792, naređenja i suprotna naređenja pokojnog carsko-kraljevskog dvorskog ratnog veća, sve je to ozbiljno, dirljivo i tragično u poređenju s komedijom rata koju sad izvodi nova armija Nemačkog Saveza^[41] u Šlezvig-Holštajnu uz grohotan smeh cele Evrope.

Razmotrimo ukratko intrigu te komedije.

Danci nastupaju iz Jitlanda i iskrcavaju trupe u severnom Šlezvigu. Prusi i Hanoveranci zaposedaju Rendsburg i liniju reke Ajder. Danci, uprkos svim nemačkim hvalisanjima, okretan, hrabar narod, brzo napadaju i bacaju šlezviško-holštajnsku armiju *jednom* bitkom nazad k Prusima. Ovi to mirno posmatraju.

Konačno dolazi iz Berlina naređenje da se prede u nastupanje. Ujedinjene nemačke trupe napadaju Dance i razbijaju ih kod Šlezviga svojom nadmoćnošću. Pobjeda se postiže uglavnom veštinom kojom pomeranski gardisti, kao nekad kod Grosberena i Denvica^[42], rukuju kundakom. Šlezvig je ponovo osvojen, i Nemačka likuje zbog junačkog dela svoje armije.

Međutim, danska flota — koja ukupno nema ni dvadeset valjanih brodova — zaplenjuje nemačke trgovačke brodove, blokira sve nemačke luke i štiti prelaze na ostrva, kamo se povlači armija. Jitland se napušta i njega delimično zaposedaju Prusi, koji udaraju kontribuciju od 2 miliona specija.

Ali pre nego što je naplaćen ma i jedan talir kontribucije, Engleska nudi posredovanje na bazi povlačenja trupa i neutralizacije Šlezviga, a Rusija šalje preteće note. Gospodin Camphausen ide pravo u zamku, i po njegovom naređenju pobedom opijeni Prusi povlače se od Faj-

lea ka Kenigsauu, ka Haderslebenu, k Apenradeu, k Flensburgu. Iščekli Danci opet su za tren oka tu; oni gone Pruse danju i noću, unose nered u njihovo povlačenje, iskravaju se gde god pogledaš, tuku trupe 10. korpusa savezne vojske kod Sundevita i povlače se samo pred brojnijom silom. U boju od 30. maja opet odlučuju kundaci, kojima ovog puta vitlaju čvrste ruke Meklenburžana. Nemačko stanovništvo beži zajedno s Prusima; ceo severni Šlezvig prepušten je pustošenju i pljačkanju, u Haderslebenu i Apenradeu opet se vije danebrog¹. Vidi se da pruski vojnici svih činova pokorno slušaju u Šlezvigu kao i u Berlinu.

Najedanput dolazi naređenje iz Berlina: Prusi treba ponovo da nastupaju. Sad se ponovo veselo ide napred na sever. Ali komedija još ni izdaleka nije svršena. Videćemo gde će Prusi ovog puta primiti naređenje da počnu povlačenje.

Ukratko, to je prava kadrila, ratnički balet koji Camphausenova vlada daje izvoditi za svoje vlastito zadovoljstvo i za slavu nemačke nacije.

Samo, nemojmo zaboraviti da osvetljenje pozornice čine požari zapaljenih šlezviških sela, a da hor čine krikovi osvete danskih marodera i dobrovoljaca.

Camphausenova vlada je u toj prilici manifestovala svoj visoki poziv da predstavlja Nemačku prema inostranstvu. Njenom krivicom će Šlezvig, dvaput prepuštan danskoj invaziji, zadržati prvi diplomatski eksperiment naših »odgovornih« ministara u zahvalnoj uspomeni.

Pouzdamo se u mudrost i energiju Camphausenove vlade!

Naslov originala:
Die Kriegskomödie

[Neue Rheinische Zeitung, br. 5
od 5. juna 1848]

¹ danska državna zastava

Reakcija

**Keln*, 5. juna. Mrtvaci jašu brzo.^[43] Gospodin Camphausen dezavuiše revoluciju, a reakcija se usuduje sporazumskoj Skupštini predložiti da revoluciju žigoše kao pobunu. Jedan poslanik predložio je na sednici od 3. juna da se podigne spomenik vojnicima koji su pali 18. marta.^[25]

Naslov originala:
Die Reaktion

[**Neue Rheinische Zeitung*, br. 6
od 6. juna 1848]

Comité de sûreté générale

**Keln*, 5. juna. Berlin sad ima, slično Parizu godine 1793, svoj Comité de sûreté générale^[44]. Samo s tom razlikom što je pariski komitet bio revolucionaran, a berlinski je reakcionaran. Naime, posle jednog obaveštenja objavljenog u Berlinu »vlasti kojima je povereno održavanje mira« našle su za potrebno »da se ujedine radi zajedničkog delovanja«. One su stoga imenovale Odbor bezbednosti, koji se smestio u Oberwallstraße¹. To novo nadležstvo je sastavljeno ovako: 1. predsednik: direktor u Ministarstvu unutrašnjih poslova Puttkamer; 2. komandant i bivši zapovednik Građanske garde Aschoff; 3. upravnik policije Minutoli; 4. državni tužilac Temme; 5. gradonačelnik Naunyn i dva člana magistrata; 6. predstojnik gradskih većnika i tri gradska većnika; 7. pet oficira i dva redova Građanske garde. Ovaj Odbor će se

»upoznati sa svim što narušava ili pretili da naruši javni mir i podvrgavaće činjenice svestranoj i temeljitoj oceni. Zaobilazeći stara i nedovoljna sredstva i forme, i izbegavajući nepotrebnu prepisku, on će se dogovoriti o podesnim koracima i postići će preko različitih krugova uprave da se brzo i energično sprovede neophodna naređenja. Samo takvim zajedničkim delovanjem mogu se uneti brzina i bezbednost, povezane s neophodnim oprezom, u tok poslova, koji se u današnjim prilikama često odvija vrlo teško. Naročito će Građanskoj gardi, koja je preuzela na sebe zaštitu grada, biti omogućeno da odlukama vlasti, donesenim uz uvažavanje njenog saveta, pribavi, na njihovo traženje, važnost koja im pripada. S punim poverenjem u učešće i saradnju svih stanovnika, a naročito časnog (!) staleža zanatlija i (!) radnika, delegati počinju, slobodni od svih partijskih obzira i nastojanja, da vrše svoj naporni poziv i nadaju se da će ga odlučno i mirnim putem posredovanja vršiti na dobrobit svih.«

Po slatkom, umiljatom, ponizno-molbenom jeziku može se već naslutiti da se ovde stvara centar reakcionarne delatnosti protiv revolucionarnog naroda Berlina. Sastav tog Odbora pretvara slutnju u izvesnost. Tu je, prvo, g. Puttkamer, onaj isti koji se kao upravnik

¹ Ulica u Berlinu

policije proslavio svojim proterivanjima. Kao i pod birokratskom monarhijom: nijedno više nadleštvo bez najmanje *jednog* Puttkamera. Zatim g. Aschoff, koji se zbog svoje kaplarske grubosti i svojih reakcionarnih intriga toliko omrazio Gradanskoj gardi da je ona donela odluku o njegovom udaljenju. On je sad i dao ostavku na svoj položaj. Zatim g. Minutoli, koji je 1846. u Poznanju spasao otadžbinu time što je otkrio zaveru Poljaka^[45] i koji je nedavno pretio slovoslagačima da će ih proterati kad su štrajkovali tražeći povećanje plata. Zatim predstavnici dvaju organa koji su sad postali ultrareakcionarni, magistrata i gradskih većnika, i najzad, među oficirima građanske garde — glavni reakcionar major Blesson. Nadamo se da berlinski narod neće nikako dopustiti da mu tutoriše taj samovlasno konstituisani reakcionarni Odbor.

Uostalom, Odbor je već počeo svoju reakcionarnu delatnost kad je zatražio da se odustane od organizovanja narodne povorke ka grobu martovskih žrtava koja je bila zakazana za juče (u nedelju) jer bi to bila demonstracija, a svaka je demonstracija od zla.

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 6
od 6. juna 1848]

Program radikalnodemokratske partije i program leveice u Frankfurtu

****Keln, 6. juna.** Juče smo našim čitaocima saopštili »motivisani manifest radikalnodemokratske partije u ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini u Frankfurtu na Majni«. U rubrici »Frankfurt« oni će danas naći manifest leveice^[46]. Na prvi pogled izgleda da se oba manifesta jedva razlikuju u čemu drugom osim u formi, jer radikalnodemokratska partija ima neokretnog, a levice spretnog redaktora. Ali pri tačnijem posmatranju ističu se neke bitne razlike. Radikalni manifest zahteva Nacionalnu skupštinu izabranu »bez cenzusa i neposrednim izborima«, a manifest leveice izabranu »opštim slobodnim izborima«. Opšti slobodni izbori isključuju cenzus, ali ne i posredni metod. I čemu uopšte taj neodređeni, mnogoznačni izraz?

Još jedanput sretamo tu veću širinu i gipkost zahteva leveice nasuprot zahtevima radikalne partije. Levice zahteva »izvršnu centralnu vlast biranu od Nacionalne skupštine na određeno vreme i njoj odgovornu«. Ona ostavlja nerešenim pitanje da li ta centralna vlast mora proizaći iz sredine Nacionalne skupštine, kao što to manifest radikalne partije izričito određuje.

Manifest leveice zahteva, naposletku, hitno utvrđivanje, proglašenje i obezbeđenje osnovnih prava nemačkog naroda od svih mogućih prepada pojedinih vlada. Manifest radikalne partije se time ne zadovoljava. On izjavljuje:

»Skupština treba već sada da ujedini u sebi sve državne vlasti cele države i da odmah stavi u dejstvo različite vlasti i forme političkog života koje je pozvana da ustanovi svojom odlukom, a isto tako da upravlja unutrašnjom i spoljnom politikom cele države.«

Oba manifesta se slažu u tome što »konstituisanje ustava Nemačke« hoće da prepuste »samo i jedino Nacionalnoj skupštini« i što isključuju sudelovanje vlada. Oba se slažu u tome da pojedinim državama, »ako to nije nauštrb narodnih prava koja treba da proklamuje Nacionalna skupština«, prepuštaju izbor državnog uređenja, bilo

da je to ustavna monarhija bilo republika. Oba manifesta se, napokon, slažu u tome što Nemačku hoće da pretvore u saveznu ili federativnu državu.

Radikalni manifest izražava bar *revolucionarnu* prirodu Nacionalne skupštine. On zahteva odgovarajuću revolucionarnu delatnost. Zar već samo postojanje *ustavotvorne* Nacionalne skupštine ne dokazuje da više *ne postoji* ustav? No ako više ne postoji ustav, ne postoji više ni vlada. Ako više ne postoji vlada, mora vladati sama Nacionalna skupština. Njen prvi znak života mora biti dekret od četiri reči: »*Bundestag*^[41] je *zauvek raspušten.*»

Jedna ustavotvorna Nacionalna skupština mora pre svega biti *aktivna*, skupština revolucionarno aktivna. Skupština u Frankfurtu se bavi školskim vežbama parlamentarizma, a prepušta vladama da rade. Dopustimo da ovom učenom koncilu pode za rukom, posle najzrelijih razmišljanja, da izmudruje najbolji dnevni red i najbolji ustav. No šta koriste najbolji dnevni red i najbolji ustav ako vlade u međuvremenu stave na dnevni red bajonete?

Nemačka Nacionalna skupština, osim toga što je proizašla iz *posrednih* izbora, pati od jedne specifične germanske bolesti. Njeno sedište je u Frankfurtu na Majni, a Frankfurt na Majni samo je idealno središte, kakvo je odgovaralo dosadašnjem idealnom, tj. samo zamišljenom jedinstvu Nemačke. Frankfurt na Majni nije ni veliki grad s brojnim revolucionarnim stanovništvom koje stoji iza Nacionalne skupštine, delimice je štiteći, delimice gurajući napred. Prvi put u svetskoj istoriji ustavotvorna skupština velike nacije ima sedište u malom gradu. To je doneo sa sobom dosadašnji nemački razvrtak. Dok su francuska i engleska nacionalna skupština stajale na vulkanskom tlu — u Parizu i Londonu — nemačka Nacionalna skupština morala se smatrati srećnom što je našla *neutralno* tle, neutralno tle na kome može u sasvim nepomućenom duševnom miru razmišljati o najboljem ustavu i najboljem dnevnom redu. A ipak joj je trenutno stanje Nemačke pružalo priliku da prevlada svoju nesrećnu materijalnu situaciju. Trebalo je samo da svuda istupi diktatorski protiv reakcionarnih presezanja preživelih vlada, pa bi zadobila u narodnom mnenju takvu snagu o koju bi se skrhali svi bajoneti i kundaci. Umesto toga ona na svoje oči prepušta Majnc samovolji soldateske, a Nemce iz drugih nemačkih zemalja šikanama frankfurtskih palančana.¹ Ona zamara dosadom nemački narod umesto da ga kao poplava ponese sa sobom ili da on nju ponese. Za nju, doduše, postoji *publika* koja zasad još gleda s dobroćudnim humorom burleskne pokrete nanovo probudene aveti Rajhstaga Svetog Rimskog Carstva Nemačkog Naroda, ali za nju ne postoji *narod* koji bi u njenom životu našao odraz svog vlastitog života. Daleko od toga da bude centralni organ revolucionarnog pokreta, ona dosad nije bila čak ni njegov odjek.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 12-15.

Ako Nacionalna skupština iz svoje sredine obrazuje centralnu vlast, pri sadašnjem njenom sastavu i nakon toga što je propustila da iskoristi povoljan trenutak, od te privremene vlade može se očekivati malo šta utešno. Ako li ne obrazuje centralnu vlast, potpisala je svoju vlastitu ostavku i biće pri najslabijem revolucionarnom poventarcu raspršena na sve strane.

Program levice, kao i program radikalne strane, zaslužan je za to što je shvatio tu nužnost. Oba programa uzvikuju zajedno s Heineom:

Promislilim li tačno celu tu stvar,
Nije nam uopšte potreban car^[47],

a teška dilema »ko treba da bude car«, mnogi jaki razlozi u prilog izbornog cara i isto toliko jaki razlozi u prilog naslednog cara prinudiće i konzervativnu većinu Skupštine da preseče Gordijev čvor^[48] time što neće izabrati *nikakvog cara*.

Neshvatljivo je kako je takozvana radikalnodemokratska partija mogla da *federaciju* ustavnih monarhija, kneževinica i republičica, jednu od tako heterogenih elemenata sastavljenu saveznu državu s republikanskom vladom na čelu — jer Centralni odbor koji je levica prihvatila i nije drugo do takva vlada — proklamuje kao definitivno državno uređenje Nemačke.

Nema sumnje da se centralna vlada Nemačke, koju je izabrala Nacionalna skupština, mora pojaviti *pored* faktično još postojećih vlada. Ali s njenim postojanjem već počinje njena borba s pojedinim vladama, a u toj borbi će propasti ili opšta vlada zajedno s jedinstvom Nemačke, ili pojedine vlade sa svojim ustavnim vladarima ili zakutnim republičicama.

Mi ne postavljamo utopijski zahtev da se a priori proklamuje *jedinstvena nedeljiva nemačka republika*, ali zahtevamo od takozvane radikalnodemokratske partije da ne brka ishodišnu tačku borbe i revolucionarnog kretanja s njihovom krajnjom tačkom. Nemačko jedinstvo i nemačko državno uređenje mogu proizići samo kao rezultat kretanja u kome će i unutrašnji konflikti i rat s Istokom terati na donošenje odluke. Definitivno konstituisanje ne može se *dekretovati*; ono se poklapa s kretanjem koje treba da prodemo. Stoga nije posredi ni ostvarenje ovog ili onog mišljenja, ove ili one političke ideje; posredi je sagledavanje procesa. Nacionalna skupština treba da čini samo one korake koji su u najbliže vreme praktično mogući.

Nema ničeg konfuznijeg od čudne ideje redaktora demokratskog manifesta, ma koliko nas on uveravao da je »svaki čovek srećan ako se reši svoje konfuzije«, — da se mera za nemačko državno uređenje uzme po *severnoameričkoj federativnoj državi*!

Sjedinjene Države Severne Amerike, na stranu to što sve imaju jednako političko uređenje, prostiru se na površini koja je velika koliko i površina civilizovane Evrope. One bi mogle da nađu analogiju samo

u *evropskoj* federaciji. A da bi Nemačka mogla s drugim zemljama stupiti u federaciju, mora pre svega postati *jedna* zemlja. U Nemačkoj borba za centralizaciju protiv federalizma znači borbu između moderne kulture i feudalizma. Nemačka je pala u buržoazirano feudalno uređenje u istom momentu kad su se na Zapadu obrazovale krupne monarhije, ali je ona i sa svetskog tržišta bila isključena u istom momentu kad se ono otvorilo Zapadnoj Evropi. Ona je osiromašavala, dok su se velike monarhije bogatile. Ona se poseljačivala, dok su one postajale velegradske. Da Rusija i nije zakucala na vrata Nemačke, sami ekonomski odnosi bi naterali Nemačku da sprovede najstrožu centralizaciju. Čak ako bi se posmatralo sa čisto buržoaskog gledišta, neprotivrečno jedinstvo Nemačke je prvi uslov da se ona izvuče iz dosadašnje bede i da stvori nacionalno bogatstvo. A kako tek da se reše moderni socijalni zadaci na teritoriji razbijenoj na 39 zemalja?

Uostalom, redaktor demokratskog programa nema potrebe da ulazi u materijalne ekonomske odnose od sporednog značaja. On se u svojoj motivaciji držao pojma federacije. *Federacija je ujedinjenje slobodnih i jednakih. Dakle, Nemačka mora biti federativna država. A zar se Nemci ne mogu ujediniti u jednu veliku državu a da se ne ogreše o pojam ujedinjenja slobodnih i jednakih?*

Naslov originala:

*Programme der radikal-demokratischen
Partei und der Linken zu Frankfurt*

[⁹Neue Rheinische Zeitung, br. 7
od 7. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Berlinske sporazumske debate^[49]

***Keln*, 6. juna. *Debate o sporazumu* itd.^[25] srećno se nastavljaju u Berlinu. Podnosi se predlog za predlogom, većina njih čak pet do šest puta, kako se, zaboga, ne bi izgubili na dugom putu kroz odeljenja i komisije. U svakoj prilici obilato se postavljaju prethodna pitanja, uzgredna pitanja, međupitanja, dopunska pitanja i glavna pitanja. Povodom svakog od tih velikih i malih pitanja redovno se razvija neusiljena konverzacija »s mesta« s predsednikom, s ministrima itd., čineći između zamornih »velikih debata« dobrodošlu pauzu. U takvim neusiljenim razgovorima naročito vole da iskazuju svoje mišljenje oni bezimni sporazumaši koje stenograf obično označava kao »glas«. Uostalom, ti »glasovi« su tako ponosni na svoje pravo glasa da ponekad, kao što je bio slučaj 2. juna, »glasaju u isto vreme i za i protiv«. No zatim se pored ove idile u svoj uzvišenosti tragedije zameće bitka velike debate, bitka koja se vodi ne samo s tribine rečima, nego u kojoj uzima učešće i hor sporazumaša tupkanjem nogama, gundanjem, nadvikivanjem itd. Naravno, drama se svakog puta završava pobedom kreposne desnice, i gotovo uvek se rešava poklikom konzervativne armije da se pređe na glasanje.

Na sednici od 2. juna g. *Jung* je interpelirao ministra spoljnih poslova zbog ugovora o izručenju odbeglih zločinaca. Poznato je da je već 1842. javno mnenje iznudilo ukidanje tog ugovora, ali je on za vreme reakcije od 1844. obnovljen. Poznato je kako ruska vlada daje izručene udarati knutom do smrti, ili ih otpremati u Sibir. Poznato je kakav zgodan izgovor pruža ugovoreno izručenje običnih zločinaca i vagabunda da bi se ruskim vlastima predale političke izbeglice.

Gospodin *Arnim*, ministar spoljnih poslova, odgovorio je:

»Zacelo niko neće imati ništa protiv toga da se izručuju dezerteri, jer je sasvim normalno da ih prijateljske države izručuju jedna drugoj.«

Uzimamo na znanje da su, po mišljenju našeg ministra, Rusija i Nemačka »prijateljske države«. Razume se, mase vojske koje Rusija koncentriše na Bugu i Njemenu nemaju drugu nameru nego da »prijateljsku« Nemačku što pre oslobode od užasa revolucije.

»Uostalom, odluka o izručenju zločinaca leži u rukama sudova, tako da postoje sve garancije da optuženi neće biti izručeni pre završetka krivične istrage.«

Gospodin Arnim nastoji uveriti Skupštinu da pruski sudovi vode istragu o samom delu koje se zločincu pripisuje. Naprotiv. Ruske ili rusko-poljske sudske vlasti šalju pruskim sudskim vlastima rešenje kojim se begunac stavlja pod optužbu. Pruski sud ima samo da ispita je li taj dokument autentičan, pa ako se utvrdi da jeste, on mora da donese odluku o izručenju. »Tako postoje sve garancije« da ruska vlada treba samo da dade mig svojim sucima pa da svakog izbeglicu, dok još nije optužen zbog političkih stvari, dobije u ruke okovanog pruskim lancima.

»Samo po sebi se razume da se *vlastiti podanici* ne izručuju.«

»Vlastiti podanici«, gospodine feudalni barone Arnime, ne mogu biti izručeni već i zato što u Nemačkoj više nema »podanika« otkako se narod toliko osmelio da na barikadama izvojuje slobodu.

»Vlastiti podanici!« Mi koji biramo skupštine koje kraljevima i carevima propisuju suverene zakone, zar smo mi »podanici« Njegovog Veličanstva pruskog kralja?

»Vlastiti podanici!« Da Skupština ima samo iskrnu revolucionarnog ponosa, kome duguje svoje postojanje, ona bi servilnog ministra jednim jedinim uzvikom indignacije najurila s tribine i iz ministarske klupe. Ali ona je mirno otrpela ponižavajući izraz. Nije se čuo ni najtiši protest.

Gospodin *Rehfeld* je interpelirao Hansemanna zbog obnovljenog otkupa vune od strane *Seehandlung-a*⁽⁵⁰⁾ i zbog prednosti koje se daju engleskim kupcima ispred nemačkih putem diskontiranja menica. Vunena industrija, pritisnuta opštom krizom, imala je izgleda da otkupom vune po ovogodišnjim vrlo niskim cenama bar unekoliko poboljša svoje stanje. Ali dolazi *Seehandlung* i svojim ogromnim otkupima povišava cene. U isto vreme *Seehandlung* izjavljuje da je spremna engleskim kupcima znatno olakšati kupnju diskontiranjem dobrih menica vučenih na London; mera koja je takode sasvim podnesna da podigne cene vune privlačenjem novih kupaca i koja inostranim kupcima daje znatnu prednost u poređenju s domaćim.

Seehandlung je naslede apsolutne monarhije, kojoj je služila za svakojake svrhe. Ona je u toku dvadeset godina činila iluzornim zakon o državnom dugu iz 1820.⁽⁵¹⁾ i mešala se na vrlo neugodan način u trgovinu i industriju.

Pitanje koje je pokrenuo g. *Rehfeld* nije u stvari od velikog interesa za demokratiju. Tu se radi o dobiti koja će za nekoliko hiljada talira biti veća ili manja kod proizvođača vune na jednoj strani, ili kod fabrikanaata vunene robe na drugoj strani.

Proizvođači vune su gotovo isključivo krupni vlastelini, brandenburški, pruski, šleski i poznanjski feudanci.

Fabrikanti vunene robe su većinom krupni kapitalisti, gospoda iz redova krupne buržoazije.

Što se tiče cena vune, ne radi se, dakle, o opštim, nego o klasnim interesima, o pitanju da li će krupno zemljišno plemstvo strići krupno buržoaziju, ili će krupna buržoazija strići krupno zemljišno plemstvo.

Gospodin Hansemann, poslan u Berlin kao predstavnik krupne buržoazije, sada vladajuće partije, izdaje ovu zemljišnom plemstvu, pobeđenoj partiji.

Nas demokrate ova stvar interesuje samo zato što pokazuje da g. Hansemann staje na stranu pobeđene partije, da on ne potpomaže samo konzervativnu klasu, nego *reakcionarnu* klasu. Priznajemo da od buržuja Hansemanna nismo to očekivali.

Gospodin *Hansemann* je najpre uveravao da nije prijatelj Seehandlung-a, a zatim je dodao: ni otkupni posao Seehandlung-a ni rad njenih fabrika ne mogu se odjedared obustaviti. Što se tiče otkupa vune, postoje ugovori po kojima je u ovoj godini otkup određene količine vune . . . obaveza Seehandlung-a. Ako uopšte ima neka godina u kojoj takvi otkupi ne mogu da nanesu štetu privatnom prometu, verujem da će to biti upravo ova godina (?) . . . jer bi cene inače suviše nisko pale.

Iz čitavog se govora vidi da se g. Hansemann ne oseća dobro dok govori. On se dao navesti na to da ugada Arnimima, Schaffgotschima i Itzenplitzima na štetu fabrikanaata vunene robe, i sad mora argumentima moderne političke ekonomije, koja je prema plemstvu veoma nemilosrdna, braniti svoj nepromišljeni korak. On sam najbolje zna da vuče za nos celu Skupštinu.

»Ni otkupni posao Seehandlung-a ni rad njenih fabrika ne mogu se odjedared obustaviti.« Dakle, Seehandlung kupuje vunu i omogućuje svojim fabrikama da rade bez smetnji. Ako se rad fabrika Seehandlung-a ne može odjedared »obustaviti«, ne mogu se, razume se, obustaviti ni prodaje. Seehandlung će, dakle, izneti svoju vunenu robu na tržište, ona će još više prepuniti i bez toga prepunjeno tržište, oborene cene još više oboriti. Jednom reči, ona će, da bi brandenburškim i drugim junkerima pribavila novac za njihovu vunu, još povećati sadašnju trgovinsku krizu i od fabrikanaata vune odbiti i ono malo mušterija.

Što se tiče priče o engleskim menicama, g. Hansemann drži sjajnu tiradu o ogromnim koristima koje cela zemlja ima od toga ako engleske gvineje dolaze u džep brandenburških junkera. Nije nam ni na kraj pameti da se na tom ozbiljno zadržimo. Samo ne shvatamo kako je g. Hansemann mogao pri tom sačuvati ozbiljan izraz lica.

Na istoj sednici debatovalo se još o komisiji koju je trebalo imenovati radi Poznanja. O tome sutra.

Naslov originala:

Berliner Vereinbarungsdebatten

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 7
od 7. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumske debate

** *Keln*, 6. juna. *Na berlinskoj sporazumskoj sednici* od 2. juna^[25] g. *Reuter* je podneo predlog da se imenuje komisija za istraživanje uzroka građanskog rata^[52] u Poznanju.

Gospodin *Parrisius* zahteva da se o tom predlogu odmah povede debata.

Predsednik hoće da se o tome glasa, ali g. *Camphausen* podseća da se o predlogu g. *Parrisiusa* uopšte još nije debatovalo:

«Moram tako isto sa svoje strane podsetiti da bi usvajanje onog» (Reuterovog) predloga značilo usvajanje *važnog političkog principa*, koji ipak ima pravo (sic!) da pre toga bude ispitan u odeljenjima.»

Želimo da saznamo kakav to »važan princip« sadrži Reuterov predlog o kojem g. *Camphausen* zasad još čuti.

I dok mi strpljivo čekamo da nam se to objasni, zapoveda se neusiljena konverzacija između predsedavajućeg (g. *Essera*, potpredsednika) i većeg broja »glasova« o tome da li je debata o *Parrisiusovom* predlogu dopustiva ili nije. Gospodin *Esser* se pri tome bori argumentima koji zvuče neobično u ustima predsednika jedne *soi-disant*² Nacionalne skupštine, kao što je ovaj: »*Mislio sam* da je o svemu što Skupština odlučuje diskusija dopuštena.«

»*Mislio sam!*« Čovek misli i kaže, a g. *Camphausen* raspolaže — praveći nacрте reglemana koje niko ne razume i koje Skupština po njegovoj želji privremeno usvaja.

Ovog puta je g. *Camphausen* bio milostiv. Potrebna mu je bila diskusija. Bez diskusije bio bi *Parrisiusov* predlog, bio bi Reuterov predlog možda prošao, tj. možda bi mu indirektno bilo izglasano nepoverenje. Još gore, šta bi bez diskusije bilo od njegovog »važnog političkog principa«?

Dakle, diskutuje se.

¹ tako! — ² takozvane

Gospodin *Parrisius* želi da se odmah debatuje o glavnom predlogu, kako se ne bi gubilo vreme i kako bi komisija eventualno mogla podneti svoj izveštaj još pre debate o adresi. Inače će se u adresi donositi sud o Poznanju bez ikakvog poznavanja stvari.

Gospodin *Meusebach* govori, ipak još prilično blago, protiv toga.

Ali onda se diže g. *Ritz* goreći od nestrpljenja da učini kraj Reutеровом podbunjičkom predlogu. On je kraljevsko-pruski vladin savetnik i ne trpi da se skupštine, pa bile to i skupštine radi sporazumevanja, mešaju u njegovu nadležnost. On zna samo jedno nadležstvo koje to može, a to je oberprezidijum¹. Za njega je najvažnija stvar redovni službeni put.

«Kako» — uzvikuje on — «hoćete li, gospodo, da šaljete komisiju u Poznanj? Hoćete li da se *pretvorite u upravno ili sudsko nadležstvo*? Gospodo, iz predloga ne vidim šta hoćete da učinite. Hoćete li *zatražiti dokumente od komandanta korpusa* (kakav zločin!), *ili od sudskih vlasti* (užasno), *ili čak od upravne vlasti*? (Pri toj pomisli vladinom savetniku staje pamet.) «Hoćete li dopustiti jednoj improvizovanoj komisiji (koja možda nije položila ni jedan jedini ispit) da vodi istragu o onome o čemu još *niko nema jasne pojmove*?» (Verovatno g. *Ritz* imenuje komisije za istraživanje samo onoga o čemu svako ima jasne pojmove.) «Tako važna stvar, u kojoj *prisvajate sebi prava koja vam ne pripadaju* . . .» (Upadica.)

Šta da se kaže o tom vladinom savetniku dobrog, starog kova, o tom sinu zelenog stola bez mane! On je kao onaj provincijalac na Chamovoj slici koji posle februarske revolucije dolazi u Pariz, vidi na zidovima plakate s natpisom «*République française*»² i ide državnom tužiocu da prijavi podbunjiča protiv kraljevske vlasti. Čovek je sve to vreme spavao.

Gospodin *Ritz* je takođe spavao. Gromka reč «*istražna komisija za Poznanj*» grubo ga je trgla iza sna, i još bunovan, on začuđeno uzvikuje: Zar ćete prisvajati prava koja vam ne pripadaju?

Gospodin *Duncker* smatra da je istražna komisija suvišna, »jer komisija za adresu mora od vlade tražiti potrebna razjašnjenja«. Kao da komisija nije tu upravo zato da vladina »razjašnjenja« uporedi sa činjeničnim stanjem.

Gospodin *Bloem* je govorio o hitnosti predloga. Ta stvar treba da bude svršena pre nego što se bude pretresala adresa. Govori se o improvizovanim komisijama. Gospodin *Hansemann* je juče isto tako improvizovao pitanje poverenja, pa se ipak glasalo.

Gospodin *Hansemann*, koji je verovatno za vreme cele ove neprijatne debate razmišljao o svom novom finansijskom planu, bio je pominjanjem svog imena grubo trgnut iz svojih snova o zlatu. On očigledno nije znao o čemu je bila reč. Ali bio je pomenut i morao je da govori. U sećanju su mu ostale samo dve tačke za nadovezivanje: govor njegovog pretpostavljenog *Camphausena* i govor g. *Ritza*. Iz

¹ najviša upravna vlast provincije — ² Francuska republika

obe je komponovao, posle nekoliko praznih reči o pitanju adrese, ovo remek-delo rečitosti:

«Upravo to što se još ne zna šta će sve komisija imati da uradi, da li će poslati u Veliko Vojvodstvo članove iz svoje sredine, da li će imati da svrši ovo ili ono — to dokazuje veliku važnost ovog pitanja (!). Rešavati ga odmah ovde znači: *improvizovano doneti odluku o jednom od najvažnijih političkih pitanja*. Ne verujem da će Skupština udariti tim putem, imam u nju poverenja, znam da će ona oprezno itd.»

Koliko g. Hansemann mora da prezire celu Skupštinu kad joj može servirati ovakva zaključivanja! Mi hoćemo da imenujemo komisiju koja će možda morati da ide u Poznanj, a možda i neće. Upravo zato što ne znamo hoće li ona ostati u Berlinu ili će morati da ode u Poznanj, pitanje treba li uopšte imenovati komisiju od velike je važnosti. A kako je ono od *velike važnosti*, zato je jedno od *najvažnijih političkih pitanja*!

Ali koje je pitanje to najvažnije političko pitanje, o tome g. Hansemann zasad još čuti, upravo kao i g. Camphausen o svom važnom političkom principu. Strpimo se i opet!

Efekt Hansemannove logike je tako poražavajući da svi odmah glasno traže zaključenje debate. I tad se odvija ovaj prizor:

Gospodin *Jung* traži reč da govori protiv zaključenja.

Predsednik: Čini mi se da nije dopušteno za ovo davati reč.

Gospodin *Jung*: Svuda je običaj da se protiv zaključenja debate može govoriti.

Gospodin *Temme* čita paragraf 42. privremenog poslovnika, prema kojem je g. *Jung* u pravu, a predsednik nije u pravu.

Gospodin *Jung* dobija reč: Ja sam protiv zaključenja, jer je poslednju reč imao ministar. Ministrova reč je od najveće važnosti, jer ona privlači na jednu stranu veliki deo, jer veliki deo ne voli da zavuiše ministra . . .

Dugo, opšte oho! oho! Na desnici se diže strahovita gaja.

Gospodin sudski komesar *Moritz* (s mesta): Predlažem da se *Jung* upozori na reč, on je izvršio *lični napad na čitavu Skupštinu!* (!)

Drugi glas viče sa desnice: I ja to predlažem i protestujem protiv . . .

Gaja postaje sve veća. *Jung* se napreže iz sve snage, ali ne može da je nadviče. Zahteva od predsednika da mu omogući da produži.

Predsednik: *Budući da je Skupština presudila, moja funkcija je završena.* (!!)

Gospodin *Jung*: Skupština nije presudila; Vi morate stvar najpre formalno staviti na glasanje.

Gospodin *Jung* je morao da siđe s tribine. Gaja nije prestajala dok je nije napustio.

Predsednik: Poslednji govornik je, *čini se* (!), govorio protiv zaključenja. Pita se hoće li još neko govoriti za zaključenje.

Gospodin *Reuter*: Debata o zaključenju ili nezaključenju staje nas već 15 minuta vremena; ne bismo li je prekinuli?

Zatim govornik još jedanput prelazi na pitanje hitnosti komisije koju treba imenovati. To primorava g. Hansemanna da istupi još jedanput i da napokon dade obaveštenje o svom »važnom političkom pitanju«.

Gospodin *Hansemann*: Gospodo! Radi se o jednom od *najvećih političkih pitanja*, naime o tome je li Skupština raspoložena da krene putem koji je *može odvesti u ozbiljne konflikte!*

Napokon! Gospodin Hansemann je to pitanje, kao dosledni Duchâtel, zaista opet proglasio za *pitanje poverenja*. Sva pitanja imaju za njega samo jedno značenje, naime da su pitanja poverenja, a pitanje poverenja je za njega, naravno, »najveće političko pitanje«!

Gospodin *Camphausen* nije ovog puta, kako se čini, zadovoljan tim jednostavnim i ekspeditivnim metodom. On uzima reč:

»Trebâ primetiti da je Skupština već mogla biti informisana« (o Poznanju) »da je poslanik izvoleo podneti *interpelaciju*« (ali čovek se hteo sam osvedočiti). »To bi bio *najbrži* put i način da se pribavi informacija« (ali kakva?) . . . »Završavam izjavom da se ceo predlog svodi na to da Skupština treba da odluči o pitanju *hoćemo li za ove ili one svrhe formirati komisije za istraživanje*; da se o tom pitanju *zrelo razmisli i da se ono ispita*, s tim se potpuno slažem, ali se ne slažem s tim da se ono ovako iznenada stavlja ovde na diskusiju.«

To je, dakle, »važni politički princip« — pitanje da li sporazumska Skupština ima pravo formirati istražne komisije ili sama želi da sebi to pravo uskrati!

Francuski i engleski skupštinski domovi oduvek su formirali takve komisije (select committees) za istraživanje (enquête, parliamentary inquiry), a pristojni ministri nikad nisu imali ništa protiv toga. Bez takvih komisija je ministarska odgovornost šuplja fraza. A g. Camphausen osporava sporazumašima to pravo!

Dosta. Govoriti je lako, ali glasati je teško. Debata se privodi kraju, predstoji glasanje, pojavljuju se bezbrojne teškoće, sumnje, suptilnosti i skrupule. Ali poštedimo naše čitaoce. Posle mnogog natezanja, Parrisiusov predlog se odbacuje, a Reuterov ide u odeljenja. Mir pepelu njegovu!

Naslov originala:
Vereinbarungsdebatten

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 8
od 8. juna 1848]

Pitanje adrese

****** *Keln*, 7. juna. Berlinska Skupština je, dakle, zaključila da uputi kralju adresu^[25], kako bi *vlasti* dala priliku da izloži svoje poglede, da opravda svoje dosadašnje upravljanje. To ne treba da bude adresa zahvalnosti u stilu starih landtaga, čak ni izražavanje poštovanja. Njegovo Veličanstvo pruža, po priznanju svojih s previšnjim dopuštenjem »odgovornih« ministara, samo »najzgodniji«, »najbolji« *povod* da se načela većine dovedu u »saglasnost« s načelima vlade.

Ako je na taj način kraljeva ličnost u stvari puko sredstvo razmene — mi ponovo ukazujemo na reči samog predsednika ministarskog saveta — vrednosni znak posredstvom kojega se svršava pravi posao, ipak ona za formu pregovora nije nipošto irelevantna. Prvo, time se predstavnici narodne volje stavljaju neposredno u vezu s krunom, a otud se može vrlo lako, već u samoj debati o adresi, izvesti priznanje teorije sporazuma^[53], odricanje od narodne suverenosti. Drugo, s državnim poglavarom, koji je potrebit poštovanja, neće se moći govoriti onako kao kad se obraća direktno ministrima. Trebaće se izražavati s većom uzdržljivošću, više nagoveštavati nego se direktno iskazivati, a onda još uvek zavisi od odluke vlade hoće li ova i neki blag prekor smatrati spojivim sa svojim daljim opstankom. Teške tačke, kod kojih suprotnosti izbijaju najjače, po mogućnosti se uopšte neće dodirivati ili će se dodirivati samo površno. Tu će vrlo lako moći da se izazove strah od preuranjenog raskida s krunom, koji bi, možda, bio praćen opasnim posledicama, i onda nađe prikrice iza svečanog uveravanja da se ne želi prejudicirati docnija temeljitija diskusija o pojedinim pitanjima.

Tako će istinsko strahopoštovanje, bilo pred ličnošću monarha bilo pred monarhijskim principom uopšte, zatim bojazan da se ne ode predaleko i strah od anarhičnih tendencija pružati vladi u debati o adresi neocenjive prednosti, i g. Camphausen je s pravom mogao izjaviti da je to »najzgodnija«, »najbolja« prilika da se dobije jaka većina.

Sad se pita: jesu li narodni predstavnici voljni da se stave u taj položaj poslušne zavisnosti. Ustavotvorna skupština se već mnogo

kompromitovala time što nije iz vlastite pobude pozvala ministre da polože račun o svojoj dosadašnjoj privremenoj vladi; to je morao biti njen prvi zadatak; tã ona je navodno zbog toga bila sazvana tako rano da bi vladine mere oslonila na indirektnu volju naroda. Doduše, sada, kad se sastala, izgleda da je ovdje samo zato »da bi u sporazumu s krunom izradila, treba se nadati, dugotrajan ustav«.

Ali umesto da je takvim istupanjem od samog početka objavila svoju pravu misiju, Skupština se dala poniziti dopustivši da je ministri nateraju na usvajanje izveštaja. Upadljivo je da ni jedan jedini njen član nije predlogu da se formira komisija za adresu suprotstavio zahtev da vlada može bez neke naročite »prilike« istupiti pred Skupštinskim domom samo u tu svrhu da položi račun o svom dosadašnjem upravljanju. A to je bio jedini uverljivi argument protiv adrese; u pogledu svih drugih argumenata ministri su bili potpuno u pravu.

Naslov originala:
Die Adressfrage

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 8
od 8. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Nova podela Poljske

** *Keln*, 8. juna. *Sedma podela Poljske*.^[54] Nova demarkaciona linija g. von Pfuela u Poznanju nova je otimačina izvršena nad Poljskom. Ona svodi deo »koji treba reorganizovati« na manje od trećine čitavog Velikog Vojvodstva Poznanjskog i pripaja Nemačkom Savezu najveći deo Velike Poljske. Poljski jezik i poljska nacionalnost treba da se priznaju samo u uskom pojasu duž ruske granice. Taj pojas se sastoji od srezova Wreschen i Pleschen i delova srezova Mogilno, Wongrowiec, Gnesen, Schroda, Schrimm, Kosten, Fraustadt, Kröben, Krotoschin, Adelnau i Schildberg. Ostali delovi tih srezova, kao i čitavi srezovi Buk, Posen, Obornik, Samter, Birnbaum, Meseritz, Bomst, Czarnikau, Chodziesen, Wirsitz, Bromberg, Schubin, Inowroclaw¹, pretvaraju se naprosto dekretom von Pfuela u nemačku teritoriju. A ipak je van svake sumnje da čak na toj »teritoriji Nemačkog Saveza« većina stanovnika još govori poljski.

Stara demarkaciona linija davala je Poljacima kao granicu bar Vartu. Nova linija ponovo za četvrtinu smanjuje deo koji treba reorganizovati. Izgovor za ovo pruža, s jedne strane, »želja« ministra vojnog da isključi iz reorganizacije okolicu tvrđave Poznanj u rejonu od tri do četiri milje, a s druge — zahtev raznih gradova, kao što je Ostrow² itd., da budu prisajedinjeni Nemačkoj.

Što se tiče želje ministra vojnog, ona je sasvim prirodna. Najpre se otimaju grad i tvrđava Poznanj, koji leže deset milja duboko u poljskoj zemlji, zatim se, da ne bi bilo nikakvog smetanja pri uživanju oteog, smatra poželjnom otimačina novog rejona u radijusu od tri milje. Taj rejon vodi ponovo do svakojakih malih zaokrugljivanja, i tako se ima najbolji povod da se nemačka granica gura sve dalje prema rusko-poljskoj granici.

¹ To su nemački nazivi, a poljski su: Września, Pleszew, Wągrowiec, Gniezno, Środa, Śrem, Kościan, Wschowa, Krobia, Krośno, Odolanów, Ostrzeszów, Poznań, Oborniki, Szamotuły, Międzyzród, Międzyrzecz, Babimost, Czarnikow, Chodzież, Wyrzysk, Bydgoszcz, Szubin — ² poljski: Ostrow

Sa željama »nemačkih« gradova da se prisajedine stoji ovako. U celoj Poljskoj Nemci i Jevreji čine jezgro građana koji se bave zanatima i trgovinom; to su potomci useljenika koji su najvećim delom pobešli iz svoje domovine zbog verskih progona. Oni su usred poljske teritorije osnovali gradove i stolecima delili sudbinu poljske države. Ti Nemci i Jevreji, krajnje neznatna manjina u zemlji, nastoje iskoristiti momentanu situaciju zemlje da bi došli do vlasti. Oni se pozivaju na to da su *Nemci*, a isto su tako malo Nemci kao i američki Nemci. Ko bi ih pripojio Nemačkoj, ugnjetavao bi jezik i nacionalnost više od polovine poljskog stanovništva Poznanja, i to upravo onog dela provincije u kojoj je nacionalni ustanak^[52] izbio s najvećom žestinom i energijom — srezovi Buk, Samter, Poznanj, Obornik.

Gospodin von Pfuel izjavljuje da će novu granicu smatrati definitivnom čim je vlada ratifikuje. On ne govori ni o sporazumskoj Skupštini ni o nemačkoj Nacionalnoj skupštini, koja ipak ima da kaže svoju reč kad se radi o određivanju granica Nemačke. Ali neka vlada, neka sporazumaši, neka frankfurtska Skupština i ratifikuje odluku g. Pfuela, demarkaciona linija nije »definitivna« dok je ne ratifikuju i dve druge sile: nemački narod i poljski narod.

Naslov originala:
Neue Teilung Polens

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 9
od 9. juna 1848]

Štit dinastije

** *Keln*, 9. juna. Kako javljaju nemački listovi, g. Camphausen je pred svojim sporazumašima 6. ovog meseca izlio svoje prepuno srce. On je održao

«ne toliko sjajan govor koliko govor koji je *potekao iz dubine srca*, koji podseća na Pavlove reči: „Ako jezike čovečje i andelske govorim a ljubavi nemam, onda sam kao zvono koje zvoni, ili praporac koji zveči!“ Njegov jezik bio je bogat onim svetim ganućem koje zovemo ljubav . . . On je oduševljavajući govorio oduševljenima; aplauzu nije bilo kraja . . . i bila je potrebna duža pauza da bi se čovek potpuno predao utisku koji je činio njegov govor i da bi ga u sebe upio.«^[56]

A ko je bio junak tog govora koji je potekao iz dubine srca, punog ljubavi? Ko je bio tema koja je g. Camphausena toliko oduševila da je oduševljavajući govorio oduševljenima? Ko je bio Enej ove Eneide^[56] od 6. juna?

Ko drugi ako ne *pruski princ!*

Vredi pročitati u stenografskom izveštaju^[25] kako poetični predsednik ministarskog saveta opisuje lutanja savremenog Anhizovog sina; kako je on u dan

— kad sveti Ilij je pao,

i kralj kopljometnik Prijam i narod Prijama kralja^[67],

kako je on posle pada junkerske Troje, posle dugih lutanja po moru i kopnu, naposljetku bio izbačen na žalo moderne Kartage i prijateljski primljen od kraljice Didone; kako je on prošao bolje nego Enej I, jer se našao jedan Camphausen koji je učinio sve da obnovi Troju i koji je ponovo otkrio sveto »pravno tle«; kako je Camphausen svog Eneja naposljetku vratio kući k njegovim penatima i kako sad opet vlada veselje u dvornicama Troje.^[58] Treba pročitati sve ovo i bezbrojne poetske ukrase da bi se osetilo šta znači kad ko oduševljavajući govori oduševljenima.

Uostalom, čitav taj ep služi g. Camphausenu samo kao izlika za ditiramb samom sebi i svojoj vlastitoj vladi.

»Da* — uzvikuje on — »mislili smo da duhu ustavnog uređenja odgovara da se *mi* stavimo na mesto visoke ličnosti, da se *mi* izložimo kao ličnosti protiv kojih treba da se usmeravaju svi napadi . . . Tako se i dogodilo. Mi smo se postavili kao štiti pred dinastiju i navukli na sebe sve opasnosti i napade!*

Kakav kompliment »visokoj ličnosti«, kakav kompliment »dinastiji«! Bez g. Camphausena i njegovih šest paladina dinastija bi propala. Kako snažno, kako »duboko u narodu ukorenjenom dinastijom« mora g. Camphausen da smatra kuću Hohenzollern kad tako govori! Doista, za dinastiju bi bilo bolje da je g. Camphausen govorio manje »oduševljavajući oduševljenima«, da je bio manje »bogat onim svetim ganućem koje zovemo ljubav« ili da je govorio samo njegov Hansemann, koji se zadovoljava »praporcem koji zveči«.

»Ali, gospodo, ja to ne govorim sa izazovnom gordošću, nego s poniznošću koja izvire iz svesti da visoki zadatak koji je postavljen vama i nama može da bude rešen ako na ovu Skupštinu side duh *blagosti* i *pomirenja*, ako pored vaše pravедnosti nademo i vašu milostivost!*

Gospodin Camphausen ima pravo da traži blagost i milostivost od Skupštine kojoj je i samoj toliko potrebna blagost i milostivost publike!

Naslov originala:
Das Schild der Dynastie

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 10
od 10. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Keln u opasnosti

** *Keln*, 10. juna. Duhovi, osvanuo je divni blagdan, polja su se zelenela, drveće bilo u cvatu^[59], i koliko god ima ljudi koji brkaju dativ s akuzativom, svi su se spremali da u *jedan* dan sveti duh reakcije izliju na sve zemlje.

Trenutak je dobro izabran. U Napulju je gardijskim poručnicima i švajcarskim landsknehtima pošlo za rukom da mladu slobodu uguše u krvi naroda.¹ U Francuskoj jedna Skupština kapitalista okiva republiku u püta drakonskih zakona i imenuje za komandanta tvrđave Vensan generala Perrot-a, koji je 23. februara kod Hôtel Guizot² naredio da se otvori vatra. U Engleskoj i Irskoj masovno bacaju u zatvor čartiste^[60] i ripilere^[61], a mitinge nenaoružanih ljudi rasteruju dragonima. U Frankfurtu Nacionalna skupština sad sama postavlja trijumvirat koji je predložio pokojni Bundestag, a koji je odbacio Odbor pedesetorice^[62]. U Berlinu desnica odnosi pobjedu za pobjedom brojnom nadmoćnošću i tupkanjem nogama, a pruski princ svojim ulaskom u »vlasništvo cele nacije«^[63] proglašava da revolucije nema.

U Rajnskom Hesenu koncentrišu se trupe; oko Frankfurta logoruju junaci koji su zaradili mamuze borbom protiv republikanskih dobrovoljačkih odreda u Pojezerju^[64]; Berlin je opkoljen, Breslava³ je opkoljena, a kako izgleda u Rajnskoj provinciji, o tome ćemo govoriti sada.

Reakcija priprema veliki udar.

Dok se u Šlezvigu vode borbe^[40], dok Rusija šalje preteće note i koncentriše trista hiljada vojnika oko Varšave, Rajnsku Prusku preplavljuju trupe, iako buržuij pariskog skupštinskog doma već opet proklamuju »mir po svaku cenu«!

¹ Vidi u ovom tomu, str. 17-19 — ² Guizot-ove rezidencije — ³ poljski naziv: Wrocław

U Rajnskoj Pruskoj, Majncu i Luksemburgu stoje (prema listu »*Deutsche Zeitung*«⁽⁶⁵¹⁾) četrnaest popunjenih pešadijskih pukova (13, 15,* 16, 17, 25, 26, 27, 28, 30, 34, 35, 38, 39, 40), tj. trećina ukupne pruske linijske i gardijske pešadije (45 pukova). Neki od tih pukova su u punom ratnom sastavu, a ostali su pojačani pozivanjem trećine rezervista. Osim toga, tu su tri ulanska, dva husarska i jedan dragonski puk, a u najskorije vreme očekuje se i dolazak jednog kirasirskog puka. Uz to, najveći deo 7. i 8. artiljerijske brigade, od kojih je bar polovina već stavljena u mobilno stanje (tj. povećana od 19 na 121 konja po bateriji ili od 2 na 8 topovskih zaprega). Za Luksemburg i Majnc formirana je, osim toga, treća artiljerijska četa. Ove trupe su raspoređene u velikom luku od Kelna i Bona preko Koblenca i Trijera prema francuskoj i luksemburškoj granici. Sve tvrdave se naoružavaju, rovovi se ograđuju palisadama, drveće na glasijama seče se ponegde sasvim, a ponegde samo na liniji topovskog gađanja.

A kako izgleda ovde u *Kelnu*?

Kelnski forovi su potpuno naoružani. Polazu se platforme, prosecaju se puškarnice, topovi su tu i postavljaju se. Svakog dana radi se na tome od 6 ujutro do 6 uveče. Topovi su se, kažu, odvozili iz grada čak noću, i to s *obavijenim točkovima* da bi se izbegao svaki šum.

Postavljanje oružja na gradski zid počelo je kod Bajenturma i napredovalo je već do bastiona br. 6, tj. do polovine bedema. Na sektoru I već je 20 topova postavljeno na položaj.

Na bastionu br. 2 (Severintor) topovi stoje nad kapijom. Da bi tukli grad, potrebno ih je samo okrenuti.

Najbolji dokaz da su ta naoružavanja samo prividno uperena protiv spoljnog neprijatelja, a u stvari *protiv samog Kelna*, jeste to što je ovde drveće na glasijama svuda ostalo netaknuto. Za slučaj da trupe moraju napustiti grad i prebaciti se u forove, topovi na gradskom bedemu učinjeni su time neupotrebljivim protiv forova, dok merzere, haubice i dvadesetčetvorofuntovnjake¹ s forova ništa ne sprečava da preko drveća bacaju u grad granate i bombe. Udaljenost forova od gradskog zida iznosi samo 1400 koraka i omogućava forovima da u bilo koji deo grada ubacuju bombe, koje lete do 4000 koraka.

A sad o merama koje su *uperene direktno protiv grada*.

Arsenal, koji se nalazi prekoputa zdanja okružne uprave, *evakuise se*. Puške se pakuju lepo, da ne bude upadljivo, i otpremaju u forove.

U *puščanim sanducima* doprema se u grad artiljerijska municija i deponuje u vojne magazine duž gradskog zida koje bombe ne mogu razoriti.

* Ovo nije sasvim tačno. Trinaesti puk je delimično, a 15. puk je ceo stacioniran u Vestfaliji, ali može stići ovamo železnicom za nekoliko časova.

¹ topovi koji izbacuju đule od 24 funte

Dok ovo pišemo, *artiljercima se dele puške s bajonetima*, iako je poznato da artiljerija u Pruskoj uopšte nije uvežbana u rukovanju njima.

Pešadija je već delimično smeštena u forove. Ceo Keln zna da je prekjuche podeljeno po 5000 bojevih metaka na četu.

Za slučaj sukoba s narodom date su sledeće dispozicije.

Na prvi znak uzbune 7. četa (tvrđavske) artiljerije kreće u forove. Baterija br. 37 upućuje se tada takođe van grada. Ta baterija je već »u punoj ratnoj spremi«.

Peta i 8. artiljerijska četa ostaju zasad u gradu. Te čete imaju po 20 zrna u svakom prednjačkom sanduku.

Husari prelaze iz Dojca u Keln.

Pešadija zaposeda Neumarkt, Hahnentor i Ehrentor, da bi štitila povlačenje svih trupa iz grada, a zatim se takođe prebacuje u forove.

Uz to viši oficiri čine sve da trupama uliju staroprusku mržnju prema novom poretku. Pri sadašnjem cvetanju reakcije, ništa nije lakše nego pod izlikom istupanja protiv smutljivaca i republikanaca proturati najodvratnije napade na revoluciju i na ustavnu monarhiju.

Pa ipak, Keln nije nikad bio mirniji nego upravo u poslednje vreme. Osim jedne neznatne strke pred sedištem okružnog načelnika i jedne tuče na Neumarktu nije se za četiri nedelje dogodilo ništa što bi na bilo koji način alarmiralo čak i samo građansku gardu. Nijedna od ovih mera nije, dakle, *ničim izazvana*.

Ponavljamo: posle tih inače sasvim neshvatljivih mera, posle koncentrisanja trupa oko Berlina i Breslave, koja nam potvrđuju primljena pisma, posle preplavlivanja Rajnske provincije vojnicima, provincije tako mrske reakcionarima, mi više ne možemo sumnjati u to da reakcija sprema opšti veliki udar.

Početak je, čini se, predviđen ovde u Kelnu, na *drugi dan Duhova*. Namerno se šire glasovi da će tog dana »početi«. Potrudili se da toga dana isprovociraju neki mali skandal, pa da trupe odmah stave u akciju, gradu zaprete bombardovanjem, razoružaju građansku gardu, glavne smutljivce pohapse, ukratko — da nas zlostavljaju onako kako su to radili u Majncu i Trijeru.¹

Mi ozbiljno upozoravamo kelnske radnike da ne padnu u tu klopku koju im postavlja reakcija. Molimo ih usrdno da staropruskoj partiji *ne daju ni najmanju izliku* da se Keln stavi pod despotizam ratnih zakona. Molimo ih da učine sve da *oba dana Duhova prođu naročito mirno* i da time osujete reakcionarima ceo plan.

Ako reakciji damo povoda da nas napadne, propašćemo, biće nam kao Majnčanima. Ako je prinudimo da nas napadne, i ako se ona stvarno reši da nas napadne, Kelnjani će imati priliku da dokažu da se ni oni neće ni trenutka kolebati da se bore za tekovine 18. marta do poslednje kapi krvi.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 16.

Postscriptum. Upravo su izdane sledeće zapovesti:

Na oba dana *Duhova otpada zbor za dobijanje lozinke* (ona se inače izdaje s posebnom svečanošću). Trupe *spremljene za pokret ostaju u kasarnama*, gde će se lozinka saopštiti oficirima.

Tvrđavske i zanatlijske čete artiljerije, kao i pešadijska posada forova, dobijaju od danas, osim običnog sledovanja hleba, sledovanje hleba za četiri dana unapred, *tako da budu uvek snabdevene za osam dana.*

Artiljerija egzercira s *puškama* već večeras u 7 časova.

Naslov originala:

Köln in Gefahr

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 11
od 11. juna 1848]

Deklaracija frankfurtske i berlinske Skupštine o nenadležnosti

**Keln, 11. juna. Obe skupštine, frankfurtska i berlinska, svečano su unele u zapisnik svoju deklaraciju o svojoj nenadležnosti. Prva svojim glasanjem o šlezvig-holštajnskom pitanju priznaje Bundestag kao pretpostavljeni organ vlasti.^[66] Druga dezavuiše svojom odlukom o motivisanom prelazu na dnevni red, protiv predloga poslanika Berendsa¹, ne samo revoluciju; ona priznaje izričito da je sazvana samo radi sporazuma o ustavu, a time priznaje osnovni princip nacрта ustava koji je predložila Camphausenova vlada. Obe skupštine su sebe pravilno ocenile. Obe su — nenadležne.*

Naslov originala:

*Inkompetenzerklärung der
Versammlungen zu Frankfurt und Berlin*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 12—13
od 13. juna 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 56-67.

[Friedrich Engels]

Berlinska debata o revoluciji

[I]

****Keln**, 13. juna. Sporazumska Skupština se najzad odlučno izjasnila.^[25] Ona je dezavuisala revoluciju i priznala teoriju sporazuma.^[53]

Suština stvari o kojoj se Skupština imala izjasniti sastojala se u ovom:

Osamnaestog marta kralj je obećao ustav, uveo slobodu štampe s kaucijama^[67] i u nizu predloga izjasnio se u tom smislu da nemačko jedinstvo treba ostvariti utapanjem Nemačke u Prusku.

To su bile koncesije 18. marta svedene na svoj pravi sadržaj. Činjenica da su se Berlinci time zadovoljili i da su pošli pred dvor da za ovo zahvale kralju najjasnije dokazuje da je revolucija od 18. marta bila neophodna. Trebalo je da bude revolucionisana ne samo država, nego je trebalo da budu revolucionisani i *gradani* države. Podanik je mogao da nestane samo u krvavoj oslobodilačkoj borbi.

Poznati »nesporazum« izazvao je revoluciju. Da, do nesporazuma je bilo došlo. Napad vojnika, nastavljanje borbe u toku 16 časova, neophodnost za narod da iznudi povlačenje trupa — to je dovoljan dokaz da je narod potpuno *krivo razumeo* koncesije 18. marta.

Rezultati revolucije bili su: na jednoj strani naoružanje naroda, pravo udruživanja, faktično izvojevana suverenost naroda; na drugoj strani zadržavanje monarhije i Camphausen-Hansemanova vlada, tj. vlada predstavnika krupne buržoazije.

Revolucija je, dakle, imala dva niza rezultata, koji su nužno morali divergirati. Narod je pobedio, on je za sebe izvojevao slobode prave demokratske prirode; ali neposredna vlast nije prešla u njegove ruke, nego u ruke krupne buržoazije.

Jednom reći, revolucija nije bila dovršena. Narod je dopustio formiranje vlade krupnih buržuja, a krupni buržuji su odmah dokazali čemu teže time što su ponudili savez staropruskom plemstvu i birokraciji. Arnim, Kanitz i Schwerin ušli su u vladu.

Krupna buržoazija, odvajkada antirevolucionarna, zaključila je s reakcijom iz straha od naroda, tj. od radnika i demokratskog građanstva, savez za odbranu i za napad.

Ujedinjene reakcionarne partije počele su svoju borbu protiv demokratije time što su *revoluciju stavile pod pitanje*. Pobjeda naroda je negirana; bio je isfabrikovan čuveni spisak »sedamnaestorice poginulih vojnika«^[68]; borci s barikada bili su ocrnjivani na sve moguće načine. Ali to nije bilo dovoljno. Vlada je stvarno dala sazvati Ujedinjeni landtag^[35], čije sazivanje je obznanjeno pre revolucije, i post festum¹ je inscenirala zakoniti prelazak od apsolutizma na ustav. Time je direktno negirala revoluciju. Dalje, ona je pronašla teoriju sporazuma, i time ponovo negirala revoluciju, a ujedno i suverenost naroda.

Revolucija je, dakle, doista bila stavljena pod pitanje, a mogla je biti stavljena pod pitanje jer je bila samo polovična revolucija, samo početak dugog revolucionarnog kretanja.

Ovde ne možemo ulaziti u to zbog čega je i koliko je trenutna vladavina krupne buržoazije u Pruskoj nužan prelazni stepen k demokratiji i zbog čega je krupna buržoazija odmah posle svog stupanja na presto prešla k reakciji. Zasad samo izveštavamo o činjenici.

Sporazumska Skupština imala se izjasniti o tome da li revoluciju priznaje ili ne priznaje.

Ali priznati revoluciju u takvim okolnostima značilo je priznati demokratsku stranu revolucije nasuprot krupnoj buržoaziji, koja je tu njenu stranu htela da anulira.

Priznati revoluciju značilo je u tom trenutku priznati upravo *polovičnost* revolucije, a time priznati onaj demokratski pokret koji se usmerava protiv jednog dela rezultata revolucije. Značilo je priznati da se Nemačka nalazi u revolucionarnom kretanju u kome Camp-hausenova vlada, teorija sporazuma, posredni izbori, vladavina krupnih kapitalista i proizvodi same Skupštine mogu, doduše, biti neizbežne tačke prolaska, ali nipošto nisu krajnji rezultati.

Debatu u Skupštinskom domu o priznanju revolucije vodile su obe strane s velikom opširnošću i s velikim interesovanjem, ali sa, začudo, malo duha. Malo ima stvari koje se čitaju s takvom nelagodnošću kao ta rasplinuta, svakog trenutka galamom ili poslovničkim cepidlačenjem prekidana rasprava. Umesto velikih strasti partijske borbe — hladno duševno spokojstvo, koje svakog momenta preti da se spusti do obične konverzacije; umesto britkosti argumenata — opširno, zbrkano pričanje bez ikakvog reda; umesto uverljivog odgovora — dosadne moralne pridike o suštini i prirodi ćudorednosti.

Ni leвица se u ovoj debati nije naročito odlikovala.^[69] Većina njenih govornika ponavljaju jedan drugoga; niko se ne usuđuje da odlučno uđe u srž pitanja i da istupi otvoreno revolucionarno. Oni

¹ posle svečanosti, tj. kad se događaj već odigrao

se svuda boje da ne izazovu nečije negodovanje, da nekoga ne uvrede, ne uplaše. Da borci 18. marta nisu u borbi pokazali više energije i strasti od gospode s levice u debati, stvari bi po Nemačku stajale loše.

[II]

****Keln, 14. juna.** Poslanik *Berends* iz Berlina otvorio je debatu stavljajući predlog:

«Skupština izjavljuje, priznajući revoluciju, da su borci od 18. i 19. marta stekli zasluge za otadžbinu.»

Oblik predloga, starorimska lakonička formulacija koju je preuzela velika francuska revolucija, bio je sasvim umestan.

No utoliko je bio neumesniji način na koji je g. *Berends* izlagao svoj predlog. On nije govorio revolucionarno, već pomirljivo. On je imao da izrazi gnev uvređenih boraca s barikada, a docirao je sasvim mirno i suvo, kao da još govori kao nastavnik berlinskog Zanatlijskog udruženja. On je imao da brani sasvim prostu, sasvim jasnu stvar, a njegovo izlaganje je nešto najzbrkanije što se igde može pročitati.

Gospodin *Berends* počinje:

«Gospodo! Priznanje revolucije leži sasvim u prirodi stvari (!). Sama naša Skupština je rečito priznanje velikog pokreta koji je bio zahvatio sve civilizovane zemlje Evrope. Skupština je proizašla iz te revolucije, prema tome njeno postojanje faktički je priznanje revolucije.»

Prvo. Nikako se ne radi o tome da se »veliki pokret koji je bio zahvatio sve civilizovane zemlje Evrope« generalno prizna kao činjenica; to bi bilo izlišno i ne bi govorilo ništa. Naprotiv, radi se o tome da se berlinska ulična borba, koju bi hteli da prikažu kao metež, prizna kao prava, stvarna revolucija.

Drugo. Skupština u Berlinu svakako je s jedne strane »priznanje revolucije«, ukoliko bez berlinske ulične borbe ne bi bio ostvaren nikakav »sporazumni«, nego u najboljem slučaju oktroisani ustav. Ali po načinu svog sazivanja, po mandatu koji su joj dali Ujedinjeni landtag i vlada, ona je postala isto toliko *poricanje* revolucije. Skupština koja stoji »na tlu revolucije« ne sporazumeva se. Ona dekretuje.

Treće. Skupština je već glasanjem o adresi¹ priznala teoriju sporazuma, ona je već glasanjem protiv odlaženja u povorci na grob palih^[70] već porekla revoluciju. Ona je porekla revoluciju time što je uopšte »zasedala« pored frankfurtske Skupštine.

Dakle, predlog g. *Berendsa* bio je faktički već dvaput odbačen. Utoliko pre je morao propasti sad kad je trebalo da se Skupština izjasni otvoreno.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 45-56.

Kad je već Skupština bila reakcionarna, kad je već bilo sigurno da narod od nje nema više šta da očekuje, u interesu levice je bilo da manjina koja će glasati *za* predlog bude što manja i da obuhvati samo najodlučnije članove.

Gospodin *Berends* nije, dakle, imao zbog čega da se ženira. On je morao da istupi što odlučnije, što revolucionarnije. Umesto da se grčevito drži iluzije da je Skupština ustavotvorna i da to hoće da bude, da Skupština *stoji* na tlu revolucije, on je morao izjaviti da je ona revoluciju već indirektno porekla i izazvati je da to sad učini otvoreno.

Ali ne samo on nego uopšte govornici levice nisu sledili ovu demokratskoj partiji jedino primerenu politiku. Oni su se predavali iluziji da mogu nagovoriti Skupštinu na revolucionaran korak. Stoga su činili ustupke, ublažavali svoje predloge, govorili o pomirenju, pa su i time i *sami* poricali revoluciju.

Gospodin *Berends*, dakle, nastavlja da vrlo hladnim načinom mišljenja i vrlo drvenastim jezikom govori o revolucijama uopšte i o berlinskoj revoluciji napose. U toku svojih objašnjavanja dolazi na prigovor da je revolucija bila izlišna jer je kralj već ranije bio sve odobrio. On odgovara:

«Svakako je Njegovo Veličanstvo kralj *mnogo* odobrio... No da li je tim što je on odobrio zadovoljen narod? Da li nam je bila dana garancija da će to obećanje zbilja postati istina? *Mislim* da je ta garancija... bila dobijena tek posle borbe!... Dokazano je da takav preobražaj države može da nastane i da bude čvrsto utemeljen samo u velikim katastrofama borbe. Jedna krupna činjenica nije 18. marta još bila odobrena: naoružanje naroda... Tek kad je narod bio naoružan, osećao se siguran protiv mogućnosti nesporazuma... Borba je *dakle* (!) *neka vrsta elementarnog događaja* (!), ali nužnog događaja... katastrofa u kojoj preobražaj državnog života postaje stvarnost, istina.»

Iz ovog dugog, zbrkanog, ponavljanjima pretrpanog objašnjenja izlazi sasvim jasno da su g. *Berendsu* rezultati i nužnost revolucije sasvim nejasni. Od njenih rezultata on zna samo za »garanciju« obećanjâ 18. marta i za »naoružanje naroda«; njenu nužnost on konstruiše filozofskim putem, opisujući još jedanput »garanciju« u visokom stilu, i napokon svečano uverava da se nijedna revolucija ne može ostvariti bez revolucije.

Revolucija je bila nužna, što očigledno znači samo da je bila nužna da bi se postiglo ono što smo sad postigli. Nužnost revolucije je direktno proporcionalna njenim rezultatima. A kako g. *Berendsu* rezultati nisu jasni, on mora, prirodno, pribеći glagoljivim svečanim uveravanjima da bi konstruisao njenu nužnost.

Koji su bili rezultati revolucije? Nikako ne »garancija« obećanjâ 18. marta, nego, naprotiv, rušenje tih obećanja.

Osamnaestog marta bila je obećana monarhija u kojoj plemstvo, birokratija, vojska i popovi zadržavaju kormilo u svojim rukama, ali dozvoljavaju krupnoj buržoaziji kontrolu putem *poklonjenog* ustava

i slobode štampe s kaucijama⁶⁷⁾. Za narod — nemačke zastave, nemačka flota, nemačka savezna vojna obaveza umesto pruske.

Revolucija je srušila sve vlasti apsolutne monarhije — plemstvo, birokratiju, vojsku i popove. Ona je dovela na vlast isključivo krupnu buržoaziju. Ona je dala narodu oružje slobode štampe bez kaucija, pravo udruživanja, i bar delimično i materijalno oružje, pušku.

Ali to još nije glavni rezultat. Narod koji se borio i koji je pobedio na barikadama sasvim je drugi narod od onog koji je 18. marta pošao pred dvor da bi napadima dragona bio poučen o značenju dobijenih uscupaka. On je sposoban za sasvim druge stvari, on stoji sasvim drukčije prema vladi. Najvažnija tekovina revolucije je *sama revolucija*.

»Kao Berlinac mogu reći da nas je obuzelo *bolno osećanje* (i ništa više!) . . . »gledajući tu borbu uniženom . . . Podsećam na reč. g. ministra predsednika, koji je . . . izneo da je stvar velikog naroda i svih predstavnika da *blagoću* deluju u pravcu pomirenja. Pretendujem na tu blagost predlažući vam, kao predstavnik Berlina, priznanje 18. i 19. marta. Narod Berlina se čitavo vreme posle revolucije uopšte držao vrlo časno i dostojno. Može biti da su se desili pojedini ekscesi . . . pa tako *mislim* da je *umesno* da Skupština izjavi itd. itd.»

Ovom kukavičkom svršetku koji negira revoluciju imamo dodati samo to da je posle takve motivacije predlog zaslužio da propadne.

[III]

***Keln*, 14. juna. Prvi amandman koji je bio suprotstavljen Berendsovom predlogu imao je da zahvali za svoj kratak život poslaniku g. *Brehmeru*. Bila je to opširna, dobronamerna izjava, u kojoj se, 1. priznaje revolucija, 2. priznaje teorija sporazuma, 3. priznaju svi koji su doprineli izvršenom prevratu i 4. priznaje velika istina da

Ni konj ni konjanik
vrletni ne štite vis,
gde stoje knezovi⁷³⁾, —

čime je najzad sama revolucija opet bila svedena na nepatvoren pruski izraz. Čestiti g. prof. *Brehmer* nije hteo da učini krivo nijednoj partiji, a nijedna od njih nije htela ni da čuje o njemu. Njegov amandman bio je odbačen bez diskusije, i g. *Brehmer* se povukao sa svom rezignacijom razočaranog prijatelja čovečanstva.

Na tribinu stupa g. *Schulze* (von Delitzsch). Gospodin *Schulze* je takođe poklonik revolucije, ali ne toliko boraca s barikada koliko ljudi narednog jutra, takozvanog »naroda« za razliku od »boraca«. On želi da se još posebno oda priznanje i »držanju naroda *posle* borbes. Njegovo oduševljenje nije znalo za granice kad je čuo

»za umerenost i razboritost naroda kad mu više nije stajao nasuprot protivnik (!) . . . za ozbiljnost, za pomirljivost naroda . . . za njegovo držanje prema dinastiji . . . ; mi smo videli da je narod bio zaista svestan da u tim trenucima *gleda pravo u oči samoj istoriji*!!

Gospodin *Schulze* se ne zagreva toliko za revolucionarnu aktivnost naroda u borbi koliko za njegovu sasvim nerevolucionarnu neaktivnost *posle* borbe.

Priznavati velikodušnost naroda posle revolucije može značiti samo dvoje:

Ili znači vredati narod — jer priznavati kao zaslugu naroda to što on *posle* pobede ne čini niskosti predstavljalo bi vredanje naroda.

Ili znači priznavati onu malaksalost naroda posle pobede silom oružja koja reakciji pruža priliku da ponovo dignu glavu.

»Spajajući jedno i drugo«, g. *Schulze* je izrazio svoje »oduševljenje potencirano do divljenja« time što se narod, prvo, pristojno ponashao i, drugo, pružio priliku reakciji da se opet oporavi.

»Držanje naroda« sastojalo se u tome da se narod bavio time da, pun oduševljenja, »gleda pravo u oči samoj istoriji« onda kad je trebalo da istoriju pravi; da od svog pustog »držanja«, »umerenosti«, »razboritosti«, »duboke ozbiljnosti« i »neugasive svete vatre« nije stigao sprečiti da ministri eskamotiraju komad po komad stečene slobode; da je revoluciju proglasio završenom umesto da je nastavi. Koliko su se drukčije poneli Bečani, koji su reakciju, zadajući joj udarac za udarcem, savladali i sada osvojili *ustavotvorni* Rajhstag umesto sporazumskog!^[72]

Gospodin *Schulze* (von *Delitzsch*) priznaje, dakle, revoluciju pod uslovom da je ne prizna. Zato je bio nagrađen zaglušnim uzvicima »bravo«.

Posle kratkog raspravljanja u vezi s reglemanom, stupa na pozornicu sam g. *Camphausen*. On primećuje da po *Berendsovom* predlogu »Skupština treba da se izjasni o jednoj *ideji*, da izrekne presudu«. Revolucija je za g. *Camphausena* samo jedna »*ideja*«. Zato on »prepušta« Skupštini da odluči hoće li to učiniti. O samoj stvari, kako on shvata, možda i ne postoji »neka velika različitost mišljenja«, po onoj opšte poznatoj činjenici da tamo gde se dva nemačka građanina spore, oni se au fond¹ uvek slažu.

»Ako se želi ponoviti da je . . . nastupio period koji *mora imati za posledicu* . . . znatne preobražaje« (dakle, još ih nije imao), »niko se s tim ne slaže više od mene.«

»Naprotiv, ako treba da se izrazi da su država i državna vlast izgubile svoju pravnu osnovu, da se *dogodio nasilni prevrat postojeće vlasti*, . . . onda protestujem protiv takvog tumačenja.«

Gospodin *Camphausen* je dosad svoju glavnu zaslugu tražio u tome da ponovo spoji pokidanu nit zakonitosti; sada pak tvrdi da

¹ u osnovi, u suštini

ona nikad nije bila pokidana. Neka ga činjenice teraju u laž; dogma o kontinuiranom zakonitom prenošenju vlasti počev od Bodelschwingh-a pa do Camphausena ne može voditi računa o činjenicama.

«Ako neko cilja na to da se nalazimo na pragu događaja kakve poznajemo iz istorije engleske revolucije u 17. i francuske revolucije u 18. veku, koje završavaju time da vlast prelazi u ruke diktatora»,

i onda g. Camphausen mora protestovati.

Naš misleći prijatelj povesti^[24] nije mogao, razume se, propustiti priliku da povodom berlinske revolucije ne plasira ona razmišljanja koja nemački građanin želi da čuje utoliko više ukoliko ih je češće čitao kod Rottecka. Berlinska revolucija nije smela biti revolucija već zato što bi inače bila prinuđena da rodi jednog Cromwella ili Napoléona, protiv čega g. Camphausen protestuje.

Gospodin Camphausen dozvoljava najzad svojim sporazumšima da «izraze svoja osećanja za žrtve *kobnog* sudara», ali primećuje da ovde «suštinsko i mnogo šta zavisi od izraza», pa želi da se cela stvar preda jednoj komisiji.

Posle novog incidenta u vezi s reglemanom najzad nastupa govornik koji ume da pokrene srca i bubrege, jer ide do dna stvari. To je njegova prečasnost g. pastor Müller iz Volaua, koji se zalaže za Schultzeov dodatak. Gospodin pastor «neće dugo da zadržava Skupštinu, nego hoće da dodirne samo jednu vrlo bitnu tačku».

U tu svrhu g. pastor postavlja Skupštini ovo pitanje:

«Predlog nas je odveo na područje *moral*a, i ako ga ne uzmemo u njegovoj površini (kako se to radi da se stvar uzme u njenoj površini?), nego u njegovoj dubini (postoji prazna dubina, kao što postoji i prazna širina), moraćemo priznati, ma koliko to bilo teško, da se radi ni manje ni više nego o moralnom priznanju ustanka, i zato pitam: da li je ustanak moralan ili nije?»

Ne radi se o političkom partijskom pitanju, nego o nečem beskraino važnijem: o teološko-filozofsko-moralnom problemu. Skupština ima da se sporazume s krunom ne o ustavu, nego o sistemu moralne filozofije. «Da li je ustanak moralan ili nije?» Od toga sve zavisi. A šta odgovara g. pastor pred Skupštinom, kojoj od napetosti zastaje dah?

«Ali ja ne verujem da smo mi u takvom položaju da bismo taj visoki moralni princip ovde morali rešavati!!»

Gospodin pastor je išao do dna stvari samo zato da bi izjavio da dno ne može naći.

«To je bio predmet razmišljanja mnogih *dubokomislenih* ljudi, i oni ipak nisu došli ni do kakvog određenog rešenja. Ni mi nećemo postići tu jasnoću u toku jedne brze debate.»

Skupština je kao gromom ošinuta. Gospodin pastor joj postavlja moralni problem sa svom ubistvenom oštrinom i svom ozbiljnošću koju zahteva predmet; on joj ga postavlja, da bi odmah zatim izjavio da se problem ne može rešiti. Sporazumaši su se u toj mučnoj situaciji morali osećati kao da doista već stoje »na tlu revolucije«.

Ali to je bio samo prost dušobrižnički manevar gospodina pastora da Skupštinu navede na kajanje. On ima pripremljenu kapljicu balzama za skrušene:

»Mislim da ima i treće gledište koje se ovde mora uzeti u obzir: žrtve 18. marta radile su u takvom stanju koje ne dopušta da se donose rešenja o moralu!«

Borci na barikadama bili su neuračunljivi.

»No ako me pitate da li ja držim da su imali *moralno pravo*, odgovaram snažno: „Da!“

Mi pitamo: ako se seoski propovednik božje reči daje birati u Berlinsku skupštinu radi toga da svojom morališućom kazuistikom dosadauje celoj publici, je li to *moralno* ili *nije moralno*?

Poslanik *Hofer* protestuje protiv svega u svom svojstvu pomeranskog seljaka.

»Jer, ko su bili vojnici? Zar to nisu bila naša braća i sinovi? Razmislite dobro kakav će utisak učiniti kad otac na obali mora« (vendski¹: po more, tj. u Pomeraniji) »čuje kako je ovde bio tretiran njegov sin!«

Neka su se vojnici ponašali kako im drago, neka su pristali na to da budu oruđe najinfamnije izdaje, svejedno, to su bili naši pomeranski mladići, i zato triput »ura« za njih!

Poslanik *Schultz* iz Vanclebena: Gospodo, Berlinci moraju dobiti priznanje. Njihova hrabrost bila je bezgranična. Oni su savladali ne samo svoj strah od topova.

»Što znači strah da ćeš biti smlavljen *kartečima* kad s njim uporediš *opasnost* da budeš podvrgnut surovim, možda obeščašćujućim kaznama *zbog pravljenja uličnog nereda!* Hrabrost koja je potrebna da se prihvati *ova* borba toliko je uzvišena da se s njom čak i hrabrost suprotstavljanja otvorenim topovskim izdrelima *nikako ne može upoređivati!*«

Prema tome, Nemci nisu pre 1848. pravili revoluciju jer su se borjali policijskog komesara.

Ministar *Schwerin* izlazi da objasni da će dati ostavku ako bude primljen predlog von Berendsa.

Elsner i *Reichenbach* govore protiv Schulzeovog dodatka.

Dierschke primećuje da revolucija mora biti priznata jer »borba moralne slobode još nije završena« i jer je Skupština tako isto »sazvana zahvaljujući moralnoj slobodi«.

¹ vendski jezik — govor jednog dela Lužičkih Slovena, blizak češkom

Jacoby je zahtevao »puno priznanje revolucije sa svim njenim rezultatima«. Njegov govor bio je najbolji govor na čitavoj sednici.

Najzad se radujemo da posle toliko morala, dosade, neodlučnosti i poverenja vidimo našeg *Hansemana* kako se penje na tribinu. Sad ćemo napokon čuti nešto odlučno, nešto što ima glavu i rep — ali, jao, i g. *Hanseman* danas istupa blago, posrednički. Za ovo on ima svoje razloge; on ne čini ništa a da nema svoje razloge. On vidi da se Skupština koleba, da je ishod glasanja neizvestan, da pravi amandman još nije nađen. On bi hteo da se debata odloži.

U tu svrhu on se svom snagom trudi da govori što blaže. Činjenica je tu, ona je neosporna. Samo što je jedni zovu revolucija, a drugi »velike činjenice«. Mi ne smemo

»zaboraviti da ovde nije izvršena *revolucija* kao u Parizu, kao ranije u Engleskoj, nego da je ovde izvršena *transakcija* između krune i naroda« (čudnovata transakcija karticama i pušćanim zrnima!). »Upravo zato što mi« (ministri) »u izvesnom smislu ne prigovaramo *suštini stvari* a, s druge strane, što se mora izabrati takav izraz da vladina baza na kojoj mi stojimo ostane moguća« —

zato neka debata bude odložena, kako bi se ministri mogli posavetovati.

Koliko je truda moralo stajati našeg *Hansemana* da čini takve zaokrete i da prizna kako je »baza« na kojoj stoji vlada tako slaba da je može oboriti jedan »izraz«! Naknadu je našao samo u užitku što je stvar opet mogao svesti na *pitanje poverenja*.

Debata je, dakle, bila odložena.

[IV]

Keln, 14. juna. — *Drugi dan*. Debata opet počinje dugim poslovnim raspravama. Posle njihovog okončanja istupa

g. *Zachariä*. On predlaže amandman koji treba da Skupštinu izvuče iz škripca. Velika reč za vladu je nađena, ona glasi:

»Uzimajući u obzir da su visoko značenje velikih martovskih događaja, kojima u vezi s kraljevom saglasnošću« (koja je i sama bila jedan »martovski događaj, mada ne i veliki«) »zahvaljujemo za sadašnji državopravni poredak, kao i zasluga boraca za nju« (naime za kraljevu saglasnost) »van spora (!!), a osim toga da Skupština ne gleda svoj zadatak u tome da daje sudove (Skupština treba da izjavi da nema vlastitog suda!), nego u tome da u *sporazumu s kraljem izradi ustav* — Skupština prelazi na dnevni red.«

Taj konfuzni, beskičmeni predlog, koji se klanja na sve strane i za koji g. *Zachariä* laska sebi da će »svako, čak i g. Berends, naći u njemu *sve ono što je*, u dobroj nameri s kojom je podneo predlog, *mogao imati u vidu*«, ta kiseloslatka kaša je, dakle, »izraz« na »bazi« kojega *Camphausenova* vlada »stoji« i može da stoji.

Gospodin pastor *Sydow* iz Berlina, obodren uspehom svog kolege Müllera, takođe stupa na predikaonicu. Njemu se mota po glavi moralno pitanje. Što nije mogao da reši Müller, moći će da reši on.

«Gospodo, dopustite mi na ovome mestu da *odmah*» (pošto je već pridikovao pola časa) «reknem ono na što me goni osećanje dužnosti: ako se debata nastavi, mislim da niko ne sme ćutati dok ne ispuni dug svoje savesti.» (Bravo!)

«Dopustite mi jednu ličnu opasku. *Moje mišljenje* o revoluciji jeste (na stvar! na stvar!) da je revolucija, tamo gde se događa, samo simptom krivice obeju strana, onih koji upravljaju i onih kojima se upravlja. To (ta trivijalnost, taj najjeftiniji način da se likvidira problem) jeste *viši moralni aspekt* stvari, i (!) nemojmo preduhitriti *hrišćansko-moralni sud* nacije.» (Šta misle gospoda, čemu ona ovde sede?) (Uzbuđenje. Na dnevni red!)

«Ali, gospodo» — nastavlja nepokolebljivi borac za viši moralni aspekt i za nepreduhitriti hrišćansko-moralni sud nacije — «ja nisam tog mišljenja da ne mogu doći vremena kad se politička nužna odbrana (!) jednog naroda nameće nužnošću prirodne pojave, a . . . tada, po mom mišljenju, *pojedinač može* u njoj učestvovati *na potpuno moralan način.*» (Zahvaljujući kazuistici, spaseni smo!) «*Razume se, on može učestvovati i na nemoralan način, no tada je to stvar njegove savesti.*»!!

Nije u kompetenciji soi-disant¹ Nacionalne skupštine da raspravlja o borbama s barikada; oni spadaju u nadležnost ispovedaonice. Time je stvar svršena.

Gospodin pastor *Sydow* izjavljuje još da on ima «hrabrosti», govori naširoko o narodnoj suverenosti sa stanovišta višeg moralnog aspekta, još triput je prekidan bukom koja je odavala nestrpljenje i odlazi na svoje mesto s radosnim osećanjem da je izvršio dug koji mu je nalagala savest. Svet sad zna kakvog je mišljenja pastor *Sydow* i kakvog mišljenja on nije.

Gospodin *Plönnis* izjavljuje da sve to treba odbaciti. Tolikim amandmanima i podamandmanima, tolikim debatama i sitničavim primedbama sasvim izmrcvarena izjava nema nikakve vrednosti. Gospodin *Plönnis* ima pravo. Ali on nije mogao Skupštini učiniti goru uslugu od upozoravanja na tu okolnost, na taj dokaz kukavičluka tolikih članova na obe strane.

Gospodin *Reichensperger* iz Trijera:

«Mi nismo ovde zato da gradimo teorije i da *dekreтирамо* istoriju, mi treba da, po mogućnosti, *pravimo* istoriju.»

Nipošto! Usvajanjem motivisanog dnevnog reda Skupština odlučuje da je ona tu, naprotiv, zato da istoriju pravi nepostojećom. Dakako, i to je jedan način na koji se «pravi istorija».

«Podsećam na Vergniaud-ove reči da revolucija počinje da proždire svoju vlastitu decu.»

¹ takozvane

Na žalost, ne! Pre bi se moglo reći da nju počinju proždirati njena vlastita deca!

Gospodin *Riedel* je otkrio da pod Berendsovim predlogom »*treba razumeti ne samo ono što naprosto kažu reći* — pod njim se krije i principijelan spor«. I ta žrtva »višeg moralnog aspekta« je tajni arhivski savetnik i profesor!

Na scenu stupa opet jedan velečasni gospodin župnik. To je g. *Jonas*, berlinski propovednik za žene. Čini se da je on Skupštinu stvarno smatrao auditorijem kćeri obrazovanih staleža. Sa svom pretencioznom važnošću pravog šlajermaherovca¹, on iznosi beskonačan niz najtrivijalnijih opštih mesta o veoma važnoj razlici između revolucije i reformacije. Pre nego što je završio uvod u svoju propoved, bio je triput prekidan; napokon se probio s velikom težom:

»Revolucija je nešto što direktno protivreči našoj sadašnjoj religioznoj i moralnoj svesti. Revolucija je delo koje je važno kao veliko i veličanstveno u staroj Grčkoj i Rimu, ali u hrišćanstvu...« (Žestoko prekidanje. Opšta zbrka. Esser, Jung, Elsner, predsednik i bezbrojni glasovi mešaju se u debatu. Najzad omiljeni propovednik dolazi opet do reči.)

»U svakom slučaju, osporavam Skupštini pravo da glasa o religioznim i moralnim principima; o njima ne može da glasa nijedna skupština« (a konzistorij, sinod?). »Hteti dekretirati ili deklarirati da je revolucija visoki, moralni uzor ili bilo šta drugo« (dakle uopšte bilo šta), »to mi izgleda kao kad bi Skupština htela odlučiti da postoji jedan bog, ili da boga nema, ili da ima više bogova.«

Sad imamo što nam je trebalo. Propovednik za žene je opet srećno prebacio pitanje na teren »višeg moralnog aspekta«, i sad ono prirodno spada samo u nadležnost protestantskih koncila, sinodalnih fabrikanata katehizma.

Hvala bogu! Posle čitavog ovog moralnog praznoslovljenja istupa najzad naš *Hanse*mann. Kad je posredi taj praktični duh, mi smo potpuno obezbeđeni od »višeg moralnog aspekta«. Gospodin *Hanse*mann odstranjuje celo moralno stanovište jednom omalovažavajućom primedbom:

»Imamo li, pitam vas, dovoljno slobodnog vremena da se upuštamo u takve principijelne sporove?«

Gospodin *Hanse*mann se seća da je juče jedan poslanik govorio o radnicima bez hleba. Gospodin *Hanse*mann iskorištava to za vešto skretanje na drugu stvar. On govori o nevolji radničke klase, oplakuje njenu bedu i pita:

»Šta je uzrok opšte nevolje? Mislim da... svako nosi u sebi osećanje da sigurnosti za nešto što postoji nema dotle dok ne bude regulisan naš državnopravni poredak.«

¹ sledbenika Friedricha Schleiermachersa (1768—1834)

Gospodin Hansemann govori ovde iz dubine duše. Poverenje mora biti vraćeno! kliče on — a najbolje sredstvo za vraćanje poverenja je poricanje revolucije. I sad se govornik vlade koja »ne vidi reakciju« naširoko upušta u užasno opisivanje važnosti prijateljskog raspoloženja reakcije.

»Preklinjem vas da unapređujete slogu među *svim klasama*« (nanoseći uvredu klasama koje su izvršile revoluciju!), »preklinjem vas da unapređujete slogu između naroda i vojske; imajte na umu da na vojsci počivaju naše nade u učvršćenje naše nezavisnosti« (! u Pruskoj, gde je svako vojnik!); »imajte na umu u kakvim se teškim prilikama nalazimo — ne treba da vam to dalje razlažem, *pažljivi čitalac novina*« (a to su, zaceo, sva prisutna gospoda) »*priznaće* da su te prilike teške, *izvanredno teške*. Smatram da je neumesno u ovom trenutku dati izjavu kojom se u zemlji seje *razdor* . . . Stoga, gospodo, *izmirite* partije, ne pokrećite pitanja kojima *biste provocirali protivnike*, jer to *bi se sigurno dogodilo*. Usvajanje predloga moglo bi imati *najžalosnije posledice*.«

Kako li su se reakcionari morali smeškati videći kako je inače rezolutni Hansemann ne samo plašio Skupštinu nego i samog sebe!

Ovo apelovanje na strah krupnih buržuja, advokata i učitelja u Skupštinskom domu delovalo je više nego sve sentimentalne fraze o »višem moralnom aspektu«. Stvar je bila odlučena. U borbu se još bacio D'Esther da osujeti efekat, ali uzalud; debata je bila zaključena i sa 196 glasova protiv 177 usvojila je Zachariä-ov motivisani dnevni red.

Skupština je time sama sebi izrekla sud da nema vlastitog suda.

Naslov originala:

Die Berliner Debatte über die Revolution

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 14 i 15
od 16. i 17. juna 1848]

Položaj partija u Kelnu

****Keln**, 16. juna. Pre nekoliko dana imali smo ovde naknadni izbor, koji najuverljivije dokazuje koliko se posle opštih izbora izmenio položaj partija.^[73]

Upravnik policije g. Müller, zamenik poslanika frankfurtske Skupštine, bio je u Gumersbahu izabran za poslanika berlinske Skupštine.

Biralo se između tri kandidata. Katolička partija je istakla g. *Pellmanna*, konstitucionalna (Građansko udruženje)^[74] — advokata g. *Faya*, demokratska — advokata g. *Schneidera II*, predsednika (štolverškog) Demokratskog društva.^[75]

Pri prvom glasanju (140 izbornika) g. Fay je dobio 29, a g. Pellmann 34, g. Schneider 52 glasa. Ostali glasovi su bili rascepkani.

Pri drugom glasanju (139 glasova) g. Fay je imao 14, g. Pellmann 59, g. Schneider 64 glasa. Demokratska partija bila je, dakle, još u većini, koja je i rasla.

Pri trećem glasanju (138 glasova) g. Fay nije napokon dobio *nijedan* glas. Gospodin Schneider je dobio 55, a g. Pellmann 75 glasova. Gospoda iz Građanskog udruženja su, dakle, iz straha od štolverkovaca dala svoje glasove katoličkom kandidatu.

Ta glasanja pokazuju koliko se ovde izmenilo raspoloženje javnosti. Na glavnim izborima demokrati su svuda bili u manjini. Na ovom naknadnom izboru, od tri partije koje su se borile demokratska je bila najjača i mogla je biti pobeđena samo neprirodnom koalicijom druge dve partije. Ne zameramo katoličkoj partiji što je prihvatila tu koaliciju. Samo ističemo činjenicu da su *konstitucionalisti* iščezli.

Naslov originala:

Stellung der Parteien in Köln

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 18
od 18. juna 1848]

Sporazumsko zasedanje od 15. juna^[25]

****Keln, 17. juna.** Pre nekoliko dana¹ rekli smo vam: vi poričete egzistenciju revolucije. Ona će svoje postojanje dokazati drugom revolucijom.

Događaji od 14. juna^[76] samo su prvi blesci te druge revolucije, a već je Camphausenova vlada u punom raspadanju. Sporazumska skupština izglasala je narodu Berlina poverenje stavljajući se pod njegovu zaštitu.^[77] To je naknadno odavanje priznanja martovskim borcima. Ona je rad na ustavu uzela iz ruku ministara i pokušava da se »sporazume« s narodom imenujući komisiju za ispitivanje svih peticiija i adresa koje se odnose na ustav. To je naknadno poništenje njene izjave o nenadležnosti.² Skupština obećava da će rad na ustavu započeti jednim činom — ukidanjem najdubljeg temelja stare zgrade — feudalnih odnosa koji pritiskuju selo. To je obećanje koje podseća na obećanje dato u noći 4. avgusta.^[78]

Jednom reči: sporazumska Skupština porekla je 15. juna svoju prošlost, kao što je 9. juna porekla prošlost naroda. Ona je doživela svoj 21. mart.^[79]

Ali na Bastilju još nije izvršen juriš.

Međutim, sa istoka se nezadrživo, neodoljivo približava apostol revolucije. On je već pred vratima Torunja. To je car. *Car će spasti nemačku revoluciju time što će je centralizovati.*

Naslov originala:

Die Vereinbarungsversammlung vom 15. Juni

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 18
od 18. juna 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 56-58 — ² Vidi u ovom tomu, str. 55.

[Friedrich Engels]

Praški ustanak

***Keln*, 17. juna. Nov poznanjski pokolj^[52] priprema se u Češkoj. Austrijska soldateska utopila je u češkoj krvi mogućnost daljeg mirnog ostajanja Češke i Nemačke^[60] u zajedničkoj državi.

Knez Windischgrätz naređuje da se na Višehradu i Hradčanima^[61] postave topovi upereni na Prag. Koncentriše se vojska i sprema prepad na Slovenski kongres^[62] i na Čehe.

Narod doznaje za te vojne pripreme. On hrli pred knežev stan i zahteva oružje. Odbijaju da mu ga daju. Uzrujanost biva sve veća, oružane i nenaoružane mase sve više rastu. Tada odjeknu pucanj iz gostionice nasuprot komandantovoj palati, i kneginja Windischgrätz pada smrtno ranjena. Odmah se izdaje naređenje za napad, grenadiri kreću napred i potiskuju narod. Ali svuda se dižu barikade i zadržavaju vojsku. Dovlače se topovi, kartecima se zasipaju barikade. Krv teče potocima. Borba traje celu noć između 12. i 13. i još 13. juna. Naposljetku vojnicima polazi za rukom da zauzmu široke ulice i potisnu narod u tešnje delove grada, gde se artiljerija ne može upotrebiti.

Toliko kažu naše najnovije vesti. Dodaje se da su mnogi učesnici Slovenskog kongresa proterani iz grada pod jakom pratnjom. Sudeći po tome, vojska je bar delimično pobedila.

Ma kako se završio ustanak, istrebljivački rat Nemaca protiv Čeha ostaje sad jedino moguće rešenje.

Nemci moraju u svojoj revoluciji ispaštati za grehe čitave svoje prošlosti. Oni su ispaštali za njih u Italiji. U Poznanju su opet navukli na sebe prokletstvo cele Poljske. A sad k tome dolazi Češka.

Francuzi su umeli, čak i onde gde su dolazili kao neprijatelji, očuvati priznanje i simpatije. Nemci ne dobijaju nigde priznanje, nigde ne nalaze simpatije. Čak i onde gde nastupaju kao velikodušni apostoli slobode, odbijaju ih uz goru porugu.

I s pravom. Nacija koja se u celoj svojoj prošlosti dala upotrebljavati kao oružje ugnjetavanja svih drugih nacija, mora tek dokazati

da se stvarno revolucionisala. Ona to mora dokazati ne s nekoliko polovičnih revolucija, koje nemaju drugog rezultata nego da u drugim oblicima i dalje održavaju staru neodlučnost, slabost i razjedinjenost; revolucija kod kojih jedan Radetzky ostaje u Milanu, jedan Colomb i Steinäcker u Poznanju, jedan Windischgrätz u Pragu, jedan Hüser u Majncu, baš kao da se ništa nije dogodilo.

Revolucionisana Nemačka morala se, naročito u odnosu na susjedne narode, odreći cele svoje prošlosti. Morala je u isto vreme s vlastitom slobodom proklamovati slobodu onih naroda koje je dosad ugnjetavala.

A šta je učinila revolucionisana Nemačka? Ona je ratifikovala staro ugnjetavanje Italije, Poljske, a sad još i Češke nemačkom soldateskom. Kaunitz i Metternich su potpuno opravdani.

I pored svega toga Nemci zahtevaju da Česi imaju u njih poverenja?

Česima se zamera što neće da se priključe naciji koja oslobađajući samu sebe ugnjetava i zlostavlja druge nacije?

Zamera im se što neće da pošalju poslanike u skupštinu kakva je naša kukavna, mlitava frankfurtska »Nacionalna skupština«, koja drhti pred svojom vlastitom suverennošću?

Zamera im se što se odriču impotentne austrijske vlade, koja u svojoj bespomoćnosti i paralizovanosti, čini se, postoji jedino zato da raspadanje Austrije konstatuje, a ne da ga spreči ili bar organizuje? Vlade koja je sama preslaba da oslobodi Prag od topova i vojnika jednog Windischgrätza?

Ali najviše su za žaljenje sami hrabri Česi. Pobili ili bili tučeni, njihova propast je izvesna. Četiristogodišnjim ugnjetavanjem od strane Nemaca, koje se sad nastavlja u praškim uličnim borbama, oni su gurnuti u naručje Rusa. U velikoj borbi između zapada i istoka Evrope, koja će izbiti u najskorije vreme — možda za nekoliko nedelja — nesrećna kob će staviti Čehe na stranu Rusa, na stranu despotizma protiv revolucije. Revolucija će pobediti, a Česi će biti prvi koje će ona pridaviti.^[83]

Krivicu za taj slom Čeha snose opet Nemci. Jer Nemci su ih izdali Rusiji.

Naslov originala:
Der Prager Aufstand

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 18
od 18. juna 1848]

Hapšenje Valdenaire-a — Sebaldt

****Kel.** Kao što je poznato, Berlinska sporazumska skupština odgodila je pretres Wenceliusove interpelacije o hapšenju *Victoria Valdenaire-a*, poslanika trijerskog sreza.^[25] I iz kog razloga! Jer se u arhivama starog pruskog zakonodavstva ne nalazi zakon o imunitetu narodnih predstavnika, kao što se, naravno, u staroj ropotarnici pruske historije ne nalaze ni narodni predstavnici. Ništa lakše nego na toj osnovi uništiti potom sve tekovine revolucije u interesu državnog fiska! Po sebi razumljive pretenzije, potrebe i prava revolucije, nisu, naravno, sankcionisani od zakonodavstva čiju je osnovu upravo ta revolucija bacila u vazduh. Od onog trenutka od kojeg postoje pruski narodni predstavnici postoji *imunitet* pruskih narodnih predstavnika. Ili možda dalje postojanje cele sporazumske Skupštine treba da bude prepušteno čefu nekog upravnika policije ili nekog suda? Razume se, *Zweiffel*, *Reichensperger* i ostali rajnski pravnici, koji svako političko pitanje pretvaraju u proceduralni spor i koji nisu mogli da pređu preko Valdenaire-ovog slučaja a da ne pokažu sićušnu suptilnost i golemu servilnost, potpuno su osigurani od takve eventualnosti.

Ovom prilikom ćemo gospodinu Reichenspergeru II postaviti jedno pitanje: nije li možda g. Reichensperger određen da postane *predsednik Apelacionog suda u Kelnu* posle penzionisanja g. Schauberga, koje treba da usledi 1. jula 1848?

Valdenaire je bio uhapšen upravo kad je ulazio u dilijanšu za *Mercig*, gde je trebalo da se izvrši izbor *poslanika za frankfurtsku Skupštinu*. Valdenaire je sebi obezbedio veliku većinu glasova. Nema lakšeg načina da se osujeti nepoželjan izbor nego da se kandidat strpa u zatvor! A vlada, da bi bila dosledna, ne poziva njegovog zamenika *Gräffa*, iako ovaj to zahteva, pa i na taj način ostavlja nepoželjno stanovništvo od 60 000 duša bez predstavnika.

Najzad, stanje u Trijeru najbolje možemo okarakterisati preštampavanjem sledećeg *upozorenja* izvanredno moćnog g. *Sebaldta*, kraljevskog načelnika sreza i grada Trijera.

Upozorenje

Nekoliko večeri uzastopce na javnim trgovima i ulicama grada viđene su neobično brojne gomile ljudi, koje su kod nekih strašljivaca stvorile ubedenje da predstoje demonstracije protivne javnom redu. Ja ne pripadam strašljivcima i mogu to trpeti ako ulični saobraćaj ne bude ometan. No ako bi se ipak, protivno očekivanju, pojedine nezrele glave setile da taj saobraćaj zloupotrebe za mangupluke ili za uvredljiva zadirkivanja, moraću usrdno zamoliti bolji deo publike da se odmah odvoji od takvih elemenata, jer će ozbiljnim smetnjama reda biti suprotstavljene ozbiljne mere, i biće mi žao ako u slučajnom sukobu budu povređeni neoprezni umesto krivih.

Trijer, 16. juna 1848.

Kraljevski sreski načelnik
i gradonačelnik
vladin savetnik Sebaldt

Kako dobrodušno, kako patrijarhalno piše taj visokopostavljeni čovek!

»On to može trpeti ako ulični saobraćaj ne bude ometan.« Prijatno trpljenje g. Sebaldta!

Strašljivci se plaše demonstracija. Diktator Trijera ima tu osobinu da nije strašljiv. Ali on mora pokazati punoću svoje vlasti, on mora tlapnje bojažljivaca pretvoriti u službenu sumnju, da bi ozbiljnim smetnjama mogao zapretiti suprotstavljenom ozbiljnošću.

Na kako zadivljujući način veliki čovek povezuje ozbiljnost sa dobrodušnošću! Pod zaštitom te ozbiljno-dobrodušne providnosti bolji ljudi u Trijeru mogu mirno dremati.

Naslov originala:
Valdenaires Haft — Sebaldt

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 19
od 19. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumska sednica od 17. juna^[25]

***Keln*, 19. juna. »Niti su šta naučili, niti šta zaboravili«^[84] — to važi isto tako za Camphausenovu vladu kao i za Burbone.

Četnaestog juna navaljuje narod, revoltiran time što su sporazumaši¹ porekli revoluciju, na arsenal.^[76] On hoće da ima neku garanciju protiv Skupštine i on zna da je najbolja garancija oružje. Arsenal je osvojen na juriš, narod se naoružava sam.

Juriš na arsenal, događaj bez neposrednih rezultata, revolucija koja je zastala na pola puta, ipak je imao za posledicu:

1. da je Skupština drhteći povukla svoju odluku od prethodnog dana i izjavila da se stavlja pod zaštitu berlinskog stanovništva^[77];

2. da se u životno važnom pitanju odrekla vlade i većinom od 46 glasova odbacila Camphausenov nacrt ustava;^[85]²

3. da se vlada odmah počela potpuno raspadati, da su ministri Kanitz, Schwerin i Auerswald dali ostavku — od njih je dosad samo Kanitz definitivno zamenjen Schreckensteinom — i da je g. Camphausen tek 17. juna izmolio od Skupštine rok od tri dana da popuni svoj razriveni kabinet.

Sve je to učinio juriš na arsenal.

A u isto vreme dok se *posledice* ovog samonaoružanja naroda ispoljavaju tako očigledno, vlada se usuđuje da napada samu tu akciju! U isto vreme dok Skupština i vlada priznaju ustanak, učesnici ustanka stavljaju se pod istragu, tretiraju po staropruskim zakonima, vređaju u Skupštini i prikazuju kao obični kradljivci!

Istog dana kad se usplahirena Skupština stavlja pod zaštitu boraca koji su jurišali na arsenal, naredbe gospode *Griesheima* (komesara Ministarstva vojnog) i *Temmea* (državnog tužioca) proglašavaju te borce »razbojnicima« i »provalnicima«. »Liberalni« g. Temme, koga je revolucija vratila iz izgnanstva, otvara strogu istragu protiv nastavljača revolucije. *Korn*, *Löwinsohn* i *Urban* su uhapšeni. U celom Berlinu

¹ Vidi u ovom tomu, str. 56-57 — ² Vidi u ovom tomu, str. 69.

vrši se kućni pretres za kućnim pretresom. Kapetan *Natzmer*, koji je imao dovoljno dobro oko da odmah uvidi nužnost svog povlačenja iz arsenala, čovek koji je svojim mirnim povlačenjem sačuvao Prusku od nove revolucije a ministre od najvećih opasnosti, — taj čovek se izvodi pred ratni sud, tretira se po ratnim zakonima koji predviđaju smrtnu kaznu.

Sporazumaši se također oporavljaju od svog straha. Na sednici od 17. juna odriču se boraca koji su jurišali na arsenal, kao što su se 9. juna odrekli boraca s barikada. Naime, na toj sednici se dogodilo sledeće:

Gospodin *Camphausen* izjavljuje Skupštini da će joj sad saopštiti celo činjeničko stanje, kako bi ona odlučila treba li vladu staviti pod optužbu zbog juriša na arsenal.

Razume se, za optužbu protiv ministara bilo je osnova, ali ne zato što su oni tolerisali juriš na arsenal, nego zato što su ga oni *pro-uzrokovali* eskamotirajući jednu od najznačajnijih posledica revolucije — naoružanje naroda.

Gospodin *Griesheim*, komesar Ministarstva vojnog, govori posle njega. On daje širi opis oružja koje se nalazilo u arsenalu, naročito pušaka »sasvim novog pronalaska, isključivo pruske tajne«, oružja od »istorijskog značenja«, i iznosi svakojake druge krasote. On opisuje obezbeđenje arsenala: gore 250 vojnika, dole građanska garda. On se poziva na to da martovska revolucija gotovo nije ni prekinula dopremanje oružja i njegovu otpremu iz arsenala kao glavnog depoa cele pruske države.

Posle svih tih prethodnih napomena kojima je pokušao da zadobije simpatije sporazumaša za tako izuzetno interesantnu instituciju kao što je arsenal, on najzad prelazi na događaje od 14. juna.

Narodu je stalno skretana pažnja na arsenal i na pošiljke oružja, govoreno mu je da oružje pripada njemu.

Razume se, oružje je pripadalo narodu, prvo, kao nacionalno vlasništvo i, drugo, kao deo izvojevanog i garantovanog naoružanja naroda.

Gospodin *Griesheim* »može sasvim određeno tvrditi da su prvi hici na građansku gardu ispaljeni iz naroda«.

To tvrđenje je pandan onome o »sedamnaest poginulih vojnika«⁽⁸¹⁾ u martovskim danima.

Gospodin *Griesheim* priča dalje kako je narod prodro u arsenal, kako se građanska garda povukla i kako je tada »ukradeno 1100 pušaka novog pronalaska, što predstavlja nenadoknativ gubitak«(!). Kapetana *Natzmera* su nagovorili na povlačenje, na »*povredu dužnosti*«; vojska je bila povučena.

No sad g. komesar Ministarstva vojnog dolazi do jednog mesta u svome izveštaju kod kojeg njegovo staroprusko srce krvari; narod je oskrnavio svetinju stare Pruske. Čujte:

»No sad su u gornjim prostorijama počele prave grozote. Kralo se, pljačkalo i pustilo. Nova oružja bacana su dole i razbijana, starinski predmeti od nenadoknadive vrednosti, puške sa srebrom i slonovačom, umetnički, teško nadoknadivi modeli artiljerije, bili su uništeni, kralju naroda osvojeni trofeji i zastave, s kojima je nerazdvojno spojena čast nacije, bili su pocepani i ukaljani!« (Opšte zgražanje. Sa svih strana uzvici: Sramota, sramota!)

Ovo zgražanje starog delije zbog frivolnosti naroda deluje zaista komično. Narod je na starim vrškastim kacigama, čakovima landvera i ostaloj starudiji »od nenadoknadive vrednosti« počinio prave grozote! Bacao je dole »nova oružja«! Kakva »grozota« za potpukovnika osedelog u službi koji se samo u arsenalu mogao s respektom diviti »novim oružjima«, dok je njegov puk egzercirao s najizandalijskim puškama! Narod je uništio artiljerijske modele! Možda g. Griesheim zahteva da narod u revoluciji navuče najpre svilene rukavice? Ali ovo je najstrašnije: trofeji stare Pruske bili su ukaljani i pocepani!

Gospodin Griesheim nam ovde saopštava jednu činjenicu iz koje proizlazi da je berlinski narod 14. juna pokazao vrlo pravilan revolucionarni takt. Narod Berlina odrekao se oslobodilačkih ratova time što je nogama gazio zastave osvojene kod Lajpciga^[86] i Waterloo.^[87] Prvo što Nemci treba da urade u svojoj revoluciji jeste da prekinu sa svom svojom sramnom prošlošću.^[88]

Ali staropruska skupština sporazumaša morala je, naravno, vikati »sramota, sramota!« činu u kome narod prvi put istupa revolucionarno ne samo protiv svojih ugnjetača nego i protiv blistavih iluzija svoje vlastite prošlosti.

Pri svem grozomornom negodovanju nad takvim zločinom, g. Griesheim ipak ne zaboravlja napomenuti da cela ta istorija »staje državu 50 000 talira i oružja za nekoliko bataljona.

On nastavlja:

»Napad na arsenal nije izazvala težnja za naoružanjem naroda. Oružje se prodavalo budzašto.«

Prema g. Griesheimu, juriš na arsenal bio je prosto-naprosto delo određenog broja kradljivaca, koji su kralji puške da bi ih zatim prodali za čokanj rakije. No zašto su »razbojnici« opljačkali upravo arsenal, a ne bogate dućane draguljara i menjača, to komesar Ministarstva vojnog nije objasnio.

»Za nesrećnog (!) kapetana pokazana je vrlo živa simpatija zato što je on povredio svoju dužnost da ne bi, kako se govori, prolio krv građana; štaviše, to delo je prikazivano kao dostojno priznanja i zahvalnosti; čak je danas kod mene bila deputacija koja zahteva da se to delo prizna kao dostojno zahvalnosti cele otadžbine. (Negodovanje.) To su bili deputati raznih klubova s asesorum Schrammom na čelu. (Negodovanje na desnici i uzvici »sramota!«). Neosporno je da je kapetan prekršio prvi, najglavniji zakon svakog vojnika — napustio je svoje mesto uprkos izričito mu danoj instrukciji da to ne čini bez posebne zapovesti. Njega su zavarali govoreći

mu da svojim odstupanjem spasava presto, da sve trupe napuštaju grad i da je kralj pobjegao iz Potsdama. (Negodovanje.) *On je postupio isto onako kao onaj komandant turdave godine 1806*, koji je takođe bez ustručavanja predao poverenu mu tvrđavu umesto da je brani. Što se pak tiče prigovora da je on svojim odstupanjem sprečio prolivanje krvi građana, taj prigovor otpada sam od sebe; nikome ne bi pala ni vlas s glave, jer je on predao svoje mesto u trenutku kad se ostali deo bataljona približavao idući mu u pomoć. (Uzvici «bravo!» na desnici, šištanje na levljici.)

Gospodin Griesheim je, razume se, opet zaboravio da je uzdržljivost kapetana Natzmera spasla Berlin od nove oružane borbe, ministre od najveće opasnosti, monarhiju od pada. Gospodin Griesheim je opet tipičan potpukovnik, i vidi u Natzmerovom postupku samo narušavanje subordinacije, kukavičko napuštanje svog mesta i izdaju prema poznatom staropruskom maniru od 1806⁽⁸⁹⁾. Čovek kome monarhija duguje svoje dalje postojanje treba da bude osuđen na smrt. Lep primer za celu armiju!

A kako se ponašala Skupština za vreme dok je g. Griesheim ovo pričao? Ona je bila odjek njegovog negodovanja. Levica konačno protestuje — šištanjem. Berlinska levica se uopšte ponaša sve kukavičkije, sve dvosmislenije. Gde su ta gospoda, koja su na izborima eksploatisala narod, bila u noći od 14. juna, kad je narod iz proste bespomoćnosti ubrzo opet pustio iz ruku zadobijene prednosti, kad je nedostajao samo vođa da pobedu učini potpunom? Gde su bila gospoda Berends, Jung, Elsner, Stein, Reichenbach? Ostali su kod kuće ili su kod ministara ulagali bezopasne proteste. I to još nije sve! Oni se čak ne usuđuju da brane narod od kleveta i uvreda vladinog komesara. Ni jedan jedini govornik nije izašao na govornicu. Ni jedan jedini neće da bude odgovoran za delo naroda koji im je doneo prvu pobedu. Oni se usuđuju samo da — *šište!* Kakvo junaštvo!

Naslov originala:

Die Vereinbarungssitzung vom 17. Juni

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 20
od 20. juna 1848]

Stuppov amandman

****Keln, 20. juna.** Gospodin *Stupp* iz *Kelna* podneo je na zakon o *poslaničkom imunitetu* amandman koji u sporazumskoj Skupštini nije došao na diskusiju, ali koji njegovim kelnskim sugrađanima neće biti neinteresantan. Mi nećemo da im uskratimo puni užitak u tom zakonodavnom remek-delu.

Amandman poslanika Stuppa

§ 1. »Nijedan član Skupštine ne može ni na koji način biti pozvan na odgovornost za svoja glasanja ili za reči i mišljenja koja je izgovorio u svojstvu poslanika.«

Amandman: »Precrtati reč ,reči' u trećem retku.«

Obrazloženje: »Dovoljno je da poslanik sme slobodno izražavati svoje mišljenje. Pod izraz ,reči' mogu se podvesti i uvrede časti koje uvređenome daju pravo na *civilnu tužbu*. Uzimati poslanike u zaštitu od takvih tužbi je u protivrečnosti, čini mi se, s uglemom i čašću Skupštine.«

Dovoljno je da poslanik ne izražava *nikakvo mišljenje* nego da tupka nogama i da glasa. Jer, zašto da se ne precrti a *»mišljenje«*, pošto se mišljenja moraju ispoljavati rečima i čak rečima »uvredljivim za čast«, pošto se pod izraz »mišljenja« mogu »*podvesti*« i mišljenja uvredljiva za čast?

§ 2. »Nijedan član Skupštine ne može za njenog trajanja biti bez njenog odobrenja pozvan na odgovornost ili uhapšen zbog radnje za koju je predviđena kazna, osim ako se hapsi pri vršenju dela ili u roku od 24 časa posle njegovog izvršenja. Isto takvo odobrenje potrebno je pri hapšenju zbog dugova.«

Amandman: »Precrtati završnu rečenicu: ,Isto takvo odobrenje potrebno je pri hapšenju zbog dugova.«

Obrazloženje: »Ovde je posredi *zadiranje u privatna prava građana*, sankcionisanje kojega meni izgleda opasno. Ma koliki bio interes Skupštine da nekog poslanika ima u svojoj sredini, ipak smatram da je važnije poštovanje *privatnih prava*.

No naročito treba imati na umu da taj zakon ne donosimo za budućnost, tj. ne za članove neke buduće skupštine, nego *za nas*. Uzmimo da među nama ima članova koji se plaše hapšenja zbog dugova. U takvom slučaju naši birači bi zaceo

stekli loš utisak ako bismo hteli da se u odnosu na naše verovnike štitimo od opravdanog gonjenja zakonom koji smo mi sami doneli.»

Ili pre obrnuto! Na g. Stuppa čini loš utisak što su birači poslali »među nas« članove koji bi mogli da budu uhapšeni zbog dugova. Kakva sreća za *Mirabeaua* i *Foxa* što nisu živeli pod Stuppovim zakonodavstvom! Jedna jedina teškoća zabrinjava za trenutak g. Stuppa — »interes Skupštine da nekog poslanika ima u svojoj sredini«. *Interes naroda* — pa ko će o tome govoriti? Radi se samo o interesu jednog »zatvorenog društva«, koje hoće da nekog ima u svojoj sredini, dok verovnik hoće da ga ima vani u zatvoru. Kolidžija dvaju važnih interesa! Gospodin Stupp bi mogao dati svom amandmanu sažetiju formulaciju: individue koje imaju dugova mogu da budu izabrane za narodne predstavnike samo s dopuštanjem svojih odgovarajućih verovnika. Njih mogu njihovi verovnici u svako vreme opozvati. A u poslednjoj instanci Skupština i vlada potčinjene su previšnjoj odluci *državnih verovnika*.

Drugi amandman na § 2.

»Nijedan član Skupštine ne može bez njenog odobrenja za vreme trajanja njenih sednica biti zbog kažnjive radnje zvanično gonjen ili uhapšen, osim ako hapšenje usledi na samom delu.«

Obrazloženje: »U prvom retku je reč 'Skupština' uzeta kao korporacija, zbog čega, čini se, izraz 'za njenog trajanja' ne odgovara, pa predlažem 'trajanja njenih sednica'.

Umesto 'radnje za koju je predviđena kazna', čini se da više odgovara 'kažnjive radnje'.

Mišljenja sam da ne smemo isključivati *civilne tužbe* zbog kažnjivih radnja, jer bismo inače dopustili zadiranje u *privatna prava*. Stoga se predlaže dodatak 'zvanično'.

Ako dodatak 'ili u roku od 24 časa itd.' ostane, sudija će moći uhapsiti svakog poslanika u roku od 24 časa posle bilo kog prestupa.«

Zakonski predlog osigurava imunitet poslanika za trajanje Skupštine, amandman g. Stuppa za trajanja sednica, tj. za vreme 6 ili najviše 12 časova na dan. Kakvo oštromno obrazloženje! O *trajanju sednice* može da se govori, ali o *trajanju korporacije*?

Bez odobrenja Skupštine g. Stupp neće dati poslanika ni goniti ni uhapsiti *zvanično*. On, dakle, dopušta sebi zadiranje u *krivično pravo*. No druga je stvar *po civilnoj tužbi*! Samo nikakvog zadiranja u civilno pravo. Živelo civilno pravo! Na ono na što nema pravo država, mora imati pravo privatno lice! Civilna tužba iznad svega! Civilna tužba je fiksna ideja g. Stuppa. Civilno pravo je Mojsije i proroci! Zakunite se na civilno pravo, naročito na civilnu tužbu! Poštovanje, narode, pred svetinjom nad svetinjama!

Nema zadiranja privatnog prava u javno pravo, ali ima »opasnih« mešanja javnog prava u privatno. Čemu uopšte još ustav kad imamo Code civil^[90], građanske sudove i advokate?

§ 3. «Svaki krivični postupak protiv člana Skupštine i svaki zatvor ukida se za trajanja zasedanja ako zahteva Skupština.»

Na § 3. predlog ovako izmenjene formulacije:

«Svaki krivični postupak protiv člana Skupštine i svako usled toga izvršeno hapšenje, ako nije usledilo snagom *sudske presude*, treba da budu odmah, ukoliko to Skupština odluči, obustavljeni.»

Obrazloženje: «Zacelo ne misli se na to da se poslanici koji su već sudskom presudom osuđeni na kaznu zatvora puste iz zatvora.

Ako amandman bude usvojen, on će važiti i za one koji su u zatvoru zbog dugova.»

Zar bi Skupština mogla imati veleizdajničku nameru da »snagu sudske presude« slabi, ili čak da čoveka koji je »u hapsu« zbog dugova pozove u svoje krilo? Gospodin Stupp drhti pred tim atentatom na civilnu tužbu i na snagu sudske presude. Sva pitanja narodne suverenosti našla su sad svoje rešenje. Gospodin Stupp je proklamovao *suverenost civilne tužbe i civilnog prava*. Koliko je okrutno otrgnuti takvog čoveka od civilnopravne prakse i baciti ga u *podređenu* sferu zakonodavne vlasti? Suvereni narod je počinio to »opasno« zadiranje u »privatno pravo«. Zato g. Stupp podnosi civilnu tužbu protiv narodne suverenosti i javnog prava.

A car Nikolaj mirno može da se vrati kući. Pri prvom prekoračenju pruske granice njemu će izaći u susret poslanik Stupp noseći u jednoj ruci »civilnu tužbu«, a u drugoj »sudsku presudu«. Jer — izjaviće on sa dostojanstvenošću kakva priliči — rat, šta je rat?« Opasno zadiranje u privatno pravo! Opasno zadiranje u privatno pravo!

Naslov originala:

Das Amendement Stupp

[*Neu Rheinische Zeitung*, br. 21
od 21. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Nova politika u Poznanju

****Keln, 20. juna.** Opet nov obrt u poznanjskoj stvari! Posle faze uzvišenih obećanja i entuzijastičkih proklamacija, posle Willisenove faze došla je Pfuelova faza sa šrapnelima, žigosanjem i obrijanim glavama⁽⁹¹⁾, faza pokolja i ruskog varvarstva. Posle Pfuelove faze dolazi sad nova faza pomirenja!

Major *Olberg*, šef generalštaba u Poznanju i glavni učesnik seča i žigosanja, iznenada je i ne svojom voljom premešten. General *Columb* premešten je iz Poznanja u Kenigsberg, takođe ne svojom voljom. General *Pfuel* (Pakleni kamen) pozvan je u Berlin, kamo je već stigao oberprezident¹ *Beurmann*.

Tako su Poznanj sasvim napustili vitezovi s paklenim kamenom u grbu i britvom u ruci, hrabri junaci koji su iz sigurnog zaklona rukli šrapnelima na 1000 i 1200 koraka nezaštićene seljake naoružane kosama. Nemačko-jevrejski poljakožderi drhte; kao ranije Poljaci, tako sad vide oni da ih je vlada izdala.

Camphausenovoj vladi su se najedanput otvorile oči. Opasnost od ruske invazije pokazuje joj sad kakvu je grdnu pogrešku učinila prepuštajući Poljake besu birokratije i pomeranskog landvera. Sad b ona htela da po svaku cenu ponovo zadobije simpatije Poljaka, sad kada je to prekasno!

Dakle, sav taj krvavi istrebljivački rat protiv Poljaka⁽⁵²⁾ sa svim okrutnostima i varvarstvima koja će kao večna sramota ostati na nemačkom imenu, pravedna smrtna mržnja Poljaka prema nama, sada neizbežna rusko-poljska alijansa protiv Nemačke, alijansa koja ojačava neprijatelje revolucije hrabrim narodom od 20 miliona — zar se sve to dogodilo i ostvarilo samo zato da se g. Camphausenu konačno pruži prilika da promuca svoj pater peccavi²?

Veruje li možda g. Camphausen da sad kad su mu Poljaci potrebni može svojim slatkim frazama i ustupcima ponovo steći njihove sim-

¹ najviši upravni činovnik provincije, vladin namesnik — ² Oče, sagreših

patije potopljene u krvi? Veruje li on da će se žigosane ruke tući za njega, da će se obrijane glave izlagati za njega ruskim sabljama? Veruje li on stvarno da će moći ikad da povede protiv ruskih karteča ostatak koji nije izginuo od pruskih šrapnela?

I veruje li g. Camphausen da on još može ostati na vlasti pošto je tako nedvosmisleno sam priznao svoju nesposobnost?

Naslov originala:
Neue Politik in Posen

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 21
od 21. juna 1848]

Pad Camphausenove vlade^[92]

**Keln, 22. juna.

Da još lepše sija odozgora,
sunce ipak jednom zaći mora^[93]

sunce 30. marta^[94], obojeno vrelom poljskom krvlju, takođe je zašlo.

Camphausenova vlada navukla je kontrarevoluciji svoje liberalno-buržoasko ruho. Kontrarevolucija se oseća dovoljno jakom da zbaci tu neugodnu masku.

Neka neodrživa vlada levog centra može, eventualno, naslediti na nekoliko dana vladu od 30. marta. Njen stvarni naslednik je *vlada pruskog princa*. Camphausen ima čast da je apsolutističko-feudalnoj partiji dao tog njenog prirodnog šefa, a sebi svog naslednika.

Čemu još i dalje maziti buržoaske tutore?

Zar Rusi ne stoje na istočnoj granici, a pruske trupe na zapadnoj? Zar Poljaci nisu šrapnelima i paklenim kamenom pridobijeni za rusku propagandu?

Zar u gotovo svim rajnskim gradovima nisu preduzete sve mere da se bombardovanje Praga ponovi?

Zar nije u danskom ratu, u poljskom ratu, u mnogim malim sukobima između vojske i naroda armija imala dovoljno vremena da se preobrazi u brutalnu soldatesku?

Zar buržoazija nije umorna od revolucije? I zar se usred mora ne diže stena na kojoj će kontrarevolucija izgraditi crkvu svoju — *Engleska*?

Camphausenova vlada nastoji da uhvati popularnosti još za koji groš, da probudi javne simpatije uveravanjem da odlazi sa državne scene kao *prevarena*. I nesumnjivo je ona prevareni varalica. U službi krupne buržoazije morala je nastojati da revoluciju prevari za njene demokratske plodove, u borbi protiv demokratije morala je stupiti u savez s aristokratskom partijom i postati oruđe njenih kontrarevolucionarnih prohteva. Aristokratska partija je dovoljno ojačala da može odbaciti svog protektora kao nepotrebnog. *Gospodin Camphausen je posejao reakciju u smislu krupne buržoazije, a požnjeo ju je u smi-*

slu feudalne partije. To je bila dobra namera toga čoveka, i to je njegova zla kob. Dajte za groš popularnosti^[95] razočaranom čoveku.
Za groš popularnosti!

Da još lepše sija odozgora,
sunce ipak jednom zaći mora!

Ipak na *Istoku* izlazi ponovo.

Naslov originala:

Sturz des Ministeriums Camphausen

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 23
od 23. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Prvo delo nemačke Nacionalne skupštine u Frankfurtu

****Keln.** Nemačka Nacionalna skupština^[7] se konačno uspravila! Ona je konačno donela odluku s neposrednim praktičnim dejstvom, ona se umešala u austrijsko-talijanski rat^[96].

A kako se umešala? Je li proklamovala nezavisnost Italije? Je li poslala u Beč kurira s naredjenjem da se Radetzky i Welden odmah povuku iza Soče? Da li je izglasala adresu u kojoj čestita milanskoj privremenoj vladi?

Nipošto! Ona je izjavila da će svaki *napad na Trst smatrati kao povod za rat*.

To znači: nemačka Nacionalna skupština, u srdačnom sporazumu sa Bundestagom, dopušta Austrijancima da u Italiji vrše najveće brutalnosti, da pljačkaju, ubijaju, da bacaju zapaljive rakete u svaki grad, u svako selo (vidi dole članak *Italija*¹) i da se zatim neurožavani povuku na neutralnu teritoriju Nemačkog Saveza! Ona dopušta Austrijancima da svakog trenutka s nemačkog teritorija preplavljaju Lombardiju Hrvatima i pandurima^[97], ali hoće da zabrani Talijanima da tučene Austrijance gone u njihova skrovišta! Ona dopušta Austrijancima da iz Trsta blokiraju Veneciju i ušća Pijave, Brente, Taljamenta, ali zabranjuje Talijanima bilo kakva neprijateljstva protiv Trsta!

Nemačka Nacionalna skupština nije se mogla poneti kukavičkije nego što je to učinila tom odlukom. Ona nema hrabrosti da talijanski rat sankcioniše otvoreno. Još manje ima hrabrosti da austrijskoj vladi taj rat zabrani. U toj neprilici ona donosi — i još k tome aklamacijom, da bi glasnom vikom zaglušila svoj skriveni strah — odluku o Trstu, koja rat protiv talijanske revolucije formalno niti odobrava niti ne odobrava, ali ga odobrava stvarno.

¹ Engels upućuje na članak o Italiji objavljen u istom broju lista (od 23. juna 1848).

Ta odluka predstavlja indirektnu, i zato za naciju od 40 miliona, kao što je nemačka, dvostruko sramnu objavu rata Italiji.

Odluka Frankfurtske skupštine izazvaće buru negodovanja u celoj Italiji. Ako Talijani još imaju ponosa i energije, oni će odgovoriti bombardovanjem Trsta i maršom na Brener.

Ali Frankfurtska skupština umuje, a francuski narod odlučuje. Venecija je zatražila francusku pomoć; posle te odluke, Francuzi će, po svoj prilici, brzo preći Alpe, a tada ćemo ih za najkraće vreme imati na Rajni.

Jedan poslanik¹ predbacio je Frankfurtskoj skupštini da besposličići. Sasvim je suprotno. Ona je već toliko uradila da sad imamo rat na severu i rat na jugu, a da su rat na zapadu i rat na istoku postali neizbežni. Bićemo u srećnom položaju da se u isto vreme borimo protiv cara i protiv francuske republike, protiv reakcije i revolucije. Skupština se pobrinula za to da ruski i francuski, danski i talijanski vojnici zakažu rendez-vous u frankfurtskoj crkvi Sv. Pavla. Pa još kažu da Skupština besposličići!

Naslov originala:

Erste Tat der deutschen Nationalversammlung zu Frankfurt

[Neue Rheinische Zeitung, br. 23
od 23. juna 1848]

¹ Kohlparzer

Hansemanov kabinet^[98]

****Keln, 23. juna.** Nov obrt u vladinoj krizi u Berlinu! Našem *Hansemanu* povereno je obrazovanje kabineta, i on će s olupinama stare vlade, s *Patowom*, *Bornemannom*, *Schleinitzom* *Schreckensteinom* dirljivo pasti u naručje levog centra. Kažu da će g. *Rodbertus* učestvovati u toj novoj kombinaciji; on je posrednik koji pokajničkim olupinama *Camphausenove* vlade pribavlja milost i praštanje levog centra.

Zahvaljujući milosti g. *Rodbertusa*, naš pruski *Duchâtel* vidi svoje najlepše želje ispunjene — on postaje premijer. *Camphausenovi* lovorci ne daju mu spavati; sad će napokon imati priliku da dokaže za šta je sposoban kad može nesmetano razviti krila. Sad ćemo se moći diviti njegovim gigantskim finansijskim planovima, njegovim grandioznim projektima za uklanjanje svake neimaštine i bede u svom njihovom sjaju — onim planovima o kojima je svojim poslanicima toliko nabajao. Tek sad je u stanju da državi posveti svu punoću onih talenata koje je pre kao čovek železnice i na drugim položajima tako uspešno razvijao. I tek sad će pljuštati pitanja poverenja kabinetu.

Gospodin *Hansemann* je natkrilio svoj uzor: zahvaljujući *Rodbertusovoj* žrtvi on postaje premijer, što g. *Duchâtel* nije bio nikad. Ali mi ga opominjemo. *Duchâtel* je imao svoje razloge zbog kojih je uvek prividno ostajao u drugoj liniji. *Duchâtel* je znao da više ili manje obrazovanim staležima zemlje, i u *Komori* i van nje, treba krasnorečiv vitez »velike debate«, jedan *Guizot* ili *Camphausen*, koji u svakom datom slučaju umiruje savest i zanos srca svih slušalaca potrebnim argumentima, filozofskim izlaganjima, državničkim teorijama i drugim praznim frazama. *Duchâtel* je svojim govornjivim ideolozima rado prepuštao nimbus predsednika ministarskog saveta; za njega sujetni sjaj nije imao vrednosti, njemu je bilo stalo do stvarne praktične vlasti, a on je znao: gde je bio *on*, tu je bila stvarna vlast. Gospodin *Hansemann* hoće da to pokuša izvesti drukčije; mora da on to zna. Ali ponavljamo: biti predsednik ministarskog saveta — to nije prirodno mesto za *Duchâtela*.

No obuzima nas bolno osećanje kad se setimo kako brzo će se g. *Hansemann* strovaliti sa svoje vrtoglave visine. Još pre nego što

se Hansemannov kabinet konstituisao, još pre nego što se samo jedan trenutak naslađivao svojim postojanjem, bio je osuđen na propast.

«Pred vratima krvnik već stoji»^[99];

reakcija i Rusi kucaju na vrata, i pre nego što petao triput zapeva, Hansemannov kabinet će pasti uprkos Rodbertusu i levom centru. Tada — zbogom predsedništvo ministarskog saveta, zbogom finansijski planovi i gigantski projekti za uklanjanje neimaštine; sve njih će progutati ponor, i blago g. Hansemannu ako bude mogao da se mirno vrati svome skromnom građanskom ognjištu i da razmišlja o tome kako je život — san^[100].

Naslov originala:

Das Kabinett Hansemann

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 24

od 24. juna 1848]

»Neue Berliner Zeitung« o čartistima^[60]

***Keln*, 23. juna. »Neue Berliner Zeitung«^[101] obaveštava nas u svom 1. broju o svakojakim čudnovatim stvarima iz Engleske. Lepo je kad je neko originalan; »Neue Berliner Zeitung« ima bar tu zaslugu da engleske prilike prikazuje na potpuno nov način. Najpre se kaže:

«O'Connor, koji je, u stvari, čovek bez duha i karaktera, nema ovde baš nikakvog ugleda.»

Ne želimo prosuđivati da li O'Connor ima toliko duha i karaktera koliko »Neue Berliner Zeitung«. Potomak staroirskih kraljeva, vođa velikobritanskog proletarijata može u tim odlikama zaostajati za obrazovanom Berlinčankom¹; ali što se ugleda tiče, o obrazovana Berlinčanko, ti si svakako u pravu: O'Connor uživa, kao svi revolucionari, vrlo rdavu reputaciju; on nije nikad umeo da osvoji poštovanje svih bogobojaznih ljudi onako kao što si ti postigla već svojim prvim brojem. Dalje Berlinčanka kaže:

«O'Connell je rekao da on» (tj. O'Connor), »doduše, ima energije, ali nema logike.»

Ovo je opet prekrasno. Pokojni Dan² bio je čovek dostojan poštovanja; logika njegove energije sastojala se u tome što je godišnje izvlačio rentu od 30 000 funti sterlinga iz džepova svojih siromašnih zemljaka; logika O'Connorove agitacije donela je ozloglašenom čartisti samo prodaju svih njegovih imanja.

«Gospodin Jones, drugi vođa čartista ekstremne frakcije, koga sad traže sudovi i koji se nigde ne može naći, nije u stanju čak ni da za sebe dade jamca za 1000 funti sterlinga.»

To je treća novost ekstremno obrazovane Berlinčanke; u ta tri retka ona kazuje tri ekstremno smešne stvari. Prvo, o kauciji ne može biti ni govora dok još sudovi nekog traže. Drugo, g. Ernest Jones

¹ Misli se na list »Neue Berliner Zeitung« («Zeitung» je imenica ženskog roda).

— ² Daniel O'Connell

je već 14 dana u Njugejtu¹, i obrazovana Berlinčanka je, valjda, bila pozvana na čaj kod neke druge ekstremno obrazovane i obaveštene kolegice kad je, još sasvim nedavno, cela engleska buržoaska štampa izražavala svoju brutalnu radost povodom Jonesovog hapšenja. Treće, g. Jones je najzad ipak našao nekoga koji bi rado platio za njega 1000 funti sterlinga, naime samog O'Connora, čoveka bez duha i karaktera, ali sudovi su ga odbili jer on, kao član parlamenta, nikome ne sme dati jemčevinu.

Berlinčanka završava time što tvrdi da se čartisti u manjim gradovima zemlje mlate između sebe. Draga Berlinčanko, da si bar jedanput čitala neke engleske novine! Ti bi našla da je čartistima odvajkada činilo više zadovoljstva da mlate policajce nego same sebe.

Preporučujemo duha i karaktera punu »Neue Berliner Zeitung« naročitoj pažnji naših čitalaca.

Naslov originala:

*Die »Neue Berliner Zeitung«
über die Chartisten*

[»Neue Rheinische Zeitung« br. 24
od 24. juna 1848]

¹ zatvor u Londonu

Pretnja Gervinusovih novina^[102]

****Keln, 24. juna.**

«Ako autoritet frankfurtske Skupštine i njene ustavne odredbe obuzdaju Francusku, nemamo se čega plašiti; Pruska će iz svojih istočnih provincija ponovo uspostaviti svoj autoritet i možda će se pri tome jedva plašiti od privremenog gubitka svoje Rajnske provincije.» (Gervinus-Zeitung od 22. juna.)

Kako diplomatski piše berlinski dopisnik profesorskih novina! Pruska će iz «svojih istočnih provincija ponovo uspostaviti svoj autoritet». Gde će ponovo uspostaviti svoj autoritet? U istočnim provincijama? Ne, ne, iz istočnih provincija. U Rajnskoj provinciji? Još manje. Jer pri tom ponovnom uspostavljanju svog autoriteta ona računa «na privremeni gubitak Rajnske provincije», tj. na privremeni gubitak svog «autoriteta» u Rajnskoj provinciji.

Dakle, u Berlinu i Breslavi.

A zašto će ponovo uspostaviti svoj, kako se čini, u Berlinu i Breslavi izgubljeni autoritet iz svoje istočne provincije, a ne sa svojom stočnom provincijom?

Rusija nije istočna provincija Pruske, nego je Pruska pre zapadna provincija Rusije. Ali iz pruske istočne provincije, ruku pod ruku s vrlim Pomerancima, Rusi će krenuti na Sodomu i Gomoru¹ i ponovo uspostaviti «autoritet» Pruske, tj. pruske dinastije, apsolutnog kraljevstva. Izgubljen je bio taj «autoritet» onog dana kad je apsolutizam morao da između sebe i svog naroda stavi «ispisani», plebejskom krvlju postrapani «komadić hartije»^[103], kad je dvor bio primoran da se stavi pod zaštitu i nadzor buržoaskih trgovaca žitom i vunom^[104].

Dakle, prijatelj, spasitelj dolazi sa istoka; čemu na toj strani zaposedati granicu vojskom? Sa zapada dolazi neprijatelj, stoga se oružana snaga mora koncentrisati prema zapadu. Jedan naivni berlinski dopisnik lista «Kölnische Zeitung»^[105] ne shvata junaštvo Pfuela, hrabrog prijatelja Poljaka, koji se prima misije u Petrogradu iako nema za ledima zaštitu od 100 000 vojnika. Pfuel putuje bez straha u Petrograd!

¹ Pod Sodomom i Gomorom ovde se podrazumeva Pariz.

Pfuel u Petrogradu! *Pfuel* se ne plaši da prekorači rusku granicu, a nemačka publika priča nešto o ruskoj vojsci na nemačkoj granici! Dopisnik lista »Kölnische Zeitung« sažaljeva nemačku publiku. No vratimo se našim profesorskim novinama!

Ako Rusi pohitaju u pomoć pruskoj dinastiji sa istoka, Francuzi će nemačkom narodu pohitati u pomoć sa zapada. A »Frankfurtska skupština« mirno može dalje debatovati o najboljem dnevnom redu i najboljim »ustavnim odredbama«. Dopisnik Gervinusovih novina sakriva taj pogled na stvari pod pesničkom figurom da će »Frankfurtska skupština i njene ustavne odredbe« »obuzdavati« Francusku. Pruska će izgubiti Rajnsku provinciju. Ali što da se plaši od tog gubitka? On će biti samo »privremen«. Nemački patriotizam će još jedanput pod ruskom komandom maršovati protiv romanskog Vavilona i trajno će uspostaviti »autoritet Pruske« i u Rajnskoj provinciji i u celoj južnoj Nemačkoj. O, ci, anđele, pun slutnje!^[106]

Ako se Pruska ne plaši »privremenog gubitka Rajnske provincije«, Rajnska provincija se još manje plaši »trajnog« gubitka pruske vladavine. Ako Prusi stupe u savez s Rusima, Nemci će stupiti u savez s Francuzima i zajedno s njima voditi rat Zapada protiv Istoka, civilizacije protiv varvarstva, republike protiv autokratije.

Mi hoćemo jedinstvo Nemačke, ali samo iz razbijanja velikih nemačkih monarhija mogu se izdvojiti elementi tog jedinstva. Samo u buri rata i revolucije oni će biti skovani u jednu celinu. A konstitucionalizam iščezava sam od sebe čim *parola dogadajá* glasi: *autokratija ili republika*. No, dovikuju nam revoltirano konstitucionalni buržuji, ko je Ruse navukao na Nemce? Ko nego demokrati? Dole demokrati! — I imaju pravo!

Da smo sami uveli kod sebe ruski sistem, uštedeli bismo Rusima trud da ga uvezu, a sebi — *troškove rata*.

Naslov originala:

Drohung der Gervinus-Zeitung

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 25
od 25. juna 1848]

Patowljeva promemorija o otkupu^[107]

****Keln, 24. juna.** Na sporazumskoj sednici od 20. o. m., onoj kobnoj sednici na kojoj je zašlo Camphausenovo sunce i nastupio ministarski haos, g. Patow je podneo promemoriju o glavnim načelima po kojima on namerava regulisati ukidanje feudalnih odnosa na selu.

Kad čovek čita tu promemoriju nikako ne može shvatiti zbog čega u staropruskim provincijama nije već davno izbio seljački rat. Kakav darmar od službi, davanja, isporuka, kakva zbrka od srednjovekovnih naziva, od kojih je jedan čudnovatiji od drugog! Spahijsko [Lehnsherrlichkeit], mrtvina [Sterbefall], najbolje stočno grlo [Besthaupt], ostavina [Kurmede], desetina u stoci [Blutzehnt], zaštitnina [Schutzgeld], Valpurgin danak¹ [Walpurgiszins], pčelarina [Bienenzins], voštarina [Wachspacht], danak na opštinsku zemlju [Auenrecht], desetine [Zehnten], prenosnina [Laudemien], danak od nasleđstva [Nachschußrenten], sve ovo je još do danas postojalo u »državi u kojoj se najbolje upravlja na svetu« i postojalo bi na vekovi vekov da Francuzi nisu izvršili februarsku revoluciju!

Da, većina tih tereta i upravo *najtegobnijih* među njima postojala bi na vekovi vekov kad bi sve išlo po želji, g. Patowa. Gospodin Patowu je upravo zato i bio poveren taj resor da bi brandenburške, pomeranske i šleske krautjunkere² što više štedeo, a seljake prevarom lišio što više plodova revolucije!

Berlinska revolucija je sve ove feudalne odnose jednom zauvek učinila nemogućim. Seljaci su ih, kao što je sasvim prirodno, odmah u praksi likvidirali. Vlada nije imala da čini ništa drugo nego da zaođene u pravnu formu narodnom voljom faktično već ukinute sve feudalne terete.

Ali pre nego što se aristokratija odluči na četvrti avgust^[78], njeni dvorci moraju da planu. Vlada, koju ovde i samu predstavlja aristo-

¹ Danak koji se predavao vlastelinu na dan svete Valpurgie (o 1. maju).
 — ² *krautjunker* — pogrdan naziv za plemića (zemljoposjednika) koji je živeo na svom imanju i koji se po kulturi i mentalitetu nije mnogo razlikovao od seljaka; seoski plemić

krat, izjasnila se za aristokratiju; ona podastire Skupštini promemorigu u kojoj se od sporazumašá zahteva da sad i seljačku revoluciju, koja je u martu izbila u celoj Nemačkoj, izdaju aristokratiji. Vlada je odgovorna za posledice koje će primena Patowljevih načela imati na selu.

Naime, g. Patow hoće da seljaci plate odštetu za ukidanje svih feudalnih tereta, čak i laudemija. Bez odštete treba da budu ukinuti samo tereti koji potiču iz naslednog podložništva, starog poreskog sistema i patrimonijalne jurisdikcije^[108], ili oni koji su za feudalnog gospodara bez vrednosti (kako milostivo!), tj. uopšte oni tereti koji sačinjavaju najneznatniji deo čitavog feudalnog opterećenja.

Suprotno tome, svi ugovorima ili sudskom presudom već regulisani feudalni otkupi — definitivni su. To znači: seljaci koji su otkupili svoje terete za vreme reakcionarnih, plemstvu naklonjenih zakona, izdanih posle 1816. i naročito posle 1840, i koji su pri tome najpre putem zakona, a zatim putem potkupljenih činovnika bili na prevaru lišeni svog vlasništva u korist feudalnih gospodara, ne dobijaju nikakvu odštetu.

No zato da se seljacima baci prašina u oči, treba da se osnuju rentne banke.^[109]

Kad bi sve išlo po volji g. Patowa, feudalni tereti ne bi pod njegovim zakonima bili odstranjeni, kao što pod starim zakonima od 1807^[110] nisu bili otkupljeni.

Pravi naslov napisa g. Patowa je: Promemorija o održanju feudalnih tereta na večna vremena pomoću otkupa.

Vlada provocira seljački rat. Možda Pruska »meće prezati« ni od »privremenog gubitka« Šlezije¹.

Naslov originala:

Patows Ablösungsdenschrift

[Neue Rheinische Zeitunge, br. 25
od 25. juna 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 91-92.

[Friedrich Engels]

Demokratski karakter ustanka

*Prag. Svaki dan potvrđuje sve više da je naše shvatanje praškog ustanka (vidi br. 18 naših novina¹) bilo pravilno, i da su sumnjičenja iznesena u nemačkim listovima da češka partija služi reakciji, aristokratiji, Rusima itd. bila čista laž.

Videli su se samo grof Leo Thun i njegovi aristokrati, a nije se videla masa češkog naroda, mnogobrojnih industrijskih radnika, seljaka. Iz toga što je aristokratija u jednom trenutku pokušala da se domogne češkog pokreta u svom interesu i u interesu insbruške kamarile, već iz toga se zaključivalo da revolucionarni praški proletarijat, koji je već 1844. tri dana potpuno gospodario Pragom⁽¹¹¹⁾, zastupa interese plemstva i reakcije uopšte!

Ali sve ove klevete raspršio je prvi odlučujući udarac češke partije. Ustanak je bio tako nedvosmisleno demokratski da su grofovi Thun, umesto da mu se stave na čelo, odmah odstupili i od naroda bili zadržani kao austrijski taoci. Bio je tako nesumnjivo demokratski da su svi Česi iz aristokratske partije pred njim pobjegli. Bio je uperen koliko protiv čeških feudalaca, toliko protiv austrijske soldateske.

Austrijanci su napali narod ne zato što je bio češki, nego zato što je bio *revolucionaran*. Za vojnike je juriš na Prag bio samo predigra paljenja i osvajanja Beča na juriš.

Tako, »Berliner Zeitungs-Halle«⁽¹¹²⁾ javlja u dopisu »Beč, 20. jun«:

»Danas se vratila delegacija koju je ovdašnji Građanski odbor⁽¹¹³⁾ poslao u Prag s jednim jednim nalogom — da se pobrine za kontrolu odašiljanja telegrafskih izveštaja kako se više ne bi dešavalo, kao što se dešavalo poslednjih dana, da se na jednu vest iz Praga često moralo čekati 24 časa. Delegacija je podnela Odboru izveštaj o svojoj misiji. Ona saopštava strašne stvari o razularenom ponašanju vojske u Pragu. Ona ima samo jednu reč za sve užase u jednom osvojenom i bombardovanom gradu pod opsadnim stanjem — da se ne može opisati ta grozota. Delegati

Vidi u ovom tomu, str. 70-71.

su uz životnu opasnost od poslednje stanice ispred Praga stigli u grad kolima, uz životnu opasnost su se probili kroz redove vojnika do praškog dvorca.

Vojnici su im svuda dovikivali: 'I vi ste tu, bečke džukele! Sad ste u našim rukama!' Mnogi su hteli da napadnu na delegate, čak su se oficiri ponašali bezgranično surovo. Napokon su došli u dvorac. Grof Wallmoden uzeo je njihove verodavnice koje im je izdao Odbor, pogledao potpis i rekao: „Pillersdorf? — taj ovde kod nas ne važi.” Windischgrätz je dočekaao građansku bagru osornije nego ikad i rekao: „Svuda je pobedila revolucija; ovde smo pobednici mi i ne priznajemo nikakvu civilnu vlast. Dok sam ja bio u Beču, bilo je mirno. Tek što sam otišao, došla je bura koja je sve ispreturala.” Delegaciji je bilo oduzeto oružje, a zatim je bila zatvorena u jednu sobu u dvorcu. Tek posle dva dana dobili su dozvolu da izađu; oružje im nije bilo vraćeno.

Tako izveštavaju naši delegati, tako je s njima postupao praški Tilly, tako su se ponašali vojnici, a ovde se još pretvaraju kao da veruju da se borba vodi isključivo protiv Čeha. Zar su možda delegati govorili češki? Zar oni nisu imali uniformu bečke Nacionalne garde, zar nisu imali u rukama punomoć ministarstva i Građanskog odbora, kome je vlada dala zakonodavna prava?

Ali revolucija je već mnogo napredovala. Windischgrätz smatra sebe čovekom koji treba da joj zatvori put. Čehi streljaju kao pse i čekaju samo povoljan trenutak dav udare na Beč. Zašto je Windischgrätz oslobodio Lea Thuna, onog istog Lea Thuna koji se bio stavio na čelo praške privremene vlade, koji je propovedao otcpljenje Češke? Zašto je, pitamo mi, bio oslobođen iz ruku Čeha ako sve ono što je radio nije bila igra dogovorena s aristokratijom, da bi se izazvala eksplozija?

Prekjuče je iz Praga krenuo voz. U njemu su bili nemački studenti izbeglice, bečki nacionalni gardisti i neke porodice koje su napustile Prag jer se u njemu, uprkos uspostavljenom miru, nisu više osećale kao kod svoje kuće. Na prvoj stanici od Praga vojnička straža koja je tu bila postavljena zahteva da svi putnici bez razlike predaju svoje oružje, a kad su ovi to odbili, vojnici zapucaše u vagone, pravo u nezaštićene muškarce, žene i decu. Šest leševa je izvučeno iz vagona, a putnici su otirali s lica krv ubijenih. Tako je s Nemcima postupila vojaka koju ovde hoće da prikažu kao anđela spasitelja nemačke slobode.*

Naslov originala:

Demokratischer Charakter des Aufstandes

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 25
od 25. juna 1848]

[Vesti iz Pariza]

**Keln*, 24. juna, 10 časova uveče. Pisma iz Pariza od 23. su izostala. Kurir koji je uspeo da se probije ovamo priča da je u vreme njegovog odlaska izbila u Parizu borba između naroda i Nacionalne garde i da je na izvesnoj udaljenosti od Pariza čuo jaku topovsku paljbu.

»*Neue Rheinische Zeitung*«, br. 25
od 25. juna 1848. Poseban prilog]

[Vesti iz Pariza]

**Keln*, 25. juna, 10 časova uveče. Pisma iz Pariza opet nisu stigla; danas prispeli pariski listovi su od 23. juna i pri redovnom otpremanju pošte morali su stići još sinoć. Jedini izvori koji nam u takvim okolnostima stoje na raspolaganju jesu konfuzni i protivrečni izveštaji belgijskih listova i naše vlastito poznavanje prilika u Parizu. Pokušali smo da na osnovu toga damo našim čitaocima što verniju sliku ustanka od 23. juna.

Za dalje komentare nemamo vremena. Naše iscrpno mišljenje i potpuniji izveštaj o sednici pariskog Skupštinskog doma koja je održana 23. juna donećemo sutra.

»Neue Rheinische Zeitung«, br. 26
od 26. juna 1848. Poseban prilog]

[Friedrich Engels]

Pojedinosti o 23. junu

*Ustanak je čisto radnički ustanak. Gnev radnika izbio je protiv vlade i Skupštine, koje su izneverile njihove nade, svakodnevno preduzimale nove mere u interesu buržoazije protiv radnika, raspustile radničku komisiju u Luksemburgu^[114], suzile delatnost nacionalnih radionica^[115], donele zakon o zabrani okupljanja. Iz svih pojedinosti se vidi da ustanak ima nesumnjivo proleterski karakter.

Bulevari, velike žile kucavice pariskog života, bili su pozornica prvih okupljanja. Od kapije Saint-Denis pa dole do ulice Temple sve je bilo puno naroda. Radnici iz nacionalnih radionica izjavili su da neće poći u Solonj u tamošnje nacionalne radionice: drugi su pričali da su juče krenuli onamo, ali da su već kod Barrière Fontainebleau uzaludno čekali putnu objavu i naređenje za odlazak koji su im prethodnog dana uveče bili obećani.

Oko deset časova čuli su se pozivi da se dižu barikade. Istočni i jugoistočni deo Pariza, počev od kvarta i predgrada Poissonnière, bili su brzo zabarikadirani, ali, izgleda, prilično bez reda i međusobne veze. Ulice Saint-Denis, Saint-Martin, Rambuteau, Faubourg Poissonnière i na levoj obali Sene prilazi predgradima Saint-Jacques i Saint-Marceau — ulice Saint-Jacques, La Harpe, La Huchette i mostovi k njima — bili su u većoj ili manjoj meri utvrđeni. Na barikadama su bile pobodene zastave s natpisom: »Hleb ili smrt!«, ili »Kad ili smrt!«

Ustanak se, dakle, nesumnjivo oslanjao na istočni deo grada pretežno naseljen radnicima, u prvom redu na predgrada Saint-Jacques, Saint-Marceau, Saint-Antoine, Temple, Saint-Martin i Saint-Denis, na »aimables faubourgs«^[116], a zatim na delove grada koji leže između njih (kvartovi Saint-Antoine, Marais, Saint-Martin i Saint-Denis).

Posle dizanja barikada usledili su napadi. Stražarnicu na bulvaru Bonne-Nouvelle, koja je gotovo u svakoj revoluciji prva na udaru, zaposela je Mobilna garda.^[117] Narod je tu stražarnicu razoružao.

Ali ubrzo zatim pritekla je u pomoć buržoaska garda iz zapadnih delova grada. Ona je ponovo zauzela stražarnicu. Drugi odred zaposeo je visoki trotoar pred Théâtre du Gymnase, koji dominira velikim delom bulevara. Narod je pokušao da razoruža isturene straže; no dok se to dešavalo, ni s jedne strane još nije bilo upotrebljeno oružje.

Najzad je došlo naređenje da se zauzme barikada podignuta preko bulevara kod kapije Saint-Denis. Nacionalna garda⁽¹¹⁸⁾, s policijskim komesarom na čelu, krenula je napred; pregovaralo se; palo je nekoliko hitaca, nije jasno s koje strane, i ubrzo je paljba postala opšta.

Odmah je otvorila vatru i stražarnica Bonne-Nouvelle; jedan bataljon Druge legije, koji je bio zaposeo bulevar Poissonnière takođe je krenuo napred s nabijenim puškama. Narod je bio opkoljen sa svih strana. Nacionalna garda je sa svojih pogodnih i delom sigurnih položaja otvorila na radnike žestoku unakrsnu vatru. Ovi su se branili pola časa; napokon su bili zauzeti bulevar Bonne Nouvelle i barikade do kapije Saint-Martin. Ovde je Nacionalna garda oko jedanaest časova takođe zauzela barikade sa strane Temple-a i zaposela prilaze bulevaru.

Junaci koji su na juriš zauzeli te barikade bili su buržuji drugog arondismana, koji se prostire od Palais Ex-Royal-a⁽¹¹⁹⁾ preko čitavog predgrada Montmartre. Tu stanuju bogate dućandžije¹ ulicâ Vivienne, Richelieu i Italijanskog bulevara², krupni bankari ulica Laffitte i Bergère i bodri rentijeri sa Chaussée d'Antin. Tu stanuju Rothschild i Fould, Rougemont de Lowemberg i Ganneron. Jednom reči, tu je Berza, Tortoni⁽¹²⁰⁾ i sve što se takvog mesta hvata i drži.

Ti junaci, koje je crvena republika ugrožavala pre svih i više od svih, bili su i prvi na licu mesta. Karakteristično je da su *prvu barikadu od 23. juna zauzeli oni koji su bili pobeđeni 24. februara*. U jačini od tri hiljade ljudi oni su krenuli u napad, i četiri čete na juriš su zauzele prevrnuti omnibus. Izgleda da su se ustanici, međutim, ponovo utvrdili kod kapije Saint-Denis, jer je oko podneva general Lamoricière morao izvršiti napad s jakim detašmanima Mobilne garde, linijskih trupa, konjice i s dva topa, da bi zajedno s Drugom legijom (Nacionalne garde 2. arondismana) zauzeo jednu jaku barikadu. Jedan vod Mobilne garde ustanici su prinudili na povlačenje.

Borba na bulevaru Saint-Denis bila je signal za borbu u svim istočnim arondismanima Pariza. Ona je bila krvava. Više od 30 ustanika ubijeno je ili ranjeno. Razjareni radnici zaklinjali su se da će iduće noći navaliti sa svih strana i boriti se na život i smrt protiv «municipalne garde Republike».⁽¹²¹⁾

U jedanaest časova vođene su borbe i u ulici Planche-Mibray (nastavak ulice Saint-Martin prema Seni); ubijen je jedan čovek.

Na području Les Halles, ulice Rambuteau i drugde došlo je takođe do krvavih sukoba. Na mestu je ostalo četiri do pet mrtvih.

¹ Krämer — ² Boulevard des Italiens

U jedan čas došlo je do borbe u ulici Paradis-Poissonnière. Nacionalna garda otvorila je vatru; rezultat nije poznat. U predgrađu Poissonnière posle krvavog sukoba bila su razoružana dva podoficira Nacionalne garde.

Ulica Saint-Denis bila je očišćena napadima konjice.

U predgrađu Saint-Jacques vođene su posle podne žestoke borbe. U ulicama Saint-Jacques i La Harpe, na trgu Maubert vršeni su juriši na barikade s promenljivim uspehom i one su *žestoko tučene kartečima*. I u predgrađu Montmartre trupe su pucale iz topova.

Ustanici su bili uglavnom potisnuti. Većnica je ostala slobodna; u tri časa ustanak je bio ograničen na predgrađa i na kvart Marais.

Uostalom, videlo se *malo neuniformisanih* nacionalnih gardista (tj. radnika koji nemaju novca za uniformu) pod oružjem. Naprotiv, među njima je bilo ljudi koji su nosili *luksuzno oružje*, lovačke puške itd. I konjanici Nacionalne garde (oduvek mladi ljudi iz najbogatijih porodica) stupili su kao pešaci u redove pešadije. Na bulevaru Poissonnière nacionalni gardisti mirno su dopustili da ih narod razoruža, a zatim su strugnuti.

U pet časova još je trajala borba, a onda ju je pljusak naglo prekinuo.

Na pojedinim mestima, međutim, tuklo se do kasno u noć. U devet časova još su se čuli pucnji iz pušaka u predgrađu Saint-Antoine, centru radničkog stanovništva.

Dosad borba još nije bila vođena svom žestinom odlučujuće revolucije. Izgleda da je Nacionalna garda, izuzev Druge legije, većinom oklevala da napadne barikade. Radnici, iako su bili razjareni, ograničili su se, razumljivo, na to da brane svoje barikade.

Tako su se obe strane uveče rastale pošto su zakazale sastanak za iduće jutro. Prvi dan borbe nije vladi doneo nikakve prednosti; potisnuti ustanici mogli su u toku noći, što su stvarno i učinili, ponovo zaposesti izgubljene položaje. Vlada je, naprotiv, imala protiv sebe dve važne činjenice: tukla je kartečima, a nije prvog dana ugušila pobunu. Ali s kartečima i s jednom noći koja nije bila noć pobeđe, nego samo zatišja — *prestaje pobuna, a počinje* revolucija.

Naslov originala:

Details über den 23. Juni

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 26
od 26. juna 1848]

Vesti iz Pariza

**Keln*, 26. juna. Vesti iz Pariza koje su upravo stigle zauzimaju toliko prostora da smo primorani izostaviti sve komentare.

Zato samo dve reči našim čitaocima. Ostavka *Ledru-Rollina* i *Lamartine-a*, kao i njihovih ministara; *Cavaignacova* vojna diktatura presađena iz Alžira u Pariz; *Marrast* civilni diktator; *Pariz* natopljen krolju; ustanak razvijen u najveću revoluciju koja se ikad zbila, u revoluciju proletarijata protiv buržoazije — to su naše najnovije vesti iz Pariza. Gigantskim obrisima ove *junske* revolucije nisu dovoljna tri dana kao *julskoj* revoluciji i *februarskoj* revoluciji, ali *pobeda* naroda nesumnjivija je no ikad. *Francuska* buržoazija usudila se da učini ono što se nikad nisu usudili da učine francuski kraljevi: ona je sama bacila kocku. S ovim drugim činom francuske revolucije tek počinje evropska tragedija.

Naslov originala:
Nachrichten aus Paris

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 27
od 27. juna 1848]

List »The Northern Star« o listu »Neue Rheinische Zeitung«

Organ engleskih čartista^[60] »The Northern Star«^[122], koji ureduju Feargus O'Connor, G. Julian Harney i Ernest Jones, u svom posljednjem broju odaje priznanje načinu na koji list »Neue Rheinische Zeitung« tumači engleski narodni pokret i na koji uopšte zastupa demokratiju.

Zahvaljujemo urednicima lista »The Northern Star« na prijateljskom i pravom demokratskom načinu na koji su pomenuli naš list. Mi ih ujedno uveravamo da je *revolucionarni list »The Northern Star«* jedini engleski list do čijeg nam je priznanja stalo.

Naslov originala:

Der »Northern Stars über die »Neue Rheinische Zeitung«

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 27
od 27. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Dvadeset treći jun

*Još jednako nalazimo masu pojedinosti o borbi od 23. juna koje bi trebalo dodati. Materijal koji je pred nama neiscrpan je; ali vreme nam dopušta da damo samo ono najglavnije i karakteristično.

Junska revolucija pruža prizor ogorčene borbe kakvu Pariz, kakvu svet još nije video. Od svih dosadašnjih revolucija najžešća borba vodila se martovskih dana u Milanu^[96]. Tamo je gotovo goloruko stanovništvo od 170 000 duša tuklo armiju od 20 000 do 30 000 ljudi. Ali martovski dani Milana su dečja igra prema junskim danima Pariza.

Ono po čemu se junska revolucija razlikuje od svih dosadašnjih revolucija jeste *odsutnost svih iluzija, svakog oduševljenja*.

Narod ne stoji, kao u februaru, na barikadama i ne peva »Mourir pour la patrie«^[123] — radnici se 23. juna bore za svoju egzistenciju; otadžbina je za njih izgubila svako značenje. »Marseljeza« i sva sećanja na veliku revoluciju su iščezla. Narod i buržuji slute da je revolucija u koju stupaju veća nego ona od 1789. i od 1793.

Junska revolucija je revolucija oćajanja, i njene bitke biju se s nemim gnevom, s mračnom hladnokrvnošću oćajanja; radnici znaju da vode *borbu na život i smrt*, i pred strahovitom ozbiljnošću te borbe ćuti ćak i vedri francuski esprit.

U istoriji su bila samo dva momenta koji pokazuju sličnost s tom borbom koja se u ovom trenutku verovatno još vodi u Parizu: rat robova u Rimu i lionski ustanak iz 1834.

Stari lionski moto »Živeti radeći ili umreti boreći se« iznenada je posle ćetnaest godina ponovo uskrasao i bio napisan na zastavama.

Junska revolucija je prva revolucija koja stvarno cepa ćitavo društvo na dva velika neprijateljska vojna tabora, koje predstavlja istoćni i zapadni Pariz. Unisonost februarske revolucije je išćezla. Ona poetićna unisonost, puna bleštavih iluzija, puna lepih laži, koju je tako dostojno reprezentovao krasnorećivi izdajnik Lamartine. Neumoljivost stvarnosti gazi danas sva licemerna obećanja od 25.

februara. Februarski borci bore se danas između sebe, i — što se još nikad nije desilo — nema više indiferentnosti; stvarno se svaki za oružje sposoban muškarac bori s *ove* ili s *one* strane barikade.

Armije koje se bore na ulicama Pariza jake su koliko armije koje su se borile u lajpciškoj bici naroda.^[86] Već samo to dokazuje ogromno značenje junske revolucije.

No predimo na opisivanje same borbe.

Prema našim jučerašnjim vestima, morali smo smatrati da su barikade bile postavljene prilično neplanski. Današnji iscrpni izveštaji pokazuju suprotno. Još nikad nije radnička odbrana bila izvedena s toliko hladnokrvnosti, s toliko plana.

Grad se podelio na dva vojna tabora. Granična linija među njima počinjala je na severoistočnom rubu grada, išla od Montmartre-a naniže do kapije Saint-Denis, odatle niz ulicu Saint-Denis, preko ostrva Cité, ulicom Saint-Jacques do Barrière. Prostor istočno od te linije zaposeli su i utvrdili radnici; sa zapadnog dela napadala je buržoazija i odatle dobijala pojačanja.

Od ranog jutra narod je čuteći počeo da diže svoje barikade. Bile su više i čvršće no ikad. Na barikadi pri ulazu u predgrađe Saint-Antoine vijorila je ogromna crvena zastava.

Bulevar Saint-Denis bio je vrlo jako utvrđen. Barikade na bulevaru, barikade u ulici Cléry¹ i kuće pretvorene u prave tvrđave sačinjavale su kompletan odbrambeni sistem. Ovde je izbila, kao što smo već juče izvestili, prva značajna borba. Narod se tukao s nevidenim preziranjem smrti. Jak odred Nacionalne garde napao je s boka barikadu u ulici Cléry. Većina branilaca barikade se povukla. Samo sedam muškaraca i dve žene, dve mlade lepe grizete, ostale su na svom mestu. Jedan od sedmorice penje se na barikadu, sa zastavom u ruci. Drugi otvaraju vatru. Nacionalna garda uzvraća, barjaktar pada. Tada jedna od grizeta, visoka lepa devojka, ukusno odevena, nagih ruku, dohvata zastavu, penje se preko barikade, ide pravo prema Nacionalnoj gardi. Vatra traje, a buržuji iz Nacionalne garde pucaju na devojkicu i ubijaju je kad je došla tik do njihovih bajoneta. Odmah pritrčava druga grizeta, dohvata zastavu, podiže glavu svoje drugarice, i pošto vidi da je ona mrtva, besno baca kamenje na Nacionalnu gardu. I ona pada od buržoaskih zrna. Vatra postaje sve življa, puca se s prozora, s barikade; redovi Nacionalne garde se proređuju; najzad dolazi pomoć, i barikada se osvaja na juriš. Od sedam branilaca barikade samo je još jedan ostao u životu; bio je razoružan i zarobljen. Ovo junačko delo protiv sedam radnika i dve grizete izveli su lafovi i berzanski vukovi iz Druge legije.

Posle spajanja obaju odreda i zauzeća barikade nastupila je za trenutak mučna tišina. Ali ubrzo je bila prekinuta. Hrabra Nacionalna garda otvara živu plotunsku paljbu na goloruke i mirne mase ljudi

¹ Rue de Cléry

koje stoje na jednom delu bulevara. Užasnuti, oni se raspršuju. Ali barikade nisu zauzete. Tek kad je došao sam Cavaignac s linijskim trupama i konjicom, posle duge borbe i tek oko tri časa bulevar je bio zauzet do kapije Saint-Martin.

U predgrađu Poissonnière bilo je podignuto nekoliko barikada, naročito na uglu aleje Lafayette, gde je isto tako nekoliko kuća služilo ustanicima kao utvrđenje. Ustanicima je komandovao oficir Nacionalne garde. Protiv njih su nastupali 7. laki pešadijski puk, Mobilna garda i Nacionalna garda. Pola časa trajala je borba; na kraju su pobedile trupe, ali tek pošto su izgubile oko 100 mrtvih i ranjenih. Ta borba je vodena posle tri časa po podne.

Barikade su bile podignute takođe ispred Palate pravde u ulici Constantine i okolnim ulicama, kao i na mostu Saint-Michel, na kojem je lepršala crvena zastava. Posle dužih borbi zauzete su i te barikade.

Diktator Cavaignac naredio je da se artiljerija dovuče do mosta Notre-Dame. Odatle je otvorio vatru na ulice Planche-Mibraya i Citéa; odatle je lako mogao krenuti artiljeriju protiv barikada u ulici Saint-Jacques.

Ta ulica je bila ispresecana mnogobrojnim barikadama, a kuće pretvorene u prave tvrđave. Ovde je mogla dejstvovati samo artiljerija, a Cavaignac nije ni trenutak oklevao da je upotrebi. Čitavo popodne razlegala se grmljavina topova. Karteći su čistili ulicu. Uveče u 7 časova ostala je da se zauzme još samo jedna barikada. Broj mrtvih bio je vrlo velik.

Na mostu Saint-Michel i u ulici Saint-André-des-Arts takođe se pucalo iz topova. Sasvim na severoistočnom kraju grada, u ulici Château Landon, kamo se osmelila da prodre jedna vojna jedinica, barikada je takođe rušena artiljerijskim zrnima.

Posle podne je boj u severoistočnim predgradima bivao sve življi. Stanovnici predgrađa La Villette, Pantin itd. pritekli su ustanicima u pomoć. Barikade su podizane stalno iznova i u vrlo velikom broju.

U Citéu se jedna četa Republikanske garde^[21], pod izgovorom da se želi bratimiti s ustanicima, ušunjala među dve barikade i onda otvorila vatru. Narod se besno bacio na izdajnike i uništio jednog za drugim. Jedva ih je 20 ulučilo priliku da umakne.

Borba je postajala sve žešća na svim tačkama. Dok se još videlo, svuda se pucalo iz topova; kasnije su se obe strane ograničile na puščanu vatru, koja je nastavljena do u duboku noć. Još oko 11 časova u čitavom Parizu davan je znak opšte uzbune, a o ponoći još je trajalo puškaranje u pravcu Bastilje. Ceo trg Bastilje, zajedno sa svim prilazima, bio je u rukama ustanika. Predgrađe Saint-Antoine, centar njihove snage, bilo je snažno utvrđeno. Na bulevaru od ulice Montmartre do ulice Temple u gustim masama stajale su konjica, pešadija, Nacionalna garda i Mobilna garda.

U 11 časova uveče izbrojano je već više od 1000 mrtvih i ranjenih.

To je bio prvi dan junske revolucije, dan kome nema premca u revolucionarnim analima Pariza. Pariski radnici borili su se sasvim sami protiv naoružane buržoazije, protiv Mobilne garde, novoorganizovane Republikanske garde i protiv linijskih trupa svih rodova oružja. Oni su izdržali u borbi s besprimernom hrabrošću, koja se može porediti samo s isto tako besprimernom brutalnošću njihovih protivnika. Čovek mora imati obzira prema jednom Hüseru, Radetzkom, Windischgrätzu kad vidi kako pariska buržoazija s pravim oduševljenjem učestvuje u masakrima koje je aranžirao Cavaignac.

U noći između 23. i 24. Društvo za prava čoveka^[124], koje je 11. juna obnovljeno, rešilo je da ustanak iskoristi u interesu *crvene zastave* i da stoga uzme učešće u ustanku. Ono je održalo sastanak, donelo odluku o potrebnim merama i imenovalo dva stalna komiteta.

Naslov originala:

Der 23. Juni

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 28
od 28. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Dvadeset četvrti jun

Celu noć Pariz je bio vojnički zaposednut. Jaki piketi trupa stajali su na trgovima i bulevarima.

Oko 4 časa odjeknuo je znak za opštu uzbunu. Jedan oficir i nekoliko nacionalnih gardista zaredali su u svaku kuću i izvlačili ljude svoje čete koji se nisu javili dobrovoljno.

U isto vreme ponovo se razlegla grmljavina topova, najžešće u predelu oko mosta Saint-Michel, spojne tačke ustanika leve obale s ustanicima Citéa. General Cavaignac, kome je jutros data diktatorska vlast, gori od želje da je vrši protiv pobune. Prethodnog dana artiljerija je stavljana u dejstvo samo izuzetno, a pucalo se najvećim delom samo kartečima; danas se na svim tačkama artiljerijskom vatrom tuku ne samo barikade nego i kuće, bije se ne samo kartečima nego i *topovskim zrnima, granatama i Congreve-ovim raketama*.

U gornjem delu predgrada Saint-Denis počela je jutros žestoka borba. Ustanici su u blizini Severne železničke stanice zaposeli jednu kuću u gradnji i više barikada. Prva legija Nacionalne garde izvršila je napad, ali nije postigla neki uspeh. Ispucala je svoju municiju i imala pedesetak mrtvih i ranjenih. Jedva je održala svoj položaj dok nije pristigla artiljerija (oko 10 časova), koja je srušila kuću do temelja i barikade sravnila sa zemljom. Trupe su ponovo zauzele Severnu železničku stanicu. Ali borba u celom tom kraju (zvanom Clos Saint-Lazare¹, što list »Kölnische Zeitung« pretvara u »Dvorište Saint-Lazare«) trajala je ipak još dugo i vodila se s velikim ogorčenjem. »To je pravo klanje«, piše dopisnik jednog belgijskog lista.^[125] Na barijerama Rochechouart i Poissonnière bile su podignute jake barikade; utvrđenje u aleji Lafayette takođe je ponovo iskopano i tek je posle podne podleglo topovskim zrnima.

U ulicama Saint-Martin, Rambuteau i Grand Chantier barikade su takođe mogle biti zauzete samo pomoću topova.

Café Cuisinier, prekoputa mosta Saint-Michel, srušen je topovskim zrnima.

No glavni boj vodio se oko tri časa po podne na Cvetnom keju, gde je 600 ustanika zaposelo čuvenu prodavnicu odeće »A la Belle

¹ Vidi u ovom tomu, str. 113-114.

Jardinière» i pretvorilo je u tvrđavu. Artiljerija i linijska pešadija napadaju. Ruši se jedan ugao zida. Cavaignac, koji ovde lično komanduje paljbom, traži od ustanika da se predaju, inače će ih *sve* posmicati. Ustanici odbijaju. Topovska pucnjava počinje iznova, i na kraju se bacaju zapaljive rakete i granate. Kuća je potpuno srušena, 80 ustanika pokopano je pod ruševinama.

U predgrađu Saint-Jacques, u kraju oko Panthéona, radnici su se takođe utvrdili sa svih strana. Svaka kuća morala se opsedati kao u Saragosi.^[126] Napori diktatora Cavaignaca da te kuće zauzme na juriš ostali su tako bezuspešni da je taj brutalni alžirski vojnik izjavio da će ih zapaliti ako se ustanička posada ne preda.

U Citéu su devojke pucale s prozora na vojnike i gradansku gardu. I tu su se morale upotrebiti haubice da bi se postigao neki uspeh.

Jedanaesti bataljon Mobilne garde, koji se hteo boriti na strani ustanika, pobile su trupe i Nacionalna garda. Tako se bar priča.

Oko podne ustanici su bili izrazito nadmoćniji. Sva predgrađa, Les Batignolles, Montmartre, La Chapelle i La Villette, ukratko: čitav spoljni rub Pariza, od Les Batignolles do Sene i najveći deo leve obale Sene bio je u njihovim rukama. Ovde su ustanici osvojili 13 topova, koje nisu upotrebili. U centru prodirali su u Citéu i na kraju ulice Saint-Martin ka Gradskoj većnici, koju su štatile brojne trupe. No, ipak će je, izjavio je Bastide u parlamentu, ustanici možda kroz jedan čas zauzeti, i u ošamućenosti koju je ta vest izazvala odlučeno je da se proglase diktatura i opsadno stanje.^[127] Čim je dobio diktatorska ovlašćenja, Cavaignac je posegao za krajnjim, najsurovijim sredstvima, kakva još nikad nisu primenjivana u civilizovanom gradu, kakva se čak i Radetzky ustručavao da primeni u Milanu. Narod je opet bio odveć velikodušan. Da je na zapaljive rakete i haubice odgovorio paležom, bio bi uveće pobeđnik. Ali on nije ni pomišljao da upotrebi isto oružje kao njegovi protivnici.

Municija ustanika sastojala se većinom od pamučnog baruta koji se u velikim količinama izrađivao u predgrađu Saint-Jacques i u Marais-u. Na trgu Maubert sagrađena je livnica metaka.

Vlada je neprestano dobijala pojačanja. Čitavu noć trupe su stizale u Pariz; Nacionalna garda iz Pontuaza, Ruana, Melana, Manta, Amijena, Avra; trupe iz Orleana, artiljerija i pioniri došli su iz Arasa i Duea, jedan puk je došao iz Orleana. Dvadeset četvrtog ujutro u grad je stiglo 500 000 fišeka i dvanaest topova iz Vensana; uostalom, železnički radnici na Severnoj železničkoj stanici izvadili su šine između Pariza i Sen-Denija da pojačanja ne bi više pristizala.

Tim ujedinjenim snagama i toj nečuvenoj brutalnosti pošlo je za rukom da 24. po podne potisnu ustanike.

S kakvom jarošću se tukla Nacionalna garda i kako je dobro znala da se u toj borbi radi o njenom opstanku, vidi se po tome što nije samo Cavaignac hteo nego je i sama Nacionalna garda *htela da zapali* čitav kvart Panthéona!

Tri tačke bile su određene da budu komandna mesta trupa koje su napadale: kapija Saint-Denis, gde je komandovao general Lamoricière, Hôtel de Ville¹, gde je stajao general Duvivier sa 14 bataljona, i Trg Sorbone, odakle je general Damesme vodio borbu protiv predgrada Saint-Jacques.

Oko podneva bili su zauzeti prilazi trgu Maubert, a sam trg bio je opkoljen. Oko jednog časa trg je pao; pri tom je palo pedeset ljudi Mobilne garde! U isto vreme bio je, posle žestoke i neprekidne topovske vatre, zauzet ili, bolje reći, predao se Panthéon. Hiljadu i pet stotina ustanika, koji su se ovde bili zabarikadirali, kapituliralo je — verovatno zbog pretnje g. Cavaignaca i buržuja, zapenušanih od besa, da će ceo kvart pretvoriti u pepeo.

U isto vreme napredovali su »branioci reda« sve dalje na bulevarima i zauzimali barikade okolnih ulica. U ulici Temple radnici su bili potisnuti do ugla ulice La Corderie; u ulici Boucherat još je trajala borba, isto tako s onu stranu bulevara, u predgrađu Temple. Na ulici Saint-Martin čuli su se još pojedinačni pucnji iz pušaka; na Pointe Saint-Eustache još se držala jedna barikada.

Uveče oko sedam časova generalu Lamoricière-u pristigla su dva bataljona Nacionalne garde iz Arnijena, koje je on odmah upotrebio za opkoljavanje barikada iza Château d'Eau. Predgrađe Saint-Denis bilo je u to vreme mirno i očišćeno, kao i gotovo čitava leva obala Sene. Ustanici su bili opkoljeni u jednom delu Marais-a i u predgrađu Saint-Antoine. Međutim, ta dva kvarta odeljena su bulevarom Beaumarchais i kanalom Saint-Martin, koji leži pozadi, a taj je bio pristupačan vojsci.

General Damesme, komandant Mobilne garde, bio je kod barijade u ulici Estrapade pogođen metkom u stegno. Rana nije opasna. Ni poslanici Bixio i Dornès nisu tako opasno ranjeni kako se u početku mislilo.

Rana generala Bedeaua je takođe laka.

Oko devet časova predgrađe Saint-Jacques i predgrađe Saint-Marceau mogli su se smatrati zauzetim. Borba je bila neobično žestoka. Ovde je komandovao general Bréa.

General Duvivier kod Hôtel de Ville imao je manje uspeha. No i tu su ustanici bili potisnuti.

General Lamoricière je posle žestokog otpora očistio predgrađa Poissonnière, Saint-Denis i Saint-Martin do barijera. Samo u Clos Saint-Lazare radnici su se još držali; oni su se utvrdili u bolnici Louis-Philippe.

Tu vest saopštio je predsednik² Nacionalnoj skupštini u devet i po časova uveče. Ali on je morao više puta sam sebe demantovati. Priznao je da se u predgrađu Saint-Martin još žestoko puca.^[127]

Dakle, stanje stvari bilo je 24. uveče ovako:

¹ Gradska većnica — ² Senard

Ustanici su još držali otprilike polovinu terena koji su zauzimali 23. ujutro. Taj teren je obuhvatao istočni deo Pariza, predgrađa Saint-Antoine, Temple, Saint-Martin i Marais. Clos Saint-Lazare i nekoliko barikada kod Botaničke bašte predstavljali su njihove isturene položaje.

Sav ostali deo Pariza bio je u rukama vlade.

Ono što najviše pada u oči u toj očajnoj borbi jeste bes s kojim su se borili »branioci reda«. Oni koji su pre za svaku kaplju »buržoaske krvi« imali tako nežne nerve, koji su dobijali čak i napade sentimentalnosti zbog smrti municipalnih gardista^[128] 24. februara, oni isti buržujci gađaju sad radnike kao divlje zveri. U redovima Nacionalne garde i u Nacionalnoj skupštini nema ni reči samilosti, ni reči pomirenja, nikakve sentimentalnosti bilo koje vrste, naprotiv, tu izbija strahovita mržnja, hladan bes prema pobunjenim radnicima. Buržoazija vodi protiv njih sasvim svesno rat do istrebljenja. Bez obzira na to da li će ona za trenutak pobediti ili će podleći odmah, radnici će joj se strašno osvetiti. Posle takve borbe kao što je borba u tri junska dana moguće je samo još *terrorizam*, bilo da ga vrši jedna bilo druga strana.

Saopštavamo još ponešto iz pisma jednog kapetana Republi-kanske garde o događajima od 23. i 24. juna.

»Pišem vam uz prasak musketa i grmljavinu topova. Oko 2 časa zauzeli smo kod mosta Notre-Dame tri barikade; docnije smo napredovali prema ulici Saint-Martin i premaršovali je u čitavoj njenoj dužini. Kad smo stigli na bulevar, vidimo da je napušten i prazan kao u 2 časa ujutro. Popeli smo se u predgrađe Temple; pre nego što smo došli do kasarne, zaustavili smo se. Dvesta koraka dalje diže se ogromna barikada, oslonjena na više drugih, koju brani oko 2000 ljudi. Prego-varamo s njima u toku dva časa. Uzalud. Oko 6 časova primiče se najzad artiljerija; tada ustanici prvi otvaraju vatru.

Topovi su uzvratili vatru i do 9 časova prštali su prozori i cigle od grmljavine topova; to je užasna vatra. Krv teče potocima, a u isto vreme besni strašna oluja. Dokle pogled dopire, pločnik je crven od krvi. Moji ljudi padaju pod mecima ustanika; ovi se brane kao lavovi. Dvadeset puta jurišamo, dvadeset puta smo odbaceni. Broj mrtvih je ogroman, broj ranjenih još veći. Oko 9 časova zauzeli smo barikadu na bajonet. Danas (24. juna) oko 3 časa ujutro još smo na nogama. Ne-prestano grmi artiljerija. Centar je Panthéon. U kasarni sam. Čuvamo *zarobljenike*, koje dovode svakog trenutka. Među njima ima mnogo ranjenih. Neke streljaju odmah. Od mojih 112 ljudi izgubio sam 53.»

Naslov originala:

Der 24. Juni

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 28

od 28. juna 1848]

[Friedrich Engels]

Dvadeset peti jun

*Sa svakim danom rasle su žeština, ogorčenost i jarost borbe. Buržoazija se borila protiv ustanika utoliko fanatičnije ukoliko su njene brutalnosti manje vodile odmah cilju, ukoliko se ona sama više zamerala u borbi, noćnom stražarenju i bivakovanju, ukoliko se bliže primicala svojoj konačnoj pobjedi.

Buržoazija nije proglasila radnike običnim neprijateljima koje valja pobediti, nego *neprijateljima društva* koje treba uništiti. Ona je širila apsurdnu tvrdnju da je radnicima, koje je nasiljem sama naterala na ustanak, stalo samo do pljačke, paljenja i ubistava, da su oni banda razbojnika koje treba postreljati kao divlje zveri. A ipak su ustanici tri dana držali veliki deo grada i ponašali se izvanredno pristojno. Da su upotrebili ista nasilna sredstva kakva su upotrebili buržuji i buržoaske slugе pod Cavaignacovom komandom, Pariz bi ležao u ruševinama, ali trijumfovali bi oni.

Kako su varvarski postupali buržuji u toj borbi, vidi se iz svih pojedinosti. Da i ne govorimo o kartećima, granatama, zapaljivim raketama, tačno je da *na većini osvojenih barikada nije bilo nikakve milosti*. Buržuji su pobili bez izuzetka sve koje su zatekli. Uveče 24. juna u aleji Observatoire streljano je bez ikakve procedure 50 zarobljenih ustanika. »To je rat do istrebljenja«, piše dopisnik lista »L'Indépendance Belge«^[125], koji je i sam buržoaski list. Na svim barikadama vladalo je uverenje da će svi ustanici bez izuzetka biti smaknuti. Kad je Larochejaquelein govorio u Nacionalnoj skupštini o tome da se mora nešto učiniti kako bi se to uverenje razbilo, buržuji mu nisu dali da dovrši reč i digli su toliku buku da je predsednik morao staviti ščir na glavu i prekinuti sednicu.^[129] Kad je sam g. Senard kasnije (vidi niže o sednici Skupštine) hteo da kaže nekoliko licemernih reči o blagosti i pomirenju, nastala je ista takva buka. Buržuji nisu hteli da čuju za poštedu. Bez obzira na opasnost da usled bombardovanja izgube deo svog vlasništva, oni su odlučili da jedanput zauvek svrše s neprijateljima reda, pljačkašima, razbojnicima, palikućama i komunistima.

Pri tome nisu pokazali čak ni ono junaštvo koje njihovi listovi na sve načine nastoje da im pripišu. Iz današnjeg izveštaja o sednici Nacionalne skupštine⁽¹³⁰⁾ proizlazi da je Nacionalna garda pri izbijanju ustanka bila zamrla od straha; iz izveštaja svih listova najrazličitijih boja vidi se, uprkos svim pompeznim frazama, da se prvog dana Nacionalna garda vrlo slabo odazvala na zbor, da je drugog i trećeg dana Cavaignac morao dizati nacionalne gardiste iz postelja i pomoću kaplara sa četiri vojnika voditi ih u vatru. Fanatična mržnja buržuja protiv ustaničkih radnika nije mogla da nadvlada njihov prirodni kukavičluk.

Suprotno tome, radnici su se borili s besprimernom hrabrošću. Sve manje u mogućnosti da nadoknade svoje gubitke, sve više potiskivani nadmoćnim snagama, oni nisu sustajali ni za trenutak. Od 25. ujutro već su morali uvideti da su se šanse za pobedu odlučno okrenule protiv njih. Sve nove mase trupa dolazile su iz svih krajeva; iz periferije i udaljenijih gradova dolazili su u Pariz krupni odredi Nacionalne garde. Linijske trupe koje su se tukle brojale su 25. juna za preko 40 000 ljudi više nego što broji obični garnizon; Mobilna garda povećala je taj broj za 20 000 do 25 000 ljudi; tu su i Parižani i spoljašnja Nacionalna garda. K tome još nekoliko hiljada ljudi Republikanske garde. Čitava oružana snaga koja je pvela borbu protiv ustanka iznosila je 25. juna jamačno 150 000 do 200 000 ljudi, a radnici su u najboljem slučaju imali samo četvrtinu tog broja, imali su manje municije, nisu imali nikakvog vojnog rukovodstva niti ikakvih upotrebljivih topova. Ali tukli su se ćutke i očajnički protiv neuporedivo nadmoćnijih snaga. Sve nove i nove mase priticale su prolazeći kroz breše koje je teška artiljerija otvarala na barikadama; bez ijednog uzvika radnici su ih dočekivali i svugde se borili do poslednjeg ćoveka pre nego što su dopustili da barikada padne u ruke buržuja. Na Montmartre-u dovikivali su ustanici stanovnicima: Ili ćemo biti sasećeni na komade, ili ćemo mi druge saseći, ali uzmaknuti nećemo, i molite boga da pobedimo, jer inače ćemo zapaliti ceo Montmartre. Ta neispunjena pretnja prikazuje se, naravno, kao »odvratani plan«, dok su Cavaignacove granate i zapaljive rakete »vešte vojne mere, kojima se svako divi«!

Dvadeset petog ujutro ustanici su držali ove položaje: Clos Saint-Lazare, predgrada Saint-Antoine i Temple, Marais i kvart Saint-Antoine.

Clos Saint-Lazare (nekadašnja manastirska branjevina) velika je površina zemlje, delom obrađena, delom pokrivena nedovršenim kućama, projektovanim ulicama itd. Severna železnička stanica je upravo u njenoj sredini. U tom kvartu, punom nepravilno razbacanih zgrada, na kojem, osim toga, leži grdna količina građevnog materijala, ustanici su podigli snažnu tvrđavu. Bolnica Louis-Philippe, još u gradnji, postala je njen centar; ustanici su podigli strahovite barikade, koje oćevici opisuju kao potpuno neosvojive. Iza njih je ležao gradski bedem, koji su oni opkolili i zaposeli. Odavde su njihova utvrđenja dopirala do ulice Rochechouart ili do područja barijera. Barijere

Montmartre-a bile su snažno branjene, ustanici su bili zaposeli ceo Montmartre. Četrdeset topova, koji su već dva dana rigali na njih vatru, još ih nisu bili proredili.

Opet je celog dana 40 topova tuklo ta utvrđenja; napokon su uveče u 6 časova bile zauzete obe barikade u ulici Rochechouart, a ubrzo zatim pao je i Clos Saint-Lazare.

Na bulevaru Temple Mobilna garda je u 10 časova ujutro zauzela nekoliko kuća iz kojih su ustanici pucali u redove napadača. »Branioци reda« bili su napredovali otprilike do bulevara Filles du Calvaire. Međutim su ustanici u predgrađu Temple stalno potiskivani naviše; kanal Saint-Martin bio je na nekim mestima zaposednut, pa je artiljerija odavde, kao i sa bulevara, snažno tukla šire i prave ulice. Borba je bila neobično žestoka. Radnici su vrlo dobro znali da ih ovde napadaju u srcu njihovog položaja. Branili su se kao mahnuti. Čak su ponovo osvojili barikade s kojih su već bili oterani. Ali posle duge borbe podlegli su nadmoćnosti broja i oružja. Padala je barikada za barikadom; kad se smrklo, bilo je osvojeno ne samo predgrađe Temple nego su, korišćenjem bulevara i kanala, bili osvojeni i prilazi predgrađu Saint-Antoine i nekoliko barikada u tom predgrađu.

Kod Hôtel de Ville je general Duvivier napredovao polako ali ravnomerno. Od kejova je zašao u bok barikadama na ulici Saint-Antoine, a u isto vreme je tukao ostrvo Saint-Louis i nekadašnje ostrvo Louvier^[131] teškom artiljerijom. I tu se vodila veoma ogorčena borba, ali o njoj nedostaju podrobnosti i zna se samo da je u četiri časa bila zauzeta Većnica devetog arondismana zajedno s okolnim ulicama, da je u ulici Saint-Antoine barikada za barikadom osvajana jurišem i da je bio zauzet most Damiette, koji predstavlja prilaz ostrvu Saint-Louis. U sumrak ustanici su ovde odasvud bili isterani, a svi prilazi trgu Bastilje očišćeni.

Time su ustanici bili izbačeni iz svih delova grada osim iz predgrađa Saint-Antoine. To im je bio najjači položaj. Mnogi prilazi tog predgrađa, pravog žarišta svih pariskih ustanaka, bili su utvrđeni naročito vešto. Koso postavljene barikade, koje su jedna drugu štatile, pojačane, uz to, unakrsnom vatrom iz kuća, predstavljale su strahovitu prepreku za napadača. Jurišanje na njih stajalo bi bezbroj ljudskih života.

Pred tim utvrđenjima utaborili su se buržuiji, ili, tačnije, njihove slugе. Nacionalna garda^[118] je tog dana malo uradila. Najviše posla svršile su linijske trupe i Mobilna garda^[117]; Nacionalna garda zaposela je mirne i osvojene delove grada.

Najgore su se ponašale Republikanska garda i Mobilna garda. Republikanska garda^[121], reorganizovana i očišćena, tukla se s velikim ogorčenjem protiv radnika, na kojima je zaradila svoje mamuze kao Republikanska municipalna garda.

Mobilna garda, koja je najvećim delom regrutovana od pariskog lumpenproletarijata, pretvorila se za kratko vreme svog postojanja,

zahvaljujući dobroj plati, već u velikoj meri u pretorijansku gardu¹ svakog vlastodršca u datom momentu. Organizovani lumpenproletarijat istupio je protiv neorganizovanog radnog proletarijata. On se, kao što se moglo i očekivati, stavio na raspolaganje buržoaziji, upravo kao što su se lazaroni u Napulju stavili na raspolaganje Ferdinandu². Samo one jedinice Mobilne garde koje su se sastojale od *pravih* radnika prešle su na stranu ustanika.

Ali kako gnusno izgleda sve to što se sad događa u Parizu kad čovek posmatra kako se ti bivši prosjaci, vagabunde, lopovi, gameni³ i sitni kradljivci u Mobilnoj gardi — koje je svaki buržuj u martu i aprilu nazivao lupeškom, razbojničkom bandom, sposobnom za svaki zločin, koja više ne može da se trpi, — kako se ta razbojnička banda sada mazi, hvali, dekoriše, jer bi »mladi heroji«, ta »deca Pariza«, čija je hrabrost neuporediva, koji su se s najbriljantnijom hrabrošću peli na barikade itd., jer ti nerazumni borci s februarских barikada sad pucaju isto tako bez razmišljanja u radni proletarijat kao što su ranije pucali u vojnike, jer su se za ubijanje svoje braće dali potkupiti s trideset sua na dan! Čast tim potkupljenim vagabundama, jer su za trideset sua na dan postreljali najbolji, najrevolucionarniji deo pariskih radnika!

Hrabrost s kojom su se tukli radnici zaista je čudesna. Trideset do četrdeset hiljada radnika, koji su se držali tri puna dana protiv više od osamdeset hiljada vojnika i stotinu hiljada nacionalnih gardista, protiv karteča, granata i zapaljivih raketa, protiv plemenitog ratnog iskustva generala koji se ne ustručavaju da primene alžirska sredstva! Oni su razbijeni i većim delom pobijeni. Njihovim mrtvima neće biti odata počast kao onima koji su pali jula^[16] i februara^[19]; ali istorija će im dati sasvim drugo mesto kao žrtvama prve odlučne bitke proletarijata.

Naslov originala:

Der 25. Juni

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 29
od 29. juna 1848]

¹ Carska telesna straža u starom Rimu. — ² Vidi u ovom tomu, str. 17-19.

³ mangupi

[Karl Marx]

Junska revolucija

**Pariski radnici bili su *prignječeni* nadmoćnom snagom; nisu joj *podlegli*. Oni su *potučeni*, ali njihovi protivnici su *pobedeni*. Trenutni trijumf brutalne sile plaćen je uništenjem svih obmana i iluzija februarske revolucije, raspadanjem cele starorepublikanske partije, rascepljenjem francuske nacije na dve nacije, na naciju posjednika i na naciju radnika. Trobojna republika nosi samo još *jednu boju*, boju potučenih, *boju krvi*. Ona je postala *crvena republika*.

Nijednog uglednog republikanca, bilo iz grupe oko lista »Le National«^[132], bilo iz lista »La Réforme«^[133] na strani naroda! Bez drugih vođa, bez drugih sredstava osim same pobune, narod se odupirao ujedinjenoj buržoaziji i soldateski duže nego što se ikad jedna francuska dinastija, snabdevena kompletnim vojnim aparatom, odupirala nekoj frakciji buržoazije udruženoj s narodom. Da bi iščezla i poslednja iluzija naroda, da bi se potpuno raskinulo s prošlošću, morao je i uobičajeni poetični začin francuskih ustanika, oduševljena buržoaska omladina, pitomci École polytechnique¹, trorogi šeširi, stajati na strani ugnjetača. Pitomci Medicinskog fakulteta morali su ranjenim plebejcima uskratiti pomoć nauke. Nauka ne postoji za plebejca koji je počinio neizrecivi, nevideni zločin što je jedanput stavio svoj život na kocku za svoju vlastitu egzistenciju umesto za Louis-Philippe-a ili za g. Marrast-a.

Poslednji zvanični ostatak februarske revolucije, Izvršna komisija^[134], rasplinula se pred ozbiljnošću događaja kao priviđenje. Lamartine-ov vatromet pretvorio se u Cavaignacove zapaljive rakete.

Fraternité, bratstvo antagonističkih klasa, od kojih jedna eksploatiše drugu, to bratstvo proklamovano u februaru, ispisano s velikim slovima na čelu Pariza, na svakom zatvoru, na svakoj kasarni — njegov pravi, nepatvoreni, prozaični izraz je *građanski rat*, građanski rat u svom najstrašnijem obliku, rat između rada i kapitala. To bratstvo

¹ Visoke tehničke škole

plamtelo je pred svim prozorima Pariza uveče 25. juna, kad je buržoaski Pariz bio iluminisan, a proleterski Pariz goreo, krvario, ječao.

Bratstvo je trajalo upravo dotle dok se interes buržoazije podudarao s interesom proletarijata. Pedanti stare revolucionarne tradicije od 1793, socijalistički sistematičari koji su prosjačili od buržoazije milostinju za narod i kojima se dozvoljavalo da drže duge propovedi i da se kompromituju dotle dok je trebalo uspavljivati proleterskog lava; republikanci koji su zahtevali ceo stari buržoaski poredak samo bez krunisane glave; dinastički opozicionari^[135], kojima je slučaj umesto promene ministara podmetnuo obaranje dinastije; legitimisti^[136], koji nisu hteli da odbace livreju nego da promene njen kraj — to su bili saveznici s kojima je narod izveo svoju februarsku revoluciju. Ono što je narod u Louis-Philippe-u instinktivno mrzeo nije bio Louis-Philippe, nego krunisana vladavina jedne klase, kapital na prestolu. Ali velikodušan kao uvek, narod misli da je uništio svog neprijatelja kad je oborio neprijatelja svojih neprijatelja, *zajedničkog* neprijatelja.

Februarska revolucija bila je *lepa* revolucija, revolucija koja je pobudila opšte simpatije, jer su suprotnosti, koje su u njoj oštro izbile protiv monarhije, dremale jedna pored druge, u nerazvijenom obliku, ne sukobljavajući se, jer je socijalna borba, koja je činila njihovu pozadinu, bila dobila tek vazdušastu egzistenciju, egzistenciju fraze, reči. *Junska revolucija* je, naprotiv, ružna revolucija, odvratna revolucija, jer je umesto fraze došlo delo, jer je republika razgoltila glavu samog čudovišta zbacivši s nje krunu koja ju je štitila i skrivala.

Red! — bio je Guizot-ov bojni poklič! *Red!* — vikao je gizoovac Sébastiani kad su Varšavu zauzeli Rusi. *Red!* — viče Cavaignac, brutalni odjek francuske Nacionalne skupštine i republikanske buržoazije.

Red! — grmeli su njegovi karteči kad su kidali telo proletarijata.

Nijedna od mnogobrojnih revolucija posle 1789. nije bila atentat na *red*, jer nije dirala u vladavinu klase, u ropstvo radnika, u *buržoaski poredak*, ma koliko se puta menjao politički oblik te vladavine i tog ropstva. Jun je dirnuo u taj *red*. Teško junu!

Pod *privremenom vladom* bilo je pristojno i, štaviše, bilo je *nužno* da se velikodušnim radnicima, koji su, kao što je odštampano na hiljadu službenih plakata, *stavili na raspolaganje republici tri meseca zlopatnje*, — bila je u isto vreme i politika i zanesenost tim da im se pridikuje kako je februarska revolucija izvršena u *njihovom vlastitom interesu* i kako se u februarskoj revoluciji radi pre svega o *interesima radnika*. Posle *otvaranja* Nacionalne skupštine nastala su prozaična vremena. Radilo se još jedino o tome da se, kako je rekao ministar Trélat, *rad vrati nazad u njegove stare uslove*. Dakle, radnici su se u februaru borili da bi bili bačeni u industrijsku krizu.

Posao Nacionalne skupštine sastoji se u tome da učini kao da februara nije ni bilo, bar ne za radnike, i da ove baci nazad u stare od-

nose. Ali čak ni to se nije dogodilo, jer nije u vlasti neke skupštine, kao što nije ni u vlasti nekog kralja, da jednoj industrijskoj krizi univerzalnog karaktera dovikne: *dovde!* Nacionalna skupština, u brutalnoj revnosti da učini kraj neprijatnim februarskim frazama, nije preduzela čak ni *one* mere koje su bile moguće na tlu starih odnosa. Pariske radnike od 17 do 25 godina ona gura u vojsku ili ih baca na ulicu; radnike koji nisu iz Pariza proteruje u Solonju ne isplativši im ni novac koji im je pripadao pri otpuštanju s posla; odraslim Parižanima ona privremeno obezbeđuje milostinju u vojnički organizovanim radionicama pod uslovom da ne učestvuju ni na jednom narodnom zboru, tj. pod uslovom da prestanu biti republikanci. Ali ni sentimentalna retorika posle februara ni brutalno zakonodavstvo posle 15. maja⁽¹³⁷⁾ nisu postigli svrhu. Pitanje je moralo da bude rešeno faktično, u praksi. Zar ste vi, rde, izvršili februarsku revoluciju za *sebe* ili za *nas*? Buržoazija je postavila pitanje tako da se u junu moralo odgovoriti kartečima i barikadama.

Pa ipak, kao što reče jedan narodni poslanik¹ 25. juna, Nacionalna skupština je kao gromom ošinuta. Ona je ošamućena kad pitanje i odgovor plave pariski pločnik krvlju; jedni su ošamućeni zato što se njihove iluzije rasplinjuju u dimu baruta, a drugi zato što ne shvataju kako se narod mogao usuditi da *samostalno* zastupa svoje *naj-sopstvenije* interese. *Ruski novac, engleski novac, bonapartovski orao, liljan*², amuleti svake vrste moraju pomoći njihovom razumu da nađe objašnjenje tog neobičnog događaja. Ali *oba dela* Skupštine osećaju da ih od naroda deli najdublja provalija. Niko se ne usuđuje ustati u odbranu naroda.

Čim je prošla ošamućenost, provaljuje besnilo, i s pravom većina izviždava one bedne utopiste i licemere koji padaju u anahronizam time što još uvek imaju na usnama frazu *fraternité*, bratstvo. Tâ radilo se upravo o tome da se uklone ta fraza i iluzije koje nastaju zbog njene mnogoznačnosti. Kada se *Larochejaquelein*, taj legitimist, taj viteški nastojen zanesenjak žustro digao protiv infamije kojom se viče »*Vae victis! Teško pobedenima!*«⁽¹³⁸⁾, skupštinsku većinu spopadaju grčevi besa, kao da ju je ujela tarantula. Ona viče radnicima: »*Teško vama!*«, kako bi sakrila da »*pobedeni*« nije niko drugi nego upravo ona. Sad mora da propadne ili ona ili republika. I zato divljački urla: *Živela republika!*⁽¹³⁹⁾

Sme li duboka provalija koja se pred nama otvorila dovesti demokrate u zabludu? Sme li ona dopustiti da mislimo da su borbe za oblik države besadržajne, iluzorne, ništavne?

Samo slabe, kukavičke duše mogu postaviti to pitanje. Sukobi koji proizlaze iz uslova samog buržoaskog društva moraju se rešiti borbom, a ne mogu se ukloniti fantazijom. Najbolji oblik države je onaj u kome se društvene suprotnosti ne zataškavaju, u kome se ne

¹ Ducoux — ² simbol u grbu burbonske dinastije

obuzdavaju silom, dakle samo veštački, dakle samo prividno. Najbolji oblik države je onaj u kome one dolaze do slobodne borbe i time i do rešenja.

Pitaće nas nemamo li ni jedne suze, ni jednog uzdaha, ni jedne reči za žrtve narodnog gneva, za Nacionalnu gardu, za Mobilnu gardu, za Republikansku gardu, za linijske trupe?

Država će se pobrinuti za njihove udovice i njihovu siročad, dekreti će ih slaviti, svečane pogrebne povorke predaće zemlji njihove ostatke, službena štampa će ih proglasiti besmrtnima, evropska reakcija odaće im poštu od istoka do zapada.

Ali plebejci, izmučeni glađu, obasipani pogrđama štampe, napušteni od lekara, ruženi od »čestitih« kao lupeži, palikuće, galioti, njihove žene i deca bačeni u još bezgraničniju bedu, najbolji od onih koji su ostali u životu deportovani preko mora — njima oviti oko pretećeg mračnog čela lovorov venac, to je *privilegija*, to je *pravo demokratske štampe*.

Naslov originala:
Die Junirevolution

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 29
od 29. juna 1848]

[Friedrich Engels]

»Kölnische Zeitung« o junskoj revoluciji

***Keln*, 30. juna. Pročitajte sledeća mesta iz lista »The London Telegraph« i uporedite ih s onim što nemački liberali, naročito g. Brüggemann-Dumont i Wolfers, brbljaju o pariskoj junskoj revoluciji, pa ćete morati priznati da engleski buržuji, ne govoreći o mnogim drugim prednostima, prevazilaze *nemačke palančane* bar u tome što o velikim događajima, iako s buržoaskog gledišta, sude kao odrasli ljudi, a ne kao ulični derani.

»The Telegraph« piše u broju 122:

«. . . Ovdje će se od nas očekivati da se izjasnimo o uzrocima i posledicama tog strahovitog krvoprolića. *Od samog početka bilo je jasno da je to prava bitka između dveju klasa*« (kraljevstvo za takvu misao, kliču u sebi uzvišena »Kölnische« i njen »Wolfers«). »To je ustanak radnika protiv vlade koju su oni sami stvorili, i protiv klase koja sad podržava vladu. Teže je izložiti kako je borba neposredno nastala nego ukazati na njene trajne i uvek prisutne uzroke. *Februarsku revoluciju izvršile su uglavnom radne klase, i glasno se govorilo da su je izvršile u svom interesu.* To nije toliko politička koliko socijalna revolucija. Mase nezadovoljnih radnika nisu došle na svet jednim skokom ni nadarene svim svojstvima vojnika. Isto tako, njihova nevolja i njihovo nezadovoljstvo nisu samo plod događaja poslednja četiri meseca. Još u ponedeljak citirali smo možda preuveličane podatke g. Leroux-a, koji je, ne izazvavši ničiji prigovor, izjavio u Nacionalnoj skupštini da u Francuskoj ima 8 miliona prosjaka i 4 miliona radnika koji su bez ikakve sigurne zarade. On je izričito govorio o vremenu *pre* revolucije i pri tom se žalio upravo na to što *posle* revolucije protiv te strašne bolesti nije učinjeno ništa. Teorije socijalizma i komunizma, koje su sazrele u Francuskoj i koje sad snažno utiču na javno mnjenje, izrasle su iz strahovito teškog položaja u kome se pod Louis-Philippe-om nalazila velika masa naroda. Glavna stvar, koja se ne sme gubiti iz vida, jeste *nesrećni položaj mase; taj položaj je stvarni živi uzrok revolucije.* U Nacionalnoj skupštini bilo je ubrzo odlučeno da se radnici liše onih koristi koje su im političari revolucije tako brzopleto i nepromišljeno obećali. U *socijalnom*, pa čak i u *političkom* pogledu očigledno je nastupila *snažna reakcija*. Od vlasti, koju podržava veliki deo Francuske,

zahtevalo se da udalji one ljude kojima ta vlast duguje svoje postojanje. Ako su najpre maženi i hranjeni, a zatim razjedinjavani i ugrožavani smrću od gladi, odvlačeni u provinciju, gde su sve njihove radne veze bile prekinute, na kraju je smišljen plan za uništenje njihove snage. Može li se neko posle toga čuditi razdraženosti radnika? Što su oni verovali da će izvesti drugu uspešnu revoluciju, ne može nikog začuditi. A njihovi izgledi na uspeh u borbi protiv oružane snage vlade pokazali su se posle trajanja dosadašnjeg otpora veći nego što je većina ljudi zamišljala. Iz toga, pa onda otud što među narodom nije bilo političkih voda, kao i iz činjenice da su se poslali radnici, čim bi prešli barijere, odmah vraćali u Pariz, proizlazi da je *ustanak posledica opšteg nezadovoljstva u radničkoj klasi, a ne delo političkih agenata*. Zato radnici smatraju da je njihova vlastita vlada opet izdala njihove interese. Oni su sad, kao i u februaru, zgrabili oružje da bi se borili protiv užasne bede čije su žrtve bili već odavno.

Sadašnja borba je samo nastavak februarske revolucije. Ona je nastavak borbe koja se po celoj Evropi vodi za pravedniju raspodelu godišnjeg proizvoda rada. U Parizu će ta borba verovatno sad biti ugušena, jer sila koju je nova vlast nasledila od stare očigledno ima nadmoćnost. *No bila ta borba još toliko uspešno savladana, ona će se stalno i uvek obnovljati* dokle god vlada ne ostvari ili pravedniju raspodelu godišnjeg produkta rada ili, ako bude u nemogućnosti da to učini, dokle god ne odustane od svih takvih pokušaja i ne prepusti odluku slobodnoj konkurenciji tržišta . . . *Stvarna bitka bje se za dovoljna sredstva za opstanak.* Oni političari koji su preuzeli rukovođenje revolucijom lišili su čak i srednju klasu njenih sredstava za život. *Srednja klasa je postala varvarskija od radnika.* Najjače strasti rasplamsale su se na obe strane do kobne akcije. *Odbačeno je svako bratstvo, i obe strane objavile su jedna drugoj bitku na život i smrt.* Ignorantska, ako ne zlonamerna vlada, koja, kako izgleda, u ovoj vredno teškoj krizi nema pojma o svojoj dužnosti, najpre je huškala radnike protiv srednje klase, a sad pomaže ovoj da obmanute, prevarene i sad razjarene radnike zbríše s lica zemlje. Prekor zbog ove velike nesreće ne sme da padne na princip revolucije — *na čvrstu odluku da se povede borba protiv bede i ugnjetavanja.* Naprotiv, on se mora uputiti onima koji su u svojoj političkoj ignoranciji još više pogoršali očajne prilike nasledene od Louis-Philippe-a.»

Ovako o junjskoj revoluciji piše londonski buržoaski list, list koji zastupa načela Cobdena, Brighta itd., koji je posle listova «The Times»^[139] i «The Northern Star»^[122], dvaju despota engleske štampe, kako ih naziva «The Manchester Guardian»^[140], najčitaniji list u Engleskoj.

Uporedite sad s tim broj 181. lista «Kölnische Zeitung»^[104]! Taj znameniti list pretvara borbu dveju klasa u borbu čestitih s mitkovima! Valjan list! Kao da te dve klase nisu jedna drugoj naizmenično dobacivale ove epitete! To je onaj isti list koji je najpre na prvi glas o junjskom ustanku priznao svoju potpunu neobaveštenost o karakteru ustanka, zatim morao dopustiti da mu iz Pariza pišu da se radi o važnoj socijalnoj revoluciji čiji opseg nije iscrpen jednim porazom, i, najзад, obodren jednim porazom radnika, ne vidi u ustanku ništa drugo sem borbu «ogromne većine» protiv «divlje rulje kanibala, razbojnika i ubica».

Šta je bio rimski rat robova? *Rat između čestitih i kamibala!* Gospodin *Wolfers* će pisati rimsku istoriju, a g. *Dumont-Brüggemann* će objašnjavati radnicima, »nesrećnicima«, njihova prava i dužnosti, »uvoditi ih u nauku koja upućuje na red, koja *vaspitava* pravog građanina!»

Živela nauka *Dumont-a-Brüggemanna-Wolfersa*, tajna nauka! — *Evo jednog primera te tajne nauke*: hvalevredni trijumvirat pripoveda svojim vernicima-čitaocima kroz dva broja da se general Cavaignac sprema da minira kvart *Saint-Antoine*. Kvart *Saint-Antoine* je slučajno nešto *veći nego slavni grad Keln*. Ali naučni trijumvirat, koji preporučujemo nemačkoj Nacionalnoj skupštini za obuzdavanje Nemačke, trijumvirat *Dumont-Brüggemann-Wolfers*, savladuje tu teškoću, on zna kako se grad Keln može jednom minom baciti u vazduh! Njegovim predstavama o mini koja baca u vazduh predgrade *Saint-Antoine* odgovara predstava o podzemnim silama koje miniraju savremeno društvo, koje su potresle Pariz u junskim danima i iz svog revolucionarnog kratera rigale krvavu lavu.

Ali, dragi trijumvirate! Veliki *Dumont-Brüggemann-Wolferse*, vi koje je svet oglasa proglasio veličinama! Cavaignaci oglasa! Mi smo smerno sagнули glavu, sagнули smo je pred najvećom istorijskom krizom koja je ikad izbila: pred *klasnom borbom buržoazije i proletarijata*. Mi nismo tu činjenicu stvorili, mi smo je konstatovali. Konstatovali smo da je jedna od tih klasa — klasa *pobedenih*, kako kaže sam *Cavaignac*. Mi smo nad grobom pobedenih doviknuli: »*Teško pobednicima!*«, i sam *Cavaignac* grozi se od istorijske odgovornosti! A Nacionalna skupština okrivljuje za kukavičluk svakog svog člana koji otvoreno ne uzima na sebe strahovitu istorijsku odgovornost. Zar smo *Nemcima* otvorili knjigu Sibile zato da je spale? Kad opisujemo borbu čartista^[60] protiv engleskih buržuja, zar time tražimo od Nemaca da postanu Englezi?

A ti Nemačka, nezahvalna Nemačka, ti, doduše, poznaješ »*Kölnische Zeitung*« i njene oglase, ali ne poznaješ svoje najveće muževe, svog *Wolfersa*, svog *Brüggemanna*, svog *Dumont-a!* Koliko je učinjeno umnih napora, koliko je proliveno znoja s lica, koliko krvavog znoja u *borbi klasa*, u borbi slobodnih i robova, patricija i plebejaca, vlastele i kmetova, kapitalista i radnika! *Samo zato što nije bilo lista »Kölnische Zeitung«!* Ali, najhrabriji trijumvirate, ako savremeno društvo proizvodi »*zlotvore*«, »*kamibale*«, »*ubice*«, »*pljačkaše*« u toliko meri i s tolikom energijom da njihov ustanak potresa temelje oficijelnog društva, kakvo li je to društvo! Kakve li alfabetski poredane anarhije! I ti veruješ da si razdoru stao na kraj, veruješ da si učesnike i gledaoce jezive drame izdigao time što ih vučeš dole u Kotzebue-ovu lakejsku tragediju^[141]!

Među nacionalnim gardistima predgradâ *Saint-Antoine*, *Saint-Jacques* i *Saint-Marceau* bilo je samo 50 onih koji su se odazvali na zov buržoaske trube — tako javlja pariski »*Le Moniteur*«, vladin organ,

list Louis-a XVI, *Robespierre-a*, *Louis-Philippe-a* i *Marrast-Cavaignaca*! Nema ničeg jednostavnijeg za nauku koja »vaspitava« čoveka za *pravog građanina*! Tri velika predgrađa Pariza, tri industrijska predgrađa, pred čijim izradevinama blede i gasnu muslini iz Dake i somot iz Spitalfildsa, nastanjuju »kanibali«, »pljačkaši«, »razbojnici«, »zlotvori«. Tako kaže *Wolfers*!

A *Wolfers* je čovek vredan poštovanja!^[142] On je rehabilitovao lupeže prikazavši ih kao da biju veće bitke, stvaraju veća remek-dela i izvršavaju herojskije podvige od Charles-a X, Louis-Philippe-a, Napoléona i prelaca Dake i Spitalfildsa.

Upravo smo govorili o listu »*The Londoner Telegraph*«. Juče su naši čitaoci čuli *Émile-a Girardina*. Radnička klasa, veli on, pošto je svom dužniku, februarskoj revoluciji, pomakla rok plaćanja dospelog duga za mesec dana, zakucala je kao verovnik na vrata dužnikove kuće musketom, barikadom, vlastitim telom! *Émile Girardin*? Šta je on? Nikako anarhist! Sačuvaj bože! No on je *republikanac idućeg dana*, *sutrašnji republikanac* (*républicain du lendemain*), a »*Kölnische Zeitung*«, *Wolfers*, *Dumont*, *Brüggemann*, svi su oni republikanci *prekjučerašnjeg dana*, republikanci *pre republike*, *sinoćnji republikanci* (*républicains de la veille*)! *Émile Girardin*, ta zar on može svedočiti pored *Dumont-a*? Kad »*Kölnerin*«¹ *dodaje deportovanju i vešanju zlu-radost zbog deportovanja i vešanja*, divite se njenom patriotizmu! Ona samo hoće dokazati svetu, nepoverljivo, sasvim slepom nemačkom svetu, da je *republika jača od monarhije*, da je republikanska Nacionalna skupština izvela s Cavaignacom i Marrast-om ono što nije izveo ustavni Poslanički dom s Thiers-om i Bugeaud-om! *Vive la république!* Živela republika! kliče Spartanka, »*Kölnerin*«, nad Parizom koji krvari, ječi i gori. Kriptorepublikanka! I zato je jedan Gervinus, zato je jedna »*Augsburgerin*«^[143] sumnjiče za kukavičluk, za beskarakternost! O, prečista! O, kelnska Charlotte Corday!

Pazite dobro, *nijedan pariski list*, ni »*Le Moniteur*«, ni »*Débats*«^[144], ni »*Le National*«^[132] ne govori o »*kanibalima*«, o »*pljačkašima*«, o »*razbojnicima*«, o »*ubicama*«. O tome je govorio samo jedan list — list Thiers-a, čoveka čiju je amoralnost šibao *Jacobus Venedey* u listu »*Kölnische Zeitung*«, čoveka protiv koga je »*Kölnerin*« vikala iz svega glasa:

Oni je imati neće,
Slobodnu nemačku Rajnu!^[145]

samo Thiers-ov list »*Le Constitutionnel*«^[146], iz kojeg crpu belgijski list »*L'Indépendance*«^[125] i rajnska nauka otevljena u *Dumont-Brüggemann-Wolfersu*!

¹ Kelnjanka — tako list »*Neue Rheinische Zeitung*« (tj. Engels) ponekad u ironiji naziva »*Kölnische Zeitung*«.

A sad ispitajte s malo kritičnosti skandalozne anegdote kojima poražene žigoše »*Kölnische Zeitung*«, onaj isti list koji je kad je borba izbila izjavio da je potpuno *neobavešten* o njenom karakteru, koji je za vreme borbe izjavio da je to »važna socijalna revolucija«, a posle borbe da je to bilo pesničenje između žandarma i lupeža.

Oni su *pljačkali!* Ali šta? *Oružje, municiju, zavoje i najnužnija sredstva za život*. Na prozorskim kopcima lopovi su ispisivali: »Mort aux voleurs!« *Smrt lopovima!*

Oni su »*ubijali kao kanibali!*« Kanibali su ovom listu oni koji nisu dobrovoljno dopuštali da *nacionalni gardisti*, koji su *iza* linijskih trupa navaljivali na barikade, *razbijaju lobanje* njihovim *ranjenicima*, streljaju njihove poražene, kolju njihove žene. Kanibali su za ovaj list oni koji su u jednom *ratu do istrebljenja*, kako kaže jedan francuski list, *istrebljivali!* Oni su *palili?* Ali jedina buktinja za izazivanje požara koju su u 8. arondismanu bacili kao odgovor na Cavaignacove *legitimne* zapaljive rakete bila je samo *poetska, izmišljena* buktinja, kao što svedoči »*Le Moniteur*«.

»Jedni su« — kaže Wolfers — »visoko uzdizali program Barbèsa, Blanquija i Sobrier-a, drugi su klicali Napoléonu ili Henriju V.«

A čedna »*Kölnerin*«, koja nije zatrudnela ni od Napoléonidâ ni od Blanquijâ, objavila je već drugog dana ustanka da se »vodi borba u ime *crvene republike*«. Šta onda brbljaju o *pretendentima!* No ona je, kao što je već rečeno, zadržta *kriptorepublikanka*, Robespierre u suknji, ona svugde nanjušuje pretendente i stoga njen moral drhti pred *pretendentima!*

»Gotovo svi su imali kod sebe novca, a mnogi i znatne sume.«

Radnika je bilo 30 000 do 40 000 i »gotovo svi su imali kod sebe novca«. U to vreme oskudice i zastoja poslova! Novac je verovatno bio *tako redak zato što su ga radnici sakrili!*

Pariski »*Le Moniteur*« je s najvećom savješnošću objavljivao sve slučajeve u kojima je kod ustanika nađen *novac*. Tih slučajeva moglo se nabrojati najviše *dvadeset*. Različiti listovi i dopisi ponavljaju te slučajeve i navode različite sume. »*Kölnische Zeitung*«, list poznat po svom kritičkom taktu, koji te različite priče o istih dvadeset slučajeva uzima kao isto toliko različitih slučajeva pa još dodaje sve one koji cirkulišu kao fama, dobija u najboljem slučaju 200. I to mu daje pravo da kaže da su gotovo svi, 30 000 do 40 000, imali kod sebe novca! Dosad je konstatovano samo da su se legitimistički, bonapartistički i možda filipistički emisari, snabdeveni novcem, prokrali među borbe s barikada ili nameravali da to učine! Gospodin Payer, arhikonzerватivni član Nacionalne skupštine, koji je proboravio 12 časova kao zarobljenik među ustanicima, izjavljuje: *Većina njih bili su radnici koji su četvoromesečnim trpljenjem bede dovedeni do očajanja*, pa su govorili: *Bolje je umreti od metka nego od gladi!*

«Mnogo, veoma mnogo mrtvih», uverava Wolfers, «nosilo je kobni znak kojim društvo žigoše zločin.»

To je jedna od najpodlijih laži, sramnih kleveta i infamija koje žigoše *Lamennais*, protivnik ustanika, čovek iz grupe oko lista «Le National», u svom listu «*Le Peuple constituant*»^[147], koje žigoše stalno viteški nastrojeni *Larochejaquelein* u Nacionalnoj skupštini.^[129] Cela ta laž počiva na sasvim neproverenoj tvrdnji *jednog* dopisničkog biroa, koju list «*Le Moniteur*» nije potvrdio, da je nađeno *jedanaest* leševa koji su bili obeleženi sa T.F.¹ A u kojoj revoluciji se nije našlo tih jedanaest leševa? I koja revolucija neće žigosati tim znakom jedanaest puta 100 ljudi?

Napomenimo da listovi, proklamacije i iluminacije pobednika svedoče da su oni ljude izglednjavali, dovodili do očajanja, klali, streljali, žive zaziđivali, deportovali ih i leševe skrnavili. A protiv pobedenih postoje — jedino *anegdote* koje priča samo «*Le Constitutionnel*», prešampava «*L'Indépendance*», a «*Kölnische*» prevodi na nemački. Nema većeg vredanja istine nego hteti je dokazivati *anegdotom* — kaže Hegel.

Pred kućama u Parizu sede žene i čupaju šarpije za ranjenike, čak i za ranjene ustanike. A urednici lista «*Kölnische Zeitung*» sipaju na njihove rane *sumporna kiselina*.

Nas su denuncirali buržoaskoj policiji. Mi, zauzvrat, preporučujemo *radnicima*, «nesrećnicima», da se kod besmrtnog trijumvirata Dumont — Brüggemann — Wolfers dobro obaveste o «svojim istinskim pravima i dužnostima, da se upute u *nauku* koja vodi redu, koja stvara istinskog građanina».

Naslov originala:

*Die «Kölnische Zeitung»
über die Junirevolution*

[«*Neue Rheinische Zeitung*», br. 31
od 1. jula 1848]

¹ travaux forcés — prisilni radovi, robija

[Friedrich Engels]

Junska revolucija

[Tok ustanka u Parizu]

**Malo-pomalo dolazimo do mogućnosti da sagledamo čitavu junsku revoluciju; izveštaji se upotpunjavaju, činjenice se daju odvojiti i od glasova i od laži, karakter ustanka se ocrta sve jasnije. A što nekome više polazi za rukom da događaje četiri junska dana shvati u njihovoj unutrašnjoj vezi, to ga više začuđuju kolosalne dimenzije ustanka, herojska smelost, brzo improvizovana organizacija, jednodušnost ustanika.

Plan bitke radnika koji je, kako se govori, izradio Kersausie, Raspailov prijatelj i bivši oficir, bio je sledeći:

Trebalo je da ustanici nastupaju koncentrično u četiri kolone u pravcu Gradske većnice.

Prva kolona, čija su operacijska baza bila predgrađa Montmartre, La Chapelle i La Villette, trebalo je da se kreće od barijerâ Poissonnière, Rochechouart, Saint-Denis i La Villette k jugu, da zaposedne bulevare i da se približi Gradskoj većnici krećući se ulicama Montorgueil, Saint-Denis i Saint-Martin.

Druga kolona, čija su baza bila predgrađa Temple i Saint-Antoine, nastanjena skoro isključivo radnicima i štíčena kanalom Saint-Martin kretala bi se k istom centru ulicama Temple i Saint-Antoine i kejevima severne obale Sene, a i svim paralelnim ulicama gradskih kvartova koji leže između njih.

Treća kolona bi pošla od predgrađa Saint-Marceau i kretala bi se ulicom Saint-Victor i kejevima leve obale Sene da bi izbila na ostrvo Cité.

Četvrta kolona, oslonjena na predgrađe Saint-Jacques i kraj oko Medicinske škole, imala se kretati ulicom Saint-Jacques, takode prema Citéu. Odavde su obe kolone, spojivši se, imale da nastupaju desnom obalom Sene i da obuhvate Gradsku većnicu s leđa i s boka.

Prema tome, plan se opravdano oslanjao na one delove grada u kojima stanuju isključivo radnici, delove koji obuhvataju celu istočnu polovinu Pariza u polukrugu, a postaju sve širi što se ide dalje na istok. Najpre je trebalo očistiti istok Pariza od svih neprijatelja, a zatim obema obalama Sene krenuti protiv zapada i njegovih centara — Tuileries i sedišta Nacionalne skupštine.

Te kolone imale su dobiti pomoć od velikog broja letećih odreda koji su blizu njih i između njih operisali samostalno, dizali barikade, zaposedali male ulice i održavali veze među kolonama.

Za slučaj odstupanja bile su operacijske baze jako utvrđene i po svim pravilima vojne veštine pretvorene u strahovite tvrđave, kao, na primer, Clos Saint-Lazare, predgrađe i kvart Saint-Antoine i predgrađe Saint-Jacques.

Ako je ovaj plan imao jednu grešku, ona je bila u tome što za početak operacija nije vodio računa o zapadnoj polovini Pariza. A tamo leže, s obe strane ulice Saint-Honoré, kod Les Halles i kod Palais National, mnogi za pobunjeničke akcije vrlo pogodni kvartovi, koji imaju vrlo uzane i krivudave ulice, a pretežno su nastanjeni radnicima. Bilo je važno da se ovde stvori peto žarište ustanka i time ne samo odseče Gradska većnica nego i zaposli velika masa trupa na tom isturenom bastionu. Pobjeda ustanka zavisila je od toga hoće li se što brže prodreti u centar Pariza i osigurati zauzeće Gradske većnice. Mi ne možemo znati u kojoj meri je Kersausie-u bilo nemoguće da tu organizuje ustanak. Ali je činjenica da dosad još nije uspeo nijedan ustanak ako se nije u samom početku domogao tog centra Pariza koji se graniči s Tuileries. Podsećamo samo na ustanak prilikom sahrane generala Lamarque-a¹⁴⁸, kad su ustanici tako isto prodrli do ulice Montorgueil, ali su zatim bili potisnuti.

Ustanici su nastupali po svom planu. Odmah su počeli da odeluju svoju zonu, Pariz radnika, od Pariza buržoazije, pomoću dva glavna utvrđenja: barikada kod kapije Saint-Denis i barikada na Citéu. Iz prvih su bili potisnuti, druge su održali. Prvi dan, 23. jun, bio je samo predigra. Plan ustanika već se jasno ocrtavao (njega je list »Neue Rheinische Zeitung« potpuno ispravno shvatao od samog početka, vidi br. 26, poseban prilog¹), naročito posle prvih čarki predstraža ujutro tog dana. Bulevar Saint-Martin, koji preseca operacijski pravac prve kolone, postao je poprište žestokih borbi, koje su se ovde završile pobedom »reda«, koju je delimično omogućio lokalitet.

Prilazi Citéu bili su zaštićeni — s desne strane letećim odredom, koji se učvrstio u ulici Planche-Mibray, a s leve strane trećom i četvrtom kolonom, koje su zaposlele i utvrdile tri južna mosta Citéa. I ovde se zametnula vrlo žestoka borba. »Redu« je pošlo za rukom da se domogne mosta Saint-Michel i prodre do ulice Saint-Jacques. On se zavaravao tim da će pobuna do večeri biti ugušena.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 99-101.

Ako se plan ustanika već jasno ocrtavao, za plan »reda« to važi u još većoj meri. Njegov plan se za prvi mah sastojao samo u tome da se ustanak uguši svim sredstvima. Tu nameru on je objavio ustanicima topovskim zrnima i kartečima.

Ali vlada je mislila da ima prema sebi sirovu bandu običnih emeu-tiers-a¹ koji dejstvuju bez plana. Očistivši do večeri glavne ulice, izjavila je da je pobuna ugušena i osvojene delove grada zaposela je trupama krajnje nemarno.

Ustanici su umeli odlučno iskoristiti tu nemarnost da posle čarki predstraža od 23. juna zametnu veliku bitku. Uopšte, čovek se mora diviti tome kako su radnici brzo shvatili operacijski plan, kako su podjednako pomagali jedni druge, kako su vešto umeli da iskoristavaju tako kompleksan teren. To se naprosto ne bi moglo objasniti da radnici nisu već u nacionalnim radionicama^[115] bili prilično vojnički organizovani i podeljeni na čete, tako da je njihovu industrijsku organizaciju samo trebalo preneti na njihovu vojnu delatnost pa da se odmah formira potpuno organizovana armija.

Ujutro 24. juna izgubljeni teren ne samo što je bio ceo vraćen nego je bio osvojen i novi. Doduše, linija bulevarâ do bulevara Temple ostala je zaposednuta od trupa, a time je prva kolona bila odsečena od centra, ali zato je druga kolona od kvarta Saint-Antoine toliko napredovala da je gotovo opkolila Gradsku većnicu. Ona je svoj glavni stan smestila u crkvi Saint-Gervais, 300 koračaja od Gradske većnice, osvojila samostan Saint-Merry i okolne ulice, prodrila daleko iza Gradske većnice i zajedno s kolonama Citéa gotovo je sasvim odsekla. Ostao je otvoren samo jedan prilaz: kejovi desne obale. Na jugu je čitavo predgrađe Saint-Jacques bilo ponovo zaposednuto i pripremljen je prelazak na desnu obalu.

Sad se nipošto nije smelo gubiti vreme; Gradska većnica, revolucionarni centar Pariza, bila je ugrožena i morala bi pasti da nisu bile preduzete najodlučnije mere.

** Prestrašena Nacionalna skupština imenovala je Cavaignaca za diktatora^[127], a on je, još od Alžira naviknut da »energično« intervenise, znao šta je trebalo raditi.

Odmah je 10 bataljona krenulo duž širokog Quai de l'École ka Gradskoj većnici. Oni su odsekli veze ustanika Citéa s desnom obalom, obezbedili Gradsku većnicu, pa čak i omogućili napade na barikade podignute oko nje.

Ulica Planche-Mibray i njen produžetak ulica Saint-Martin, bile su očišćene, i konjica ih je stalno držala u tom stanju. Most Notre-Dame, koji stoji sa suprotne strane i vodi u Cité, bio je očišćen teškom artiljerijom, a onda je Cavaignac krenuo pravo na Cité da bi tamo po-

¹ pobunjenikâ

stupio »energično«. Glavno uporište ustanika, »Belle Jardinière«¹, bilo je najpre porušeno topovskim zrnima, a zatim zapaljeno raketama; Rue de la Cité bila je takođe osvojena topovskim zrnima; tri mesta koja vode na levu obalu zauzeta su na juriš i ustanici na levoj obali snažno su potisnuti. U isto vreme 14 bataljona koji su stajali na trgu Grève i na kejevima oslobodili su već opsednutu Gradsku većnicu, a crkva Saint-Gervais pretvorila se od komandnog mosta u odsečenu predstražu ustanika.

Ulica Saint-Jacques bila je tučena artiljerijskom vatrom ne samo od strane Citéa, nego je na nju i s leve obale izvršen bočni napad. General Damesme nadirao je duž Luxembourga prema Sorboni, osvojio Quartier latin i poslao svoje kolone protiv Panthéona. Trg Panthéona bio je pretvoren u strašnu tvrđavu, ulica Saint-Jacques bila je već davno zauzeta, a tu je »red«² još uvek imao pred sobom nepristupačan bastion. Topovi i napadi bajonetima bili su uzaludni, dok naposljetku nisu zamorenost, nedostatak municije i pretnja buržuja paležom primorali 1500 radnika, opkoljenih sa svih strana, na predaju. U isto vreme pao je trg Maubert, posle duge, hrabre odbrane, u ruke »reda«, a ustanici su, potisnuti iz svojih najutvrđenijih položaja, bili prinuđeni da napuste čitavu levu obalu Sene.

Međutim su položaji trupa i nacionalnih gardista na bulevarima na desnoj obali Sene takođe bili iskorišteni za dejstvo u oba pravca. Lamoricière, koji je tu komandovao, naredio je da se ulice predgrađa Saint-Denis i Saint-Martin, bulevar Temple i polovina ulice Temple očiste vatrom teške artiljerije i brzim napadima trupa. Mogao se pohvaliti da je do večeri postigao sjajne rezultate. Prvu kolonu odsekao je i napola opkolio u Clos Saint-Lazare, drugu kolonu je potisnuo i svojim napredovanjem na bulevarima zabio u nju klin.

Čime je Cavaignac postigao te uspehe?

Prvo, ogromnom nadmoćnošću snaga koju je mogao razviti protiv ustanika. On je 24. juna imao na raspolaganju ne samo 20 000 vojnika pariskog garnizona, 20 000 do 25 000 mobilnih gardista i 60 000 do 80 000 nacionalnih gardista, nego i Nacionalnu gardu čitave okolice Pariza i nekih udaljenijih gradova (20 000 do 30 000 ljudi) i, dalje, 20 000 do 30 000 vojnika najhitnije pozvanih iz okolnih garnizona. Ujutro 24. juna imao je već na raspolaganju mnogo više od 100 000 ljudi, a taj broj se do večeri povećao još za polovinu. A ustanici su imali najviše 40 000 do 50 000 ljudi.

Drugo, brutalnim sredstvima koja je primenio. Dotad je na ulicama Pariza samo *jedanput* pucano iz topova — meseca vendemiaire-a² 1795, kad je Napoléon kartečima rasterao ustanike u ulici Saint-Honoré.^[149] Ali protiv barikada, protiv kuća još nikad nije bila upotreb-

¹ »Lepa vrtlarica« — poznata robna kuća s odevnim predmetima.

² oktobra

ljena artiljerija, a još manje su bile upotrebljavane granate i zapaljive rakete. Narod još nije bio pripremljen za takvu borbu; od toga se ničim nije mogao braniti, a jedino protivrjedstvo — palež, protivilo se njegovoj plemenitosti. Narod do tada nije imao pojma o takvom alžirskom vođenju rata usred Pariza. Zato je odstupio, a njegovo prvo odstupanje donelo je njegov poraz.

Dvadeset petog juna Cavaignac je krenuo napred s mnogo većim snagama. Položaji ustanika bili su svedeni na jedan jedini kvart, na predgrađa Saint-Antoine i Temple; osim toga, držali su još dva isturena položaja, Clos Saint-Lazare i deo kvarta Saint-Antoine do mosta Damiette.

Cavaignac, koji je ponovo dovukao 20 000 do 30 000 ljudi pojačanja sa znatnim artiljerijskim parkom, naredio je da se najpre napadnu izolovane predstraže ustanika, u prvom redu Clos Saint-Lazare. Tu su ustanici bili utvrđeni kao u nekoj citadeli. Posle dvanaest časova pucanja iz topova i bacanja granata, Lamoricière-u je najzad pošlo za rukom da istera ustanike iz njihovih položaja i da zaposedne Clos Saint-Lazare, no to mu je pošlo za rukom tek pošto je sebi obezbedio mogućnost da bočno napadne od ulica Rochechouart i Poissonnière i pošto je srušio barikade prvog dana sa 40, a drugog dana sa još više topova.

Drugi deo njegove kolone prodro je kroz predgrađe Saint-Martin u predgrađe Temple, ali nije postigao veliki uspeh; treći deo nastupao je duž bulevarâ ka Bastilji, ali ni taj nije dopro daleko jer je ovde red najstrašnijih barikada podlegao tek posle dugog otpora i žestoke topovske vatre. Kuće su ovde bile užasno razorene.

Duvivier-ova kolona, koja je napadala od Gradske većnice, sve dalje je, pod neprestanom topovskom vatrom, potiskivala ustanike. Bila je zauzeta crkva Saint-Gervais, ulica Saint-Antoine očišćena u znatnoj udaljenosti od Gradske većnice, a sa nekoliko kolona koje su nastupale duž keja i ulica paralelnih s njim bio je zauzet most Damiette, posredstvom kojega su se ustanici kvarta Saint-Antoine oslanjali na ustanike ostrva Saint-Louis i Cité. Kvart Saint-Antoine bio je zaobiden s boka, i ustanicima je preostalo samo još odstupanje u predgrađe, koje su oni izvršili vodeći žestoke bojeve s kolonom koja je nastupala duž kejova do ušća kanala Saint-Martin i otuda pored kanala bulevarom Bourdon. Nekoliko odsečenih ustanika bilo je masakrirano, samo ih je malo bilo zarobljeno.

Tom operacijom bili su osvojeni kvart Saint-Antoine i Trg Bastilje. Predveče je Lamoricière-ovoj koloni pošlo za rukom da sasvim osvoji bulevar Beaumarchais i da se na trgu Bastilje spoji s Duvivier-ovim trupama.

Osvojenje mosta Damiette omogućilo je Duvivier-u da izbaci ustanike s ostrva Saint-Louis i nekadašnjeg ostrva Louvier.^[131] On je to uradio s priznanja vrednom primenom varvarstva koje je činio u Alžiru. Malo u kom delu grada je teška artiljerija uspela da napravi

takvu pustoš kao upravo na ostrvu Saint-Louis. Ali šta je marilo? Ustanici su bili izbačeni ili masakrirani, i »red« je trijumfovao nad ruševinama natopljenim krvlju.

Na levoj obali Sene ostao je da se osvoji još jedan položaj. Austerlički most, koji istočno od kanala Saint-Martin spaja predgrađe Saint-Antoine s levom obalom Sene, bio je snažno zabarikadiran, a na levoj obali, gde dodiruje trg Valhubert, ispred Botaničke bašte, bio je izgrađen jak mostobran. Taj mostobran, posle pada Panthéona i trga Maubert poslednje utvrđenje ustanika na levoj obali, zauzet je posle žilave odbrane.

Tako je idućeg dana, 26. juna, ustanicima ostala samo njihova poslednja tvrđava, predgrađe Saint-Antoine i deo predgrađa Temple. Ni jedno ni drugo predgrađe nisu mnogo podesna za ulične borbe; ona imaju prilično široke i gotovo sasvim prave ulice, koje ostavljaju široko polje za dejstvo artiljerije. Sa zapadne strane izvrsno su zaštićena kanalom Saint-Martin, ali sa severa su, naprotiv, sasvim otvorena. S te strane pet ili šest pravih i širokih ulica spuštaju se pravo u srce predgrađa Saint-Antoine.

Glavna utvrđenja bila su izgrađena na trgu Bastilje i u najvažnijoj ulici celog kvarta — u ulici Faubourg Saint-Antoine. Tu su bile podignute veoma moćne barikade, jedne zidane od krupnih uličnih kocaka, druge sastavljene od greda. One su stvarale kut okrenut unutra, delom da bi oslabile dejstvo topovskih zrna, delom da bi produžile liniju odbrane i omogućile unakrsnu vatru. U kućama su bili probijeni granični zidovi i time spojen čitav niz kuća, tako da su ustanici, prema potrebama momenta, čas otvarali na trupe pušчанu vatru čas se povlačili iza svojih barikada. Mostovi i kejovi na kanalu, a tako isto i ulice paralelne s kanalom, bili su takođe jako utvrđeni. Ukratko, oba još zaposednuta predgrađa ličila su na kompletnu tvrđavu u kojoj su trupe morale krvlju osvajati svaki pedalj zemlje.

Dvadeset šestog ujutro trebalo je da ponovo počne borba. Ali Cavaignac nije imao nimalo volje da pošalje svoje trupe u taj splet barikada. Zapretio je bombardovanjem. Dovezeni su merzeri i haubice. Pregovaralo se. Za to vreme Cavaignac je naredio da se miniraju najbliže kuće — što se, dakako, zbog kratkoće vremena i zbog kanala koji je s jedne strane zaštićivao barikade, moglo uraditi samo u vrlo ograničenoj meri; on je takođe naredio da se iz već zaposednutih kuća uspostave unutrašnje komunikacije sa susednim kućama otvorima u graničnim zidovima.

Pregovori su se razbili; borba je počela ponovo. Cavaignac je naredio generalu Perrot-u da napada od predgrađa Temple, a generalu Lamoricière-u — od Trga Bastilje. Sa oba mesta otvorena je jaka topovska vatra na barikade. Perrot je prodirao prilično brzo, zauzeo ostatak predgrađa Temple i na nekoliko mesta izbio čak u predgrađe Saint-Antoine. Lamoricière je napredovao sporije. Prve barikade odolele

su njegovim topovima, iako su njegove granate zapalile prve kuće predgrada. Pregovarao je još jedanput. Sa časovnikom u ruci čekao je na minut u kome će imati zadovoljstvo da najnaseljeniji kvart Pariza spravni sa zemljom. Tada naposljetku deo ustanika kapitulira, dok se drugi, napadnut s boka, posle kratke borbe povlači iz grada.

To je bio kraj junskih barikadnih borbi. Van grada planule bi još streljačke čarke, no one su bile bez ikakvog značaja. Ustanici koji su bežali bili su raspršeni po okolici i konjica ih je hvatala pojedinačno.

Dali smo ovaj čisto vojni prikaz borbe da bismo našim čitaocima pokazali s kakvom su se herojskom hrabrošću, s kakvom slogom, s kakvom disciplinom i kakvom vojnom umešnošću tukli pariski radnici. Njih 40 000 borilo se četiri dana protiv četverostruko jačeg neprijatelja. A samo su za dlaku bili daleko od pobeđe. Samo za dlaku, i oni bi se učvrstili u centru Pariza, zauzeli bi Gradsku većnicu, postavili privremenu vladu i udvostručili svoj broj kako iz osvojenih delova grada tako i iz Mobilne garde, kojoj bi tada bio potreban samo mali podsticaj pa da pređe na stranu radnika.

Neki nemački listovi su tvrdili da je to bila odlučujuća bitka između crvene i trobojne republike, između radnika i buržuja. Mi smo uvereni da ova bitka ne odlučuje *ništa* drugo osim unutrašnjeg raspada među samim pobiđiocima. Uostalom, tok cele stvari pokazuje da radnici moraju pobediti u nedalekoj budućnosti, čak i onda ako se stvar posmatra sa čisto vojne strane. Ako je 40 000 pariskih radnika moglo učiniti tako mnogo protiv četverostruko nadmoćnijeg protivnika, šta će tek učiniti celokupna masa pariskih radnika kad bude dejstvovala jednodušno i povezano!

Kersausie je zarobljen i u ovom momentu možda već streljan. Buržuji ga mogu ubiti, ali mu ne mogu oduzeti slavu *prvog organizatora ulične borbe*. Mogu ga ubiti, ali nikakva sila na svetu neće sprečiti da se njegovi pronalasci ne koriste ubuduće u svim uličnim borbama. Mogu ga ubiti, ali ne mogu sprečiti da njegovo ime zauvek uđe u istoriju kao ime *prvog barikadnog vojskovođe*.

Naslov originala:

Die Junirevolution

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 31 i 32
od 1. i 2. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Nemačka spoljna politika

Keln, 2. jula. Huškati narode jedan na drugi, iskorištavati jedan narod za ugnjetavanje drugog i na taj način se starati za produženje apsolutne vlasti vladara — to je bila veština i posao dosadašnjih vlastodržaca i diplomata. Nemačka se u tom pogledu istakla. Ona je, ako imamo u vidu samo poslednjih 70 godina, za englesko zlato isporučivala Britancima svoje landsknehte protiv Severnoamerikanaca, koji su se borili za svoju nezavisnost. Kad je izbila prva francuska revolucija, opet su se upravo Nemci dali, kao čopor besnih pasa, nahuškati na Francuze; oni su u brutalnom manifestu vojvode od Braunschweiga^[150] pretili da će Pariz sravniti sa zemljom; oni su sa izbeglim plemićima konspirisali protiv novog poretka u Francuskoj i za to od Engleza primali platu pod nazivom supsidijâ. Kad su Holandani za poslednja dva veka smislili jednu jedinu pametnu misao — da učine kraj čudovišnom gazdovanju oranske dinastije i svoju zemlju proglase republikom^[151], opet su se upravo Nemci poneli kao dželatli slobode. I Švajcarska zna mnogo da kaže o nemačkom susedstvu, a Ugarska će se veoma sporo oporavljati od štete koju joj je nanela Austrija, nemački carski dvor. Čak u Grčku slate su nemačke plaćeničke čete koje su dragom Ottu^[152] morale da podupiru klimavi prestočić, i čak u Portugal slati su nemački policajci. A kongresi posle 1815, vojni pohodi Austrije na Napulj, na Torino, Romanju, zatočenje Ipsilantija, pod pritiskom Nemačke vođeni ugnjetački rat Francuske protiv Španije,^[153] Dom Miguel^[154] i Don Carlos^[155] potpomagani od Nemačke, reakcija u Engleskoj naoružana hanoveranskim trupama, Belgija raskomadana i termidorizovana zahvaljujući nemačkom uticaju, u najdubljoj unutrašnjosti Rusije Nemci kao glavna uporišta onog *jednog* autokrate i malih autokratâ, cela Evropa preplavljena Koburzima!

Pomoću nemačke soldateske Poljska je opljačkana i raskomadana, Krakov mučki umoren^[45]. Pomoću nemačkog novca i krvi Lombardija

i Venecija porobljene i iscedene, u celoj Italiji, posredno ili neposredno, svaki oslobodilački pokret ugušen bajonetom, vešalima, tamnicom i galijama.¹ Spisak grehova je mnogo duži, zaključimo ga!

Krivica za niskosti koje su uz pomoć Nemačke izvršene u drugim zemljama ne pada samo na vlade nego velikim delom i na sam nemački narod. Da nije bilo njegove zaslepljenosti, njegovog ropskog duha, njegove spremnosti da bude landskneht, »dobročudan« krvnikov pomoćnik i poslušno oruđe gospode »po milosti božjoj«, nemačko ime bilo bi manje omraženo, proklinjano i prezirano u inostranstvu, od Nemačke ugnjeteni narodi bili bi već davno došli do normalnih uslova za slobodan razvitak. Sada kad Nemci zbacuju vlastiti jaram sa sebe, čitava njihova politika prema inostranstvu mora se menjati. Inače će naša mlada, gotovo samo naslućivana sloboda biti okovana u iste okove kojima mi okivamo druge narode. Nemačka se oslobađa u onoj istoj meri u kojoj ostavlja slobodu susjednim narodima.

Napokon se mrak doista raspršuje. Laži i izvrtanja koje su stari vladini organi tako marljivo širili o Poljskoj i Italiji, pokušaji da se izazove veštačka mržnja, visokoparne fraze da se radi o nemačkoj časti, o nemačkoj moći, — sve te magične formule su izgubile snagu. Samo onde gde se pod tim patriotskim arabeskama krije materijalni interes, samo kod jednog dela krupne buržoazije koja s tim oficijelnim patriotizmom pravi poslove, oficijelni patriotizam još pravi poslove. To reakcionarna partija zna i iskorištava. Ali velika masa nemačkog srednjeg staleža i radničke klase shvata ili oseća da je sloboda susjednih naroda garancija njihove vlastite slobode. Da li je rat Austrije protiv samostalnosti Italije, da li je rat Pruske protiv uspostavljanja Poljske popularan, ili su, naprotiv, jedan i drugi raspršili poslednje iluzije o tim »patriotskim« krstaškim pohodima? Ali ni to sagledavanje ni to osećanje nisu dovoljni. Da se krv i novac Nemačke ne bi protiv njenog vlastitog interesa duže traćili za ugnjetavanje drugih nacija, mi moramo izvojevati stvarnu narodnu vladu, stara zgrada mora biti srušena do samih temelja. Tek tada će krvava i u isti mah kukavička politika starog, opet obnovljenog sistema ustupiti mesto internacionalnoj politici demokratije. Kako da istupite demokratski prema inostranstvu dok je demokratija sputana u zemlji? U međuvremenu mora se s ovu i s onu stranu Alpa učiniti sve da se demokratski sistem na svaki način pripremi. *Talijani* se brinu da bude dovoljno izjava iz kojih će se jasno videti njihova prijateljska raspoloženja prema Nemačkoj. Podsećamo ovde na manifest privremene vlade u Milanu nemačkom narodu^[156] i na mnogobrojne u istom duhu pisane članke u talijanskoj štampi. Pred nama je novo svedočanstvo tih raspoloženja, privatno pismo upravnog odbora lista »*L'Alba*«, koji izlazi u Firenci, upućeno redakciji lista »*Neue Rheinische Zeitung*«. Datirano je 20. juna, i u njemu se, između ostalog, kaže:

¹ Vidi u ovom tomu, str. 313-318.

* . . Srdačno vam zahvaljujemo na poštovanju koje gajite prema našoj sirotoj Italiji.¹ Iskreno vas uveravajući da svi Talijani znaju ko zapravo dira u njihovu slobodu i bori se protiv nje i da njihov smrtni neprijatelj nije moćni i velikodušni nemački narod, nego, naprotiv, njegova despotska, nepravedna i okrutna vlada; uveravajući vas da svaki pravi Talijan čezne za trenutkom kada će, slobodan, moći da pruži ruku nemačkom bratu, koji će, kad njegova nezastariva prava budu jednom uspostavljena, znati da ih brani i da ih sam poštuje, a tako isto da im pribavi poštovanje kod sve svoje braće. Uzdajući se u principe čije brižljivo razvijanje postavljate kao svoj zadatak, potpisujemo se s osobitim poštovanjem

vaši odani prijatelji i braća
[potpis] *L. Alinari*

»Alba« je jedan od malog broja listova koji u Italiji odlučno zastupa demokratske principe.

Naslov originala:
Auswärtige deutsche Politik

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 33
od 3. jula 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 7-8.

Marrast i Thiers

* Čitaocima lista »Neue Rheinische Zeitung« neprestano smo skretali pažnju na intrige partije oko lista »Le National«^[132] otelovljene u *Marrast-u*. Išli smo za njom skrivenim putevima kojima se ta partija nastoji dočepati diktature. Pokazivali smo u isto vreme kako Marrast-ova diktatura povlači za sobom Thiers-ovu diktaturu.

Koliko partija »Le National« usled svoje pobede već podleže Thiers-ovoj partiji^[157], koja je sad prisno spojena s dinastičkom opozicijom^[135], jasno proizlazi iz nekoliko činjenica.

Imenovanje *Carnot-a*, čoveka iz grupe »Le National«, za ministra izazvalo je huku i buku u Nacionalnoj skupštini. *Marie* kao kandidat za predsednika Nacionalne skupštine imao je za rivala *Dufaure-a* i prošao je samo zato, kako kaže list »Debats«^[144], što je *Marie* važio kao »najmudriji i najumereniji član stare Izvršne komisije«, tj. što je učinio najviše ustupaka staroj dinastičkoj partiji, što je sastavio nacrt zakona o zabrani okupljanja, kao nastavak septembarskih zakona^[6], predlagao ga i branio u Nacionalnoj skupštini. Ostaje činjenica da je za izbor predsedništva Nacionalne skupštine bacana kocka na »Marrast« i na »Thiers«.

Ali to ne zadovoljava »dinastičku opoziciju«. Jedan od prvih zakona koje ona priprema jeste zakon o municipalnim većima, zakon koji je upravljen direktno protiv samovlašća i uticaja Marrast-a, pariskog gradonačelnika. I — Marrast će pasti.

Za nekoliko dana će se cela Nacionalna skupština pobiti između sebe do krvi. Reakcija će ići dalje, sve do isključenja partije lista »Le National« od svake vlasti. »Republika« i »dinastička opozicija« još jedanput će stajati jedna prema drugoj, ali republika više neće pobediti u uslovima kakvi su bili u februaru.

Narod se više neće predavati iluzijama. On više neće osvetu »odgadati na dugi rok«, kako kaže *Caussidière*, i više neće osećanja gneva »baciti u talase Stiksa«^[158]. Qui vivra verra.¹

Naslov originala:
Marrast und Thiers

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 33
od 3. jula 1848]

¹ Ko poživi, videće

[Friedrich Engels]

Sporazumske debate

****Keln, 2. jula.** Posle tragedije — idila, posle grmljavine pariskih junskih dana — dobovanje berlinskih sporazumaša. Tu gospodu smo sasvim bili izgubili iz vida i sad nalazimo da je g. Camphausen držao tužan oprostajni govor, a g. Hansemann podnosio program nove vlade^[25] u istom momentu kada je Cavaignac bombardovao predgrade Saint-Antoine.

Pre svega, primećujemo sa zadovoljstvom da je g. Hansemann poslušao naš savet¹ i nije postao ministar predsednik. On je spoznao da je veća stvar *praviti* ministre predsednike nego *biti* ministar predsednik.

Nova vlada jeste i ostaje, uprkos posuđenom imenu (prête-nom) Auerswald, *Hansemannova* vlada. Ona se izdaje za takvu predstavljajući se kao vlada *dela*, izvođenja. Gospodin Auerswald doista nema pretenziju da bude ministar dela!

Program g. Hansemanna je poznat. Nećemo ulaziti u njegove političke tačke, one su već postale hrana više ili manje sitnih nemačkih listova. Samo jednu tačku nije se niko usuđivao da dotakne. A da g. Hansemann ne bi bio prikraćen, mi ćemo nadoknaditi ono što je propušteno.

Gospodin Hansemann izjavljuje:

«Za oživljenje privredne delatnosti, dakle za odstranjenje nemaštine radnih klasa naroda, nema zasad efikasnijeg sredstva od uspostavljanja poljuljanog poverenja u održavanje reda i čvrstog utemeljenja ustavne monarhije u što skorije vreme. Radeći svim snagama na postizanju toga cilja, *mi se tako najsigurnije borimo protiv nezaposlenosti i nemaštine.*»

Na početku svog programa g. Hansemann je već rekao da će u tu svrhu predložiti nove represivne zakone ukoliko staro zakonodavstvo (policijske države!) ne bude dovoljno.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 87-88.

Ovo je dosta jasno. Staro despotsko zakonodavstvo nije dovoljno! Ne spada u resor ministra javnih radova, niti u resor ministra finansija, nego u resor ministra *vojnog* da eliminiše nemaštinu radnih klasa! Represivni zakoni na prvom mestu, a karteći i bajoneti na drugom — doista »nema efikasnijeg sredstva«! Hoće li g. Schreckenstein, čije samo ime, kako je rečeno u jednoj vestfalskoj adresi^[159], uliva strah¹ smutljivcima, zaželeti da nastavi svoja trijerska junaštva^[160] i da postane Cavaignac u smanjenoj pruskoj meri?

No osim tog »najefikasnijeg« sredstva, g. Hansemann ima i druga:

•Ali za tu svrhu je *takode* potrebno zaposliti ljude na javnim radovima, koji donose zemlji istinsku korist.•

Dakle, g. Hansemann će ovde »preduzeti još mnogo obimnije radove za dobro svih radnih klasa naroda« nego g. Patow. No on će to učiniti »čim vladi pode za rukom da odstrani nemirima i *podstrekanjima* pothranjivane strepnje od rušenja državnog poretka i *ponovo uspostavi* ono opšte *poverenje* koje je nužno za pribavljanje potrebnih *novčanih sredstava*«.

Gospodin Hansemann ne može trenutno preduzeti nikakve radove jer ne može dobiti novac. On će moći dobiti novac tek onda kad bude uspostavljeno poverenje. Ali čim bude uspostavljeno poverenje, radnici će, kako on sam kaže, naći zaposlenje, i vlada *neće više morati* da im ga nalazi.

U tom nimalo poročnom, nego građanski veoma kreposnom krugu vrte se mere g. Hansemanna za eliminisanje nemaštine. Trenutno g. Hansemann nema da pruži radnicima ništa drugo do septembarske zakone^[6] i minijaturnog Cavaignaca. Doista, to je vlada *dela!*

U pitanje priznanja revolucije u programu nećemo dalje ulaziti. »Dobro obavешteni dopisnik« lista »Kölnische Zeitung«, koji se potpisuje šifrom G, već je nagovestio publici u kojoj je meri g. Hansemann spasao pravno tle na dobro susednih publicista.^[161] Gospodin Hansemann je priznao revoluciji da ona, u osnovi, nije bila revolucija.

Tek što je g. Hansemann završio, digao se ministar predsednik *Auerswald*, koji je ipak morao nešto da kaže. Izvadio je ispisanu cedulju i pročitao otprilike ovo, ali bez rimâ:

Gospodo moja, počašćen sam mnogo
Boravkom kratkim u vašoj sredini,
Tolikih blagorodnih duhova urlik
Upućen meni, srećnim me čini.

Šta ja u trenutku ovom osećam
To ničim se uopšte meriti ne da.
Ah! Čas ovaj lepi proveden s vama
Nezaboravan za me je, lepši ma od čega.^[162]

¹ igra reči: Schrecken — strah

Napominjemo da smo prilično nerazumljivoj cedulji g. ministra predsednika ovde dali najpovoljnije tumačenje.

Tek što je g. Auerswald završio, skače naš Hansemann ponovo sa sedišta kako bi postavljanjem pitanja poverenja dokazao da je ostao onaj stari. On zahteva da se nacrt adrese¹ vrati komisiji i kaže:

«Prijem na koji ovaj prvi predlog bude naišao kod Skupštine biće merilo većeg ili manjeg poverenja kojim visoka Skupština prima novu vladu.»

To je ipak bilo odviše. Poslanik *Weichsel*, nesumnjivo čitalac lista »*Neue Rheinische Zeitung*«², naljučen trči k tribini i odlučno protestuje protiv ovog nepromenljivog metoda da se postavlja pitanje poverenja. Dotle je sve išlo lepo. Ali kad Nemac jedanput uzme reč, on ne dopušta da mu je ubrzo oduzmu, i tako se g. Weichsel upustio u dugu raspravu o ovom i onom, o revoluciji, o godini 1807. i godini 1815, o toplom srcu pod bluzom i o više drugih stvari. A sve to zato jer je »nužno da se on izgovori do kraja«. Strahovita buka, pomešana s nekoliko uzvika »bravo« na levlci, primorala je vrlo muža da side s tribine.

Gospodin Hansemann je uveravao Skupštinu da je vlada daleko od namere da *lakomisleno* postavlja pitanja poverenja. Pa i ovog puta to nije celo, nego je samo delimično pitanje poverenja; ne vredi, dakle, truda da se o tome dalje govori.

Tada se raspreda debata kakva se ne čuje često. Svi govore u isti mah, skačući s predmeta na predmet. Pitanje poverenja, dnevni red, poslovnik, poljska nacionalnost, odlaganje pretresa, — sve se to meša neko vreme s poklicima »bravo« i s bukom. Naposletku g. *Parisius* primećuje da je g. Hansemann podneo u ime vlade predlog, a vlada kao takva ne može podnositi predloge, nego može davati samo saopštenja.

Gospodin *Hansemann* odgovara: on se izrekao: predlog, u osnovi, nije predlog, nego je naprosto vladina želja.

Veliko pitanje poverenja svodi se, dakle, na puku »želju« gospode ministara!

Gospodin *Parisius* skače s leve strane na tribinu. Gospodin *Ritz* s desne. Na tribini se susreću. Sukob je neizbežan — ni jedan ni drugi junak neće da popusti, i tada uzima reč predsednik g. *Esser*, a oba junaka vraćaju se na svoja mesta.

Gospodin *Zachariä* predlog vlade podnosi kao svoj i zahteva da se debata odmah nastavi.

Gospodin *Zachariä*, uslužni pomagač ove kao i predašnje vlade, koji se i pri podnošenju predloga od strane *Berendsa* jednim u pravi čas predloženim amandmanom pojavio kao anđeo spasitelj³, smatra da za motivisanje svog predloga ne treba više ništa da kaže. Ono što je kazao g. ministar finansija sasvim je dovoljno.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 45-46 — ² Isto, str. 25-27 — Isto, str. 64.

Raspreda se duže debata s neizbežnim amandmanima, prekidanjem, dobovanjem po klupama, lupom i cepidlačenjem o poslovniku. Ne treba zahtevati da naše čitaoce vodimo kroz taj lavirint; mi im možemo u tom haosu otvoriti samo nekoliko ohrabrujućih perspektiva.

1. Poslanik *Waldeck* nas poučava: adresa ne može ići nazad komisiji, jer komisija više ne postoji.

2. Poslanik *Hüffer* izlaže: adresa nije odgovor kruni nego ministrima. Ministri koji su sastavili prestonu besedu više ne postoje; kako ćemo, dakle, odgovoriti nekome ko više ne postoji?

3. Poslanik *D'Esther* izvlači otud u formi amandmana ovaj zaključak: Skupština želi da adresa ne bude usvojena.

4. Taj amandman odstranjuje predsednik *Esser* na ovaj način: ovaj predlog je, izgleda, nov predlog, a ne amandman.

To je ceo kostur debate. Oko tog tankog kostura grupiše se masa spužvastog mesa u obliku govora gospode ministara Rodbertusa i Kühlwettera, gospode poslanika Zachariä, Reichenspergera II, itd.

Situacija je vanredno čudna. Kao što kaže sam g. Rodbertus, »u istoriji parlamenta nije se čulo da je neka vlada demisionirala dok je pred njom bio nacrt adrese i kad je trebalo da o njemu počne debata«! Pruska ima uopšte sreću da su se u njenih prvih šest parlamentarnih nedelja dogodile gotovo samo u »istoriji parlamenta nečuvene« stvari.

Gospodin Hansemann je u istom škripcu kao i Skupštinski dom. Adresa, očigledno odgovor na prestonu besedu Camphausena-Hansemanna, treba da u stvari bude odgovor na program Hansemanna-Auerswalda. Komisija, koja je predusretljiva prema Camphausenu, treba stoga da pokaže jednaku predusretljivost prema g. Hansemannu. Teškoća je samo u tome kako da taj »u istoriji parlamenta nečuveni« zahtev ljudi usvoje. Upotrebljavaju se sva sredstva. Rodbertus, ta Eolova harfa levoga centra, romori svoje najnežnije tonove. Kühlwetter utišava na sve strane; ta moguće je, veli da se pri novom ispitivanju nacrt adrese »dode do uverenja da *ni sad ne treba vršiti nikakvu promenu* (!), ali da bi se došlo do tog uverenja« (!!), nacrt mora još jedanput nazad u komisiju! Na kraju g. Hansemann, kome je ta duga debata, kao uvek, dosadna, preseca čvor time što direktno kaže zbog čega nacrt treba da ide nazad komisiji: on ne želi da se nove promene uvuku na stražnja vrata kao vladini amandmani; one treba da ponosno ušetaju u dvoranu na velika, širom otvorena dvokrilna vrata kao predlozi komisije.

Ministar predsednik izjavljuje da je potrebno da »vlada *sudeluje* na *ustavni* način pri sastavljanju nacrt adrese«. Šta to treba da znači i kakve ustave g. Auerswald ima pri tome u vidu, nismo u stanju da kažemo čak ni posle dugog razmišljanja. Utoliko manje što Pruska u ovom momentu *nema* nikakvog ustava.

Od govora protivne strane valja pomenuti samo dva: govor g. D'Estera i govor g. Hüffera. Gospodin D'Esther je vrlo srećno persi-

flirao program g. Hansemanna, primenivši njegove ranije prezrive izjave o apstrakcijama, beskorisnim sporovima oko principa itd. na veoma apstraktan program. D'Ester je zahtevao od vlade dela da »napokon pristupi delu i ostavi po strani principijelna pitanja«. Njegov predlog, jedini razuman predlog koji se čuo toga dana, već smo napred pomenuli.

Gospodin *Hüffer*, koji je najoštrije izrazio pravilno gledište u odnosu na adresu, formulisao ga je najoštrije i u odnosu na zahtev g. Hansemanna: vlada traži da iz poverenja prema njoj vratimo adresu komisiji i čini zavisnim svoje postojanje od naše odluke. No vlada može pretendovati na votum poverenja samo za radnje koje *vrši ona sama*, ali ne za radnje koje *ona zahteva od Skupštine*.

Ukratko: g. Hansemann je zahtevao votum poverenja, a Skupština, da poštedi g. Hansemanna od neugodnosti, izglasala je svojoj komisiji za adresu indirektan ukor. Gospoda poslanici ubrzo će pod vladom dela naučiti šta je to čuveni treasury-whip¹⁶³¹ (ministarski bič).

Naslov originala:
Vereinbarungsdebatten

[*Neue Rheinische Zeitung*,
br. 34 od 4. jula 1848]

Hapšenja

**Keln*, 3. jula. Vlada *dela* pokazuje se dosad samo kao policijska vlada. Njeno prvo delo bilo je hapšenje gospode *Monecke* i *Fernbacha* u Berlinu. Njeno drugo delo bilo je hapšenje bombardira¹ *Funka* u Sarlujju. Sad »delo« počinje i ovde u Kelnu. Jutros su uhapšeni gospoda dr *Gottschalk* i lajtnant van službe *Anneke*. Stoga pridržavamo pravo da o tome donesemo svoj sud.

Radnici će biti dovoljno mudri da se nikakvom provokacijom ne daju zavesti na neki kraval.

Naslov originala:
Verhaftungen

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 34
od 4. jula 1848]

¹ U Pruskoj najniži podoficirski čin u artiljeriji.

Hapšenja

****Keln, 4. jula.** Juče smo našim čitaocima obećali da ćemo se vratiti na hapšenje gospode dr *Gottschalka* i *Annekea*. Dosad su nam stigla podrobnija obaveštenja samo o hapšenju *Annekea*.

Ujutro između šest i sedam časova ušlo je šest do sedam žandarma u *Annekeov* stan; odmah su u hodniku grubo odgurnuli služavku i tiho se popeli uza stepenice. Trojica su ostala u predsoblju, a četvorica su prodrli u spavaću sobu gde su spavali *Anneke* i njegova žena, koja je pred porođajem. Od ta četiri stuba pravde jedan se pomalo klatio, već od ranog jutra ispunjen »duhom¹«, vodom istinskog života, prepečenicom.

Anneke je pitao šta žele. Da pođe s njima! glasilo je lakonski odgovor. *Anneke* je zamolio da poštede bar njegovu bolesnu ženu i da izadu u predsoblje. Gospoda iz svete hermandad^[164] izjavila su da ne žele napustiti spavaću sobu, terala su *Annekea* da se brzo obuče, pa mu čak nisu dopuštala da govori sa ženom. Naterivanje prelazi u predsoblju u brahijalno razračunavanje, pri čemu jedan od žandarma razbija staklena vrata u paramparčad. *Anneke* je *gurnut niza* stepenice. Četiri žandarma odvođe ga u novu hapsanu, a tri ostaju kod gospođe *Anneke* da bi je nadzirali do dolaska državnog tužioca.

Po zakonskom propisu, hapšenju mora prisustvovati bar jedan činovnik sudske policije — policijski komesar ili slično. No čemu takve formalnosti otkako narod za zastupanje svojih prava ima dve skupštine — jednu u Berlinu i jednu u Frankfurtu?

Posle pola časa došli su g. državni tužilac *Hecker* i istražni sudija *Geiger* radi pretresa kuće.

Gospoda *Anneke* se žali što je državni tužilac prepustio hapšenje brutalnim žandarmima, koje nije obuzdavalu prisustvo bilo kog lica iz magistrata. Gospodin *Hecker* izjavljuje da nije dao naredenje za brutalnosti. Kao da g. *Hecker* može da naredi da se postupa brutalno?

Gospođa *Anneke*: Čini se da su žandarmi poslani napred sami da bi se izbegla odgovornost za njihove brutalnosti. Osim toga, hap-

¹ Igra reči: *Geist* znači *duh*, ali i špirit.

šenje nije izvršeno u zakonskoj formi, jer nijedan od žandarma nije pokazao nalog za hapšenje, nego je jedan od njih izvukao iz džepa neki papirić koji Anneke nije smeo da pročita.

Gospodin *Hecker*: »Žandarmima su *sudske vlasti naredile* da izvrše hapšenje.« A zar komanda sudaca ne stoji pod komandom zakona? Državni tužilac i istražni sudija zaplenili su masu papira i letaka, među kojima i čitavu mapu gospode Anneke itd. Gospodin istražni sudija Geiger je, uzgred rečeno, designiran za *direktora policije*.

Naveče je Anneke saslušan pola časa. Razlog za njegovo hapšenje je tobože podbunjivački govor koji je održao na poslednjem narodnom zboru u Gircenihu^[165]. Član 102. Code pénal-a^[166] govori o javnim govorima koji *neposredno* pozivaju na komplete protiv cara ili članova njegove porodice, ili idu za tim da ometaju mir u državi građanskim ratom, protivzakonskom upotrebom oružane sile, javnim pustošenjem i pljačkanjem. Code pénal ne pozna prusko »izazivanje nezadovoljstva«. U nedostatku pruskog Landrecht-a^[167], zasad će se član 102. primenjivati svuda gde njegova primena ide u red juridičkih nemogućnosti.

Prilikom samog hapšenja razvijana je velika vojna snaga — od četiri časa trupe su bile držane u pripravnosti u kasarnama. Pekari i zanatlije pušteni su u kasarne, ali nisu bili puštani iz kasarni. Husari su oko šest časova stigli iz Dojca u Keln i projahali su čitavim gradom. Novi zatvor zaposelo je 300 ljudi. Za današnji dan najavljena su četiri nova hapšenja: Jansena, Kalkera, Essera i nekog četvrtog. Jansenov zidni plakat, u kojem on poziva *radnike da budu mirni*, sinoć je, kako nas uveravaju *očevici*, *zderala* policija. Da li je to učinjeno u interesu reda? Ili se tražio povod da bi se u slavnom gradu Kelnu izveli davno smišljeni planovi?

Gospodin viši državni tužilac Zweifel je, kažu, već pre pitao okružni sud u Arnsbergu treba li da Annekea uhapsi zbog presude koja mu je izrečena ranije^[168] i da ga transportuje u Jilih. Čini se da je kraljeva amnestija stajala na putu ovoj dobrohotnoj nameri. Stvar je otišla u ministarstvo.

Osim toga je, kažu, g. viši državni tužilac izjavio da će u roku od 8 dana u Kelnu na Rajni učiniti kraj 19. martu, klubovima, slobodi štampe i drugim izmetnutim plodovima zlokobne godine 1848. Gospodin Zweifel ne spada u skeptike.

Povezuje li, možda, g. Zweifel izvršnu vlast sa zakonodavnom? Treba li da lovorike višeg državnog tužioca pokriju golotinju narodnih predstavnika? Mi ćemo još jedanput dobro pregledati naše mnogovoljne stenografske izveštaje i pokazati publici vernu sliku delatnosti narodnog predstavnika i višeg državnog tužioca Zweiffela.

To su, dakle, dela *vlade dela*, vlade levog centra, vlade prelaza ka jednoj staroplemičkoj, starobirokratskoj, staropruskoj vladi. Čim g. Hansemann izvrši svoju prelaznu misiju, biće otpušten.

Ali leвица u Berlinu⁽⁶⁹⁾ mora uvideti da joj stara vlast može mirne duše prepustiti sitne parlamentarne pobeđe i velike nacрте ustava ako se ona u međuvremenu domogne svih stvarno odlučujućih pozicija. Stara vlast može mirne duše revoluciju od 19. marta priznati u Skupštinskom domu, samo neka ta revolucija bude razoružana van Skupštinskog doma.

Leвица može jednog lepog jutра otkriti da njena parlamentarna pobeđa i njen stvarni poraz padaju u isto vreme. *Nemačkom razvitku su, možda, potrebni takvi kontrasti.*

Vlada dela priznaje revoluciju u principu, da bi u praksi sprovođila kontrarevoluciju.

Naslov originala:
Verhaftungen

[⁶⁹Neue Rheinische Zeitung, br. 35
od 5. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumske debate

****Keln, 4. jula.** Danas ćemo se zaustaviti na sporazumskoj sednici od 28. juna^[25]. Skupština ima pred sobom novog predsednika, nov regleman i nove ministre. Možemo, dakle, zamisliti svu veličinu konfuzije.

Posle dužih prethodnih debata o reglemanu i drugim stvarima, dolazi napokon do reči poslanik *Gladbach*. Pruska soldateska je pre nekoliko dana u Špandauu nasilno razoružala dobrovoljce 6. čete dobrovoljačkog korpusa — koja se vraćala iz Šlezvig-Holštajna i koja je raspuštena zbog republikanskih nastrojenja — a neke je čak i uhapsila. Ona nije imala apsolutno nikakav zakonski razlog ni zakonsko ovlaštenje. Po zakonu, vojne vlasti uopšte ne mogu preduzimati takve radnje na svoju ruku. Ali većina tih dobrovoljaca bili su borci sa berlinskih barikada, i gospoda iz garde morala su im se osvetiti.

Gospodin *Gladbach* interpelisaio je vladu zbog tog akta vojnog despotizma.

Ministar vojni *Schreckenstein* izjavljuje da o tome ništa ne zna i pridržava sebi pravo da zatraži izveštaj od nadležne vlasti.

Narod, dakle, za to plaća ministra vojnog da on u Berlinu 28. juna još ništa ne zna o tome kakve su korake preduzele 25. juna, na tri časa hoda od Berlina, u Špandauu, vojne vlasti, i da, na tri časa hoda od Berlina, tako reći pred njegovim očima, gardijski lajtnanti zaposedaju železničke stanice i naoružanom narodu oduzimaju oružje koje mu pripada, koje je osvojio na bojnopolju, a da g. ministra vojnog ne udostojavaju počastiti čak ni raportom! No, dakako, g. potpukovnik *Schlichting*, izvršilac tog junačkog dela, radio je po »instrukcijama« što ih, verovatno, dobija iz Potsdama i kamo on, verovatno, i odlazi da raportuje!

Sutra, preklinje dobro obavešteni ministar vojni, sutra ću *možda* moći da odgovorim!¹

Sledi *Zachariasova* interpelacija: vlada je obećala da će predložiti nacrt zakona o građanskoj gardi. Da li će se taj predlog temeljiti na principu naoružanja naroda?

¹ Vidi u ovom tomu, str. 156

Novi ministar unutrašnjih poslova g. Kühlwetter odgovara: razume se, zakon o građanskoj gardi je izrađen, ali on još nije pretesen u vladi i zato o njemu ne može reći ništa pobliže.

Dakle, nova vlada je tako navrat-nanos sastavljena, tako malo se sporazumela o osnovnim principima da čak goruće pitanje naoružanja naroda nije još došlo na debatu!

Druga interpelacija poslanika *Gladbacha* odnosila se na definitivno imenovanje gradonačelnika i drugih činovnika od strane nadležstva kojima je to dosad bila dužnost. Budući da cela dosadašnja uprava postoji dalje samo privremeno, to se i nastale praznine mogu popuniti samo privremeno dok odgovarajuće zakonodavstvo ne bude statuisalo kako i ko treba da imenuje različita nadležstva. Ali uprkos tome, gradonačelnici i drugi činovnici imenovani su definitivno.

Ministar *Kühlwetter* izjavljuje da se potpuno slaže sa g. Gladbachom, i narediće da se imenuju samo privremeni gradonačelnici.

Sledeću interpelaciju g. *Gladbacha* o suspendovanju mnogih činovnika, omraženih kod stanovništva kojim su upravljali, od kojih su neki, naročito na selu, oterani u prvom revolucionarnom zanosu, g. predsednik Grabow vešto eskamotira.

Posle nekoliko rasprava o pitanjima reglemana, došla je na dnevni red interpelacija poslanika *Dierschkea* o keslinskoj adresi⁽¹⁶⁹⁾ i o širenju te adrese od strane okružnih uprava i sreskih načelstava. Ali g. poslanik je sasvim zaboravio da je njegova interpelacija na dnevnom redu i stoga nije poneo sa sobom papire potrebne za njeno obrazloženje. Nije mu, dakle, preostalo ništa drugo nego da izgovori nekoliko opštih fraza o reakciji, da dobije krajnje nezadovoljavajući odgovor ministra i da zatim čuje od predsednika da je svakako zadovoljan odgovorom.

Ali on ima da podnese i drugu interpelaciju: da li ministri namejavaju istupiti protiv reakcionarnih intencija plemstva i birokratije.

Čini se da je zaboravio papire i o ovom predmetu. Umesto činjenica, on ponovo deklamuje fraze i ne ume od vlade da traži ništa pametnije nego da izda proklamaciju protiv reakcije.

Gospodin *Kühlwetter* odgovara, naravno, da ga se ne tiču nastojanja plemića-posednika i činovnika, nego samo njihovi postupci, da ti ljudi imaju istu slobodu kao i g. *Dierschke*, a uostalom neka g. *Dierschke* navede činjenice. Šašavu ideju »edikta« protiv reakcije on odbija s doličnom otmenošću. Gospodin *Dierschke* navodi sad kao činjenicu da je u njegovom srezu, u Olauu, sreski načelnik rekao da će Nacionalna skupština biti jedinstvena tek onda kad bude slepljena kartečima, a njenom poslaniku (samom *Dierschkeu*) je pripisao da je rekao da je sitnica obesiti ministra.

Iz toga je predsedavajući zaključio da se g. *Dierschke* zadovoljio i u pogledu druge interpelacije, a g. *Dierschke* nije se mogao ničeg drugog prisettiti.

Ali g. *Hansemana* to nije zadovoljilo. On prebacuje govorniku da se udaljio od pitanja. On »prepušta Skupštini da oceni koliko smatra za umereno da se podižu lične optužbe protiv činovnika ako se odmah za njih ne iznesu dokazi«.

Posle tog ponosnog izazova i uz gromke poklike »bravo« na desnici i u centrima, g. *Hanseman* seda na svoje mesto.

Poslanik *Elsner* podnosi hitan predlog. Treba da se odmah imenuje komisija za ispitivanje položaja prelaca i ткача, kao i celokupne pruske manufakture platna.

Gospodin *Elsner* kratko, ubedljivo referiše Skupštini da je stara vlada industriju platna u svakom pojedinom slučaju žrtvovala dinastičkim ili legitimističkim interesima ili, štaviše, i zamislama. Kao dokaz služili su Španija, Meksiko, Poljska, Krakov.⁽¹⁷⁰⁾

Na sreću, činjenice su bile ubedljive i pogadale su samo staru vladu. Stoga ni s jedne strane nisu pravljene teškoće; vlada se unapred stavila na raspolaganje komisiji, i predlog je jednoglasno primljen.

Sledi *D'Esterova* interpelacija zbog ošišanih Poljaka.⁽¹⁷¹⁾

D'Ester izjavljuje da želi dobiti objašnjenja ne samo o faktu, nego specijalno o merama koje je vlada preduzela protiv tog postupka. Stoga se on ne obraća ministru vojnom, nego celoj vladi.

Gospodin *Auerswald*: Ako *D'Ester* ne želi da dobije odgovor o specijalnom slučaju, »vlada nema interesa« da u to ulazi.

Doista, vlada nema »interesa« da ulazi u pitanje! Kakva novost! U stvari, interpelacije se obično podnose samo u takvim pitanjima u koja »vlada« apsolutno »nema interesa« da ulazi! Upravo zato što nema interesa da na njih odgovara, upravo zato se, g. ministre predsedniče, vlada interpeliše.

Uostalom, g. ministar predsednik mora da je mislio da se nalazi među svojim podređenima, a ne nadređenima. On pokušava da odgovor na to pitanje učini zavisnim od interesa koji za to ima vlada, a ne Skupština!

Samo neiskusnosti g. predsednika Grabowa pripisujemo što on nije g. *Auerswalda* upozorio na red zbog te birokratske arogancije.

Ministar predsednik je, uostalom, uveravao da će se šišanju Poljaka snažno stati na put, ali da će nešto pobliže o tome moći da saopšti tek docnije.

D'Ester vrlo rado pristaje da se to saopštenje odgodi, ali želi da se odredi dan kada će *Auerswald* hteti da odgovori.

Gospodin *Auerswald*, koji je verovatno nagluv, odgovara: Mislim da u mojoj izjavi nema ničeg što bi govorilo da vlada ne želi (!) da se docnije na ovo vrati; no on još ne može da odredi dan.

Behnsch i *D'Ester* izjavljuju da izričito zahtevaju objašnjenje i o samom faktu.

Zatim sledi *D'Esterova* druga interpelacija: šta treba da znače vojne pripreme u Rajnskoj provinciji, a naročito u Kelnu, i da li je, možda, iskrsla potreba da se zaštititi francuska granica?

Gospodin *Schreckenstein* odgovara: Osim pojedinih rezervista, već mesecima nisu nikakve trupe prebačene na Rajnu. (Dakako, hrabri Bayarde, ali njih je odavno tamo bilo odviše.) Sve tvrdave se naoružavaju, a ne samo Keln¹, da otadžbina ne dođe u opasnost.

Dakle, ako se u Kelnu trupe ne prebacuju u forove, u kojima nemaju šta da rade i gde su vrlo loše smeštene, ako artiljerijske jedinice ne dobijaju oružje, ako trupe ne primaju hleb za osam dana unapred, ako pešadija ne biva snabdevana bojevim mecima, a artiljerija kartečima i topovskim zrnima, otadžbina je u opasnosti? Prema *Schreckensteinu*, otadžbina je, dakle, tek onda *van* opasnosti kad su Keln i drugi veliki gradovi u opasnosti.

Uostalom, »svi pokreti trupa moraju se prepustiti isključivo nahođenju jednog vojnog lica, ministra vojnog, inače on ne može da snosi odgovornost!»

Čovek bi mogao pomisliti da sluša mladu devojkicu koja brani svoju uvređenu krepost, a ne pruskog pro tempore² Bayarda bez mane i straha, barona carstva Roth-a von *Schreckensteina*, čije samo ime izaziva strah!

Ako poslanik doktor medicine D'Ester, koji je zaista kepec prema orijaškom baronu carstva Roth-u von *Schreckensteinu*, pita rečenog *Schreckensteina* šta ima da znači ova ili ona mera, onda veliki baron carstva misli da mu mali dr med. hoće da uskrati slobodu da razmešta trupe, i tada on, dakako, više ne može da snosi odgovornost!

Ukratko: gospodin ministar vojni izjavljuje da se on ne sme *pozetati na odgovornost*, jer on nikako ne može da *bude odgovoran*.

Uostalom, šta znači interpelacija poslanika u poredenju »s nahođenjem jednog vojnog lica, i to ministra vojnog!»

D'Ester izjavljuje da, doduše, nije zadovoljan, ali da iz *Schreckensteinovog* odgovora izvlači zaključak da su vojne pripreme preduzete radi zaštite granice s Francuskom.

Ministar predsednik *Auerswald* protestuje protiv tog zaključka.

Ako se *sve* granične tvrđave naoružavaju, onda se, valjda, *sve* granice »zaštićuju«. Ako se *sve* granice zaštićuju, onda se »zaštićuje« i *francuska* granica.

Gospodin *Auerswald* priznaje premise, ali »u ime državne vlade ne usvaja zaključak«.

Mi, naprotiv, »usvajamo u ime« zdravog ljudskog razuma da g. *Auerswald* nije samo nagluv.

D'Ester i *Pfahl* odmah protestuju. *Reichenbach* izjavljuje da se Nisa, najznačajnija tvrđava Šlezije prema istoku, uopšte ne naoružava i da je u veoma jadnom stanju. Kad iznosi o tome detalje, desnica, koju podržavaju centri, diže strahovitu buku, i *Reichenbach* mora da napusti tribinu.

Gospodin *Moritz*:

¹ Vidi u ovom tomu, str. 51-54. — ² zasad, u ovaj čas

«Grof Reichenbach nije naveo nijedan od razloga s kojih je uzeo reč (!). S istog razloga, mislim, mogu i ja da uzmem reč (!!). Držim da je neparlamentarno i u istoriji parlamenta dosad nečuveno na takav način... (velika buka) dovoditi vladu u nezgodan položaj da govori o stvarima koje nisu za javnost... mi nismo poslani ovamo da dovodimo otadžbinu u opasnost.» (Strahovita lupa. Naš Moritz mora da side s tribine.)

Poslanik Esser I stišava buku jednim isto toliko temeljnim koliko i prikladnim objašnjenjem § 28. poslovnika.

Gospodin Moritz protestuje izjavljujući da nije hteo ispraviti činjenicu, nego samo «govoriti s istog razloga kao i grof Reichenbach». Konzervativna strana uzima ga u odbranu i nagrađuje glasnim uzvicima «bravo», protiv čega krajnja levica dobuje po klupama.

Auerswald:

«Da li je umesno pretresati u pojedinostima ili u celini takve detalje o odbrambenoj sposobnosti pruske države?»

Primećujemo, prvo, da se nije govorilo o odbrambenoj sposobnosti, nego o nesposobnosti države da se brani. Drugo, neumesnost je u tome što se ministar vojni naoružava protiv vlastite zemlje, a ne protiv inostranstva, nikako pak u tome što ga podsećaju na njegovu dužnost.

Desnica se užasno dosađuje i više zahtevajući da se sednica zaključi. Predsednik izjavljuje u opštoj buci da je stvar iscrpena.

Na dnevnom redu je Jungov predlog. Gospodin Jung smatra za shodno da ne prisustvuje. Čudnovato narodno predstavništvo!

Onda dolazi interpelacija poslanika Scholza. Ona doslovno glasi:

«Interpelacija upućena g. ministru unutrašnjih poslova o tome da li je u stanju dati obaveštenje ili je sklon odgovoriti u stvari *neclishodnog uođenja konstabl¹ u srezovima?*»^[172]

Predsednik: Pitam najpre da li je ova interpelacija razumljiva. (Nije razumljiva, pa se čita još jedanput.)

Ministar Kühlwetter:

Ne znam u stvari o čemu se od mene zahteva obaveštenje. Ne razumem pitanje.

Predsednik: Da li se interpelacija podržava? (Ne podržava se.)

Scholz: Povlačim zasad svoj predlog.

I mi se za danas «povlačimo» posle ove nenaplative, «u istoriji parlamenta nečuvene» scene.

Naslov originala:
Vereinbarungsdebatten

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 35
od 5. jula 1848]

¹ policijskih agenata

[Karl Marx]

Sudska istraga protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«

**Keln*, 6. jula. Upravo smo primili sledeću repliku na članak objavljen u jučerašnjem broju lista »Neue Rheinische Zeitung«, de dato *Keln*, 4. jula, o hapšenju gospode dr Gottschalka i Annekea.¹

•Izjavljujem da je neistinito tvrđenje da sam na žaljenje gospode Anneke što je hapšenje njenog muža izvršeno bez prisustva lica iz magistrata odgovorio:

ja nisam dao *nalog za brutalnosti*.

Naprotiv, izjavio sam da moram žaliti ako su se žandarmi poneli nedolično. Izjavljujem, dalje, da je neistinita *tvrdnja da sam se ovako izrazio*:

„žandarmima su sudske vlasti naredile da hapse“, nego sam samo napomenuo da je hapšenje izvršeno na temelju naloga za privođenje koji je dao g. istražni sudija.

Naloge za privođenje izvršava po zakonu sudski izvršitelj ili agenti oružane snage. Prisustvo činovnika sudske policije nije nigde propisano.

U članku sadržane klevete odnosno uvrede g. višeg državnog tužioca Zweiffela i žandarma koji su izvršili hapšenje biće ocenjene u sudskoj istrazi koja će zbog toga biti pokrenuta.

Keln, 5. jula 1848.

Državni tužilac:

Heckere

Naši uvaženi čitaoci vide iz gore navedenog da je list »Neue Rheinische Zeitung« stekao novog saradnika koji mnogo obećava — *državno tužilaštvo*.

Mi smo pogrešili u jednoj juridičkoj tački. Pri hapšenju treba da bude prisutan ne »činovnik sudske policije«, nego samo *agent javne vlasti*. Kakvim brižljivim garancijama okružuje Code pénal ličnu sigurnost!

¹ Vidi u ovom tomu, str. 143-145.

Uostalom, posle toga kao i pre toga ostaje nezakonito što gospoda žandarmi nisu pokazali nalog za hapšenje. Ostaje nezakonito što su oni, kako nas naknadno uveravaju, još pre dolaska g. Heckera i njegovog g. pratioca, *pregledali pisma*. Ali pre svega, nezakonite ostaju brutalnosti zbog kojih je g. Hecker *požalio*. Čudimo se što vidimo da sudska istraga nije otvorena protiv gospode žandarma, nego protiv novina koje objavljuju zloupotrebe gospode žandarma.

Uvreda bi se mogla odnositi samo na jednog od gospode žandarma, za koga su nas uveravali da se već u rane sate »*klatio*« iz više ili manje spiritualnih ili spirituoznih razloga. Ali ako istraga potvrdi, u što ni trenutak ne sumnjamo, činjenično stanje — brutalnosti koje su izvršili gospoda agenti javne vlasti — verujemo da smo samo, sa svom nepristrasnošću koja dolikuje štampi, najbržiļivije istakli jedinu »*olakšavajuću okolnost*«, i to u najsoptstvenijem interesu gospode koju smo okrivili, a taj čovekoljubivi podatak o jedinoy olakšavajućoy okolnosti državno tužilaštvo pretvara u »*uvredu*«!

A sad o uvredi, odnosno kleveti g. višeg državnog tužioca *Zweiffela*!

Mi smo naprosto izveštavali i, kao što smo u samom izveštaju istakli, izveštavali o *glasovima*, glasovima koji su nam dolazili iz dobrog izvora. A štampa ima ne samo pravo nego i dužnost da gospodu predstavnike naroda najstriktnije kontroliše. Mi smo u isti mah natuknuli da dosadašnja parlamentarna delatnost g. *Zweiffela* ne čini neverovatnim pripisivane mu izjave protiv naroda. A zar se želi oduzeti štampi pravo da *sudi* o delatnosti narodnog predstavnika? Čemu onda štampa?

Ili, zar štampa nema pravo da u narodnom predstavniku *Zweiffelu* nalazi odveć mnogo višeg državnog tužioca i u višem državnom tužiocu odveć mnogo narodnog predstavnika? Čemu onda u Belgiji, Francuskoj itd. debate o inkompatibilnostima?

Što se tiče *ustavnog uzusa*, neka se čita kako su listovi »*Le Constitutionnel*«⁽¹⁴⁶⁾, »*Le Siècle*«⁽¹⁷³⁾ i »*La Presse*«⁽¹⁷⁴⁾ pod Louis-Philippe-om sudili o parlamentarnoy delatnosti gospode *Hebert-a*, *Plougoulma* itd., u vreme kad su ta gospoda bila vrhovni šefovi državnog tužilaštva i ujedno poslanici. Neka se čitaju belgijski listovi, i to strogo ustavni »*L'Observateur*«⁽¹⁷⁵⁾, »*La Politique*«, »*L'Emancipation*«, da se vidi kako su sudili o parlamentarnoy delatnosti g. *Bavaya* pre nepunu godinu dana, kad je g. *Bavay* sjedinjavao u jednom licu poslanika i generalnog državnog tužioca.

Zar ono što je vazda bilo dozvoljeno pod vladom *Guizot-a*, pod vladom *Rogier-a*, treba da ne bude dozvoljeno u *monarhiji na najširoj demokratskoj osnovi*? Zar pravo koje nije osporavala nijedna vlada francuske Restauracije postaje krivda pod vladom dela, koja priznae *revoluciju u principu*?

Uostalom, javnost se iz našeg jutrošnjeg posebnog priloga uverila koliko smo tačno sudili o toku događaja. *Rodbertus* je izašao iz

vlade, a *Ladenberg* ušao u vladu. Vlada levog centra se posle nekoliko dana *pretvorila* u odlučnu *staroprusko-reakcionarnu vladu*. *Desnica* se usudila da izvrši *državni udar*, *levica* se *uz pretnju povukla*.^[176]

I zar nije bilo rukom opipljivo da su najnovija dela u Kelnu bila ubeležena u velikom ratnom planu *vlade dela*?

Upravo nam saopštavaju da »*Neue Rheinische Zeitung*« ne propuštaju u zatvor. Daje li zatvorski kućni red nekome pravo da izrekne tu zabranu? Ili su ljudi koji su politički okrivljeni osuđeni da čitaju isključivo »*Kölnische Zeitung*«?

Naslov originala:

*Gerichtliche Untersuchung gegen
die »Neue Rheinische Zeitung«*

[»*Neue Rheinische Zeitung*, br. 37
od 7. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Berlinske sporazumske debate

****Keln**, 6. jula. Dok u Berlinu traje kriza vlade br. 2, mi ćemo se dotle, govoreći rečima poslanika *Mätzea*, »iz tih bura« preneti u dosad tako »tih vode« sporazumske debate. Neka kaže šta ko hoće, mi smo tu proveli više od jednog časa prijatne vedrine —

Tu zapt i moral još su na visini,
Pa mnogô tihô zadovoljstvo cveta
I tu, u ovoj našoj sredini.⁽¹⁷⁷⁾

Na redu je sednica od 30. juna.^[25] Odmah u samom početku ona se otvara značajnim, sasvim karakterističnim događajima.

Ko nije čuo o velikom ratnom pohodu pedeset i sedam otaca porodice iz Berga i Marke, preduzetom za spas otadžbine? Ko ne zna s kakvim se preziranjem smrti digao u pohod taj cvet konzervativnih palančana, ostavio ženu i decu i posao na nemilost sudbine, da bi pritekao u pomoć, da bi se protiv revolucije borio na život i smrt, jednom reči — da bi pošao u Berlin i predao vladi peticiju protiv smutljivaca?

Tih pedeset i sedam paladina predalo je, dakle, i sporazumskoj Skupštini pismo koje sadrži oprezno izražene reakcionarne pobožne želje. Pismo se čita. Nekolicina od gospode s desnice žele da čuju i potpise. Sekretar počinje da čita, prekidaju ga, čuju se povici: »Dosta, dosta!«

Poslanik *Berg*:

»Pročitani dokument nije ni predlog ni peticija. Ako je predlog, hteo bih da znam koji ga član Skupštine podržava. Ako je peticija, neka se preda nadležnoj komisiji i neka nas *dalje time ne zamaraju.*«

Taj lakonski odgovor g. Berga likvidira stvar. Promucavši nekoliko reči izvinjenja, predsednik meće pismo pedeset sedam otaca porodice na stranu.

Na to se diže stari prijatelj i naš i levicin, poslanik *Schultz* iz Vanclebena.

»Prekjučer sam povukao svoje predloge o civilnom braku etc. s izjavom da ću nacrti zakona drukčije formulisati. U stenografskim izveštajima nalazim na tom mestu primedbu: ‚smeh‘. Može biti da se tada ovaj ili onaj smejao, ali zaceo bez razloga.« (Nov smeh.)

Poslanik *Schultz* iz Vanclebena izlaže sad s najčestitijom dobrodušnošću kako on želi samo najbolje i da će rado prihvatiti bolje mišljenje; kako se on dao ubediti u nesavršenost nacrtu zakona koji je podneo, kako on ipak ne može sam podneti amandmane na svoje vlastite predloge i kako on zato smatra svojom dužnošću da predlog ne »podastre« Skupštini u prvobitnoj formi, nego da ga zasad povuče.

»U tome ne mogu naći ništa smešno i moram protestovati ako je moje dobro motivisano postupanje rečju ‚smeh‘ prikazano kao *smešno*.«

Poslaniku *Schultzu* iz Vanclebena ide kao vitezu Tannhäuseru:

Kad pomislim na taj *smeh*,
Odmah mi navru suze.⁽¹⁷⁸⁾

Poslanik *Brill* primećuje da u inače izvrsnim stenografskim izveštajima nema rečenice ministra Hansemanna koja kaže da je program sadašnje vlade nastavak prestone besede. Njemu je to naročito ostalo u sećanju jer je kao štampar pri tom pomislio na rečenicu koju tako često štampa: »Nastavak sledi«.

Ovo lakomisleno tretiranje najozbiljnijih predmeta izaziva krajnje negodovanje poslanika g. *Ritza*. On juri k tribini i izjavljuje:

»Gospodo, mislim da dostojanstvo Skupštine nalaže da se uzdržavamo od *prispodoba* u govorima i od poređenja koja ovde nisu na mestu. Ona nisu *ni parlamentarna*.« (Veliki nemir). »Prošlu sednicu smo proveli u velikoj *veselosti*, što smatram da ne dolikuje dostojanstvu Skupštine . . . ja bih u interesu dostojanstva ove Skupštine preporučio izvesnu *ozbiljnost*.«

»U interesu ozbiljnosti« koju preporučuje poslanik *Ritz* mi bismo poslaniku *Ritzu* »u interesu dostojanstva Skupštine« preporučili da uzima reč što je manje moguće, jer nju uvek u stopu prati »velika veselost«.

No u kojoj se meri dobre namere takvih poštenjakovića kao što su gospoda *Schultz* iz Vanclebena i *Ritz* vazda na ovom rdavom svetu loše shvataju, pokazalo se odmah. Naime, g. predsednik *Grabow* imenovao je skrutatore, a među njima za levi centar g. *Schultza* iz Vanclebena (smeh) i za desni centar g. *Brilla* (veselost). Što se tiče g. *Brilla*, naši čitaoci treba da znaju da je taj poslanik, koji pripada najodlučnijoj levici, seo u desni centar među gornjošleske i pomeranske seljake, kod kojih je svojim popularnim govorničkim talentom osujetio mnoga došaptavanja iz reakcionarne partije.

Sledi interpelacija g. *Behnscha* o ruskoj noti koja je, tobože, prouzrokovala Wrangelovo povlačenje iz Jitlanda. *Auerswald* poriče, uprkos listu »The Morning Chronicle«⁽¹⁷⁹⁾ i ruskoj »Pčeli«⁽¹⁸⁰⁾, postojanje te note. Verujemo da g. *Auerswald* ima pravo; ne verujemo da je Rusija poslala u Berlin službenu »notu«. No šta je Nikolaj poslao u Potsdam, ne možemo znati ni mi ni g. *Auerswald*.

Gospodin *Behnsch* interpeliše takođe o noti majora *Wildenbrucha* danskoj vladi⁽¹⁸¹⁾, iz koje se vidi da je danski rat samo prividan rat, igra za upošljenje suviška patriotske snage⁽¹⁸²⁾.

Gospodin *Auerswald* nalazi razloga da na tu interpelaciju ne odgovori.

Posle dosadne i zapetljane diskusije o stručnim komisijama, konačno dolazi doista interesantna parlamentarna scena, scena u kojoj nešto indignacije i nešto strasti pobedonosno zaglušuje stereotipno dobovanje desnice. Za tu scenu zahvaljujemo poslaniku *Gladbachu*. Ministar vojni je obećao da će danas odgovoriti na interpelaciju o razoružanju i hapšenju dobrovoljaca koji su se vratili.¹

Čim predsednik saopštava da je taj predmet na redu, odmah ustaje g. potpukovnik *Griesheim*, koga već odavno poznajemo, i počinje da govori. Ta birokratsko-vojnička nametljivost biva odmah suzbijena snažnim prekidanjem.

Predsednik objašnjava da po § 28. poslovnika pomoćnici ministra mogu da uzmu reč samo s dopuštenjem Skupštine.

Griesheim: Ja sam ovde kao zastupnik ministra vojnog.

Predsednik: O tome nisam obavestjen.

Griesheim: Ako gospoda ne žele da me čuju... (Oho! Buka.)

»Gospoda!« Za g. *Griesheima* »gospoda« su, valjda, ipak još »visoka Skupština!« Trebalo je da g. predsednik pozove na red g. *Griesheima* zbog ponovljenog prenebregavanja svake pristojnosti.

Skupština želi da čuje g. *Griesheima*. Pre toga ima reč još g. *Gladbach* da motiviše svoju interpelaciju. Ali on najpre izjavljuje da je interpelisao ministra vojnog i zahteva njegovo prisustvo, a to pravo pripada Skupštini po reglemanu. Predsednik to ipak odbija, a g. *Gladbach*, s obzirom na hitnost stvari, govori poblize o sadržaju interpelacije. On priča kako su dobrovoljci, pošto su zbog primene vojnog despotizma na njihov korpus istupili iz njega i vratili se kući, bili u Špandau od »prokletog policijskog sistema, koji je preko noći izmilio iz svih svojih kutaka«, žigosani kao skitnice, kako su u Špandau bili razoružani, zadržani i prinudnom putnicom poslani kući. Gospodin *Gladbach* je prvi poslanik koji je uspeo da takav sraman postupak ispriča sa svom odgovarajućom indignacijom.

Gospodin *Griesheim* izjavljuje da su te mere bile preduzete na traženje berlinske policijske uprave.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 146.

Gospodin *Gladbach* čita laskavo svedočanstvo, koje je potpisao princ Friedrich von Schleswig-Holstein, o otpustu jednog dobrovoljca i upoređuje s njim prinudnu putnicu koja je istom dobrovoljcu »odlukom ministarstva« izdana u Špandauu i koja je takva kao da važi za skitnicu. On ukazuje na *hapšenje*, *prinudni rad* i *novčanu kaznu* kojima se u njoj preti; on službenim dokumentima obara tvrđnju g. Griesheima da su mere potekle od uprave policije kao lažnu i pita da li u Špandauu postoji možda još neko posebno *rusko* ministarstvo?

Prvi put je vlada uhvaćena u direktnoj neistini. Celu Skupštinu obuzima najveće uzbuđenje.

Ministar unutrašnjih poslova g. Kühlwetter primoran je napokon da ustane i da promuca nekoliko reči izvinjenja. Tâ, nije se dogodilo *ništa drugo* osim što je osamnaestorici naoružanih oduzeto oružje — ništa drugo do nezakonitost! Pa nije se moglo trpeti da naoružane rulje bez dopuštenja krstare zemljom — 22 dobrovoljca koji se vraćaju kući! (bez dopuštenja!)

Prve reči ministra primaju se s nedvosmislenim znacima neodobranja. Čak je i desnica još toliko pod poraznim utiskom činjenica da bar čuti. Ali ubrzo se, videći svog nesrećnog ministra kako se s mukom probija između smeha i gundanja levece, pribira i njegovom bespomoćnom izvrđavanju glasno viče »bravo«, centri se delimično pridružuju, i tako se g. Kühlwetter najzad toliko ohrabruje da može reći: Nisam ja, nego je moj prethodnik izdao naređenje da se preduzmu te mere, ali izjavljujem da ih potpuno odobravam i da ću u takvom slučaju postupiti kao on.

Desnica i centri krunišu hrabrost svog herojskog Kühlwettera gromkim »bravo«.

Gladbach se, međutim, ne da zastrašiti. Uz buku i viku konzerativaca, on se penje na tribinu i još jedanput pita: Kako se slaže s tim da g. Schreckenstein, koji je bio ministar već pre špandauske afere, *nije o tome ništa znao?* Kako je moguće da četiri dobrovoljca s dobrim uverenjima mogu ugroziti bezbednost države? (Prekidanje — primedbe gospode iz centra na poslovnik.) Pitanje nije iscrpeno. Kako se ti ljudi mogu kao skitnice prinudno slati u zavičaj? (Prekidanje. Buka.) Nemam još nikakvog odgovora na pitanje o prinudnom pasošu. Ljudi su bili zlostavljani. Zašto se, onda, trpi banda ratobornih peticionaša, koji su na sramotu glavnog grada (velika buka) naoružani došli ovamo iz Vupertala?¹ (Buka. Poklici »bravo«.)

Kühlwetter se naposljetku izvlači time da se sve dogodilo zbog sumnjivih legitimacija! Dakle, svedočanstvo o otpustu, potpisano od šlezvig-holštajnske generalne komande, za policijske činovnike gospodina Kühlwettera je legitimacija koja »podleže sumnji«? Čudna birokratija!

¹ Vidi u ovom tomu, str. 154.

Još nekoliko poslanika govori protiv ministara dok napokon predsednik ne skida stvar s dnevnog reda, a poslanik *Mätze* ne odvodi Skupštinu iz bura te debate u tihe vode učinskog života, gde je i ostavljamo želeći joj najlepše idilične radosti.

Radujemo se što je najzad jedan poslanik levice uspeo dobro obrazloženom interpelacijom i odlučnim istupanjem išibati gospodu ministre i izazvati scenu koja podseća na francuske i engleske parlamentarne debate.

Naslov originala:

Berliner Vereinbarungsdebatten

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 37
od 7. jula 1848]

[Karl Marx]

Vlada dela

**Keln*, 7. jula. Imamo *novu krizu vlade*. *Camphausenova* vlada je pala, *Hansemanova* vlada se spotakla. *Vlada dela*^[98] živel je osam dana, uprkos svim domaćim lekovima, flasterima za ulepšavanje, procesima po štamparskim krivicama, hapšenjima, uprkos arogantnoj drskosti kojom je birokratija ponovo digla svoju arhivskom prašinom pokrivenu glavu i snovala sitničavo-brutalnu osvetu zbog svoje detronizacije. »*Vlada dela*«, sastavljena od samih mediokriteta, bila je na početku poslednje sednice sporazumske Skupštine još toliko ograničena da je verovala u svoju neoborivost.

Na kraju sednice^[176] ona je bila potpuno razbijena. Ta posledicama bogata sednica dovela je ministra predsednika *Auerswalda* do ubeđenja da mora podneti ostavku; ni ministar *Schreckenstein* nije više hteo da ostane *Hansemanov* skutonoša, pa se tako cela vlada uputila juče kralju u Sansusi. Što je tamo uglavljeno, saznaćemo do sutra.

Naš berlinski korespondent # dodaje svome pismu:

•Upravo se šire glasovi da su *Vincke*, *Pinder* i *Mevissen* hitno pozvani da pomognu sastaviti novu vladu.▪

Ako se ti glasovi potvrde, mi bismo *napokon* od vlade posredovanja preko vlada dela dospeli do vlade kontrarevolucije. *Napokon!* No sasvim kratak život te ministarske kontrarevolucije bio bi dovoljan da ove kepece, koji pri najmanjem povetarcu reakcije ponovo dižu svoje glavice, pokaže narodu u svoj prirodnoj veličini.

Naslov originala:

Das Ministerium der Tat

[*Neue Rheinische Zeitung* br. 39
od 9. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumska debata

***Keln*, 8. jula. U isto vreme s veću o raspadanju Hansemannove vlade dolazi nam i stenografski izveštaj o sporazumskoj sednici od 4. jula.^[25] Na toj sednici bio je objavljen prvi simptom tog raspadanja, istupanje g. Rodbertusa iz vlade, a ujedno je, zbog oba protivrečna glasanja o poznanjskoj komisiji i zbog odlaska levice^[176], raspad vlade bio znatno ubrzan.

Saopštenja gospode ministara o istupanju Rodbertusa iz vlade ni u stenografskom izveštaju ne sadrže ništa novo. Prelazimo preko njih.

Digao se g. *Forstmann*: On mora protestovati protiv izraza koje je g. Gladbach upotrebio 30. juna za »deputaciju najpoštovanijih ljudi Porajnja i Vestfalije«.¹

Gospodin *Berg*: Već sam prekjuče stavio primedbu na poslovnik da čitanje peticije ne spada ovamo i da mi dosađuje.² (Uzvik: *Nama* dosađuje!). Dobro, *nama*. Govorio sam za se i za *nekoliko drugih*, a okolnost da će nam se danas dosađivati naknadnom primedbom ne obesnažuje tu primedbu.

Gospodin *Tüshaus*, referent centralnog odeljenja o pitanju poznanjske komisije, podnosi izveštaj. Centralno odeljenje predlaže da se imenuje komisija za razmatranje svih pitanja koja se odnose na poznanjsku aferu i ostavlja otvorenim pitanje koja sredstva komisija treba da ima na raspolaganju za tu svrhu.

Gospoda Wolff, Müller, Reichensperger II i Sommer podneli su amandmane; svi ti amandmani se podržavaju i dolaze na diskusiju.

Gospodin *Tüshaus* dodaje svom izveštaju još nekoliko primedaba, u kojima se izjašnjava protiv komisije. Istina je, veli, očigledno i ovog puta, kao i uvek, u sredini, pa će se posle dugih i protivrečnih izveštaja doći samo do tog zaključka da je s obe strane činjena nepravda. Tako će se, veli, dopreti upravo donde gde smo sada. Najpre bi trebalo,

¹ Vidi u ovom tomu, str. 157 — ² Vidi u ovom tomu, str. 154-155.

u najmanju ruku, dobiti od vlade podroban izveštaj, a onda bi trebalo odlučiti šta će se uraditi dalje.

Kako dolazi centralno odeljenje do toga da bira izvestioca koji uzima reč protiv svog vlastitog izveštaja?

Gospodin *Reuter* izlaže razloge koji su ga ponukali da stavi predlog o imenovanju komisije. On na kraju primećuje da nipošto nije nameravao da optužuje ministre; on kao jurist zna dobro da je sva dosadašnja odgovornost ministara iluzorna dok o toj tački ne postoji zakon.

Ustaje g. *Reichensperger II*. On svečano uverava u svoje silne simpatije za Poljsku, on se nada da nije daleko dan kada će nemačka nacija platiti unucima Sobjeskog stari dug časti. (Kao da taj dug časti nije odavno plaćen sa osam podela Poljske, šrapnelima, paklenim kamenom i batinama!). »Ali mi ćemo morati sačuvati puno spokojstvo i svu razboritost da bi nemački interesi uvek ostali u prvoj liniji.« (Nemački interesi se, prirodno, sastoje u tome da se od teritorije zadrži što više.) A g. *Reichensperger* je naročito protiv komisije za ispitivanje činjeničnog stanja: »To je pitanje koje isključivo pripada *istoriji* ili sudovima.« Zar je g. *Reichensperger* zaboravio da je on sam u debati o revoluciji izjavio da su gospoda ovde zato da »*prave istoriju*«¹ On završava jednim pravnim sofizmom o položaju poslanika. Na pitanje kompetencije vrtićemo se docnije.

No sad se diže g. *Bauer* iz Krotošina, i sam poljski Nemac, da bi branio interese svoje sabraće.

«Ja bih zamolio Skupštinu da preda zaboravu prošlost i da se bavi samo budućnošću naroda, koji s pravom traži naše saosećanje.»

Kako dirljivo! Gospodina Bauera iz Krotošina toliko muči briga o budućnosti poljskog naroda da bi hteo »predati zaboravu« njegovu prošlost, varvarstva pruske soldateske, Jevreja i poljskih Nemaca! U interesu samih Poljaka treba tu stvar predati zaboravu.

«Šta se može očekivati od tako turobnih raspravljanja? Ako nalazite da su Nemci krivi, hoćete li se stoga manje brinuti o zaštiti njihove nacionalnosti, o njihovoj ličnoj bezbednosti i bezbednosti njihovog vlasništva?»

Doista velikolepna otvorenost! Gospodin Bauer iz Krotošina priznaje da Nemci možda nisu imali pravo — ali i kad bi tako bilo, nemačka nacionalnost se ipak mora podržavati na račun Poljaka!

«Ne mogu sagledati kakve bi koristi čeprkanje po prošlosti moglo doneti zadovoljavajućem rešenju tih teških pitanja.»

Svakako nikakve »koristi« gospodi poljskim Nemcima i njihovim razbesnelim saveznicima. Zato se tome toliko i odupiru.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 65.

Gospodin Bauer pokušava zatim da Skupštinu zaplaši: Takvom komisijom iznova bi se raspaljivali duhovi, iznova se podsticao fanatizam i iznova bi mogao da nastane krvav sukob. Ti humanitarni obziri sprečavaju g. Bauera da glasa za komisiju. Ali da ne bi izgledalo da se njegovi komitenti boje komisije, on ne može ni da glasa protiv. Iz obzira prema Poljacima on je *protiv* komisije, iz obzira prema Nemcima on je *za* komisiju, a da bi u toj dilemi sačuvao svu svoju nepristrasnost, on ne glasa nikako.

Drugi poslanik iz Poznanja, *Bussmann* iz Gnjezna, vidi već u samom svom prisustvu dokaz da u Poznanju žive i Nemci. On hoće statistički da dokaže da u njegovom kraju živi »čitava masa Nemaca«. (Prekidanje.) Uz to je više od dve trećine imovine u rukama Nemaca.

»Nasuprot tome, mislim da ću dokazati da smo mi Prusi *osvojili* Poljsku ne samo 1815. *svojim oružjem* (!?!), nego da smo je drugi put osvojili tridesetogodišnjim mirom, svojom inteligencijom« (što dokazuje ova sednica). (Prekidanje. Predsednik poziva g. *Bussmanna* da se drži predmeta.) Nisam protiv reorganizacije; ali najrazumnija reorganizacija bio bi zakon o opštinama s biranjem činovnika; taj zakon i frankfurtske odluke o zaštiti svih nacionalnosti⁽¹⁸⁹⁾ pružili bi Poljacima sve garancije. No odlučno sam protiv demarkacione linije. (Prekidanje. Ponovno opominjanje.) Ako treba da se zadržim na ovom predmetu, ja sam protiv komisije jer je nekorisna i jer razdražuje; uostalom, ja se nje ne bojim, i ako bude potrebno, biću za komisiju... (Prekidanje: On, dakle, govori za nju!) Ne, ja govorim protiv nje... Gospodo, da biste shvatili bar uzroke iz kojih je dignut ustanak, hoću da vam ukratko...« (prekidanje, protesti.)

Cieszkowski: Ne prekidajte ga! Pustite da kaže sve!

Predsednik: Ponovno molim govornika da se strogo drži predmeta.

Bussmann: »Ja sam se izjasnio protiv komisije i više nemam šta da kažem!«

S tim ljutitim rečima revoltirani poljskonemački gospodin posednik plemićkog dobra napušta tribinu i žuri uz bučan smeh Skupštine k svome mestu.

Gospodin *Heyne*, poslanik bromberškog okruga, pokušava da spase čast svojih zemljaka glasajući za komisiju. Ali ni on se ne može uzdržati da ne predbaci Poljacima za podmuklost, prevaru itd.

Gospodin *Baumstark*, također poljski Nemač, opet je protiv komisije. Razlozi su uvek isti.

Poljaci se uzdržavaju od diskusije. Samo Pokrzywnicki govori za komisiju. Poznato je da su upravo Poljaci odavno insistirali na istrazi, a sad se pokazuje da svi poljski Nemci, s jednim izuzetkom, protestuju protiv toga.

Gospodin *Pohle* je toliko malo Poljak¹ da je ceo Poznanj pribrojio Nemačkoj, a granicu između Nemačke i Poljske proglasio »pregradnim zidom povučenim kroz Nemačku!«

¹ Igra reči: Pohle je prezime, Pole = Poljak.

Branioци komisije govorili su, uopšte uzevši, naširoko i s malo oštine. Kao i kod njihovih protivnika, i kod njih je bilo mnogo ponavljanja. Njihovi argumenti bili su većinom polemično-trivijalne prirode i mnogo manje zabavni nego pristrasna uveravanja poljskih Nemaca.

Na stav ministara i činovnika u tom pitanju, a i na čuveno pitanje kompetencije, vratićemo se sutra.

Naslov originala:
Vereinbarungsdebatte

[*Neue Rheinische Zeitung, br. 39
od 9. jula 1848]

[Karl Marx]

Križa vlade

**Keln*, 9. jula. *Hansemannova* vlada^[98] odgoda s velikom upornošću svoj raspad na nekoliko dana. Naročito je, izgleda, ministar finansija preveliki patriota da bi upravljanje državnom kasom hteo prepustiti neveštīm rukama. Govoreći parlamentarno, vlada se bila raspala, a ipak faktično postoji i dalje. Čini se da je u Sansusiju još jedanput odlučeno da joj se pokuša produžiti život. Sama sporazumska Skupština, svakog trenutka spremna da vladi zada smrtnu ranu, trgne se idućeg trenutka drhteći od straha pred svojim vlastitim prohtevima, pa većina, čini se, sluti da će — ako Hansemannova vlada još i nije vlada po njenoj volji — vlada po njenoj volji biti ujedno vlada krize i raspleta. Otud njena kolebanja, njene nedoslednosti, njeni ljutiti ispadi, njeni iznenadni nastupi kajanja. A *vlada dela* prihvata s nepokolebljivom, gotovo ciničkom ravnodušnošću tako posuđeni, svakog trenutka pod znak pitanja stavljani, ponižavajući život, koji se održava samo milostinjom slabosti.

Dûchatel! Dûchatel! Neminovni, samo s velikom mukom za nekoliko dana odloženi pad ove vlade biće isto tako neslavan kao i njeno postojanje. Dalji prilog za prosuđivanje tog postojanja daće čitaocu berlinski dopis, signiran sa #, u našem današnjem broju. Sporazumsku sednicu od 7. jula¹ možemo opisati sa nekoliko reči. Skupština ismeva Hansemannovu vladu², ona čini sebi to zadovoljstvo da joj zadaje poluporaz; vlada sagiba glavu, upola se ljuteći upola se smešeći, ali na rastanku visoka Skupština dovikuje za njom: »*Ne zamerite!*«, a stoički trijumvirat *Hansemann-Kühwetter-Milde* odgvara mrmljajući: Pas si bête! Pas si bête!³

Naslov originala:
Die Ministerkrisis

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 40
od 10. jula 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 179-184 i 188-192 — ² Igra reči: Hansemann — — prezime, hänseln — ismevati. — ³ Nismo tako ljudi!

[Friedrich Engels]

Sporazumska sednica od 4. jula

(Drugi članak)

****Keln**, 9. jula. Koliko je imenovanje istražne komisije s neograničenim mandatom preko potreban akt pravde prema Poljacima, proizlazi iz izveštaja koji smo, prema autentičnim dokumentima, počeli donositi pre tri dana.^[184]

Staropruski činovnici, imajući već unapred neprijateljski stav prema Poljacima, osetili su se obećanjima reorganizacije ugroženi u svojoj egzistenciji. Najmanji akt pravčnosti prema Poljacima predstavljao je za njih opasnost. Otud fanatični bes s kojim su se, podržani razularenom soldateskom, bacili na Poljake, kršili konvencije, zlostavljali najbezazlenije ljude, tolerisali ili sankcionisali najveće sramote samo da bi Poljake prisilili na borbu u kojoj bi njeno ugušenje ogromnom nadmoćnošću snaga bilo sigurna stvar.

Camphausenova vlada, ne samo slaba, bespomoćna i rđavo obaveštena, nego čak i *namerno*, iz principa neaktivna, pustila je da sve teče svojim tokom. Događala su se najjezivija varvarstva, a g. Camphausen nije ni trepnuo.

Kakve izveštaje o poznanjskom građanskom ratu imamo sad pred sobom?^[182]

Na jednoj strani su pristrasni, lično obojeni izveštaji vinovnika rata — činovnika, oficira — i na izjave prvih i drugih oslonjeni podaci koje može dati vlada. *Sama vlada je takođe pristrasna dok u njoj sedi g. Hansemann. Dokumenti su pristrasni, ali službeni.*

Na drugoj strani su činjenice koje su prikupili Poljaci, njihove žalbe vladi, naročito pisma nadbiskupa Pržyluskog ministrima^[185]. Ovi dokumenti većinom nemaju službeni karakter, ali njihovi autori nastoje da njima dokažu istinu.

Obe kategorije izveštaja potpuno protivreče jedna drugoj, i komisija treba da istraži koja je strana u pravu.

Ona to može — ako odbijemo nekoliko izuzetnih slučajeva — učiniti samo tako ako pođe na lice mesta i da saslušanjem svedoka raščisti bar najvažnije tačke. Ako joj se to uskrati, cela njena delatnost je iluzorna, ona može vršiti neku istorijsko-filološku kritiku, proglasiti ovaj ili onaj dokument verodostojnijim, ali odlučivati ne može.

Ceo značaj komisije zavisi, dakle, od ovlašćenja da sasluša svedoke, i otud revnost svih poljakoždera u Skupštini da ga svakojakim dubokomislenim i sofističkim razlozima odstrani, otud državni udar na kraju sednice.

Poslanik *Bloem* rekao je u debati od 4. jula^[25]:

«Znači li istraživati istinu ako se istina, kako hoće neki amandmani, želi crpsti iz vladinih objašnjenja? Doista ne! Iz čega su nastala vladina objašnjenja? Većinom iz izveštaja činovnika. Iz čega su proizašli činovnici? Iz starog sistema. Da li su ti činovnici iščezli, da li su uvedeni u dužnost novi sreski načelnici izabrani na novim, narodnim izborima? Nipošto. Da li nas činovnici izveštavaju o pravom raspoloženju? Stari činovnici još i danas izveštavaju kao pre. Jasno je, dakle, da nas sam uvid u vladine akte neće dovesti ni do čega.»

Poslanik *Richter* ide još dalje. On vidi u ponašanju poznanjskih činovnika samo krajnju, ali neizbežnu posledicu zadržavanja starog upravnog sistema i starih činovnika uopšte. Slični konflikti između službene dužnosti i interesa starih činovnika mogu se svakog dana desiti i u drugim provincijama.

«Posle revolucije dobili smo novu vladu, pa čak i drugu po redu. Ali vlada je samo duša, ona treba da svuda radi na organizovanju podjednako. U provincijama je, suprotno tome, stara organizacija uprave svuda ostala ista. Želite li da se izrazim slikovito? Ne sipa se novo vino u stare trule mehove. Na taj način imamo u Velikom Vojvodstvu najstrašnije žalbe. Zar ne bismo već *radi toga* morali postaviti komisiju da bi se videlo koliko je potrebno, kako u drugim provincijama tako i u Poznanju, staru organizaciju zameniti novom, koja odgovara vremenu i okolnostima?»

Poslanik *Richter* ima pravo. Posle revolucije je smenjivanje svih civilnih i vojnih činovnika, a tako isto jednog dela sudskih činovnika i naročito *državnih tužilaca*, prva nužnost. U protivnom slučaju će se najbolje mere centralne vlasti razbiti o otpor podređenih. Slabost francuske privremene vlade i slabost Camphausenove vlade donele su u tom pogledu gorke plodove.

A u Pruskoj, gde je u toku četrdeset godina u upravi i vojsci apsolutno vladala kompletno organizovana birokratska hijerarhija, u Pruskoj gde je upravo ta birokratija bila glavni neprijatelj nad kojim je 19. marta izvojevana pobjeda, bilo je potpuno smenjivanje civilnih i vojnih činovnika još kudikamo hitnije. Ali vlada posredovanja nije, naravno, bila pozvana da sprovede u život ono što je revolucija zahtevala. Ona je, po vlastitom priznanju, bila pozvana da ne čini ništa, i stoga je stvarnu vlast zasad ostavila u rukama svojih starih protivnika, birokrata. Ona je »posredovala« između stare birokratije i novog stanja;

zato joj je birokratija »isposredovala« poznanjski građanski rat i odgovornost za okrutnosti kakve se posle tridesetogodišnjeg rata više nisu događale.

Hansemannova vlada, naslednica Camphausenove vlade, morala je da preuzme svu aktivnu i pasivnu svog ostavioca, dakle ne samo većinu u Skupštini nego i poznanjske događaje i poznanjske činovnike. Vlada je, dakle, bila direktno zainteresovana za to da istraživanje putem komisije učini što iluzornijim. Govornici vladine većine, a naročito pravnici, primenili su celu svoju zalihu kazuistike i sofistike da pronađu dubokomislen, principijelan razlog s kojeg komisija ne sme da saslušava svedoke. Predaleko bismo otišli kad bismo se ovde upuštali u divljenje jurisprudenciji jednog Reichenspergera itd. Moramo se ograničiti na to da izvučemo na svetlost dana temeljito izlaganje g. ministra *Kühlwettera*.

Gospodin *Kühlwetter*, ostavljajući sasvim po strani materijalno pitanje, počinje izjavom kako bi vladi bilo izvanredno prijatno ako bi joj takve komisije u ispunjavanju njenog teškog zadatka pomagale razjašnjavanjem stvari itd. Štaviše, da g. Reuteru nije pala na um srećna misao da predloži takvu komisiju¹, g. *Kühlwetter* bio bi bezuslovno sam na tome insistirao. Neka se komisiji dadu zaista široki zadaci (da nikad ne svrši posao); on se slaže s tim da bojažljivo odmeravanje apsolutno nije potrebno. Neka ona uključi u krug svoje delatnosti svu prošlost, sadašnjost i budućnost poznanjske provincije; ukoliko se radi samo o razjašnjenjima, vlada neće bojažljivo ispitivati kompetenciju komisije. Doduše, može se ići predaleko, no on prepušta mudrosti komisije da odluči da li će ona, na primer, uključiti u krug svoje delatnosti i pitanje otpuštanja poznanjskih činovnika.

Dotle idu uvodne koncesije g. ministra, koje su, ukrašene sa nekoliko dobrodušnih deklamacija, bile dočekane sa više živih uzvika »bravo«. Ali sad dolaze različiti »ali«.

»Ali ako je rečeno da izveštaji o Poznanju ne mogu pravilno da osvetle situaciju jer potiču samo od činovnika, i to činovnika starog vremena, smatram svojom dužnošću da uzmem u zaštitu jedan poštovanja vredan stalež. Ako je tačno da pojedini činovnici nisu bili verni svojoj dužnosti, neka se za to kazne oni koji su zaboravili svoju dužnost, ali stalež činovnika ne sme nikad biti ponižen zbog toga što su pojedini njegovi članovi povredili svoju dužnost.«

Kako smelo istupa g. *Kühlwetter*! Dabome, bilo je pojedinih povreda dužnosti, ali u celini činovnici su izvršili svoju dužnost na način vredan poštovanja.

I doista, masa poznanjskih činovnika jeste izvršila svoju »dužnost«, svoju »dužnost prema svojoj službenoj zakletvi«, prema čitavom staropruskom sistemu birokratije, prema svom vlastitom interesu, koji se podudara s tom dužnošću. Oni su ispunili svoju dužnost time

¹ Vidi u ovom tomu, str. 41-44.

što nisu birali sredstva da unište 19. mart u Poznanju. I upravo je zato, g. Kühlwettere, Vaša »dužnost« da te činovnike masovno otpustite!

No g. Kühlwetter govori o onoj dužnosti koju su određivali pre-revolucijski zakoni, a ovde se radi o sasvim drugoj dužnosti, o dužnosti koja se nameće posle svake revolucije i koja se sastoji u tome da se izmenjeni odnosi pravilno shvate i da se njihov razvitak potpomaze. A zahtevati od činovnika da birokratsko stanovište zamene ustavnim, da kao i novi ministri stanu na tle revolucije, to po g. Kühlwetteru znači ponižavati jedan poštovanja vredan stalež!

I prekoračenje da se kolovodama povlađivalo i da su zločini ostali nekažnjeni g. Kühlwetter odbija u takvoj opštoj formi. Treba da se navedu pojedini slučajevi.

Zar g. Kühlwetter ozbiljno tvrdi da je bio kažnjen i najmanji deo brutalnosti i okrutnosti koje je pruska soldateska vršila, koje su činovnici dopuštali i podržavali, kojima su poljski Nemci i Jevreji klicali? Gospodin Kühlwetter kaže da dosad još nije mogao ispitati svestrano ogromni materijal. U stvari, čini se da ga je u najboljem slučaju ispitao jednostrano.

No sad g. Kühlwetter dolazi do »najtežeg i najškakljivijeg pitanja«, naime u kojim *formama* treba komisija da deluje. Gospodin Kühlwetter je želeo da se o tom pitanju temeljitije diskutuje, jer »u tom pitanju se krije, kako je s pravom rečeno, principijelno pitanje, pitanje droit d'enquête!«.

Gospodin Kühlwetter nas zatim usrećuje dužim izlaganjem o podeli vlasti u državi, koje je, zacementirano, sadržalo štošta novo za gornjošleske i pomeranske seljake u Skupštini. Slušati kako u godini gospodnjoj 1848. jedan pruski ministar, k tome još »ministar dela«, sa svečanom ozbiljnošću tumači Montesquieu-a, čini čudnovat utisak.

Podela vlasti, na koju g. Kühlwetter i drugi veliki filozofi države gledaju s najdubljim strahopoštovanjem kao na svet i neprikosnoven princip, nije u osnovi ništa drugo do profana industrijska podela rada primenjena, radi pojednostavljenja i kontrole, na državni mehanizam. Ona se, kao i svi drugi sveti, večiti i neprikosnoveni principi, primenjuje samo toliko koliko upravo odgovara postojećim odnosima. Tako se u ustavnoj monarhiji, na primer, zakonodavna i izvršna vlast prepliću u osobi vladara; u skupštinskim domovima se zakonodavna vlast prepliće sa kontrolom nad izvršnom vlašću itd. Ova neophodna ograničenja podele rada u državi izražavaju državni mudraci kalibra jednog »ministra dela« ovako:

»Zakonodavna vlast, ukoliko je vrši narodno predstavništvo, ima svoje vlastite organe; izvršna vlast ima svoje vlastite organe, a tako isto ih ima i sudska vlast. *Stoga* (!) nije dopustivo da se jedna vlast direktno koristi organima druge vlasti osim ako je *posebnim zakonom* ovlašćena da tako čini.«

¹ prava istraživanja

Odstupanje od podele vlasti nije dopustivo »osim ako je posebnim zakonom« propisano! I obrnuto, primena propisane podele vlasti tako isto nije dopustiva »osim ako je posebnim zakonom« propisana! Kakva otkrića! Kakva dubokomislenost! Kakva otkrića!

O slučaju revolucije, kad podela vlasti prestaje bez »posebnog zakona«, g. Kühlwetter uopšte ne govori.

Gospodin Kühlwetter zatim opširno objašnjava da ovlašćenje komisije da sasluša svedoke pod zakletvom, da ispituje činovnike, ukratko — da gleda *svojim očima*, predstavlja zadiranje u podelu vlasti i mora biti utvrđeno posebnim zakonom. Kao primer se navodi belgijski ustav, čiji član 40. izričito daje skupštinskim domovima »droit d'enquête«.

Ali, g. Kühlwettere, zar u Pruskoj postoji, zakonski i faktično, podela vlasti u onom smislu u kojem Vi razumete tu reč, u ustavnom smislu? Zar postojeća podela vlasti nije ograničena, podrezana podela, koja odgovara *apsolutnoj*, birokratskoj monarhiji? Kako se, dakle, mogu na nju primenjivati ustavne fraze pre nego što se ona ustavno reformiše? Kako mogu Prusi imati član 40. ustava dok sâm taj ustav još ne postoji?

Rezimirajmo. Prema g. Kühlwetteru, imenovanje komisije s neograničenim ovlašćenjem je zadiranje u ustavnu podelu vlasti. Ustavna podela vlasti u Pruskoj još ne postoji; u nju se, dakle, ne može zadirati.

Ali ona treba da bude uvedena, i za vreme revolucionarnog provizorija u kome živimo ona se mora, po mišljenju g. Kühlwettera, pretpostaviti kao *već postojeća*. Kad bi g. Kühlwetter bio u pravu, zacelo bi se i ustavni *izuzeci* morali pretpostaviti kao postojeći! A među te ustavne izuzetke spada baš pravo zakonodavnih tela da vrše istragu.

No g. Kühlwetter nikako nije u pravu. Naprotiv: revolucionarni provizorij se sastoji upravo u tome što je podela vlasti provizorno *ukinuta*, što zakonodavni organ trenutno prigrabluje egzekutivnu vlast ili egzekutivni organ zakonodavnu vlast. Da li se revolucionarna diktatura (a ona je diktatura ma kako se mlako vršila) nalazi u rukama krune ili Skupštine ili obeju zajedno, to je sasvim svejedno. Želi li g. Kühlwetter primere za sva tri slučaja, francuska istorija počev od 1879. pruža ih u velikom broju.

Provizorij na koji apeluje g. Kühlwetter upravo je dokaz protiv njega. Provizorij daje Skupštini još sasvim druge attribute nego što je golo pravo vršenja istrage — on joj daje čak i pravo da se u slučaju potrebe pretvori u *tribunal* i da presuđuje bez zakona!

Da je g. Kühlwetter predvideo te konsekvence, možda bi bio nešto oprezniji s »priznavanjem« revolucije.

Ali neka se umiri:

Nemačka, čedna dečja soba,
Nije rimsko gnezdo ubica,⁽¹⁸⁶⁾

i gospoda sporazumaši mogu zasedati dokle god hoće, oni nikad neće postati »dugi parlamenti«.⁽¹⁸⁷⁾

Uostalom, ako uporedimo ovog službenog doktrinara vlade dela s njegovim prethodnikom u doktrini g. Camphausenom, naći ćemo ipak znatnu razliku. Gospodin Camphausen je svakako imao beskrajno više originalnosti, on je imao nešto od Guizot-a, a g. Kühlwetter nije na visini čak ni maleckog lorda Johna Russela.

Dovoljno smo se divili državnofilozofskoj dubini Kühlwetterovog govora. Pogledajmo sad svrhu, pravi praktični razlog ove budave mudrosti, cele ove Montesquieu-ove teorije o podeli vlasti.

Naime, g. Kühlwetter dolazi sad do konsekvencija svoje teorije. Vlada je, izuzetno, sklona da daje uputstvo nadležstvima da izvrše ono što komisija nađe za potrebno. Vlada se mora izjasniti samo protiv toga da nalozi dolaze nadležstvima direktno od komisije; to znači da ih komisija, bez direktne veze s nadležstvima, bez vlasti iznad njih, ne može prinuditi da joj pribave druga obaveštenja osim onih koja nadležstva nađu za shodno da dadu. A k tome još spori uredovni put, beskrajni put kroz instancije! Zgodno sredstvo da se pod izgovorom podele vlasti komisija učini iluzornom!

•Niko nema nameru da na komisiju prenese ceo zadatak koji ima vlada.▪

Kao da je neko mislio da komisiji daje pravo da vlada!

•Vlada bi uz komisiju morala i nadalje iznalaziti koji su uzroci izazvali razdor u Poznanju« (upravo to što ona tako dugo »iznalazi« a još ništa nije iznašla jeste dovoljan razlog da sad bude sasvim ostavljena po strani od stvari), »a time što se ovaj cilj postiže na dva koloseka, često bi vreme i muka bili nekorisno upotrebljeni, i jedva bi se mogle izbeći kolizije.▪

Prema dosadašnjim antecedencijama, komisija bi zaceo vrlo mnogo »vremena i muke nekorisno upotrebila« ako bi se na predlog g. Kühlwettera upustila na dugi put kroz instancije. Kolizije su na tom putu takođe mnogo lakše nego kad bi komisija direktno saobraćala s nadležstvima i mogla odmah raščistiti nesporazume, srušiti birokratske prkosne prohteve.

•Stoga (1) se čini da je u samoj prirodi stvari da komisija nastoji postići isti cilj u sporazumu i u stalnoj saradnji s vladom.▪

Sve lepše i lepše! Komisija koja treba da kontroliše vladu da bude u sporazumu s njome i u stalnoj saradnji s njome! Gospodin Kühlwetter se ne ženira da pokaže koliko smatra poželjnim da komisija stoji pod njegovom, a ne on pod njenom kontrolom.

•Naprotiv, ako bi komisija htela da zauzme posebno stanovište, moralo bi se pojaviti pitanje da li ovde komisija hoće i može da preuzme odgovornost koja leži na vladi. S isto toliko tačnosti koliko i duha, ovde je već pala primedba da je imunitet poslanika nespojiv s tom odgovornošću.▪

Ne radi se o administriranju, nego samo o utvrđivanju činjenica. Komisija treba da dobije ovlaštenje da za tu svrhu može primeniti potrebna sredstva. To je sve. Samo po sebi se razume da je komisija odgovorna Skupštini kako za nedovoljnu tako i za preteranu primenu tih sredstava.

Cela stvar ima s ministarskom odgovornošću i s poslaničkom neodgovornošću isto tako malo veze kao i s »istinitošću« i »duhom«.

Jednom reči, g. Kühlwetter je, pod izlikom podele vlasti, stavio te predloge za rešavanje kolizije na srce sporazumašima, a da nije učinio nikakav određen predlog. Vlada dela oseća pod sobom nesigurno tle.

Ne možemo ulaziti u dalju diskusiju. Rezultati glasanja su poznati: poraz vlade pri poimeničnom glasanju, državni udar desnice, koja je već odbačeni predlog usvojila naknadno^[176]. Sve ovo smo već doneli. Dodajemo samo da su nam među Porajncima koji su glasali protiv neograničenog ovlašćenja komisije pala u oči ova imena:

Arntz, dr jur. Bauerband, Frencken, Lensing, von Loe, Reichensperger II, Simons i poslednji, ali ne najvažniji, naš viši državni tužilac *Zweiffel*.

Naslov originala:

Vereinbarungssitzung vom 4. Juli

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 41
od 11. jula 1848]

[Karl Marx]

Sudska istraga protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«

*Keln, 10. jula. Juče su jedanaest slagača našeg lista i g. Clouth pozvani kao svedoci da u utorak, 11. jula, dođu u istražni sud. Još uvek se radi o tome da se pronađe autor inkriminisanog članka.¹ Sećamo se da se u vreme starog lista »Rheinische Zeitung«⁽¹⁸⁸⁾ u vreme cenzure i Arnimove vlade, kad se htelo pronaći lice koje je poslalo famozni »Nacrt zakona o braku«⁽¹⁸⁹⁾, nije pribegavalo ni kućnom pretresu ni saslušanju slagača i vlasnika štamparije. Otada smo, doduše, doživeli revoluciju, koja ima tu nesreću da je g. Hansemann priznaje.

Moramo se još jedanput vratiti na »odgovor« g. državnog tužioca Heckera od 5. jula.²

U tom odgovoru g. Hecker nas uteruje u laž u odnosu na ovu ili onu pripisivanu mu izjavu. Možda sad imamo u ruci sredstvo da ispravimo ispravku, ali ko nam jamči da u toj nejednakoj borbi neće ponovo biti odgovoreno paragrafom 222. ili paragrafom 367. Krivičnog zakonika?⁽¹⁸⁶⁾

Odgovor g. Heckera se završava ovim rečima:

»U članku« (de dato Keln, 4. jula) »sadržane klevete, odnosno uvrede g. višeg državnog tužioca Zweiffela i žandarma koji su izvršili hapšenje biće ocenjene u sudskoj istrazi koja će zbog toga biti pokrenuta.«

Biće ocenjene! Da li su crno-crveno-zlatne boje bile »ocenjene« u »sudskim istragama« pokrenutim za ere ministra Kamptza?⁽¹⁹⁰⁾

Pogledajmo Krivični zakonik. Čitamo § 367:

»Prestup klevete čini onaj ko na javnim mestima, ili u nekoj autentičnoj i javnoj ispravi, ili u štampanom i neštampanom napisu koji je bio izvešen, prodavan ili rasturan, nabedi nekog za takve činjenice koje bi, kad bi bile tačne, izložile onog kome se pripisuju krivičnom gonjenju ili gonjenju od strane moralne policije ili makar samo preziru ili mržnji građana.«

¹ Vidi u ovom tomu, str. 143-145 — ² Vidi u ovom tomu, str. 151.

§ 370: »Ako činjenica koja čini predmet optužbe bude *zakonskim* načinom dokazana kao istina, vinovnik nabeđivanja se oslobađa svake kazne. Kao *zakonski* smatraće se samo onaj dokaz koji proizlazi iz *presude* ili bilo koje druge *autentične isprave*.«

Radi objašnjenja tog paragrafa dodajmo još i § 368:

»Prema tome, vinovniku nabeđivanja *ne uzima se u obzir molba* da se o tome povede dokazni postupak; on isto tako ne može navesti kao razlog za opravdanje da su *dokumenti ili činjenica notorni* ili da su nabeđivanja koja su dala povoda za gonjenje prepisana ili crpena iz stranih listova *ili drugih stampanih spisa*.«¹

Iz tih paragrafa prosijava vreme carstva sa svim svojim rafiniranim despotizmom.

Prema *običnom* ljudskom razumu, neko je *oklevetan* ako se optužuje za dela koja su izmišljena; ali prema *neobičnom* razumu Krivičnog zakonika on je oklevetan ako mu se prebacuju *stvarne* činjenice, činjenice koje se mogu *dokazati*, ali samo ne na jedan *izuzetan* način, samo ne *presudom, službenom ispravom!* Čudotvorne li snage presuda i službenih dokumenata! Samo činjenice *utvrđene presudom*, samo *službeno dokumentovane* činjenice su *istinske, prave* činjenice. Da li je ikad neki zakonik gore *klevetao* najobičniji ljudski razum? Da li je ikad birokratija podigla sličan kineski zid između sebe i javnosti? Pod štitom tog paragrafa, činovnici i poslanici su *neprikosnoveni* kao ustavni kraljevi. Ta gospoda mogu *počiniti* dela »koja ih izlažu mržnji i preziru građana« koliko ih je volja, ali o tim delima ne sme se govoriti, pisati ili štampati pod pretnjom gubitka građanskih prava pored obligatnog zatvora i obligatne novčane kazne. Živela paragrafima 367, 368. i 370. ublažena sloboda štampe i govora! Tebe su nezakonito strpali u zatvor. Štampa ukazuje na nezakonitost. *Rezultat*: to ukazivanje — dobija svoju *»ocenu«* »u sudskoj istrazi« zbog »klevete« poštovanja dostojnog činovnika koji je počinio nezakonitost, osim ako se desi čudo da je o nezakonitosti koju čini danas već juče pala *presuda*.

Nije nikakvo čudo što su rajnski pravnici, i među njima *narodni predstavnik Zweifel*, glasali protiv *poljske komisije* s apsolutnim ovlašćenjem! S njihovog stanovišta Poljaci su morali biti osuđeni na gubitak svojih građanskih prava, pored obligatne kazne zatvorom i novčane kazne, zbog »klevete« Colombâ, Steinackerâ, Hirschfeldâ, Schleinitzâ, pomeranskih vojnika landvera i staropruskih žandarma. Tako bi svojevrsno pacificiranje Poznania bilo najslavnije krunisano!

Kakve li protivrečnosti, s obzirom na te paragrafe Krivičnog zakonika, krstiti *klevetom* glasove o pretnji da će biti svršeno sa »19. martom, sa klubovima i slobodom štampe«!² Šta je klub bez slobode govora? I šta je sloboda govora sa paragrafima 367, 368. i 370. Krivičnog zakonika? I šta je 19. mart bez klubova i slobode govora? Sloboda

¹ U citatima je kursiv svuda Marxov. — ² Vidi u ovom tomu, str. 144.

govora i sloboda štampe ugušene *delom*, — ima li ubedljivijeg dokaza da samo *kleveta* može trućiati o *nameri* da se izvrši to delo? Čuvajte se da ne potpišete adresu koja je juče napisana u Gircenihu.^[191] Državno tužilaštvo će vašu adresu »oceniti« na taj način što će pokrenuti »*sudsku istragu*« zbog »*klevete*« *Hansemanna-Auerswalda*; ili se nekažnjeno smeju klevetati samo ministri, klevetati u smislu francuskog Krivičnog zakonika, tog lapidarnim stilom isklesanog kodeksa političkog ropstva? Imamo li mi odgovorne ministre i neodgovorne žandarme?

Inkriminirani članak ne može, dakle, dobiti svoju ocenu primenom paragrafa o »*kleveti u juridičkom smislu*«, kleveti u smislu jedne *despotske* fikcije, protiv koje se buni zdrav ljudski razum. Ono što u njemu može dobiti svoju ocenu to su samo i jedino tekovine martovske revolucije, to je stepen koji je dostigla kontrarevolucija, to je drska smelost s kojom birokratija protiv novog političkog života upotrebljava oružje izvučeno iz arsenala starog zakonodavstva. Primena paragrafa o kleveti pri napadima na *narodne predstavnike* — koje li divno sredstvo da se gospoda oslobode kritike, a štampa liši porote?

Predimo od tužbe zbog *klevete* na tužbu zbog *uvrede*. Tu nas dočekuje § 222, koji glasi:

»Ako jednom ili nekolicini činovnika iz administrativne i sudske struke bude pri vršenju njihovih službenih dužnosti ili povodom tog vršenja nanescena uvreda rečima koje idu za tim da dirnu u njihovu čast ili njihovu delikatnost, onaj ko im je na taj način naneo uvredu kazniće se zatvorom od mesec dana do dve godine.«

Kad je izašao članak u listu »*Neue Rheinische Zeitung*«, g. *Zweiffel* je vršio funkciju *narodnog predstavnika u Berlinu*, a nikako *činovnika sudske struke u Kelnu*. Budući da nije vršio službene radnje, bilo je faktično nemoguće uvrediti ga u vršenju njegovih službenih radnji ili povodom tog vršenja. A čast i delikatnost gospode žandarma stajale bi pod zaštitom tog paragrafa kad bi im uvreda bila nanescena rečju (par parole). A mi smo *pisali*, a ne *govorili*, a par *écrit*¹ nije par parole, dakle, šta preostaje? Naravoučenije se sastoji u tome da o poslednjem žandarmu treba govoriti s više obzira nego o prvom princu, a naročito da niko ne sme da se drzne dirnuti u neobično razdražljivu gospodu iz državnog tužilaštva. Upozoravamo čitaoce još jedanput na to da su *isti* progoni počeli u isto vreme na različitim mestima — u Kelnu, Diseldorfu, Koblencu. Čudan metod slučajnosti!

Naslov originala:
*Gerichtliche Untersuchung gegen
die »Neue Rheinische Zeitung«*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 41
od 11. jula 1848]

¹ pismeno

Spoljna politika Nemačke i poslednji događaji u Pragu

****Keln**, 11. jula. Uprkos patriotskom urlanju i dobovanju gotovo čitave nemačke štampe, list »*Neue Rheinische Zeitung*« je od prvog trenutka stao na stranu Poljske u Poznanju, Talijana u Italiji, Čeha u Češkoj. Od prvog trenutka prozreli smo makijavelističku politiku, koja je, poljuljana u svojim temeljima u samoj Nemačkoj, nastojala da parališe demokratsku energiju, da skrene pažnju sa sebe, da revolucionarnoj užarenoj lavi iskopa odvodni kanal, da iskuje oružje unutrašnjeg ugnjetavanja izazivajući uskogrudu, kozmopolitskom karakteru Nemaca protivnu *mržnju prema drugim narodima* i stvarajući u ratovima protiv drugih naroda, vođenim sa nečuvenom okrutnošću i besprimernim varvarstvom, soldatesku za kakvu je jedva znao tridesetogodišnji rat.

U istom momentu kad se Nemci rvu sa svojim vladama za unutrašnju slobodu, njih primoravaju da pod komandom tih istih vlada preduzimaju krstaški rat protiv slobode Poljske, Češke, Italije! Kakva dubina kombinacije! Kakav istorijski paradoks! Zahvaćena revolucionarnim vrenjem, Nemačka daje sebi oduške van u *ratu za restauraciju*, u vojnom pohodu za učvršćenje stare vlasti protiv koje ona upravo vrši revoluciju. Samo *rat protiv Rusije*^[106] je rat *revolucionarne Nemačke*, rat u kojem ona može sprati grehe prošlosti, u kojem se može pribрати, u kojem može pobediti vlastite autokrate, u kojem ona, kako dolikuje narodu što stresa okove dugog, teškog ropstva, iskupljuje širenje civilizacije žrtvom svojih sinova i oslobađa se unutra time što oslobađa nekoga spolja. Ukoliko dnevna svetlost publiciteta daje najnovijim događajima oštrije obrise, utoliko činjenice više potvrđuju naše gledanje na ratove protiv drugih naroda kojima je Nemačka okaljala svoju novu eru. Kao doprinos takvom osvetljavanju, objavljujemo ovaj, iako zadocneli izveštaj jednog *Nemca* iz Praga:

Prag, 24. juna 1848 (Zadocnelo)

»*Deutsche Allgemeine Zeitung*« od 22. ovog meseca donosi članak o skupštini Nemaca održanoj 18. ovog meseca u Ausigu¹. Na toj skupštini držani su govori

¹ Češki naziv: Usti

koji pokazuju takvo nepoznavanje naših poslednjih događaja i delimično, blago rečeno, takvu spremnost da se naša nezavisna štampa zaspe sramnim prekorima da referent smatra svojom dužnošću da, koliko je sad moguće, razjasni te zablude i protiv nepromišljenih i zlonamernih ljudi istupi sa snagom istine. Čoveka iznenaduje kad ljudi, kao što je »osnivač Udruženja za zaštitu nemačkih interesa na istoku«, govore pred celom skupštinom: »Dok traje borba u Pragu, ne može biti reči o praštanju, i ako pobjeda pripadne nama, nju treba ubuduće iskoristiti.« Kakva to pobjeda pripada Nemcima, kakva je to zavera bila uništena? Dakako, onaj ko veruje dopisniku lista »Deutsche Allgemeine Zeitung« — očigledno uvek vrlo površno obavještenom — ili patetičnim frazama »malog poljakoždera ili francuzoždera«, ili člancima perfidnog lista »Frankfurter Journal«, koji nastoji da nahuška Nemce na Čehe, kao što je za vreme badenskih događaja nastojao da nahuška Nemce na Nemce, taj neće nikad jasno videti ovdašnje odnose. Čini se da u Nemačkoj svuda vlada mišljenje da je borba na ulicama Praga bila usmerena samo na ugnjetavanje nemačkog elementa i na osnivanje slovenske republike. O poslednjem nećemo govoriti, jer je ta ideja odveć naivna; ali što se tiče prvog, u borbama na barikadama nije se mogao opaziti ni najmanji trag nekog nacionalnog rivaliteta; Nemci i Česi stajali su zajedno spremni za odbranu, i ja sam lično često tražio od govornika koji je govorio na češkom da ono što je rekao ponovi na nemačkom, što je svakog puta bilo učinjeno bez i najmanje primedbe. Govori se da je revolucija izbila dva dana pre nego što se očekivalo, ali da je tako, onda bi ipak morala već postojati nekakva organizacija i morala bi se pribavljati bar municija; ali ni od toga nije bilo traga. Barikade su neočekivano rasle iz zemlje tamo gde se našlo na okupu deset do dvanaest ljudi; uostalom, bilo je nemoguće da se učini više, jer su i najmanje ulice bile zabarikadirane na tri do četiri mesta. Municija je tramljena na ulicama, a količina joj je bila krajnje ograničena. O višem komandovanju, o bilo kakvom komandovanju nije bilo ni govora; branilci barikada su se držali onde gde su napadani i pucali su bez rukovođenja, bez komande iz kuća i s barikada. Gde je, dakle, pri tako neorganizovanom, ni od koga rukovodеноm otporu mogla niknuti ideja o zaveri ako ne u službenoj izjavi i objavljivanju rezultata istrage; ipak, sama vlada, čini se, ne smatra to oportunistim, jer se iz dvorca ne saopštava ništa što bi Pragu moglo da razjasni njegove krvave junske dane. Uhapšeni članovi Svornosti¹ su gotovo do jednog pušteni na slobodu, drugi uhapšenci takođe se puštaju, samo grof Buquoy, Villány i nekoliko drugih još sede u zatvoru, i jednog lepog dana možda ćemo na zidovima Praga čitati plakat na kojem će biti napisano da se sve temeljilo na nesporazumu. Operacije komandujućeg generala takođe ne ukazuju na to da je trebalo štititi Nemce od Čeha; jer umesto da razjašnjenjem stvari privuče sebi nemačko stanovništvo, da zauzme barikade i »svernim« stanovnicima grada štiti život i vlasništvo, on čisti Stari grad, prelazi na levu obalu Vltave i puca u Čehe i Nemce, jer bombe i meci koji su gadali Stari grad nisu mogli tražiti samo Čehe, nego su obarali ne gledajući na kokardu. Gde se, dakle, može razumno zaključivati da je postojala slovenska zavera kad vlada dosad ne može ili neće da dá nikakvo razjašnjenje?

¹ Jedinstva (naziv organizacije)

Gradanin dr Göschen iz Lajpciga sastavio je adresu zahvalnosti knezu Windischgrätzu, kojoj general nikako ne treba da pridaje suviše važnosti kao izrazu glasa naroda. Gradanin Göschen je jedan od onih opreznih liberala koji su posle februarskih dana iznenada postali liberalni; on je predlagač adrese poverenja saksonskoj vladi povodom izbornog zakona u ono isto vreme kad je čitava Saksonija vrisnula od negodovanja jer je šestina njenih stanovnika, i to upravo deo sposobnijih glava, izgubilo svoje prvo građansko pravo — svoje pravo glasa; on je jedan od onih koji se u Nemačkom udruženju odlučno izjasnio protiv puštanja onih Nemaca koji nisu Saksunci na izbore u Saksoniji, a — poslušajte, koje li dvoličnosti! — kratko vreme posle toga u ime svog kluba obećao je Udruženju nesaksonskih nemačkih državljana koji stanuju u Saksoniji svoju punu saradnju u izboru vlastitog poslanika za Frankfurt; ukratko, da bismo ga okarakterisali jednom reči, on je osnivač Nemačkog udruženja. Taj čovek šalje adresu zahvalnosti austrijskom generalu i zahvaljuje mu na zaštiti koju je ovaj pružio celoj nemačkoj otadžbini. Mislim da sam pokazao da se iz svega što se dogodilo nikako ne vidi koliko je dosad knez Windischgrätz stekao zasluga za nemačku otadžbinu; to će pokazati tek rezultat istrage. Stoga ćemo ostaviti istoriji da sudi o «visokoj hrabrosti, smeljoj energiji i silnoj izdržljivosti» generala, a što se tiče izraza «podlo mučko ubistvo» povodom smrti kneginje, napomenućemo samo to da apsolutno nije dokazano da je metak bio namenjen kneginji, koja je uživala jednodušno poštovanje celog Praga; no ako je doista bilo tako, uzbica neće izbeći kaznu, a kneževa bol zacelo nije veća od boli one matere koja je videla kako su njenu devetnaestogodišnju kćerku, takode nevinu žrtvu, odneli s razmrskanom glavom. Što se tiče izraza u adresi: «hrabre čete koje su se pod Vašim vodstvom tako junački borile», potpuno se slažem s gradaninom Göschenom, jer da je on video, kao što sam ja video, s kakvom su se ratničkom plahovitošću te «hrabre čete» u ponedeljak u podne bacile na goloruku gomilu u ulici Zeltner, našao bi da su njegovi izrazi suviše slabi. Ja lično moram priznati, ma koliko to pogadalo i moju vojničku taštinu, da sam se, stojeći kao miran šetač u jednoj grupi žena i dece u blizini Temple-a, zajedno s njom pred tih trideset do četrdeset carsko-kraljevskih grenadira dao u bekstvo, i to tako brzo da sam morao celi svoj prtljag, tj. šešir, prepustiti pobednicima, smatrajući da bi bilo glupo da čekam dok udarci koji su pozadi padali po gomili ne dohvate i mene. Ipak sam imao priliku da šest časova docnije vidim kako su se ti isti carsko-kraljevski grenadiri odlučili da pola časa tuku kartečima i šestofuntovnim topovima barikadu u ulici Zeltner, koju je branilo najviše dvadeset ljudi, a da je ipak ne zauzmu sve dotle dok je branioci oko ponoći nisu napustili. Do borbe prsa u prsa nije došlo nigde osim u pojedinin slučajevima gde su grenadiri bili nadmoćniji. Graben i Nova avenija su, sudeći po razrušenim kućama, većinom očišćeni artiljerijom, a ja ostavljam otvorenim pitanje da li je potrebno neko veliko preziranje smrti da se jedna široka ulica koju brani stotinjak slabo naoružanih ljudi čisti kartečima.

Što se pak tiče poslednjeg govora g. dr Stradala iz Teplica, u kome je rekao da su «praški Listovi» služili tuđim ciljevima, dakle verovatno ruskim, izjavljujem u ime nezavisne praške štampe da je to ili vrhunac neznanja ili podla kleveta, čija je apsurdnost držanjem naših listova već dovoljno dokazana, a biće i dalje dokazivana. Nezavisna praška štampa nije nikad zastupala drugu tendenciju do očuvanje nezavisnosti Češke i ravnopravnosti obeju nacionalnosti. Ali ona vrlo dobro zna

da nemačka reakcija nastoji izazvati, kao u Poznanju i kao u Italiji, uskogrudi nacionalizam, delom zato da bi ugušila revoluciju u samoj Nemačkoj, delom zato da bi obučila soldatesku za građanski rat.

Naslov originala:

*Die Auswärtige deutsche Politik
und die letzten Ereignisse zu Prag*

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 42
od 12. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumske debate od 7. jula

****Keln, 12. jula.** Tek juče kasno uveče nam je prispeo izveštaj o sporazumskoj sednici od 7. jula. Stenografski izveštaji^[25], koji su inače uvek stizali samo 24 časa posle izveštaja u pismima, sve više zakašnjavaju umesto da budu gotovi ranije.

Kako lako se tom odugovlačenju može doskočiti, vidi se po brzini kojom francuski i engleski listovi donose izveštaje svojih zakonodavnih skupština. Engleski parlament često zaseda do četiri časa ujutro, a već četiri časa posle toga list »The Times«^[139] donosi odštampan stenografski izveštaj sa sednice u sve delove Londona. Francuski Skupštinski dom je retko kad otvarao svoje sednice pre jednog časa, završavao ih je između pet i šest časova, a već u sedam časova »Le Moniteur« je morao svim pariskim redakcijama listova dostaviti otisak stenografskih debata. Zašto vrlo poštovani »Staats-Anzeiger«^[26] ne može isto tako brzo svršavati posao?

Predimo sad na sednicu od 7. jula, sednicu na kojoj je Hansemannova vlada bila nemilo zadevana. Preći ćemo odmah preko protesta uložениh na početku, preko D'Esterovog predloga o odbacivanju zaključka usvojenog 4. jula pri kraju sednice^[176] (taj predlog je ostao dalje na dnevnom redu) i preko više drugih na dnevni red stavljenih predloga. Počecemo odmah s interpelacijama i neugodnim predlozima koji su danas pljuštali po vladi.

Prvi je govorio g. *Philipps*. Postavio je vladi pitanje koje je mere preduzela za zaštitu naših granica od Rusije.

Gospodin *Auerswald*: Smatram da je nezgodno na to pitanje odgovarati u Skupštini.

To g. *Auerswaldu* od srca verujemo. Jedini odgovor koji bi on mogao dati bio bi: *nikakve*, ili tačnije rečeno: premeštanje nekoliko pukova s ruske granice na Rajnu. Jedino čemu se čudimo jeste to što je Skupština propustila tako lako, sa nešto »šištanja« i sa nekoliko uzvika »bravo«, šaljivi odgovor g. *Auerswalda*, taj apel na »car tel est notre bon plaisir«^[192].

Gospodin *Borries* predlaže da se razredni porez najniže poreske kategorije za drugo polugodište 1848. ukine i da se sve prinudne mere za uterivanje zaostalih iznosa te iste kategorije za prvo polugodište odmah obustave.

Predlog se upućuje u resornu komisiju.

Gospodin *Hansemann* ustaje i izjavljuje da se ovakve finansijske stvari moraju vrlo temeljito pretrasti. Uostalom, utoliko se može lakše čekati što će on idućih nedelja staviti na pretres nekoliko finansijskih zakona, među kojima će biti jedan koji se odnosi na razredni porez.

Gospodin *Krause* interpeliše ministra finansijske: da li je moguće do početka 1849. zameniti porez na meljavu, na klanje stoke i razredni porez porezom na dohodak?

Gospodin *Hansemann* mora ponovo ustati i ljutito izjaviti da je već jedanput rekao da će idućih nedelja podneti finansijske zakone.

Ali time čaša trpljenja još nije ispijena do kraja. Tek sad ustaje g. *Grebel* s dugim predlogom u kome je svaka reč morala biti nož u srce g. *Hansemannu*:

Uzimajući u obzir da za obrazloženje nameravanog prinudnog zajma nipošto nije dovoljan goli podatak da su kasa i finansijske iscrpene; uzimajući u obzir da je za diskusiju o prinudnom zajmu (protiv kojeg g. *Grebel* protestuje dok se ne donese ustav koji treba da ispuni sva obećanja) potreban pregled svih knjiga i dokumenata finansijske uprave, g. *Grebel* predlaže:

da se imenuje komisija koja će pregledati sve knjige i dokumenta o upravljanju finansijskim i blagajnom od 1840. do sada i o tome podneti izveštaj.

Ali još gora od predloga je motivacija g. *Grebela*. On govori o mnogim glasovima o rasipanju i protivpravnom upotrebljavanju državne blagajne koji uznemiruju javno mnjenje; on zahteva u interesu naroda da se zna kud je otišao sav taj novac koji je plaćan kroz 30 godina mira; on izjavljuje da dotle dok ne bude dano to obaveštenje, Skupština ne može izglasati ni groša. Prinudni zajam je izazvao ogromnu senzaciju, prinudni zajam je konačna osuda celog dosadašnjeg finansijskog upravljanja, prinudni zajam je pretposlednji korak do državnog bankrotstva. Prinudni zajam je iznenadio utoliko više što smo bili navikli da večno slušamo da je finansijska situacija odlična i da će nas državna blagajna čak u slučaju nekog ozbiljnog rata izbaviti od potrebe raspisivanja zajma. Sam g. *Hansemann* je u Ujedinjenom landtagu izračunao da državna blagajna raspolaze s najmanje 30 miliona. To se i moglo očekivati, jer ne samo što su i dalje bili plaćani isti visoki porezi kao i u ratnim godinama nego se i ukupan iznos poreza stalno povećavao.

A sad je iznenada došla vest o nameravanom prinudnom zajmu, a s njom, s tim bolnim razočarenjem, poverenje je odmah palo na nulu.

Jedino sredstvo da se uspostavi poverenje je neodložno i otvoreno iznošenje finansijske situacije države.

Gospodin Hansemann je, doduše, pokušao da gorčinu svog saopštenja o prinudnom zajmu zasladi humorističkim predavanjem; ali ipak je morao priznati da će prinudni zajam izazvati neugodan utisak.

Gospodin *Hansemann* odgovara: Razume se da će vlada, kad traži novac, dati i sva potrebna objašnjenja o tome na šta su otišle dosad uplaćene sume novca. No treba počekati dok budu podneseni na pretres finansijski zakoni koje sam već dvaput pomenuo. Što se tiče glasova, nije tačno da su u državnoj blagajni bile goleme sume, da su se one u poslednjim godinama smanjile. Prirodno je da se u poslednjim nerodnim godinama, u sadašnjoj političkoj krizi povezanoj s besprimernim zastojem u poslovima, i sjajno finansijsko stanje moglo pretvoriti u nezavidno. »Rečeno je da će prinudni zajam biti preteča državnog bankrotstva. Ne, gospodo, to on ne *treba* da bude, naprotiv, on *treba* da posluži tome da se *oživi kredit*.« (*Treba! treba!* kao da efekat prinudnog zajma na kredit zavisi od pustih želja g. Hansemanna!) Koliko su takve brige neosnovane, pokazuje porast kursa državnih papira. Pričekajte, gospodo, finansijske zakone koje vam ovim obećavam po četvrti put.

Dakle, kredit pruske države je tako upropašten da joj nijedan kapitalista ne želi pozajmiti novac čak ni uz najviše zelenaške kamate, da g. Hansemann ne vidi drugog izlaza sem u pribegavanju poslednjem sredstvu država koje su bankrotirale — prinudnom zajmu, — i pri tome g. Hansemann govori o porastu državnog kredita, jer su se državne obligacije, ukoliko smo se udaljavali od 18. marta, s teškom mukom popele za dva do tri procenta! A tek kako će se državne obligacije stropoštatii čim se ozbiljno pristupi prinudnom zajmu?

Gospodin *Behnsch* insistira na imenovanju predložene komisije za ispitivanje finansijska.

Gospodin *Schramm*: Pomoć koja je iz državnih sredstava dana za ublažavanje nevolje nije vredna pomena, i ako sloboda staje novaca *nas*, ona dosad nije bar *vladu* stajala ništa. Naprotiv, vlada je radije davala novac za to da sloboda ne stupi u svoj sadašnji stadij.

Gospodin *Mätze*: Pored onog što smo znali, naime da je državna blagajna prazna — sad još doznajemo da je ona već odavno prazna. Ta novost je nov dokaz potrebe da se imenuje komisija.

Gospodin *Hansemann* mora opet ustati: »Nikad nisam rekao da je državna blagajna prazna i da je bila prazna; štaviše, izjavljujem da se poslednjih šest do sedam godina državna blagajna znatno popunila.« (Uporedite promemoriju g. Hansemanna Ujedinjenom landtagu s prestonom besedom¹⁸⁹³, i tek onda nećete znati na čemu smo.)

Cieszkowski: Ja sam za Grebelov predlog, jer nam je g. Hansemann uvek davao obećanja, a svaki put nas, kad ovde dolaze na diskusiju finansijske stvari, upućuje na svoja buduća objašnjenja, koja nikad ne dolaze. Ovo oklevanje je utoliko neshvatljivije što je g. Hansemann sad ministar već više od tri meseca.

Gospodin *Milde*, ministar trgovine, dolazi napokon svom pri-tešnjem kolegi u pomoć. On usrdno moli Skupštinu da nikako ne imenuje komisiju. On obećava najveću otvorenost od strane vlade. On uverava da je potrebno tačno sagledati stanje stvari. Samo sad neka se dopusti vladi da radi, jer je ona upravo zaposlena time da iz-vede državni brod iz teške situacije u kojoj se sad nalazi. Skupština će joj zacelo pri tome pružiti ruku pomoćnicu. (Bravo.)

Gospodin *Baumstark* takođe pokušava da g. Hansemanna uneko-liko podrži. Ali goreg i netaktičnijeg branioca g. ministar finansija nije mogao da nađe.

»Bio bi loš ministar finansija ko bi hteo sakriti stanje finansija, i kad jedan ministar finansija kaže da će podneti potrebne predloge, moramo ga držati ili za čestitog čoveka, ili za suprotno od toga (!!). (Uzbuđenje.) Gospodo, nisam nikog uvredio, rekao sam kad *jedan*, ne kad *ovaj* ministar finansija (!!!)«.

Reichenbach: Kud odoše lepi dani velikih debata, principijelnih pitanja i pitanja poverenja? Tada gospodin Hansemann nije ni za čim žudeo više nego da lomi koplje, a sada, kad je prilika tu, i k tome u njegovom vlastitom resoru, sada izmiče! U stvari, ministri uvek obe-ćavaju i postavljaju načela samo zato da ih se nekoliko časova posle toga više ne drže. (Uzbuđenje.)

Gospodin *Hansemann* čeka da neko ustane da ga brani. Ali nema nikoga ko bi stao uz njega. Napokon spazi na svoj užas da se diže poslanik *Baumstark*, i da ga ovaj ne bi još jedanput proglasio »čestitim čovekom«, brzo uzima reč sam.

Očekujemo da će kinjeni, iglama bodeni, od cele opozicije rastrzani lav Duchâtel napokon ustati u svojoj punoj snazi, da će smlaviti svoje protivnike, da će, jednom reči, postaviti *pitanje poverenja*. Avaj, od prvobitne čvrstoće i drskosti nema više traga. Stara veličina je iščezla kao sadržina državne blagajne u teškim vremenima! Pognute glave, skrhan, nepriznat, stoji tu veliki finansista; spao je na to da se mora upuštati u *razloge*! I k tome u kakve razloge!

»Svako ko se bavio finansijama i mnogim *ciframa* (!!) koje se u njima sretaju znaće da raspravljanje o finansijskim pitanjima ne može da bude temeljito prilikom neke interpelacije, da su poreska pitanja toliko opsežna da se o njima u zakonodavnim skupštinama« (g. Hansemann misli na svoje sjajne govore u blaženopočivšem Uje-dinjenom landtagu) »diskutovalo danima, pa i nedeljama.«

Ali zar ko traži temeljitu diskusiju? Od g. Hansemanna zahtevala se najpre izjava, jednostavno »da« ili »ne«, o poreskim pitanjima; zatim se zahtevao njegov pristanak da se formira komisija koja će ispitati dosadašnje upravljanje državnom kasom itd.; a kad je i jedno i drugo uskratilo, bilo je ukazano na kontrast između njegovih ranijih obećanja i njegove sadašnje suzdržanosti.

I upravo zato što »raspravljajnja o finansijama i o mnogim ciframa koje se u njima sretaju« iziskuju vremena, upravo zato treba da komisija odmah počne s radom!

«Uostalom, ako se finansijske stvari nisu ranije pojavljivale, razlog je u tome što sam mislio da će za situaciju zemlje biti korisnije ako još malo pričekam. Nadao sam se da će se mir u zemlji učvrstiti, a s time i državni kredit nešto porasti; želim da se ta nada ne izjalovi i uveren sam da sam dobro uradio što te zakone misam pre podneo.»

Kakva otkrića! Dakle, finansijski zakoni g. Hansemanna koji su, valjda, imali da učvrste državni kredit takvi su da ugrožavaju državni kredit!

Gospodin Hansemann je smatrao da je bolje finansijsku situaciju zemlje zasad držati u tajnosti!

Ako država tako stoji, onda je od g. Hansemanna neodgovorno što daje takvu neodređenu izjavu umesto da odmah otvoreno izloži stanje finansija i samim činjenicama rasprši sve sumnje i glasove. U engleskom parlamentu bi posle takve netaktične izjave odmah sledio votum nepoverenja.

Gospodin *Siebert* :

«Dosađ nismo učinili ništa. Sva važna pitanja, čim su bila zrela za rešenje, bila su skinuta s diskusije i gurnuta u stranu. Sve dosad nismo doneli nijednu odluku koja bi sadržala neku *celinu*, još nismo uradili ništa celovito. Treba li da danas ponovo tako uradimo, treba li da opet odgodimo pitanje poverovavši obećanjima? Ko nam jamči da će vlada još osam dana ostati na kormilu?»

Gospodin *Parrisius* predlaže amandman prema kojem se od g. Hansemanna zahteva da kontrolnoj komisiji od 16 članova, koja treba da se odmah izabere, dađe u roku od 14 dana potrebne podatke o upravljanju finansijama i državnom blagajnom počevši od 1840. Gospodin *Parrisius* izjavljuje da je to specijalan predlog njegovih komiteta: oni bi hteli znati kud se delo državno blago koje je 1840. iznosilo više od 40 miliona.

Valjda će taj amandman, još oštrij od prvobitnog predloga, trgnuti zamorenog Duchâtela? Sad će on, valjda, postaviti pitanje poverenja?

Naprotiv! Gospodin Hansemann, koji je bio protiv predloga, nema ništa protiv tog amandmana s njegovim uvredljivim prekluzivnim rokom! On samo primećuje da će stvar zahtevati neobično mnogo vremena i žali sirote članove komisije koji moraju da se podvrgnu tom neprijatnom radu.

Još se govorilo, s raznih gledišta, o glasanju, pri čemu su pale još neke za g. Hansemanna neprijatne reči. Onda se glasalo, odbacivani su motivisani i nemotivisani predlozi za dnevni red, a *Parrisiusov* amandman, kome se pridružio g. Grebel, usvojen je gotovo jedno-glasno.

Gospodin Hansemann je izbegao odsudan poraz samo napuštanjem svakog otpora, samo samoodricanjem s kojim je primio Parrisiusovu uvredu. Pognute glave, slomljen, uništen, sedeo je tu na svojoj klupi, sličan ogolelom drvetu, koje izaziva sažaljenje čak i najsurevijih podrugljivaca. Setimo se pesnikovih reči:

Ne priliči Nemcima da šegu teraju
I lošim vicom bezdušno
Paloj veličini da se rugaju!^[184]

Izveštaj o drugoj polovini sednice donećemo sutra.

Naslov originala:
Vereinbarungsdebatten vom 7. Juli

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 44
od 14. jula 1848]

Gospodin Forstmann o državnom kreditu

****Keln**, 13. jula. Na sporazumskoj sednici od 7. ovog meseca^[25] g. *Forstmann* je raspršio sve sumnje besavesne levice u nepokolebljivost pruskog državnog kredita ovim pobedonosnim argumentom:

•Izvolite rešiti da li je poverenje u pruske finansije palo na nulu ako je juče jedan $3\frac{1}{2}$ procentni državni papir, pri diskontnoj stopi od $5\frac{1}{2}$ procenata, imao na berzi kurs od 72 procenta!*

Vidi se da je g. Forstmann isto toliko slab berzanski špekulant koliko i politički ekonomist. Kad bi bila tačna pretpostavka g. Forstmannu da je cena državnih papira uvek obrnuto proporcionalna ceni novca, onda bi, dabome, pruski $3\frac{1}{2}$ procentni državni papiri stajali neobično povoljno. Oni bi tada, pri $5\frac{1}{2}$ procentnoj diskontnoj stopi, smeli imati kurs od $63\frac{7}{11}$, a ne od 72. Ali ko je rekao g. Forstmannu da takva obrnuta proporcionalnost postoji u pojedinom momentu poslovnog zastoja, a ne u proseku od 5 do 10 godina?

Od čega zavisi cena novca? Uvek od datog odnosa tražnje prema ponudi, uvek od postojeće nestašice ili od postojeće obilja novca. A od čega zavisi nestašica ili obilje novca? Od stanja industrije u datom momentu, od zastoja ili prosperiteta čitavog prometa.

Od čega zavisi cena državnih papira? Isto tako uvek od datog odnosa između tražnje i ponude. A od čega zavisi taj odnos? Od veoma mnogih, naročito u Nemačkoj veoma zamršenih odnosa.

U Francuskoj, Engleskoj, Španiji i uopšte u zemljama čiji državni papiri dolaze na *svetsko tržište*, državni kredit ima odlučujuće značenje. U Pruskoj i manjim nemačkim državama, čiji papiri imaju kurs samo na malim lokalnim berzama, državni kredit odlučuje tek u drugom redu. Velika masa državnih papira ne služi ovde za špekulaciju, nego za sigurno ulaganje kapitala, za osiguranje fiksne *rente*. Samo ne-srazmerno mali deo dolazi na berze i u trgovinu. Gotovo čitava masa državnog duga je u rukama sitnih rentijera, udovica i siročadi, starijateljskih saveta itd. Ako kursevi usled slabljenja državnog kredita padaju, onda je to za tu kategoriju državnih verovnika još jedan razlog da svoje

vrednosne papire *ne* prodaju; njima je renta dovoljna da vezuju kraj s krajem. Ako bi ih prodali s velikim gubitkom, bili bi upropašteni. Mala količina državnih papira koja cirkuliše na nekoliko sitnih lokalnih berza ne može, razume se, biti izložena ogromnim i brzim kolebanjima tražnje i ponude, padanja i rastezanja, kao enormna masa francuskih, španskih itd. papira, koji služe poglavito za špekulaciju i koji se obrću na svim velikim tržištima vrednosnih papira u velikim količinama.

Stoga se u Pruskoj samo ponekad dešava da kapitalisti moraju zbog nestašice novca prodavati svoje vrednosne papire po svaku cenu i time obarati kurseve, dok je ta nestašica u Parizu, Amsterdamu itd. uvek na dnevnom redu, i upravo posle februarske revolucije ona je na nečuvano brzo padanje vrednosti francuskih državnih papira uticala mnogo više nego pad državnog kredita.

A uz to su u Pruskoj fiktivne kupnje (*marchés à terme*)^[195], koje u Parizu, Amsterdamu itd. čine glavnu masu berzanskih poslova, *zabranjene*.

Tim sasvim različitim komercijalnim položajem pruskih vrednosnih papira, koji cirkulišu na lokalnim tržištima, i francuskih, engleskih, španskih itd., koji cirkulišu na svetskom tržištu, objašnjava se to što kursevi pruskih papira nikako ne odražavaju najsitnije političke zaplete svoje države u onoj meri u kojoj to odražavaju francuski itd. papiri, što državni kredit ne vrši na kurseve pruskih papira ni izdaleka onaj odlučujući i brzi uticaj koji vrši na papire drugih država.

U istoj meri u kojoj Pruska i male nemačke države budu uvlačene u kolebanja evropske politike i u kojoj se bude razvijala vladavina buržoazije, — u istoj meri će pruski državni papiri, baš kao i zemljišno vlasništvo, gubiti taj patrijarhalni, neotuđivi karakter, biti uvlačeni u promet, postajati običan, često obrtan trgovinski artikal i možda čak smeti da pretenduju na skromnu egzistenciju na svetskom tržištu.

Izvucimo iz tih činjenica zaključke:

Prvo. Neosporno je da *prosečno u toku jednog dužeg perioda* i pri neizmenjenom stanju državnog kredita kurs državnih papira svuda raste u istoj proporciji u kojoj pada kamatna stopa, i obrnuto.

Drugo. U Francuskoj, Engleskoj itd. ta proporcija postoji čak u kraćim periodima, jer u tim zemljama špekulanti imaju u rukama najveći deo državnih papira i jer često zbog nestašice novca dolazi do prodaja iz nužde, koje svakog dana regulišu odnos između kursa i kamatne stope. Stoga u tim zemljama ta proporcija često postoji realno čak u pojedinom momentu.

Treće. U Pruskoj, naprotiv, ta proporcija se ostvaruje samo u proseku dužih perioda, jer je količina raspoloživih državnih papira mala, a berzanski posao skučen; jer su prodaje zbog nestašice novca, koje su pravi regulatori proporcije, sasvim retke; jer na tim lokalnim berzama kurseve državnih vrednosnih papira u prvom redu određuju lokalni uticaji, dok cenu novca određuje uticaj svetskog tržišta.

Četvrto. Prema tome, kad g. Forstmann hoće da iz odnosa između cene novca i kursa državnih papira sudi o pruskom državnom kreditu, on pokazuje potpuno nepoznavanje odnošâ. Kurs od 72 za $3\frac{1}{2}$ procentne papire pri diskontnoj stopi od $5\frac{1}{2}\%$ ne dokazuje *ništa u korist* pruskog državnog kredita, a prinudni zajam dokazuje *sve protiv* njega.

Naslov originala:

Herr Forstmann

über den Staatskredit

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 44

od 14. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumske debate

****Keln**, 14. jula. Danas prelazimo na drugi deo sporazumske sednice od 7. ovog meseca. Posle debate o finansijskoj komisiji, tako bolne za g. Hansemanna, došao je za g. ministre još niz sitnih jada. Bio je dan hitnih predloga i interpelacija, dan napada i muke za vladu.

Poslanik *Wander* je dao predlog po kome je svaki činovnik koji daje nezakonito uhapsiti nekog građanina dužan da plati potpunu naknadu štete i, osim toga, da odsedi u zatvoru četiri puta više od onoga koga je dao uhapsiti.

Predlog se, pošto nije priznat kao hitan, predaje resornoj komisiji.

Ministar pravosuđa *Märker* izjavljuje da usvajanje tog predloga ne samo da neće zaoštriti dosadašnje zakonodavstvo protiv činovnika koji nezakonito hapse, nego da će ga čak ublažiti. (Bravo.)

Gospodin ministar pravosuđa je samo zaboravio pomenuti da je po dosadašnjim, to jest staropruskim zakonima činovniku *gotovo nemoguće* da bilo kog uhapsi *nezakonito*. Najsamovoljnije hapšenje može se opravdati paragrafima drevnog i počitovanog Pruskog zemaljskog prava.^[167]

Uostalom, upozoravamo na krajnje neparlamentaran metod koji su usvojila gospoda ministri. Oni čekaju da predlog *bude upućen* resornoj komisiji ili odeljenju, a zatim još govore o njemu. Tada su sigurni da im *niko* ne može *odgovoriti*. Tako je uradio g. Hansemann kad je razmatran predlog g. Borriesa¹, tako sad radi g. Märker. U Engleskoj i Francuskoj bi gospodu ministre, da su ikad pokušali da učine takve parlamentarne netaktičnosti, sasvim drukčije pozvali na red. Ali u Berlinu!

Gospodin *Schulze* (von Delitzsch) predlaže da se od vlade zatraži da već dovršene ili gotovo dovršene nacрте organskih zakona odmah preda Skupštini radi pretresanja u odeljenjima.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 180.

Taj predlog sadrži opet indirektan ukor upućen vladi zbog sporosti ili namernog odugovlačenja da predloži organske zakone koji dopunjavaju ustav. Ukor je bio utoliko osetljiviji što su istog jutra bila predložena dva nacrtta zakona, od kojih je jedan nacrt zakona o građanskoj gardi¹⁹⁶¹. Ministar predsednik bio bi morao, da u njega ima nešto energije, odlučno odbiti taj predlog. Ali umesto toga kazao je nekoliko opštih fraza o nastojanju vlade da na svaki način izađe u susret opravdanim željama Skupštine, i predlog je bio usvojen s velikom većinom glasova.

Gospodin Besser interpeliše ministra vojske zbog nepostojanja pravila vojne službe. Pruska armija je jedina koja nema takvo pravilo. Zato u svim vojnim jedinicama sve do četa i eskadrona vlada velika raznolikost pogledâ na najvažnija pitanja vojne službe, a naročito na prava i dužnosti raznih vojnih činova. Postoje, doduše, hiljade naredaba, rešenja i propisa, ali oni su upravo zbog svog velikog broja, svoje zamršenosti i svojih protivrečnosti više nego beskorisni. Osim toga, svaki takav dokument je zapetljan i učinjen nejasnim sa isto onoliko dodataka, objašnjenja, komentara i komentara komentara koliko je uzgrednih instancija prošao. Ta zamršenost, razume se, dobro dolazi pretpostavljenima pri svakoj njihovoj samovolji, dok potčinjeni ima od toga samo štetu. Stoga potčinjeni ne zna ni za kakva prava, nego samo za dužnosti. Pre su postojala pravila službe zvana pravila od svinjske kože, ali dvadesetih godina ona su *oduzeta onima koji su ih privatno posedovali*. Otada nijedan potčinjeni ne sme da ih navodi u svoju korist, dok ih više vlasti stalno smeju navoditi protiv potčinjenih! Isto je sa propisima o službi za Gardijski korpus, koji nikad nisu bili saopšteni vojsci, nikad nisu bili dostupni potčinjenima, ali po kojima se ovi, uprkos tome, kažnjavaju! Gospoda štabni oficiri i generali imaju, prirodno, samo koristi od te konfuzije, koja im dopušta najveću samovolju, najokrutniju tiraniju. Ali niži oficiri, podoficiri i vojnici trpe od toga, i u njihovom interesu g. Besser interpeliše generala Schreckensteina.

Koliko se morao začuditi g. Schreckenstein kad je čuo tu dugu »čitulju«, da upotrebimo omiljeni izraz iz leta gospodnjeg 1813! Kako, pruska armija da nema pravila službe? Kakva budalaština! Pruska armija, na časnu reč, ima najbolja pravila službe na svetu, koja su ujedno najkraća i sastoje se samo od dve reči: »Naredenje — izvršenje!« Ako vojnik te »nebatinane« armije dobija bubotke, udarce nogom ili kundakom, ako ga tek iz kadetske škole izašli maloletni poručnik povuče za bradu ili za nos, a vojnik se na ovo žali, njemu se odgovara: »Naredenje — izvršenje!« Ako pijan major posle ručka za svoje specijalno uveseljavanje naređuje svom bataljonu da maršuje u močvaru do pasa i da se u njoj postroji u karu, pa se koji potčinjeni usudi da se žali, njemu se odgovara: »Naredenje — izvršenje!« Ako se oficirima zabraňuje zalaziti u ovu ili onu kafanu, a oni dopuste sebi da na to dadu

neku primedbu, njima se odgovara: »Naredenje — izvršenje!« To su najbolja pravila službe, jer ona vrede za sve slučajeve.

Od svih ministara g. *Schreckenstein* je jedini koji još nije izgubio hrabrost. Vojnik koji je služio pod Napoléonom, koji je trideset i tri godine praktikovao pruski vojnički drill, koji je mnogo puta slušao zvižduk metaka, neće se valjda bojati sporazumaša i interpelacija! A pogotovo kad je veliko »Naredenje — izvršenje!« u opasnosti!

Gospodo, veli on, ja to svakako znam bolje. Ja svakako znam šta treba u tome menjati. Tu se radi o rušenju, a rušenje ne sme da uzme maha, jer je izgradnja veoma teška. Ustrojstvo vojske je delo Scharnhorsta, Gneisenaua, Boyena i Grolmanna; ono obuhvaća 600 000 naoružanih i u taktici obučanih građana, te svakom građaninu osigurava budućnost dok postoji disciplina. A nju ću održati, i time sam rekao dovoljno.

Gospodin *Besser*: Gospodin *Schreckenstein* nije uopšte odgovorio na pitanje. No iz njegovih reči, čini se, izlazi da on misli da će pravila službe razlabaviti disciplinu!

Gospodin *Schreckenstein*: Već sam rekao da ću učiniti ono što je sad za armiju moderno i što je za službu korisno.

Gospodin *Behmsch*: Imamo pravo tražiti bar to da nam ministar odgovori: da ili ne, ili da izjavi da neće odgovoriti. Dosad smo slušali samo uvijene fraze.

Gospodin *Schreckenstein*, ljutito: Smatram da ne koristi službi ako se dalje budem upuštao u tu interpelaciju.

Služba, uvek služba! Gospodin *Schreckenstein* još uvek misli da je komandant divizije i da govori sa svojim oficirskim korom. On uobražava da i kao ministar vojni treba da uzima u obzir samo službu, a ne međusobni pravni položaj pojedinih činova u vojsci i pogotovo ne položaj vojske prema državi u celini i prema njenim građanima! Još uvek smo pod *Bodelschwingh*-om; duh starog *Boyena* neprekidno caruje u ministarstvu vojnom.

Gospodin *Piegsa* interpeliše zbog zlostavljanja Poljaka u *Meljcinu*¹ 7. juna.

Gospodin *Auerswald* izjavljuje da mora najpre pričekati potpune izveštaje.

Dakle, ceo mesec od 31 dana posle događaja g. *Auerswald* još nije potpuno obavešten! Čudne li administracije!

Gospodin *Behmsch* interpeliše g. *Hansemana* da li namerava pri podnošenju budžeta dati pregled upravljanja *Seehandlung*-om⁽⁵⁰⁾ počevši od 1820. i državnom blagajnom počevši od 1840.

Gospodin *Hansemann* izjavljuje, uz grohotan smeh, da će moći da odgovori za osam dana!

Gospodin *Behmsch* ponovo interpeliše u vezi s vladinim podržavanjem iseljavanja.

¹ originalni oblik: Mielzyn

Gospodin *Kühlwetter* odgovara da je to opštenemačka stvar i upućuje g. Behnscha na nadvojvodu Johanna.

Gospodin *Grebel* interpeliše g. Schreckensteina o činovnicima vojne administracije koji su ujedno oficiri landvera. Pri vežbama landvera oni stupaju u aktivnu službu i time oduzimaju drugim oficirima priliku da se obuču. On predlaže da se ti činovnici oslobode službe u landveru^[197].

Gospodin *Schreckenstein* izjavljuje da će izvršiti svoju dužnost i da će stvar čak i razmotriti.

Gospodin *Feldhaus* interpeliše g. Schreckensteina o vojnicima koji su poginuli 18. juna na maršu od Poznanja do Glogaua¹ i o merama preduzetim da se to varvarstvo kazni.

Gospodin *Schreckenstein*: Stvar se desila. Raport komandanta puka je podnesen. Raport generalu komande, koja je etape marša odredila, nije još primljen. Ja, dakle, još ne mogu reći da li je naređenje o maršu tačno izvršeno. Osim toga, tu se presuđuje štabnom oficiru, a takve presude su bolne. »Visoka generalna skupština« (!!!)² će, nadam se, čekati dok ne stignu raporti.

Gospodin *Schreckenstein* ne sudi o tom varvarstvu kao o varvarstvu, on samo pita da li je odnosni major »izvršio naređenje«. A šta mari ako 18 vojnika bedno skapa na drumu kao 18 grla stoke, samo ako se »izvršava naređenje!«

Gospodin *Behnsch*, koji je podneo istu interpelaciju kao g. *Feldhaus*: Povlačim svoju sada suvišnu interpelaciju, ali zahtevam da ministar vojni utvrdi dan u koji će odgovoriti. Od događaja su prošle već tri nedelje, pa su raporti već davno mogli da budu ovde.

Gospodin *Schreckenstein*: Nije propušten ni trenutak, raporti od generalne komande bili su odmah zatraženi.

Predsednik hoće da tu stvar preskoči.

Gospodin *Behnsch*: Molim ministra vojnog samo da odgovori i da utvrdi dan.

Predsednik: Hoće li g. Schreckenstein . . .

Gospodin *Schreckenstein*: Još se nikako ne može predvideti kada će to biti.

Gospodin *Gladbach*: paragraf 28. poslovnika obavezuje ministre da odrede dan. I ja insistiram na tome.

Predsednik: Pitam g. ministra još jedanput.

Gospodin *Schreckenstein*: Dan ne mogu sigurno utvrditi.

Gospodin *Gladbach*: Ostajem pri svom predlogu.

Gospodin *Temme*: Ja sam istog mišljenja.

Predsednik: Da li će g. ministar vojni možda kroz 14 dana . . .

Gospodin *Schreckenstein*: Lako moguće. Čim saznam da li se izvršavalo naređenje, odgovoriću.

¹ originalni oblik: Glogow — ² »Generalversammlung«, rečeno kao paralelizam reči »Generalkommando«

Predsednik: Dakle, kroz 14 dana.

Ovako izvršava g. ministar vojni »svoju dužnost« prema Skupštini!

Gospodin *Gladbach* podnosi još jednu interpelaciju ministru unutrašnjih poslova o suspendovanju nepoželjnih činovnika i o prethodnom, samo privremenom popunjavanju upražnjenih mesta.

Gospodin *Kühlwetter* daje odgovor koji nimalo ne zadovoljava, a dalje primedbe g. Gladbacha, posle hrabrog otpora, bivaju zaglušene gundanjem, vikom i dobovanjem desnice revoltirane najzad tolikom drskošću.

Predlog g. *Berendsa* da se landver^[197] koji je pozvan na vršenje službe u zemlji stavi pod komandu građanske garde ne priznaje se kao hitan i posle toga biva povučen. Zatim počinje ugodno zabavljanje svakojakim pravnim začkoljicama vezanim za poznanjsku komisiju. Bura interpelacija i predloga o hitnosti je prošla, i kao blago čarlijanje zefira i ljupko žuborenje livadskog potočića odjekuju poslednji pomirljivi zvuci cuvene sednice od 7. jula. Gospodin Hansemann ide kući s utehom da su lupanje i dobovanje desnice upleli nekoliko cvetova u njegovu trnovu krunu, a g. Schreckenstein suče samozadovoljno brk i mrmlja: »Naređenje — izvršenje!«

Naslov originala:
Vereinbarungsdebatten

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 45
od 15. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Debata o Jacobyjevom predlogu

****Keln;** 17. jula. I opet smo imali »veliku debatu« — da se izrazimo rečima g. Camphausena — debatu koja je trajala cela dva dana.^[25]

Osnove debate su poznate: vladino ograđivanje od toga da odluke Nacionalne skupštine budu odmah pravovaljane i Jacobyjev predlog da se Skupštini prizna pravo da odmah donosi, ne čekajući bilo čiji pristanak, pravosnažne odluke, ali i da se ne odobri odluka Skupštine o centralnoj vlasti.^[198]

Da je debata o tom predmetu uopšte bila moguća, učiniće se drugim narodima neshvatljivo. Ali mi živimo u zemlji hrastova i lipa^[186], pa se ničemu ne smemo mnogo čuditi.

Narod šalje Skupštinu u Frankfurt dajući joj mandat da se proglasi suverenom nad celom Nemačkom i svim njenim vladama; da snagom svoje suverenosti, koju je narod na nju preneo, donese ustav za Nemačku.

Ali umesto da odmah proklamuje svoju suverenost nad pojedinim državama i nad Bundestagom, Skupština bojažljivo obilazi svako pitanje koje se na to odnosi i sve vreme zauzima neodlučan, kolebljiv stav.

Napokon ona dolazi do odlučujućeg pitanja: do imenovanja privremene centralne vlasti. Prividno nezavisna, a u stvari vođena od vladá posredstvom Gagerna, ona sama bira regenta Rajha koga su joj vlade unapred odredile.

Bundestag priznaje izbor i pokazuje izvesnu pretenziju da mu tek svojim potvrđivanjem dade pravnu snagu.

No uprkos tome, iz Hanovera i čak iz Pruske stižu ograđivanja; u osnovi debate od 11. i 12. jula leži upravo to prusko ograđivanje.

Berlinski skupštinski dom nije, dakle, ovog puta toliko kriv što se debate rasplinjuju u magli. Kriva je neodlučna, mlitava, neenergična frankfurtska Nacionalna skupština što su njene odluke takve da se o njima ne može reći ništa drugo nego da su čista politička brbljanja.

Jacoby obrazlaže svoj predlog kratko i sa svojom uobičajenom preciznošću. On veoma otežava položaj govornicima levice; on kaže

sve što se o predlogu može kazati ako se ne želi ulaziti u genezu centralne vlasti, koja mnogo kompromituje Nacionalnu skupštinu.

I, faktično, posle njega su poslanici levice izneli malo šta novo, a desnica je prošla još gore; ona se gubila ili u čistom političkom preklapanju ili u jurističkim začkoljicama. Na obe strane govornici su se beskrajno često ponavljali.

Poslanik *Schneider* ima čast da prvi podastre Skupštini argumente desnice.

On počinje s krupnim argumentom da predlog sam sebi protivreči. S jedne strane, on priznaje suverenost Nacionalne skupštine, s druge strane on zahteva od sporazumskog Skupštinskog doma da joj izrekne ukor i da se time stavi iznad nje. Ukori može da izrekne svaki pojedinac, ali ne može cela Skupština.

Ovaj fini argument, kojim se desnica očigledno veoma ponosi jer se on provlači kroz sve njene govore, predstavlja jednu sasvim novu teoriju. Po toj teoriji, Skupština ima manje prava prema Nacionalnoj skupštini nego pojedinac.

Posle tog prvog krupnog argumenta dolazi drugi — republikanski. Nemačka se najvećim delom sastoji od ustavnih monarhija i stoga mora imati i ustavnog, neodgovornog vrhovnog poglavara, a ne republikanskog, odgovornog. Na taj argument je drugog dana odgovorio g. *Stein*: Nemačka je po svom centralnom ustavu uvek bila republika, dakako i republika koja krep i podiže.

»Mi smo« — veli g. *Schneider* — »dobili mandat da se sporazumemo s krunom o ustavnoj monarhiji, a frankfurtski poslanici su dobili sličan mandat da se s nemačkim vladama sporazumeju o ustavu za Nemačku.«

Reakcija iznosi svoje želje kao već postojeće činjenice. Tada kad je unezvereni Bundestag na zapoved jedne Skupštine koja nije imala nikakav pravosnažni mandat, takozvanog Pretparlamenta⁽¹⁾, sazvaio nemačku Nacionalnu skupštinu, tada nije bilo govora ni o kakvom sporazumu: sazvana Skupština važila je tada kao suverena. Ali sad je drukčije. Pariski junski dani ponovo su povećali nade ne samo krupne buržoazije nego i pristalica srušenog sistema. Svaki krautjuncker¹ očekuje uspostavljanje svog starog režima kandžije, i od carske rezidencije u Insbruku do porodičnog zamka Heinricha LXXII već se dižu glasovi koji zahtevaju »sporazum o nemačkom ustavu«. Dakako, krivicu za to frankfurtska Skupština ima da pripiše sama sebi.

»Nacionalna skupština je, dakle, radila u skladu sa svojim mandatom kad je izabrala ustavnog vrhovnog poglavara države. Ali ona je radila i u skladu s voljom naroda; velika većina želi ustavnu monarhiju. Smatrao bih nesrećom da je Nacionalna skupština odlučila drukčije. No ne zato što sam protiv republike, u principu ja priznajem — i u tome nimalo ne protivrečim sebi — republiku kao *najsavršeniju i najplemenitiju državnu formu*, ali u stvarnosti smo od nje još vrlo daleko. Mi ne

¹ seoski plemić (vidi objašnjenje na str. 93)

možemo imati formu a da nemamo duh. Mi ne možemo želiti republiku kad nemamo *republikanaca*, tj. plemenitih karaktera koji znaju da s mirnom svešču i u plemenitom samoodricanju podrede svoj interes zajedničkom interesu ne samo u momentu oduševljenja nego i u svako vreme.*

Može li se zahtevati neki lepši dokaz za to kakve su vrline zastupljene u berlinskom Skupštinskom domu nego što su te plemenite, skromne reči poslanika Schneidera? Doista, ako je još mogla da postoji neka sumnja u podobnost Nemaca za republiku, ona je morala da se potpuno rasprši pred tim uzorima prave građanske vrline, plemenitog, najskromnijeg samopožrtvovanja našeg Cincinata-Schneidera! No neka Cincinat ne gubi hrabrost i veru u sebe i bezbrojne plemenite građane Nemačke koji takođe smatraju republiku najplemenitijom formom države, ali sebe same lošim republikancima: oni su zreli za republiku, oni bi republiku podnosili s istom herojskom ravnodušnošću kao i apsolutnu monarhiju. Republika poštenjakovića bila bi najsrećnija republika koja je ikad postojala: republika bez Bruta i Katiline, bez Marat-a i junskih bura, republika site vrline i platežno sposobnog morala⁽¹⁹⁹⁾.

Koliko se Cincinat-Schneider vara kad uzvikuje:

*Pod apsolutizmom se ne mogu formirati republikanski karakteri; republikanski duh ne da se izazvati jednim pokretom *ruke*; mi tek imamo da u tom duhu vaspitamo našu decu i decu naše dece! Sad bih smatrao republiku samo najvećom nesrećom, jer ona bi bila anarhija s oskrnavljenim imenom republike, despotizam pod krinkom slobode!*

Naprotiv, Nemci su, kao što je rekao g. *Vogt* (iz Gisenaa) u Nacionalnoj skupštini⁽⁷⁾, *rođeni republikanci*, i Cincinat-Schneider ne može svoju decu da vaspita za republiku bolje nego da je vaspitava u starom nemačkom zaptu, moralnosti i strahu božjem u kome je i sam čestito i pošteno rastao. Republika poštenjakovića razvila bi, umesto anarhije i despotizma, do najvećeg savršenstva ona dobrodušna raspravljanja uza svetlo pivo u kojima se Cincinat-Schneider toliko odlikuje. Republika poštenjakovića, daleko od svih strahota i zločina koji su okaljali prvu francusku republiku, čista od krvi i užasnuta crvenom zastavom, omogućila bi ono što dosad nije postignuto — da svaki čestiti građanin provodi miran i spokojan život u pobožnosti i uvaženosti. Ko zna ne bi li nam republika poštenjakovića vratila čak cehove sa svim uveseljavajućim procesima protiv majstora van cehova! Ova republika poštenjakovića nije vazdušasto snoviđenje, ona je stvarnost, ona postoji u Bremenu, Hamburgu, Libeku i Frankfurtu, pa čak i u nekim delovima Švajcarske. Ali njoj svuda pretila opasnost u naše burno vreme, ona je svuda na pragu propasti.

Stoga ustaj, Cincinate-Schneidere, ostavi plug i repište, svetlo pivo i sporazum, uzjaši paripa i spasavaj ugroženu republiku, *tvoju republiku, republiku poštenjakovića!*

**** Keln, 18. jula. Posle g. Schneidera na tribinu stupa g. Waldeck da bi govorio za predlog.**

«Doista, položaj pruske države je sada besprimeran i, u osnovi, ne može se kriti da je donekle opasan.»

I ovaj početak je takođe donekle opasan. Nama se čini da još uvek slušamo poslanika Schneidera:

«Pruska je bila, usudujemo se reći, pozvana da bude hegemon u Nemačkoj.»

Još uvek staropruska iluzija, još uvek slatki san o rastvaranju Nemačke u Pruskoj i proglašenju Berlina nemačkim Parizom! Gospodin Waldeck vidi, doduše, da se ta slatka nada rasplinjuje pred njegovim očima, ali on s bolnim osećanjem gleda za njom, on predbacuje prošloj i sadašnjoj vladi što Pruska njihovom krivicom ne stoji na čelu Nemačke.

Na žalost, minuli su lepi dani kad je Carinski savez^[200] krčio put pruskoj hegemoniji nad Nemačkom, kad je provincijalni patriotizam mogao verovati da je »brandenburška loza poslednjih 200 godina odlučivala o sudbini Nemačke«, te da će i dalje o njoj odlučivati; lepi dani kad je Nemačka Bundestaga^[41], stojeći pred potpunim rasulom, mogla da vidi poslednje sredstvo svoje povezanosti čak i u primeni prusko-birokratske ludačke košulje!

«Od javnog mnjenja već davno osuđeni Bundestag iščezava, i pred očima začuđenog sveta iznenada iskrsava ustavotvorna Nacionalna skupština u Frankfurtu!»

«Svet» se svakako morao »začuditi« kad je ugledao ovu ustavotvornu Nacionalnu skupštinu. Neka se uporedi šta o tome pišu francuski, engleski i talijanski listovi.

Gospodin Waldeck izjašnjava se još nadugačko i naširoko protiv nemačkog cara i ustupa mesto g. Reichenspergeru II.

Gospodin Reichensperger II proglašava podržavaoce Jacobyjevog predloga republikancima i želi da oni sa svojim namerama istupaju onako otvoreno kao i frankfurtski republikanci. Zatim i on uverava da Nemačka još ne poseduje »punu meru građanske i političke vrline koju jedan veliki teoretičar države¹ označava kao bitan uslov republike.« Mora da loše stoji s Nemačkom kad to kaže patriot Reichensperger!

Vlada se nije, nastavlja on, ograđivala (!), nego je samo iznosila svoje želje. Povoda je za to bilo dosta, pa se i ja nadam da vlade neće uvek biti zaobilazene kad Nacionalna skupština donosi odluke. Utvrđivanje kompetencije frankfurtske Nacionalne skupštine ne ulazi u našu kompetenciju; sama Nacionalna skupština izjasnila se protiv toga da postavlja teorije o svojoj kompetenciji, ona je delala u praksi tamo gde je potreba nalagala delanje.

¹ Montesquieu

To znači da Frankfurtska skupština u vreme revolucionarne uzbuđenosti, kad je bila svemoćna, nije završila neminovnu borbu s nemačkim vladama jednim odlučujućim udarcem; ona je više volela da odluku odgodi, da pri svakoj pojedinoj odluci izdrži sitne čarke s ovom ili onom vladom, čarke koje nju slabe utoliko više ukoliko se ona više udaljuje od vremena revolucije i ukoliko se više kompromituje u očima naroda svojim mlitavim istupanjem. I utoliko g. Reichensperger ima pravo: Ne vredni muke priteći u pomoć Skupštini koja izneverava samu sebe!

Ali dirljive su ove reči g. Reichenspergera:

«Nedržavnički je, dakle, raspravljati o takvim pitanjima kompetencije; potrebno je samo jedno — rešavati svakog puta praktična pitanja koja se postavljaju.»

Dakako, »nedržavnički« je odstraniti jednom zasnagda ta »praktična pitanja« energičnom odlukom; »nedržavnički« je koristiti se revolucionarnim mandatom, koji ima svaka skupština proizašla iz barikada, protiv pokušaja reakcije da zaustavi pokret; dakako, Cromwell, Mirabeau, Danton, Napoléon, čitava engleska i francuska revolucija bile su krajnje »nedržavničke«, a Bassermann, Biedermann, Eisenmann, Wiedenmann, Dahlmann ponašaju se »državnički«! Uopšte, »državnici« silaze sa scene kad nastupa revolucija, pa mora biti da je revolucija za ovaj trenutak zaspala kad se na sceni ponovo pojavljuju »državnici«! A pogotovo državni kalibra jednog Reichenspergera II, poslanika sreza Kempen!

«Ako odustanete od tog sistema, teško ćete uspeti da izbegnete konflikte s nemačkom Nacionalnom skupštinom ili s vladama pojedinih država; u svakom slučaju, vi ćete sejati razdor koji je za žaljenje; usled razdora nastaće anarhija, i tada nas neće niko sačuvati od građanskog rata. A građanski rat je početak još veće nesreće... ja dopuštam mogućnost da će se tada i za nas jednog lepog dana reći: Red u Nemačkoj uspostavili su — naši prijatelji s Istoka i sa Zapada!»

Gospodin Reichensperger je možda u pravu. Ako se Skupština upusti u pitanja kompetencije, to može da bude povod za kolizije koje prizivaju građanski rat, Francuze i Ruse. Ali ako ona to ne učini, kao što stvarno nije učinila, onda je građanski rat dvostruko siguran. Konflikti, u početku revolucije još prilično prosti, zamršuju se svakog dana sve više, i ukoliko se odluka bude dalje odlagala, utoliko će rešenje biti teže, utoliko će biti krvavije.

Zemlja kao što je Nemačka, koja je prisiljena da iz nečuvene rasepkanosti prokrci sebi put ka jedinstvu, kojoj je, ako neće da propadne, potrebna utoliko stroža revolucionarna centralizacija ukoliko je dosad bila razdrobljenija; zemlja koja u svom krilu krije dvadeset Vandėja⁽²⁰¹⁾, koja je ukleštena među dve najmoćnije i najcentralizovanije kontinentalne države, okružena bezbrojnim malim susedima i sa svima u zategnutim odnosima ili čak u ratu — takva zemlja ne može u današnje vreme opštih revolucija izbeći *ni građanski ni spoljni rat*.

A ti ratovi, koji nas sasvim sigurno čekaju, biće utoliko opasniji, utoliko pustošniji ukoliko se narod i njegovi rukovodioci ponašaju neodlučnije, ukoliko se odluka bude dalje odlagala. Ako »državnici« g. Reichenspergera ostanu na kormilu, možemo doživeti drugi tridesetogodišnji rat. Ali, na sreću, snaga događaja, nemački narod, ruski car i francuski narod imaju još da kažu svoju reč.

** *Keln*, 22. jula. Najzad nam događaji, nacrti zakona, projekti primirja itd. dopuštaju da se vratimo našim omiljenim sporazumskim debatama. Na tribini zatičemo poslanika g. von *Berga* iz Jiliha, čoveka koji nas dvostruko interesuje: prvo, kao Porajnac, i drugo, kao vladin pristalica najnovijeg datuma.

Gospodin Berg je protiv Jacobyjeveog predloga iz važnih razloga. Prvi je ovaj:

«Prvi deo predloga, koji od nas zahteva da izrazimo svoje neodobranje jedne odluke nemačkog parlamenta, taj prvi deo nije ništa drugo nego protest u ime manjine protiv zakonite većine. To nije ništa drugo nego pokušaj jedne partije koji je u zakonodavnom telu slabija da se pojača spolja, pokušaj koji u svojim konsekvencijama mora dovesti do građanskog rata.»

Gospodin Cobden je od 1840. do 1845. u Donjem domu bio u manjini sa svojim predlogom o ukidanju zakona o žitu. On je pripadao »jednoj partiji koja je unutar zakonodavnog tela bila slabija«. Šta je on uradio? Pokušao je da se »pojača spolja«. Nije se ograničio samo na neodobranje odluke parlamenta; otišao je mnogo dalje, osnovao je i organizovao Ligu protiv zakona o žitu⁽²⁰²⁾, štampu protiv zakona o žitu, ukratko — pokrenuo je čitavu kolosalnu agitaciju protiv zakona o žitu. Po mišljenju g. Berga, to je bio pokušaj koji je »morao dovesti do građanskog rata«.

Manjina pokojnog Ujedinjenog landtaga⁽³⁴⁾ takođe je pokušala da se »pojača spolja«. Gospodin Camphausen, g. Hansemann, g. Milde nisu se u tom pogledu ni najmanje ustručavali. Činjenice koje to dokazuju su notorne. Jasno je, po g. Bergu, da su konsekvencije i njihovog ponašanja »morale dovesti do građanskog rata«. Ali one nisu dovele do građanskog rata, nego do ministarskih fotelja.

I tako bismo mogli navesti još stotinu drugih primera.

Dakle, manjina nekog zakonodavnog tela ne sme, ako ne želi da dovede do građanskog rata, nastojati da se pojača spolja. Ali šta je to »spolja«? To su birači, tj. ljudi koji stvaraju zakonodavno telo. Ako pak više nije dopušteno »pojačati se« delovanjem na te birače, čime je, onda, dopušteno pojačati se?

Zar su govori gospode Hansemanna, Reichenspergera, Berga i drugih održani samo za Skupštinu ili i za publiku, kojoj se saopštavaju u stenografskim izveštajima? Zar ti govori nisu isto tako sredstva kojima

se ta »partija unutar zakonodavnog tela« nastoji pojačati spolja» ili se nada da će se pojačati?

Jednom reči: princip g. Berga doveo bi do ukidanja svake političke agitacije. Agitacija nije ništa drugo do primena neodgovornosti narodnih predstavnika, slobode štampe, prava udruživanja — tj. sloboda koje u Pruskoj postoje na osnovu zakona. Da li te slobode vode do građanskog rata ili ne, to nas se nimalo ne tiče; dovoljno je da one postoje, a mi ćemo videti kamo to »vodi« ako se nastavi u njih dirati.

»Gospodo, ti pokušaji manjine da stekne snagu i ugled izvan zakonodavne vlasti nisu ni od juče, oni datiraju od prvog dana nemačkog ustanka. U Pretparlamentu manjina se povukla u znak protesta, a posledica je bila građanski rat.«

Prvo, u Jacobyjevom predlogu nema govora »o povlačenju manjine u znak protesta«.

Drugo, »pokušaji manjine da stekne ugled izvan zakonodavne vlasti« svakako »nisu od danas ni od juče«, jer oni datiraju od onog dana od kojeg postoje zakonodavne vlasti i manjine.

Treće, odlazak manjine Pretparlamenta u znak protesta nije doveo do građanskog rata, nego je do njega dovelo »moralno ubeđenje« g. Mittermaiera da su Hecker, Fickler itd. veleizdajnici, i s tim u vezi preduzete mere badenske vlade^[203], diktirane najkukavičijim strahom.

Posle argumenta građanskog rata, koji je, prirodno, sasvim posedan da nemačkom građaninu utera silan strah u kosti, dolazi argument o nedostajanju mandata.

»Mi smo izabrani od naših birača radi toga da položimo temelj ustava za Prusku; isti birači poslali su druge svoje sugrađane u Frankfurt da tamo polože temelj centralnoj vlasti. Ne može se poricati da biraču koji daje mandat svakako pripada pravo da odobri ili ne odobri ono što čini mandator; ali birači nas nisu ovlastili da u tom pitanju glasamo umesto njih.«

Ovaj jaki argument izazvao je kod pravnika i jurističkih diletanata Skupštine veliko divljenje. Mi nemamo mandat! Pa ipak isti g. Berg tvrdi dva minuta docnije da je frankfurtska Skupština »bila sazvana da dogovorno s nemačkim vladama izradi budući ustav Nemačke«, a pruska vlada jamačno ne bi u tom slučaju dala svoju sankciju a da ne konsultuje sporazumsku Skupštinu ili Skupštinski dom izabran prema novom ustavu. A ipak je vlada odmah obavestila Skupštinu o priznavanju regenta Rajha i o svojim ogradiivanjima, zahtevajući time od Skupštine da donese svoj sud!

Upravo stanovište g. Berga, njegov vlastiti govor i saopštenje g. Auerswalda vode, dakle, do konsekvencije da Skupština svakako ima mandat da se bavi frankfurtskim odlukama!

Mi nemamo mandata! Ako, dakle, frankfurtska Skupština opet propiše cenzuru, ako pri konfliktu između Skupštinskog doma i krune

pošalje u Prusku bavorske i austrijske trupe da bi pomogle krunu, onda g. Berg »nema mandata«!

Kakav mandat ima g. Berg? Bukvalno samo taj da se »sporazume s krunom o ustavu«. On, dakle, nema mandata da interpeliše, da sporazumno izrađuje zakone o neodgovornosti, zakone o građanskoj gardi, zakone o otkupu i druge koji ne figurišu u ustavu. Reakcija to i tvrdi svakog dana. On sam kaže: »Svaki korak preko tog mandata je nepravda, kršenje mandata ili čak izdaja!«

Pa ipak g. Berg i cela Skupština svakog trenutka, naterani nužnošću, odriču se svog mandata. Ona to mora činiti zbog revolucionarnog ili sad, tačnije rečeno, reakcionarnog provizorija. Ali zbog tog provizorija u kompetenciju Skupštine spada sve što služi obezbeđenju tekovina martovske revolucije, a ako to može da se vrši moralnim uticajem na Frankfurtsku skupštinu, onda je sporazumski Skupštinski dom ne samo ovlašten nego čak obavezan da ga vrši.

Sledi rajnskopruski argument, koji je za nas Porajnce od naročite važnosti jer pokazuje kako smo zastupljeni u Berlinu.

»Mi Porajnci, Vestfalci i druge provincije nemamo s Pruskom apsolutno nikakve druge veze sem te da smo došli k pruskoj kruni. Ako tu vezu razrešimo, država će se raspasti. Nikako ne vidim, a verujem da ne vidi ni većina poslanika moje provincije, šta bismo počeli s nekakvom berlinskom republikom. Pre bismo onda mogli želeći kelnsku republiku.«

U pusta razglabanja o tome šta bismo »mogli želeći« ako bi se Pruska pretvorila u »berlinsku republiku«, u novu teoriju o uslovima života pruske države itd., nećemo ni ulaziti. Kao Porajnci, protestujemo samo protiv tvrdjenja da smo mi »došli k pruskoj kruni«. Naprotiv, »pruska kruna« je došla k nama.

Sledeći govornik protiv predloga je g. *Simons* iz Elberfelda. On ponavlja sve šta je rekao g. Berg.

Posle njega sledi govornik levice, a zatim g. *Zachariä*. On ponavlja sve šta je rekao g. *Simons*.

Poslanik *Duncker* ponavlja sve šta je rekao g. *Zachariä*. Ali on govori još i neke druge stvari ili govori ono što je već rečeno u tako oštroj formi da ćemo dobro učiniti ako se kratko zadržimo na njegovom govoru.

»Ako mi, Ustavotvorna skupština 16 miliona Nemaca, upućujemo Ustavotvornoj skupštini svih Nemaca takav ukor, da li time u svesti naroda jačamo autoritet nemačke centralne vlasti, autoritet nemačkog parlamenta? Ne podrivamo li time radosni posluh koji joj mora biti zajamčen od pojedinih plemena ako ona treba da deluje u korist jedinstva Nemačke?«

Po g. *Dunckeru*, postoji autoritet centralne vlasti i Nacionalne skupštine, »radosni posluh«; ovaj se sastoji u tome da se narod slepo potčinjava toj vlasti, ali da se pojedine vlade ograđuju i da joj, kad se ukaže prilika, otkazuju posluh.

»Čemu u naše vreme, kad je snaga činjenica tako neizmerna, čemu teoretske deklaracije?«

Priznanje suverenosti frankfurtske Skupštine od strane predstavnika »16 miliona Nemaca« jeste, dakle, čisto »teoretska deklaracija«!?

»Ako bi u budućnosti vlada i narodno predstavništvo Pruske *smatrali* neku odluku koja bi bila doneta u Frankfurtu nemogućom, neizvodljivom, da li bi onda uopšte postojala mogućnost izvođenja takve odluke?«

Već samo mišljenje, samo »*mi smatramo da*« pruske vlade i narodnog predstavnništva bilo bi, dakle, u stanju da odluke Nacionalne skupštine učini *nemogućim*.

»Ako se ceo pruski narod, ako se dve petine Nemačke ne bi htele da potčine frankfurtskim odlukama, onda bi one bile neizvodljive, govorili mi danas što nas je volja.«

Eto nam čitave stare pruske nadutosti, berlinskog nacionalpatriotizma u punoj staroj slavi, s perčinom i štapom staroga Frica. Mi smo, doduše, manjina, mi smo samo dve petine (čak ni toliko), ali već ćemo pokazati većini da smo *mi* gospodari u Nemačkoj, da smo Prusi!

Ne savetujemo gospodi sa desnice da izazovu takav konflikt između »dve petine« i »tri petine«. Brojčani odnos pokazao bi se sasvim drukčijim, i mnoga provincija mogla bi se setiti da je od pamtiveka nemačka, a samo trideset godina pruska.

No g. Duncker ima jedan izlaz. Frankfurtski poslanici moraju, kao i mi, »donositi samo takve odluke u kojima je izražena razumna opća volja, istinsko javno mnjenje, takve odluke koje mogu opstati pred moralnom svešću nacije«, tj. odluke koje su po volji g. poslaniku Dunckeru.

»Ako budemo donosili mi i ako oni u Frankfurtu budu donosili takve odluke, bićemo mi a biće i oni suvereni, inače to nećemo biti ni mi ni oni, makar dekretovali mi to i deset puta.«

Posle ove dubokomislene definicije suverenosti, definicije koja odgovara njegovoj moralnoj svesti, g. Duncker je uzdahnuo: »U svakom slučaju, to je stvar budućnosti« — i time on završava govor.

Prostor i vreme ne dopuštaju nam da se zadržimo na govorima leveice održanim istog dana. Međutim, naši čitaoci će se već iz navedenih govora uveriti da g. Parrisius nije mnogo pogrešio kad je predložio da se sednica odgodi zbog toga što je »vrucina u sali bila tolika da čovek ne može sačuvati *potpunu jasnoću svojih misli*«!

** *Keln*, 24. jula. Kad smo pre nekoliko dana zbog naviranja svet-skih događaja bili primorani da prekinemo opisivanje ove debate,

jedan susedni publicist^[161] bio je ljubazan da ga nastavi umesto nas. On je već upozorio publiku na »obilje izvanrednih misli i jasnih pogleda« i na »dobri zdravi smisao za istinsku slobodu« koje su »govornici većine pokazali u toj velikoj dvodnevnoj debati«^[204] — a osobito naš neuporedivi Baumstark.

Moramo se požuriti da dovršimo sa debatom, ali ne možemo a da ne izaberemo nekoliko primera iz tog »obilja izvanrednih misli i jasnih pogleda« desnice.

Drugi dan debate otvara poslanik *Abegg* pretnjom Skupštini: da bi se raščistila sva pitanja koja je pokrenuo taj predlog, trebalo bi kompletno ponoviti sve frankfurtske debate — a za to visoka Skupština, očigledno, nije ovlašćena! Njena gospoda komitenti »s obzirom na njima svojstveni praktični takt i praktični smisao« ne bi to nikad mogla odobriti! Uostalom, u šta bi se pretvorilo nemačko jedinstvo kad se ne bismo ograničili (sad dolazi jedna sasvim »izvanredna misao«) »*samo na ograde*, nego kad bismo prešli na odlučno odobravanje ili neodobravanje frankfurtskih odluka«! Tu ne preostaje ništa drugo do »čisto formalno potčinjavanje«!

Razume se, »čisto formalno potčinjavanje« može se ograničiti na »ograde«, a u slučaju nužde i direktno uskratiti — to ne može naneti nikakvu štetu nemačkom jedinstvu; ali odobravanje ili neodobravanje, sud o tim odlukama sa stilističkog, logičkog ili utilitarnog stanovišta — tu stvarno prestaje sve!

Gospodin *Abegg* završava napomenom da je stvar Frankfurtske, a ne Berlinske skupštine da se izjasni o ogradama koje su predložene Berlinskoj, a ne Frankfurtskoj skupštini. Ne treba preduhitriti frankfurtske poslanike; tã, to bi ih uvredilo!

Gospoda u Berlinu su nekompetentna da sude o izjavama koje daju njihovi vlastiti ministri.

Preskoćimo sad bogove malih ljudi, jednog *Baltzera*, jednog *Kämpffa*, jednog *Gräffa*, i pohitajmo da čujemo junaka dana neuporedivog *Baumstarka*.

Poslanik *Baumstark* izjavljuje da se u nekoj stvari neće nikad proglasiti nekompetentnim osim ako ne mora priznati da se u toj stvari ni najmanje ne razume — a valjda nije rezultat osmonedeljne debate potpuno nerazumevanje stvari?

Poslanik *Baumstark* je, dakle, *kompetentan*. A evo kako:

»Ja pitam da li smo našom dosad pokazanom mudrošću potpuno ovlašćeni« (tj. kompetentni) »da istupimo protiv Skupštine koja je privukla
opće interesovanje Nemačke,
divljenje cele Evrope,
izvršnašću svog ubedenja,
visinom svoje inteligencije,
moralnošću svog pogleda na državu

— kažem, svim onim što je u istoriji ime Nemačke učinilo velikim i slavnim? Pred

tim se *klanjam* (tj. proglašavam se *nekompetentnim*) «i želim da se Skupština, osećajući istinu (!!), takođe pokloni» (tj. proglaši *nekompetentnom*)!

«Gospodo» — nastavlja «kompetentni» poslanik Baumstark — «na jučerašnjoj sednici rečeno je da su razgovori o republici itd. nešto nefilozofsko. Ali nikako ne može biti nefilozofski kad se kao karakteristikum republike u demokratskom smislu uzima odgovornost onoga ko stoji na čelu države. Gospodo, neosporno je da su svi filozofi države od *Platona pa do Dahlmanna*» (dublje «dole» poslanik Baumstark doista nije mogao sići) «izrekli to mišljenje, i mi ne smemo bez sasvim osobitih razloga, koji tek moraju biti izneseni, protivrečiti toj više no hiljadugodišnjoj istini (!) i istorijskoj činjenici.»

Gospodin Baumstark misli, dakle, da ponekad ipak mogu postojati «sasvim osobiti razlozi» da se «protivreči» čak i istorijskim činjenicama. Gospoda sa desnice svakako nemaju običaj da se u tom pogledu ustručavaju.

Onda se g. Baumstark još jedanput proglašava *nekompetentnim*, prebacujući kompetenciju na leđa «svih filozofa države od Platona pa dole do Dahlmanna», u koje g. Baumstark, razume se, ne spada.

«Zamislite tu državnu zgradu! *Jedan* skupštinski dom i odgovorni regent Rajha, i to na bazi sadašnjeg izbornog zakona! Uz nešto malo posmatranja našlo bi se da to protivreči *zdravom razumu*.»

I sad g. Baumstark izgovara ovu duboku sentenciju, koja ni pri najoštrijem posmatranju neće protivrečiti «zdravom razumu»:

«Gospodo! Republika zahteva dve stvari: narodno mnjenje i rukovodeće ličnosti. Ako izbliže posmatramo naše nemačko narodno mnjenje, naći ćemo u njemu malo šta od *te*» (naime od pomenute regentske) «republike!»

Gospodin Baumstark se, dakle, još jedanput proglašava *nekompetentnim*, ali ovog puta umesto njega kompetentno je u pitanju republike *narodno mnjenje*. Narodno mnjenje «razume», dakle, u toj stvari više nego poslanik Baumstark.

I na kraju, govornik dokazuje da ima i stvari u koje se on ponešto «razume», a među te stvari spada pre svega narodna suverenost.

«Gospodo! Istorija — ja joj se moram vratiti — dokazuje da *smo mi oduvek imali narodnu suverenost*, ali ona se pod različitim formama različito oblikovala.»

I sad sledi niz «najizvrsnijih misli i najjasnijih pogleda» o brandenburško-pruskoj istoriji i narodnoj suverenosti koji čine da susedni publicisti od preobilja ustavne naslade i doktrinarnog blaženstva zaborave sve zemaljske patnje.

«Kad veliki izborni knez nije uvažavao one trule staleške elemente, inficirane otrovom francuske demoralisanosti» (pravo prve noći ipak je postepeno sahranila «francuska demoralisana» civilizacija), «kad ih je *šak* (!) tresnuo o zemlju» (treskanje o zemlju je svakako najbolji način da se nešto ne uvaži), «tada mu je

ceo narod klicao s dubokim moralnim osećanjem da to služi jačanju nemačke i, naročito, pruske državne zgrade.*

Čovek treba da se divi »dubokom moralnom osećanju« brandenburških malograđana 17. stoleća koji su, u dubokom osećanju svojih profita, klicali izbornom knezu kad je napao njihove neprijatelje, feudalce, a njima samima prodavao koncesije — ali čovek treba da se još više divi »zdravom razumu« i »jasnom pogledu« g. Baumstarka, koji u klicanju vidi »narodnu suverenost«!

«U ono vreme nije bilo nikoga ko ne bi bio za tu apsolutnu monarhiju» (jer bi inače bio izbatinan), »i veliki Friedrich ne bi došao do onog značenja da ga nije nosila — istinska narodna suverenost.«

Narodna suverenost batinē, kmetstva i rabotē — to je za g. Baumstarka istinska narodna suverenost. Naivno priznanje!

Od istinske narodne suverenosti prelazi sad g. Baumstark na one *lažne* narodne suverenosti.

«Ali došlo je drugo vreme, vreme ustavne monarhije.»

To se dokazuje dugom »ustavnom litanijom« čiji je sažeti smisao u tome da je narod u Pruskoj od 1811. do 1847. stalno zahtevao ustav, a nikad republiku (!), na što se ležerno nadovezuje primedba da se i od poslednjeg južnonemačkog republikanskog ustanka^[64] »narod okrenuo sa silnim negodovanjem«.

Iz toga sad sasvim prirodno sledi da je ta druga vrsta narodne suverenosti (dakako ne više »istinska«) »u stvari ustavna«.

«To je ona kojom se državna vlast deli između kralja i naroda, to je *podeljena* narodna suverenost« (filozofi države od Platona pa do Dahlmanna neka nam kažu šta ovo treba da znači), »koja mora pripadati narodu *potpuno* i *bezuslovno* (!!), a da kralj ne gubi ništa od svoje zakonite vlasti« (koji zakoni određuju tu vlast u Pruskoj posle 19. marta?) — »tu vlada jasnoća« (naime u glavi poslanika Baumstarka); »pojma je utvrđen istorijom ustavnog sistema, i u to niko više ne može sumnjati« (»sumnje« se javljaju, na žalost, tek kad čovek čita govor poslanika Baumstarka).

Najzad, »postoji treća« narodna suverenost, demokratsko-republikanska, koja treba da počiva na takozvanoj najširoj osnovi. Taj nesrećni izraz »*najšira osnova*«!

Protiv te najšire osnove i »diže« g. Baumstark »svoj glas«. Ta osnova dovodi do raspadanja države, do varvarstva! Mi nemamo Katonā koji bi republici mogli dati moralnu podlogu. I sad g. Baumstark počinje toliko glasno duvati u stari, davno raštamani i ulubljeni Montesquieu-ov rog o republikanskoj vrlini da susedni publicist, sav zavidljen, prihvata svirku i na iznenađenje cele Evrope sjajno dokazuje da »republikanska vrlina... vodi... eto, konstitucionalizmu«! No u isto vreme g. Baumstark uzima drugi ton, pa sad ispada da *odsustvo* republikanske vrline takođe vodi konstitucionalizmu. Sjajni efekat

ovog dueta, u kome se posle niza disonanca koje srce razdiru napokon oba glasa sastaju u izmirujućem akordu konstitucionalizma, neka čitalac zamisli sam.

Gospodin Baumstark dolazi putem dužih objašnjenja do zaključka da ministri u stvari nisu učinili »nikakvu pravu ogradu«, nego samo »laku ogradu što se tiče budućnosti«, i naposljetku dospeva sam na najširu osnovu videći spas Nemačke samo u *demokratsko-ustavnoj* državi. Pri tome ga »misao na budućnost Nemačke« toliko savladuje da daje sebi oduška poklikom: »Živelo, tripudium živelo narodno-ustavno nasledno prusko kraljevstvo!«

Doista, on je imao pravo da kaže: Ta nesrećna najšira osnova!

Govorilo je još nekoliko govornika sa obe strane, ali posle poslanika Baumstarka ne usuđujemo se predstaviti ih našim čitaocima. Pomenućemo samo jednu stvar. Poslanik *Wachsmuth* izjavljuje da na početku njegovog »vjeruju« stoji rečenica plemenitog Steina: Volja slobodnih ljudi je nepokolebljiv stub svakog prestola.

»To pogađa«, kliče susedni publicist, van sebe od ushićenja, »to pogađa u srž! Slobodna volja slobodnih ljudi ne uspeva nigde bolje no u senci nepokolebljivog prestola, nigde presto ne počiva tako nepokolebljivo kao na inteligentnoj ljubavi slobodnih ljudi!«

Doista, »obilje izvrasnih misli i jasnih pogleda«, »zdrav smisao za istinsku slobodu« koji je većina razvila u toj debati, još ni izdaleka ne dostiže sadržajno bogatu težinu misli susednog publiciste!

Naslov originala:

Die Debatte über den Jacobyschen Antrag

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 48, 49, 53 i 55
od 18, 19, 23. i 25. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Zabrana klubova u Štutgartu i Hajdelbergu

** *Keln*, 19. jula.

Nemačka moja beše polupijana,
 A ti si verovô pustim zdravicama!
 Lulinoj glavi verovô si svakoj
 I kičanki njenoj crno—crveno—zlatnoj!^[206]

I to je, vrli Nemče, u stvari opet bila tvoja sudbina. Ti misliš da si izvršio revoluciju? Zabluda! Ti misliš da si izašao na kraj s policijskom državom? Zabluda! Ti misliš da uživaš pravo slobodnog udruživanja, slobodu štampe, naoružanje naroda i veruješ u druge lepe reči koje su ti dovikivali preko martovskih barikada? Zabluda, ništa drugo do zabluda!

A kada se prijatni dim razišô
 Prijatelju dragi, stajao si zbunjen!^[206]

Zbunjen tvojim posredno izabranim tzv. nacionalnim skupštinama^[206], zbunjen obnovljenim proterivanjima nemačkih građana iz nemačkih gradova, zbunjen tiranijom sablje u Majncu, Trijeru, Ahenu, Manhajmu, Ulmu, Pragu, zbunjen hapšenjima i političkim procesima u Berlinu, Kelnu, Diseldorfu, Breslavi itd.

Ali jedno ti je ostalo, vrli Nemče, — klubovi! Mogao si ići u klubove i žaliti se pred publikom na političke podvale poslednjih meseci; mogao si svom ojađenom srcu olakšati pred istomišljenicima i naći utehe u rečima patriota koji isto misle i koji su potišteni isto kao i ti!

Ali sad je tome došao kraj. Klubovi su nespojivi s postojanjem »reda«. Da bi se »vratilo poverenje«, preko je potrebno da se rovarenju klubova stave granice.

Juče smo ispričali kako je *virtemberska* vlada kraljevom naredbom direktno *zabranila* sresko demokratsko udruženje u Štutgartu. Više se i ne trude da vođe klubova izvedu pred sud, nego se vraćaju starim policijskim merama. Da, gospoda *Harppecht*, *Duvernoy* i *Maucler*,

koja su kontrasignirala tu naredbu, idu još dalje — oni propisuju nezakonite kazne za prekršitelje zabrane, kazne do jedne godine zatvora; oni prave krivične zakone, i k tome još izuzetne krivične zakone mimo komora, naprosto »na osnovu § 89. Ustava«!

Nije bolje ni u *Badenu*. Danas pišemo o zabrani demokratskog studentskog udruženja u Hajdelbergu. Tamo se uopšte pravo na udruživanje ne osporava sasvim otvoreno, ono se osporava samo *studentima* na osnovu starih, davno ukinutih izuzetnih zakona Bundestaga^[207], njima se preti kaznama propisanim u tim nevažećim zakonima.

Sad možemo očekivati da će u bliskoj budućnosti i kod nas klubovi biti ugušeni.

No da bi vlade mogle preduzimati takve mere s potpunom sigurnošću a da ne bi omrzle javnom mnenju — za to imamo Nacionalnu skupštinu u Frankfurtu. Ta skupština će, naravno, preko takvih policijskih mera isto tako lako preći na dnevni red kao što je lako prešla preko revolucije u Majncu.¹

I zato, ne da bismo bilo šta postigli od Skupštine, nego da bismo skupštinsku većinu još jedanput prinudili da svoj savez s reakcijom proklamuje pred celom Nemačkom, — zato od poslanika krajnje leve zahtevamo da podnesu predlog:

Da se autori tih mera, i to gospoda Harpprecht, Duvernoy, Mauler i Mathy *stave pod sud* zbog povrede »osnovnih prava nemačkog naroda«.

Naslov originala:

*Die Unterdrückung der Klubs
in Stuttgart und Heidelberg*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 50
od 20. jula 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 12-15.

[Karl Marx]

Pruski nacrt zakona o štampi^[208]

****Keln**, 19. jula. Mislili smo da ćemo danas moći naše čitaoce opet razveseliti sporazumskim debatama i da ćemo im posebno izneti briljantan govor poslanika Baumstarka, ali nas događaji sprečavaju u tome.

Svako je sebi najbliži. Kad je ugrožena egzistencija štampe, možemo se manuti čak i poslanika Baumstarka.

Gospodin Hansemann je podneo sporazumnoj Skupštini privremeni zakon o štampi. Očinska briga g. Hansemanna za štampu zahteva da se na njega odmah osvrnemo.

Pre su Code Napoléon^[90] ulepšavali najutešnijim odeljcima pruskog Zemaljskog prava^[167]. Sad, posle revolucije, to se izmenilo; sad obogaćuju prusko Zemaljsko pravo najmirisnijim cvetovima Code Napoléona i septembarskog zakonodavstva^[6]. Duchâtel, razume se, nije Bodelschwingh.

Već smo pre nekoliko dana saopštili glavne odredbe tog nacrtu zakona o štampi. Tek što nam je proces po tužbi zbog klevete¹ pružio priliku da dokažemo da su članovi 367. i 368. Code pénal-a u vapijućoj protivrečnosti sa slobodom štampe, već se g. Hansemann sprema da ih protegne ne samo na čitavu monarhiju, nego i da ih još trostruko pooštiri. U novom nacrtu ponovo nalazimo sve ono što nam je, zahvaljujući praktičnom iskustvu, postalo toliko drago i milo:

Nalazimo zabranu, pod pretnjom kazne od tri meseca do tri godine zatvora, da se neko okriivi za delo koje je po zakonu kažnjivo, ili makar samo »izloži javnom preziru«; nalazimo zabranu da se istinitost činjenice utvrđuje drukčije nego »punovažnom dokaznom ispravom«, ukratko — ponovo nalazimo najklasičnije spomenike napoleonovske despotije u oblasti štampe.

Zaista, g. Hansemann drži svoje obećanje da će stare provincije učiniti uživaocima prednosti rajnskog zakonodavstva!

¹ Vidi u ovom tomu, str. 172-174.

Paragraf 10. zakonskog nacrta je kruna tih odredaba: Ako je kleveta bila uperena protiv *državnih činovnika* u vezi s vršenjem njihovih službenih dužnosti, redovna kazna može se *povećati za polovinu*.

Član 222. Krivičnog zakonika predviđa kaznu zatvora u trajanju od jednog meseca do dve godine ako je činovniku pri vršenju ili prilikom (à l'occasion) vršenja njegove funkcije nanesena *wureda rečima* (outrage par parole). Taj član, uprkos blagohotnim naporima državnih tužilaštava, nije dosad bio primenjivan na štampu, i to iz veoma jakih razloga. Da bi doskočio toj nezdogi, g. Hansemann ga je pretvorio u gore pomenuti § 10. Prvo, izraz »prilikom vršenja« pretvoren je u podesniji: »u vezi s vršenjem njihovih službenih dužnosti«; drugo, neugodno par parole¹ pretvoreno je u par écrit²; treće, kazna je utrostručena.

Od onog dana kad taj zakon bude stupio na snagu, pruski činovnici će moći mirno spavati. Ako g. Pfuel bude Poljacima palio ruke i uši paklenim kamenom, a štampa to objavi — četiri i po meseca do četiri i po godine zatvora! Ako građani budu greškom bačeni u zatvor, iako se zna da nisu oni pravi, a štampa to saopšti — četiri i po meseca do četiri i po godine zatvora! Ako se sreski načelnici pretvore u commis-voyageurs³ reakcije i u sakupljače potpisa za rojalističke adrese⁴, a štampa razobličiti tu gospodu — četiri i po meseca do četiri i po godine zatvora!

Od onog dana kad taj zakon bude stupio na snagu, činovnici će moći nekažnjeno vršiti svaku samovolju, svaku tiraniju, svaku nezakonitost; oni će mirno moći batinati i dati batinati, hapsiti, držati u zatvoru bez saslušanja; jedina delotvorna kontrola, štampa, učinjena je nedelotvornom. Onog dana kad taj zakon bude stupio na snagu, birokratija će moći da slavi praznik radosti; ona će postati moćnija, neobuzdanija, jača nego što je bila pre marta.

Doista, šta ostaje od slobode štampe ako se ono što *zaslužuje* javni prezir ne sme više izlagati javnom preziru?

Po dosadašnjim zakonima štampa je bar mogla navoditi činjenice kao dokaze svojih opštih tvrdnji i opružaba. Sad će tome biti kraj. Ona više neće *obaveštavati*, ona će smeti samo *izmišljati* opšte fraze kako bi dobronamerni ljudi, počev od g. Hansemanna pa do građanina koji sedi za kriglom piva, imali pravo reći da štampa samo *grdi*, ali ništa ne *dokazuje!* Upravo zato joj se zabranjuje dokazivanje.

Uostalom, preporučujemo g. Hansemannu jedan dodatak njegovom dobrohotnom nacrtu. On bi mogao proglasiti kažnjivim izlaganje gospode činovnika ne samo javnom preziru nego i javnom podsmehu. Inače će se ta praznina bolno osećati.

Na paragrafima koji se odnose na delikte protiv morala i na propisima o konfiskaciji itd. nećemo se duže zadržavati. Oni nadmašuju

¹ rečima — ² pismeno — ³ trgovačke putnike — ⁴ Vidi u ovom tomu, str. 147.

krem zakonodavstva o štampi za vreme Louis-Philippe-a i restauracije. Evo jedne odredbe: Državni tužilac može po § 21. zahtevati ne samo konfiskaciju gotovog štampanog spisa nego može dati konfiskovati i tek *na štampanje predani rukopis* ako njegov sadržaj konstituiše zločin ili prestup koji se goni po službenoj dužnosti! Kakvo široko polje za čovekoljubive javne tužioce! Kakva ugodna razonoda u bilo koje vreme odlaziti u redakcije listova i zahtevati da se «rukopis predan na štampanje» dade na mišljenje, jer bi mogao da konstituiše neki zločin ili prestup!

Kako šaljivo deluje pokraj toga svečana ozbiljnost onog paragrafa nacрта ustava^[85] i «osnovnih prava nemačkog naroda» u kojem se kaže: *Cenzura ne može više nikad biti uspostavljena!*

Naslov originala:

Der Preussische Pressgesetzentwurf

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 50
od 20. jula 1848]

[Karl Marx]

Nacrt zakona o građanskoj gardi

****Keln, 20. jula. Građanska garda je raspuštena, to je glavni paragraf zakonskog nacrtu o formiranju građanske garde^[196], iako se on pojavljuje na kraju nacrtu, kao § 121, u skromnoj formi:**

«**Obrazovanjem građanske garde, po odredbama ovog zakona, raspuštaju se sve oružane jedinice koje sad pripadaju građanskoj gardi ili postoje pored nje.**

S raspuštanjem jedinica koje ne pripadaju direktno građanskoj gardi počelo se bez ikakvog ustručavanja. Raspuštanje same građanske garde može se izvršiti samo pod prividom njene *reorganizacije*.

Zakonodavna pristojnost nalagala je da se u § 1. preuzme tradicionalna ustavna fraza:

«**Građanska garda ima zadatak da štiti ustavnu slobodu i zakonski poredak.**»

No da bi odgovarala *»suštini tog zadatka«*, građanska garda ne sme o javnim poslovima ni misliti, ni govoriti, ni o njima raspravljati niti odlučivati (§ 1), ni sakupljati se, ni stati pod oružje (§ 6), niti uopšte dati od sebe neki znak života osim s visokim dopuštenjem vlasti. Ne *»štiti«* građanska garda ustav od vlasti, nego vlasti štite ustav od građanske garde. Stoga ona mora (§ 4) *»zahteve vlasti«* slepo *»služati«* i kaniti se svakog mešanja *»u poslove opštinskih, upravnih ili sudskih vlasti«*, kao i svakog eventualnog rezonovanja. *»Uskrati li«* pasivnu poslušnost, g. okružni načelnik može je na četiri nedelje *»suspendovati od dužnosti«* (§ 4). Pobudi li nezadovoljstvo čak na najvišem mestu, *»kraljevska naredba«* može je *»suspendovati od službe«* kroz *»šest meseci«* ili čak odrediti njeno *»raspuštanje«*, u kom slučaju *»treba da bude ponovo formirana tek posle šest meseci«* (§ 3). Dakle, u *»svakoj opštini kraljevstva treba da postoji građanska garda«* (§ 2) ukoliko g. okružni načelnik ili kralj ne budu pobuđeni da u svakoj opštini odrede suprotno. Ako državni poslovi ne spadaju u *»resor«* građanske garde, građanska garda, naprotiv, spada *»u resor ministra unutrašnjih poslova«*, tj. *»ministra policije«*, koji je, prirodno, njen pretpostavljeni i po *»suštini svoje namene«* verni Eckart *»ustavne slobode«* (§ 5). Ukoliko građanskoj gardi nije naređeno od g. okružnog načelnika i ostale

gospode činovnika »da štiti ustavnu slobodu«, tj. da izvršava naloge gospode pretpostavljenih, tj. da bude u službi, njen pravi životni zadatak se sastoji u tome da izvršava *pravila službe* koja je sastavio neki kraljevski pukovnik. Pravila službe su njena magna charta¹, za čiju je zaštitu i izvršavanje tako reći stvorena. Živela *Pravila službe!* Uključenje u građansku gardu daje, najzad, povod da svaki Prus bude nateran da »posle navršene 24. i pre ispunjene 50. godine života« položi sledeću zakletvu:

«Zaklinjem se na vernost i poslušnost kralju, ustavu i zakonima kraljevstva.»

Siroti ustav! Kako stešnjen, kako postiden, kako građanski skroman, sa kakvim subalternim držanjem stoji on ovde između kralja i zakona. Najpre dolazi rojalistička zakletva, zakletva dragih vernih, zatim dolazi ustavna zakletva, i na kraju zakletva koja nema nikakvog smisla osim legitimističkog, tj. da pored zakona koji proizlaze iz ustava postoje i drugi zakoni koji potiču iz kraljeve svesti. I sad dobri građanin pripada od glave do pete »resoru ministarstva unutrašnjih poslova«.

Čestiti čovek dobio je oružje i uniformu pod uslovom da se najpre odrekne svojih prvih političkih prava, prava udruživanja itd. Njegov zadatak da štiti »ustavnu slobodu« rešava se po »smislu svoje namene« time što slepo izvršava zapovesti vlasti, što običnu, čak pod apsolutnom monarhijom tolerisanu građansku slobodu zamenjuje pasivnom, bezvoljnom i bezličnom poslušnošću vojnika. Lepa škola — kao što kaže g. Schneider u sporazumskoj Skupštini² — za vaspitanje republikanaca budućnosti! Šta je postalo od našeg građanina? Nešto srednje između pruskog žandarma i engleskog konstabla. Ali za sve što je izgubio uteha su mu *pravila službe* i svest da izvršava naređenje. Umesto da se armija rastvori u narodu, nije li originalnije rastvoriti narod u armiji?

Zaista je bizaran prizor ovo *pretvaranje konstitucionalnih fraza u prusku stvarnost*.

Ako se prustvo izvoleva prilagođavati konstitucionalizmu, treba i konstitucionalizam da izvoli prilagođavati se prustvu. Siroti konstitucionalizam! Čestiti Nemci! Suviše dugo su kukali da se ne ispunjavaju »najsvetija« obećanja. Uskoro će poznavati samo još jedan strah, strah od ispunjenja svetih obećanja! Narod se kažnjava par oû il a péché³. Zahtevali ste slobodu štampe? Bićete kažnjeni slobodom štampe i dobićete cenzuru bez cenzorā, cenzuru putem državnog tužilaštva, cenzuru putem zakona koji nalazi da je »suština namene« štampe da se brine o svemu samo ne o vlastima, nepogrešivim vlastima, cenzuru zatvora i novčanih kazni. Kao što jelen riče za svežom vodom, tako ćete vi vikati za dobrim, starim, mnogo klevetanima i mnogo nipodaš-

¹ osnovni zakon engleskog ustava iz 1215. godine — ² Vidi u ovom tomu, str. 194-195 — ³ onim čime je grešio

tavanim cenzorom, poslednjim Rimljaninom pod čijim ste asketskim providenjem vodili tako ugodan i bezbedan život.

Tražili ste *narodnu gardu*? Dobićete *pravila službe*. Bićete stavljeni na raspolaganje vlastima, bićete vojnički uegzercirani i školovani u pasivnoj poslušnosti da će vam suze vrcati u očima.

Pruska pronicljivost je nanjušila da svaka nova ustavna institucija pruža najinteresantniji povod za nove krivične zakone, za nove reglemanje, za nove mere, za nov nadzor, za nove šikane i za novu birokratiju.

Još više konstitucionalnih zahteva! Još više konstitucionalnih zahteva! — kliče vlada dela! Za svaki zahtev mi imamo *dela*!

Zahtev: Svaki građanin treba da bude naoružan radi zaštite »ustavne slobode«.

Odgovor: Svaki građanin potpada odsad pod ministarstvo unutrašnjih poslova.

Bilo bi lakše prepoznati Grke u životinjskim likovima u koje ih je pretvorila Kirka⁽²⁰⁹⁾ nego ustavne institucije u tvorevinama fantazije u koje ih je začaralo prustvo i njegova *vlada dela*.

Posle *pruske reorganizacije Poljske*⁽⁵²⁾ *pruska reorganizacija građanske garde*!

****Keln, 21. jula.** Videli smo da se »opšte odredbe« nacrta zakona o *građanskoj gardi* svode na ovo: građanska garda prestala je da postoji. Mi ćemo se samo letimično još zadržati na nekoliko drugih odeljaka nacrta da bismo destilacijom izdvojili duh »vlade dela«, pa i tu moramo probirati sirov materijal institucije koja se krije pod lažnim imenom. Veliki broj paragrafa pretpostavlja novu uredbu o opštinama i okruzima, novu administrativnu podelu monarhije itd., sve bića koja još, kao što je poznato, žive svojim skrovitim životom u misterioznom krilu vlade dela. Zašto je, dakle, vlada dela podnela svoj nacrt zakona o reorganizaciji građanske garde pre obećanih nacrta uredbe o opštinama, okruzima itd?

U odeljku III nalazimo dve liste službi, listu službi honetnih ljudi i listu službi obveznika građanske garde koji dobijaju pomoć iz javnih sredstava (§ 14. i 16). Među one koji dobijaju pomoć iz javnih sredstava ne računa se, prirodno, vojska činovnika. Zna se da u Pruskoj upravo oni sačinjavaju produktivnu klasu. Paupere treba, slično robovima u starom Rimu, »pozivati u službu samo u vanrednim slučajevima«. No ako su pauperi zbog svoje građanske nesamostalnosti isto tako malo zvani da štite »ustavnu slobodu« kao i lazaroni u Napulju, zaslužuju li oni u toj novoj instituciji pasivne poslušnosti podređeni položaj?

Ali, ostavljajući po strani paupere, mi nalazimo da je neuporedivo važnija razlika između *platežno sposobnih* i *platežno nesposobnih* obveznika građanske garde.

Pre toga još jedna napomena. Prema § 53.

«Građanska garda mora u celoj zemlji nositi istu, jednostavnu odoru, koju određuje kralj. Odora ne sme biti takva da daje povoda za brkanje građanske garde s vojskom.»

Prirodno! Odora mora biti takva da vojska stoji nasuprot građanskoj gardi, a građanska garda nasuprot narodu i da u prilikama kao što su sečenje sabljom, pucanje i u sličnim ratnim manevrima ne može doći do brkanja. *Službena odora kao takva* isto je toliko neopodnožna kao spisak *službi*, kao pravilo *službe*. Livreja slobode je, eto, *službena odora*. Ta livreja daje povoda da se troškovi opreme građanskog gardiste znatno povećaju, a povećani troškovi te opreme daju dobrodošli povod da se između *buržujá* građanske garde i *proleterá* građanske garde iskopa najdublji jaz.

Čujte:

§ 57. «Za službenu odoru, gde takva postoji, za službene oznake i za oružje mora se svaki član građanske garde pobrinuti *na vlastiti trošak*. Opština je ipak dužna da na svoj trošak nabavi tih predmeta u onolikoj količini kolika je potrebna za opremu *onog dela ljudstva koji stvarno služi, a ne može da podmiri troškove iz vlastitih sredstava.*»

§ 59. «Opština zadržava pravo vlasništva na predmete opreme koje je nabavila i *može ih izvan vremena službene upotrebe dati pohraniti na posebnim mestima.*»

Dakle, svi oni koji se ne mogu od glave do pete vojnički opremiti, a to je velika većina pruskog stanovništva, — to su svi radnici, to je veliki deo srednjeg staleža, — *svi* oni su zakonski *razoružani* *izvan vremena službene upotrebe*«, dok je *buržoazija* građanske garde u svako vreme u posedu oružja i službene odore. Budući da ta ista buržoazija u formi «opštine» može sve «predmete opreme koje je nabavila» «dati pohraniti na posebnim mestima», ona je ne samo u posedu svog *vlastitog* oružja, nego je i u posedu oružja proletarijata građanske garde, pa *može* uskratiti, a i *uskratice* ako dođe do nepoželjnih političkih kolizija, izdavanje oružja čak i za *službenu upotrebu*«. Tako je politički privilegij kapitala u najneprimetnijoj, ali najefikasnijoj, u najodlučnijoj formi ponovo uspostavljen. Kapital poseduje privilegij oružja u odnosu na neimućne, kao srednjovekovni feudalni baron u odnosu na svoje kmetove.

Da bi taj privilegij delovao u čitavoj svojoj isključivosti, po § 56. samo

«na selu i gradovima ispod 5000 stanovnika dovoljno je naoružanje građanskih gardista kopljem i tesacima¹, a pri takvom načinu naoružanja zahteva se umesto službene odore samo nošenje *službene oznake*, koju određuje pukovnik.»

U svim gradovima sa stanovništvom *preko* 5000 stanovnika *službena odora* povećava *cenzus*, koji stvarno tek daje pravo na posedovanje

¹ *tesak* — vrsta vojničkog noža, nož koji se natiočio na pušku, a po potrebi nosio u rukama

oružja, a s njim i broj onih koji su u građanskoj gardi proletarijata. Kao što su službena odora i oružje tom proletarijatu, tj. najvećem delu stanovništva, samo *posuđeni*, tako je njemu uopšte *pravo na naoružanje* samo *posuđeno*, njegova egzistencija u svojstvu gardista samo *posuđena*, i — beati *posidentes*, srećni koji poseduju! Moralna nelagodnost kojom *posuđeni koporan* obavija individuua, k tome još *posuđeni koporan* koji, kao kod vojnika, prelazi redom s jednog tela na drugo, — ta moralna nelagodnost je, prirodno, prvi zahtev za ove Rimljane koji su pozvani da štite »ustavnu slobodu«. A zar, suprotno tome, neće porasti gordo osećanje sopstvenog dostojanstva *platežno sposobnog* građanskog gardiste, pa šta biste hteli više?

No čak i ti uslovi, koji pravo na naoružanje čine za veći deo stanovništva iluzornim, suženi su u interesu posedujućeg dela, privilegovanog kapitala, novim, još restriktivnijim uslovima.

Naime, opština treba da predmete opreme ima na zalih i samo za onaj deo *platežno nesposobnog* ljudstva »koji stvarno služi«. Prema § 15, s tim delom »koji stvarno služi« stvar stoji ovako:

«U svim opštinama u kojima ukupni broj za tekuću službu upotrebljivih ljudi prelazi dvadeseti deo stanovništva, opštinsko predstavništvo ima pravo da ljudstvo koje stvarno služi ograniči na taj deo. Ako se posluži tim ovlašćenjem, ono mora organizovati smenjivanje u službi tako da svi ljudi upotrebljivi za tekuću službu dođu postepeno na red. Ali pri svakom takvom smenjivanju ne sme se najednput eliminisati više od jedne trećine; osim toga, sve klase starosti moraju biti pozivane na službu u isto vreme srazmerno postojećem broju građanskih gardista.»

A sad neka se izračuna za kakav sitan deo proletarijata građanske garde i ukupnog stanovništva opština *stvarno* nabavlja predmete opreme?

U našem jučerašnjem članku videli smo kako *vlada dela* reorganizuje ustavnu instituciju građanske garde u smislu staropruske, birokratske države. Tek danas je vidimo na visini svoje misije, vidimo je kako tu instituciju građanske garde oblikuje u smislu julske revolucije, u smislu Louis-Philippe-a, u smislu epohe koja kapitalu stavlja krunu na glavu i,

talambasima i trubama,
njegovoj mladoj slavi⁽²¹⁰⁾

odaje počast.

Reč-dve vladi Hansemann — Kühlwetter — Milde. Gospodin Kühlwetter je pre nekoliko dana poslao svim okružnim načelnicima cirkular protiv spl:etaka reakcije. Odakle taj fenomen?

Vlada dela hoće da zasnjuje vladavinu buržoazije praveći u isto vreme kompromis sa starom policijskom i feudalnom državom. U tom dvoseklom, protivrečnom zadatku vlada dela vidi svakog trenutka kako reakcija u apsolutističkom, u feudalnom smislu natkriljuje vladavinu buržoazije, koju tek treba zasnovati, i njenu vlastitu egzisten-

ciju, — i vlada će joj podleći. Buržoazija ne može izvojevati svoju vlastitu vladavinu ako prethodno nema ceo narod za saveznika, ako stoga ne istupa više ili manje demokratski.

No hteti povezati epohu restauracije s julskom epohom, hteti da buržoazija koja se još rve s apsolutizmom, feudalizmom, krautjun-kerima, vladavinom soldateske i birokrata već isključi, podjarmi i baci narod u stranu — to je kvadratura kruga^[211], to je istorijski problem na kome će čak i vlada dela, čak i trijumvirat Hansemann — Kühlwetter — Milde pretrpeti brodolom.

***Keln, 23. jula. Odeljak nacрта zakona o građanskoj gardi koji se odnosi na »izbor i imenovanje pretpostavljenih« pravi je lavirint izbornih metoda. Mi ćemo igrati ulogu Arijadne i modernom Tezeju — vrlo poštovanoj građanskoj gardi — dati nit koja će je izvesti iz lavirinta. Ali moderni Tezej biće nezahvalan kao i antički, i pošto usmrtni Minotaura, ostaviće neveran svoju Arijadnu — štampu — na pećini Naksosa.*

Označimo brojevima različite hodnike lavirinta.

Hodnik I. Neposredni izbor.

§ 42. »Oficire građanske garde, uključivši i kapetana, biraju građanski gardisti koji stvarno služe.«

Bočni hodnik. »Gardisti koji stvarno služe« sačinjavaju samo mali deo stvarno »za oružje sposobnog« ljudstva. Uporedi § 15. i naš prekjučerašnji članak.

I »neposredni« izbor je, dakle, samo po nazivu neposredan izbor.

Hodnik II. Posredni izbor.

§ 48. »Majora bataljona biraju apsolutnom većinom glasova kapetani, vodnici i desetari odnosnih četa.«

Hodnik III. Kombinacija posrednog izbora s kraljevskim imenovanjem.

§ 49. »Pukovnika imenuje kralj iz liste triju kandidata koje biraju komandanti odnosnih bataljona sve dole do vodnika, uključujući i njih.«

Hodnik IV. Kombinacija posrednih izbora s imenovanjem od strane gospode komandanata.

§ 50. »Ađutante imenuju odnosni komandanti iz broja vodnika, bataljanskog pisara — iz broja desetara, bataljanskog dobošara — iz broja dobošara.«

Hodnik V. Neposredno imenovanje birokratskim putem.

§ 50. »Narednika i četnog pisara imenuje kapetan, eskadronskog stražmeštra i eskadronskog pisara konjički kapetan, desetara — vodnik.«

Ako, dakle, ove izborne metode počinju falsifikovanim neposrednim izborom, one se završavaju nefalsifikovanim prestankom

svakog izbora, milom voljom gospode kapetana, konjičkih kapetana i vodnika. Finis coronat opus¹. Tom lavirintu ne manjka poanta, najviša tačka.

Kristali koji se talože iz ovog zamršenog hemijskog procesa počev od blistavog pukovnika pa do neuglednog kaplara talože se na šest godina.

§ 51. «Izbori i imenovanja komandnog kadra vrše se na šest godina.»

Čovek ne može shvatiti zbog čega je posle takvih mera opreza vladi dela bila potrebna u «opštim odredbama» još i netaktičnost da građanskoj gardi dobaci u lice: Od *političke* institucije treba da budete reorganizovani u čisto *policijsku* instituciju i u rasadnik *staropruske dresure*. Čemu rušiti iluzije!

Kraljevsko imenovanje je tolika *kanonizacija* da se u odeljku «*Sudovi građanske garde*» ne nalazi sud za «*pukovnika*», nego izričito samo sudovi za niže oficire uključivo s *majorom*. Kako bi kraljevski pukovnik mogao izvršiti zločin?

Puko postojanje u svojstvu gardiste je, naprotiv, tolika *profanacija* građanina da je dovoljna jedna reč njegovog starešine, jedna reč počev od kraljevskog nepogrešivog pukovnika pa do ma kojeg momka koga je g. kapetan imenovao za narednika ili g. vodnik za desetara, pa da gardist bude 24 časa lišen svoje *lične slobode* i zatvoren.

§ 81. «Svaki starešina može svojim *potčinjenima* u službi davati ukor; on može čak *narediti neodložno hapšenje i zatvaranje na 24 sata* ako se potčinjeni napije u službi ili učini *neku drugu grubu povredu službe*.»

Gospodin starešina odlučuje, prirodno, *šta je neka druga* povreda službe, a potčinjeni ima da izvrši naređenje.

Ako, dakle, građanin odmah na početku ovog nacrtu zakona sazreva za «*suštinu svog zadatka*», za «*zaštitu ustavne slobode*», time što pre staje da bude ono što je po Aristotelu određenje čoveka — «*zoon politikon*», «*politička životinja*»² — on završava svoj poziv tek ako preda svoju građansku slobodu na milu volju pukovniku ili desetaru.

Izгледа da se «*vlada dela*» klanja čudnim orijentalno-mističnim predstavama, nekoj vrsti *kulta Moloha*. Da bi štitiio «*ustavnu slobodu*» okružnih načelnika, gradonačelnikâ, policijskih upravnika i policijskih predsednika, policijskih komesara, činovnika državnog tužilaštva, predsednika sudova ili direktora, istražnih sudija, mirovnih sudija, mesnih starešina, ministara, sveštenika, vojnih lica u aktivnoj službi, pograničnih, carinskih, poreskih, šumarskih i poštanskih činovnika, upravnika i čuvara u svim zatvorima, izvršnih činovnika bezbednosti i ljudi ispod 25 ili iznad 50 godina — sve samih lica koja po §§ 9, 10, i 11. ne spadaju u građansku gardu, — da bi štitiio «*ustavnu slobodu*» ove elite nacije ostali deo nacije mora svoje ustavne slobode, uklju-

¹ Konac delo krasi. — ² u smislu «društveno biće»

živši i ličnu slobodu, na oltaru domovine ubiti kao krvnu žrtvu. Pends toi, Figaro! Tu n'aurais pas inventé cela!^[212]

Ne treba ni napomenuti da je odeljak o *kaznama* izrađen sa sladostrasnom temeljitošću. Tä, cela institucija građanske garde treba po »suštini svog zadatka« da bude samo kazna za konstitucionalne i narodnogardističke prohteve poštovanog građanstva. Primitićemo još samo to da se, osim slučajeva koji se kažnjavaju *po zakonu*, i po novoj kolekciji kazni (v. § 82. i sledeće) kažnjavaju slučajevi predviđeni u *pravilima službe*, toj magna charta građanske garde sastavljenoj od *kraljevskog pukovnika* uz saradnju majora i odobrenoju od apokrifnog »okružnog predstavnštva«. Samo po sebi se razume da *novčane kazne* mogu da zamene *kazne zatvora*, da bi razlika između *platežno sposobnih* i *platežno nesposobnih* gardista, od »vlade dela« pronađena razlika između *buržoazije* i *proletarijata* građanske garde, dobila kaznenu sankciju.

Izuzetnu sudsku nadležnost, koju uglavnom mora napustiti u ustavu, vlada dela opet krijumčari u građansku gardu. Svi disciplinski prekršaji građanskih gardista i desetara spadaju u nadležnost četnih sudova, koji se sastoje od dva vodnika, dva desetara i tri gardista (§ 87). Svi disciplinski prekršaji »starešina četa koje pripadaju bataljonu, počev od vodnika nagore pa do uključivo majora«, spadaju u nadležnost bataljonskih sudova, sastavljenih od dva kapetana, dva vodnika i tri desetara (§ 88). Za majora postoji opet poseban izuzetni sud, jer, kaže isti taj § 88, »ako se istraga tiče majora, bataljonskom sudu pridodaju se dva majora kao članovi suda«. Najzad, g. pukovnik, kao što je već rečeno, *izuzet* je od svakog suda.

Taj odlični nacrt zakona završava se sledećim paragrafom:

(§ 123) »Odredbe o sudelovanju građanske garde u odbrani otadžbine u ratu, kao i o naoružavanju, opremanju i snabdevanju koji se tada vrše, ostavljaju se zakonu o ustrojstvu vojske.«

Drugim rečima: »*Landver*^[197] postoji i dalje pored reorganizovane građanske garde.

Ne zaslužuje li *vlada dela* već zbog tog nacrtu zakona i zbog svog nacrtu primirja s Danskom^[213] da bude stavljena *pod sud*?

Naslov originala:

Der Bürgerwehrgesetzentwurf

[Neue Rheinische Zeitung], br. 51, 52 i 54
od 21. 22. i 24. jula 1848]

[Friedrich Engels]

»Faedrelandet« o primirju s Danskom^[213]

**Keln*, 20. jula. Da bi se otadžbina uverila kako takozvanom revolucijom s Nacionalnom skupštinom, regentom Rajha itd. nije postigla ništa osim potpunog obnavljanja preslavnog Svetog Rimskog Carstva Nemačkog Naroda, donosimo sledeći članak iz danskog lista »Faedrelandet«^[214]. To će, nadamo se, biti dovoljno da i najpoverljivijim prijateljima reda dokaže da su dva miliona Danaca engleskim posredovanjem i ruskim pretnjama opet prevarila četrdeset miliona Nemaca, isto onako kao što se to stalno događalo pod »uvećavaocima carstva«^[215].

»Faedrelandet«, vlastiti list ministra Orle Lehmana, izražava se o primirju ovako:

»Ako se primirje posmatra samo s gledišta naših nada i želja, onda njim, prirodno, ne možemo biti zadovoljni. Ako se pak uzme da je vlada morala da bira između primirja i perspektive da će sa švedsko-norveškom pomoći isterati Nemce iz Šlezviga i prinuditi ih da priznaju pravo Danske na to da ona stvari tog vojvodstva reguliše zajedno s njegovim stanovnicima, onda se svakako mora reći da je vlada radila neodgovorno pristavši na primirje. Ali takvog izbora nije bilo. Treba uzeti u obzir da su i Engleska i Rusija — dve velike sile koje su najviše zainteresovane u tom spornom pitanju i njegovom rešenju — zahtevale prihvatanje primirja kao uslov njihove buduće simpatije i posredovanja, a da je tako isto švedsko-norveška vlada pre nego što se odlučila ma za kakvu delotvornu pomoć zahtevala da se pokuša mirno poravnanje. Pa i tu pomoć ona namerava pružiti samo uz ograničenje koje je postavila odmah u početku: naime ne za ponovno osvajanje Šlezviga, nego samo za odbranu Jitlanda i ostrva. Alternativa je, dakle, bila ova: na jednoj strani dobitak u vremenu da bi se i sačekao tok događaja u inostranstvu i dovršila unutrašnja politička i vojna organizacija; na drugoj strani — perspektiva očajne usamljene borbe protiv nadmoćnog protivnika koja, ako bi savezna vojska u svojim povoljnim položajima bila napadnuta od naše dvaput manje vojske, gotovo sigurno ne bi dovela do pobeđe, nego bi posle opozivanja švedsko-norveške vojske mogla dovesti do nemačkog zaposedanja celog poluostrva; borba koja nam u najsrećnijem slučaju stavlja u izgled skupo plaćene, beskorisne pobeđe, a u najnesrećnijem — iscrpljenje svih naših odbrambenih snaga i ponižavajući mir.«

Danski list brani zatim uslove primirja kao povoljne za Dansku. Bojazan da će ponovno otpočinjanje rata pasti u zimu, kad bi nemačke trupe mogle preko leda preći na otoke Finen i Alsen¹, nema osnova; Nemci su, isto tako kao i Danci, nesposobni da u toj klimi izdrže zimsku vojnu, dok su koristi tromesečnog primirja za Dansku i za njoj naklonjeno stanovništvo Šlezviga vrlo velike. Ako u toku tri meseca ne bude zaključen mir, primirje će se samo od sebe produžiti do proleća. Dalje se kaže:

«Što je blokada ukinuta i što se zarobljenici puštaju na slobodu, svako će smatrati ispravnim; suprotno tome, možda je vraćanje kaptiranih brodova izazvalo nezadovoljstvo pojedinaca. Međutim, kaptiranje nemačkih brodova više je bilo prinudno sredstvo da se Nemačka zastrašivanjem odvrti od prekoračivanja naše granice i nije nipošto imalo svrhu da nas obogaćuje prisvajanjem tuđeg privatnog vlasništva; a onda, vrednost tih brodova ni izdaleka nije onolika kao što neki misle. Kad bi se oni za vreme sadašnjeg zastoja kako u našoj vlastitoj, tako i u celoj evropskoj trgovini prodali na licitaciji, doneli bi najviše 11/2 milion, tj. iznos dvomesečnih ratnih troškova. A kompenzacija za vraćanje je evakuacija obaju vojvodstava od strane Nemaca i naknada rekvizicija izvršenih u Jitlandu. Primenjeno prinudno sredstvo postiglo je, dakle, svoj cilj, i potpuno je u redu da ono time otpada. Nama se čini kao da evakuacija triju zemalja od strane nadmoćne vojske, za čije izbacivanje našom vlastitom snagom nismo imali nikakvog izgleda, deset puta premašuje malu korist koju je država mogla da izvuče prodajom kaptiranih brodova.»

Paragraf 7. izaziva, veli, najviše sumnje. On propisuje dalje postojanje posebne vlade vojvodstava i time »šlezvig-holštajnzima«. Danski kralj je u pogledu oba člana privremene vlade koje on treba da imenuje vezan za šlezvig-holštajnske *notable*, pa će biti teško naći nekoga ko nije »Šlezvig-holštajnac«. Ali zato se i izričito dezavuiše »čitava buna«, poništavaju se sve odluke privremene vlade i uspostavljaju se stanje *otpre* 17. marta.

«Time smo razmotrili najbitnije uslove primirja s danskog stanovišta. Pokušajmo sad da se stavimo na nemačko stanovište.

Sve što zahteva Nemačka svodi se na oslobođenje brodova i ukinuće blokade.

Odiče se pak sledećeg:

prvo, *vojvodstava* zaposednutih od armije koja dosad nije pretrpela poraz i koja je dovoljno jaka da svoje položaje brani od dvaput jače armije nego što je ona koja joj se suprotstavljala dosad;

drugo, *primanja Šlezviga u Nemački Savez* koje je Bundestag svečano proglasio, a Nacionalna skupština primanjem šlezviških poslanika potvrdila;

treće, *privremene vlade* koju je bila priznala legitimnom i s kojom je kao takvom pregovarala;

četvrto, *šlezviško-holštajnske partije*, čiji se zahtevi, podržani od cele Nemačke, kao nerešeni predaju na odluku nenemačkim silama;

¹ Danski nazivi: Fyn i Als.

peto, augustenburških pretendenata¹, kojima je pruski kralj lično obećao pomoć, no koji u primirju nisu ni rečju pomenuti, kojima nisu osigurani ni amnestija ni azil;

najzad, *naknade troškova prouzrokovanih ratom*, koji delom padaju na teret vojvodstvima, delom Nemačkom Savezu, a koji će, *ukoliko ih je nosila Danska u užem smislu, biti njoj naknadem*.

Nama se čini da će naši nadmoćni neprijatelji u tom primirju izgubiti mnogo više nego mi, mali prezreni narod.*

Šlezvig je imao neshvatljivu želju da postane nemački. U redu je što je zato kažnjen, što ga je Nemačka ostavila na cedilu.

Tekst primirja ćemo doneti sutra.

Naslov originala:

»Faedrelandets über den Waffenstillstand
mit Dänemark

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 51
od 21. jula 1848]

¹ vojvode Christiana Augusta i princa Friedricha od Schleswig-Holsteina

[Friedrich Engels]

Primirje s Danskom^[213]

***Keln*, 21. jula. Naši čitaoci znaju da smo danski rat^[40] uvek posmatrali s velikom hladnokrvnošću. Mi nismo pridruživali svoj glas ni bučnom razmetanju nacionalista ni dosadnoj pesmi o morem ogrljenom Šlezvig-Holštajnu^[216] punoj jeftinog entuzijazma. Odevć smo dobro poznavali našu otadžbinu, znali smo šta znači pouzdati se u Nemačku.

Događaji su potpuno potvrdili naše gledanje. Ne sprečavamo osvajanje Šlezviga od strane Danaca, preosvajanje zemlje i pohod na Jitland, odstupanje ka Šlaju, ponovno osvajanje vojvodstva do Kenigsau¹ — čitavo to od početka do kraja neshvatljivo vođenje rata pokazalo je Šlezvižanima kakvu zaštitu mogu očekivati od revolucionisane, velike, jake, jedinstvene itd. Nemačke, od tobože suverenog naroda koji broji 45 miliona. A da bi izgubili svaku volju da postanu Nemci, da bi im »dansko ugnjetavanje« postalo beskrajno milije od »nemačke slobode«, Pruska je u ime Nemačkog Saveza pregovarala o primirju, čiji tekst danas objavljujemo u bukvalnom prevodu.

Kad se zaključivalo neko primirje, dosad je bio običaj da obe armije zadrže svoje položaje i samo se u krajnjem slučaju između njih postavljao uzan neutralni pojas. U ovom primirju, prvom uspehu »slavnog pruskog oružja«, pobedonosni Prusi se povlače više od 20 milja nazad, od Koldinga do s ove strane Lauenburga, dok tučeni Danci zadržavaju svoje položaje kod Koldinga i napuštaju samo Alsen. I ne samo to: ako primirje bude otkazano, Danci se opet vraćaju na položaje koje su zauzimali 24. juna, tj. zaposedaju 6—7 milja širok pojas severnog Šlezviga i ne zamahnuvši mačem, pojas iz kojeg su bili *dvaput* izbačeni, dok Nemci smeju da ponovo napreduju samo do Apenradea i okolice. Ovako se »čuva čast nemačkog oružja«, a severnom Šlezvigu, četverokratnom najezdom trupa sasvim iscrpenom, stavlja iz gled peti i šesta najezda!

¹ danski naziv: Kongeaa

Ali ni to još nije dosta, jer će deo Šlezviga čak i za vreme primirja zaposednuti danske trupe. Šlezvig će, prema čl. 8, biti okupiran kadrovima pukova regrutovanih u vojvodstvu, tj. delom od šlezviških vojnika koji su učestvovali u pokretu, delom od onih koji su u to vreme bili garnizonisani u Danskoj, borili se protiv privremene vlade u redovima danske armije, kojima su komandovali danski oficiri i koji su u svakom pogledu *danske* trupe. Danski listovi i posmatraju stvar s toga gledišta:

«Nesumnjivo će» — veli »Faedrelandet«⁽²¹⁴⁾ od 13. jula — prisustvo vernih šlezviških trupa u vojvodstvu znatno pojačati raspoloženje naroda, koji će se sada, pošto je zemlja iskusila nesreće rata, snažno okrenuti protiv vinovnika tih nesreća.»

A onda, šlezvig-holštajnski pokret! Danci ga *bunom* nazivaju, a Prusi ga *kao bunu tretiraju*. Privremena vlada koju su Pruska i Nemački Savez priznali, žrtvuje se bez milosti; svi zakoni, naredbe itd. koji su izdani od momenta nezavisnosti Šlezviga stavljaju se van snage; na protiv, ukinuti danski zakoni stupaju ponovo na snagu. Ukratko, odgovor povodom čuvene *Wildenbruchove* note⁽¹⁸¹⁾ koji se g. Auerswald ustručavao da dade¹, — taj odgovor se nalazi ovde u čl. 7. nacrtu primirja. Sve što je u pokretu bilo revolucionarno, bezobzirno je uništeno, a na mesto vlade koja je proizašla iz revolucije stupa legitimna, od tri legitimna vladara imenovana uprava. Holštajnske i šlezviške trupe će opet dobiti *dansku komandu i danski zapt*, holštajnski i šlezviški brodovi ostaju kao i pre »Dansk-Eiendom«² uprkos najnovijoj uredbi privremene vlade.

A predviđena nova vlada je vrhunac cele stvari. Čujte što kaže »Faedrelandet«:

«Ako mi u ograničenom krugu ljudi iz kojega se biraju danski članovi nove vlade verovatno i nećemo naći ono jedinstvo energije i talenta, inteligencije i iskustva koje će stajati na raspolaganju Prusima prilikom njihovog izbora» — time nije ništa izgubljeno. »Članovi vlade moraju bezuslovno biti izabrani između stanovnika vojvodstava. Ali niko nam ne brani da im damo sekretare i pomagače koji su *drugde rođeni i drugde žive*. Pri izboru tih sekretara i vladinih savetnika može se postupati, bez lokalnih obzira, po merilu valjanosti i talenta, pa nije neverovatno da će ti ljudi imati znatan uticaj na ceo duh i tok uprave. Štaviše, možemo se nadati da će i *visoki danski činovnici* preuzeti takvo mesto iako je ono po službenom rangju niže; svaki dobar Danac će u sadašnjim uslovima smatrati za čast što zauzima takvo mesto.»

Vladin list, dakle, stavlja u izgled vojvodstvima ne samo najezdu danskih trupa nego i danskih činovnika. Poludanska vlada će imati sedište u Rendsburgu, na priznatoj teritoriji Nemačkog Saveza.

To su koristi primirja za Šlezvig. Koristi za Nemačku su isto tolike. O prijemu Šlezviga u Nemački Savez nema ni pomena; na protiv, odluka Saveza *formalno je dezavuisana* sastavom nove vlade.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 156 — ² dansko vlasništvo

Nemački Savez bira predstavnike za Holštajn, danski kralj — za Šlezvig. Šlezvig stoji, dakle, pod danskom a ne pod nemačkom suverennošću.

Nemačka je u ovom danskom ratu doista mogla steći zaslugu time što bi iznudila ukidanje sundske carine⁽²¹⁷⁾, ove starofeudalne pljačke. Nemački primorski gradovi, pritisnuti blokadom i kaptiranjem njihovih brodova, rado bi bili duže podnosili taj pritisak ako bi to dovelo do ukidanja sundske carine. Pa i vlade su svuda pronele glasove da će ukidanje sundske carine u svakom slučaju biti iznuđeno. I šta je bilo od tog hvalisanja? Engleska i Rusija žele da se sundska carina zadrži, a poslušna Nemačka se, naravno, pokorava.

Da će u zamenu za vraćanje brodova biti nadoknađeno sve što je rekvirirano na Jitlandu, razume se samo po sebi, prema načelu da je Nemačka dosta bogata da plati za svoju slavu.

To su koristi koje Hansemannova vlada pruža nemačkom narodu u ovom nacrtu primirja! To su plodovi tromesečne borbe protiv malog naroda od milion i po stanovnika! To je rezultat svih velikih hvalisanja naših nacionalističkih listova, naših strašnih dancoždera!

Kao što se čuje, primirje s Danskom neće biti zaključeno. General Wrangel, ohrabren od Beselera, definitivno je odbio da ga potpiše, uprkos svim molbama grofa Pourtalèsa, koji mu je doneo odgovarajuću Auerswaldovu zapovest, uprkos svim podsećanjima na njegovu dužnost kao pruskog generala. Wrangel je izjavio da se on pre svega potčinjava zapovestima nemačke centralne vlasti, a ona neće pristati na primirje ako ne budu zadržani sadašnji položaji armija i ako pripremena vlada ne bude ostala do zaključenja mira.

Tako se pruski nacrt verovatno neće ostvariti; uprkos tome, on ostaje interesantan kao dokaz koliko Pruska, kad se stavi na čelo, ume da brani čast i interese Nemačke.

Naslov originala:

Der Waffenstillstand mit Dänemark

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 52
od 22. jula 1848]

Torinska »La Concordia«

**Keln*, 23. jula. Nedavno smo pominjali firentinski list »L'Alba«¹, koji nam je bratski pružio ruku preko Alpa. Moglo se očekivati da će se jedan drugi dnevnik, »La Concordia«⁽²¹⁸⁾ u Torinu, list suprotne boje, izjasniti na suprotan, mada ne i neprijateljski način. U jednom od ranijih brojeva »La Concordia« je smislila da se »Neue Rheinische Zeitung« zauzima za svaku partiju samo ako je »ugnjetena«. Do te ne baš vrlo oštroomne izmišljotine došla je zahvaljujući našoj oceni praških događaja, našoj simpatiji za demokratsku partiju protiv reakcionarnog Windischgrätza i komp.² Možda je u međuvremenu torinski dnevnik stekao jasniju predstavu o takozvanom češkom pokretu.

Međutim, nedavno se »La Concordia« našla ponukanom da našem listu »Nuova Gazzetta Renana«³ posveti više-manje doktrinarni članak. Pročitala je u našem listu program radničkog kongresa⁽²¹⁹⁾ koji se saziva u Berlinu, pa je jako uznemiruje onih osam tačaka o kojima će radnici diskutovati.

Pošto je ceo program verno prevela, ona počinje neku vrstu kritike sledećim rečima:

«U svim predlozima ima mnogo istinitog i pravednog, ali »La Concordia' bi izneverila svoju misiju kad ne bi digla svoj glas protiv zabluda socijalista.»

Mi sa svoje strane dižemo glas protiv »zabluda« lista »La Concordia«, koja se sastoji u tome što ona program sastavljen od komisije za radnički kongres, koji smo mi samo saopštili, pogrešno smatra našim vlastitim. Uza sve to, spremni smo da se sa ovim listom upustimo u političko-ekonomsku diskusiju čim njen program bude pružio nešto više nego što je nekoliko poznatih filantropskih fraza i uobičajenih dogmi o slobodi trgovine.

Naslov originala:

Die Turiner »Concordia«

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 55
od 25. jula 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 134-135 — ² Isto, str. 70-71 i 95-96 — ³ *Neue Rheinische Zeitung*

Nacrt zakona o prinudnom zajmu i njegova motivacija^[220]

****Keln, 25. jula.** Jedan poznati lopov blagoslovenog kvarta St. Giles u Londonu osvanuo je pred porotom. Bio je optužen da je za 2000 funti sterlinga olakšao kofer jednog poznatog škrcu iz Cityja.^[221]

•Gospodo porotnici• — počeo je optuženi — •neću dugo zloupotrebljavati vašu strpljivost. Moja odbrana je političkoekonomske prirode i ona će ekonomisati rečima. Uzeo sam g. Crippsu 2000 funti sterlinga. U to nema nikakve sumnje. Ali ja sam uzeo novac privatnom licu da bih ga dao društvu. Kamo su dospеле te 2000 funti sterlinga? Zar sam ih možda egoistički zadržao kod sebe? Pretražite moje džepove. Ako nađete jedan peni, prodaću vam svoju dušu za farting. One 2000 funti ćete naći kod krojača, dućandžije, u restoranu itd. Šta sam, dakle, učinio? Stavio u cirkulaciju sume koje su ležale beskorisno, koje su samo prinudnim zajmom mogle biti iščupane iz groba škrtosti. Bio sam agent cirkulacije, a cirkulacija je prvi uslov nacionalnog bogatstva. Gospodo, vi ste Englezi! Vi ste ekonomisti! Vi nećete osuditi jednog dobrotvora nacije!•

Ekonomist iz St. Gilesa sedi u Vandimenovoj zemlji¹ i ima prilike da razmišlja o slepoj nezahvalnosti svojih zemljaka.

Ali on nije živeo uzalud. Njegovi principi čine osnovu *Hansemanovog prinudnog zajma*.

•Dopustivost prinudnog zajma• — veli Hansemann u *motivima* za tu meru — •počiva na čvrsto zasnovanoj pretpostavci da veliki deo gotovog novca, u manjim ili većim sumama, leži beskorisno u rukama privatnih lica i može da bude stavljen u cirkulaciju samo prinudnim zajmom.•

Ako trošite neki kapital, stavljate ga u cirkulaciju. Ako ga ne stavljate u cirkulaciju, troši ga država da bi ga stavila u cirkulaciju.

Fabrikant pamučnih tkanina zapošljava, na primer, 100 radnika. Uzmimo da svakom od njih plaća dnevno 9 srebrnih groša. Dakle, dnevno putuje 900 srebrnih groša, odnosno 30 talira, iz njegovog džepa u džepove radnika i iz džepova radnika u džepove bakala, kuće-

¹ Danas Tasmanija, od 1803. do 1854. britanska kažnjenička kolonija.

vlasnika, postolara, krojača itd. Ovo putovanje tih 30 talira zove se njihova *cirkulacija*. Onog trenutka kad fabrikant može svoje pamučne tkanine da proda samo još s gubitkom ili ih uopšte ne može da proda, on prestaje da upošljava radnike, a s prestankom produkcije prestaje putovanje 30 talira, prestaje *cirkulacija*. Mi ćemo prinudno uspostaviti cirkulaciju! — uzvikuje Hansemann. Zašto fabrikant dopušta da i njegov novac leži *beskorisno*? Zašto ga ne pušta u cirkulaciju? Kad je lepo vreme, mnogi ljudi cirkulišu na svežem vazduhu. Hansemann tera ljude na svež vazduh, prinuđava ih da cirkulišu da bi napravio lepo vreme. Kakav umetnik u pravljenu lepog vremena!

Ministarska i trgovinska kriza lišava kamate kapital građanskog društva. Država pomaže tom društvu da opet stane na noge oduzimajući mu i kapital.

Jevrejin *Pinto*, čuveni berzijanac 18. veka, preporučuje u svojoj knjizi *O opticaju*⁽²²²⁾ berzansku igru. Berzanska igra, doduše, ne proizvodi ništa, ali unapređuje opticaj, putovanje bogatstva iz jednog džepa u drugi. Hansemann pretvara državnu kasu u rulet na kojem optiče imovina državljana. Hansemann-Pinto!

U »*motivima*« zakon o prinudnom zajmu Hansemann nailazi na jednu veliku teškoću. Zašto *dobrovoljni zajam* nije doneo potrebne sume?

Ta svima je poznato »*bezuslovno poverenje*« koje uživa sadašnja vlada. Svima je poznat entuzijastički patriotizam krupne buržoazije, koja se najviše žali na to što se neki smutljivci usuđuju da ne dele njeno predano poverenje. Ta svima su poznate adrese lojalnosti iz svih provincija. I »uprkos svemu, svemu«⁽²²³⁾, Hansemann je prinuđen da poetični dobrovoljni zajam pretvori u prozični prinudni zajam!

U diseldorfskom okrugu, na primer, plemići su uplatili 4000 talira, oficiri 900 talira — a gde ima više poverenja nego među plemićima i oficirima u diseldorfskom okrugu? A da ne govorimo o uplatama prinčeva iz kraljevske kuće.

Neka nam Hansemann objasni taj fenomen.

»*Dobrovoljne uplate* su dosad samo škrtu pritalicu. To se ima *zaceo* manje pripisati *nedostatku poverenja* u naše prilike a više *neizvesnosti* o stvarnoj potrebi države, jer je svako smatrao da sme čekati dok vidi *hoće li se i u kojoj meri od naroda tražiti novčana sredstva*. Na toj *okolnosti* temelji se nada da će svako prema svojim snagama *dobrovoljno* uplatiti čim mu se *dužnost uplaćivanja* predstavi kao *neizbežna nužnost*.«

Država, u krajnjoj nuždi, apeluje na patriotizam. Ona najuljudnije moli patriotizam da na oltar otadžbine položi 15 miliona talira, i to ne kao poklon, nego samo kao dobrovoljni *zajam*. Svi imaju najviše poverenje u državu, ali svi ostaju gluvi za njen krik u nevolji! Na žalost, svi žive u tolikoj »*neizvesnosti*« o »*stvarnoj potrebi države*« da se zasad, uz najveće duševne patnje, odlučuju na to da državi ne

daju baš *ništa*. Doduše, svi gaje najveće poverenje u državnu vlast, a uvažena državna vlast tvrdi da država treba 15 miliona. Upravo zbog poverenja niko ne veruje uveravanju državne vlasti, nego, naprotiv, svako smatra vapaj za 15 miliona čistom šalom.

Poznata je anegdota o onom valjanom *Pensilvancu* koji svojim prijateljima nije nikad pozajmio ni dolar. On je imao toliko poverenja u njihov sređeni život, on je njihovom poslu poklanjao toliko vere da do svog samrtnog časa nije nikad bio u »izvesnosti« imaju li oni »stvarnu potrebu« za dolarom. U njihovim burnim zahtevima vidio je samo iskušavanje njegovog poverenja, a poverenje tog čoveka bilo je nepokolebljivo.

Pruska državna vlast je otkrila da celu državu naseljavaju takvi *Pensilvanci*.

Ali g. Hansemann objašnjava sebi neobični političkoekonomski fenomen još jednom drugom originalnom »okolnošću«.

Narod nije uplašivao dobrovoljno »jer je smatrao da sme čekati dok vidi hoće li se i u kojoj meri od njega tražiti novčana sredstva«. Drugim rečima, niko nije plaćao dobrovoljno, jer je svako čekao hoće li i u kojoj meri će na plaćanje biti *primoran*. Oprezan patriotizam! Vrlo složeno poverenje! Dakle, na toj »okolnosti« što iza plavoooko-sangviničnog dobrovoljnog zajma stoji sad mračni hipohondrični prinudni zajam, »temelji« g. Hansemann »nadu da će svako prema svojim snagama« dobrovoljno uplatiti. U najmanju ruku, najokorelije sumnjalo mora da je izgubilo neizvesnost i steklo uverenje da je državnoj vlasti s njenim potrebama u novcu doista prigustilo, i čitavo zlo je, kao što smo videli, bilo samo u toj mučnoj neizvesnosti. Ako ne date, oduzeće vam se, a oduzimanje će vama i nama činiti velike teškoće. Nadamo se, dakle, da će vaše poverenje izgubiti od svoje preteranosti i da će se, umesto u šupljim zvučnim frazama, ispoljiti u punim zvečećim talirima. Est-ce clair?¹

Ma koliko g. Hansemann temeljio »nade« na toj »okolnosti«, ipak je i njega zarazilo skeptično raspoloženje njegovih *Pensilvanaca*, i on je primoran da se ogleda s još jačim *stimulansima* poverenja. Poverenje je, doduše, tu, ali neće da se pokaže. Potreban je *stimulans* da bi ga isterao iz njegovog latentnog stanja.

»Ali da bi se za dobrovoljno učestvovanje stvorio još jači podstrek« (nego što je perspektiva prinudnog zajma), »projektovano je u § 1. ukamácenje zajma sa 3¹/₃ procenta i ostavljen otvoren rok« (do 1. oktobra) »do kojeg će se još primati uplate dobrovoljnog petoprocentnog zajma.«

Gospodin Hansemann daje, dakle, *premiju* od 1²/₃ procenta na dobrovoljni zajam, i sad će valjda patriotizam poteći jače, sanduci će se otvoriti, a zlatne bujice poverenja strujaće u državnu kasu.

¹ Je li jasno?

Gospodin Hansemann, prirodno, smatra da je »u redu« da se velikim ljudima plati $1\frac{2}{3}$ procenta više nego malim, koji samo na silu dopuštaju da im se oduzme ono što im je neophodno. Kao kaznu za svoje manje lagodne imovinske prilike, oni će osim toga imati da snose *troškove žalbe*.

Tako se ispunjava biblijska izreka. Onome ko ima daće se. Onome ko nema oduzeće se.

****Keln**, 29. jula. Hansemann-Pinto je, kao nekad Peel za žitne carine, otkrio za nedobrovoljni patriotizam »klizeću skalu«^[224].

»Što se tiče procentne stope za dužnost uplate zajma« — veli naš Hansemann u svojim motivima — »uzeta je progresivna skala, jer očigledno sposobnost pribavljanja novca raste u *aritmetičkoj* progresiji s iznosom imovine.«

S imovinom raste sposobnost pribavljanja novca. Drugim rečima: čim više novca stoji nekome na raspolaganju, on može raspolažati s više novca. Dotle je sve tačno da ne može biti tačnije. Ali da mogućnost pribavljanja novca raste samo u *aritmetičkoj* progresiji makar da različiti iznosi imovine stoje u *geometrijskoj* progresiji — to je Hansemannovo otkriće koje mu kod potomstva mora osigurati veću slavu nego što je Malthusu osigurala teza da sredstva za život rastu samo u aritmetičkoj progresiji, dok stanovništvo raste u geometrijskoj progresiji.

Ako se, na primer, različiti iznosi imovine odnose jedan prema drugome kao

1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512,

onda prema otkriću g. Hansemanna sposobnost pribavljanja novca raste kao

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Uprkos prividnom porastu dužnosti uplate zajma, mogućnost pribavljanja novca opada, prema našem ekonomisti, u istoj meri u kojoj se imovina uvećava.

U jednoj Cervantesovoj noveli^[225] vidimo najvećeg španskog finansistu u ludnici. On je otkrio da će španski državni dug biti uništen ako

»kortes¹ donesu zakon po kojem svi podanici Njegovog Veličanstva od 14 do 60 godina moraju jedan dan u mesecu provesti o hlebu i vodi, pri čemu se izbor toga dana ostavlja njima samima. A izdatak za voće, povrće, meso, ribu, vino, jaja i bob treba da bude izračunat u novcu, i taj novac, pod pretnjom kazne za kršenje zakletve, ima da bude predan do poslednje pare Njegovom Veličanstvu.«

Hansemann skraćuje taj postupak. On je pozvao sve svoje Špance koji imaju godišnji dohodak od 400 talira da nađu jedan dan u godini

¹ *Kortes* — pokrajinska (i lokalna) narodna skupština (parlament) u Španiji (i Portugaliji)

kad se mogu lišiti 20 talira. Pozvao je male da se, u skladu sa klizećom skalom, uzdrže od svake potrošnje otprilike 40 dana. Ako između avgusta i septembra ne nađu 20 talira, potražiće ih u oktobru sudski izvršilac jer je rečeno: Tražite, i naći ćete.

Podimo dalje za »motivima« koje nam poverava pruski Necker.

«Svaki dohodak» — poučava nas on — »od profesionalne delatnosti u najširem smislu reči, dakle bez obzira na to da li se od njega plaća porez, kao što je, na primer dohodak lekara i advokata, može doći u obzir samo *posle odbitka obrtnih troškova*, uključivši i kamatu koja se plaća na dugove, *jer se samo na taj način može iznaći čisti dohodak*. Iz istog razloga nije se mogao uzeti u obzir *obrotni kapital profesionalne delatnosti* ukoliko iznos zajmovne uplate koji se ima izračunati prema *dohotku premašuje iznos uplate izračunat prema obrtnom kapitalu*.»

Nous marchons de surprise en surprise¹. *Dohodak* može doći u obzir samo *posle odbitka obrtnog kapitala*, jer prinudni zajam ne može i ne treba da bude drugo do izvanredni oblik *poreza na dohodak*. A obrtni troškovi isto tako malo spadaju u dohodak industrijalca kao što deblo i koreni drveta spadaju u njegove plodove. Dakle, *iz tog razloga* što treba da bude oporezovan samo dohodak, a ne obrtni kapital, oporezuje se upravo obrtni kapital a ne dohodak, jer se prvi način fisku čini unosnijim. Gospodinu Hansemannu je, dakle, potpuno svejedno »na koji način se iznalazi *čisti dohodak*«. On samo traži »na koji način se *najveći dohodak*« može iznaći za fisk.

Gospodin Hansemann, koji napada sam obrtni kapital, liči na divljaka koji obara drvo da bi došao do njegovih plodova.

«Ako dakle» (čl. 9. nacrtu zakona) »udeo u zajmu izračunat prema obrtnom kapitalu profesionalne delatnosti premašuje udeo izračunat prema desetorostrukom iznosu dohotka, nastupa prvi način izračunavanja« i tada se »uzima u obzir sam obrtni kapital profesionalne delatnosti.»

Dakle fisk može, kad god želi, uzeti za osnovu svojih zahteva imovinu umesto dohotka.

Narod zahteva da se pregleda misteriozna pruska državna blagajna. Vlada dela odgovara na taj netaktični zahtev time što sebi pridržava pravo da baci prodoran pogled u sve trgovačke knjige i da napravi inventar imovnog stanja svih svojih podanika. Ustavna era u Pruskoj počinje time što državnu imovinu ne kontroliše narod, već time što država kontroliše imovinu naroda, da bi se tako širom otvorila vrata najbestidnijem mešanju birokratije u građanske poslove i privatne odnose. U Belgiji je država takođe pribegla prinudnom zajmu, ali ona se skromno drži poreskih registara i hipotekarnih knjiga, postojećih javnih dokumenata. Vlada dela, naprotiv, prenosi spartanstvo iz pruske armije u prusku političku ekonomiju.

¹ Idemo iz iznenađenja u iznenađenje.

Doduše, Hansemann pokušava u svojim »motivima« umiriti građanina svakojakim blagim rečima i prijateljskim uveravanjima. »Raspodela zajma« — šapće mu on — »zasniva se na *samoproceni*«. Sve »omraženo« se izbegava.

»Ne zahteva se čak ni sumaran podatak o pojedinim delovima imovine . . . Sreska komisija postavljena za *ispitivanje samoprocenâ* treba da putem *prijateljskog* uveravanja podstiče na primerno učestvovanje i da tek onda ako taj put ne bude vodio do uspeha proceni iznos. Protiv ove odluke može se uložiti *žalba* okružnoj komisiji itd.«

Samoprocena! Čak ni sumaran podatak o pojedinim delovima imovine! Prijateljsko uveravanje! *Žalba*!

Reci, šta bi ti još?⁽²²⁶⁾

Počnimo odmah od svršetka, od *žalbe*.

Član 16. određuje:

»Naplata se vrši, *bez obzira na uloženu žalbu*, o utvrđenim rokovima, a ukoliko žalba bude uvažena, višak će biti vraćen.«

Dakle, najpre *egzekucija* uprkos žalbi, a zatim priznanje osnovanosti žalbe uprkos egzekuciji!

I ne samo to!

Žalbom prouzrokovani »troškovi padaju na teret podnosioca žalbe ako njegova žalba bude potpuno *ili delimično* odbačena i uteruju se u slučaju potrebe egzekutivnim putem«. (Čl. 19.) Onaj ko zna koliko je ekonomski nemoguće tačno proceniti imovinu, vidi na prvi pogled da se žalba *uvek* može *delimično* odbaciti, dakle da će podnosilac žalbe uvek biti na šteti. Ma kako, dakle, stajalo sa žalbom, novčana globa je njena neodvojiva senka. Svako poštovanje žalbi!

Od žalbe, od svršetka, vratimo se k početku, ka *samoproceni*.

Čini se da g. Hansemann ne strahuje da će njegovi Spartanci sami sebe odviše visoko proceniti.

Prema čl. 13. »samoprocena onih koji su obavezni da upišu zajam sačinjava *temelj* raspodele zajma«. Arhitektonika g. Hansemanna je takva da se iz temelja njegove zgrade nikako ne može zaključivati o njenim daljim obrisima.

Ili, tačnije, »samoprocena«, koja se u formi jedne »izjave« predaje činovnicima što ih određuje g. »ministar finansija ili po njegovom nalogu okružno načelstvo« — taj temelj se sad motiviše dublje. Prema čl. 14 »radi ispitivanja predanih izjava sastaju se jedna ili više komisija, čije predsednike kao i ostale članove, najmanje *petoricu*, imenuje *ministar finansija ili vlast koju on imenuje*«. *Imenovanje* koje vrši ministar finansija ili od njega opunomoćena vlast sačinjava, dakle, pravi *temelj* ispitivanja.

Ako samoprocena odstupa od »ocene« ove sreske ili gradske komisije koju imenuje ministar finansija, onda se »samoprocenitelj«

poziva da se *izjasni*. (Čl. 15.) On može dati ili ne dati izjavu, no sve zavisi od toga da li ona »*zadovoljava*« komisiju koju je imenovao ministar finansija. Ako ona ne zadovoljava, »komisija će utvrditi iznos prema *sopstvenoj proceni* i o tome *obavestiti* obaveznog na upis zajma«.

Najpre obveznik procenjuje sam sebe i o tome obaveštava činovnika. Onda procenjuje činovnik i obaveštava o tome obveznika. Šta je bilo sa »*samoprocenom*«? Temelj je propao. No dok je samoprocena samo povod za teško »*ispitivanje*« obveznika, tuđa procena pretvara se odmah u egzekuciju. Naime čl. 16. naređuje:

»Rasprave sreske (građske) komisije dostavljaju se okružnom načelstvu koje je dužno da zatim *što pre* sačini spiskove iznosa zajma i pošalje ih odnosnim kasama radi naplate — u slučaju potrebe i putem egzekucije — prema propisima koji važe za poreze.«

Već smo videli kako kod žalbi nije sve »*ruža*«. Na putu žalbe ima još drugog skrivenog trnja.

Prvo. Okružna komisija koja ispituje žalbe obrazuje se od delegata koje biraju izbornici itd. izabrani prema zakonu od 8. aprila 1848.

Ali cela država se pred prinudnim zajmom raspada na dva neprijateljska tabora, na tabor renitentnih i na tabor blagonaklonih, protiv čijeg uplaćenog ili ponuđenog iznosa zajma kod sreske komisije nije bilo zamerki. Delegati smeju da budu izabrani samo iz tabora blagonaklonih. (Čl. 17.)

Drugo. »Predsedava komesar koga imenuje ministar finansija, a komesaru se kao sekretar može pridodati jedan činovnik.« (Čl. 18.)

Treće. »Okružna komisija je ovlašćena da *naredi* da se izvrši specijalna procena *imovine ili dohotka* i da u tu svrhu *dade izvršiti taksaciju ili pregledati trgovačke knjige*. Ako ta sredstva ne budu dovoljna, od podnosioca žalbe može se zahtevati izjava pod zakletvom.« (Čl. 19.)

Ako se, dakle, neko s »*procenama*« činovnika imenovanih od ministra finansija ne slaže bez premissljanja, možda će morati za kaznu otkriti sve svoje imovinske odnose dvojici birokrata i petnaestorici konkurenata. Trnovit je put žalbe! Hansemann se, dakle, samo izruguje svojoj publici kad u motivima kaže:

»Raspodela zajma temelji se na samoproceni. A da se samoprocena *ni na koji način* ne učini *omraženom*, ne zahteva se čak *ni sumarno navođenje pojedinih delova imovine*.«

U nacrtu ministra dela ne manjka čak ni kazna za »*krivokletstvo*«, kao ni kod Cervantesovog krojitelja projekata.

Umesto što se mučio sa svojim tobožnjim motivima, naš Hansemann bi učinio bolje da je rekao kao junak komedije:

»Kako hoćete da platim stare dugove i da pravim nove *kad mi ne pozajmljujete novac?*«⁽²²⁵⁾

No u ovom trenutku kad se Pruska u službi svojih posebnih interesa sprema da počini izdaju i da se pobuni protiv centralne vlasti, *dužnost je svakog patriota* da ne priloži dobrovoljno ni pfeniga za prinudni zajam. Samo doslednim uskraćivanjem sredstava za život Pruska može biti prinuđena da se preda Nemačkoj.

Naslov originala:

*Der Gesetzentwurf über die Zwangsanleihe
und seine Motivierung*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 56 i 60
od 26. i 30. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumske debate o sreskim staleškim skupštinama

****Keln, 25. jula.** (*Sporazumska sednica od 18. jula*^[251.]) Među mnogim zbrkanim, beskorisnim i čisto ličnim dokumentima i raspravama što se pojavljuju u početku svake sednice, ističemo danas dve tačke.

Prva tačka — to je predsedniku u pisanoj formi predana i s tribine ponovljena izjava bivšeg ministra *Rodbertusa*: da se on, doduše, dao ubeležiti kao govornik *protiv* Jacobyjevog predloga¹, ali je ipak hteo govoriti *samo* protiv prvog dela tog predloga, onog dela koji osuđuje frankfurtsku odluku, i *ujedno protiv vladine izjave* od 4. jula o tom pitanju. Kao što je poznato, debata je bila prekinuta pre nego što je g. Rodbertus došao do reči.

Druga tačka — to je izjava g. *Brodowskog* u ime svih poljskih poslanika povodom proizvoljne izjave nemačko-poljskih poslanika: na osnovu ugovora od 1815. i na osnovu izjave provincijskih staleža *protiv* primanja u Savez^[227], isprovocirane od kralja, on ne priznaje inkorporisanje jednog dela Poznanja u Nemački Savez pravno postojećim.

«Neki kasniji *legalni put* meni nije poznat, jer *nacija još nije o tome bila pitana*.»

Sledi završna rasprava o adresi. Adresa je bila, kao što je poznato, odbačena uz povike levice: »Dvokratno pitanje poverenja!« i uz opšti smeh.

Zatim je došao na red izveštaj komisije o predlogu 94 poslanika da se sreskim staleškim skupštinama oduzme pravo raspisivanja poreza.

Zaustavljamo se namerno na tom predmetu. On nam opet doziva u pamet parče pravog staropruskog zakonodavstva, a rastuća reakcija nam sve više ističe to zakonodavstvo kao savršen uzor, dok vlada dela, koja ne želi da predstavlja prelaznu vladu, svakog dana sve bestidnije hvali vladu Bodelschwingh-a.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 193 i sled.

Sreske staleške skupštine su određenim brojem zakona, koji su svi mlađeg datuma od 1840, dobile ovlaštenje da uvode poreze s obaveznom snagom za stanovnike sreza.

Te sreske staleške skupštine su divan primer staropruskog »predstavništva«. Svi krupniji zemljoposednici seljaci u srezu šalju *tri* poslanika; svaki grad šalje po pravilu *jednog* poslanika; no *svaki posednik plemićkog dobra je rođeni član sreske staleške skupštine*. Radnici i deo sitnog građanstva u gradovima, sitni vlasnici i doseljeni stanovnici na selu, zajedno uzeto ogromna većina, nisu predstavljeni. Uza sve to, predstavnici, naročito gospoda »rođeni članovi sreskih staleških skupština«, opterećuju porezom ove nepredstavljene klase, a kako i u koje svrhe, videćemo odmah.

Sreske staleške skupštine, koje uz to mogu sasvim samostalno raspolagati finansijama sreza, vezane su pri donošenju odluka o oporezivanju za dozvolu čas oberprezidenta, čas kralja, a osim toga, ako se nisu složile pa je jedan stalež dao votum separatum, i za rešenje ministra unutrašnjih poslova. Otud se vidi kako je staroprustvo lukavo umelo da čuva »časno stečena prava« krupnih veleposednika, ali ujedno i pravo birokratije na vrhovni nadzor.

Ali da pravo birokratije na vrhovni nadzor postoji samo zato da bi sprečilo eventualne zahvate sreskih staleških skupština u prava zelenog stola, a ne zato da bi stanovnike sreza, i naročito one nepredstavljene, zaštitilo od zahvata gospode poslanika sreskih staleških skupština, to izveštaj centralne komisije izričito priznaje.

Izveštaj se završava predlogom da se ukinu zakoni koji su sreskim staleškim skupštinama dali pravo poreskog opterećivanja.

Gospodin *Bucher*, izvestilac, obrazlaže predlog. Upravo one odluke sreskih staleških skupština koje su najviše pritiskale nepredstavljene i najviše ih ogorčavale — okružna načelstva su potvrđivala u prvom redu.

»Upravo je prokletstvo policijske države, koja je u principu pala, ali, na žalost, faktično postoji i do ovog časa, da činovnik ili vlast ukoliko stoji više na lestvici mandarinske hijerarhije, utoliko više veruju da sve razumeju bolje, pa i takve detaljne mere, iako su zbog toga od lokalnih potreba baš utoliko udaljeniji.«

Predlog se, veli, preporučuje utoliko više što nije konstruktivan nego čisto *destruktivan*.

»Ne može se odricati da Skupština dosad *nije bila srećne ruke* u pokušajima *produktivne* delatnosti . . . stoga bi bilo dobro da se zasad odamo više *destrukcionoj* delatnosti.«

U skladu s tim govornik savetuje da se ukinu reakcionarni zakoni, naročito oni koji su izdani posle 1815.

To je bilo suviše. Izvestilac je proglasio da su za svaku osudu ne samo staroprustvo, birokratija i sreske staleške skupštine, nego se čak ironično osvrnuo na dosadašnje produkte sporazumskih debata.

Prilika je za vladu bila povoljna. Ionako se, iz obzira prema dvoru, nije smelo dopustiti da se ukidaju samo i upravo oni zakoni koji su izdani pod sadašnjim kraljem.

Ustaje, dakle, g. *Kühlwetter*.

«Sreske staleške skupštine su tako sastavljene da će se, bez sumnje, njihovo ustrojstvo menjati zato što» — staleški poredak uopšte protivreći jednakosti pred zakonom? Naprotiv! Samo »zato što je još i sad svaki posednik plemićkog dobra rođeni član sreske staleške skupštine, dok grad, *ma koliko plemićkih dobara* uključivao, ima pravo da šalje samo jednog predstavnika u sreske staleške skupštine, a i što su seljačke opštine zastupljene samo sa tri delegata.»

Mi se letimično upoznajemo sa skrivenim planovima vlade dela. Staleško predstavništvo moralo je pri postojanju centralnog narodnog predstavništva biti ukinuto, to se nije dalo promeniti. Ali u manjim predstavničkim rejonima, u srezovima (a možda i u provincijama?) pokušaće se *sačuvati staleško predstavništvo* tako što će se ukloniti samo najgrublje privilegisanje plemstva u odnosu na građane i seljake. Da se izjava g. *Kühlwettera* ne može drukčije shvatiti, proizlazi iz toga što je izveštaj centralne komisije direktno provocirao primenu jednakosti pred zakonom u odnosu na sreska predstavništva. Ali g. *Kühlwetter* prelazi preko te tačke s najdubljim mukom.

Sadržaju predloga g. *Kühlwetter* nema šta prigovoriti; on samo pita je li potrebno taj predlog sprovesti u delo »zakonomodavnim putem«.

«Opasnost da će sreske staleške skupštine zloupotrebiti pravo oporezivanja *zaceo nije velika*... Pravo nadzora okružnog načelstva nije *nipošto tako iluzorno* kao što je prikazivano; ono je *uvek* savesno vršeno, i pri tome se »najniža kategorija po mogućnosti oslobađala od plaćanja».

Razume se! Gospodin *Kühlwetter* je bio birokrat pod *Bodelschwingh*-om, pa prošla junačka dela *Bodelschwingh*-ove birokratije moraju biti branjena i uz rizik da bude kompromitovana čitava vlada. Primećujemo da g. *Hanse*mann nije bio prisutan kad ga je njegov kolega g. *Kühlwetter* tako bratimio sa g. *Bodelschwingh*-om.

Gospodin *Kühlwetter* izjavljuje da je već instruisao sva okružna načelstva da do daljeg naređenja više ne potvrđuju poreze koje su izglasale sreske staleške skupštine, a time je svrha postignuta.

Gospodin *Jentzsch* kvari igru g. ministru primećujući da je kod sreskih staleških skupština moda da doprinose za ceste, koji najviše idu na korist upravo plemićkim dobrima, razrezuje prema *klasnom porezu, od kojeg su plemićka dobra sasvim oslobodena*.

Gospodin *Kühlwetter* i g. von *Wangenheim*, jedan od zainteresovanih, pokušavaju da brane sreske staleške skupštine; naročito g. većnik Okružnog suda van *Wangenheim*, član sreske staleške skupštine u *Zacigu*, drži veliki panegirik toj slavnoj instituciji.

Ali poslanik *Moritz* opet osujećuje efekat. Šta pomaže naređenje g. *Kühlwettera*? Ako bi vlada bila primorana da odstupi, okružna

načelstva se neće obazirati na naređenje. Kad imamo tako loše zakone kao što je ovaj, ne vidim zbog čega ih ne bismo ukinuli. A što se tiče negiranih zloupotreba,

«sreske staleške skupštine ne samo da su svoje pravo da nameću poreze zloupotrebile u tom smislu što su dopuštale *lična favorizovanja*, što su izglasavale poreze koji nisu išli u opštu korist sreza, nego su izglasavale gradnju cesta u interesu pojedinaca, privilegisanog staleža . . . Sreski grad Rupin treba da bude povezan sa železničkom prugom Hamburg—Berlin. Umesto da se cesta vodi kroz grad Vusterhauzen, iako je taj grad izjavio da će podmiriti dopunske troškove iz vlastitih sredstava, tom malom, u hrani oskudnom gradu, okružno načelstvo je uskratilo dovođenje ceste, ali ju je zato provelo preko *tri imanja jednog istog vlasnika plemićkog dobra*!!

Gospodin *Reichenbach* upozorava na to da ministarsko naređenje nema nikakvog uticaja na sasvim slobodno raspolaganje finansijama sreza od strane sreskih staleških skupština.

Ministar odgovara s nekoliko bespomoćnih fraza.

Gospodin *Bucher* izjavljuje da g. ministra ne smatra *ovlaštenim* da izdaje naređenja koja *faktično ukidaju* postojeće zakone. Tu se može stvar popraviti samo zakonodavnim putem.

Gospodin *Kühlwetter* promuckuje još nekoliko nesuvislih reči da bi se branio, a onda se glasa.

Skupština usvaja predlog centralne komisije da se zakoni kojima se sreskim staleškim skupštinama daje pravo oporezivanja i raspolaganja finansijama sreza ukidaju, uz dodatak: «odluke sreskih staleških skupština donete na osnovu tih zakona ostaju na snazi».

Kao što se vidi, «dela» vlade dela sastoje se u policijskim reakcionarnim merama i parlamentarnim porazima.

Naslov originala:

Vereinbarungsdebatten über die Kreisstände

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 56
od 26. jula 1848]

[Friedrich Engels]

Raspuštanje demokratskih udruženja u Badenu

***Keln*, 27. jula. Reakcionarne policijske mere protiv prava udruživanja redaju se jedna za drugom. Najpre je ukinuto demokratsko udruženje u Štutgartu, zatim u Hajdelbergu¹. Uspeh ohrabruje gospodu reakcionare; badenska vlada ukida sad sva demokratska udruženja u Badenu.

To se događa u istom trenutku kad je *soit-disant*² Nacionalna skupština u Frankfurtu⁽⁷⁾ zaposlena time da za večna vremena osigura pravo udruživanja kao jedno od «osnovnih prava nemačkog naroda».

Osnovni uslov slobodnog prava udruživanja jeste da policija ne može raspustiti ili zabraniti nijedno udruženje, nijedno društvo, da se to može dogoditi samo na osnovu sudske presude koja utvrđuje nezakonitost udruženja ili njegovih radnji i ciljeva, a izvršioce tih radnji kažnjava.

Taj put je, naravno, suviše dug za g. *Mathyja*, koji je nestrpljiv u svojim kaznenim merama. Upravo kao što mu je bilo odveć dosadno da najpre izdejstvuje nalog za hapšenje ili bar da se dade imenovati specijalnim konstablom kad je, budući u duši žandarm, hapsio «veleizdajnika» Ficklera, — upravo tako mu se sudski, zakonski put još i sad čini dostojnim prezira i nepraktičnim.

Motivi ovog novog policijskog nasilja su izvanredno poučni. Udruženja su se, veli, priključila opštenemačkoj organizaciji demokratskih udruženja koja je nastala na inicijativu demokratskog kongresa u Frankfurtu.^[282] Taj kongres je

«postavio kao cilj izvojevanje demokratske republike» (kao da je to zabranjeno!), «a kakvim se sredstvima misli postići taj cilj, proizlazi između ostalog iz simpatija koje su u tim odlukama izražene za buntovnike» (otkad su «simpatije nezakonita sredstva?»), «kao i iz toga da je Centralni odbor tih udruženja uskratio dalje priznavanje čak i nemačkoj Nacionalnoj skupštini i da poziva na formalno otepljenje manjine radi obrazovanja nove skupštine nezakonitim putem.»⁽²⁸³⁾

¹ Vidi u ovom tomu, str. 206-207 — ² takozvana

Zatim slede odluke kongresa o organizaciji demokratske partije.

Dakle, prema g. Mathyju, badenska udruženja su odgovorna za zaključke Centralnog komiteta čak i kad ih *ne izvršavaju*. Jer da su ta udruženja, sledeći pozivu frankfurtskog komiteta, stvarno uputila adresu levice Nacionalne skupštine i zahtevala da iz nje istupi, g. Mathy ne bi propustio da to objavi. Uostalom, da li je pomenuti poziv bio nezakonit, o tome ne odlučuje g. Mathy, o tome odlučuju sudovi. A da se organizovanje partije na okruge, kongrese i centralne komitete proglasi nezakonitim — treba doista biti g. Mathy! I zar se ustavna i reakcionarna udruženja^[230] ne organizuju po tom obrascu?

No, dakako, »pokazuje se nedopustivim i štetnim ako se podrivaju temelji ustava i tako snagom udruženja potresa cela državna zgrada«.

Gospodine Mathy, pravo udruživanja i postoji upravo zato da se ustav može nekažnjeno »podrivati«, razume se — u zakonitoj formi! Pa ako je snaga udruženja veća nego snaga države, toliko gore po državu!

Mi još jedanput zahtevamo od Nacionalne skupštine, ako ona ne želi izgubiti svaki ugled, da g. Mathyja odmah stavi pod sud.

Naslov originala:

Die Auflösung der demokratischen Vereine in Baden

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 58
od 28. jula 1848]

[Karl Marx]

Zakonski nacrt o ukidanju feudalnih tereta⁽²³¹⁾

****Keln**, 29. jula. Ako je tu i tamo neki Porajnac zaboravio šta duguje »tuđinskoj vladavini«, »jarmu korzikanskog tiranina«⁽²³²⁾, neka pročita nacrt zakona o bezodštetnom ukidanju raznih tereta i daća koji je g. Hansemann u godini milosti 1848. dao svojim sporazumašima »na izjašnjenje«. Lensko vrhovništvo, činž kod alodifikacije, posmrtnina, najbolje grlo stoke, zaštitnina, jurisdikcijski činž, skokovina¹, pečatnina, desetak u stoci, pčelarina itd. — kako tuđe, kako varvarski zvuče ti besmisleni nazivi našem uvu civilizovanom francuskim revolucionarnim rušenjem feudalizma i Code Napoléonom⁽⁹⁰⁾! Kako je nama nerazumljivo to čitavo klupko srednjovekovnih rabota i daća, ta prirodnoistorijska zbirka najtrulijeg stareža prepotopnih vremena!

Pa ipak, skini obuću s nogu svojih, nemački patriote, jer stojiš na svetom tlu! Ova varvarstva su ostaci hrišćansko-germanske slave, to su poslednje alke lanca koji se vuče kroz čitavu istoriju i veže te s veličinom tvojih otaca sve tamo do heruskih² šuma. Taj memljivi vazduh i taj feudalni mulj koje ovde ponovo nalazimo u klasičnoj nepatvorenosti jesu najsvojstveniji proizvodi naše otadžbine, i ko je pravi Nemač mora uskliknuti zajedno s pesnikom:

Pa to je, eto, vazduh domaje,
Njeg' oseća obraz užareni moj!
A ovo blato drumsko, ono je
Otađbinskog gliba debeo sloj!⁽²³³⁾

Kad čitaš taj nacrt zakona čini ti se na prvi pogled kao da naš ministar poljoprivrede g. *Gierke* preduzima po zapovesti g. Hansemanna silno »smeo zahvat«, kao da on jednim potezom pera ukida ceo srednji vek, i sve gratis, razume se!

¹ Dreidinggelder — novčić triju stvari — ² Herusci su bili staro germansko pleme koje je nastanjivalo kraj između Teutoburške šume i Elbe.

Ali kad pogledaš *motive* nacрта vidiš da oni odmah počinju dokazivanjem da u stvari *nikakvi* feudalni tereti ne smeju biti ukinuti bez odštete — dakle smelim tvrdjenjem koje direktno protivreći »smelom zahvatu«⁽²³⁴⁾.

Između te dve smelosti oprezno i predostrožno lavira sad praktična bojažljivost g. ministra. Levo su »opšta dobrobit« i »zahtevi duha vremena«, desno »čvrsto stečena prava vlastelinstava«, u sredini »hvaljevredna misao slobodnijeg razvitka agrarnih odnosa« — otelovljena u stidljivoj smetenosti g. Gierkea — kakva lepa slika!

Jednom reči, g. Gierke potpuno priznaje da, uopšte uzevši, feudalni tereti smeju biti ukinuti samo uz odštetu. Time i dalje *ostaju* najteži, najrašireniji, najglavniji tereti, ili se, zato što su ih seljaci faktično već ukinuli, *ponovo uvode* .

Ali, misli g. Gierke,

»ako se ipak pojedini odnosi, čija je unutrašnja motivacija nedovoljna ili čije je dalje postojanje nespojivo sa zahtevima duha vremena i opšte dobrobiti, ukidaju *bez odštete* , onda oni koji su time pogodeni moraju priznati da oni prinosе žrtve ne samo opštem dobru, nego i svom vlastitom dobro shvaćenom interesu da bi odnos između onih koji imaju prava i onih koji imaju obaveze bio miran i prijateljski i da bi uopšte time zemljišni posed sačuvao onaj položaj u državi koji mu pripada na dobro celine«.

Revolucija na selu sastojala se u faktičnom odbacivanju svih feudalnih tereta. Vlada dela, koja priznaje revoluciju, priznaje je na selu time što je potajno uništava. Vratiti ceo stari status quo nije moguće; seljaci bi prosto-naprostο pobili feudalne barone — to uviđa i sam g. Gierke. Stoga se ukida pompezni spisak beznačajnih, tek tu i tamo postojećih feudalnih tereta, a ponovo uspostavlja glavni feudalni teret koji se izražava jednostavnom rečju *rabote* .

Gubitkom svih prava koja treba da se ukinu plemstvo ne žrtvuje ni 50 000 talira godišnje, a spasava time mnoge milione. Štaviše, kao što se nada ministar, seljaci će se zbog toga s plemstvom pomiriti i u budućnosti će mu čak davati glasove na izborima za skupštinski dom. U stvari, posao bi bio dobar da g. Gierke nije pogrešno računao!

Prigovori seljaka bi time bili odstranjeni, a takođe i prigovori plemstva, ukoliko ono pravilno shvata svoju situaciju. Ostaje još skupštinski dom, ostaju sumnje jurističkih i radikalnih cepidlaka. Razlika između tereta koji treba da se ukinu i koji ne treba da se ukinu, koja nije ništa drugo do razlika između prilično bezvrednih i vrlo vrednih tereta, mora za volju skupštinskog doma dobiti prividno juridičku i ekonomsku motivaciju. Gospodin Gierke mora dokazati da tereti koji treba da se ukinu 1. imaju nedovoljnu unutrašnju motivaciju, 2. da protivreče opštoj dobrobiti, 3. da protivreče zahtevima duha vremena i 4. da njihovo ukidanje nije u suštini nikakva povreda prava vlasništva, nije eksproprijacija bez odštete!

Da bi dokazao nedovoljnu motivaciju tih daća i rabota, g. Gierke se udubljuje u mračne regione lenskog prava. On poziva u pomoć ceo »u početku vrlo spori razvitak germanskih država kroz razdoblje od hiljadu godina«. Ali šta to pomaže g. Gierkeu? Ukoliko ide dublje, ukoliko više prevrće ustajali mulj lenskog prava, utoliko mu lensko pravo više dokazuje ne nedovoljnu, nego s feudalnog stanovišta vrlo solidnu motivaciju pomenutih tereta; i nesrećni ministar izlaže se samo opštem podsmehu kad na svaki način nastoji da lensko pravo izloži u pojmovima modernog građanskog prava, primoravajući feudalnog barona 12. veka da misli i sudi isto onako kao buržuj 19. veka.

Gospodin Gierke je na sreću nasledio načelo g. Patowa: sve što proističe iz lenskog vrhovništva i naslednog podložništva treba ukinuti bez odštete, a sve ostalo samo uz otkup.¹ No zar g. Gierke veruje da je potrebna neka naročita oštroumnost da mu se dokaže da u proseku svi tereti koji treba da se ukinu isto tako »ističu iz lenskog vrhovništva«?

Možda nije potrebno dodati da g. Gierke u interesu doslednosti svuda krijumčari moderne pravne pojmove među feudalne pravne odredbe te u slučaju krajnje nužde uvek na njih apeluje. No ako g. Gierke neke od tih tereta meri predstavama modernog prava, neshvatljivo je zbog čega to ne čini sa svima. Dakako, tada bi rabote loše prošle pred slobodom ličnosti i slobodom vlasništva.

Ali još gore prolazi g. Gierke sa svojim razlikovanjima kad navodi argument javne dobrobiti i zahtevâ duha vremena. Ta samo po sebi se razume: ako ti beznačajni tereti stoje na putu javnoj dobrobiti i protivreće zahtevima duha vremena, onda to još više važi za kuluke, rabote, laudemije itd. Ili smatra g. Gierke da pravo čupati seljačke guske (§ 1, tač. 14) nije u skladu s duhom vremena, a da jeste s njim u skladu pravo čupati *same seljake*?

Dalje sledi argumentacija da predviđeno ukidanje ne narušava pravo vlasništva. Dokaz za tu vapijuću neistinu može se, naravno, navesti samo prividno, i to samo na taj način da se plemstvu putem izračunavanja pokaže da su ta prava bezvredna, a ta bezvrednost može se, naravno, dokazati samo približno. Gospodin Gierke sad izračunava s velikom marljivošću svih 18 stavaka prvog paragrafa i ne opaža da u istoj meri u kojoj mu polazi za rukom da dokaže bezvrednost pomenutih tereta dokazuje i *bezvrednost svog nacrtâ zakona*. Dobri g. Gierke! Kako nam je teško trgnuti ga iz njegove slatke iluzije i zgaziti njegove arhimedovske feudalne krugove!

A sad još jedna teškoća! Kod ranijih otkupa tereta koji sad treba da se ukinu, kao i kod svih otkupa, potkupljene komisije su strašno zakidale seljake u korist plemstva. Oni sad zahtevaju reviziju svih ugovora o otkupu zaključenih pod starom vladom, i oni su potpuno u pravu!

¹ Vidi u ovom tomu, str. 93-94.

No g. Gierke se ne može u to upuštati. Tome se »protive formalno pravo i zakon«. Ali oni se uopšte protive svakom napretku, jer svaki novi zakon ukida staro formalno pravo i zakon.

«Posledice toga mogu se sa sigurnošću predvideti. Da bi se obaveznim seljacima pribavile koristi putem mera koje protivreče pravnim načelima svih vremena» (revolucije takođe protivreče pravnim načelima svih vremena), »morala bi se naneti neprocenljiva šteta veoma velikom delu zemljišnog poseda u državi, a time (!) i samoj državi!»

I sad g. Gierke s potresnom temeljitošću dokazuje da bi takav postupak

»doveo u pitanje i uzdrmao čitav pravni status zemljišnog poseda a time, u vezi s bezbrojnim procesima i troškovima¹, zadao zemljišnom posedu, glavnoj osnovi nacionalnog blagostanja, teško izlečivu ranu»; da bi »narušavanje pravnih načela o valjanosti ugovora bio napad na najnesumnjivije ugovorne odnose koji bi svojim posledicama uzdrmao svako poverenje u stabilnost građanskog prava, a time bi bio ugrožen čitav poslovni promet»!!!

Dakle, g. Gierke vidi ovde narušavanje prava vlasništva koje bi uzdrimalo sva pravna načela. A zašto bezodštetno ukidanje tereta o kojima je reč nije takvo narušavanje? Tu postoje ne samo najnesumnjiviji ugovorni odnosi, tu postoji od pamtiveka ispunjavano, nepobitno pravo, dok se zahtev za revizijom tiče takvih ugovora koji nipošto nisu nepobitni, jer su potkupljivanja i zakidanja notorna, pa se u mnogim slučajevima daju dokazati.

Mi ne možemo negirati ovo: ma koliko ukinuti tereti bili beznačajni, g. Gierke pribavlja njihovim ukidanjem »obaveznim seljacima koristi putem mera koje protivreče pravnim načelima svih vremena«, putem mera kojima se formalno pravo i zakon direktno protive; on »podriva čitav pravni status zemljišnog poseda«, on napada »najnesumnjivija« prava u njihovom korenu.

Zaista, gospodine Gierke, da li je vredelo truda počinuti tako teške grehe da bi se dobili tako mršavi rezultati?

Razume se, g. Gierke napada vlasništvo — to se ne može poreći — ali ne moderno, buržoasko vlasništvo, nego feudalno. Buržoasko vlasništvo koje se diže na ruševinama feudalnog on jača razaranjem feudalnog vlasništva. I on ne želi da revidira ugovore o otkupu naprosto zbog toga jer su tim ugovorima feudalni odnosi vlasništva bili pretvoreni u buržoaske, jer ih on ne može revidirati a da ujedno ne povredi buržoasko vlasništvo. A buržoasko vlasništvo je, razume se, isto tako sveto i nepovredivo kao što je feudalno ranljivo i, već prema potrebi i kuraži gospode ministara, povredivo.

Šta je, dakle, kratak smisao dugog zakona?

¹ U stenografskom izveštaju: ogromnim troškovima i bezbrojnim procesima.

Očigledan dokaz da je nemačka revolucija od 1848. samo *parodija francuske revolucije od 1879.*

Četvrtog avgusta 1789^[78], tri nedelje posle juriša na Bastilju, francuski narod je u *jedan* dan svršio s feudalnim teretima.

Jedanaestog jula 1848^[231], četiri meseca posle martovskih barikada, feudalni tereti svršavaju s nemačkim narodom. Teste Gierke cum Hansemanno¹.

Francuska buržoazija od 1789. nije svoje saveznike, seljake, ni za trenutak ostavila na cedilu. Ona je znala da je osnova njene vlasti bilo razaranje feudalizma na selu, uspostavljanje slobodne, zemljo-posedničke klase seljaka.

Nemačka buržoazija od 1848. izdaje bez ikakvog ustručavanja te seljake, koji su njeni *najprirodniji saveznici*, meso njenog mesa, i bez kojeg je ona nemoćna u borbi protiv plemstva.

Održavanje, sankcionisanje feudalnih prava u formi (iluzornog) otkupa — eto to je rezultat nemačke revolucije od 1848. Tresla se brda, rodio se miš!

Naslov originala:

*Gesetzesentwurf über die Aufhebung
der Feudallasten*

[pNeue Rheinische Zeitung, br. 60
od 30. jula 1848]

¹ Svedoče Gierke i Hansemann.

[Friedrich Engels]

»Kölnische Zeitung«
o engleskim prilikama

**Keln, 31. jula.

«Gde da se u Engleskoj nađe traga onoj mržnji prema klasi koju u Francuskoj zovu buržoazija? Ta mržnja je nekad bila upravljena protiv aristokratije, koja je putem monopola na žito izvlačila od industrijskog rada težak, nepravedan porez. Buržuj ne uživa u Engleskoj nikakve privilegije, on je dete svoje marljivosti; u Francuskoj je pod Louis-Philippe-om bio dete monopola, privilegija.»

Ta velika, ta učena, ta istinoljubiva rečenica nalazi se u jednom uvodniku g. Wolfersa u uvek dobro obaveštenom listu »Kölnische Zeitung«^[104].

Zaista, čudnovato! U Engleskoj postoji najbrojniji, najkoncentriraniji, najklasičniji proletarijat, proletarijat koji svakih pet do šest godina desetuju strahovita beda trgovinske krize, glad i tifus, koji je polovinu svog života suvišan u industriji i nema parčeta hleba; u Engleskoj je svaki deseti čovek pauper, a svaki treći pauper zatočenik u Bastilji za siromašne^[235]; u Engleskoj skrb za sirotinju stoji godišnje gotovo isto toliko koliko celokupni rashodi pruske države; u Engleskoj su beda i pauperizam bili otvoreno proglašeni za nužan faktor sadašnjeg industrijskog sistema i nacionalnog bogatstva, a uprkos tome — gde je trag mržnji prema buržoaziji?

Ni u jednoj zemlji na svetu s masovnim proletarijatom nije suprotnost između proletarijata i buržoazije razvijena u toj meri kao u Engleskoj; nijedna zemlja na svetu ne pokazuje tako vapajuće kontraste između najdubljeg siromaštva i najkolosalnijeg bogatstva, a uprkos tome — gde je trag mržnji prema buržoaziji?

Naravno! Koalicije radnika, tajne do 1825, javne od 1825, koalicije stvarane ne za jedan dan protiv jednog fabrikanta, nego trajne koalicije protiv čitavih frakcija fabrikantata, koalicije čitavih grana rada, čitavih gradova, najzad, koalicije bezbrojnih radnika po čitavoj En-

gleskoj, sve te koalicije i njihove nebrojene borbe protiv fabrikanaata, njihove obustave rada koje su dovodile do nasilja, demoliranja iz osvete, paljevina, oružanih prepada, mučkih ubistava — sve su to isto tako dokazi ljubavi proletarijata prema buržoaziji!

Ceo rat radnika protiv fabrikanaata, koji traje već blizu osamdeset godina, koji je počeo razaranjem mašina i koji se preko koalicija, pojedinačnih napada na ličnosti i vlasništvo fabrikanaata i fabrikantima odanih šačica radnika, preko većih i manjih bunтова, preko ustanaka od 1839. i 1842^[236], izrastao do najrazvijenije klasne borbe koju je svet video; čitava ta klasna borba čartista^[60], konstituisane proleTERSKE partije protiv konstituisane državne vlasti buržoazije, borba koja još nije dovela do strahovito krvavih kolizija kao junska borba u Parizu, ali koju vode mnogo veće mase s mnogo više izdržljivosti i na mnogo većem terenu, — taj socijalni građanski rat je za list »Kölnische Zeitung« i njegovog Wolfersa, naravno jedan jedini dugotrajni dokaz ljubavi engleskog proletarijata prema pretpostavljenoj mu buržoaziji!

Koliko je vremena prošlo otkako je bilo u modi prikazivati Englesku kao klasičnu zemlju socijalnih suprotnosti i borbi i, s obzirom na takozvane »neprirodne prilike« Engleske, proglašavati srećnom Francusku s njenim kraljem-buržujem, njenim buržoaskim parlamentarnim borcima i s njenim valjanim radnicima, koji su se uvek tako hrabro tukli za buržoaziju? Koliko je vremena prošlo otkako je list »Kölnische Zeitung« svakog dana ponavljao tu pesmu i u engleskim klasnim borbama nalazio razlog da Nemačku odvrća od protekcionističkog sistema i »neprirodne« stakleničke industrije koja se iz njega razvija? Ali junski dani su sve to preokrenuli. Od užasa junske borbe ona se sva ukočila, a milioni čartista Londona, Mančestera i Glazgova iščileli su pred četrdeset hiljada pariskih ustanika.

Francuska je postala klasična zemlja mržnje prema buržoaziji i, kako sad tvrdi »Kölnische Zeitung«, bila je to od 1830. Čudna stvar! Dok engleski agitatori na mitinzima, u brošurama, u listovima ima već deset godina neumorno, uz aplauz čitavog proletarijata, pozivaju na najdublju mržnju prema buržoaziji, francuska radnička i socijalistička literatura stalno je propovedala izmirenje s buržoazijom i pri tome se oslanjala upravo na to da klasne suprotnosti u Francuskoj nisu još ni blizu tako razvijene kao u Engleskoj! I upravo ljudi pri čijem se i samom pominjanju imena »Kölnische Zeitung« triput krsti — Louis Blanc, Cabet, Caussidière, Ledru-Rollin — godinama su, pre i posle februarske revolucije, propovedali mir s buržoazijom i većinom su to činili de la meilleure foi du monde¹. List »Kölnische Zeitung« mogao bi da pročita sve spise pomenutih ljudi, mogao bi da pročita »La Réforme« i »Le Populaire«^[3], čak radničke listove poslednjih godina, kao što su »L'Union«, »La Ruche populaire«, »La Fraternelle«^[237] — no biće dovoljna dva dela poznata svakom: cela

¹ najiskrenije

Istorija desetogodišnjeg perioda Louis-a Blanc-a, naročito kraj, i dva sveska njegove Istorije revolucije.

Ali «Kölnische Zeitung» ne ostaje samo na tvrdnji da u Engleskoj ne postoji mržnja prema «onome što se u Francuskoj zove buržoazija» (i u Engleskoj, dobro obavještena kolegice¹; uporedi «The Northern Star» poslednje dve godine), — ona i objašnjava zbog čega mora biti upravo tako, a ne drukčije.

Peel je spasao englesku buržoaziju od mržnje time što je ukinuo monopole i udario temelje slobodnoj trgovini:

«U Engleskoj buržuj ne uživa nikakve privilegije, nikakav monopol, u Francuskoj je bio dete monopola . . . Peelove mere spasle su Englesku od najstrašnijeg prevrata.»

Time što je ukinuo monopol aristokratije, Peel je spasao buržoaziju od preteće mržnje proletarijata — čudna je logika u listu «Kölnische Zeitung»!

«Engleski narod, mi kažemo: engleski narod sa svakim danom sve više uvida da se samo od slobode trgovine može nadati rešenju životnih pitanja koja obuhvataju sve sadašnje njegove brige i patnje, rešenju koje se u poslednje vreme pokušavalo naći u potocima krvi . . . Ne zaboravimo da su prve ideje o slobodi trgovine potekle od engleskog naroda.»

Engleski narod! Ali «engleski narod» se od 1839. borio protiv propovednika slobodne trgovine na svim njihovim mitinzima i u štampi. On ih je primorao da se u vreme najveće slave Lige protiv zakon² i žitu⁽²⁰²⁾ skupljaju tajno i da na svoje mitinge puštaju samo uz predodjenje ulaznice, on je s gorkom ironijom upoređivao lepe reči freetradera² s njihovom praksom, on sasvim poistovećuje buržuja i freetradera! Engleski narod je čak bio prinuđen da s vremena na vreme iskoristi trenutno pomoć aristokratije, monopolista, protiv buržoazije — na primer u pitanju desetočasovnog radnog dana⁽²³⁸⁾ — i taj narod koji tako dobro ume terati freetradere s tribine javnih skupština, taj «engleski narod» treba da je prvi autor ideja o slobodi trgovine? Eto kolika je detinja naivnost lista «Kölnische Zeitung», koja ne samo što za krupnim kapitalistima Mančestera i Lidsa ponavlja njihove iluzije, nego im i veruje slušajući njihove namerne laži!

«Buržuj ne uživa u Engleskoj nikakve privilegije, nikakav monopol.» Ali u Francuskoj, tamo je drukčije:

«Buržuj je za radnika odavno bio čovek monopola kome je siromašni zemljoradnik plaćao 60 procenata poreza za železo svog pluga, koji je zelenasio svojim kamenim ugljem, koji je vinogradare u celoj Francuskoj prepustio smrti od gladi, koji im je sve i sva prodavao skuplje za 20, 40, 50 procenata . . .

¹ tj. «Kölnische Zeitung» (Zeitung je ženskog roda) — ² pristalica slobodne trgovine

Čestita »Kölnische Zeitung« ne pozna drugi »monopol« osim *carine*, tj. monopol koji samo *prividno* pritiskuje radnika, a u stvari pritiskuje buržoaziju, sve one industrijalce koji ne vuku korist od carinske zaštite. »Kölnische Zeitung« ne pozna drugi monopol osim onaj koji su napadala gospoda freetraderi od Adama Smith-a do Codbena, lokalni, zakonima ustanovljeni monopol.

Ali *monopol kapitala*, monopol koji postoji mimo zakonodavstva, a često i uprkos zakonodavstvu, taj za gospodu od »Kölnische Zeitung« ne postoji. A upravo taj monopol pritiskuje radnika direktno i neumoljivo, rada borbu između proletarijata i buržoazije! Upravo taj monopol je *specifično moderni* monopol čiji su produkt moderne klasne suprotnosti; i upravo rešenje tih suprotnosti je specifični zadatak 19. stoleća!

A taj *monopol kapitala* postaje utoliko moćniji, sveobuhvatniji i opasniji *ukoliko iščekavaju ostali mali i lokalni monopoli*.

Što slobodnija postaje konkurencija usled odstranjivanja svih »monopola«, to brže se kapital koncentriše u rukama industrijskih feudalaca, to brže propada sitna buržoazija, to brže Engleska, zemlja monopola kapitala, potčinjava okolne zemlje svojoj industriji. Ukinite »monopole« francuske, nemačke, talijanske buržoazije, i Nemačka, Francuska, Italija naći će se prema sveapsorbujućoj engleskoj buržoaziji u položaju proletera. Pritisak koji pojedini engleski buržuj vrši na pojedinog engleskog proletera, taj isti pritisak će tada vršiti čitava engleska buržoazija na Nemačku, Francusku, Italiju, a od toga će naročito trpeti sitna buržoazija tih zemalja.

To su trivijalnosti koje danas više nikome ne smete objašnjavati a da ga ne uvredite — izuzev učevnu gospodu iz »Kölnische Zeitung«.

Ti duboki mislioci vide u slobodi trgovine jedino sredstvo koje Francusku može spasti od istrebljivačkog rata između radnika i buržuja.

Doista, potisnuti buržoaziju te zemlje dole u proletarijat — to je sredstvo za izmirenje klasnih suprotnosti dostojno lista »Kölnische Zeitung«!

Naslov originala:

Die »Kölnische Zeitung«
über englische Verhältnisse

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 62
od 1. avgusta 1848]

[Friedrich Engels]

Sporazumska debata o Valdenaire-ovoj stvari

****Keln**, 1. avgusta. Opet treba da naknadimo propušteno i da informišemo o nekoliko sporazumskih sednica^[25].

Na sednici od 18. jula pretresan je predlog o pozivanju poslanika Valdenaire-a.¹ Centralna komisija se izjasnila za usvajanje predloga. Rajnski pravnici ustali su protiv njega.

Najpre g. *Simons* iz Elberfelda, bivši državni tužilac. Gospodinu Simonsu se činilo da je još pred porotnim sudom ili pred sudom moralne policije; on je istupio kao da je javni tužilac i održao pravi ple-doaže protiv Valdenaire-a a u prilog pravosuđa. Rekao je: Stvar je pred krivičnim većem, pred kojim će biti brzo rešena, pa će Valdenaire ili biti oslobođen ili izveden pred porotni sud. Ako se dogodi ovo drugo, »onda bi bilo veoma poželjno da stvar ne bude prekidana u svom toku i da donošenje presude ne bude zadržavano«. Gospodinu Simonsu je interes pravosuđa, tj. komoditeta krivičnog veća, državnih tužilaca i porotnih sudaca preči od interesa slobode i imuniteta narodnih predstavnika.

Gospodin Simons zatim sumnja najpre u Valdenaire-ove svedoke odbrane, a potom i u samog Valdenaire-a. On izjavljuje da Skupštini neće zbog njegove odsutnosti »biti oduzet neki talent«, a onda ga proglašava nekvalifikovanim da sedi u Skupštini dok se ne bude oprao od svake sumnje da komplotira protiv vlade ili da se buni protiv vojnih vlasti. Što se tiče talenta, moglo bi se po logici g. Simonsa uhapsiti devet desetina članova slavne Skupštine isto onako kao i g. Valdenaire, a da ne bude lišena nikakvog talenta; a što se tiče drugog argumenta, g. Simonsu svakako služi na najveću čast što nije nikad kovao »komplete« protiv apsolutizma niti na martovskim barikadama počinio krivično delo »bune protiv javne vlasti«.

Pošto je g. *Gräff*, Valdenaire-ov zamenik, neoborivo dokazao da na Valdenaire-u ne leži nikakva sumnja i da radnja o kojoj je reč nije protivzakonita (jer se ona sastojala u ukazivanju pomoći pri vršenju funkcija zakonito konstituisanoj građanskoj gardi, koja je s *pristankom magistrata* zasedala barikade u Trijeru), diže se g. Bauerband da podrži javno tužilaštvo.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 72-73.

Gospodin *Bauerband* takođe ima veoma ozbiljnu skrupulu: »Neće li pozivanjem Valdenaire-a biti prejudicirana buduća presuda porotnika?« Dubokoumna skrupula koja usled jednostavne primedbe g. *Borchardta* postaje još nerešljivija: neće li nepozivanje Valdenaire-a takođe prejudicirati presudu porotnika? Dilema je doista toliko dubokoumna da bi čak mislilac veće snage nego što je snaga g. *Bauerbanda* uzalud utrošio mnoge godine na njeno rešavanje. Možda je samo jedan čovek u Skupštini dovoljno jak¹ da reši zagonetku: poslanik *Baumstark*.

Gospodin *Bauerband* pledira još neko vreme veoma razvučeno i zbrkano. Njemu kratko odgovara g. *Borchardt*. Posle ovoga diže se g. *Stupp*, da i on protiv Valdenaire-a reče samo toliko da »ni u kom pogledu nema ništa (!) dodati« govovima Simonsa i *Bauerbanda*. Naravno, za njega je to bio dovoljan razlog da i dalje govori sve dotle dok ga nije prekinuo uzvik da se debata završi. Gospodin *Reichensperger* II i g. *Wencelius* govore još kratko u prilg Valdenaire-a, i Skupština odlučuje, kao što je poznato, da ga pozove. Gospodin Valdenaire je učinio pakost Skupštini ne odazvavši se tom pozivu.

Gospodin *Borchardt* podnosi predlog: da bi se sprečilo predstojeće izvršenje smrtnih kazni pre nego što se Skupština izjasni o predlogu g. *Lisieckog* da se ukine smrtna kazna, neka se odluka o tom predlogu donese u roku od nedelju dana.

Gospodin *Ritz* misli da taj prenatagljeni postupak nije *parlamentaran*.

Gospodin *Brill*: Ako mi, kao što ja želim, ubrzo donesemo odluku da se ukine smrtna kazna, onda bi zcelo bilo vrlo *neparlamentarno* kad bi se nekome pre toga skinula glava.

Predsednik hoće da zaključi diskusiju, ali omiljeni g. *Baumstark* već stoji na tribini, s vatrom u oku i s crvenilom plemenitog negodovanja na licu.

»Gospodo, dopustite mi da kažem *ozbiljnu reč!* Predmet o kome se ovde radi nije takav da bi se moglo doći na tribinu i bez okolišenja govoriti o skidanju glave kao o nekoj neparlamentarnoj stvari! (Desnica, kojoj se skidanje glave čini krajnje parlamentarnim, dočekuje to burnim poklicima »bravo!«) »To je predmet od najvećeg, najozbiljnijeg značaja« (kao što je poznato, g. *Baumstark* kaže to za svaki predmet o kojem govori). »Drugi parlamenti . . . najveći ljudi zakonodavstva i nauke« (tj. »svi filozofi države, od Platona pa do *Dahlmanna*«) »čak su se 200 do 300 godina« (svaki?) »time bavili, i, ako hoćete, na nas natovarili prigovor da smo preko tako važnog pitanja prešli s takvom lakoćom . . . (bravo!). Mene samo muči savest . . . ali pitanje je odviše ozbiljno . . . *osam dana više* u tome zaista ne može igrati neku ulogu!«

Ozbiljna reč blagorodnog poslanika *Baumstarka* pretvara se pred najvećim, najozbiljnijim značajem predmeta u najlakomislenu fri-

¹ dovoljno jak = *stark* genug . . . *Baumstark* — igra reči

volnost. Doista, ima li veće frivolnosti nego što je od g. Baumstarka ispoljena namera da se o ukidanju smrtno kazne diskutuje 200 do 300 godina, a da se u međuvremenu glatko dalje seku glave? »Osam dana više u tome zaista ne može igrati neku ulogu«, a isto tako ne mogu igrati neku ulogu ni nekoliko glava koje će pasti za to vreme!

Ministar predsednik izjavljuje, uostalom, da zasad ne postoji namera da se smrtne presude izvršavaju.

Posle nekoliko oštroumnih poslovničkih skrupula g. Schultze von Delitscha, Borchardtov predlog se odbacuje, a prima se amandman g. Nethea, koji preporučuje centralnoj komisiji da ubrza rad.

Poslanik *Hildenhagen* stavlja predlog: Predsednik treba da do podnošenja odnosnog nacrtu zakona zaključuje svaku sednicu svečanom formulom:

»Uostalom, mi mislimo da se vlada mora najvatrenije zauzimati za podnošenje nacrtu novog komunalnog zakona.«

Taj uzvišeni predlog, na žalost, nije bio stvoren za naša građanska vremena.

Mi nismo Rimljani, mi pušimo duvan^[186].

Pokušaj da se iz sirovog materijala g. predsednika Grabowa iskleše klasična figura jednog Apija Klaudija i da se svečani Ceterum censeo^[239] primeni na komunalni red propao je uz »silno veselje«.

Pošto je poslanik *Bredt* iz Barmena postavio u prilično blagom tonu još tri pitanja ministru trgovine: o ujedinjenju cele Nemačke u jedno carinsko područje i u jedan plovidbeni savez s navigacionim carinama i, najzad, o privremenim zaštitnim carinama; pošto je na ta pitanja od g. *Mildea* dobio takođe sasvim blage, ali i sasvim nedovoljne odgovore, g. *Gladbach* zaključuje sednicu. Gospodin *Schütze* iz Lise¹ hteo je predložiti da se g. Gladbach upozori na red zbog njegovog energičnog govora povodom razoružavanja dobrovoljaca², ali je ipak povukao predlog. Gospodin Gladbach ipak izaziva hrabrog *Schütze*a i svu desnicu bez ikakvog ženiranja i priča, na veliku srdžbu Staroprusa, šaljivu anegdotu o pruskom poručniku koji je, zaspavši na konju, jahao među dobrovoljcima. Ovi su ga pozdravili pesmom »Spavaj, detence, spavaj« i zbog toga je trebalo da budu izvedeni pred ratni sud! Gospodin *Schütze* je promućao nekoliko i razočaranih i nesuvislih reči, i time je sednica bila završena.

Naslov originala:

Vereinbarungsdebatte über die Valdenairesche Angelegenheit

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 63 od 2. avgusta 1848]

¹ Poljski naziv: Leszno. — ² Vidi u ovom tomu, str. 146-147 i 156-157.

Ruska nota

≈ *Keln*, 1. avgusta. Ruska diplomatija je umesto vojske zasad poslala notu u obliku okružnice svim ruskim poslanstvima u Nemačkoj. U službenom organu nemačkog Regentstva u Frankfurtu⁽²⁴⁰⁾ ta nota je našla svoje prvo utočište, a ubrzo zatim naišla je na prijateljski prijem kod drugih službenih i neslužbenih listova. Ukoliko je neobičnije da se g. Neselrode, ruski ministar spoljnih poslova, na ovaj način bavi javnom političkom delatnošću, utoliko više takvo bavljenje zaslužuje da bude razmotreno izbliza.

U srećno vreme pre 1848. nemačka cenzura brinula se da ne bude štampana nijedna ruskoj vladi nemila reč, čak ni u rubrici s vestima o Grčkoj ili o Turskoj.

Posle zlokobnih martovskih dana taj spokojni izlaz je, na žalost, zatvoren. Stoga Neselrode postaje publicista.

Po njegovom mišljenju, »nemačka štampa, čija se mržnja prema Rusiji za trenutak, izgledalo je, stišala, dala je, što se tiče ruskih »mera sigurnosti« na granici, povoda za »najneosnovanije pretpostavke i komentare«. Posle nežnog uvoda sledi povišenje tona: »Nemačka štampa širi svakog dana o nama najapsurdnije glasove, najgnusniju klevetu.« A odmah zatim već se govori o »krikovima jarosti«, o »bezumnicima«, o »perfidnoj zlonamernosti«.

Na prvom idućem procesu zbog krivice učinjene putem štampe nemački državni tužilac moći će u osnovu svoje optužnice staviti ruskou notu kao verodostojan dokument.

A zašto treba napasti nemačku, naročito »demokratsku« štampu i po mogućnosti je uništiti? Zato što ona ne priznaje »isto toliko dobrohotna koliko i nesebična osećanja«, »iskreno miroljubive namere« ruskog cara!

»Kad se Nemačka mogla na nas požaliti?« — pita Neselrode u ime svog gospodara. »Za sve vreme dok je na Kontinentu trajala teška vladavina zavojevača Rusija je prolivala svoju krv da bi pružila podršku Nemačkoj u održanju njenog integriteta i nezavisnosti. Ruska zemlja već je davno bila oslobođena, a Rusija je i dalje pomagala i podržavala svoje nemačke saveznike na svim bojnim poljima Evrope.«

Uprkos svojim mnogobrojnim i dobro plaćenim agentima, Rusija je u najvećoj zabludi ako misli da će sećanjem na takozvane oslobodilačke ratove probuditi simpatije u 1848. godini. I da li je Rusija prolivala svoju krv za nas Nemce?

Sasvim apstrahujući to da je Rusija pre 1812. pružala podršku »integritetu i nezavisnosti« Nemačke otvorenim savezom i tajnim ugovorima s Napoléonom^[241], ona se kasnije za svoju takozvanu pomoć dovoljno obeštetila otimanjem i pljačkom. Njena pomoć bila je od koristi vladarima s kojima je bila u savezu, njena podrška bila je pružena uprkos kališkoj proklamaciji^[242], predstavnicima apsolutizma »po milosti božjoj« protiv vladaoца proizašlog iz revolucije. Sveta alijansa^[243] i njena ne sveta dela, banditski kongresi u Karlsbadu, Ljubljani, Veroni^[153] itd., rusko-nemačka gonjenja svake slobodoumne reči i sva politika posle 1815. kakvu je vodila Rusija morali su nam, dakako, usaditi duboku zahvalnost. Dinastija Romanova sa svojim diplomatima neka bude bez brige — mi *taj* dug nećemo nikad zaboraviti. Što se tiče ruske pomoći u godinama 1814. i 1815, mi smo pristupačniji svakom drugom osećanju nego osećanju priznanja za tu pomoć plaćenu engleskim subsidijama.

Uzroci toga su za svakog razložnog čoveka jasni kao dan. Da je Napoléon ostao pobjednik u Nemačkoj, on bi uklonio bar tri tuceta ljubljenih otaca naroda svojom poznatom energičnom formulom. Francusko zakonodavstvo i uprava stvorili bi solidnu osnovu za nemačko jedinstvo i pošteli bi nas tridesetogodišnjeg trajanja sramote i tiranije Bundestaga, koji g. Neselrode, razume se, toliko hvali. S nekoliko Napoléonovih dekreta bio bi potpuno uništen ceo srednjovekovni starež, one rabote i desetine, one egzencije i privilegije, sva ona feudalna privreda i patrijarhalnost s kojom se još sada moramo mučiti u svakom kutu naših mnogobrojnih otadžbina. Ostala Nemačka bi tada već davno stajala na istom stupnju koji je leva obala Rajne dostigla ubrzo posle prve francuske revolucije; mi sad ne bismo imali ni ukermarčke grande ni pomeransku Vandeju^[201] i više ne bismo morali da udišemo zagušljivi vazduh »istorijskih« i »hrišćanskogermanskih« močvara.^[188]

Ali Rusija je velikodušna. Čak ako joj se ne izriče zahvalnost, njen car gaji prema nama, kao i pre, »isto toliko blagohotna koliko i nesebična osećanja«. Da, »ni uvrede ni izazivački ton nisu mogli izmeniti naša osećanja« (osećanja Rusije).

Ta osećanja se zasad manifestuju u »pasivnom i iščekivajućem sistemu« u kome je Rusija, nesumnjivo, doterala do velike virtuoznosti. Ona ume iščekivati dok joj se ne učini da je došao povoljan momenat. Bez obzira na ogromne pokrete trupa, koji su vršeni počev od marta, g. Neselrode je tako naivan da nas uverava da su ruske trupe sve to vreme »ostale tamo gde su bile ulogorene«. Uprkos klasičnoj reči: »Sedajte konje, gospodo!«^[244], uprkos poverljivim izlivima srca i žučni načelnika policije Abramowicza u Varšavi protiv nemačkog na-

roda, uprkos svemu tome, ili, tačnije, zbog pretećih i uspešnih nota iz Petrograda, ruska vlada jeste i ostaje nadahnuta osećanjima »mira i pomirenja«. Rusija uporno ostaje »iskreno miroljubiva i pridržava se defanzivnog stava«. U Neselrodeovoj okružnici Rusija je sušta strpljivost i čedna, mnogostruko vredana i izazivana nevinost.

Navedimo neke u noti pobrojane zločine Nemačke protiv Rusije. Prvi zločin: »neprijateljsko raspoloženje«, i drugi: »groznica promene u celoj Nemačkoj«. Nasuprot tolikoj blagohotnosti carevoj — »neprijateljsko« raspoloženje! Kako uvredljivo za očinsko srce našeg dragog šuraka! A sad još ta prokleta bolest — »groznica promene! To je u stvari prva grozota, iako je ovde druga po redu. Rusija nam s vremena na vreme daruje drugu bolest — koleru. No to bi se još podnelo! Ali ta »groznica promene« ne deluje samo zarazno; ona se često popne tako opako da se visoka gospoda vrlo lako nađu prinuđena da navrat-nanos otputuju u Englesku^[245]. Nije li možda »nemačka groznica promene« bila jedan od uzroka koji su Rusiju odvratili od upada u martu i aprilu? Treći zločin: Pretparlament u Frankfurtu^[11] prikazao je rat protiv Rusije kao potrebu vremena. Isto se dešavalo u klubovima i novinama, što se utoliko manje može oprostiti što po odredbama Svete alijanse i kasnijih ugovora između Rusije, Austrije i Pruske mi Nemci treba da prolivamo krv samo za interese vladara, ali ne za svoj vlastiti interes. Četvrti zločin: u Nemačkoj se govorilo o uspostavljanju stare Poljske u njenim faktičkim granicama od 1772^[246]. Knutom vas treba raspaliti, a onda u Sibir! Pa ipak ne; kad je Neselrode pisao okružnicu, on još nije znao rezultat glasanja Frankfurtskog parlamenta u pitanju pripojenja Poznanja¹. Parlament je našu krivicu okajao, i blag opraštajući smešak lebdi sad na carevim usnama. Peti zločin Nemačke: »njen sažaljenja dostojan rat protiv jedne nordijske monarhije«.^[40] Za takvu drzovitost, s obzirom na uspeh preteće ruske note, na hitno povlačenje nemačke vojske naređeno iz Potsdama i s obzirom na izjavu pruskog poslanika u Kopenhagenu o motivima i cilju rata^[181], Nemačka bi mogla biti blaže kažnjena nego što bi bez tih okolnosti bilo dopustivo; šesti zločin: »otvoreno propovedanje ofanzivnog i defanzivnog saveza Nemačke i Francuske«. Najzad, sedmi zločin: »prihvatanje poljskih izbeglica, njihovo besplatno putovanje železnicama, i ustanak u Poznanju«.^[52]

Da diplomatima i ljudima njihovog kova nije dan jezik za to »da skrivaju svoje misli«, Neselrode i šurak Nikolaj zagrlili bi nas klićući od veselja i od srca bi nam zahvalili što su toliki Poljaci iz Francuske, Engleske, Belgije itd. bili namamljeni u Poznanj i sa svim olakšicama onamo prevezeni, da bi ih onde ubijali kartečima i šrapnelima, žigosali paklenim kamenom, klali, obrijane glave odande otpremali itd., i da bi ih, s druge strane, u Krakovu izdajničkim bombardovanjem po mogućnosti sasvim zatrli.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 274 i dalje.

I pored tih sedam smrtnih grehova, Rusija je ipak ostala u defanzivi, nije prešla u napad? Da, tako je, i upravo zato ruski diplomata zahteva od sveta da se divi miroljubivosti i umerenosti njegovog cara.

Pravilo postupanja ruskog cara, »od kojeg on dosad nije odstupio ni za korak«, jeste po Neselrodeu

»ni na koji način ne mešati se u unutrašnje stvari država koje bi htele promeniti svoju organizaciju, štaviše, ostaviti narodima punu slobodu i, sa svoje strane, ne sprečavati ih da vrše bilo koje političke i socijalne eksperimente; ne napadati nijednu silu ako ona sama ne napadne njega; ali u isto vreme odlučno odbijati svaki atentat na njegovu vlastitu unutrašnju bezbednost i paziti da, u slučaju narušavanja ili menjanja teritorijalne ravnoteže na bilo kojoj tački, ne bude nanesena šteta našim zakonitim interesima.«

Ruska nota zaboravlja da doda primere za ilustraciju. Posle julske revolucije car je skupio na zapadnoj granici vojsku da bi, u savezu sa svojim vernim prijateljima u Nemačkoj, Francuzima u praksi dokazao kako on »misli ostaviti narodima punu slobodu da vrše političke i socijalne eksperimente«. Što je bio ometen u postupanju po svom pravilu, nije bila njegova krivica, već krivica poljske revolucije od 1830^[247], koja je njegovim planovima dala drugi pravac. Isti postupak mogli smo ubrzo posle toga videti u pogledu Španije i Portugala. Dokaz za to je njegovo otvoreno i tajno pomaganje Don Carlosa^[155] i Dom Miguela^[154]. Kad je pruski kralj potkraj 1842. hteo da dade neku vrstu staleškog ustava na veoma udobnoj »istorijskoj« osnovi, koja je u patentima iz 1847.^[248] igrala tako odlučujuću ulogu, onda je, kao što je poznato, upravo Nikolaj bio taj koji se tome ozbiljno usprotivio i nas, »hrišćanske Germane«, lišio za više godina radosti predviđenih patentima. On je to uradio, kako kaže Neselrode, zato što se Rusija nikad ne meša u unutrašnju organizaciju neke zemlje. Krakov ne vredi ni da pominjemo. Setimo se samo najnovijeg primera carskog »pravila postupanja«: Vlasi svrgavaju staru vladu i na njeno mesto privremeno stavljaju novu. Oni hoće da promene ceo stari sistem i da se organizuju po primeru civilizovanih naroda. »Da bi im dao punu slobodu da vrše političke i socijalne eksperimente«, u zemlju upada korpus ruskih trupa.^[249]

Već iz toga može svako sam zaključiti kako će se ovo »pravilo postupanja« primenjivati na Nemačku. No ruska nota nas pošteduje truda da izvodimo vlastiti zaključak. Ona kaže:

»Dokle god *Savez*, ma kakvu *novu formu* on uzeo, ne bude dirao susedne države i ne bude pokušavao da nasilno proširuje svoje granice ili da proteže svoju zakonsku kompetenciju izvan *meda* utvrđenih *ugovorima*, i car će *poštovati* njegovu *unutrašnju nezavisnost*.«

Jasnije glasi drugo mesto koje se odnosi na isto pitanje:

»Ako Nemačkoj doista pode za rukom da reši zadatak svoje državne organizacije bez štete po svoj unutrašnji mir, bez toga da nove forme, dane njenoj nacio-

nalnosti, pomute mir drugih država, mi ćemo se tome iskreno radovati iz istih razloga koji su nas navodili da joj želimo snagu i jedinstvo pri predašnjem njenom režimu.»

Najodređenije i najnedvosmislenije ipak zvuči sledeće mesto gde okružnica govori o neprekidnim naporima Rusije da u Nemačkoj preporučuje i održava slogu i jedinstvo:

«Razume se, ne ono materijalno jedinstvo o kojem sad mašta demokratija, žedna nivelisanja i širenja, i koje bi, kad bi se moglo ostvariti prema ambicioznim teorijama te demokratije, pre ili kasnije neizbežno uvuklo Nemačku u rat sa svim susednim državama, — nego ono *moralno jedinstvo*, ono iskreno slaganje u pogledima i namerama u svim političkim pitanjima u kojima se *Nemački Savez* morao dogovarati s drugim državama.

Podržavati to jedinstvo, jačati veze koje vezuju nemačke vlade jednu s drugom — samo taj cilj stavljala je sebi naša politika.

Šta smo želeli u ona vremena, to želimo i danas.»

Moralno jedinstvo Nemačke dopušta nam, kao što možemo videti iz prethodnog, ruska vlada od srca, samo ne *materijalno jedinstvo*, samo ne potiskivanje dosadašnjeg gazdovanja Bundestaga vlašću osnovanom na narodnoj suverenosti, ne samo prividnom nego stvarnom i energičnom centralnom vlašću! Kakva velikodušnost!

«Šta smo želeli u ona vremena» (pre februara 1848), «to želimo i danas.»

To je jedina rečenica u ruskoj noti u koju zaceo neće niko sumnjati. Ipak primećujemo g. Neselrodeu da su želja i ostvarenje još uvek dve razne stvari.

Nemci sad izvrsno znaju šta mogu očekivati od Rusije. Dok se drži stari sistem premazan novim modernim bojama, ili dok se Nemačka, iskočivši pod uticajem »trenutne opijenosti i egzaltacije« iz ruskog i »istorijskog« koloseka, ponovo ne vrati poslušno u taj kolosek — dotle će Rusija biti »iskreno miroljubiva«.

Odnosi u unutrašnjosti Rusije, haranje kolere, pojedinačni ustanci u nekim gubernijama, u Petrogradu pripremana, ali još u pravo vreme sprečena revolucija, zavera u varšavskoj citadeli, vulkansko tle u Kraljevstvu Poljskom⁽²⁵⁰⁾ — sve su to, u svakom slučaju, okolnosti koje su doprinele isto toliko dobrotim koliko i »nesebičnim osećanjima« carevim prema Nemačkoj.

Ali od daleke snažnijeg uticaja na »pasivni i iščekivajući sistem« ruske vlade bio je, bez sumnje, dosadašnji tok događaja u samoj Nemačkoj.

Zar je lično Nikolaj mogao bolje svršavati svoje poslove, brže ostvarivati svoje namere nego što se to događalo dosad u Berlinu-Potsdamu, u Insbruku, Beču i Pragu, u Frankfurtu i u Hanoveru i gotovo u svakom drugom skrovitom kutu naše otadžbine, ponovo ispunjene ruskim moralnim jedinstvom? Zar nisu Pfuell (Pakleni

kamen)^[91], Colomb i šrapnelni general¹ u Poznanju, kao i Windischgrätz u Pragu, radili tako da se carevo srce moralo topiti od milja? Zar nije Windischgrätz dobio Nikolajevo briljantno pohvalno pismo, poslano mu preko Potsdama, iz ruku mladog gospodina Meyendorfa? A zar gospoda Hansemann-Milde-Schreckenstein u Berlinu, Radowitzi, Schmerlingi i Lichnowskiji u Frankfurtu ostavljaju Rusiji da još šta poželi? Zar *bidermanština* i *basermanština*² u Frankfurtskom parlamentu nije melem koji ublažava mnogu bol nedavne prošlosti? U takvim prilikama ruskoj diplomatiji nije potrebna nikakva vojska koja bi upala u Nemačku. Ona se s punim pravom zadovoljava »pasivnim iščekivajućim sistemom« i — notom o kojoj je upravo bilo govora!

Naslov originala:
Die russische Note

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 64
od 3. avgusta 1848]

¹ Hirschfeld — ² Aluzija na poslanike Biedermanna i Bassermanna.

Hansemannova vlada i staropruski nacrt krivičnih zakona

****Keln**, 3. avgusta. Već smo više puta rekli: Hansemannova vlada istupa u svakoj prilici kao panegiričar Bodelschwingh-ove vlade¹; posle priznanja revolucije priznanje staropruskog gazdovanja; takav je tok sveta!^[251]

Ali da će g. Hansemann doterati do *tolike* virtuoznosti da slavi čak i *ona* dela gospode Bodelschwingh-a, Savignya i kompanije protiv kojih se u svoje vreme kao poslanik rajnskog Landtaga najgorčenije borio — to je trijumf s kojim potsdamska kamarila zacelo nije računala. Pa ipak! Pročitajte sledeći članak najnovijeg broja lista »Preuss-[ischer] Staats-Anzeiger«:

Berlin, 1. avgusta. Najnoviji broj biltena Ministarstva pravde saopštava u svom »neslužbenom delu« statističke podatke o smrtnoj kazni i pregled smrtnih presuda koje su u godinama od 1826. do 1843. zaključno, ne računajući presude izrečene u takozvanim procesima protiv demagoga, donesene i potvrđene. Taj rad je preduzet uz korišćenje akata Ministarstva pravde, i zbog važnosti predmeta trebalo bi da u tom pogledu privuče naročitu pažnju. Prema pregledu, u navedenom razdoblju:

1. u Rajnskoj provinciji doneseno je 189 smrtnih presuda, potvrđeno 6,
 2. u drugim provincijama doneseno je 237 smrtnih presuda, potvrđeno 94;
- ukupno doneseno 426 smrtnih presuda, potvrđeno 100,
- od kojih četiri nisu izvršene zbog bekstva ili smrti zločinaca.

Da je za to vreme bio na snazi nacrt novog krivičnog zakonika od 1847, bile bi

1. u Rajnskoj provinciji donesene samo 53 smrtno presude, potvrđeno 5,
 2. u drugim provincijama donesene samo 134 smrtno presude, potvrđeno 76,
- ukupno doneseno 187 smrtnih presuda, potvrđeno 81,

ako se pretpostavi da bi pri potvrđivanju bila poštovana ista načela kao i dosad. Dakle, prema postojećim zakonima, smrtna presuda ne bi bila izrečena nad 237 zločinaca, a ne bi bila izvršena nad 19 zločinaca.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 234-237.

Prema tom pregledu dolazi prosečno na godinu:

1. u Rajnskoj provinciji 10⁹/₁₈ donesenih i ⁶/₁₈ potvrđenih,
2. u drugim provincijama 13 donesenih i 5⁴/₁₈ potvrđenih smrtnih presuda.

A da je za to vreme bio na snazi nacrt, dolazilo bi prosečno na godinu

1. u Rajnskoj provinciji samo 2¹⁷/₁₈ donesenih i ⁵/₁₈ potvrđenih,
2. u drugim provincijama samo 7⁷/₁₈ donesenih i 4⁴/₁₈ potvrđenih smrtnih presuda.

Divite se, dakle, blagosti, izvrsnosti i slavi kraljevsko-pruskog nacрта krivičnog zakonika od 1847! U Rajnskoj provinciji bila bi za 18 godina možda izvršena čitava jedna smrtna presuda manje! Kakva preimućstva!

A bezbrojni optuženici lišeni porotnog suda, osuđeni od kraljevskih sudija i bačeni u zatvor, sramne telesne kazne koje bi ovde na Rajni bile izvršavane staropruskim batinama, ovde gde smo se već pre četrdeset godina oslobodili od batine, prljavi procesi zbog povrede morala, nepoznati Code pénal-u,^[90] ali ponovo prizvani u život pokvarenom hemoroidalnom fantazijom vitezova pruskog prava^[167], neizbežna zbrka pravnih pojmova i, najzad, bezbrojni politički procesi zbog despotskih i podmuklih odredaba tog smandrljanog dokumenta koji je za svaku osudu, jednom reči — *prusifikacija* cele Rajnske provincije; misle li možda rajnski renegati u Berlinu da bismo mi sve to zaboravili iako bi pala *jedna* glava manje?

Jedno je jasno: g. Hansemann hoće da preko svog agenta u resoru pravosuđa g. Märkera sprovede ono na čemu je propao Bodelschwingh; on hoće da tako duboko omraženi staropruski nacrt krivičnog zakonika sad stvarno stupi na snagu.

U isto vreme doznajemo da će porotni sud biti uveden samo u Berlinu, pa i tamo samo eksperimentalno.

Dakle: ne uvođenje rajnskog prava u staropruske provincije, nego uvođenje staropruskog prava kod Porajnaca — to je veliki rezultat, golema »tekovina« martovske revolucije! Rien que ça.¹

Naslov originala:

*Das Ministerium Hansemann
und der altpreußische Strafgesetzentwurf*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 65
od 4. avgusta 1848]

¹ Ništa više.

»Kölnische Zeitung« o prinudnom zajmu

**Keln*, 3. avgusta. Broj 215. lista »Kölnische Zeitung«⁽¹⁰⁴⁾ donosi sledeći apel na rajnski patriotizam:

»Kao što smo upravo saznali s pouzdane strane, ovde u gradu Kelnu je do danas što uplaćeno u gotovom a što upisano oko 210 000 talira dobrovoljnog zajma. Treba očekivati da će oni koji dosad nisu učestvovali u tom državnom zajmu u idućih deset dana shvatiti svoju dužnost kao državljani i izvršiti je utoliko pre što im njihova vlastita korist mora savetovati da svoj novac radije pozajme pre 10. avgusta uz 5 procenata nego posle tog roka uz $3\frac{1}{2}$ procenta. Naročito je potrebno da seoski stanovnici koji dosad još nisu tom zajmu doprineli u pravoj proporciji ne propuste taj rok. *Inače bi tamo gde nedostaje patriotizma i pravilnog shvatanja morala da nastupi prinuda.*»

Čitavih $\frac{1}{3}$ procenta premije za patriotizam poreskih obveznika, i »uprkos svemu, baš svemu«⁽²²³⁾, patriotizam uporno ostaje u svom latentnom stanju! C'est inconcevable.¹ Jedan i dve trećine procenta razlike! Može li patriotizam odoleti takvom zvečećem argumentu od $\frac{1}{3}$ procenta?

Naša je dužnost da ljubljenoj kolegici² objasnimo taj čudni fenomen.

Čime će pruska država platiti ne 5, nego i $3\frac{1}{2}$ procenta? Novim porezima. A ako obični porezi ne budu dovoljni, kao što se može predvideti, novim prinudnim zajmom. A čime će platiti prinudni zajam broj 2? Prinudnim zajmom broj 3. A čime prinudni zajam broj 3? *Bankrotstvom*. Patriotizam, dakle, nalaže da put kojim je krenula pruska vlada zabarikadiramo, na svaki mogući način, ne talirima nego protestima.

Osim toga, Pruska već ima poseban dug od 10 miliona talira za hunski rat u Poznanju.⁽⁵²⁾ Petnaest miliona talira dobrovoljnog zajma bili bi samo bill of indemnity⁽²⁵²⁾ za intrige tajnog kabineta u Potsdamu⁽²⁵³⁾ koji je, protivno zapovestima slabog kabineta u Berlinu, vodio taj rat u interesu Rusa i reakcije. Junkerska kontrarevolucija je

¹ To je neshvatljivo. -- ² tj. listu u naslovu

dovoljno snishodljiva da se obrati kesama građana i seljaka, koji naknadno treba da plate njena junačka dela. A »seoski stanovnici« tvrda srca, zar će oni odoleti takvoj snishodljivosti? »Vlada dela« zahteva, dalje, novac za držanje konstabla, a vi nemate »pravilnog shvatanja za blagodeti *konstablovštine*^[172] presadene iz engleskog na prusko tle. »Vlada dela« hoće da vas veže, a vi uskraćujete novac za pribavljanje užeta? Čudnovato pomanjkanje shvatanja!

Vladi dela potreban je novac, da bi ostvarila ukermarčke partikularne interese nasuprot nemačkom jedinstvu. A seoski stanovnici kelnskog okruga toliko su zaslepljeni da ne žele snositi troškove za obranu ukermarčko-pomeranske nacionalnosti uprkos premiji od $1\frac{2}{3}$ procenta. Gde je tu patriotizam?

Naša patriotska kolegica, koja pretila »egzekucijom«, zaboravlja najzad u svojoj revnosti da sporazumska Skupština još nije izglasala prinudni zajam i da vladini nacrti imaju istu zakonsku snagu kao i uvodnici u listu »Kölnische Zeitung«.

Naslov originala:

Die »Kölnische Zeitung« über die Zwangsanleihe

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 65
od 4. avgusta 1848]

Proudhonov govor protiv Thiers-a

****Paris, 3. avgusta.** Prekjuče smo mogli dati Proudhonov govor samo u odlomcima. Sad ćemo se na njemu zadržati podrobnije.^[254] Gospodin Proudhon počinje izjavom da februarska revolucija nije ništa drugo do istupanje socijalizma, koji se u svim daljim događajima, u svim daljim fazama te revolucije hteo afirmisati.

«Hoćete da svršite sa socijalizmom? Pa dobro, samo napred, ja ću vam pri tome pružiti ruku pomoćnicu. Uspех socijalizma nipošto ne zavisi od jednog čoveka; sadašnja borba nipošto nije borba između mene i g. Thiers-a, nego između rada i privilegija.»

Proudhon dokazuje da je g. Thiers umesto toga samo napao i klevetao njegov privatni život.

«Ako stanemo na taj teren, onda ću reći g. Thiers-u: Dajte da se obojica ispodimo! Priznajte svoje grehe, a ja ću priznati svoje!»

Veli da je pitanje o kome je reč pitanje revolucije; finansijska komisija posmatra revoluciju kao slučajan događaj, kao iznenađenje, a on, Proudhon, uzeo ju je ozbiljno. Godine 1793. svojina je platila svoj dug republici time što je platila trećinu poreza. Revolucija od 1848. mora u tom pogledu održati »proporcionalan odnos«. Neprijatelji u godini 1793. bili su despotizam i inostranstvo; u godini 1848. neprijatelj je pauperizam. «Šta je to *droit au travail*, pravo na rad?

«Kad bi tražnja za radom bila veća od ponude, ne bi bile potrebne nikakve garancije države. Ali stvari stoje drukčije; potrošnja je vrlo slaba; magacini su puni robe, a siromasi su goli! Pa ipak, koja je zemlja sklonija potrošnji nego što je Francuska? Da nam umesto 10 miliona franaka dadu 100 miliona, tj. 75 franaka na dan po čoveku, mi bismo već umeli da ih potrošimo.» (Veselost u dvorani.)

Kamatna stopa je, veli, jedan od osnovnih uzroka osiromašenja naroda. Osnivanje nacionalne banke s kapitalom od dve milijarde maraka, koja bi svoj novac pozajmljivala beskamatno i ustupala upotrebu zemlje i kuća besplatno, donela bi beskrajne koristi. (Žestoko prekidanje.)

«Ako se budemo *toga* pridržavali (smeh), ako fetišizam novca bude potisnut realizmom potrošnje (ponovni smeh), onda će postojati garancija rada. Ukinite carinu na oruđa rada i bićete spaseni. Oni koji govore suprotno, zvali se žirondisti ili montanjari, nisu socijalisti, nisu republikanci (oho, oho!)... Ili će vlasništvo uništiti republiku, ili će republika uništiti vlasništvo.» (Povici: dosta!)

Gospodin Proudhon se zatim zapliće u duga izlaganja o značenju kamata i kako se kamatna stopa može svesti na nulu. Dok se zadržava na tom ekonomskom stanovištu, g. Proudhon je slab, iako u tom buržoaskom predstavničkom domu pobuđuje beskrajni skandal. Ali čim on, uzbuđen upravo tim skandalom, staje na stanovište proletera, tada Predstavnički dom kao da dobija nervne trzaje.

«Gospodo, moj tok misli je sasvim drukčiji od vašeg; ja stojim na sasvim drugom stanovištu nego što stojite vi! Likvidacija starog društva počela je 24. februara borbom između buržoazije i radničke klase. Ta likvidacija će se ostvariti nasilnim ili mirnim putem. Sve zavisi od uvidavnosti buržoazije, od njenog većeg ili manjeg otpora.»

Gospodin Proudhon prelazi zatim na objašnjavanje svoje ideje »o ukidanju vlasništva«. On neće vlasništvo da ukine najedanput, nego postepeno, i stoga je u svom listu^[255] rekao da je *zemljišna renta dobrovoljan dar zemlje* koji država treba postepeno da oduzima i da oduzme.

«Prema tome, ja sam, s jedne strane, otkrio buržoaziji značenje februarske revolucije, upozorio sam vlasništvo da bude spremno na likvidaciju i da će vlasnici morati da ponesu odgovornost za svoj otpor.»

Grmljavina s više strana: Kakvu odgovornost?

«Hoću da kažem, ako vlasnici ne budu hteli dobrovoljno da likvidiraju svoje vlasništvo, onda ćemo se *mi* prihvatiti likvidacije.»

Nekoliko glasova: Ko to *mi*?

Drugi glasovi: Pošaljite ga u ludnicu u Šaranton. (Strahovito uzbuđenje; prava bura s grmljavinom i hujanjem vetra.)

«Kad kažem *mi*, ja identifikujem *sebe* s proletarijatom, a vas s buržoazijom!«

Gospodin Proudhon prelazi zatim na specificiranje svog poreskog sistema i opet postaje »naučan«. Ta »nauka« koja je uvek bila Proudhonova slaba strana, postaje upravo u tom borniranom predstavničkom domu njegova jaka strana, jer mu daje odvažnosti da svojom čistom, poštenom »naukom« pobija nečistu finansijsku nauku g. Thiers-a. Gospodin Thiers je dokazao svoje praktično shvatanje u stvarima finansija. Državna kasa se pod njegovom upravom smanjila, ali zato se njegova privatna imovina povećala.

Kad Predstavnički dom Proudhonovim daljim izlaganjima poklana malo pažnje, on mu direktno kaže da ima nameru govoriti još

³/₄ sata. Kad se posle toga većina Predstavničkog doma sprema da ode, on ponovo prelazi u direktan napad na vlasništvo.

«Već samom februarskom revolucijom vi ste ukinuli vlasništvo!»

Reklo bi se da strah prikiva ljude za sedišta svakog puta kad Proudhon izgovara neku reč protiv vlasništva.

«Priznavši u ustavu pravo na rad, vi ste se izjasnili i za ukidanje vlasništva.»

Larochequellein pita da li postoji pravo na krađu. Drugi poslanici hoće da spreče g. Proudhona da nastavi govor.

«Vi ne možete uništiti posledice faites accomplis (onog što se dogodilo). Ako dužnici i zakupci još plaćaju, oni to čine po svojoj dobroj volji.» (Strahovita buka. Predsednik poziva govornika na red: Svako je obavezan da plati svoje dubove.)

«Ja ne kažem da su ukinute dužničke obaveze, ali oni koji ovde hoće da ih brane, uništavaju revoluciju . . .

Šta smo ovde mi, predstavnici? Ništa, apsolutno ništa; vlasti, zahvaljujući kojoj smo stekli svoju vlast, nedostajalo je principa, osnove. Sav naš autoritet gradi se na nasilju, samovolji, snazi jačeg.» (Nov nalet bure.) «Opšte pravo glasa je slučajnost, a da bi ono dobilo neki značaj, mora mu prethoditi organizacija. Nama ne upravlja zakon, pravo; nama upravlja nasilje, nužnost, providenje . . . Šesnaesti april, 15. maj, 23, 24. i 25. jun su činjenice, i samo činjenice koje je ozakonila istorija. Danas možemo raditi sve što želimo; sila je na našoj strani. Zato nećemo govoriti o buntovnicima; buntovnici su oni koji nemaju drugih prava osim prava jačega, ali neće to pravo da priznaju drugima. Ja znam da moj predlog neće biti primljen. Ali vaš položaj je takav da se možete spasti od propasti samo ako primite moj predlog. Sva je stvar u problemu kredita, u problemu rada! Poverenje neće više nikad biti uspostavljeno — ne, ono se ne može vratiti . . .» (Kakav užas!) «Vi možete ponavljati koliko vam drago da želite stvoriti čestitu umerenu republiku; kapital se ne usuđuje preduzeti ma šta u republici koja mora fingirati kao da preuzima mere u korist radnika. Stoga dok kapital čeka pogodan moment da likvidira nas, mi čekamo pogodan moment da likvidiramo kapital. Dvadeset četvrti februar je ustanovio pravo na rad. Ako izbacite to pravo iz ustava, vi ćete samim tim ustanoviti pravo na ustanak.

Stavite se zauvek pod zaštitu bajoneta, proglasite zauvek opasno stanje: kapital će se ipak bojati, jer ga socijalizam budno prati.»

Čitaoci lista »Kölnische Zeitung«⁽¹⁰⁴⁾ odavno poznaju g. Proudhona. Gospodin Proudhon, koji je, kao što je rečeno u motivisanoj odluci o prelazu na dnevni red, napao moral, religiju, porodicu i vlasništvo, bio je još nedavno slavljani junak lista »Kölnische Zeitung«. Proudhonov »takozvani socijalnoekonomski sistem« bio je u dopisima iz Pariza, u feljtonima i drugim člancima iscrpno veličan. Od Proudhonove definicije vrednosti trebalo je da polaze sve socijalne reforme. Pitanje kako je list »Kölnische Zeitung« došao do tog opasnog poznanstva ne spada ovamo. Ali čudna stvar! List koji je tada video u Proudhonu

spasioca, nema sad dovoljno pogrđnih reči da njega i njegovu »lažljivu partiju« označi kao podrivače društva. Zar g. Proudhon nije više g. Proudhon?

Mi smo u Proudhonu napadali »utopijsku nauku« kojom je on hteo da izglati suprotnosti između kapitala i rada, između proletarijata i buržoazije.^[256] Na to ćemo se vratiti. Ceo njegov bankovni sistem, cela njegova razmena produkata nije ništa drugo do sitnoburžoaska iluzija. Sada kad je radi ostvarivanja te čiste iluzije prinuđen da demokratski istupa protiv celog buržoaskog predstavničkog doma i da oštro podvlači tu suprotnost, taj dom diže viku o atentatu na moral i vlasništvo.

Naslov originala:

Proudhons Rede gegen Thiers

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 66

od 5. avgusta 1848]

[Friedrich Engels]

Debata o dosadašnjem zakonodavstvu o otkupu

****Keln, 4. avgusta.** Berlinska skupština izvlači s vremena na vreme svakojaku staroprusku prljavštinu na svetlost dana, i upravo sada kad crno-beli vitezovi bivaju svakog dana drskiji takva otkrića su vrlo korisna.

Na sednici od 21. jula^[25] opet je bilo reči o feudalnim teretima. Centralna komisija predložila je, polazeći od predloga jednog poslanika, da se nerešene rasprave, odnosno procesi u stvari otkupa i deobe opštinske zemlje odgode delom zvaničnim putem, delom na predlog interesenata.

Poslanik *Dierschke* zadržao se na dosadašnjem načinu otkupa. On je najpre izložio kako već sam sistem otkupa zakida seljaka.

«Tako je, na primer, odšteta za rabotu* (tlaku) utvrđena vrlo jednostrano. Nije se uzimalo u obzir da je plata za rabotu, koja je u ranijim stolicima bila utvrđena u visini od 1 ili 2 srebrna groša, odgovarala *tadašnjim cenama* polioprivrednih proizvoda i prilikama vremena; ta plata se morala smatrati primerenim ekvivalentom preuzetog rada, tako da ni vlastelinstvo ni rabotar nisu imali neku pretežnu korist. A slobodnom najamnom radniku mora se sad umesto 2 srebrna groša platiti 5 do 6 srebrnih groša na dan. Ako, dakle, jedan od interesanata predloži otkup rabote, onda se posle prethodnog svodenja dana rabote na dane najamnog rada dobija razlika od najmanje 3 srebrna groša na dan, prema tome za 50 dana u godini treba da se plati renta od 4 do 5 talira godišnje, koju siromašni seljak ne može da smogne jer često poseduje jedva $\frac{1}{4}$ jutra zemlje, a drugde ne nalazi dovoljno prilike za rad.»

Ovo mesto iz govora g. *Dierschkea* vodi k svakojakim razmatranjima koja nisu mnogo povoljna za toliko slavljeno liberalno zakonodavstvo iz 1807—1811!^[110]

Iz toga proizlazi, prvo, da tlaka (posebno u Šleziji, o kojoj govori g. *Dierschke*) nipošto nije u naturi plaćana renta ili nasledni zakup, nije odšteta za upotrebu zemlje, nego je — uprkos g. *Patowu* i *Gierkeu* — čista »emanacija lenskog vrhovništva i naslednog podaništva«.

i da bi zbog toga, prema *vlastitim principima* tih velikih državnika, morala biti *ukinuta bez odštete*.

U čemu se sastojala obaveza seljaka? U tome što se on u određene dane u godini ili za određene radove stavljao na raspolaganje vlastelinu. Ali nipošto besplatno; za to je dobijao platu koja je prvobitno bila potpuno jednaka nadnici za slobodan rad. Vlastelinova korist nije se, dakle, sastojala u besplatnom ili samo jeftinijem seljakovom radu, nego u tome što je za uobičajenu platu imao na raspolaganju radnike kad god bi mu zatrebali a da nije bio dužan da ih zapošljava kad mu nisu bili potrebni. Vlastelinova korist nije se sastojala u novčanoj vrednosti prirodne usluge, nego u *prinudi* na prirodnu uslugu; ona se nije sastojala u ekonomskoj šteti, nego u *neslobodi* seljakovoj. I da ta obaveza nije »emanacija lenskog vrhovništva i naslednog podaništva«!

Nema sumnje, po svom prvobitnom karakteru tlaka mora biti ukinuta bez odštete, ako Patow, Gierke i kompanija hoće da inače budu dosledni.

No kako stoji stvar kad razmotrimo njen *sadašnji* karakter?

Tlaka je stolicima ostajala ista, i plata za rabotu takođe je ostajala ista. Ali cene sredstava za život su rasle, a s njima i plata za slobodan rad. Tlaka, koja je u početku za obe strane bila ekonomski jednako korisna, koja je, štaviše, seljaku često pribavljala dobro plaćen rad u dane kad nije imao posla, postepeno je za njega postajala »pravi realni teret«, da govorimo jezikom g. Gierkea, i direktna novčana dobit za milostivog vlastelina. Vlastelinovoj sigurnosti da uvek ima na raspolaganju dovoljan broj radnika pridošla je još lepa svota koju je čario na plati tih radnika. Pomoću doslednog, mnogovekovnog varanja, seljaci su bili zakidani za sve veći deo svoje plate, tako da su na kraju dobijali samo još njenu trećinu ili četvrtinu. Uzmimo da jedan seljački dom ima obavezu davati samo *jednog* radnika 50 dana u godini, a da je nadnica u toku od 300 godina porasla prosečno samo za 2 srebrna groša. Milostivi gospodin je u tom slučaju na tom *jednom* radniku zaradio punih 1000 talira, a na kamatama od 500 talira kroz 300 godina uz 5% — 7500 talira, ukupno 8500 talira na *jednom* radniku. I to prema računu koji ne dostiže ni polovinu stvarnog iznosa!

Šta iz toga sledi? Da ne bi morao seljak vraćati gospodinu, nego milostivi gospodin seljaku, da ne bi morao seljački dom plaćati rentu plemićkom dobru, nego plemićko dobro seljačkom domu.

Ali pruski liberali od 1848. ne rasuđuju tako. Naprotiv, pruska juristička savest izjavljuje da ne mora plemić obešteti seljaka nego seljak plemića za razliku između plate za rabotu i plate za slobodan rad. Upravo *zbog toga* što je milostivi gospodin toliko i toliko vremena varao seljaka za razliku u plati, — upravo *zbog toga* seljak mora da obešteti milostivog gospodina za prevaru. Ali, onome ko ima daće se, a onome ko nema oduzeće se i ono što ima.

Dakle, izračuna se razlika u plati, na godišnji iznos te razlike gleda se kao na zemljišnu rentu i ona u toj formi teče u džep milostivog

gospodina. Ako seljak želi da je otkupi, ona se kapitalizuje sa 4 procenta (čak ne sa 5 procenata) i on plaća taj kapital, što će reći dvadeset petostruki iznos rente. Kao što se vidi, sa seljakom se postupa sasvim trgovački; naše gornje izračunavanje profita koje je imalo plemstvo bilo je, dakle, potpuno osnovano.

Pri tome izlazi da seljaci za $\frac{1}{4}$ jutra loše zemlje moraju platiti često 4 do 5 talira, dok se celo jutro dobre zemlje slobodne od rabote može imati za 3 talira godišnje rente!

Otkup se može izvršiti i ustupanjem komada zemlje jednakog po vrednosti sumi koja ima da se plati. To mogu učiniti, naravno, samo krupniji seljaci. U tom slučaju vlastelin dobiva komad zemlje kao premiju za spretnost i doslednost kojima su on i njegovi preci varali seljake.

To je teorija otkupa. Ona potpuno potvrđuje ono što se dogodilo u svim drugim zemljama u kojima je feudalizam ukidan postepeno, naročito u Engleskoj i Škotskoj, naime da je pretvaranje feudalnog vlasništva u buržoasko vlasništvo i lenskog vrhovništva u kapital svaki put zakidanje neslobodnog u korist feudalca. Neslobodni mora svaki put *otkupiti*, skupo otkupiti slobodu. Buržoaska država postupa po načelu: besplatna je samo smrt.

No teorija otkupa dokazuje još i više.

Naime, nužna posledica tih ogromnih zahteva postavljenih seljacima jeste, kako primećuje poslanik *Dane*, da ovi padaju u ruke zelenošima. Zelenaš je neizbežan pratilac klase *slobodnih* sitnih seljaka, kao što dokazuju Francuska, Falačka i Rajnska provincija. Pruska nauka o otkupu je postigla to da su sitni seljaci starih provincija mogli učestvovati u radostima zelenošskog pritiska još pre nego što su postali slobodni. Pruska vlada je uopšte oduvek umela da ugnjetene klase u isto vreme podvrgne pritisku feudalnih i pritisku modernih buržoaskih odnosa i da tako jaram učini dvostruko težim.

K tome dolazi još jedna tačka na koju poslanik *Dane* takođe upozorava: ogromni troškovi. Oni se penju utoliko više što je komesar, koji je plaćen po vremenu, lenji i neveštiji.

«Grad Lihtenau u Vestfaliji platio je za 12 000 jutara 17 000 talira, a *tima* još nije pokrio troškove (!)»

Sledi praksa otkupa, koja to još više potvrđuje. Ekonomijski komesari, veli g. Dierschke, tj. činovnici koji pripremaju otkup,

»pojavljuju se u trostrukom svojstvu. Prvo kao *instrukciomi* činovnici; kao takvi saslušavaju stranke, utvrđuju činjeničke osnove otkupa i izračunavaju iznos odštete. Pri tome često pristupaju poslu jednostrano, često se ne obaziru na postojeće pravne odnose jer im delimično nedostaje pravnih znanja. Zatim se pojavljuju delimice kao *veštaci* i *svedoci*, procenjujući samostalno vrednost predmeta koji se imaju otkupiti. Na kraju, oni daju svoje *mišljenje* koje je gotovo ravno presudi,

jer se generalna komisija po pravilu mora oslanjati na njihove poglede zasnovane na poznavanju lokalnih prilika.

Najzad, ekonomijski komesari ne uživaju poverenje seljaka jer često oštećuju stranke time što ove moraju satima čekati dok se oni za stolom vlastelina¹ (koji je i sam stranka) «časte, čime naročito izazivaju nepoverenje stranaka prema sebi. Kad konačno Dreschgärtneri⁽²⁵⁷⁾ posie tročasovnog čekanja dobiju dozvolu da udu, na njih ekonomijski komesari često galame, a njihove prigovore osorno odbijaju. Ja mogu ovde govoriti iz vlastitog iskustva, jer sam pri otkupima kao pravosudni komesar pomagao seljačkim interesentima. Dakle, diktatorska vlast ekonomijskih komesara mora biti odstranjena. Spajanje triju svojstava — instruenta, svedoka i sudije u jednom licu — takode se ne da opravdati.»

Poslanik *Moritz* brani ekonomijske komesare. Gospodin *Dierschke* odgovara: Mogu da kažem da među njima ima vrlo mnogo takvih koji zapostavljaju interese seljaka; ja sam čak nekolicinu prijavio da bi se povela istraga i mogu, ako se to traži, podneti dokaze o tome.

Ministar *Gierke* opet istupa, naravno kao branilac staropruskog sistema i institucija koje su iz njega proizašle. Naravno, ekonomijski komesari moraju opet biti i hvaljeni:

«No moram ostaviti Skupštini da presudi je li opravdano da se tribina iskorištava za takve potpuno neosnovane prekore, lišene svakog dokaza!»

A g. *Dierschke* nudi dokaze!

Ali pošto se njegova ekscelencija *Gierke* očigledno pridržava mišljenja da se notorne činjenice mogu oboriti ministarskim tvrdnjama, mi ćemo prvom prilikom podneti nekoliko «dokaza» o tome da g. *Dierschke* ne samo da nije nimalo preterao nego čak da je nedovoljno oštro osudio postupak ekonomijskih komesara.

Toliko je rečeno u debati. Podneseni amandmani bili su tako mnogobrojni da je izveštaj zajedno s njima morao biti vraćen centralnoj komisiji. Na definitivnu odluku Skupštine treba, dakle, još čekati.

Među tim amandmanima nalazi se amandman g. *Moritza* u kojem se obraća pažnja na jednu dalju okrepljujuću meru stare vlade. On predlaže da se sve rasprave o dažbinama za meljavu obustave.

Naime, kad je godine 1810. bilo odlučeno da se ukinu banaliteti¹, imenovana je u isto vreme komisija, da bi obeštetila mlinare zato što su izloženi slobodnoj konkurenciji. Već je to bila besmislena odluka. Zar su cehovski majstori bili obeštećeni za ukidanje svojih privilegija? Ali stvar ima svoje posebne razloge. Mlinovi su plaćali vanredne dažbine za uživanje banaliteta, a umesto da se banaliteti jednostavno ukinu, njima je dana odšteta, a dažbine su zadržane. Forma je besmislena, ali stvar zadržava bar *privid* prava.

¹ *Banalitet* (Zwangs- und Bannrecht) — pravo feudalca da svoje podložnike (kmetove) obaveže da se, uz određenu naknadu, služe njegovim mlinom, njegovim pekarnicama, muljačama itd.

Međutim, u provincijama koje su pridošle posle 1815. dažbine za meljavu su zadržane, banaliteti ukinuti, a ipak nije data nikakva *odšteta*. To je staropruska jednakost pred zakonom. Doduše, Zakon o zanatima ukida sve zanatske dažbine, ali po Uredbi o zanatima od 1845. i po Zakonu o odšteti sve dažbine za mlevenje smatraju se u dubioznim slučajevima kao *zemljišne*, a ne kao zanatske dažbine. Iz te zbrke i tih povreda prava proizašli su bezbrojni procesi, sudovi su u svojim presudama protivrečili jedan drugom, sam vrhovni sud je donosio sasvim protivrečne presude. Što je bivša zakonodavna vlast smatrala »zemljišnim dažbinama«, vidi se iz slučaja koji citira g. Moritz: Jedan mlin u Saksoniji, kome pored mlinskih zgrada pripada samo još vodena snaga, ali ne i zemljište, opterećen je »zemljišnom dažbinom« od četiri *vispela*¹ žita!

Doista, neka kaže šta ko hoće, ali Pruska je oduvek bila država kojom se najmudrije, najpravednije, najbolje upravljalo!

Naslov originala:

Debatte über die bisherige Ablösungsgesetzgebung

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 67
od 6 avgusta 1848]

¹ Wispel — do 1872. mera za žito u Nemačkoj.

[Karl Marx]

»Uzor-država« Belgija

***Keln*, 6. avgusta. Bacimo konačno opet jedan pogled na Belgiju, na našu konstitucionalnu »uzor-državu«, na monarhijski Eldorado s najširoom *demokratskom* osnovom, na visoku školu berlinskih političara i ponos lista »*Kölnische Zeitung*«.

Najpre ćemo razmotriti ekonomske prilike, za koje mnogohvaljeno političko uređenje tvori samo pozlaćeni okvir.

Belgijski »*Le Moniteur*«^[258] — Belgija ima svoj »*Le Moniteur*« — daje sledeće informacije o najvećem Leopoldovom vazalu, *pauperizmu*:

U provinciji	<i>Luksemburg</i>	dobija	potporu	l stanovnik na 69,	
„	„	<i>Namur</i>	„	„	17,
„	„	<i>Antwerpen</i>	„	„	16,
„	„	<i>Lijež</i>	„	„	7,
„	„	<i>Limburg</i>	„	„	7,
„	„	<i>Eno</i>	„	„	6,
„	„	<i>Istočna Flandrija</i>	„	„	5,
„	„	<i>Brabant</i>	„	„	4,
„	„	<i>Zapadna Flandrija</i>	„	„	3.

Taj porast pauperizma nužno povlači za sobom dalji porast pauperizma. Sva lica koja stoje na tlu neke samostalne egzistencije gube zbog poreza za potpore, kojim ih opterećuju sugradani-pauperi, građansku ravnotežu pa i oni padaju u provaliju službene dobrotvornosti. Pauperizam proizvodi s uvećanom brzinom pauperizam. A u istoj meri u kojoj raste pauperizam raste *zločin* i demorališe se sam izvor života nacije, *omladina*.

Godine 1845, 1846. i 1847. pružaju u tom pogledu žalosne dokaze.^[259]

Broj dečaka i devojčica ispod 18 godina koji su se nalazili u sudskom zatvoru:

	1845	1846	1847
Dečaci	2146	4607	7283
Devojčice	429	1279	2069
Svega:	2575	5886	9352
Ukupno:	17 813		

Dakle, od 1845. broj maloletnih prestupnika *ispod* 18 godina bio je svake godine otprilike dvostruko veći. Po toj proporciji, Belgija bi godine 1850. imala 74 816 maloletnih prestupnika, a 1855: 2 393 312, tj. više nego što ima omladine ispod 18 godina i više od polovine svog stanovništva. Godine 1856. u zatvoru bi sedela čitava Belgija, uključivši i nerodenu decu. Može li monarhija želeti *širu* demokratsku bazu? U zatvoru vlada — *jednakost*.

Rutineri političke ekonomije uzalud su primenjivali obe svoje Morissonove pilule¹ — slobodnu trgovinu s jedne strane, a zaštitnu carinu s druge. Pauperizam u Flandriji rođen je pod sistemom slobodne trgovine, izrastao je i ojačao pod zaštitnim carinama uperenim protiv stranog lanenog platna i lanenog prediva.

Dok tako pauperizam i zločin među proletarijatom rastu, pre-sahnjuju izvori dohotka buržoazije, kao što dokazuje nedavno objavljena uporedna tabela belgijske spoljne trgovine u toku prvog polugoda 1846, 1847. i 1848. godine.

S izuzetkom fabrika oružja i čavala, kojima su prilike izuzetno išle u prilog, fabrikâ sukna, koje održavaju svoju staru slavu, i fabrikacije cinka, koja je u poređenju s ukupnom proizvodnjom beznačajna, sva belgijska industrija se nalazi u stanju opadanja ili stagnacije.

S malim izuzecima, opaža se znatno smanjenje *izvoza* produkata belgijskih rudnika i metalnih izrađevina.

Navešćemo nekoliko primera:

	1. polugode 1847	1. polugode 1848
<i>Ugalj</i> (u tonama)	869 000	549 000
<i>Liveno železo</i>	56 000	35 000
<i>Roba od livenog železa</i>	463	172
<i>Železo, železne šine</i>	3 489	13
<i>Obradeno kovano železo</i>	556	434
<i>Brave</i>	3 210	3 618
Ukupna suma:	932 718	588 237

¹ Morrison's pills; tada poznato sredstvo za čišćenje.

Ukupno smanjenje izvoza kod ta tri artikla iznosi, dakle, za prvo polugode 1848: 344 481 tonu, nešto više od 1/3.

Pređimo na lanenu industriju.

	1. polugode 1846	1. polugode 1847	1. polugode 1848
Laneno predivo	1 017 000	623 000	306 000
Lanene tkanine	1 483 000	1 230 000	681 000
Ukupna suma:	2 500 000	1 853 000	987 000

Smanjenje u 1. polugodu 1847. upoređeno sa 1. polugodom 1846. iznosilo je 657 000 kg, smanjenje u 1848. upoređeno sa 1846. iznosi 1 613 000 kg ili 64 procenta.^[260]

Izvoz knjiga, kristala i prozorskog stakla strahovito je pao; isto tako pao je izvoz sirovog i češljanog lana, kućine, kore od drveta, duvanskih prerađevina.

Pauperizam koji proždire sve oko sebe, nečuvno širenje zločina kod omladine i sistematsko opadanje belgijske industrije sačinjavaju materijalnu osnovu ovakvih konstitucionalnih milina: vladin list »L' Indépendance« ima, kao što neumorno objavljuje, više od 4000 pretplatnika. Sedi *Mellinet*, jedini general koji je spasio belgijsku čast, sedi u kućnom pritvoru i pojaviće se za nekoliko dana pred porotnim sudom u Antverpenu.¹ Gentski advokat *Rolin*, koji u interesu oranske dinastije konspirira protiv Leopolda i u interesu Leopolda Koburškog protiv svojih budućih saveznika, belgijskih liberala, — dvostruki apostat *Rolin* dobio je portfelj javnih radova. Bivši trgovac raznom starudijom, *fransquillon*,² baron i ministar vojni *Cha-a-azal* maše svojom sabljotinom i spasava evropsku ravnotežu. »L' Observateur« je povećao program septembarske proslave^[261] novom zabavom, povorkom — *Ommeganck General*³ — u čast *Doudoua* iz *Monsa*, *Houplala* iz *Antverpena* i *Mannequin Pisse-a*⁴ iz *Brisela*. »L' Observateur«, list velikog *Verhaegena*, piše o tome s najvećom ozbiljnošću. Najzad, patnje Belgije sasvim su prevaziđene time što se ona uzdigla do toga da postane visoka škola za berlinske *Montesquieu-e* — za jednog *Stuppa*, *Grimma*, *Hansemana*, *Baumstarka* i — što izaziva divljenje lista »Kölnische Zeitung«. Srećna Belgija!

Naslov originala:

Der »Musterstaat« Belgien

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 68
od 7. avgusta 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 324-326 — ² *franskijonima* su u Belgiji nazivali pristalice svega što je francusko — ³ naročito svečana povorka — ⁴ poznate figure na spomenicima u tim gradovima.

[Friedrich Engels]

Debata o Poljskoj u Frankfurtu

****Keln, 7. avgusta.** Frankfurtska skupština⁽⁷⁾, u kojoj debate čak ni u najzbuđljivijim trenucima nisu nikad gubile karakter prave nemačke dobrodušnosti, najzad se trgla pri pretresanju poznanjskog pitanja. Tu gde su joj pruski šrapneli i poslušne odluke Bundestaga utrli put, morala je da donese presudnu odluku; tu nije bio moguć nikakav kompromis; ona je morala spasti čast Nemačke ili je još jedanput ukaljati. Skupština je postupila kao što smo očekivali; ona je sankcionisala sedam podela Poljske⁽⁵⁴⁾, ona je sramotu od 1772, 1794. i 1815. svalila s pleća nemačkih vladara na svoja vlastita pleća.

I ne samo to! Frankfurtska skupština proglasila je sedam podela Poljske za isto toliko dobročinstava učinjenih Poljskoj. Zar nije nasilno prodiranje jevrejsko-germanske rase uzdiglo Poljsku na takvu visinu kulture, na takav stepen nauke koji ta zemlja nije pre ni naslućivala? Zaslepljeni, nezahvalni Poljaci! Da vas nisu podelili, vi biste sami morali izmoliti od Frankfurtske skupštine milost da budete podeljeni!

Župnik Bonavita Blank u samostanu Paradies kod Šafhauzena navikavao je svrake i čvorke da odleću i doleću. On bi im odrezao donju polovinu kljuna da ne mogu sami tražiti hranu već da je mogu primati samo iz njegovih ruku. Filistri koji su izdaleka gledali kako ptice sleću na ramena velečasnog i kako s njim prisno saobračaju, divili su se njegovoj visokoj kulturi i nauci. — Ptice su ga, veli njegov biograf, *volele kao svog dobročinitelja.*⁽²⁶²⁾

A okovani, osakaćeni, žigosani Poljaci neće da vole svoje pruske dobročinitelje!

Mi ne možemo bolje da opišemo dobročinstva koja su Prusi učinili Poljacima nego analizirajući izveštaj komisije za međunarodno pravo koji je potekao iz pera učenog istoriografa g. *Stenzela*, izveštaj čiji tekst služi kao osnova debate.⁽²⁶³⁾

Izveštaj najpre govori, sasvim u stilu najobičnijih diplomatskih dokumenata, o postanku Velikog Vojvodstva Poznanjskog 1815. godine »prisajedinjavanjem« i »spajanjem«. Zatim se nabrajaju obećanja koja je u isto vreme Friedrich Wilhelm III dao Poznanjcima: očuvanje nacio-

nalnosti, jezika i religije, postavljenje domorodnog namesnika, njihovo podvođenje pod čuveni pruski ustav.^[264]

Poznato je šta je od tih obećanja ispunjeno. Sloboda saobraćanja između tri dela Poljske, na koju je Bečki kongres^[265] utoliko mirnije mogao dati pristanak ukoliko je bila neizvodljivija, nije, naravno, nikad sprovedena u život.

Zatim dolazi brojni odnos stanovništva. Gospodin Stenzel izračunava da je 1843. u Velikom Vojvodstvu bilo 790 000 Poljaka, 420 000 Nemaca i gotovo 80 000 Jevreja, u svemu gotovo 1 300 000 stanovnika.

Tvrđnji g. Stenzela stoje nasuprot tvrdnje Poljaka, između ostalih nadbiskupa Przyłuskog^[185], prema kojima je u Poznanju živelo daleko više od 800 000 Poljaka, a po odbitku Jevreja, činovnika i vojnika, jedva 250 000 Nemaca.

No ostanimo pri tvrđnji g. Stenzela. Ona je potpuno dovoljna za naše svrhe. Da ne bismo dalje debatovali, uzmimo da u Poznanju živi 420 000 Nemaca. Ko su ti Nemci čiji se broj s uračunavanjem Jevreja penje na pola miliona?

Sloveni su pretežno zemljoradnički narod, malo vešt u gradskim zanatima kakvi su dosad bili mogući u slovenskim zemljama. Trgovinski promet na svom prvom, najsirovijem stepenu, dok je još bio ograničen na sitnu razmenu, bio je prepušten *Jevrejima*-torbarima. Kad je kultura porasla i stanovništvo se uvećalo, kad se osetila potreba za gradskim zanatima i gradskom koncentracijom, pošli su u slovenske zemlje *Nemci*. Nemci, koji su uopšte svoj najveći procvat dostigli u sitnom građanstvu srednjovekovnih carskih gradova, u tromoj, karavanskoj unutrašnjoj trgovini i ograničenoj pomorskoj trgovini, u cehovskom zanatstvu 14. i 15. veka, — Nemci su dokazali svoj poziv da budu palančani^[9] svetske istorije upravo time što do današnjeg dana čine jezgro sitne buržoazije u čitavoj istočnoj i severnoj Evropi, pa čak i u Americi. U Petrogradu, Moskvi, Varšavi i Krakovu, u Stokholmu i Kopenhagenu, u Pešti, Odesi i Jašiju, u Njujorku i Filadelfiji zanatlije, kramari i sitni posrednici su velikim, često najvećim delom Nemci ili su nemačkog porekla. U svim tim gradovima ima gradskih kvartova u kojima se govori samo nemački; pojedini gradovi, kao Pešta, gotovo su sasvim nemački.

Ta nemačka imigracija vršila se, naročito u slovenske zemlje, gotovo neprekidno od 12. i 13. veka. Osim toga, od reformacije naovamo bile su, usled progona verskih sekta, s vremena na vreme terane čitave mase Nemaca u Poljsku, gde su primane raširenih ruku. U drugim slovenskim zemljama, u Češkoj, Moravskoj itd., slovensko stanovništvo je usled osvajačkih ratova Nemaca bilo desetkovano, a nemačko stanovništvo invazijom uvećano.

Stanje stvari je upravo u Poljskoj najjasnije. Nemačke čifte, koje tamo žive već stolicima, odavna se ne pribrajaju Nemačkoj, kao ni Nemci u Severnoj Americi, kao ni »francuska kolonija« u Berlinu ili 15 000 Francuza u Montevideu Francuskoj. Oni su, koliko je to u doba

decentralizacije 17. i 18. veka bilo moguće, postali Poljaci, Poljaci koji govore nemački, i već su se davno sasvim odrekli svake veze s maticom zemljom.

Ali oni su u Poljsku doneli kulturu, obrazovanost i nauku, trgovinu i zanatstvo! — Stvarno, oni su doneli sitnu trgovinu i cehovske zanate; svojom potrošnjom i ograničenim prometom koji su stvorili, oni su unekoliko podigli proizvodnju. O velikoj obrazovanosti i nauci nije se do 1772. još mnogo čulo u celoj Poljskoj, a otada ni u austrijskoj i ruskoj Poljskoj; o pruskoj Poljskoj još ćemo govoriti podrobnije. No zato su Nemci u Poljskoj sprečili stvaranje poljskih gradova s poljskom buržoazijom; svojim posebnim jezikom, svojim odvajanjem od poljskog stanovništva, hiljadama svojih različitih privilegija i gradskih ustrojstava oni su otežali centralizaciju, najsnažnije političko sredstvo za brzi razvoj neke zemlje. Gotovo svaki grad je imao svoje vlastito pravo, štaviše — u mešovitim gradovima postojalo je i često još postoji različito pravo za Nemce, za Poljake i za Jevreje. Poljski Nemci ostali su na najnižem stepenu industrije; niti su skupili krupne kapitale, niti su umeli da usvoje krupnu industriju, niti su ovladali raširenim trgovinskim vezama. Da bi se industrija mogla ukoreniti u Poljskoj, trebalo je najpre da u Varšavu dođe Englez Cockerill. Sitna trgovina, zanatstvo i u najboljem slučaju trgovina žitom i manufaktura (tkaštvo itd.) u najograničenijoj meri — to je bila sva delatnost poljskih Nemaca. A pri nabranjanju zasluga poljskih Nemaca ne sme se zaboraviti ni to da su oni importirali u Poljsku nemačko filistarstvo, nemačku čiftnsku ograničenost, da u sebi ujedinjuju loše osobine obe nacije bez njihovih dobrih osobina.

Gospodin Stenzel pokušava da pobudi simpatije Nemaca za poljske Nemce:

»Kad su kraljevi . . . naročito u 17. veku postajali sve nemoćniji te više nisu mogli štiti ni domorodne poljske seljake od najžešćeg ugnjetavanja kome ih je podvrglo plemstvo, tada su propadali i nemačka sela i gradovi, od kojih su mnogi prešli u posed plemstva. Samo su veći kraljevski gradovi spasili deo svojih starih sloboda« (čitaj: privilegija).

Misli li možda g. Stenzel da je trebalo da Poljaci bolje štite (uostalom, takode »domorodne«) »Nemce« (čitaj: poljske Nemce) nego same sebe? Pa valjda se samo po sebi razume da stranci koji su se uselili u neku zemlju ne mogu zahtevati ništa više nego da sa starosedecima dele dobro i zlo!

Predimo sad na dobročinstva za koja Poljaci treba da zahvale specijalno pruskoj vladi.

Godine 1772. Friedrich II je prigrabio necki okrug¹, a iduće godine prokopan je bromberški kanal kojim je uspostavljena unutrašnja plovidba između Odre i Visle.

¹ od imena reke Nece (Netze; poljski naziv: Notec)

«Krajevi oko kojih su se stolicima sporile Poljska i Pomeranija i koji su usled bezbrojnih pustošenja i velikih močvara ostali većinom pusti, bili su sad obrađeni i naseljeni mnogobrojnim kolonistima.»

Prva podela Poljske nije, dakle, bila otimačina. Friedrich II do-mogao se samo oblasti koja je »stolicima bila sporna«. Ali otkad već nije postojala samostalna Pomeranija koja bi tu oblast *mogla* osporavati? Koliko ima stolecia da ona Poljacima stvarno nije više bila osporavana? I šta će uopšte ta zastarela i zardala teorija »osporavanja« i »pretenzija«, koja je u 17. i 18. veku mogla sakriti golotinju trgovinskih interesa i interesa teritorijalnih zaokružavanja, šta će ona godine 1848. kad je svakom istorijskom pravu i nepravu podbiveno tle ispod nogu?

Uostalom, g. Stenzel bi morao imati na umu da je po toj ropo-tarničkoj doktrini rajnska granica između Francuske i Nemačke »već hiljadama godina sporna«, i da bi Poljaci mogli istaći pretenzije na sizerenitet nad provincijom Pruskom, pa čak i nad Pomeranijom!

Ukratko rečeno, necki okrug je postao pruski i tako više nije bio »sporan«. Friedrich II ga je kolonizovao Nemcima, i tako su nastala »mečka braća«, toliko proslavljena u vezi s poznanim pitanjem. Germanizacija putem države počinje s godinom 1773.

«Jevreji u Velikom Vojvodstvu su *prema svim verodostojnim podacima* gotovo bez izuzetka Nemci i *hoće* to da budu ... Verska trpeljivost koja je pre vladala u Poljskoj i mnoge osobine koje Poljaci nisu imali stvorile su u toku vekova Jevrejima u Poljskoj dubokosežan« (naime u poljsku kesu) »delokrug. Oni obično znaju oba jezika, iako u krugu porodice, kao i njihova deca od rane mladosti, govore *nemački*».

Neočekivane simpatije i priznanje na koje su poljski Jevreji u poslednje vreme naišli u Nemačkoj dobili su ovde svoj službeni izraz. Ozloglašeni svuda dokle dopire uticaj Lajpciškog sajma kao najsavršeniji izraz čiftarenja, tvrdičluka i prljavštine, oni su odjednom postali nemačka braća; poštenjačina nemački Michel¹ privija ih uz suze radosnice na svoje grudi, a g. Stenzel pretenduje na njih u ime nemačke nacije kao na Nemce koji i *hoće* da budu Nemci.

A zašto da poljski Jevreji ne budu pravi Nemci? Zar oni ne govore »u krugu porodice, kao i njihova deca od rane mladosti, *nemački*? I još kakav *nemački* jezik!

Uostalom, skrećemo pažnju g. Stenzelu da on na taj način može pretendovati na celu Evropu i na pola Amerike, pa čak i na deo Azije. Nemački jezik je, kao što je poznato, svetski jezik Jevreja. U Njujorku kao i u Carigradu, u Petrogradu kao i u Parizu »Jevreji govore u krugu porodice, kao i njihova deca od rane mladosti, *nemački*«, i to delom još klasičniji *nemački* jezik nego što ga govore »plemenski srodni« im saveznici necke braće, poznanski Jevreji.

¹ Tipično ime u srednjoj Nemačkoj.

Izveštaj dalje prikazuje odnose među nacionalnostima što može neodređenije i što može povoljnije za tobožnju polovinu miliona Nemaca koja se sastoji od poljskih Nemaca, necke braće i Jevreja. Seljački zemljoposed Nemaca je navodno veći od zemljišnog poseda poljskih seljaka (videćemo zašto je to tako). Počevši od prve podele Poljske mržnja među Poljacima i Nemcima, naročito Prusima, dostigla je, veli, krajnje granice.

«Prvenstveno je Pruska uvođenjem svojih naročito čvrsto regulisanih državnih i administrativnih raspoložbi» (lepog li jezika!) «i njihovom strogom primenom na najosetljiviji način narušavala stare običaje i tradicionalne institucije Poljaka.»

Koliko su »čvrsto regulisane« i »strogo primenjivane« mere slavne pruske birokratije »narušavale« ne samo stare običaje i tradicionalne institucije nego i *čitav društveni život*, industrijsku i poljodelsku proizvodnju, trgovinu, rudarstvo, ukratko sve društvene odnose bez izuzetka, o tome mogu da pričaju čudesne stvari ne samo Poljaci nego i ostali stanovnici Pruske, a naročito možemo da ih pričamo mi Porajnci. Ali g. Stenzel i ne govori ovde o birokratiji iz 1807—1848, nego o onoj iz 1772—1806, o činovnicima onog pravog zadržtog prustva čije su prostota, podmitljivost, gramzivost i brutalnost tako sjajno izašle na videlo u izdajstvima od 1806. Ti činovnici su tobože štitili poljske seljake od plemstva, a požnjeli crnu nezahvalnost; razume se da su ti činovnici morali osetiti »da ništa, čak ni davanje i nametanje dobra, ne može biti odšteta za gubitak nacionalne samostalnosti«.

I mi poznajemo način na koji su pruski činovnici još u poslednje vreme bili navikli da »sve daju i nameću«. Gde je taj Porajnac koji nije imao posla sa sveže uvezenim staropruskim činovnicima, koji nije imao prilike da se divi tom neuporedivom, uobraženom sveznalaštvu, tom bezobraznom mešanju u razgovor, tom spoju ograničenosti i nepogrešivosti, toj apodiktičkoj grubosti! Kod nas su, dakako, gospoda staroprusi većinom brzo izgladili svoje najostrije uglove; oni nisu imali na raspolaganju necku braću, ni tajno suđenje, ni prusko pravo^[167], ni batine, i mnogi od njih umro je od jada što kod nas svega toga nije bilo. A kako li su tek gazdovali u Poljskoj, gde su mogli batinati po miloj volji i pribegavati tajnom suđenju, nije potrebno da nam iko to opisuje.

Ukratko rečeno, pruski despotizam je umeo toliko da omili da se »već posle bitke kod Jene mržnja Poljaka ispoljila u opštem ustanku i isterivanju pruskih činovnika«. Time je gazdovanju činovnika za neko vreme bio učinjen kraj.

Ali 1815. ono se vratilo u nešto izmenjenom obliku. »Reformisano«, »obrazovano«, »nepodmitljivo«, »najbolje« činovništvo okušalo je svoju sreću s tim tvrdoglavim Poljacima.

»A ni utemeljenjem Velikog Vojvodstva Poznanjskog nije se mogla uspostaviti sloga jer ... pruski kralj tada nikako nije mogao pristati na to da jednu svoju provinciju organizuje sasvim samostalno i da od svoje države učini nekakvu saveznu državu.«

Dakle, po g. Stenzelu, pruski kralj »nije nikako mogao pristati na to« da održi svoja vlastita obećanja i da poštuje Bečke ugovore!!^[266]

»Kad su 1830. simpatije poljskog plemstva za ustanak u Varšavi^[247] izazvale zabrinutost te se otada počelo planski na tome raditi da se preduzimanjem većeg broja mera (!), naime kupovanjem, drobljenjem i podelom poljskih plemićkih imanja među Nemce, u prvom redu malo-pomalo sasvim odstrani poljsko plemstvo, poraslo je ogorčenje tog plemstva protiv Pruske.«

»Preduzimanjem većeg broja mera!« Zabranom da se na dražbu stavljene zemljišne parcele prodaju Poljacima i drugim takvim merama koje g. Stenzel pokriva koprenom ljubavi.

Šta bi rekli Porajnci da je kod nas pruska vlada isto tako zabranila da se sudski prodavane zemljišne parcele prodaju Porajncima! Izlika za to moglo se naći dovoljno: da se stopi stanovništvo starih i novih provincija; da se na domoroce starih provincija protegnu blagodati parcelacije i rajnskog zakonodavstva; da se Porajnci navedu na to da imigracijom odomaće svoju industriju i u starim provincijama itd. Dovoljno razloga da i nas usreće pruskim »kolonistima«! Kako bismo mi gledali na stanovništvo koje bi, uz isključenje konkurencije, kupovalo našu zemlju budzašto, a koje bi pri tome još pomagala i država; stanovništvo koje bi nam natovarili izričito u svrhu da kod nas odomaći bljutavo oduševljavanje geslom: »S Bogom za kralja i otadžbinu«^[267]

A mi smo ipak još Nemci i govorimo istim jezikom kojim govore i stare provincije. A u Poznanju su ti kolonisti sistematski, s neumoljivom regularnošću slani na državna dobra, u šume, na parcelisana poljska plemićka dobra da starosedeoce Poljake i njihov jezik potisnu s njihove vlastite zemlje i stvore pravu prusku provinciju koja bi u crno-belom fanatizmu nadmašila i Pomeraniju.

A da pruski seljaci u Poljskoj ne bi ostali bez prirodnih pretpostavljenih, za njima je poslan cvet pruskog plemstva, kao što je *Tresckow* ili *Lüttichau*, koji su tamo takode kupovali plemićka dobra budzašto i zajmovima dobijenim od države. Štaviše, posle poljskog ustanka od 1846^[46] formiralo se u Berlinu čitavo akcionarsko društvo, pod milostivim pokroviteljstvom visokih, najviših i još viših ličnosti, sa ciljem da kupuje poljska dobra za nemačke plemiće. Gladnice iz redova brandenburškog i pomeranskog plemstva predvidele su da će proces protiv poljskih ustanika upropastiti veliki broj poljskih vlasnika plemićkih dobara, da će se njihova dobra uskoro prodati u bescenje. Kakav neočekivan šičar za mnogog ukermarčkog don Ranuda koji grca u dugovima! Lepo plemićko dobro gotovo badava, poljski seljaci

za batinanje i pored svega još zasluga što si zadužio kralja i otadžbinu — kakva sjajna perspektiva!

Tako je nastala treća nemačka migracija u Poljsku: pruski seljaci i prusko plemstvo koji su se ugnezdili svuda u Poznanju i koji su, uz pomoć vlade, došli onamo s otvorenom namerom ne da germanizuju, nego da *pomeranizuju*. Ako su nemački građani u Poljskoj imali izvinjenje da su nešto malo doprineli podizanju trgovine, ako su se »necka braća« mogla podičiti da su isušila nekoliko močvara, ovoj poslednjoj pruskoj invaziji nedostajala je svaka isprika. Čak ni parcelisanje nisu uveli dosledno; prusko plemstvo išlo je u stopu za pruskim seljacima.

****Keln**, 11. avgusta. U prvom članku ispitati smo »istorijsku podlogu« Stenzelovog izveštaja ukoliko se on bavi položajem Poznanja pre revolucije. Danas prelazimo na Stenzelovu istoriju revolucije i kontrarevolucije u Poznanju.

»Nemački narod, uvek pun saučešća za svakog nesrećnika« (dotle dok to saučešće ništa ne staje), »sve vreme je duboko osećao veliku nepravdu koju su njegovi vladari vršili protiv Poljaka.«

Dakako, »duboko osećao« u tihom nemačkom srcu u kome osećanja leže tako »duboko« da nikad ne izbiju u delima! Dakako, saučešće u obliku izvesne milostinje iz 1831, u obliku banketa i poljskih balova, dok se radilo o tome da se za Poljake pleše, pije šampanjac i peva »Jošte Poljska nij' propala!«^[268] Ali zaista učiniti nešto ozbiljno, zaista jedanput podneti neku žrtvu — gde su to Nemci ikad učinili!

»Nemci su iskreno pružili bratsku ruku da bi okajali ono što su njihovi vladari ranije zgrešili.«

Dakako, kad bi ganutljive fraze i tromo preklapanje mogli nešto »okajati«, tada nijedan narod ne bi pred istorijom bio tako čist kao Nemci.

»Ali u istom trenutku kad su Poljaci prihvatili« (naime pruženu im bratsku ruku), »interesi i ciljevi obeju nacija već su se opet razdvojili. Poljaci su mislili samo na uspostavljanje svoje stare države, bar u granicama pre prve podele u 1772.«

Doista, samo je besmisleni, pusti, nebulozni entuzijazam, koji je odvajkada bio glavni ures nemačkog nacionalnog karaktera, mogao dovesti do toga da su Nemci bili iznenađeni zahtevom Poljaka! Nemci su hteli »okajati« nepravdu učinjenu Poljskoj. Čime je počela ta nepravda? Da ne govorimo o ranijim izdajstvima, počela je prvom delom 1772. Kako se to moglo »okajati«? Samo tako da se uspostavi status quo iz vremena *pre* 1772, ili u najmanju ruku tako da *Nemci* vrata Poljacima ono što su im posle 1772. oteli. Ali interes Nemaca se tome protivio? Dobro, ako govorimo o interesima, onda više ne može

da bude govora o sentimentalnostima radi »okajanja« itd., govorite onda jezikom hladne, bezosećajne prakse i poštedite nas nazdravičarskih fraza i velikodušnih osećanja.

Uostalom, prvo, Poljaci nisu nipošto »mislili samo« na uspostavljanje Poljske od 1772. Na što su Poljaci »mislili«, to nas se uopšte malo tiče. Oni su za prvo vreme *zahtevali* samo reorganizaciju celog Poznania, a govorili su o daljim eventualnostima samo za slučaj nemačko-poljskog rata protiv Rusije.

Drugo, »interesi i ciljevi obeju nacija već su se opet razdvojili« samo utoliko ukoliko su »interesi i ciljevi« revolucionisane Nemačke u pogledu međunarodnih odnosa ostali sasvim isti kao oni stare, apsolutističke Nemačke. Ako je »interes i cilj Nemačke« da po svaku cenu održi savez s Rusijom ili bar mir s Rusijom, onda, dakako, u Poljskoj mora sve ostati po starom. No kasnije ćemo videti do kog stepena su *stvarni* interesi Nemačke istovetni s interesima Poljske.

Zatim dolazi dugačak, zbrkan pasus u kome g. Stenzel, u neprilici, opširno priča o tome kako su poljski Nemci bili u pravu što su, dođuše, hteli pravdu za Poljsku, ali što su u isto vreme hteli ostati Prusi i Nemci. Što ovo »doduše« isključuje »ali« i što »ali« isključuje »doduše«, to se, naravno, g. Stenzela ništa ne tiče.

Na to se nadovezuje isto tako dugačko i zbrkano izlaganje istorije u kojem g. Stenzel nastoji dokazati u pojedinostima da je pri »razdvojenim interesima i ciljevima obeju nacija« i usled toga pri sve jačem međusobnom ogorčenju krvavi sukob bio *neizbežan*. Nemci su se čvrsto držali »nacionalnog« interesa, a Poljaci čisto »teritorijalnog«. To jest, Nemci su zahtevali podelu Velikog Vojvodstva po nacionalnostima, a Poljaci su hteli celu svoju staru oblast za sebe.

To opet nije istina. Poljaci su zahtevali reorganizaciju, ali su u isti mah izjavljivali da su potpuno sporazumni s ustupanjem mešovitih graničnih područja gde je većina nemačka i *hoće* da bude pripojena Nemačkoj. Samo, ne bi trebalo ljude činiti Nemcima ili Poljacima po nahodanju pruskih *činovnika*, nego po njihovoj *vlastitoj* volji.

Willisenova misija, nastavlja g. Stenzel, morala je, naravno, pretrpeti neuspeh zbog (izmišljenog, nigde nepostojećeg) protivljenja Poljaka da ustupe pretežno nemačka područja. Gospodin Stenzel je imao na uvid izjave Willisena o Poljacima i Poljaka o Willisenu. Te *štampane* izjave dokazuju suprotno. Ali tako biva kad si, kako kaže g. Stenzel, »čovjek koji se mnogo godina bavi istorijom i koji smatra svojom dužnošću« da ne kaže ništa neistinito i da ništa istinito ne tajni!

S istom istinoljubivošću koja ne tajni ništa istinito g. Stenzel lako prelazi preko kanibalizma izvršenog u Poznaniu, preko sramnog i verolomnog kršenja Jaroslavečke^[269] konvencije, preko pokolja u Tše-mešnu, Miloslavu i Vžešni¹, preko pustošećeg bešnjenja soldateske

¹ poljski nazivi: Trzemeszno, Miłostaw, Września

dostojne tridesetogodišnjeg rata, ne rekavši o tome ni jednog jedinog slova.^[270]

Gospodin Stenzel prelazi sad na četiri nove podele Poljske koje je izvršila pruska vlada. Najpre je otrgnut necki okrug zajedno sa još četiri okruga (14. aprila); tome su dodani još neki delovi drugih okruga, i cela ta oblast sa stanovništvom od ukupno 593 390 duša primljena u Nemački Savez (22. aprila). Zatim su oduzeti grad i tvrđava Poznanj zajedno s ostatkom leve obale Varte — opet 273 500 duša, dakle ukupno *više no dvaput* toliko koliki je, i to čak po *pruskim* podacima, broj Nemaca koji žive u celom Poznanju. To se dogodilo na osnovu kraljevog ukaza od 26. aprila, a već 2. maja usledilo je primanje u Nemački Savez. Gospodin Stenzel cvili sad pred Skupštinom kako je preko potrebno da Poznanj ostane u nemačkim rukama, Poznanj, ta važna i moćna tvrđava u kojoj živi više od 20 000 Nemaca (od kojih su većina poljski Jevreji), kojima pripadaju 2/3 čitavog zemljišnog poseda itd. Da Poznanj leži usred čisto poljske zemlje, da je bio nasilno germanizovan i da poljski Jevreji nisu Nemci, to je sasvim svedjedno ljudima koji »nikad ne saopštavaju neistinito i nikad ne taje istinito«, za istoričare kalibra g. Stenzela!

Ukratko rečeno, iz vojnih razloga Poznanj se nije smeo dati iz ruku. Kao da se ta tvrđava, koja je, po Willisenovim rečima, jedna od najvećih strategijskih pogrešaka, nije mogla porušiti a umesto nje utvrditi Breslava¹. Ali na utvrđivanje Poznanja utrošeno je deset miliona (uzgred budi rečeno, opet neistinito — jedva pet miliona), pa je, naravno, probitačnije zadržati to skupo remek-delo i uz to još 20—30 kvadratnih milja poljske zemlje.

A kad već imaš »grad i tvrđavu« Poznanj, onda se pruža najprirodnija prilika da se uzme još više.

»No da bi tvrđava mogla da se održi, biće potrebno obezbediti joj i prilaze od Glogaua, Kistrina i Torna² kao i tvrđavno područje prema istoku« (koje ne bi trebalo da ima više od 1000 do 2000 koraka, kao ono oko Maestrihta prema Belgiji i Limburgu). »Time se«, nastavlja g. Stenzel smeškajući se zadovoljno, »ujedno osigurava nesmetano posedovanje Bromberškog kanala, ali će se morati Nemačkom Savezu pripojiti i mnogobrojni predeli u kojima preovladava poljsko stanovništvo«.

Iz svih tih razloga je i poznati filantrop Pfuel od Paklenog kamena^[91] preduzeo dve nove podele Poljske, čime su ispunjene sve želje g. Stenzela i čime su tri četvrtine celog Velikog Vojvodstva pripojene Nemačkoj. Gospodin Stenzel s toliko više zahvalnosti odaje priznanje tom postupku što očigledno kao istoričar u tom potenciranom obnavljanju nekadašnjih reuniona Louis-a XIV^[271] mora videti da su se Nemci naučili koristiti lekcijama istorije.

¹ poljski naziv: Wrocław — ² poljski nazivi: Głogow, Kostrzyn i Toruń

Poljaci, misli g. Stenzel, neka se teše time što je njihov deo plodniji nego pripojena oblast, što imaju kudikamo manje zemljišnog poseda nego Nemci i što »niko nepristran neće poricati da će se poljski seljak daleko snošljivije osećati pod nemačkom vladom nego nemački pod poljskom vladom«! O tome istorija pruža čudne dokaze.

Naposletku g. Stenzel dovikuje Poljacima da će im i mali komadić zemlje koji im je ostao biti dovoljan da se vršenjem svih građanskih vrlina

«dostojno pripreme za onaj trenutak koji budućnost sada skriva od njih i koji oni, na način koji im se lako može oprostiti, možda suviše burno nastoje prizvati. „Ima jedna kruna“, kako se vrlo dobro izrazio jedan od njihovih najdalekovidijih sugrađana, „koja je takođe dostojna da pobudi vašu ambiciju, a to je *kruna građanina!*“ Nemačkan može dometnuti: ona ne blista, ali je solidna!»

»Ona je solidna!« Ali još »solidniji« su stvarni razlozi novih četiriju podela Poljske koje je izvršila pruska vlada.

Nemački poštenjakoviću! Ti misliš da su podele preduzete zato da bi se tvoja nemačka braća spasla od poljske vladavine? Da se tebi tvrđavom Poznanj osigura bedem od svakog napada? Da se obezbede ceste iz Kistrina, Glogaua i Bromberga, da ti se obezbedi Necki kanal? Kakve li zablude!

Sramno su te prevarili. Nove podele Poljske izvršene su jedino zato *da napune kase pruske države.*

Prve podele Poljske do 1815. bile su otimačina teritorije oružanom rukom, a podele od 1848. su *krada.*

A sad vidi, nemački poštenjakoviću, kako su te prevarili!

Posle treće podele Poljske Friedrich Wilhelm II konfiskovao je u korist države poljska starostinska dobra i dobra koja su pripadala poljskom katoličkom sveštenstvu. Naročito su crkvena dobra sačinjavala *vrlo znatan* deo čitavog zemljišnog vlasništva«, kao što kaže sama deklaracija o konfiskaciji od 28. jula 1796. Ovim novim domenama upravljalo se ili su davane pod zakup za kraljev račun, a bile su toliko prostrane da su se za njih morale osnovati 34 uprave domena i 21 nadšumarija. Svakoj od tih uprava domena pripadao je veliki broj sela, na primer 10 uprava bromberškog okruga imalo je ukupno 636, a jedna jedina uprava domene Mogilno imala je 127 sela.

Osim toga je Friedrich Wilhelm II konfiskovao 1796. dobra i šume ženskog samostana u Ovinsku¹ i prodao ih trgovcu Tresckowu (pretku hrabrog pruskog četovođe Tresckowa iz poslednjeg herojskog rata)^[272]; ta dobra se sastoje od 24 sela, pored mlinova i 20 000 jutara šume, u vrednosti od najmanje 1 000 000 talira.

Zatim su domene Krotosin, Rozdrażevo, Orpiševo i Adelnau², u vrednosti od najmanje 2 miliona talira, ustupljene knezu Thurn und

¹ Poljski naziv: Owinsk — ² Poljski nazivi: Krotoszyn, Rozdrązewo, Orpi-szewo, Odolanów

Taxisu kao odšteta za poštansku privilegiju u više provincija koje su pripale Pruskoj.

Sva ta imanja Friedrich Wilhelm II preuzeo je pod izgovorom da će se njima bolje upravljati. Uprkos tome ona su, iako vlasništvo poljske nacije, darivana, ustupana, prodavana a primljeni novac je priticao u *prusku* državnu kasu.

Uprave domena Gnjezno, Skoženčin i Tšemešno¹ bile su raskomadane i prodane.

U rukama pruske vlade ostaje, dakle, još 27 uprava domena i nadšumarija u ukupnoj vrednosti od najmanje *dvadeset miliona talira*. Spremni smo da dokažemo, s mapom u ruci, da sve ove domene i šume — s malim ili nikakvim izuzecima — leže u prisajedinjenom delu Poznanja. Da bi se to pusto blago spaslo od svakog eventualnog vraćanja poljskoj naciji, moralo je biti primljeno u Nemački Savez; a kako to blago nije moglo doći k Nemačkom Savezu, morao je Nemački Savez doći k njemu, i 3/4 Poznanja bile su prisajedinjene.

To je pravi razlog četiriju čuvenih podela Poljske u roku od dva meseca. Nisu odlučivale pretenzije ove ili one nacionalnosti ni tobožnji strategijski razlozi: graničnu liniju odredili su jedino položaj domena i gramžljivost pruske vlade.

Dok su nemački birgeri prolivali krvave suze zbog izmišljenih patnji svoje jadne braće u Poznanju, dok su se oduševljavali za obezbeđenje nemačke Istočne marke, dok su se lažnim vestima o poljskim varvarstvima dali razgneviti protiv Poljaka, dotle je pruska vlada operisala sasvim u tišini i svršavala svoj posao. Bezrazložni i besciljni nemački entuzijazam služio je samo tome da prikrije najprljaviju stvar novije istorije.

Eto, nemački poštenjakoviću, kako su se našalili s tobom tvoji odgovorni ministri!

Ali zapravo si to mogao znati unapred. Gde učestvuje g. Hansemann, nikad se ne radi o nemačkoj nacionalnosti, vojnoj potrebi i sličnim praznim frazama, nego uvek o gotovoj pari i čistom profitu.

****Keln, 19. avgusta.** Sledili smo izveštaj g. Stenzela, podlogu debate, u pojedinostima. Pokazali smo kako on falsifikuje stariju i noviju istoriju Poljske i Nemaca u Poljskoj, kako izvrće celo pitanje, kako je istoričar Stenzel dozvolio sebi ne samo namerno falsifikovanje nego i grubo neznanje.

Pre nego što pređemo na samu debatu, moramo baciti još jedan pogled na poljsko pitanje.

Poznanjsko pitanje, posmatrano za sebe, bez ikakvog je smisla, bez mogućnosti rešenja. Ono je deo poljskog pitanja i može se rešiti

¹ Poljski nazivi: Gniezno, Skorzęcin, Trzemeszno.

samo u njemu i s njim. Granica između Nemačke i Poljske moći će se odrediti tek onda kad Poljska bude opet postojala.

No može li i da li će Poljska opet postojati? U debati se to poricalo.

Jedan francuski historičar je rekao: Il y a des peuples nécessaires: ima *potrebnih naroda*. Među potrebne narode spada u 19. veku bezuslovno poljski narod.

Nacionalna egzistencija Poljske nije pak nikom potrebnija nego baš Nemačima.

Na šta se u prvom redu oslanja moć reakcije u Evropi od 1815. naovamo, delom čak od prve francuske revolucije naovamo? Na rusko-prusko-austrijsku *Svetu alijansu*^[243]. A šta drži tu Svetu alijansu na okupu? *Podela Poljske*, od koje su sva tri saveznika vukla korist.

Linija koju su tri sile povukle preko Poljske jeste lanac koji ih veže jednu za drugu; zajednička otimačina učinila ih je solidarnim.

Od trenutka kad je nad Poljskom izvršena prva otimačina, Nemačka je dospela u zavisnost od Rusije. Rusija je zapovedila Pruskoj i Austriji da ostanu apsolutne monarhije, i Pruska i Austrija morale su poslušati. Napori naročito pruske buržoazije da za sebe osvoji vlast, ionako mlaki i bojažljivi, pretrpeli su potpun neuspeh zbog nemogućnosti da se ona otkači od Rusije, zbog podrške koju je Rusija pružala feudalno-apsolutističkoj klasi u Pruskoj.

K tome je došlo to da su se Poljaci, od prvih pokušaja saveznika da podjarme Poljsku, ne samo borili za svoju nezavisnost dižući ustanke nego i da su u isti mah ustajali *revolucionarno* protiv svog vlastitog unutrašnjeg društvenog poretka.

Podela Poljske bila je ostvarena putem saveza krupne feudalne aristokratije u Poljskoj sa trima silama koje su učestvovala u podeli. Ona nije bila napredak, kao što tvrdi ekspozeta g. Jordan, ona je bila poslednje sredstvo krupne aristokratije da se spase od revolucije, ona je bila skroz-naskroz reakcionarna.

Već je posledica prve podele bio, sasvim prirodno, savez ostalih klasa, tj. plemstva, građanstva u varošima i delimično seljaka, kako protiv ugnjetača Poljske tako i protiv krupne aristokratije vlastite zemlje. Koliko su Poljaci već tada shvatali da je njihova nezavisnost u odnosu na strane države neodvojiva od rušenja aristokratije i od agrarne reforme u samoj zemlji, dokazuje ustav od 1791.^[273]

Velike agrarne zemlje između Baltičkog i Crnog mora mogu se od patrijarhalno-feudalnog varvarstva izbaviti samo agrarnom revolucijom koja će seljake u ličnom ropstvu ili obavezne da kuluče pretvoriti u slobodne zemljoposjednike, revolucijom koja će biti potpuno ista kao i francuska revolucija od 1789. na selu. Poljska nacija ima tu zaslugu da je to proklamovala prva među svim susednim agrarnim narodima. Prvi pokušaj reforme bio je ustav od 1791; u ustanku od 1830^[247] Lelewel je agrarnu revoluciju proglasio jedinim sredstvom za spas zemlje, ali je Sejm to priznao suviše kasno; u ustancima od 1846. i 1848. agrarna revolucija je proklamovana otvoreno.

Od prvog dana svoje ugnjetenosti Poljaci su istupali revolucionarno i time su svoje ugnjetače još čvršće priklivali za kontrarevoluciju. Oni su primoravali svoje ugnjetače da održavaju patrijarhalno-feudalno stanje ne samo u Poljskoj nego i u ostalim zemljama. A naročito od krakovskog ustanka 1846^[45] borba za nezavisnost Poljske je ujedno borba *agrarnе demokratije* — u Istočnoj Evropi jedino moguće — protiv *patrijarhalno-feudalnog apsolutizma*.

Prema tome, dokle god pomažemo ugnjetavati Poljake, dokle god prikivamo jedan deo Poljske za Nemačku, dotle ostajemo prikovani za Rusiju i rusku politiku, dotle ne možemo ni kod sebe temeljito slomiti patrijarhalno-feudalni apsolutizam. Stvaranje demokratske Poljske je prvi uslov stvaranja demokratske Nemačke.

Ali stvaranje Poljske i regulisanje njenih granica s Nemačkom nije samo neophodno, ono je kudikamo lakše rešivo pitanje od svih političkih pitanja koja su u Istočnoj Evropi iskrsla u vremena revolucije. Borbe za nezavisnost koje vode narodi južno od Karpata sastavljeni od raznih plemena koja su jako izmešana sasvim su drukčije zamršene, zahtevače mnogo više krvi, izazvače više pometnje i građanskog rata nego poljska borba za nezavisnost i određivanje granice između Nemačke i Poljske.

Razume se da nije reč o stvaranju neke prividne Poljske, nego o stvaranju države na osnovi koja će je učiniti sposobnom za život. Poljska mora imati teritoriju barem od 1772; ona mora posedovati ne samo oblasti nego i ušća svojih velikih reka i veliki obalni pojas bar na Baltičkom moru.

Sve to mogla joj je zajamčiti Nemačka, a pri tom ipak osigurati svoje interese i svoju čast, da je posle revolucije u svom vlastitom interesu imala hrabrosti da od Rusije s oružjem u ruci zahteva odricanje od Poljske. Što bi pri izmešanosti nemačkog i poljskog stanovništva na granici i naročito uz obalu obe strane morale biti unekoliko popustljive, što bi poneki Nemač morao postati Poljak, a poneki Poljak postati Nemač, to, razume se samo po sebi, i ne bi prčinilo nikakvu teškoću.

Ali posle polovične nemačke revolucije nije se našlo hrabrosti da se istupi tako odlučno. Držati svečane govore o oslobođenju Poljske, priređivati dočke na železničkim stanicama Poljacima na proputovanju i izražavati im najtoplije simpatije nemačkog naroda (a kome one već nisu bile izražavane?) — da, to se moglo; ali početi rat protiv Rusije, dovesti u pitanje čitavu evropsku ravnotežu i uz to još vratiti neku krpicu otete teritorije — eh, očekivati to značilo bi ne poznavati svoje Nemce!

A šta bi bio rat protiv Rusije? Rat protiv Rusije bio bi potpun, otvoren i stvaran prekid s čitavom našom sramnom prošalošću, bio bi stvarno oslobođenje i ujedinjenje Nemačke, bio bi uspostavljanje demokratije na ruševinama feudalizma i kratkotrajnih snova buržoazije o vlasti. Rat protiv Rusije bio bi jedini mogući put da spasemo svoju

časť i svoje interese u odnosu na naše slovenske susede, naročito u odnosu na Poljake.

Ali mi smo bili i ostali čifte. Izvršili smo nekoliko tuceta malih i velikih revolucija kojih smo se sami uplašili još pre nego što su bile dovršene. Pošto smo najpre pričali bez kraja i konca, nismo izveli baš ništa. Umesto da proširi naš vidokrug, revolucija ga je suzila. Sva pitanja bila su tretirana s najstrašljivijim, najborniranijim, najuskogrudijim filistarstvom i zbog toga su, razume se, naši stvarni interesi bili ponovo kompromitovani. U atmosferi tog sitničavog filistarstva svelo se i veliko pitanje oslobođenja Poljske na sitnu frazu o reorganizaciji jednog dela provincije Poznanj, a naš entuzijizam za Poljake pretvorio se u šrapnele i u pakleni kamen.

Ponavljamo: jedino moguće rešenje, jedino rešenje koje bi bilo sačuvalo časť Nemačke i interese Nemačke, bio je rat s Rusijom. Za taj rat nije se imalo smelosti, pa je došlo ono što je moralo da dođe: soldateska reakcije, tučena u Berlinu, opet je digla glavu u Poznanju; pod prividom da spasava časť i nacionalne interese Nemačke, ona je digla barjak kontrarevolucije i ugušila revolucionarne Poljake, naše saveznike — a prevarena Nemačka je za trenutak klicala svojim pobedonosnim neprijateljima. Izvršena je nova podela Poljske, a toj novoj podeli nedostajala je samo još sankcija nemačke Nacionalne skupštine.

Frankfurtskoj skupštini ostao je još jedan mogući put da stvar opet popravi: trebalo je čitav Poznanj isključiti iz Nemačkog Saveza, a pitanje granice proglasiti otvorenim dok se ne bi moglo s uspostavljenom Poljskom pregovarati o tome, d'égál à l'égál¹.

Ali to bi značilo zahtevati odviše od naših frankfurtskih profesora, advokata i pastora iz Nacionalne skupštine! Napast je bila suviše velika: oni, mirni građani, koji nisu nikad ispalili hitac iz puške, imali su da ustajanjem i neustajanjem osvoje za Nemačku jednu teritoriju od 500 kvadratnih milja, da prisajedine 800 000 necke braće, poljskih Nemaca, Jevreja i Poljaka, makar i na štetu časti i istinskih, trajnih interesa Nemačke — kakvo iskušenje! — Nisu mu odoleli, potvrdili su podelu Poljske.

S kojih razloga, videćemo sutra.

****Keln, 21. avgusta.** Ostavljamo po strani prethodno pitanje da li je trebalo da poznanjski poslanici učestvuju u pretresanju i da glasaju, i prelazimo odmah na debatu o glavnom pitanju.

Gospodin *Stenzel*, izvestilac, otvorio ju je strahovito smušenim i rasplinutim govorom. On istupa kao istoričar i savestan čovek, govori o tvrdavama i šančevima, o nebu i paklu, o simpatijama i nemačkim srcima; vraća se na 11. stoleće da bi dokazao kako je poljsko plemstvo uvek ugnjetavalo seljaka; služi se nekolikim oskudnim po-

¹ kao jednak s jednakim

dacima iz poljske istorije da bi opravdao beskrajnu bujicu najobičnijih opštih mesta o plemstvu, seljacima, gradovima, dobročinstvima apsolutne monarhije itd.; jezikom rogovatnim i spletenim, on opravdava podelu Poljske; on izlaže odredbe ustava od 3. maja 1791^[273] tako konfuzno da članovi Skupštine koji ih dosad nisu poznavali sad tek ne znaju o čemu se radi; i upravo kad hoće da prede na Veliko Vojvodstvo Varšavsko, prekida ga glasan povik: »Skratite!« i predsednikova opomena.

Veliki istoričar, sasvim zbunjen, nastavlja govor sledećim ganutljivim rečima:

»Biću kratak. Pita se, dakle: Šta ćemo mi da radimo? To pitanje je sasvim prirodno (! doslovno tako). »Plemstvo hoće da uspostavi poljsku državu. Ono tvrdi da je demokratsko. Ne sumnjam u to da ono to misli iskreno. Ali, gospodo, prirodno je (!) da neki staleži prave sebi velike iluzije. Potpuno verujem u iskrenost, ali ako knezovi i grofovi treba da se stope s narodom, ne znam kako će se izvršiti to stapanje« (a što se to i tiče g. Stenzela!). »To je u Poljskoj nemoguće« itd.

Gospodin Stenzel predstavlja stvar tako kao da su u Poljskoj plemstvo i aristokratija potpuno jedno i isto. Lelewelova *Histoire de Pologne*, koju je i sam citirao, *Débat entre la révolution et la contre-révolution en Pologne* Mieroslawskog i masa drugih novijih spisa mogli bi »čoveka koji se godinama bavi istorijom« izvesti iz zablude. Većina »knezova i grofova« o kojima govori g. Stenzel i jesu upravo ti protiv kojih se bori sama poljska demokratija.

Treba dakle, misli g. Stenzel, napustiti plemstvo s njegovim iluzijama i osnovati Poljsku za seljaka (pripajajući Nemačkoj komad poljske).

»Pružite radije ruke siromašnim seljacima, da bi se oni podigli, da bi oni možda (!) uspele stvoriti slobodnu Poljsku, ali ne samo stvoriti nego i održati. To je, gospodo, glavna stvar!«

I uz radosno klicanje nacionalbrbljavaca iz oba centra^[274]: »vrlo dobro!«, »odlično!« — pobedom opijeni istoričar napušta govornicu. Prikazati novu podelu Poljske kao dobročinstvo za poljske seljake, taj zapanjujuće besmisleni obrt svakako je morao do suza da gane masu dobrodušnosti i čovekoljublja skupljenu u centru Skupštine!

Sledi g. Goeden iz *Krotošina*, poljski Nemač najčistijeg kova. Posle njega govori g. Senff iz *Inowroclava*¹, lep primerak neckog brata kod koga nema lukavstva, koji se pismeno prijavio da govori protiv predloga komisije, a govorio je za predlog, usled čega je jedan govornik koji je želeo govoriti protiv predloga bio na prevaru lišen svog reda.

Način na koji gospoda necka braća ovde istupaju najveća je lakrdija na svetu i još jedanput pokazuje šta je sposoban uraditi pravi Prus. Svi znamo da su se jevrejsko-pruske budžaklije iz Poznanja, pomamne

¹ Poljski oblik: Inowroclaw

za profitom, borile protiv Poljaka u najvećoj slozi s birokratijom, s kraljevskopruskim oficirskim zborom i s brandenburškim i pomeranskim junkerima, ukratko, sa svim što je bilo reakcionarno, što je bilo staroprusko. Izdaja nad Poljskom bila je prvo odlučno istupanje kontrarevolucije, i niko nije bio kontrarevolucionarniji nego upravo gospoda necka braća.

A sad pogledajte ove uče i činovnike, pomamne za prustvom, s njihovom devizom: S bogom za kralja i otaždbinu^[267], kako ovde u Frankfurtu svoju kontrarevolucionarnu izdaju nad poljskom demokratijom proglašavaju za revoluciju, za stvarnu i pravu revoluciju u ime suverene necke braće, kako gaze nogama istorijsko pravo i nad tobožnjim lešom Poljske uzvikuju: »Pravo je samo na strani živog!^[275]

Ali takav je Prus: na Špreji — po milosti božjoj, na Varti — suveren narod; na Špreji — pobuna svetine, na Varti revolucija; na Špreji — istorijsko pravo »koje nema datuma¹, na Varti — pravo žive činjenice koja datira od juče — i uprkos tome bez lukavstva, pošten i plemenit u vernom pruskom srcu!

Čujmo g. Goedena.

»Po drugi put moramo braniti stvar koja je za našu otaždbinu toliko značajna, toliko važna po svojim posledicama da bismo je mi sami, kad se ona ne bi sama u sebi razvila kao sasvim pravedna za nas (!), nužno morali učinitiim takvom (!!). Naše pravo ima manje korena u prošlosti nego u vrućem udaranju bi! a« (a naročito u udaranju kundacima) »sadašnjosti«.

»Poljski seljak i građanin osetio se usled« (pruskog) zaposedanja u takvom stanju sigurnosti i blagostanja za kakvo nikad pre nije znao.« (Naročito ne od vremena pruskih ratova i podela Poljske.)

»Narušavanje pravde koje je sadržano u podeli Poljske potpuno je isključeno humanošću vašeg« (nemačkog) »naroda« (a naročito batinama pruskih činovnika), »njegovom marljivošću« (na otetom i poklonjenom poljskom zemljišnom posedu), »a u aprilu ove godine i njegovom krvlju!«

Krvlju g. Goedena iz Krotošina!

»Revolucija je naše pravo, i na osnovu nje smo ovde!«

»Pravni razlozi za naše zakonito uključanje u Nemačku ne postoje u požutelim pergamenama, mi nismo stečeni ženidbom, nasleđstvom, kupnjom ili razmenom; mi smo Nemci i pripadamo svojoj otaždbini jer nas na to nagoni razumna, pravna, suverena volja, volja koja je uslovljena našim geografskim položajem, našim jezikom i običajima, našom brojnošću (!), našim posedom i, pre svega, našim nemačkim osećanjima i našom ljubavlju prema otaždbini.«

»Naša prava su tako sigurna, tako duboko usadena u savremenu svest o svetu da za njihovo priznavanje nije ni potrebno imati nemačko srce!«

Da živi suverena volja prusko-jevrejske necke braće koja je usadena u savremenu svest o svetu, koja se oslanja na šrapnelsku revolu-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 301.

ciju i koja ima koren u vrućem udaranju bila sadašnjosti prekih sudova. Da živi nemstvo poznanjskih činovničkih plata, otimačine crkvenih i starostinskih imanja i novčanih predujmova à la Flottwell!

Posle viteza deklamovanja o višem pravu dolazi bezobrazni necki brat. Za g. Senffa iz Inovroclava čak je i Stenzelov predlog suviše uljudan prema Poljacima, i zato on predlaže nešto grublju redakciju. S istom drskošću s kojom se pod tim izgovorom dao zapisati kao govornik protiv predloga, on izjavljuje da je isključenje Poznanjaca od glasanja u nebo vapijuća nepravda.

«Verujem da su baš poznanjski poslanici pozvani da učestvuju u glasanju, jer se radi upravo o najvažnijim pravima onih koji su nas ovamo poslali.»

Gospodin Senff prelazi zatim na istoriju Poljske od vremena prve podele i obogaćuje je nizom takvih namernih falsifikata i vapijućih neistina pred kojima g. Stenzel stoji kao najkukavnija šeprtlja. Sve što je u Poznanju snošljivo potiče od pruske vlade i necke braće.

«Nastalo je Veliko Vojvodstvo Varšavsko. Na mesto pruskih činovnika došli su poljski, a već 1814. godine jedva se mogao nazreti i trag onog dobra što ga je pruska vlada učinila za te provincije.»

Gospodin Senff je u pravu. Ni kmetstvu, ni budžetskim doprinosima poljskih srezova pruskim zavodima za obrazovanje, na primer Univerzitetu u Haleu, ni ucenjivanjima i brutalnostima pruskih činovnika koji nisu znali poljski «nije se mogao nazreti ni trag». Ali jošte Poljska nij' propala^[268], jer je Pruska milošću Rusije opet procvatela, a Poznanj je opet pripao Pruskoj.

«Od tada su se obnovila nastojanja pruske vlade na poboljšanju prilika u provinciji poznanjskoj.»

Ko želi da o tom sazna nešto pobliže, neka pročita Flottwellow memorandum od 1841. Do 1830. vlada nije učinila baš ništa. Flottwellow je zatekao samo četiri milje cesta u čitavom Velikom Vojvodstvu! A treba li da nabrajamo Flottwellova dobročinstva? Gospodin Flottwell, lukav birokrat, nastojao je podmititi Poljake gradnjom cesta, osposobljavanjem reka za plovidbu, isušivanjem močvara itd. itd., ali ih nije podmićivao novcem pruske vlade nego njihovim vlastitim novcem. Sva ta poboljšanja vršena su uglavnom iz privatnih sredstava ili iz sredstava srezova, a ako je vlada tu i tamo dodavala nešto novca, to je bio samo minimalni deo onih svota koje je izvlačila iz te provincije u obliku poreza, u obliku prihoda od poljskih nacionalnih i crkvenih domena. Osim toga Poljaci zahvaljuju Flottwellu ne samo za dalje odgađanje izbora sreskih načelnika od strane srezova (od 1826) nego posebno još postepenu eksproprijaciju poljskih plemića-posednika vladinim kupovanjem na dražbi prodavanih plemićkih dvoraca i njihovom preprodajom samo lojalnim Nemcima (kraljev ukaz iz 1833). Poslednje dobročinstvo Flottwellove uprave bilo je poboljšanje školstva.

Ali to poboljšanje bilo je i opet jedna mera prusifikacije. Više škole imale su da pomoću pruskih učitelja prusificiraju mlade plemiće i buduće katoličke sveštenike, a niže škole — seljake. Što se nameravalo učiniti od obrazovnih zavoda, odao je bromberški okružni načelnik g. Wallach u nekontrolisanom porivu; on piše oberprezidentu g. Beurmannu da je *poljski jezik glavna prepreka* širenju obrazovanja i blagostanja među seoskim stanovništvom! To je, dakako, sasvim tačno, ako školnik ne zna poljski. — Uostalom, ko je plaćao te škole? Njih su plaćali opet sami Poljaci, jer 1) najbrojnije i najvažnije ustanove koje nisu direktno služile prusifikaciji bile su osnovane i dotirane privatnim doprinosima ili sredstvima provincijskih staleža, i 2) čak i škole namenjene prusifikaciji bile su izdržavane dohociama samostana, koji su sekularizovani 31. marta 1833, a državna kasa odobravala je samo 21 000 talira godišnje za deset godina. — Uostalom, g. Flottwell priznaje da su sve reforme potekle od samih Poljaka. Da su se najveća dobročinstva pruske vlade sastojala u izvlačenju znatnih renti i poreza i u upotrebljavanju mladih ljudi za prusku vojnu službu, to g. Flottwell prećutkuje isto onako kao i g. Senff.

Ukratko, sva dobročinstva pruske vlade svode se na to što se u Poznanju uhleblijuju pruski podoficiri bilo kao egzercirmajstori, učč, žandarmi ili uterivači poreza.

U ostala neosnovana sumnjičenja Poljaka i u pogrešne statističke podatke g. Senffa ne možemo se dalje upuštati. Jednom reči, g. Senff govori samo da bi Poljake omrazio Skupštini.

Sledi g. *Robert Blum*. Kao i obično, on drži takozvani solidan govor, tj. govor koji sadrži više osećanja nego argumenata, i više deklamacije nego osećanja, a koji, uostalom, kao deklamovanje — moramo priznati — ne ostavlja dublji utisak nego savremena svest o svetu g. Goedena iz Krotošina. Poljska, bedem protiv severnog varvarstva — — ako Poljaci imaju poroka, to je krivica njihovih ugnjetača — — stari Gagern naziva podelu Poljske mđrom koja pritiskuje naše doba — — Poljaci žarko vole svoju otadžbinu, i mi bismo se mogli ugledati na njih — — opasnosti koje prete od Rusije — — — — kad bi u Parizu pobedila crvena republika i htela da Poljsku oslobodi silom oružja, šta bi onda bilo, gospodo? — Budimo nepristrasni itd. itd.

Žao nam je g. Bluma, ali kad se svim tim lepim stvarima oduzme njihov deklamatorski ukras, onda preostaje samo najtrivijalnije razglabanje o političkim stvarima iako — što rado priznajemo — širokog razmaha i vosokog majstorstva. Čak i onda kad g. Blum misli da bi Nacionalna skupština, ako hoće da bude dosledna, morala u odnosu na Šlezvig, Češku, talijanski Tirol, ruske baltičke provincije i Elzas postupiti po istom principu kao i u odnosu na Poznanj, to je argument koji je opravdan samo nasuprot plitkim nacionalističkim lažima i udobnoj nedoslednosti većine. A kad on misli da Nemačka može pristojno voditi pregovore o Poznanju samo s jednom već postojećom Poljskom, onda mi to nećemo poricati, ali ćemo ipak primetiti da su

taj jedini valjani argument u njegovom govoru sami Poljaci već sto puta i mnogo bolje izneli, dok ga g. Blum kao tupu retorsku strelu »suzdržljivošću i blagošću« uzalud odapinje u otvrdnule grudi većine.

Gospodin Blum je u pravu kad kaže da šrapneli nisu nikakvi argumenti, ali nije u pravu — i on to zna — kad se nepristrasno stavlja na »umereno« više stanovište. Ako g. Blum nije načisto s poljskim pitanjem, to je njegova krivica. Ali je po njega veoma loše 1) što veruje da će kod većine postići makar to da od centralne vlasti zatraži izveštaj, i 2) što uobražava da će izveštajem ministara te centralne vlasti, koji su povodom 6. avgusta tako sramno ustuknuli pred pruskim pretenzijama na suverenost^[276] — da će izveštajima tih ministara postići i najmanju sitnicu. Ako hoće da sedi na krajnjoj levisi, onda mora u prvom redu odbaciti svaku blagost punu obzira i odreći se da od većine postigne išta, makar to bila i najmanja sitnica.

Uopšte, gotovo cela levica se u poljskom pitanju izivljava, kao uvek, u deklamacijama ili čak u fantastičnim sanjarenjima, ne ulazeći ni najmanje u činjenički materijal, u praktičnu sadržinu pitanja. A ipak je upravo u tom pitanju materijal bio tako izdašan i činjenice tako jasne. No za to je, dakako, potrebno da se pitanje prouči, ali, naravno, čovek može proći i bez toga kad je jednom prošao kroz čistilište izbora i više nije nikome odgovoran.

Na mali broj izuzetaka vratićemo se kad budemo govorili o daljem toku debate. Sutra mali razgovor s g. Wilhelmom Jordanom, koji nije izuzetak, nego ovog puta u bukvalnom smislu reči, i iz određenih razloga, trči zajedno s velikom gomilom.

****Keln, 25 avgusta.** Najzad ostavljamo, hvala bogu, nisku peščaru svakodnevnog političkog brbljanja, da bismo se uzdigli na uzvišenije alpske vrhove velike debate! Najzad se penjemo nebu pod oblake, na onaj vrh gde se gnezde orlovi, gde čovek božanstvo gleda oko u oko i odakle prezrivo baca pogled na sitnu žgadiju koja se duboko, duboko dole bakće s oskudnim argumentima običnog ljudskog razuma! Najzad, posle okršaja jednog Bluma s jednim Stenzelom, jednim Goedenom, jednim Senffom iz Inovroclava, otvara se velika bitka u kojoj aristovski junaci seju po bojnopolju iverke kopalja svoga duha!

Redovi boraca se razmiču sa strahopoštovanjem, i s isukanim mačem izlazi na megdan g. *Wilhelm Jordan* iz Berlina.

Ko je g. *Wilhelm Jordan* iz Berlina?

Gospodin *Wilhelm Jordan* iz Berlina bio je u vreme cvetanja nemačkog spisateljstva spisatelj u Kenigsbergu. Tada su se održavale poludozvoljene skupštine na »Bethershefhenu«. Gospodin *Wilhelm Jordan* otišao je onamo, pročitao pesmu *Brodar i njegov bog*, i bio proteran.

¹ Böttchershöfchen — naziv jedne ulice u Kenigsbergu.

Gospodin Wilhelm Jordan iz Berlina otišao je u Berlin. Tamo su se održavale studentske skupštine. Gospodin Wilhelm Jordan pročitao je pesmu *Brodar i njegov bog*, i bio proteran.

Gospodin Wilhelm Jordan iz Berlina otišao je u Lajpcig. Tamo je također bilo nekih nevinih skupova. Gospodin Wilhelm Jordan pročitao je pesmu *Brodar i njegov bog*, i bio proteran.

Gospodin Wilhelm Jordan je, osim toga, izdao nekoliko dela: poemu *Zvano i top*; zbirku litavskih narodnih pesama, među kojima je bilo i njegovog vlastitog proizvoda, naročito pesama o Poljacima koje je sam spevao; prevode George Sandove; neki časopis — nesхватljivi »shvaćeni svet«⁽²⁷⁷⁾ itd. u službi znamenitog g. Orta Wiganda, koji još nije doterao daleko kao njegov francuski original g. Pagnerre; zatim prevod Lelewelove *Histoire de Pologne* s polonofilskim predgovorom itd.

Došla je revolucija. En un lugar de la Mancha, cuyo nombre no quiero acordarme¹ — u nekom mestu nemačke Manče, Brandenburške marke, gde rastu Don Kihoti, u nekom mestu čije ime neću da pomenem, predstavio se kao kandidat za nemačku Nacionalnu skupštinu g. Wilhelm Jordan iz Berlina. Seljaci tog sreza bili su dobrodušno konstitucionalni. Gospodin Wilhelm Jordan je održao više uverljivih govora, punih konstitucionalne dobrodušnosti. Ushićeni seljaci izabrali su velikog čoveka za poslanika. Tek što je stigao u Frankfurt, plemeniti neodgovorni poslanik seda u klupe odlučne »levice« i glasa s republikancima. Seljaci koji su u svom svojstvu birača napravili tog parlamentarnog Don Kihota, šalju mu votum nepoverenja, podsećaju ga na njegova obećanja, opozivaju ga. Ali g. Wilhelm Jordan smatra se isto tako malo vezan svojom rečju kao i kralj, i nastoji da i dalje svakom prilikom njegovo »zvono i top« odjekuju Skupštinom.

Svakog puta kad bi se g. Wilhelm Jordan popeo na propovedaonicu crkve sv. Pavla, on je u osnovi samo čitao pesmu *Brodar i njegov bog*, čime ipak nije rečeno da je tim zaslužio da bude proteran.

Čujmo poslednju zvonjavu zvona i najnoviju grmljavinu topa velikog g. Wilhelma Jordana o Poljskoj.

»Ja, naprotiv, verujem da se moramo uzdići na *svetskoistorijsko stanovište*, s kojeg poznanjsko pitanje treba razmotriti kao epizodu velike poljske drame.«

Jednim zamahom diže nas snažni g. Wilhelm Jordan visoko iznad oblaka, na snegom pokriveni, u nebo ustremljeni Čimborazo² »svetskoistorijskog stanovišta« i otvara nam beskrajnu perspektivu.

No pre toga on se još trenutak blagoizvoleo zadržati u svakodnevnoj sferi »specijalnog« raspravljanja, i to sa mnogo sreće. Evo nekoliko primera:

¹ U nekom selu Manče, čije ime neću da pomenem (početak Cervantesovog romana *Don Kihot*). — ² Ugašeni vulkan na Andima (u državi Ekvador).

«Kasnije je on» (necki okrug) «Varšavskim ugovorom» (tj. prvom podelom) «pripao Pruskoj i otada, ako se izuzme kratko postojanje Vojvodstva Varšavskog, ostao Pruskoj.»

Gospodin Jordan govori ovde o neckom okrugu *nasuprot* ostalom Poznanju. Vitez svetskoistorijskog stanovišta, poznavalac poljske istorije, prevodilac Lelewela — kojim se izvorom on ovde služi? Nijednim drugim nego upravo govorom g. Senffa iz Inovroclava! On se njime služi u tolikoj meri da čak sasvim zaboravlja kako je i ostali, velikopoljski deo Poznanja 1794. «pripao Pruskoj i otada, ako se izuzme kratko postojanje Vojvodstva Varšavskog, ostao Pruskoj». Ali o tome necki brat Senff nije govorio, i zato «svetskoistorijsko stanovište» ne zna ništa drugo nego da je poznanijski okrug «pripao Pruskoj» tek 1815.

«Dalje su i zapadni srezovi Birnbaum, Meseritz [Mezeric], Bomst, Fraustadt [Frauštāt]¹ od *pamtiveka*, kao što već iz imena tih gradova možete razabrati, po pretežnoj većini svojih stanovnika bili nemački.»

A srez Międzycród [Mendzihud], g. Jordane, bio je «od *pamtiveka*», kao što se iz imena može razabrati, po pretežnoj većini svojih stanovnika «poljski», zar ne, g. Jordane?

Ali srez Birnbaum nije ništa drugo nego srez Międzycród. Grad Birnbaum se poljski zove Międzycród.

Kakvu podršku će ti etimološki reunioni^[271] «svetskoistorijskog stanovišta» «shvaćenog sveta» naći tek kod hrišćansko-germanskog g. Lea! A da i ne govorimo o tome da su Mailand [Majland], Lüttich [Litih], Genf [Genf], Kopenhagen², «kao što već iz imena možete razabrati, od *pamtiveka* nemački»; ne razabira li «svetskoistorijsko stanovište» «već iz imena» da su Haimons-Eichicht [Hajmons-Ajhiht], Welsch-Leyden [Velš-Lajden], Jenau i Kaltenfelde od *pamtiveka* bili nemački. Svetskoistorijsko stanovište biće, dakako, u neprilici da ta od *pamtiveka* nemačka imena nađe na karti, i ono će imati da zahvali samo g. Leu, koji ih je isfabrikovao, kad dozna da se pod njima kriju Le Quesnoi [Le Kenua], Lyon [Lion], Genova [Đenova] i Campo Freddo [Kampo Fredo].

A šta će reći svetskoistorijsko stanovište ako Francuzi u najbližoj budućnosti budu zahtevali Cologne [Kolonj], Coblenca [Koblans], Mayence [Majans] i Francfort [Frankfor]³ kao od *pamtiveka* francusku teritoriju. Jao tada svetskoistorijskom stanovištu!

Ali ne zadržavajmo se duže na ovim *petites misères de la vie humaine*⁴ koje su se događale već i većim ljudima. Sledimo g. Wilhelma Jordana iz Berlina u više regione njegovog leta. Tu ćemo čuti o Po-

¹ Poljski nazivi: Międzycród, Międzycrzec, Babimost, Wshowa. — ² Nemačka imena gradova Milano, Liège, Genève i København. — ³ Francuski nazivi za Köln, Koblenz, Mainz i Frankfurt. — ⁴ sitnih nezgoda ljudskog života

ljacima da njih »ljudi vole to više što su od njih dalje i što ih manje poznaju, a to manje što su im bliže«, pa se stoga »ova simpatija ne zasniva na nekom stvarnom preimućstvu poljskog karaktera, nego na izvesnom *kosmopolitskom idealizmu*«.

Ali kako će svetskoistorijsko stanovište objasniti da narodi Zemljine kugle jedan drugi narod ne vole ni onda kad su »od njega dalje« ni onda kad »su mu bliže«, da oni s retkom jednodušnošću taj narod preziru, eksploatišu, izvrgavaju ruglu i gaze nogama? Taj narod su *Nemci*.

Svetskoistorijsko stanovište će reći da se to zasniva na »*kosmopolitskom materijalizmu*«, i time je ono spaseno.

Ne obazirući se na takve beznačajne prigovore, svetskoistorijski orao zamahuje svojim krilima sve smelije i diže se sve više dok najzad u čistom eteru ideje po sebi i za sebe ne klikne sledeću herojsko-svetskoistorijsko-hegelovsku himnu:

»Pa makar istorija, koja na svom nužnošću unapred označenom putu neumoljivo gazi gvozdеноm petom narodnost koja više nije dovoljno jaka da se održi među jednakim nacijama, imala pravo, ipak bi bilo nečovečno i varvarski ne pokazivati nikakvog saućesća kad se gledaju duge patnje takvog naroda, i ja sam daleko od takve bezosećajnosti.« (Bog će Vam to platiti, plemeniti Jordane!) »Ali jedno je biti potresen tragedijom, a drugo je hteti tragediju tako reći poništiti. Jer samo gvozdена nužnost kojoj podleže heroj čini njegovu sudbinu *pravom tragedijom*, a mešati se u tok te sudbine, hteti iz ljudskog saućesća zadržati točak istorije i čak ga još obrnuti nazad, to bi značilo izlagati se opasnosti da i tebe samog zdrobi. Hteti uspostaviti Poljsku samo zato što njena propast izaziva opravdanu tugu — ja to zovem slaboumnom sentimentalnošću!«

Kakvo obilje misli! Kakva dubina mudrosti! Kakav zanosan jezik! Ovako govori svetskoistorijsko stanovište pošto je svoje stenoigrafisane govore naknadno popravilo.

Poljaci mogu da biraju: ako hoće da igraju »pravu tragediju«, tada moraju ponizno dopustiti da ih zgazi gvozdено stopalo i smrvi točak istorije, i kazati Nikolaju: Gospodine, neka se vrši volja tvoja! Ili, ako hoće da se bune i pokušaju ne bi li i oni jedanput mogli da svojim ugnjetačima stave »gvozdена stopala istorije« na šiju, tada oni ne igraju »pravu tragediju«, i g. Wilhelm Jordan iz Berlina ne može više za njih da se interesuje. Tako govori svetskoistorijsko stanovište, koje je estetski oblikovao profesor Rosenkranz.

U čemu je bila neumoljiva, gvozdена nužnost koja je Poljsku privremeno uništila? U propadanju plemićke demokratije zasnovane na kmetstvu, tj. u nastajanju krupne aristokratije u *krilu* plemstva. To je bio napredak ukoliko je to bio jedini put da se izađe iz preživelog stanja plemićke demokratije. Šta je bilo posledica toga? Da je gvozdено stopalo istorije, tj. da su tri istočna autokrata ugušila Poljsku. Aristokratija je bila primorana na savez s inostranstvom da bi izašla

na kraj s plemićkom demokratijom. Poljska aristokratija ostala je donedavna, a delom je još i danas, lojalan saveznik ugnjetača Poljske.

A u čemu je neumoljiva, gvozdjena nužnost da se Poljska opet oslobodi? U tome što je u Poljskoj vladavina aristokratije, koja posle 1815. nije prestala bar u Poznanju i Galiciji, a delom čak ni u ruskoj Poljskoj, danas isto tako preživela i potkopana kao i demokratija sitnog plemstva 1772; u tome što je stvaranje agrarne demokratije za Poljsku postalo ne samo političko nego i društveno životno pitanje; u tome što će izvor egzistencije poljskog naroda, zemljoradnja, propasti ako lično neslobodan ili na rabotu obavezan seljak ne postane slobodni vlasnik zemlje; u tome što agrarna revolucija nije moguća bez istovremenog izvojevanja samostalnosti nacionalne egzistencije, posedovanja baltičke obale i ušća poljskih reka.

I to g. Jordan iz Berlina zove željom da se točak istorije zadrži i još jednom obrne nazad!

Dakako, stara Poljska *plemičke* demokratije davno je mrtva i sahranjena, i samo g. Jordan može nekom pripisivati nameru da poništi »pravu tragediju« te Poljske; ali taj »heroj« tragedije rodio je robustnog sina. Od bližeg poznanstva s njim može ponekog samodopadljivog berlinskog literata da uhvati jeza. A taj sin, koji se tek sprema da odigra svoju dramu i da stavi svoju ruku na »točak istorije«, no kome je pobjeda osigurana — taj sin je Poljska *seljačke* demokratije.

Malo otrcane beletrističke pompe, malo imitiranog preziranja sveta — koje je kod Hegela bilo smelost, a kod g. Jordana jeftina, plitka budalaština — ukratko, malo zvona i malo topa, zvuka i dima^[278] stavljeno u loše rečenice, a k tome neverovatna zbrka i nepoznavanje običnih istorijskih činjenica — eto na šta se svodi celo svetskoistorijsko stanovište!

Živelo svetskoistorijsko stanovište sa svojim shvaćenim svetom!

****Keln, 26. avgusta.** Drugi dan bitke pruža veličanstveniju sliku nego prvi. Doduše, nedostaje nam Wilhelm Jordan iz Berlina čije reči zanose srca svih slušalaca; ali budimo skromni: ni Radowitz, ni Wartensleben, ni Kerst, ni Rodomont-Lichnovski^[279] nisu za preziranje.

Prvi se penje na govornicu g. *Radowitz*. Šef desnice govori kratko, određeno, sračunato. Deklamacije nema nimalo više nego što je upravo potrebno. Pogrešne pretpostavke, ali sažeti brzi zaključci iz tih pretpostavaka. Apelovanje na *strah* kod desnice. Hladnokrvna uverenost u uspeh koja se zasniva na kukavičluku većine. Duboko preziranje Skupštine, i desnice i levice. To su osnovne crte kratkog govora koji je održao g. Radowitz, i mi vrlo dobro shvatamo efekat koji su te škrte, kao led hladne i jednostavne reči morale imati u Skupštini naviknutoj da sluša najpompeznije i sasvim šuplje retoričke vežbe. Gospodin Wilhelm Jordan iz Berlina bio bi srećan da je sa svim svojim »shvaće-

nim« i neshvaćenim svetom ideja postigao bar deseti deo onog efekta koji je postigao g. Radowitz svojim kratkim i u osnovi takođe sasvim besadržajnim govorom.

Gospodin Radowitz nije »karakter«, nije poštenjaković čvrstih uverenja, ali je figura oštih, određenih kontura; dovoljno je pročitati samo jedan njegov govor da bismo ga potpuno upoznali.

Mi nismo nikad žudeli za čašću da budemo organ bilo koje parlamentarne levice. Naprotiv, s obzirom na mnoge i različite elemente od kojih se formirala demokratska partija u Nemačkoj, mi smo smatrali preko potrebnim da ni nad kim ne vršimo strožu kontrolu nego upravo nad demokratima. A kod nedostatka energije, odlučnosti, talenta i znanja koji, uz vrlo retke izuzetke, sretamo kod vođa svih stranaka, moramo se radovati što smo u g. Radowitzu našli bar ravnopravnog protivnika.

Posle g. Radowitza g. Schuselka. Uprkos svim prethodnim upozorenjima, ipak dirljiv apel na srce. Beskrajno opširno predavanje prekidano retkim istorijskim argumentima, a tu i tamo nekom iskrom austrijskog praktičnog razuma. Sve u svemu, njegov govor zamara.

Gospodin Schuselka je išao u Beč, gde je i bio izabran u Rajhstag. Tamo je on na svom mestu. Ako je u Frankfurtu sedeo na levisi, tamo dospeva u centar; ako je u Frankfurtu mogao igrati neku ulogu, u Beču sa svojim prvim govorom doživljuje fijasko. To je sudbina svih tih beletrističkih, filozofskih i praznorečivih veličina koje su revoluciju iskoristile samo za to da sebi stvore pozicije; stavite ih na trenutak na doista revolucionarno tlo, oni će u tren oka iščeznuti.

Sledi ci-devant¹ grof von *Wartensleben*. Gospodin *Wartensleben* nastupa kao žovijalan, prepun dobrohotnosti poštenjak, priča anegdote o svom maršu, u svojstvu obveznika landvera, na poljsku granicu godine 1830, prelazi na ulogu Sancha Panse⁽²⁸⁰⁾ dovikujući Poljacima poslovicu: bolji je vracab u ruci nego golub na krovu, a pri tome ume upravo nevinu da prokrijumčari perfidnu primedbu:

»Odakle to da se nisu našli čak ni poljski činovnici koji bi hteli preuzeti reorganizaciju u onom delu Poznanja koji treba ustupiti? Bojim se da se oni plaše sebe samih, oni osećaju da još nisu doprli dotle da bi mogli mirno organizovati stanovništvo i s tog razloga oni se samo izgovaraju da ih patriotska ljubav prema Poljskoj sprečava da polože temelje radosnom uskrsnuću!«

Drugim rečima, Poljaci se punih osamdeset godina neprekidno bore, žrtvujući svoje živote i svoju imovinu, za stvar koju i sami smatraju nemogućom i besmislenom.

Na kraju je g. *Wartensleben* prihvatio mišljenje g. Radowitza.

Na gospodinu se penje g. *Janiszewski* iz Poznanja, član poznanijskog Nacionalnog komiteta.

¹ bivši

Govor g. Janiszewskog je prvi primer stvarne parlamentarne rečitosti na tribini crkve sv. Pavla. Konačno jedanput slušamo govornika koji ne žudi za aplauzom dvorane, koji govori jezikom stvarne, žive strasti i koji upravo zato čini sasvim drugi utisak nego svi govornici pre njega. Blumov apel na savest Skupštine, Jordanov jeftini patos, Radowitzova hladna doslednost i Schuselkina dobrodušna širina podjednako iščezavaju pred tim Poljakom koji brani opstanak svoje nacije i zahteva uspostavljanje nepobitnog prava. Janiszewski govori uzbuđeno, vatreno, ali on ne deklamuje, on samo iznosi činjenice s opravdanom indignacijom, bez koje se ne mogu ispravno naslikati takve činjenice i koja je dvostruko opravdana posle besramnih iskrivljavanja serviranih u dosadašnjoj debati. Njegov govor, koji faktično čini centralnu tačku debate, opovrgava sve ranije napade na Poljake, ispravlja sve pogreške prijatelja Poljske, vraća debatu na njeno jedino praktično i ispravno tlo i unapred oduzima kasnijim govornicima najzvučnije argumente.

•Poljake ste progutali, ali ih, tako mi boga, nećete svariti!•

Taj uverljivi rezime govora Janiszewskog ostaće u sećanju, a i ponos kojim odgovara na sva prošačenja prijateljâ Poljske:

•Ne dolazim vam kao prosjak, dolazim sa svojim nepobitnim pravom; ne tražim simpatije, nego samo pravdu.•

Posle g. Janiszewskog g. direktor Kerst iz Poznanja. Posle Poljaka koji se bori za opstanak, za socijalnu i političku slobodu svog naroda — u Poznanj doseljeni pruski uča koji se bori za svoju platu. Posle lepe, indignirane strasti ugnjetenog — čista bestidnost birokrata koji živi na račun ugnjetavanja.

Podela Poljske, »koju danas nazivaju sramotom«, bila je u svoje vreme »sasvim običan događaj«.

•Pravo naroda da se odvajaju po nacionalnostima je potpuno novo i nepriзнato pravo... U politici odlučuje samo *faktično posedovanje*.•

To su neke od snažnih izreka na kojima g. Kerst bazira svoju argumentaciju. Zatim slede najgrublje protivrečnosti:

•S Poznanjom je pripao Nemačkoj pojas zemlje koji je, svakako, pretežno poljski — a malo zatim: •Što se tiče poljskog dela Poznanja, on nije molio za priključenje Nemačkoj i, koliko ja znam, vi, gospodo, ne pomišljate da taj deo primite protiv njegove volje!•

Na to se nadovezuju statistički podaci o sastavu stanovništva, podaci iz čuvenih popisa necke braće, prema kojima važe kao Poljaci samo oni koji ne razumeju nemački, a kao Nemci važe svi koji nemački nešto natučaju. I, na kraju, sasvim veštačka kalkulacija u kojoj on izračunava da je pri glasanju u poznanjskom provincijskom landtagu

manjina od 17 prema 26 koja je glasala za priključenje Nemačkoj bila u stvari većina.

»Prema provincijskom zakonu, bilo bi nužno da većina bude dvotrećinska ako bi trebalo da donosi pravovaljane zaključke. Doduše, 17 nisu pune $\frac{2}{3}$ od 26, ali deo koji nedostaje tako je mali da pri tako važnom pitanju zaista ne može dolaziti u obzir.«!

Dakle, ako manjina iznosi $\frac{2}{3}$ od većine, onda je ona »po provincijskom zakonu« većina! Staroprusi će g. Kersta krunisati za to otkriće! Faktično stoji stvar ovako: da bi se mogao podneti neki predlog, moralo je za njega da bude $\frac{2}{3}$ glasova. Takav predlog bio je primanje u Nemački Savez. Primanje bi, dakle, bilo na zakonu osnovano tek kad bi za njega glasale $\frac{2}{3}$ Skupštine, $\frac{2}{3}$ od 43 glasača. Umesto toga, gotovo $\frac{2}{3}$ glasalo je protiv. Ali šta to koristi? Ta 17 je gotovo » $\frac{2}{3}$ od 43«!

Što Poljaci nisu tako »obrazovana« nacija kao građani »države intelekta«, to je sasvim shvatljivo kad im država intelekta daje za nastavnike takve majstore računice.

Gospodin *Clemens* iz Bona tačno primećuje da pruskoj vladi nije stalo do toga da Poznanj germanizuje, nego da ga *prusifikuje*, i upoređuje pokušaje prusifikacije Poznanja sa sličnim pokušajima u Porañnju.

Gospodin *Ostendorf* iz Zošta. Sin crvene zemlje¹ čita repertorij političkih trivijalnosti i praznorečivosti, rasplinjava se u mogućnostima, verovatnostima i pretpostavkama skačući s predmeta na predmet, od g. Jordana na Francuze, od crvene republike na crvenokošce Severne Amerike, koje stavlja u isti red s Poljacima, kao necku braću s Jenkijima. Smela paralela, dostojna crvene zemlje! Gospodin Kerst, g. Senff, g. Goeden kao kolonisti u devičanskim šumama, s brvnarom, puškom i lopatom — kakva neuporediva komedija!

Na govornicu se penje g. *Franz Schmidt* iz Levenberga. On govori mirno i bez kićenosti, čemu treba odati to veće priznanje što g. Schmidt pripada staležu koji inače iznad svega voli deklamaciju, staležu nemačkog katoličkog sveštenstva. Gospodin Schmidt, čiji je govor posle govora Janiszewskog svakako najbolji, jer je najuverljiviji i najstručniji u celoj debati, dokazuje komisiji da se iza njene prividno velike učćenosti (čiji smo sadržaj ispitivali²) krije bezgranično nepoznavanje stvarno postojećih odnosa. Gospodin Schmidt je godinama živio u Velikom Vojvodstvu Poznanjskom, pa dokazuje komisiji najgrublje pogreške u vezi makar i s malim srezom koji on pobiže poznaje. On pokazuje kako je komisija upravo u svim odsudnim tačkama ostavila Skupštinu bez objašnjenja, kako ona upravo poziva na to da se zaključci donose nasumce, bez ikakvog materijala, bez ikakvog poznavanja stvari. On zahteva pre svega da se dade razjašnjenje o faktičnom stanju stvari.

¹ Vestfalije ... ² Vidi u ovom tomu, str. 274-287.

On dokazuje kako su predlozi komisije u protivrečnosti s njenim vlastitim pretpostavkama; on citira Flottwellovu promemoriju i zahteva od Flottwella, koji je kao poslanik prisutan, da izađe na govornicu ako taj dokument nije autentičan. Najzad otkriva publici kako su necka braća došla Gagernu i kako su htela da ga lažnom veću o izbijanju ustanka u Poznanju sklone na brzo zaključenje debate. Doduše, Gagern to poriče, ali g. Kerst se time glasno hvalio.

Većina se za taj hrabri govor osvetila g. Schmidtu time što se pobrinula da se taj govor u stenografskim beleškama falsifikuje. Na jednom mestu g. Schmidt je unesenu besmislicu triput sam ispravljao, a ipak je u štampanom tekstu ostala. Lupa protiv Schlöffela¹, otvoreno nasilje protiv Brentana⁽²⁸¹⁾, falsifikovanje protiv Schmidta — zaista, gospoda sa desnice su fini kritičari!

Gospodin Lichnowski zaključuje sednicu. Ali tog prijatelja ostavljamo za naredni članak; govornik kalibra g. Lichnowskog ne lomi se preko kolena!

****Keln, 31. avgusta.** Na govornicu stupa s viteškogalantnim držanjem i samodopadljivim smeškom bel-homme² Skupštine, nemački Bayard bez straha i mane, bivši knez (§ 6. Osnovnih prava⁽²⁸²⁾) von *Lichnowski*. S najčistijim akcentom pruskog poručnika i s prezirivom nonšalantnošću on baca ono malo iveraka misli koje ima da saopšti Skupštini.

Lepi vitez je u ovoj debati preko potreban element. Ko se na primeru gospode Goedena, Senffa i Kersta još nije dovoljno uverio koliko su poštovanja vredni ljudi poljski Nemci, taj može na vitez u Lichnowskom videti kakva je neestetika pojava — uprkos pristaloj figuri — prusifikovani Sloven. Gospodin Lichnowski je saplemenik poljskih Nemaca, on upotpunjuje dokumente samim svojim pojavljivanjem na govornici. U pruskog junkera pretvoreni šljahtič³ iz Gornje Šlezije živi je primer onoga što ljubazna pruska vlada namerava učiniti od poznanjskog plemstva. Gospodin Lichnowski, uprkos svim svojim uveravanjima, nije Nemač, on je »reorganizovan« Poljak; on ne govori nemački nego pruski.

Gospodin *Lichnowski* počinje uveravanjem u svoje najviteškije simpatije za Poljake, pravi komplimente g. Janiszewskom, priznaje Poljacima »veliku poeziju mučeništva«, ali se onda iznenada preokreće: Zašto su te simpatije splasnule? Zato što su u svim ustancima i revolucijama »Poljaci bili u prvoj liniji na barikadama«! To je, nesumnjivo, zločin koji se više neće dogoditi kad Poljaci budu »reorganizovani«; uostalom, g. Lichnowski može da bude miran; uveravamo ga da i među »poljskom emigracijom«, pa i među — po njegovom mišljenju — tako duboko palim poljskim plemstvom u izgnanstvu ima ljudi koji se nisu nimalo uprljali bilo kakvim dodirima s barikadama.

¹ Isto, str. 13-14 — ² lep čovek, lepota — ³ poljski plemić

Zatim se odigrava vesela scena.

Lichnowski: »Gospoda s levice, koja gaze nogama požutele pergamene, na upadljiv su način prizivala istorijsko pravo. Niko nema prava da u poljskoj stvari jednom datumu daje prednost pred drugim. Istorijsko pravo nema datuma.« (Grohotan smeh na levisi¹)

»Istorijsko pravo nema datuma.« (Grohotan smeh na levisi)

Predsednik: »Gospodo, dopustite govorniku da završi rečenicu, ne prekidajte ga.«

Lichnowski: »Istorijsko pravo nema datuma.« (Smeh na levisi)

Predsednik: »Molim da ne prekidate govornika, molim mir!« (Nemir)

Lichnowski: »Istorijsko pravo nema nikakvog datuma« (»bravo« i veselost na levisi) »koji bi u odnosu na nekakav raniji datum mogao tražiti neko veće pravo!«

Zar nismo imali pravo reći da plemeniti vitez ne govori nemački nego pruski?

Istorijsko pravo koje nema datuma nalazi strašnog protivnika u našem plemenitom paladinu:

»Ako zađemo dalje u istoriju, naći ćemo« (u Poznanju) »mnoge okruge koji su bili šleski i nemački; ako idemo još dalje, doći ćemo do vremena u kojem su Sloveni sagradili Lajpcig i Drezden, a zatim ćemo doći do Tacita, i bog zna kamo bi nas gospoda odvela ako bismo se upustili u tu temu.«

Mora da na svetu stvari stoje loše. Imanja pruskog plemstva mora da su bespovratno založena, jevrejski verovnici mora da su postali strašno nestrpljivi, datumi dospelosti solo-menica mora da se odvise brzo ređaju jedan za drugim, javne dražbe, lišenje slobode, otpuštanje iz službe zbog lakomislenog zaduživanja — svi ti užasi ljute finansijske nevolje mora da prete pruskom plemstvu nezadrživom propašću čim je stvar došla dotle da se jedan Lichnowski bori protiv onog istog istorijskog prava za odbranu kojeg je, među vitezovima Don Carlosovog okruglog stola, zaslužio viteške mamuze!^[289]

Dakako, samo bog zna kamo bi gospoda sudski izvršitelji odveli mršavo plemstvo ako bismo se hteli upustiti u temu istorijskog dužničkog prava! Pa ipak, zar dugovi nisu najbolja, jedino izvinjavajuća² osobina pruskih paladina?

Prelazeći na svoju temu, bel-homme smatra da se prema poljskim Nemcima ne bi smelo istupiti »s nejasnom slikom u najdalju tamu obavijene budućnosti Poljske!«; on misli da se Poljaci neće zadovoljiti Poznanjom:

»Kad bih imao čast da budem Poljak, mislio bih svako jutro i svako veče na to kako da se uspostavi stara kraljevina Poljska.«

¹ Smeh je izazvala gramatička greška koju je u tri maha učinio Lichnowski upotrebivši dve negacije (»Für das historische Recht gibt es *kein* Datum nicht«). Kad se Engels dalje služi tim izrazom Lichnowskog, on ostavlja i gramatički nepravilnu konstrukciju rečenice. — ² Igra reči: Schulden — dugovi, entschuldigende — izvinjavajuća.

Ali kako g. Lichnowski »nema tu čast«, kako je on samo reorganizovani Wasserpolack^[284], on misli »svako jutro i svako večer« na sasvim druge, manje patriotske stvari.

»Istini za volju moram reći da nekoliko stotina hiljada Poljaka moraju postati Nemci, što, iskreno rečeno, prema sadašnjim prilikama, ni za njih ne bi bila nesreća.«

Naprotiv, kako bi bilo lepo kad bi pruska vlada podigla nov rasadnik da se uzgoji još više onog drveća iz kojeg se težu Lichnowskiji.

Istim ljubazno-nonšalantnim načinom, koji je u osnovi sračunat za dame na galeriji, ali je još uvek dovoljno dobar i za samu Skupštinu, časka još neko vreme naš vitez, sučući brkove, a onda završava:

»Više nemam šta da kažem; vi sad odlučujte; uzmite 500 000 Nemaca među nas, ili ih dajte iz ruku . . . ali onda precrtajte i pesmu našeg starog narodnog pevača: „Dokle se nemačka reč govori i božja se pesma na nebu ori.“^[285] Precrtajte tu pesmu!»

Dabome, nije dobro što stari Arndt pišući svoju pesmu nije mislio na poljske Jevreje i njihov nemački jezik. Ali, srećom, tu je naš gornjošleski paladin. Ko ne zna za stare, u toku vekova osveštane obaveze plemstva prema Jevrejima? Što je prevideo stari plebejac, toga se prisetio vitez Lichnowski.

I dokle poljski Jevrejin iskvareno nemački zbori,
Lihvom se bavi, monetu i tegove krivotvori —

dotle dopire otadžbina g. Lichnowskog!

****Keln, 2. septembra.** Treći dan debate pokazuje opštu zamenjenost. Argumenti se ponavljaju a da se ne poboljšavaju, i da prvi poštovani govornik, građanin *Arnold Ruge*, nije izneo svoju bogatu riznicu novih argumenata, stenografske beleške bi svakog uspravale.

Ali građanin Ruge poznaje i svoje zasluge bolje nego ma ko drugi. On obećava:

»Upotrebiću svu svoju *strast* i *sve* svoje *znanje*.«

On stavlja predlog, ali ne običan predlog, ne predlog uopšte, nego jedino ispravni predlog, istinski apsolutni predlog:

»Ništa drugo ne može se predložiti ni dopustiti. Može se, gospodo, učiniti i što drugo, jer čoveku je dano da odstupa od ispravnog. Po tome što može da odstupa od ispravnog, po tome čovek ima slobodnu volju . . . ali zato ispravno ne prestaje biti ispravno. A u našem slučaju ono što predlažem *jedino je ispravno* što se može dogoditi.« (Ovog puta građanin Ruge žrtvuje, dakle, svoju »slobodnu volju« »ispravnom«.)

Pogledajmo поближе *strast*, *znanje* i jedino ispravno građanina Rugea.

«Ukidanje Poljske je sramna nepravda zato što je bio ugušen dragocen razvitak nacije koja je stekla velike zasluge za evropsku porodicu naroda i koja je jednu fazu srednjovekovnog života — viteštvo — razvila do sjajnog oblika. Despotizam je omeo plemićku republiku da izvrši svoje vlastito unutrašnje (!) ukidanje, koje bi bilo moguće putem ustava pripremljenog u revolucionarno vreme.»

Južnofrancuska nacionalnost nije u srednjem veku bila srodnija severnofrancuskoj nego što je sad poljska ruskoj. Južnofrancuska, vulgo¹ provansalska nacija imala je u srednjem veku ne samo »dragocen razvitak« — ona je čak stajala na čelu evropskog razvitka. Ona je pre svih novijih nacija imala književni jezik. Njena poezija služila je svim romanskim narodima, pa i Nemicima i Englezima, kao tada nedostižan uzor. U izgrađivanju feudalnog viteštva ona se takmičila s Kastilijancima, severnim Francuzima i engleskim Normanima; u industriji i trgovini nije zaostajala za Talijanima. Ona je razvila ne samo »jednu fazu srednjovekovnog života« »do sjajnog oblika« nego je čak izazvala odsjaj starog helenstva u najdubljem srednjem veku. Južnofrancuska nacija stekla je, dakle, ne samo velikih nego i beskrajnih »zasluga za evropsku porodicu naroda«. Pa ipak je bila, poput Poljske, najpre podeljena između severne Francuske i Engleske, a kasnije sasvim podjarmljena od strane severnih Francuza. Od albižanskih ratova^[286] do Louis-a XI vodili su severni Francuzi, koji su u kulturi zaostajali za svojim južnim susedima isto toliko koliko Rusi za Poljacima, neprekidne podjarmljivačke ratove protiv južnih Francuza i završili ih pokoravanjem cele zemlje. »Despotizam je omeo« (Louis XI) južnofrancusku »plemičku republiku« (naziv je sasvim tačan za period njenog procvata) »da izvrši svoje vlastito unutrašnje ukidanje«, koje bi razvitkom građanstva u gradovima bilo isto tako moguće kao i ukidanje poljske plemićke republike ustavom od 1791^[273].

Stotinama godina su se južni Francuzi borili protiv svojih ugnjetača. Ali istorijski razvitak bio je neumoljiv. Posle tristagodišnje borbe njihov lepi jezik sveden je na patois², a oni sami postali su Francuzi. Trista godina trajao je severnofrancuski despotizam nad južnom Francuskom, i tek tada su severni Francuzi iskupili svoje ugnjetavanje — uništenjem poslednjih ostataka južnofrancuske samostalnosti. Konstituanta je razbila nezavisne pokrajine, tek gvozdена pesnica Konventa učinila je stanovnike južne Francuske prvi put *Francuzima* i dala im odštetu za njihovu nacionalnost — demokratiju. Ali za vreme od trista godina ugnjetavanja na njih se doslovno može primeniti ono što građanin Ruge kaže za Poljake:

«Despotizam Rusije nije oslobodio Poljake; uništavanje poljskog plemstva i isterivanje tolikih plemićkih porodica iz Poljske nije stvorilo u Rusiji ni demokratiju ni humane uslove života.»

¹ kako se obično kaže — ² lokalni dijalekt, narečje

Pa ipak ugnjetavanje južne Francuske od strane severnih Francuza nije nikad nazivano »sramnom nepravdom«. Kako da se to tumači, građanine Ruge! Ili je ugnjetavanje južne Francuske sramna nepravda, ili ugnjetavanje Poljske nije sramna nepravda. Birajte, građanine Ruge!

Pa u čemu je razlika između Poljaka i južnih Francuza? Zašto su južnu Francusku sve do potpunog uništenja njene nacionalnosti severni Francuzi vukli za sobom kao bespomoćan balast, dok Poljaci imaju sve izgleda da vrlo brzo stanu na čelo svih slovenskih plemena?

Južna Francuska je bila — usled socijalnih odnosa koje ovde ne možemo dalje izlagati — reakcionarni deo Francuske. Njena opozicija protiv severne Francuske postala je vrlo brzo opozicija protiv progresivnih klasa cele Francuske. Ona je postala glavni oslonac feudalizma i do danas je ostala tvrđava kontrarevolucije u Francuskoj.

Poljska je, naprotiv, usled socijalnih odnosa koje smo gore (br. 81)¹ izložili, revolucionarni deo Rusije, Austrije i Pruske. Njena opozicija protiv njenih ugnjetača bila je ujedno opozicija protiv visoke aristokratije u samoj Poljskoj. Čak i plemstvo, koje je delom stajalo još na feudalnom tlu, priključilo se s besprimernim požrtvovanjem demokratsko-agrarnoj revoluciji. Poljska je već bila postala ognjište istočnoevropske demokratije kad je Nemačka još tapkala u najtrivijalnijoj konstitucionalnoj i najvisokoparnijoj filozofskoj ideologiji.

U tome, a ne u sjajnom razviku davno sahranjenog viteštva, leži garancija, leži neizbežnost uspostavljanja Poljske.

Ali g. Ruge ima i drugi argument za nužnost nezavisne Poljske u »evropskoj porodici naroda«.

»Nasilje koje je izvršeno nad Poljskom raspršilo je Poljake po celoj Evropi; oni su svuda razbacani sa svojim gnevom zbog pretrpljene nepravde... poljski duh se u Francuskoj i u Nemačkoj (?) humanizovao i očistio: poljska emigracija postala je *propaganda slobode*« (br. 1). »... Sloveni su postali sposobni da uđu u veliku evropsku porodicu naroda« (»porodica« je neizbežna!) jer... njihova emigracija vrši pravi *apostolat slobode*« (br. 2). »... Cela ruska vojska (!!) zaražena je idejama novog doba zahvaljujući tim *apostolima slobode*, Poljacima« (br. 3). »... Poštujem časnu težnju Poljaka, koju su pokazali svuda u Evropi, da s oružjem u ruci prave *propagandu za slobodu*« (br. 4). »... Oni će biti slavljani u istoriji dokle god njen glas ne zamukne, zato što su bili *pruoborci*« (br. 5) *stamo gde su to bili* (!!!)... Poljaci su *element slobode*« (br. 6) »koji je bačen među Slovenstvo; oni su *vodili* Slovenski kongres u Pragu k *slobodi*« (br. 7), »oni su delovali u Francuskoj, Rusiji i Nemačkoj. Poljaci su, dakle, delotvoran element još i u sadašnjoj kulturi, oni deluju dobro, a zato što deluju dobro, zato što su nužni, oni nipošto nisu mrtvi.«

Građanin Ruge treba da dokaže da su Poljaci 1) nužni i 2) da nisu mrtvi. On to čini kad kaže: »Zato što su nužni, oni nipošto nisu mrtvi.«

¹ Vidi u ovom tomu, str. 284-287.

Uklonite iz gornjeg dugog pasusa, u kojem se sedam puta kaže isto, nekoliko reči: Poljaci — element — sloboda — propaganda — kultura — apostolat, i pogledajte šta će ostati od celog tog bombastičnog brbljanja?

Gradanin Ruge treba da dokaže da je uspostavljanje Poljske nužno. On to dokazuje ovako: Poljaci nisu mrtvi, naprotiv, oni su veoma živi, oni deluju dobro, oni su apostoli slobode u celoj Evropi. Kako to postižu? Nasilje, sramna nepravda koja je nad njima izvršena raspršila ih je po celoj Evropi s njihovim gnevom zbog pretrpljene nepravde, s njihovim pravednim revolucionarnim gnevom. Taj gnev su oni u progonstvu »očistili«, i taj očišćeni gnev ih je osposobio za apostolat slobode i stavio ih »ispred svih drugih na barikade«. Šta iz toga sledi? Odstranite sramnu nepravdu, izvršeno nasilje, uspostavite Poljsku, pa će »gnev« otpasti, on neće moći više da se čisti, Poljaci će se vratiti kući i prestati da budu »apostoli slobode«. Ako ih samo »gnev zbog pretrpljene nepravde« čini revolucionarima, uklanjanje nepravde učiniće ih reacionarima. Ako je otpor protiv ugnjetavanja jedino što Poljake drži u životu, onda: ukinete li ugnjetavanje, oni će biti mrtvi.

Gradanin Ruge dokazuje, dakle, upravo suprotno od onog što želi da dokaže; njegovi argumenti vode tome da Poljska u interesu slobode i evropske porodice naroda *ne* sme biti *uspostavljena*.

Uostalom, na »znanje« gradanina Rugea baca čudnovatu svetlost to što on kod Poljaka pominje samo emigraciju, na barikadama vidi samo emigraciju. Daleko smo od toga da bismo hteli uvrediti poljsku emigraciju, koja je dokazala svoju energiju i svoju hrabrost na bojnom polju i tokom osamnaest godina konspirativne delatnosti za Poljsku. Ali ne možemo pomicati ovo: ko pozna poljsku emigraciju, taj zna da ona ni izdaleka nije bila tako slobodarsko-apostolska i zagrejana za barikade kao što gradanin Ruge u dobroj veri brblja za eksknezom Lichnowskim. Poljska emigracija nije poklekla, ona je mnogo pretrpela i mnogo uradila za uspostavljanje Poljske. No zar su možda Poljaci u samoj Poljskoj manje učinili, zar oni nisu prkosili većim opasnostima, zar se oni nisu izlagali tamnicama Moabita i Špilberga¹, knuti i sibirskim rudnicima, galicijskim pokoljima i pruskim šrapnelima? Sve to za g. Rugea ne postoji. Isto tako on nije opazio da su neiseljeni Poljaci primili mnogo više opšte evropske kulture, mnogo bolje poznavali potrebe Poljske, u kojoj su stalno živeli, nego gotovo celokupna poljska emigracija izuzev Lelewela i Mierosławskog. Gradanin Ruge pripisuje svu inteligenciju koja postoji u Poljskoj ili — da govorimo njegovim jezikom — koja je sišla »među Poljake ili na Poljake« njihovom boravku u inostranstvu. Mi smo u br. 81² dokazali da Poljaci nisu morali poznavanje potreba svoje zemlje da traže ni kod francuskih političkih fantasta, koji su posle februara krahirali

¹ Moabit — severozapadna četvrt Berlina; Špilberg (Spielberg) brdo sa citadelom u Brnu. — ² Vidi u ovom tomu, str. 284-287.

zbog vlastitih fraza, ni kod dubokomislenih nemačkih ideologa, koji još nisu imali prilike da krahiraju; da je sama Poljska bila najbolja škola da se nauči što je Poljskoj potrebno. Zasluga Poljaka je u tome što su prvi spoznali i propagirali da je agrarna demokratija jedina moguća forma oslobođenja za sve slovenske nacije, a ne u tome, kako uobražava građanin Ruge, što su »preneli u Poljsku i Rusiju« opšte fraze kao što je »velika ideja političke slobode koja je sazrela u Francuskoj, pa čak i (!) filozofiju koja je izronila u Nemačkoj« (i u koju je uronio g. Ruge).

Čuvaj nas, bože, od prijatelja, a od neprijatelja ćemo se čuvati sami! — mogu da uskliknu Poljaci posle govora građanina Rugea. Ali odvajkada je najveća nesreća Poljaka bila to što su ih njihovi nepoljski prijatelji branili pred svetom najgorim argumentima.

Veoma je karakteristično za frankfurtsku levicu da je ona, osim retkih izuzetaka, bila potpuno ushićena govorom građanina Rugea o poljskom pitanju, govorom u kome je rečeno:

»Mi se, gospodo, nećemo razmimoilaziti u tome da li mislimo na demokratsku monarhiju, demokratizovanu monarhiju (!) ili na čistu demokratiju, — u celini uzeviši, mi hoćemo isto: slobodu, narodnu slobodu, vladavinu naroda!«

A mi da se oduševljavamo levicom koju ushićuje kad se kaže da hoće u »celini uzeviši isto« što i desnica, što i g. Radowitz, g. Lichnowski, g. Vincke i ostali tusti ili mršavi vitezovi? Za levicu koja od zanosa samu sebe više ne pozna, koja sve zaboravlja čim čuje nekoliko šupljih reči kao što su »narodna sloboda« i »vladavina naroda«?

No ostavimo levicu i vratimo se građaninu Rugeu.

»Još nije bilo veće revolucije na Zemljinoj kugli nego što je revolucija od 1848.«

»Ona je najhumanija u svojim principima« — jer su ti principi nastali iz zabašurivanja najsuprotnijih interesa.

»Najhumanija u svojim dekretima i proklamacijama« — jer su oni kompendij filantropskih fantazija i sentimentalnih fraza o bratstvu za sve šupljoglavce u Evropi.

»Najhumanija u svojoj egzistenciji« — naime u poznanjskim pokoljima i varvarstvima, u umorstvima i paljevinama Radetzkog, u kanibalskim okrutnostima pariskih junskih pobednika, u masakrima u Krakovu i Pragu, u opštoj vladavini soldateske, ukoliko, u svim infamijama koje danas, 1. septembra 1848, čine »egzistenciju« te revolucije i koje su za četiri meseca stajale više krvi nego 1793. i 1794. zajedno.

»Humanog« li građanina Rugea!

***Keln*, 6. septembra. Pratili smo »humanog« građanina Rugea na putu njegovih istorijskih istraživanja o nužnosti Poljske. Dosad je građanin Ruge govorio o rđavoj prošlosti, o vremenu despotizma;

redigovao je *dogadaje bezumlja*, a sad prelazi na sadašnjost, na slavnu 1848. godinu, na revoluciju, sad stupa na domaće tle, sad rediguje »*Razum dogadaja*«^[287].

•Kako se može ostvariti oslobođenje Poljske? Ono se može ostvariti ugovorima u kojima će učestvovati obe velike civilizovane nacije Evrope, koje zajedno s Nemačkom, oslobođenom Nemačkom, nužno moraju obrazovati novu trojnu alijansu zato što isto misle i u celini uzevši isto hoće.»

Tu imamo u *jednoj* smeloj rečenici ceo razum događaja za spoljnu politiku. Alijansa između Nemačke, Francuske i Engleske, koje sve tri »isto misle i u celini uzevši isto hoće«, novi savez na Ritliju^[288] između tri moderna Švajcarca — Cavaignaca, Leiningena i Johna Russella! Doduše, Francuska i Nemačka su pomoću božjom u međuvremenu opet otišle toliko nazad da njihove vlade o opštim političkim principima prilično »isto misle« kao i službena Engleska, ta neoboriva kontrarevolucionarna stena u moru.

Ali te zemlje ne samo što »misle« isto, one »u celini uzevši isto i hoće«. Nemačka hoće Šlezvig, a Engleska neće da joj ga prepusti; Nemačka hoće zaštitne carine, a Engleska hoće slobodu trgovine; Nemačka hoće jedinstvo, a Engleska joj želi rasepkanost; Nemačka hoće da bude samostalna, a Engleska teži za tim da je industrijski podjarmi — ali šta to mari? »U celini uzevši« one ipak hoće »isto«! A Francuska? Francuska izdaje carinske zakone protiv Nemačke, njen ministar Bastide izruguje se uči Raumeru koji tamo predstavlja Nemačku — dakle očigledno hoće, »u celini uzevši, isto« što i Nemačka! Doista, Engleska i Francuska najuverljivije dokazuju da hoće isto što i Nemačka time što joj prete ratom: Engleska zbog Šlezviga, Francuska zbog Lombardije!

Građanin Ruge je toliko ideološki naivan da veruje kako će nacije koje imaju izvesne zajedničke političke predstave već zbog toga ući u alijansu. Građanin Ruge ima uopšte samo dve boje na svojoj političkoj paleti: crnu i belu, ropstvo i slobodu. Svet se za njega deli na dve velike polovine: na civilizovane nacije i na varvare, na slobodne i na robove. Granična linija slobode, koja je pre šest meseci prolazila s onu stranu Rajne, poklapa se sada s ruskom granicom, i taj napredak zove se revolucija od 1848. U tom pustom obliku odražava se sadašnje kretanje u glavi građanina Rugea. To je pomeranski prevod^[289] bojnog pokliča s barikada od februara i marta.

Ako to prevedemo s pomeranskog nazad na nemački, onda izlazi da su tri civilizovane nacije Evrope, tri slobodna naroda, ona kod kojih, u različitim formama i na različitim stepenima razvitka, vlada buržoazija, dok su »robovi i sluge« narodi koji se nalaze pod vladavinom patrijarhalno-feudalnog apsolutizma. Pod slobodom razumeva žestoki republikanac i demokrat Arnold Ruge sasvim obični »plitki« liberalizam, vladavinu buržoazije, u najboljem slučaju s nešto prividnodemokratskih formi — eto šta je jezgro pudle!^[290]

Budući da u Francuskoj, Engleskoj i Nemačkoj vlada buržoazija, one su, rezonuje građanin Ruge, prirodni saveznici. A ako su materijalni interesi tih triju zemalja direktno suprotni, ako je sloboda trgovine s Nemačkom i Francuskom životna potreba engleske buržoazije, ako su zaštitne carine protiv Engleske životna potreba francuske i nemačke buržoazije, ako, opet, slični odnosi u mnogim pitanjima postoje između Nemačke i Francuske, ako se ta trojna alijansa u praksi svodi na industrijsko podjarmljivanje Francuske i Nemačke — onda pomeranski mislilac Ruge gunda u svoju rusu bradu: »bornirani egoizam, kukavne kramarske dušice«.

Gospodin Jordan je u svojoj reči govorio o tragičnoj ironiji svetske istorije. Građanin Ruge je za to ubedljiv primer. On, kao i cela više ili manje ideološka leвица, vidi kako se njegove najdraže, najomiljenije fantazije, njegovi najviši naponi misli razbijaju o klasu čiji je on predstavnik. Njegov filantropsko-kosmopolitski projekt razbija se o kukavne kramarske dušice, i on mora, ne znajući i ne želeći to sam, da upravo te kramarske dušice predstavlja na više ili manje ideološki iskrivljen način. Ideolog snuje, a kramar određuje. Tragična ironija svetske istorije!

Građanin Ruge izlaže, dalje, kako je Francuska »rekla da su ugovori od 1815. doduše pocepani, ali da će ona priznati teritorijalni status kakav je danas«. »To je vrlo ispravno«, jer građanin Ruge nalazi u Lamartine-ovom manifestu ono što niko dosad nije tražio: osnovu novog međunarodnog prava. To se izlaže ovako:

»Iz tog odnosa s Francuskom mora proizaći novo *istorijsko* (!) pravo« (br. 1). »Istorijsko pravo je *pravo naroda*« (br. 2). »Ono je u slučaju u kojem govorimo (?) novo *međunarodno pravo*« (! br. 3). »To je jedino ispravno shvatanje *istorijskog prava*« (! br. 4). »Svako drugo shvatanje *istorijskog prava*« (! br. 5) je »apsurdno. Ne postoji nikakvo drugo *međunarodno pravo*« (! br. 6). »*Istorijsko pravo*« (br. 7) »je pravo« (najzad!) »koje istorija ostvaruje, a vreme sankcioniše time što« (ko?) »ukida dotadašnje ugovore, cepa ih i stavlja nove na njihovo mesto.«

Jednom rečju: istorijsko pravo je — redigovanje razuma dogadaja!^[287]

Doslovno tako piše u Delima apostolskim nemačkog jedinstva, u stenografskim beleškama Frankfurtske skupštine, str. 1186, prvi stubac. I još se žale što »Neue Rheinische Zeitung« kritikuje g. Rugea uskliknicima! Naravno, taj vrtoglavi koloplet istorijskog i međunarodnog prava morao je da ošamuti poštenjačku levicu, i ona je morala da se zabezекne kad joj je pomeranski filozof s apodiktičkom sigurnošću viknuo u uvo: »Istorijsko pravo je pravo koje istorija ostvaruje, a vreme sankcioniše« itd.

No »istorija« je uvek »ostvarivala« upravo suprotno od onog što je vreme sankcionisalo, a sankcija »vremena« sastojala se uvek upravo u tome što je vreme rušilo ono što je »istorija ostvarivala«.

Sad građanin Ruge daje »jedino ispravni i dopustivi« predlog:

«Staviti u dužnost centralnoj vlasti da zajedno s Engleskom i Francuskom sazove kongres radi uspostavljanja slobodne i nezavisne Poljske, na kojem će sve zainteresovane sile biti zastupljene svojim poslanicima.»

Kakav valjan, poštenjački način mišljenja! Lord John Russell i Eugène Cavaignac treba da uspostave Poljsku; engleska i francuska buržoazija treba da zaprete Rusiji ratom da bi iznudile slobodu Poljske do koje im u ovom trenutku nije uopšte stalo! U ovo vreme opšte zbrke i pometnje, kad svaku umirujuću vest, od koje se kursevi penju za osminu procenta, ponovo osujećuje šest uznemirujućih udara, kad se industrija bori s laganim bankrotstvom, kad trgovina zastaje, kad nezaposleni proletarijat mora da bude potpomagan ogromnim novčanim sumama da ne bi bio oteran u opštu, poslednju očajničku borbu — zar da u takvo vreme buržuji triju civilizovanih nacija stvaraju još jednu novu teškoću? I to kakvu teškoću! Rat s Rusijom, koja je od februara najintimniji saveznik Engleske! Rat s Rusijom, rat koji bi bio, kao što svako zna, pad nemačke i francuske buržoazije! A za postizanje kakvih koristi? Nikakvih. Doista, to je više nego pomeranska naivnost!

Ali građanin Ruge se zaklinje na to da je »mirno rešenje« poljskog pitanja moguće. Što dalje, to bolje! A zašto? Jer je sad posredi ovo:

«Ono što *hoće* Bečki ugovori, mora se sad realizovati i doista sprovesti... Bečki ugovori hteli su pravo *svih* nacija protiv *velike* francuske nacije... hteli su uspostavljanje nemačke nacije.»

Sad postaje jasno zbog čega građanin Ruge »u celini uzevši hoće isto« što i desnica. I desnica hoće ostvarenje Bečkih ugovora.^[266]

Bečki ugovori su rezime velike pobeđe reakcionarne Evrope nad revolucionarnom Francuskom. Oni su klasična forma u kojoj je za vreme Restauracije evropska reakcija vladala 15 godina. Oni uspostavljaju legitimitet, kraljevstvo po milosti božjoj, feudalno plemstvo, vladavinu popova, patrijarhalno zakonodavstvo i patrijarhalnu upravu. Ali pošto je pobeđa bila izvojevana pomoću engleske, nemačke, talijanske, španske i naročito francuske *buržoazije*, morale su se praviti koncesije i buržoaziji. I dok su vladari, plemstvo, popovi i birokrati između sebe delili masne zalogaje plena, buržoazija se morala zadovoljiti menicama na budućnost, koje nisu nikad bile plaćene niti ih je iko nameravao platiti. Umesto da posmatra taj stvarni, praktični sadržaj Bečkih ugovora, g. Ruge veruje da su ta prazna obećanja njihov pravi sadržaj, a da je reakcionarna praksa samo zloupotreba!

Čovek mora imati neobično dobru narav da posle 33 godine, posle revolucija od 1830. i 1848. još veruje u isplatu tih menica, da uobražava da sentimentalne fraze u koje su uvijena bečka prividna obećanja imaju još u godini 1848. ikakav smisao!

Građanin Ruge kao Don Kihot Bečkih ugovora!

Na kraju građanin Ruge otkriva Skupštini duboku tajnu: revolucije od 1848. izazvane su samo time što su 1846. u Krakovu narušeni ugovori od 1815.^[45] Neka to bude opomena svim despotima!

Ukratko, građanin Ruge nije se od vremena našeg poslednjeg susreta na literarnom polju promenio ni u jednoj tački. To su još uvek iste fraze koje je utuvio i ponavljao otkada je kod »Hallische Jahrbücher« i kod »Deutsche Jahrbücher«^[291] predstavljao portira nemačke filozofije; još uvek ista zbrka, ista zavrzlama pogleda, isti nedostatak misli; isti talent da se iznose najšuplje i najapsurdnije misli u svečanoj formi; isti nedostatak »znanja« i naročito iste pretenzije na aplauz nemačkog filistra, koji tako nešto u svom životu nije još čuo.

Tim završavamo naš rezime debate o Poljskoj. Zahtevati od nas da se zadržavamo na g. Löwu iz Poznanja i na drugim velikim duhovima koji još dolaze — značilo bi zahtevati odviše.

Cela debata ostavlja tužan utisak. Toliko dugih govora, a tako malo sadržaja, tako malo poznavanja predmeta, tako malo talenta! Najgora debata bivše ili sadašnje francuske Skupštine ili engleskog Donjeg doma sadrži više duha, više poznavanja stvari, više stvarnog sadržaja nego ovaj trodnevni razgovor o jednom od najinteresantnijih predmeta savremene politike. Moglo se načiniti *sve* od toga, a Nacionalna skupština učinila je od toga čisto presipanje iz šupljeg u prazno.

Doista, takva skupština kao što je ova nije još nikad i nigde zasedala!

Odluke su poznate. Osvojene su 3/4 Poznanja, osvojene ni silom, ni »nemačkom marljivošću«, ni »plugom«, nego presipanjem iz šupljeg u prazno, lažnom statistikom i bojažljivim odlukama.

»Poljake ste progutali, ali ih, tako mi boga, nećete svariti!«

Naslov originala:

Die Polendebatte in Frankfurt

Napisano od 7. avgusta do 6. septembra 1848.

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 70, 73, 81, 82,

86, 90, 91, 93 i 96 od

9, 12, 20, 22, 26. i 31. avgusta,

1, 3. i 7. septembra 1848]

Nemačko državljanstvo i pruska policija

**Keln*, 11. avgusta. Poznato je kako se pruska vojska 6. avgusta zaklela na vernost nemačkom jedinstvu.^[276] Pruska policija ne sme zaostati za pruskom vojskom. Nikad za nju nije postojalo više *nemačkih stranaca* ili *stranih Nemaca* u Pruskoj nego što ih ima otkad u Frankfurtu zaseda nedeljiva nemačka Nacionalna skupština, nemački regent Rajha i vlada nemačkog Rajha.

Gospodin *Geiger*, vršilac dužnosti upravnika policije, čije smo stupanje na presto, puni slutnje, već ranije pozdravili, dobio je, čini se, specijalnu zapovest da očisti Keln od nemačkih *stranaca* i da među zidovima starog carskog grada trpi samo pruske *podanike*. Bude li postupao dosledno, ko će spasti svoje zavičajno pravo osim policije, vojske, birokratije i ljudi iz matičnih pruskih zemalja? Među tim *»poslednjim Mohikancima«* ne može da ne bude i sam g. *Geiger*.

O konfliktima između glavnog redaktora lista *»Neue Rheinische Zeitung«* *Karla Marxa* i pruskog podaništva informisaćemo kasnije.¹ Danas se radi o saradniku i korektoru ovoga lista g. *Karlu Schapperu*.

Gospodin *Schapper* je bio pozvan da se jutros javi policijskom komesaru svoga kvarta. Gospodin policijski komesar saopštio mu je da, prema jednom reskriptu g. *Geigera*, on kao stranac mora već sutra napustiti Keln i prusku državu. Gospodin komesar mu je ujedno saopštio da mu iz uljudnosti produžuje rok na osam dana.

Gospodin *Schapper* nije samo Nemač nego je osim toga *Nasauovac* i ima nasauski pasoš in optima forma². Gospodin *Schapper* stanuje u Kelnu sa ženom i troje dece. Njegov zločin se sastoji u tom što je član Demokratskog društva i Radničkog saveza i korektor lista *»Neue Rheinische Zeitung«* — mora se priznati, tri zločina odjedanput.

»Svaki Nemač ima opšte nemačko državljanstvo« — glasi prvi, već izglasani paragraf nemačkih Osnovnih prava.^[292] Čini se da je g. *Geiger* to razumeo tako da svaki Nemač ima pravo da bude proteran iz 37 nemačkih država. Pored zakonodavstva Nacionalne skupštine — zakonodavstvo *Geigerovo!*

¹ Vidi u ovom tomu, str. 327-329 — ² u najboljem obliku

Ali čemo g. *Hansemannu*, ministru dela, dati savet: on može poslanike izvrgavati policijskim represijama koliko nalazi za shodno, ali sa štampom se ne valja igrati. Ona može otpečatiti knjigu građanske prošlosti i —

Will der Herr Graf ein Tänzchen wagen
So mag er's sagen,
Ich spiel ihm auf!^[200]

pa ma koliki *Geigeri* pretili svojom *violinom*¹.

Naslov originala:

*Das deutsche Reichsbürgerrecht
und die preußische Polizei*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 73
od 12. avgusta 1848]

¹ Dvostruka igra reči: *Geiger* (prezime) — upravnik policije u Kelnu; *Geiger* — violinist, guslač. *Geige* — u nemačkom znači violina i sprava za mučenje (u zatvoru).

[Friedrich Engels]

Talijanska oslobodilačka borba i uzrok njenog sadašnjeg neuspeha

*S istom brzinom s kojom su u martu bili izbačeni iz Lombardije, Austrijanci su se sad trijumfujući vratili i već su ušli u Milano.

Talijanski narod se nije ustezao ni od kakve žrtve. Bio je spreman da krvlju i imetkom privede kraju započeto delo i izvojuje svoju nacionalnu samostalnost.

Ali hrabrosti, oduševljenju, samopožrtvovanosti nisu nigde dogovarali oni koji su stajali na kormilu. Otvoreno ili prikriveno činili su sve da sredstva koja su im bila dana u ruke upotrebe ne za oslobodenje od brutalne tiranije Austrije, nego na to da parališu snagu naroda i da što pre vrate stari poredak u njegovoj suštini.

Papa¹, austrijsko-jezuitskom politikom svakog dana sve više obrađivan i pridobijan, stavljao je Mamianijevoj vladi na put sve prepreke koje su mu, u savezu s »crnima« i »crno-žutima«^[294], stajale na raspolaganju. Sama vlada držala je vatrene patriotske govore pred oba skupštinska doma, ali nije imala potrebnu energiju da svoju dobru volju pretvori u delo.

U Toskani je vlada, doduše, istupala s lepim rečima, ali s još manje dela. Ipak, glavni neprijatelj talijanske slobode među domaćim vladarima bio je i jeste Carlo Alberto. Talijani bi morali svakog časa ponavljati i uvažavati izreku: »Čuvaj nas, bože, od prijatelja, a od neprijatelja ćemo se čuvati sami!« Bourbona Fernanda nisu se morali mnogi bojati; on je odavna bio demaskiran. Carlo Alberto, naprotiv, dao se svuda slaviti u pesmama kao »la spada d'Italia« (mač Italije) i kao junak čija je špada najsigurnija garancija slobode i samostalnosti Italije.

Njegovi emisari pošli su u sva mesta severne Italije i opisivali ga kao jedinog čoveka koji može spasti otadžbinu i koji će je spasti. Ali da bi to mogao uraditi, potrebno je, kažu, stvoriti severnotalijansko

¹ Pije IX

kraljevstvo. Tek time će mu biti dana u ruke potrebna snaga ne samo za otpor Austriji nego i za njeno izbacivanje iz Italije. Častoljublje koje je Carla Alberta u svoje vreme sklonilo na savez s karbonarima^[295] — da bi ih kasnije izdao — to častoljublje bilo se u njemu probudilo jače no ikad i navelo ga na snove o tolikoj vlasti i tolikoj slavi pred kojima bi sjaj svih ostalih vladara Italije ubrzo morao izbledeti. On je mislio da može ceo narodni pokret godine 1848. iskoristiti u interesu svoje kukavne ličnosti. Ispunjen mržnjom i nepoverenjem prema svim istinski liberalnim muževima, on se okružio ljudima koji su bili više ili manje odani apsolutizmu i skloni da podržavaju kraljevo častoljublje. Na čelo vojske postavio je takve generale čijih se intelektualnih sposobnosti ili političkih pogleda nije morao plašiti, no koji nisu uživali poverenje vojnika niti su imali talenta potrebnog za uspešno vođenje rata. Pompezno se nazivajući »osloboditeljem« Italije, on je kao uslov onima koji treba da se oslobode stavio svoj jaram. Okolnosti su mu išle naruku kao malo kome. Na kraju je njegova pohlepa, goneći ga da zgrabi što više i po mogućnosti sve, učinila da je izgubio i ono što je već bio stekao. Dok pitanje priključenja Lombardije Pijemontu još nije bilo sasvim rešeno, dok je još postojala mogućnost za uvođenje republikanskog oblika vladavine, on je prema Austrijancima, ma koliko oni tada bili relativno slabi, ostao nepokretan u svojim utvrdjenjima. Dopustio je da Radetzky, D'Aspre, Welden itd. zauzimaju u venecijanskim provincijama grad za gradom i tvrđavu za tvrđavom ne mičući se s mesta. Venecija mu se činila dostojnom njegove pomoći tek kad se stavila pod njegovu krunu. Tako je bilo i s Parmom i s Modenom. No dotle je Radetzky ojačao i preduzeo sve mere za napad i, zahvaljujući nesposobnosti i slepilu Carla Alberta i njegovih generala, za odlučujuću pobedu. Ishod je poznat. Odsad Talijani ne mogu i neće više stavljati svoje oslobođenje u ruke nekog kneza ili kralja; štaviše, radi svog spasa oni moraju tu »spada d'Italia« kao nepodobnu što pre sasvim odbaciti. Da su to ranije učinili, da su kralja i njegov sistem, zajedno sa svim pristicama tog sistema, poslali u penziju i stvorili između sebe demokratsku uniju, verovatno sad u Italiji ne bi bilo nijednog Austrijanca. Umesto toga oni su ne samo uzalud podneli sve patnje jednog rata, koji su njihovi neprijatelji vodili žestoko i varvarski, i uzalud dali najteže žrtve, nego su uz to bez ikakve zaštite predani krvoločnoj osveti meternihovsko-austrijskih reakcionara i njihove soldateske. Ko je čitao proglose Radetzkykog upućene stanovnicima Italije i proglose Weldenova rimskim legacijama, taj će shvatiti da bi Atila sa svojim hunske hordama morao Talijanima izgledati kao anđeo blagosti. Reakcija i restauracija su potpune. Vojvoda modenski, »il carnefice« (krvnik), koji je pozajmio Austrijancima 1 200 000 guldena za vođenje rata, takođe se vraća. Narodi su već toliko puta svojom velikodušnošću kopali sami sebi grob da se napokon moraju opametiti i nešto malo naučiti od svojih neprijatelja. Modenjani su pustili vojvodu, koji je za vreme svoje ranije vlade dao zatvoriti, obesiti i streljati hiljade ljudi

zbog njihovih političkih težnji, da mirno ode. On im se zato vraća, da bi s dvostrukim zadovoljstvom vršio svoj krvavi vladarski zanat.

Reakcija i restauracija su potpune. Ali one su samo prolazne. Revolucionarni duh prodro je u narod pređuboko da bi mogao biti savladan trajno. Milano, Breša i druga mesta pokazali su u martu šta je taj duh sposoban da učini. Preterane patnje dovešće do novog ustanka. Koristeći gorka iskustva iz poslednjih meseci, Italija će umeti da izbegne nove iluzije i da pod jedinstvenom demokratskom zastavom obezbedi svoju samostalnost.

Naslov originala:

*Der italiemische Befreiungskampf
und die Ursache seines jetzigen Mißlinges*

Napisano 11. avgusta 1848.

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 73 od

12. avgusta 1848]

[Friedrich Engels]

»Kölnische Zeitung« o Italiji

***Keln*, 26. avgusta. Juče smo bili osuđeni na to da slušamo beletristu g. Wilhelma Jordana iz Berlina kako s visine svetskoistorijskog stanovišta bistri politiku¹. Sudbina nas nemilostivo goni. Slična kob pogada nas danas: glavna tekovina marta se sastoji u tome da su beletristi zakupili politiku.

Gospodin *Levin Schücking* iz Minstera, četvrti ili peti točak u oglasnim kolima g. Dumont-a, objavio je u listu »Kölnische Zeitung«^[104] članak o »našoj politici u Italiji«.

I šta kaže »moj prijatelj Levin avetinjskih očiju«?^[296]

»Nemačka nije nikad imala *pogodniji* trenutak nego što je ovaj da svoju politiku prema Italiji postavi na zdravu osnovu, koja obećava vekovno trajanje. Mi smo slavno« (! izdajstvom Carla Alberta) »sprali sramotu kojom je jedan narod, brzo se uzoholivši u sreći, uprljao naše zastave: na čelu nenadmašne, ne samo u borbi i pobeđi nego i u trpljenju i izdržljivosti divljenja dostojne vojske, Barbabianca, *Belobradi*, istakao je slavnog (!?) nemačkog dvoglavog orla na zidinama *buntovnog grada*, tamo gde je pre više od šest stotina godina car *Barbarossa, Rido-bradi*, razvio istu zastavu kao *simbol vrhovne vlasti Nemačke nad Italijom. Ta vrhovna vlast pripada nam i danas.*«

Tako govori g. Levin Schücking iz lista »Kölnische Zeitung«.

Kad je goloruki narod posle petodnevnne borbe izbacio iz Milana^[96], Hrvate i pandure^[97] Radetzskog, kad se »divljenja dostojna vojska«, razbijena kod Goita, povukla u Veronu — tada je politička lira »mog prijatelja Levina avetinjskih očiju« ćutala! Ali otkad je pojačana austrijska vojska isto toliko kukavičkim koliko i nezgrapnim izdajstvom Carla Alberta, koje smo nebrojeno puta predskazali, došla do nezasluzene pobeđe, otada se susedni publicisti opet pojavljuju na poprištu, otada oni trube o »spranoj sramoti«, otada se usuduju da upoređuju Friedricha Barbarossu s Radetzkim Barbabiancom, otada je herojski

¹ Vidi u ovom tomu, str. 292-296.

Milano, koji je izvršio najslavniju revoluciju čitave 1848, samo »buntovni grad«, otada pripada nama Nemcima, kojima inače nikad ništa ne pripada, »vrhovna vlast nad Italijom!»

»Naše zastave!« Crno-žute krpe Metternichove reakcije, koje u Beču gaze nogama — to su zastave g. Schückinga iz lista »Kölnische Zeitung«!

»Slavni nemački dvoglavi orao!« Ono isto heraldičko čudovište koje je oružana revolucija očerupala kod Žemapa, kod Flerija, kod Milezima, kod Rivolija, kod Nojvida, kod Marenga, kod Hoenlindena, kod Ulma, kod Austerlica, kod Vagrama^[297] — to je »slavni« Kerber g. Schückinga iz lista »Kölnische Zeitung«!

Kad su Austrijanci dobijali batine, bili su Austrijanci zonderbundovci^[298], gotovo izdajnici otadžbine; otkako je Carlo Alberto pao u klopu, otkako su izbili na Tičino, oni su »Nemci«, a »Mi« smo ti koji smo sve to izvršili. Nemamo ništa protiv toga što je list »Kölnische Zeitung« izvojevao pobjedu kod Volte i Kustoce te zauzeo Milano^[299]; ali on tada preuzima i odgovornost za njemu dobro poznate brutalnosti i infamije one »u trpljenju i izdržljivosti divljenja dostojne« varvarske vojske — upravo kao što je u svoje vreme preuzeo odgovornost i za galicijske pokolje.

»Ta vrhovna vlast pripada nam i danas. Italija i Nemačka su nacije koje su priroda i istorija povezale, koje su po božjem providenju sjedinjene, koje su srodne kao nauka i umetnost, kao misao i osećanje.«

Kao g. Brüggemann i g. Schücking!

Eto, Nemci i Talijani su se kroz 2000 godina stalno među sobom borili upravo zato, Talijani su uvek iznova stresali sa sebe nemačko ugnjetavanje upravo zato, nemačka krv je tako često crvenila ulice Milana upravo zato da bi se dokazalo kako su Nemačka i Italija »po božjem providenju sjedinjene«!

Dakle zato što su Italija i Nemačka »srodne«, Radetzky i Welden su popalili i opljačkali sve venecijanske gradove!

Moj prijatelj Levin avetinskih očiju zahteva sad da napustimo Lombardiju do Adide jer nas narod neće, iako je nekoliko siromašnih »cittadina« (tako kaže učeni g. Schücking umesto contadina, seljaka) razdragano susretalo Austrijance. Ali ako se budemo ponašali kao »slobodan narod«, tada će nam narod rado pružiti ruku, da bi se od nas dao voditi na putu kojim sam ne može da ide, na putu k slobodi«.

Zaista! Italija, koja je izvojevala slobodu štampe, porotne sudove i ustav pre nego što se Nemačka probudila iz najdubljeg sna, Italija, koja je u Palermu izvršila prvu revoluciju ove godine, Italija, koja je u Milanu bez oružja pobedila »nenadmašne« Austrijance — Italija ne može ići putem slobode ako je ne bude vodila Nemačka, tj. jedan Radetzky! Dakako, ako su za napredovanje na putu k slobodi potrebni Frankfurtska skupština, beznačajna centralna vlast 39 zonderbundâ i »Kölnische Zeitung« . . .

Dosta, Zato da bi se Talijani dali od Nemaca »voditi k slobodi«, g. Schücking zadržava talijanski Tirol i oblast Veneciju, kako bi njima obdario jednog austrijskog nadvojvodu, i šalje »2000 vojnika južno-nemačkih trupa Rajha u Rim, da bi Hristovom namesniku uspostavio mir u vlastitoj kući«.

Ali, na žalost!

Francuzima i Rusima pripada zemlja,
Britancima pripada more,
Mi Nemci vlast neospornu držimo
U carstvu snova, gore.

Tamo smo mi hegemoni i tamo
Rasparčani nimalo nismo;
Druge je narode njihov razvitak
K prozičnoj zemlji pritisn'o.^[300]

Tamo gore, u vazdušnom carstvu snova, pripada nam i »vrhovna vlast nad Italijom«. To ne zna niko bolje od g. Schückinga. Pošto je radi dobra i koristi nemačkog Rajha razvio tu valjanu politiku vrhovne vlasti, on s uzdahom zaključuje:

»Politika koja je velika, velikodušna, koja je dostojna takve sile kakva je sila nemačkog Rajha, smatrala se kod nas, na žalost, uvek fantazijom, i tako će, valjda, još dugo ostati!«

Preporučujemo g. Schückinga za portira i pograničnog čuvara nemačke časti na visinama Stilfskog prevoja.¹ Odande će feljtonist lista »Kölnische Zeitung«, u oklopu, obuhvatiti pogledom Italiju i paziti da od »vrhovne vlasti Nemačke nad Italijom« ne propadne nijedna titla. I tek tada će Nemačka moći mirno spavati.

Naslov originala:

Die »Kölnische Zeitung« über Italien

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 73 od
12. avgusta 1848]

¹ Planinski vrh u Italiji preko kojega je do 1918. išla granica između Tirola i Italije.

[Friedrich Engels]

»Zeitungs-Halle« o Rajnskoj provinciji

***Keln*, 26. avgusta. »Berliner Zeitungs-Halle«⁽¹¹²⁾ donosi ovaj članak:

«Nedavno smo imali priliku da govorimo o tome da je nastupilo vreme kad iz svih starih državnih organizama sve više i više iščezava onaj duh koji ih je tako dugo držao na okupu. Što se tiče Austrije, malo ko će u to sumnjati. Ali i u Pruskoj se iz dana u dan pojavljuju sve приметnije znaci vremena koji potvrđuju naše zapažanje i pred kojima ne smemo zatvarati oči. Sad postoji samo jedan interes koji bi još mogao da veže provincije Nemačke za prusku državu — to je zainteresovanost za razvijanje liberalnih državnih institucija, zainteresovanost za zajedničko zasnivanje i uzajamno unapređivanje novog i slobodnog oblikovanja društvenih odnosa. Šlezija, koja na putu političkog i socijalnog napretka živo stremi dalje, teško da će se dobro osećati u Pruskoj ako Pruska kao država tom interesu potpuno ne udovolji. Za provinciju Saksoniju je suviše dobro poznato da je posle prisajedinjenja Pruskoj u srcu uvek bila na nju kivna. A što se tiče Rajnske provincije, verovatno se još svi sećaju s kakvim su pretnjama njeni poslanici ovde istupali pre 18. marta i kako su ubrzavali prevrat. Duh otuđenja raste u toj provinciji. Letak bez oznake mesta štampanja i štampara, koji se sad mnogo rastura, pruža nam za to nov dokaz.»

Letak o kome govori »Zeitungs-Halle« verovatno je poznat svim našim čitaocima.

Ono čemu se moramo radovati jeste shvatanje, koje najzad ima među Berlincima bar *jednog* predstavnika, da Berlin nije Pariz ni za Nemačku ni posebno za Porajnje. Berlin počinje uvidati da on ne može nama vladati, da on ne može sebi pribaviti autoritet koji pripada centralnom gradu. Berlin je dovoljno dokazao svoju nekompetentnost u polovičnoj martovskoj revoluciji, pri jurišu na arsenal⁽⁷⁶⁾, u poslednjim nemirima⁽³⁰¹⁾. Neodlučnosti s kojom istupa narod Berlina pridružuje se još i potpun nedostatak kapaciteta u svim partijama. U čitavom pokretu posle februara nije se u Berlinu uzdigao ni jedan jedini čovek

koji bi mogao rukovoditi svojom partijom. Duh je u tom centralnom gradu »duha« veoma voljan, ali je isto tako slab kao i telo. Čak su i svoga Hansemanna, svoga Camphausena, svoga Mildea morali Berlinci dovesti s Rajne ili iz Šlezije. Daleko od toga da bude nemački Pariz, Berlin nije čak ni pruski Beč. On nije glavni grad, on je »rezi-dencija«.

Ipak treba priznati da čak u Berlinu hvata korena shvatanje koje je ovde na Rajni odavno svuda rasprostranjeno, naime da nemačko jedinstvo može niknuti *samo iz raspada* nemačkih tzv. velikih sila. Svoje gledanje na to nismo nikad skrivali. Mi se ne zanosimo ni prošlom ni sadašnjom slavom Nemačke, ni oslobodilačkim ratovima, ni »slavnim poredama nemačkog oružja« u Lombardiji i u Šlezvigu. No ako treba da od Nemačke ikad nešto postane, ona mora da se koncentriše, ona mora da postane jedna država ne samo na rečima nego i na delu. A za to je pre svega potrebno da više ne bude »ni Austrije ni Pruske«.^[302]

Uostalom, »duh« koji nas je tako dugo držao zajedno sa starom Pruskom bio je vrlo opipljiv, nezgrapan duh; to je bio duh 15 000 bajoneta i toliko i toliko topova. Nije bez razloga ovde na Rajni osnovana vojnička kolonija gornjošleskih Poljaka i Kašuba.¹ Nije bez razloga naša omladina trpana u berlinsku gardu. To se nije događalo zato da bismo se izmirili s ostalim provincijama, to se događalo zato da bi se jedna provincija huškala na drugu, da bi se nacionalna mržnja između Nemaca i Slovena, da bi se lokalna mržnja svake male nemačke provincije protiv svih susednih joj provincija iskoristavala u interesu patrijarhalno-feudalne despotije. Divide et impera!²

Stvarno, vreme je da se konačno jedanput svrši s fingiranom ulogom koju su »provincije«, tj. ukermarčki i istočnopomeranski junkeri, prenele na Berlince svojim paničnim adresama, a koju su Berlinci žurno preuzeli. Berlin nije i nikad neće postati sedište revolucije, glavni grad demokratije. Samo fantazija brandenburških plemića, koji drhte pred bankrotstvom, dužničkim zatvorom i fenjerskim stubovima, mogla mu je preneti tu ulogu, samo koketna taština Berlinca mogla je u tim plemićima videti predstavnike provincija. Mi priznajemo mar-tovsku revoluciju, ali je priznajemo za ono što je stvarno bila i ni za šta više. Njen je najveći nedostatak što nije revolucionisala *Berlince*.

»Zeitungs-Halle« veruje da se pruski državni organizam može slepiti liberalnim institucijama. Naprotiv. Što su institucije liberalnije to će se heterogeni elementi slobodnije razlagati, to više će se pokazivati koliko je odvajanje neophodno, to više će izlaziti na videlo nesposobnost berlinskih političara svih partija.

Ponavljamo: da ostane u okviru *Nemačke* zajedno sa staropruskim provincijama, tome Rajnska provincija nema šta da prigovori; ali hteji je siliti da večno ostane u granicama Pruske, bez obzira na to da

¹ Kašubi (ili Kašuki) — stanovništvo poljskog porekla nastanjeno zapadno od Visle i u Pruskoj. — ² Podeli pa vladaj!

li je ova apsolutistička, ustavna ili demokratska, to bi značilo onemogućiti nemačko jedinstvo, to bi možda čak značilo — mi izražavamo opšte raspoloženje naroda — učiniti da velika, lepa oblast bude izgubljena za Nemačku zbog toga što se želi da bude sačuvana za Prusku.

Naslov originala:

Die »Zeitung-Halle« über die Rheinprovinz

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 87
od 27. avgusta 1848]

[Friedrich Engels]

Posredovanje i intervencija. Radetzky i Cavaignac

* Otrprike za tri nedelje (21. septembra) ističe primirje zaključeno izdajstvom Carla Alberta.^[96] Francuska i Engleska ponudile su svoje posredovanje. Da se Austrija dosad još nije izjasnila da li ga prima ili odbija, može se pročitati u Cavaignacovom listu »Spectateur républicain«. Diktatora Francuske napokon je naljutila ta austrijska neuljudnost, i on preti oružanom intervencijom ako bečki kabinet do određenog dana ne odgovori ili ako odbije posredovanje. Da li će Austrija, naročito sada posle pobeđe nad bečkom demokratijom i nad talijanskim »rebelima«, dopustiti da joj diktira mir jedan Cavaignac? Austrija zna vrlo dobro da francuska buržoazija želi »mir po svaku cenu«, da je uopšte buržoaziji sloboda ili ropstvo Italije sasvim indiferentna stvar i da će od nje dobiti sve samo neka je otvoreno pred svetom ne blamira i time joj protiv volje stavi mač u ruke. Govori se da će Radetzky učiniti kratku posetu Beču da bi o posredovanju kazao svoju odlučujuću reč. No za to ne treba da putuje u Beč. Njegova politika je sad na ceni i njegovo mišljenje neće se uvažavati manje ako on ostane u Milanu. Ako bi Austrija pristala na uslove mira koje su predložile Engleska i Francuska, ona to ne bi učinila iz straha od Cavaignacove intervencije, nego iz daleko hitnijih i jačih razloga.

Talijani su se, kao i Nemci, dali obmanuti martovskim događajima. Prvi su mislili da je sad tuđinskoj vladavini svakako došao kraj; drugi su mislili da je stari sistem zauvek položen u grob. Umesto toga, u Italiji je tuđinska vladavina gora nego ikad, dok se u Nemačkoj stari sistem ponovo oporavio od nekoliko udaraca zadanih mu u martu, i sad harači s većom silinom i žedu za osvetom nego ranije.

Zabluda Talijana se sada sastoji u tome što očekuju spas od sadašnje francuske vlade. Njih bi mogao spasti samo pad te vlade. Talijani se varaju i u tome što oslobođenje svoje zemlje smatraju mogućim

¹ buntovnicima

u vreme kad u Francuskoj, Nemačkoj itd. demokratija svakog dana sve više gubi teren. Reakcija pod čijim je udarcima sad Italija klonula nije samo talijanska nego evropska činjenica. Italija se ne može sama osloboditi iz kandži te reakcije, a najmanje pozivanjem francuske buržoazije, koja upravo i jeste stvarni ugaoni stub reakcije u čitavoj Evropi.

Reakcija mora biti pobedena prvo u samoj Francuskoj, a tek onda može biti uništena u Italiji i u Nemačkoj. Dakle, prvo mora tamo biti proglašena demokratsko-socijalna republika, prvo mora francuski proletarijat staviti nogu na šiju svoje buržoazije, a tek onda se može misliti na trajnu pobedu demokratije u Italiji, Nemačkoj, Poljskoj, Ugarskoj itd.

Naslov originala:

Vermittlung und Intervention.

Radetzky und Cavaignac

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 91
od 1. septembra 1848]

[Friedrich Engels]

Smrtne presude u Antverpenu

** *Keln*, 2. septembra. Ustavna uzor-država Belgija pružila je nov sjajan dokaz izvrsnosti svojih institucija. *Sedamnaest smrtnih presuda* zbog smešnog događaja u Riskon-Tuu!^[303] Sedamnaest smrtnih presuda da se osveti sramota koju je nekoliko nerazboritih ljudi, nekoliko luda punih nade^[304] nanelo čednoj belgijskoj naciji kad je pokušalo malo podići krajičak njenog ustavnog ogrtača! Sedamnaest smrtnih presuda — kakve li brutalnosti!

Događaj u Riskon-Tuu je poznat. Neki belgijski radnici udružili su se u Parizu da bi pokušali da izvrše republikanski pohod na svoju otadžbinu. Belgijski demokrati došli su iz Brisela i pomogli taj poduhvat. Ledru-Rollin ga je pomagao koliko je mogao. Lamartine, izdajnik »plemenita srca«, koji je za strane demokrate, isto onako kao i za francuske, imao lepe reči i kukavna dela, Lamartine, koji se hvali da je konspirisao s anarhijom kao gromobran s olujnim oblakom, najpre je podržavao belgijsku legiju, da bi je kasnije utoliko sigurnije izdao. Legija je krenula. Delescluze, vladin komesar u Severnom departmanu *prodao* je prvu kolonu belgijskim železničkim činovnicima; voz kojim su se vozili izdajom je odvučen na belgijsko tle i našao se usred belgijskih bajoneta. Druga kolona, predvođena *trima belgijskim špijunima* (jedan član pariske privremene vlade sam nam je to rekao, a sudski proces to potvrđuje), bila je od svojih izdajničkih predvodnika dovedena u neku šumu na belgijskoj teritoriji, gde su je u sigurnoj zasedi čekali nabijeni topovi; ona je bila proređena vatrom i najvećim delom pohvatana.

Ta sitna, po mnogim izdajama i po dimenzijama koje su joj dane u Belgiji komična epizoda revolucija od 1848, poslužila je briselskom tužilaštvu kao platno na kojem će da izveze najkolosalniju zaveru koja je ikad postojala. Oslobodioca Antverpena, starog generala Mellinet-a, Tedesca, Ballina, ukratko najodlučnije, najaktivnije demokrate Brisela, Liježa i Genta upetljali su u nju. Gospodin Baway bio bi u nju uvukao čak Jottranda iz Brisela da g. Jottrand ne zna stvari i ne poseduje

dokumente čije bi objavljivanje na najsravniji način kompromitovalo celu belgijsku vladu, ne izuzimajući ni mudrog Leopolda.

I zašto ta hapšenja demokrata, zašto najmonstruozniji sudski proces protiv ljudi koji su od cele te stvari bili isto toliko daleko koliko porotnici pred koje su bili izvedeni? Zato da se belgijskoj buržoaziji utera strah u kosti i da se, zahvaljujući tom strahu, uteraju prekomerni porezi i prinudni zajmovi, kojima se učvršćuje slavna belgijska državna zgrada i s čijom je uplatom stajalo vrlo loše!

Jednom reči, optuženi su izvedeni pred antverpenske porotnike, pred elitu onih flamanskih hazarderskih priroda kojima je elan francuskog političkog požrtvovanja isto toliko tuđ koliko i mirna sigurnost veličanstvenog engleskog materijalizma, izvedeni su pred one trgovce bakalarom koji celog svog života vegetiraju u najsitnoburžoaskijem utilitarizmu, u najkratkovidnijem, najodbojnijem pravljenju profita. Veliki Bavay znao je svoje ljude i apelovao je na njihov strah.

U stvari, zar su u Antverpenu ikad videli republikanca? Sad su trideset i dva takva čudovišta stajala pred zastrašenim Antverpencima; i drhtavi porotnici, zajedno s mudrim sudom, predali su sedamnaest optuženih blagosti člana 86. i sledećih članova Code pénal-a^[166], tj. smrti.

I za vreme Terora 1793. bilo je insceniranih procesa, donošene su presude kojima su kao podloga služile druge činjenice a ne one koje su se službeno iznosile. Ali ovakav proces koji bi karakterisale nezgrapna, bestidna laž i slepa stranačka mržnja nije vodio čak ni fanatik Fouquier-Tinville. A plamti li možda u Belgiji građanski rat, stoji li na njenoj granici pola Evrope i konspirirše s pobunjenicima, kao što se to događalo u Francuskoj 1793? Da li je otadžbina u opasnosti? Da li je kruna naprsla? — Naprotiv, niko i ne pomišlja da Belgiju podjarmi, i mudri Leopold još se svakog dana vozi bez oružane pratnje iz Lakena u Brisel i iz Brisela u Laken!

Šta je učinio Mellinet, kome je 81 godina, da ga porota i sudije osude na smrt? Stari vojnik francuske republike spasao je 1831. poslednju trunku belgijske časti; on je oslobodio Antverpen, i zato ga Antverpen osuđuje na smrt! Sva njegova krivica se sastojala u tome što je svog starog prijatelja Beckera branio od sumnjičenja belgijske službene štampe i što ga nije, ni onda kad je ovaj konspirisao u Parizu, isključio iz svog prijateljskog sećanja. S konspiracijom Mellinet nije imao ni najmanje veze. I zato je prosto-naprosto osuđen na smrt!

A Ballin! On je bio Mellinet-ov prijatelj, često ga je posećivao, viden je s Tedesco u kafani. Dovoljan razlog da bude osuđen na smrt.

A tek Tedesco! Kako, zar on nije bio u nemačkom Radničkom udruženju, zar on nije bio u vezi s ljudima kojima je belgijska policija podmetnula teatarske bodeže? Zar on nije bio viden u kafani s Ballinom? Stvar je bila dokazana. Tedesco je isprovocirao bitku naroda kod Riskon-Tua — na gubilište s njim!

I tako s ostalima.

Mi se ponosimo time što za mnoge od tih »zaverenika«, koji su osuđeni na smrt samo zato što su demokrati, smemo reći da su naši prijatelji. Iako se prodana belgijska štampa na njih nabacuje blatom, mi ćemo njihovu čast spasavati bar pred nemačkom demokratijom; ako ih se njihova otadžbina i odriče, mi ćemo ih priznati za svoje.

Kad im je predsednik izrekao smrtnu presudu, oni su reagovali burnim poklikom: »Živela republika!« Za vreme celog procesa, kao i pri objavljivanju presude, imali su istinski nepokolebljivo držanje revolucionara.

A sad čujmo šta, suprotno tome, kaže bedna belgijska štampa:

»Presuda«, piše »Journal d'Anvers«, »nije u gradu učinila veću senzaciju nego i ceo proces, koji nije pobudio gotovo nikakvo interesovanje. Samo u radničkoj klasi« (čitaj: lumpenproletarijatu) »može se opaziti neprijateljsko osećanje prema paladinima republike; ostalo stanovništvo gotovo se nikako za to ne brine; za njih pokušaj izazivanja revolucije ne prestaje biti smešan ni posle smrtno presude, u čije izvršenje ionako niko ne veruje.«

Naravno, kad bi se Antverpencima priredio interesantan prizor giljotiniranja sedamnaest republikanaca, sa starim Mellinet-om, njihovim spasiocem na čelu, oni bi se već brinuli za taj proces!

Kao da se brutalnost belgijske vlade, belgijskih porotnika i sudova ne sastoji upravo u tome što se igraju smrtnim presudama!

»Vlada se«, piše »Le Libéral Liégeois«, »htela pokazati jakom, a doterala je samo do brutalnosti.«

A to je, doduše, odvajkada bila sudbina flamanske nacije.

Naslov originala:

Die Antwerpner Todesurteile

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 93
od 3. septembra 1848]

Marx i prusko podanstvo^[305]

**Keln*, 4. septembra. Glavni urednik lista »Neue Rhenische Zeitung«, Karl Marx došao je, kao što smo već ranije pomenuli¹, u sukob s pruskim podanstvom. Taj slučaj je nov dokaz kojim putem i načinom se pokušavaju izigrati martovska obećanja. Kako stoji s tom stvari, vidi se iz sledećeg dokumenta, koji je Marx poslao ministru unutrašnjih poslova g. Kühlwetteru:

Gospodine ministre!

Dopuštam sebi da ovim uložim kod Vas žalbu protiv odluke ovdašnjeg okružnog načelstva koja se odnosi na mene lično.

Godine 1843. napustio sam svoj zavičaj Rajnsku Prusku, da bih se privremeno nastanio u Parizu. — Godine 1844. doznao sam da je na osnovu mojih spisa Kraljevski oberprezidijum u Koblencu izdao odgovarajućim vlastima pogranične policije nalog za moje hapšenje. Ta vest je bila objavljena i u nekim berlinskim cenzurisanim listovima. — Od tog trenutka smatrao sam se političkim emigrantom. Kasnije — januara 1845 — bio sam na direktni podsticaj tadašnje pruske vlade proteran iz Francuske i nastanio sam se u Belgiji. — Budući da je pruska vlada i tamo od belgijskog ministarstva tražila da budem proteran, bio sam najzad prinuđen da zatražim otpust iz pruskog državljanstva. — To poslednje sredstvo morao sam upotrebiti da bih izbegao slične progone. — Najbolji dokaz za to da sam pristanak na iseljenje zahtevao samo iz nužne odbrane jeste što nisam primio pravo građanstva ni u kojoj drugoj državi, iako su mi ga u Francuskoj posle februarske revolucije članovi privremene vlade ponudili.

Posle martovske revolucije vratio sam se u svoj zavičaj te sam u Kelnu u aprilu zatražio pravo građanstva, koje mi je ovdašnje gradsko veće odobrilo bez ikakvog prigovora. — Predmet je išao, prema zakonu od 31. decembra 1842, Kraljevskom okružnom načelstvu na potvrdu. Sad sam od ovdašnjeg vršioca dužnosti upravnika policije g. Geigera primio pismo sledećeg sadržaja:

•Obaveštavam Vaše blagorodstvo da Kraljevsko okružno načelstvo, imajući u vidu Vaš dosadašnji položaj, nije zasad primenilo u Vašu korist ovlaštenje koje

¹ Vidi u ovom tomu, str. 311-312.

mu daje § 5. zakona od 31. decembra 1842. da strancu dodeli svojstvo pruskog podanika. Vi se stoga, kao i dosad, imate smatrati strancem (§ 15. i 16. navedenog zakona.)

Keln, 3. avgusta 1848.

Vršilac dužnosti upravnika policije
(potpis) Geiger

Blagorodnom gospodinu

dr Marxu

Br. 2678 ovde*

Rešenje Kraljevskog okružnog načelstva smatram nezakonitim, i to iz sledećih razloga:

Prema odluci Bundestaga od 30. marta ove godine^[306] pravo da biraju i da budu birani u nemačku Nacionalnu skupštinu imaju i politički emigranti ako su se vratili u Nemačku i izjavili da žele da ponovo prime nemačko državljanstvo.

Odluka Pretparlamenta^[11], koja, doduše, nema karakter direktne zakonske odredbe, ali je ipak merodavna za perspektive i obećanja koja su nemačkom narodu data odmah posle revolucije, daje aktivno i pasivno izborno pravo čak onim političkim emigrantima koji su postali *strani državljani*, ali sad žele da ponovo stupe u nemačko državljanstvo.

U svakom slučaju, odluka Bundestaga i na njoj zasnovani izborni red Camphausenove vlade ima u Pruskoj zakonsku snagu.

Budući da sam svojom prijavom za sticanje prava nastanjivanja u Kelnu dovoljno jasno izrazio želju da ponovo stupim u nemačko državljanstvo, neosporno je da sam mogao birati i biti biran u nemačku Nacionalnu skupštinu, dakle da u najmanju ruku posedujem državljanstvo Nemačkog Rajha.

Ako pak posedujem najviše pravo koje Nemačkin može da ima, onda mi utoliko manje može biti uskraćeno niže pravo, pravo na *prusko* državljanstvo.

Kraljevsko okružno načelstvo u Kelnu poziva se na zakon od 31. decembra 1842. I taj zakon, u vezi s gore pomenutom odlukom Bundestaga, govori u moju korist.

Prema § 15, 1 i 3, svojstvo Prusa gubi se otpustom na traženje podanika ili desetogodišnjim boravkom u inostranstvu. — Posle revolucije vratili su se u zavičaj mnogi politički emigranti koji su bili u inostranstvu više od deset godina, koji su, dakle, prema § 15. pomenutog zakona, isto tako izgubili svojstvo pruskog državljanina kao i ja. — Neki od njih, na primer g. J. Venedey, sede čak u nemačkoj Nacionalnoj skupštini. — Pruske »zemaljske policijske vlasti« (§ 5. Zakona) mogle bi, dakle, ako bi im se svidelo, i tim nemačkim zakonodavcima uskratiti prusko državljanstvo!

Napokon, smatram sasvim nepriličnim što se ovdašnje Kraljevsko okružno načelstvo odnosno g. vršilac dužnosti upravnika policije

3018

(P. R.)

Régulièrement Français
Né le 22 Mars 1849 à Paris

Passe-Port
valable pour un an.

DEPARTEMENT
à Paris

SOUS-PREFECTURE
à Paris

COMMUNE
à Paris

Registre des Étrangers
N° 272

SIGNALEMENT.

Age de 19 ans
taille d'un mètre 57

cheveux	brun
front	large
nez	droit
yeux	bleus
oreilles	normales
nez	droit
lèvres	normales
barbe	aucune
marques	aucune
tatouage	aucun
autres particularités	aucune

15897a

Nous Préfets et Préfète

Invoquons les autorités civiles et militaires à leur passer et librement circuler à Paris et dans les départements de la Seine et de la Seine-Inférieure et par Strasbourg et Lège-Morvan & Charleville, préfet de la Seine-Inférieure, préfet de la Seine-Inférieure, département de Paris, domiciliés à Paris, rue de Valenciennes n° 127 et à leur donner aide et protection, en cas de besoin.

Délivré sur Paris.

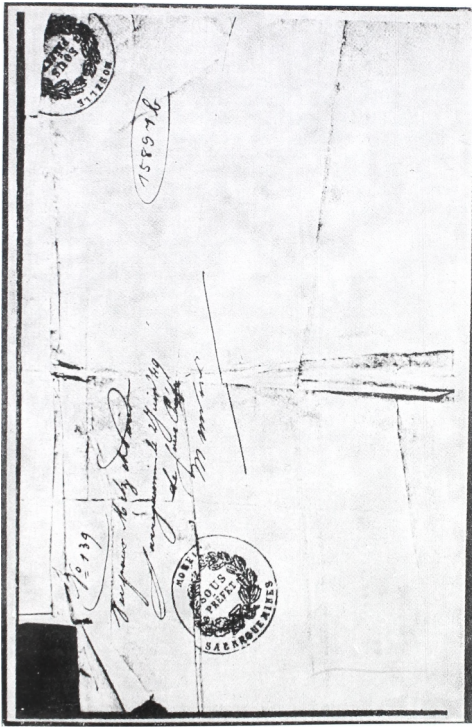
Fait à Paris, le 30 Mars 1849.

Le Préfet de la Seine-Inférieure
M. Eugène Guisard
Le Préfet de la Seine
M. Guisard

Marxov pasoz iz 1848/49. godine (prva strana)

Marxov pasoš iz 1848/49. godine (druga strana)

Marxov pasoš iz 1848/49. godine (treća strana)

Geiger, u poslanoj mi obavesti služi rečju »podanik«, kad su predašnja i sadašnja vlada tu oznaku prognale iz svih službenih dokumenata i umesto toga govore samo o državljanima. — Isto tako je neprilično, ako se i apstrahuje moje prusko državljanstvo, mene, građanina Nemačkog Rajha, nazivati »strancem«.

Dalje, ako mi Kraljevsko okružno načelstvo »imajući u vidu moj dosadašnji položaj«, uskraćuje potvrđivanje pruskog prava građanstva, to se ne može odnositi na moje materijalne odnose, jer čak prema tekstu zakona od 31. decembra 1842. o tome je imalo odlučivati samo kelnsko gradsko veće, a ono je odlučilo u moju korist. — To se može odnositi samo na moju delatnost kao glavnog urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«, i tada to znači: imajući u vidu moja demokratska ubedenja i moje opoziciono istupanje prema postojećoj vladi. — Čak kad bi ovdašnjom Okružnom načelstvu ili Ministarstvu unutrašnjih poslova u Berlinu pripadalo pravo — što ja poričem — da meni u ovom specijalnom slučaju, koji potpada pod odluku Bundestaga od 30. marta, uskrati prusko pravo građanstva, — takvi tendenciozni motivi mogli bi naći primenu samo u staroj policijskoj državi, a nikako u revolucionarnoj Pruskoj i kod njene odgovorne vlade.

Na kraju moram još napomenuti da me je g. upravnik policije Müller, kome sam izjavio da ne mogu preseliti svoju porodicu iz Trijera u Keln pri takvoj neizvesnosti, uveravao da moja renaturalizacija neće naići ni na kakve prigovore.

Iz svih tih razloga zahtevam da Vi, g. ministre, dade uputstvo ovdašnjem Kraljevskom okružnom načelstvu da mi potvrdi od ovdašnjeg gradskog veća odobreno pravo nastanjivanja (po molbi), te time ponovo dade svojstvo Prusa.

Dopustite, g. ministre, da Vas uverim o mom najdubljem poštovanju.

Karl Marx

Keln, 23. avgusta 1848.

Naslov originala:

*Der Konflikt zwischen Marx
und der preußischen Untertanenschaft*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 94
od 5. septembra 1848]

[Friedrich Engels]

Primirje sa Danskom^[307]***Keln*, 7. septembra.

Šta će biti od Nemačke ako Pruska više ne bude stajala na njenom čelu, ako pruske trupe ne budu više štatile čast Nemačke, ako moć i uticaj Pruske kao velike sile potonu u fantastičnoj moći imaginarne nemačke centralne vlasti!

Tako se hvali pruska partija, partija heroja »s bogom za kralja i otadžbinu«^[287], kontrarevolucionarno plemstvo istočne Pomeranije i Uckermarke.

Pa jest, Pruska *jeste* stajala na čelu, Pruska je štitala čast Nemačke — u Šlezvig-Holštajnu.^[40]

A kakav je bio rezultat? Posle niza lakih, neslavnih pobeda nad slabim neprijateljem, posle vođenja rata koje je bilo paralisano najkukavičijom diplomatijom, posle najsravnijih uzmaca pred *tučenom* armijom, najzad — primirje, koje je toliko vredalo čast Nemačke da je čak jedan *pruski* general našao razlog da ga ne potpiše.^[213]

Neprijateljstva i pregovori su počeli iznova. Regent Rajha dao je pruskoj vladi punomoć da zaključi primirje; tu punomoć *nije kontrahirao nijedan ministar Rajha* i, prema tome, ona nije imala *pravnu valjanost*. Punomoć je ono prvo primirje priznala, ali s ovim modifikacijama: 1. trebalo je sporazumno odrediti članove nove vlade Šlezvig-Holštajna još pre zaključenja primirja »na takav način da sastav i uspešna delatnost nove vlade budu time zajamčeni»; 2. svi zakoni i naredbe privremene vlade doneseni do zaključenja primirja trebalo je da zadrže punu pravnu valjanost; 3. sve trupe koje bi ostale u Šlezvig-Holštajnu trebalo je da ostanu pod komandom nemačkog vrhovnog komandanta.

Ako se ta instrukcija uporedi s odredbama prvog prusko-danskog nacrta, njena svrha je veoma jasna. One ni izdaleka ne obezbeđuju sve što je pobedonosna Nemačka mogla da zahteva; no popuštajući mnogo šta u formi, one spasavaju mnogo šta u stvari.

Prvi uslov imao je garantovati to da u novoj vladi ima prevagu šlezvig-holštajnska (nemačka) orijentacija nad danskom. Šta čini Pruska? Ona pristaje da *šef danske partije* u Šlezvig-Holštajnu Karl *Moltke* postane šef nove vlade i da Danska dobije tri glasa u vladi prema *dva šlezvig-holštajnska*.

Drugi uslov imao je postići priznanje ako ne same privremene vlade, priznate od Bundestaga, onda makar priznanje njene dotadašnje delatnosti. Njene odluke trebalo je da ostanu na snazi. Šta čini Pruska? Pod izgovorom da i Danska napušta iluzorne, iz Kopenhagena izdavanе odluke za vojvodstva — odluke koje nikad nisu imale ni senku od zakonske snage osim na ostrvu Alsen — pod tim izgovorom kontra-revolucionisana Pruska pristaje da poništi sve odluke privremene vlade.

Najzad, treći uslov imao je da dovede do prethodnog priznanja jedinstva vojvodstava i njihovog uključenja u Nemačku; on je pokušaj Danaca da sve Šlezvižane koji služe u danskoj vojsci ponovo prokrijumčari u Šlezvig imao osujetiti na taj način što su sve trupe koje bi ostale u Šlezvig-Holštajnu bile podređene nemačkom vrhovnom komandantu. A Pruska? Pruska pristaje da odvoji šlezviške trupe od holštajnskih, da ih izuzme ispod komandovanja nemačkog vrhovnog komandanta i naprosto stavi na raspolaganje novoj vladi, koja je u 3/5 danska.

Osim toga, Pruska je bila opunomoćena samo za zaključivanje tromesečnog primirja (čl. 1. prvobitnog nacrt), a zaključila ga je samovlasno na sedam meseci; tj. ona je odobrila Dancima primirje za vreme zimskih meseci, kad bi glavno oružje Danaca, flota, postalo nesposobno za blokadu nemačke i šlezviške obale i kad bi mraz dopuštao Nemcima da pređu preko leda Malog Belta, osvoje Finen i ograniče Dansku na Zeland.

Ukratko, Pruska je u sve tri tačke pogazila danu joj punomoć. A zašto i ne bi? Pa ona *nije bila kontrasignirana!* I zar nije g. Camphausen, pruski poslanik kod centralne vlasti, u svom pismu od 2. septembra¹ njegovoj »ekselenciji« (!!) g. Heckscheru direktno kazao da se pruska vlada »na temelju te punomoći izjasnila da je ovlaštena za zaključenje primirja bez ikakvog ograničenja?

Ali to nije sve. Regent Rajha šalje »svog« državnog podsekretara Maxa Gagerna u Berlin i odande u Šlezvig da bi kontrolisao pregovore. On mu izdaje punomoć koja i opet *nije kontrasignirana*. Gospodin Gagern — ne znamo kako su se prema njemu ponašali u Berlinu — dolazi u vojvodstva. Pruski pregovarači su u Malmeu. On ne doznaje ništa. U Libeku se izmenjuju ratifikacioni dokumenti. Gospodinu Gagernu se saopštava da je izmena izvršena i da sad može opet mirno poći kući. Nesrećni Gagern zajedno sa svojom nekontrasigniranom punomoći ne može, naravno, učiniti ništa drugo nego da se vrati u Frankfurt i da se jada na bednu ulogu koju je igrao.

¹ Camphausenovo pismo napisano je 3. septembra 1848.

Tako se rodilo slavno primirje koje Nemcima vezuje ruke dok traje najpovoljnije vreme za vođenje rata, koje raspušta revolucionarnu vladu i demokratsku ustavotvornu Skupštinu Šlezvig-Holštajna, koje poništava sve dekrete ove od Bundestaga priznate vlade, koje predaje vojvodstva jednoj danskoj vladi pod vodstvom omrznutog Moltkea, koje čupa šlezviške trupe iz njihovih pukova, uzima ih ispod nemačke vrhovne komande i predaje danskoj vladi, koja ih može raspustiti po svom nahođenju, koje primorava nemačke trupe na povlačenje od Kenigsaua do Hanovera i Meklenburga, a Lauenburg predaje u ruke staroj reakcionarnoj danskoj vladi.*

Ne samo Šlezvig-Holštajn nego je i cela Nemačka, izuzev Staru Prusku, razgnevljena tim sramnim primirjem. A vlada Rajha, kojoj ga je saopštio g. Camphausen, u početku je, doduše, zadržtala, ali ga je konačno ipak prihvatila. A šta se i moglo uraditi? Čini se da je g. Camphausen pretio, a za kukavičku, kontrarevolucionarnu vladu Rajha službena Pruska je još uvek snaga. No zatim je došla Nacionalna skupština.^[7] Njeno odobrenje bilo je nužno, i ma koliko da je ta skupština snishodljiva, g. Heckscherova »ekselencija« se ipak stidela da iznese takav dokument. On ga je čitao sa hiljadu naklona, s najponiznijim molbama za mir i umerenost. Sledila je opšta bura. Pa i desni centar, čak i deo desnice, i sam g. *Dahlmann* planuli su najljućim gnevom. Komisijama je naređeno da podnesu izveštaj u roku od 24 časa. Na osnovu tog izveštaja bilo je odlučeno da se odstupanje trupa odmah obustavi. Odluka o samom primirju još nije doneta.

Konačno je jedanput Nacionalna skupština donela energičnu odluku iako je vlada izjavila da će odstupiti ako ta odluka prođe. Ta odluka nije ukinuće, nego je *narušenje* primirja. Ona će u vojvodstvima dovesti ne samo do uzbuđenja nego će izazvati otvoren otpor protiv zavodenja primirja, protiv nove vlade i dovešće do novih komplikacija.

Međutim, mi se mnogo ne nadamo da će Skupština odbaciti samo primirje. Gospodinu Radowitzu je dovoljno da privuče k sebi samo devet glasova iz centra, i imaće većinu. A to da mu ne pođe za rukom za tih nekoliko dana dok stvar miruje?

Ako Skupština odluči da održi primirje, imaćemo proglašenje republike i građanski rat u Šlezvig-Holštajnu, potpuno stavljanje centralne vlasti pod jaram Pruske, opšti prezir cele Evrope prema centralnoj vlasti i Skupštini, a ujedno toliko komplikacija koliko je dovoljno da se svaka buduća vlada Rajha uguši pod teretom nerešivih teškoća.

Ako pak Skupština odluči da prekine primirje, imaćemo evropski rat, raskid između Pruske i Nemačke, nove revolucije, raspad Pruske

* Taj trik je izveden ovako: stara vlada je bila raspuštena; nakon toga je za novu vladu Danska izabrala jednog, Pruska drugog, a obe zajedno trećeg člana te stare vlade.

i *stvarno jedinstvo Nemačke*. Neka se Skupština ne da zaplašiti: najmanje dve trećine Pruske stoje uz Nemačku.

No zar predstavnici buržoazije u Frankfurtu neće radije progutati svaku sramotu, zar neće radije pristati na robovanje Pruskoj nego da se odvaže na evropski revolucionarni rat, nego da se izlože novim bunama koje ugrožavaju njihovu vlastitu klasnu vladavinu u Nemačkoj?

Mi to verujemo. Kukavička buržoaska priroda je suviše moćna. Mi *ne* verujemo da će Frankfurtska skupština već u Poljskoj žrtvovanu čast Nemačke iskupiti u Šlezvig-Holštajnu.

Naslov originala:

Der dänische Waffenstillstand

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 97
od 8. septembra 1848]

[Friedrich Engels]

Pad vlade dela

***Kelń, 8. septembra, 10 časova naveče. Vlada dela je oborena. Nakon što se više puta »spotakla«, ona se držala još samo svojom bestidnošću.** Konačno su sve veće i veće pretenzije vlade pokazale Skupštini u čemu je bila tajna vladinog egzistiranja.

Na jučerašnjoj sednici sporazumske Skupštine^[25] debatovalo se o **Steinovom predlogu.**^[308] Predlog je glasio:

•Hitna je dužnost državne vlade da bez oklevanja izda naređenje, u skladu s odlukom od 9. avgusta, radi umirenja zemlje i radi izbegavanja raskida sa Skupštinom.♦

Vlada je izjavila da se neće upuštati ni u kakvo ulepšavanje, ni u kakav kompromis.

Levica je izjavila da će otići ako Skupština povuče svoju odluku od 9. avgusta.

Međutim, na jučerašnjoj sednici, posle govora ministra predsednika u kojem nije bilo ništa rečeno, poslanik *Umrh* je podneo sledeći amandman:

•Uzimajući u obzir da odluke od 9. avgusta nemaju za cilj ispitivanje ubeđenja ni moralnu prinudu, nego imaju za cilj samo to da uspostave saglasnost između naroda i vojske u ustavnoj državi, kao i to da se izbegnu reakcionarne tendencije i dalji konflikti između građana koji pripadaju vojsci i onih koji pripadaju civilnom staležu,

Skupština izjavljuje

da vlada neće uživati poverenje zemlje ako se dalje bude ustezala da izda naređenje vojsci u skladu s odlukom od 9. avgusta.«

Tom amandmanu **levog centra** bio je suprotstavljen amandman **desnog centra**, koji je podneo poslanik Tamnau.

On je glasio:

«Nacionalna skupština želi da izjavi sledeće: donoseći odluku od 9. avgusta o.g., Nacionalna skupština je imala nameru da komandantima vojske izda sličnu naredbu kakvu su Ministarstvo finansija i Ministarstvo unutrašnjih poslova izdali 15. jula okružnim načelnicima. Ona ne namerava da oficire armije prinudava na iznošenje svojih političkih ubeđenja ili da ministru vojnom propisuje tekst naredbe. Ona smatra da je takva naredba, u kojoj će oficiri biti upozoreni na reakcionarne i republikanske tendencije, neophodna u interesu građanskog mira i unapređivanja novog ustavnog državnog uređenja.»

Pošto se neko vreme debatovalo o ovom i onom, »plemeniti« *Schreckenstein* izjavljuje u ime vlade da se **slaže** s amandmanom **Tamnaua**. I to posle gordog uveravanja da neće prihvatiti nikakav kompromis!

Pošto je debata trajala još neko vreme, pošto je čak i g. *Milde* upozorio Skupštinu da ne postane **revolucionarni nacionalni Konvent** (strah g. *Mildea* je sasvim suvišan!), glasalo se pri grdnoj navali naroda prema dvorani za sednice.

Poimenično glasanje:

Amandman Unruha odbačen sa 320 prema 38 glasova.

Amandman Tamnaua odbačen sa 210 prema 156 glasova.

Steinov predlog usvaja se sa 219 prema 152 glasa. Protiv ministara većina od 67 glasova.⁽³⁰⁹⁾

Jedan od naših berlinskih dopisnika javlja:

U gradu je danas vladalo veliko uzbuđenje; hiljade ljudi opkolile su zgradu u kojoj zaseda Skupština, tako da je g. *Reichensperger*, kad je predsednik pročitao sasvim lojalnu adresu građanske garde, predložio da Skupština premesti svoja zasedanja u neki drugi grad jer je Berlin tobože ugrožen.

Kad je vest o porazu vlade dospela do sakupljenog naroda, promlilo se nečuvano klicanje, a kad su izlazili poslanici leveice, bili su praćeni neprestanim poklicima »vivat« sve do *Unter den Linden*¹. A kad se pojavio poslanik *Stein* (podnosilac predloga o kojem se danas glasalo), entuzijazam je dostigao vrhunac. Nekoliko muškaraca iz naroda odmah ga je diglo na ramena i tako nosilo u trijumfalnoj povorci do njegovog hotela u *Taubenstraße*¹. Hiljade ljudi priključile su se povorci, s neprekidnim poklicima »hura« mase su kuljale *Trgom Opere*. Još nikad se ovde nije video takav izraz radosti. Što je zabrinutost za uspeh bila veća, to je sjajna pobeda bila neočekivanija.

Protiv vlade su glasali: leвица, levi centar (partija *Rodbertus-Berg*) i centar (*Unruh*, *Duncker*, *Kosch*). Predsednik je u sva tri glasanja glasao za vladu. *Waldeck-Rodbertusova* vlada može posle toga računati na potpunu većinu.

¹ ulica u Berlinu

Imaćemo, dakle, zadovoljstvo da za nekoliko dana vidimo inicijatora prinudnog zajma, ministra dela, »njegovu ekseleciju« g. Hansemanna kako ovde šeta, kako se vraća svojoj »građanskoj prošlosti« i razmišlja o Duchâtelu i Pintu.

Camphausen je pao na pristojan način. Gospodin Hansemann, koji ga je svojim intrigama doveo do pada, završio je sasvim žalosno! Jadni Hansemann-Pinto!

Naslov originala:

Sturz des Ministeriums der Tat

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 99
od 10. septembra 1848]

[Friedrich Engels]

Dansko-prusko primirje^[307]

****Keln, 9. septembra.** Vraćamo se još jedanput danskom primirju. Temeljitos Nacionalne skupštine koja, umesto da donosi brze i enerģične odluke i da *izmudi* postavljanje novih ministara, dopušta da komisije raspravljaju natenane i prepušta krizu vlade dragom bogu, — ta temeljitost, koja samo loše skriva »nedostatak hrabrosti naših dragih poznanika«^[310], omogućuje nam to vremenski.

Rat u Italiji^[96] bio je kod demokratske partije uvek nepopularan, a već je odavno postao nepopularan čak i kod bečkih demokrata. Pruska vlada mogla je falsifikatima i lažima zadržati buru javnog negodovanja povodom istrebljivačkog rata^[52] u Poznanju samo nekoliko nedelja. Ulične borbe u Pragu¹ pobudile su u narodu, uprkos svim naporima nacionalističke štampe, simpatije samo za pobeđene, a ne za pobeđnike. Ali rat u Šlezvig-Holštajnu^[40] bio je od samog početka popularan i u *narodu*. Gde je tome uzrok?

Dok su se Nemci u Italiji, u Poznanju, u Pragu *borili protiv revolucije*, u Šlezvig-Holštajnu su *revoluciju podržavali*. Danski rat je prvi *revolucionarni rat* koji vodi Nemačka. I zato smo se mi, ne pokazujući ni najmanje srodstvo s buržoaskim nazdravičarskim entuzijazmom za morem obgrljeni Šlezvig-Holštajn, od samog početka izjašnjavali *za* energično vođenje danskog rata.

Dosta loše za Nemačku kad je njen prvi revolucionarni rat najkomičniji rat koji je ikad bio vođen!

Ali pređimo na stvar. Danci su narod koji se nalazi u najneograničenijoj trgovinskoj, industrijskoj, političkoj i literarnoj zavisnosti od Nemačke. Poznato je da faktični glavni grad Danske nije Kopenhagen nego Hamburg, da je danska vlada godinu dana oponašala sve eksperimente što ih je s Ujedinjenim landtagom vršila pruska vlada koja je zauvek usnula na barikadama, da Danska dobija preko Nemačke svu svoju literarnu hranu, kao god i materijalnu, i da je danska literatura — izuzev Holberga — bleđa kopija nemačke.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 70-71 i 95-96.

Ma koliko Nemačka bila odvajkada nemoćna, ona ima to zadovoljstvo da su joj se skandinavske nacije, a naročito Danska, potčinjavale, da je u poređenju s njima čak i revolucionarna i progresivna.

Želite li dokaze? Čitajte međusobnu polemiku skandinavskih nacija otkako se kod njih pojavila ideja skandinavizma. Skandinavizam postoji u oduševljenju za brutalni, prljavi, piratski, staronordijski nacionalni karakter, za onaj duboki unutrašnji život koji svoje neiscrpe misli i osećanja ne može izraziti rečima, ali zato može delima, naročito surovošću prema ženama, u permanentnom pijanstvu i ratničkim besom smenjivanom plačljivom sentimentalnošću.

Skandinavizam i morem ogrbljeno šlezvig-holštajnsko plemensko srodstvo⁽²¹⁶⁾ pojavili su se u zemljama danskog kralja istovremeno. Oni su srodni; oni su izazvali jedan drugog, pobijali jedan drugog i tako se održali u životu.

Skandinavizam je bio oblik u kome su se Danci obraćali za pomoć Švedanima i Norvežanima. Ali kao što uvek biva kod hrišćansko-germanske nacije: odmah je nastao spor o tome ko je pravi hrišćanski German, a ko pravi Skandinavac. Švedanin je proglasio Danca »pomenčenim« i izrođenim, Norvežanin je proglasio takvim Švedanina i Danca, a Islandanin svu trojicu. Naravno, što je nacija bila sirovija, što su njeni običaji i način života bili bliži staronordijskim, to je ona bila »skandinavskija«.

Pred nama je »Morgenbladet«⁽³¹¹⁾ iz Kristijanije od 18. novembra 1846. Taj ljupki listić sadrži u jednom članku o skandinavizmu sledeća vesela mesta.

Pošto je ceo skandinavizam prikazao prosto kao pokušaj Danaca da u svom interesu izazovu pokret, on kaže o Dancima:

»Kakvog posla ima taj bodri narod, pun životne radosti, s drevnim, tmurnim i setnim svetom boraca (med den gamle, alvorlige og vemodsfulde Kjæmperverden)? Kako može ta nacija sa svojim — kao što priznaje jedan danski pisac — poslušnim, blagim karakterom verovati da stoji u duhovnom srodstvu s grubim, punim snage i energičnim ljudima drevne prošlosti. I kako mogu ti ljudi s južnjački mekim izgovorom uobražavati da govore nordijskim jezikom? I mada je glavna crta naše i švedske nacije, kao i drevnih stanovnika severa, u tome što se osećanja povlače više u duboku unutrašnjost duše, a da se spolja pobliže ne pokazuju, ti osećajni i srdačni ljudi, koje je tako lako zadiviti, ganuti i nagovoriti, koji odmah svojim spoljašnjim izgledom odaju svoje emocije, — ti ljudi ipak uobražavaju da su oblikovani po nordijskom kalupu, da su slične prirode s ostalim dvema skandinavskim nacijama!«

»Morgenbladet« objašnjava tu izrođenost povezanošću s Nemačkom i rasprostranjenošću nemačkog mentaliteta u Danskoj. Nemci su, doduše,

»izgubili svoje najsvetije vlasništvo, svoj nacionalni karakter, ali ma koliko nemačka nacionalnost bila slaba i nemoćna, ipak u svetu ima jedna koja je još slabija i ne-

moćnija, a to je danska. Dok nemački jezik biva potiskivan u Elzasu, Vatu i na slovenskoj granici* (!! tada zasluge necke braće još nisu bile zapažene), »na danskoj granici je snažno napredovao.«

Stoga su, veli, Danci morali Nemcima suprotstaviti neku nacionalnost i u tu svrhu su pronašli skandinavizam; danska nacionalnost bila je, veli, nesposobna za otpor,

jer je danska nacija bila, kao što je rečeno, iako nije primila nemački jezik, u suštini *ponemčena*. Sam autor je u jednom danskom listu pročitao priznanje da se *danska nacionalnost ne razlikuje u suštini od nemačke*.*

Toliko »Morgenbladet«.

Doduše, nemoguće je poricati da su Danci polucivilizovana nacija. Nesrećni Danci!

S istim pravom s kojim su Francuzi uzeli Flandriju, Lotaringiju i Elzas i s kojim će pre ili posle uzeti Belgiju, s istim pravom Nemačka uzima Šlezvig: s pravom civilizacije protiv varvarstva, napretka protiv ustajalosti. Pa čak kad bi ugovori bili povoljniji za Dansku — što je još vrlo sumnjivo — to pravo važi više od svih ugovora jer to je pravo istorijskog razvitka.

Dok je šlezvig-holštajnski pokret ostajao čisto buržoaska, mirna, legalna filistarska agitacija, on je samo izazivao oduševljenje dobronamernih malograđana. Stoga, kad je pre februarske revolucije sadašnji danski kralj prilikom stupanja na presto obećao za sve svoje države liberalan ustav s jednakim brojem poslanika za vojvodstva kao i za Dansku, i kad su vojvodstva tome oponirala, malograđanski lokalni karakter šlezvig-holštajnskog pokreta ispoljio se neugodno. Tada se nije radilo toliko o prisajedinjenju Nemačkoj — gde je tada bila Nemačka? — koliko o odvajanju od Danske i konstituisanju male samostalne lokalne države.

Ali došla je revolucija i dala pokretu drugi karakter. Šlezvig-holštajnska partija morala je ili propasti ili se sama odvažiti na revoluciju. Ona se odvažila na revoluciju i postupila je pravilno: danska obećanja, vrlo povoljna pre revolucije, bila su posle revolucije nedovoljna; prisajedinjenje Nemačkoj, pre samo fraza, moglo je sada nešto značiti; Nemačka je imala revoluciju, a Danska ju je, kao uvek, ponavljala u provincijalnim razmerama.

Šlezvig-holštajnska revolucija i privremena vlada koja je iz nje proizišla imale su u početku same još veoma filistarski karakter. Ali rat ih je ubrzo primorao da udare demokratskim putem. Šlezvig-Holštajn je kroz tu vladu, u kojoj sede same staroliberalne poštenjačine, bivši duhovni srodnici Welckera, Gagerna, Camphausena, dobio demokratske zakone od ma koje druge nemačke države. Od svih nemačkih skupština kilska zemaljska skupština je jedina koja se temelji ne samo na opštem pravu glasa nego i na neposrednim izborima. Nacrt ustava koji joj je predložila vlada najdemokratskiji je ustav koji

je ikad napisan na nemačkom jeziku. Šlezvig-Holštajn, dosad politički šlepovan od Nemačke, došao je, zahvaljujući revolucionarnom ratu, iznenada do naprednijih institucija nego što ih ima sva ostala Nemačka.

Rat koji vodimo u Šlezvig-Holštajnu jeste, dakle, pravi revolucionarni rat.

A ko je od samog početka bio na strani Danske? Tri najkontra-revolucionarnije sile Evrope: *Rusija, Engleska i pruska vlada*. Pruska vlada je vodila, dokle god je mogla, čisto *prividni rat* — dovoljno je setiti se Wildenbruchove note^[181], spremnosti kojom je pruska vlada zbog englesko-ruskih prigovora naredila povlačenje s Jitlanda, i naj-zad dvokratnog primirja! Pruska, Engleska i Rusija su tri sile kojih se nemačka revolucija i njen prvi rezultat, nemačko jedinstvo, moraju najviše bojati: Pruska, jer time prestaje postojati, Engleska, jer se time nemačko tržište oslobađa njene eksploatacije, Rusija, jer time demokratija mora da napreduje ne samo do Visle nego čak do Dvine i Dnjepra. Pruska, Engleska i Rusija komplotirale su protiv Šlezvig-Holštajna, protiv Nemačke i protiv revolucije.

Rat koji sad može eventualno nastati iz odluka donesenih u Frankfurtu bio bi rat Nemačke protiv Pruske, Engleske i Rusije. I upravo takav rat potreban je dremljivom nemačkom pokretu — rat protiv tri velike sile kontrarevolucije, rat koji Prusku *stvarno* rastvara u Nemačkoj, koji savez s Poljskom čini neophodnom potrebom, koji smesta dovodi do oslobođenja Italije, rat uperen upravo protiv starih kontrarevolucionarnih saveznika Nemačke od 1792. do 1815, rat koji dovodi »otadžbinu u opasnost« i upravo je spasava time što pobedu *Nemačke* čini zavisnom od pobeđe demokratije.

Neka buržuiji i junkeri u Frankfurtu ne stvaraju sebi u pogledu toga nikakvih iluzija: ako donesu odluku da se primirje odbaci, oni donose odluku o svom vlastitom padu, isto onako kao što su žirondisti u prvoj revoluciji, učestvujući u događajima od 10. avgusta i glasajući za smrt bivšeg kralja, pripremili time svoj pad od 31. maja.^[312] Ako, naprotiv, prihvate primirje, oni isto tako donose odluku o svom padu, oni se stavljaju pod vlast Pruske i nemaju uopšte više šta da kažu. Neka biraju.

Verovatno je vest o Hansemannovom padu došla u Frankfurt još pre glasanja. Možda će ona znatno uticati na glasanje, naročito zato što očekivana vlada Waldecka i Rodbertusa, kao što je poznato, priznaje suverenitet Nacionalne skupštine.

Videćemo. No ponavljamo: čast Nemačke je u lošim rukama!

Naslov originala:

Der dänisch-preußische Waffenstillstand

[Neue Rheinische Zeitung, br. 99

od 10. septembra 1848]

[Karl Marx]

Krizna i kontrarevolucija⁽³¹³⁾

****Keln, 11. septembra.** Pročitajte sledeće naše dopise iz Berlina i recite nismo li sasvim tačno predskazali razvoj vladine krize. Stari ministri daju ostavku; plan vlade da se održi na vlasti raspuštanjem sporazumske Skupštine, marcijalnim zakonima i topovima nije, čini se, naišao na odobravanje kod kamarile. Ukermarčki junkeri gore od želje da dođe do konflikta s narodom, da se ponove pariski junski prizori na ulicama Berlina; ali oni se nikad neće tući za Hansemannovu vladu — oni će se tući za **vladu pruskog princa**. Na vlast će biti pozvani *Radowitz*, *Vincke* i slični pouzdani ljudi koji su tuđi Berlin-skoj skupštini, koji prema njoj nemaju nikakvih obaveza; krem pruskog i vestfalskog plemstva, radi zamazivanja očiju udružen s nekoliko buržoaskih poštenjačina krajnje desnice, s kakvim Beckerath-om i kompanijom, na koje se prenose prozaični trgovački poslovi države — to je vlada pruskog princa kojom nas nameravaju usrećiti. A međutim se proturaju stotine raznih glasina, govori se da će možda biti pozvan Waldeck ili Rodbertus, zavodi se u bludnju javno mnjenje i, dok se sve to zbiva, vrše se vojne pripreme da bi se otvoreno istupilo kad kucne čas.

Idemo u susret odlučujućoj borbi. Istovremene krize u Frankfurtu i Berlinu, poslednje odluke obeju skupština prinudavaju kontrarevoluciju da bije svoju poslednju bitku. Ako se u Berlinu usuduju gaziti ustavni princip vladavine većine, ako broju od 219 glasova većine suprotstavljaju dvostruki broj topova, ako se usuduju ne samo u Berlinu nego i u Frankfurtu izrugivati se većini sastavljanjem vlade koja je za obe skupštine neprihvatljiva — **ako tako provociraju građanski rat između Pruske i Nemačke, onda demokrati znaju šta treba da rade.**

****Keln, 12. septembra.** Dok se vest o novoj vladi Rajha, kao što smo juče javili, potvrđuje i s drugih strana, i dok ćemo možda već danas u podne primiti vest o njenom definitivnom konstituisanju,

dotle u Berlinu kriza vlade traje. Kriza se može rešiti samo na dva načina:

ili vlada Waldeckova, priznanje autoriteta nemačke Nacionalne skupštine, priznanje narodne suverenosti;

ili vlada Radowitz-Vinckeova, raspuštanje Berlinske skupštine, uništenje revolucionarnih tekovina, prividna ustavnost ili čak — Ujedinjeni landtag.^[34]

Nemojmo od sebe kriti: konflikt koji je izbio u Berlinu nije konflikt između sporazumaša i ministara, nego je konflikt između Skupštine, koja prvi put istupa kao *ustavotvorna*, i *krune*.

Sve se okreće oko toga da li postoji odvažnost da se raspusti Skupština ili ne postoji.

No, ima li kruna pravo da raspusti Skupštinu?

U ustavnim državama kruna svakako ima pravo da zakonodavne domove sazvane na temelju ustava raspusti u slučaju kolizije i da kroz nove izbore apeluje na narod.

Da li je Berlinska skupština ustavni, zakonodavni dom?

Nije. Ona je pozvana na »sporazumno usaglašavanje pruskog državnog uređenja s krunom« ne na osnovu ustava, nego na osnovu *revolucije*. Ona nije svoj mandat dobila od krune ili kruni odgovornih ministara, nego ga je dobila samo od svojih birača i od sebe same. Skupština je bila suverena kao legitimni izraz revolucije, i mandat koji joj je ispostavio g. Camphausen zajedno s Ujedinjenim landtagom u obliku izbornog zakona od 8. aprila^[30] nije bio ništa drugo nego *pobožna želja* o kojoj je trebalo da odluči Skupština.

Skupština je u početku više ili manje priznavala teoriju sporazuma.^[53] Ona je videla kako su je pri tome ministri i kamarila obmanjivali. Ona je napokon izvršila akt suverenosti, ona je u jednom momentu istupila kao ustavotvorna, a ne više kao sporazumska Skupština.

Kao suverena Skupština za *Prusku*, ona je na to potpuno imala pravo.

Ali suverenu Skupštinu niko ne može raspustiti, ona se ne može potčinjavati ničijim zapovestima.

Pa čak kao čisto sporazumska Skupština, čak po teoriji samog g. Camphausena, ona je *ravnopravna* s krunom. Oba dela *sklapaju* državni ugovor, oba dela imaju jednaki udeo u suverenosti — to je teorija od 8. aprila, Camphausen-Hansemanova teorija, dakle *službena* teorija koju je priznala sama kruna.

Ako je Skupština *ravnopravna* s krunom, *kruna nema prava da raspusti Skupštinu*.

Inače bi Skupština, dosledno tome, isto tako imala *pravo da svrgne kralja*.

Raspuštanje Skupštine bilo bi, dakle, *državni udar*. A kako se odgovara na državni udar, pokazao je 29. jul 1830. i 24. februar 1848.^[314]

Reći će nam da kruna može valjda ponovo apelovati na iste birače. Ali ko ne zna da bi *danas* birači izabrali sasvim drugu skupštinu, skupštinu koja bi se s krunom mnogo manje cifrala.

Poznato je da je posle raspuštanja ove skupštine moguć samo apel na *sasvim druge birače* nego što su birači od 8. aprila, da više nisu mogućni nikakvi drugi izbori do oni koji se vrše pod tiranijom sablje.

Ne stvarajmo stoga sebi nikakvih iluzija:

Ako pobjedi Skupština, ako ona izbori vladu levice, moć kruna *pored* Skupštine će biti slomljena, kralj će biti samo još plaćeni sluga naroda, mi ćemo ponovo preživeti 19. mart — ukoliko nas Waldekovka vlada ne izda kao i tolike vlade pre nje.

Ako pobjedi kruna, ako ona izbori vladu pruskog princa, Skupština će biti raspuštena, pravo udruživanja ugušeno, štampi zapušena usta, biće dekretovan izborni zakon sa cenzusom, a možda čak, kao što je rečeno, ponovo prizvana avet Ujedinjenog landtaga — i sve to pod zaštitom vojne diktature, topova i bajoneta.

Koja će od tih dveju strana pobediti, zavisice od držanja naroda, naročito od držanja demokratske partije. Demokrati neka biraju.

Stojimo pred 25. julom. Da li će imati odvažnosti da izdaju naredbe koje se kuju u Potsdamu? Da li će isprovocirati narod da učini skok od 26. jula na 24. februar u *jedan dan*?^[314]

Dobre volje zacemento ima dovoljno, ali odvažnosti, odvažnosti!

****Keln, 13. septembra.** Križa u Berlinu otišla je korak dalje. *Konflikt s krunom*, koji se juče mogao označiti samo kao neizbežan, *stvarno je izbio*.

Naši čitaoci naći će niže kraljev odgovor na molbu ministara za otpust.^[315] Tim pismom stupa u prvi plan sama kruna, staje na stranu ministara, suprotstavlja se Skupštini.

Ona ide još dalje: obrazuje vladu izvan Skupštine, poziva *Bekkerath-a*, koji u Frankfurtu sedi na krajnjoj desnici i za koga ceo svet unapred zna da u Berlinu nikad neće moći računati na većinu.

Kraljevo pismo je kontrასignirao g. *Auerswald*. Neka g. *Auerswald* snosi odgovornost što na taj način stavlja napred krunu da bi pokrio svoje sramno odstupanje, što u jednom i istom dahu pokušava da se pred Predstavničkim domom sakrije iza ustavnog principa i da gazi taj isti ustavni princip *kompromitujući krunu i provocirajući uspostavljanje republike!*

Ustavni princip! viču ministri. Ustavni princip! viče desnica. Ustavni princip! ječi prazni odjek lista »*Kölnische Zeitung*«.

»Ustavni princip!« Da li su ta gospoda zaista toliko glupa te veruju da se iz bura 1848. godine, iz opasnosti od rušenja svih tradicionalnih institucija koja iz dana u dan sve više preti, nemački narod može izvesti crvotočivom Montesquieu-Delolmovom podelom vlasti, otrcanim frazama i davno razotkrivenim fikcijama!

»Ustavni princip!« Ali upravo ona gospoda koja žele po svaku cenu spasiti ustavni princip moraju najpre uvideti da se on u jednom provizornom stanju može spasiti samo energijom!

»Ustavni princip!« Ali zar glasanje Berlinske skupštine, zar kolizije između Potsdama i Frankfurta, zar nemiri, pokušaji reakcionarnih istupanja i provokacije soldateske nisu odavna pokazali da mi, i pored svih fraza, još uvek *stojimo na revolucionarnom tlu*, da fikcija kako tobože već stojimo na tlu *konstituisane*, gotove ustavne monarhije vodi samo do kolizija, koje su već sada dovele »ustavni princip« na ivicu provalije?

Svako privremeno državno uređenje posle revolucije zahteva diktaturu, i to energičnu diktaturu. Mi smo Camphausenu od samog početka predbacivali što nije nastupao diktatorski, što nije odmah razbio i udaljio ostatke starih institucija. Dok se g. Camphausen tako uljuljkivao u ustavne snove, tučena partija jačala je pozicije u birokratiji i u vojsci, čak se ovde-onde odvažavala na otvorenu borbu. Skupština je bila sazvana da se sporazume o ustavu. Ona je stala ravnopravno pored krune. Dve ravnopravne snage u jednom provizoriju! Upravo podela vlasti kojom je g. Camphausen pokušavao »spasiti slobodu«, upravo ta podela vlasti morala je u provizoriju uroditi kolizijama. Iza krune skrivala se kontrarevolucionarna kamarila plemstva, vojske, birokratije. Iza skupštinske većine stajala je buržoazija. Vlada je pokušavala posredovati. Odveć slaba da odlučno zastupa interese buržoazije i seljaka i da jednim udarcem sruši vlast plemstva, birokratije i vojnih vođa, suviše nespretna da na svakom koraku ne povredi buržoaziju svojim finansijskim merama, postigla je samo to da se onemogućila kod svih partija i da je izazvala kolizije koje je upravo htela da izbegne.

U svakom nekonstituisanom uređenju merodavan je ne ovaj ili onaj princip nego samo salut public, javni spas. Vlada je mogla izbeći koliziju Skupštine s krunom samo time što bi priznala jedino princip javnog spasa, rizikujući čak i to da *sama* dođe u koliziju s krunom. Ali ona je više volela da ostane »moguća« za Potsdam. Ona nije nikad oklevala da protiv demokratije primenjuje mere javnog spasa (mesures de salut public), diktatorske mere. Jer šta je drugo bila primena starih zakona na političke delikte, čak i onda kad je g. Märker već priznao da ti paragrafi Pruskog zemaljskog prava^[67] moraju biti ukinuti? Jer šta su drugo bila masovna hapšenja u svim delovima kraljevstva?

No zato se vlada dobro čuvala da iz razloga javnog spasa ne preduzme korake protiv kontrarevolucije!

I upravo iz te mlakosti vlade prema kontrarevoluciji, od koje je svakog dana sve jače pretela opasnost, nastala je za Skupštinu nužnost da *sama diktira* mere javnog spasa. Čim je kruna, koju su predstavljali ministri, bila odveć slaba, korake je morala preduzimati sama Skupština. Ona je to učinila u odluci od 9. avgusta. Učinila je to još na veoma blag način, samo je ministre upozorila. Ministri se na to nisu osvrtali.

Ali kako su i mogli da na to pristanu! Odluka od 9. avgusta gazi ustavni princip, ona je mešanje zakonodavne vlasti u prava izvršne vlasti, ona razara podelu i uzajamnu kontrolu vlasti, tako nužnu u interesu slobode, ona Skupštinu pretvara u *Nacionalni konvent!*

I zatim — plotunska paljba pretnji, grmljavina apela na strah malograđana, široka perspektiva strahovlade s giljotinom, progresivnim porezom, konfiskacijom i crvenom zastavom.

Berlinska skupština da bude Konvent! Kakve li ironije!

Ali gospoda su donekle u pravu. Ako vlada nastavi kao dosad, imaćemo za kratko vreme Konvent — ne samo za Prusku nego za celu Nemačku — Konvent kome će pasti u dužnost da svim sredstvima savlada građanski rat naših dvadeset Vandeja^[201] i neizbežni rat s Rusijom. Sad smo, dakako, tek na parodiji konstituante!

No kako su gospoda ministri, koji apeluju na ustavni princip, održavali taj princip?

Devetog avgusta pustili su da se Skupština mirno razide u dobroj veri da će ministri izvršiti odluku. Oni ne pomišljaju na to da Skupštinu obaveste da odbijaju izvršenje, a još manje da dadu ostavku.

Oni razmišljaju mesec dana i konačno, kad preći više interpelacija, saopštavaju Skupštini sasvim kratko: samo po sebi se razume da oni neće izvršiti odluku.

Kad Skupština posle toga daje direktivu ministrima da odluku ipak izvrše, oni se ušančuju iza krune, izazivaju raskid između krune i Skupštine i time provociraju uspostavljanje republike.

I ta gospoda još govore o ustavnom principu!

Rezimirajmo.

Neizbežna kolizija između dve ravnopravne vlasti u jednom provizoriju nastupila je. Vlada nije umela da upravlja dovoljno energično, propustila je da preduzme nužne mere javnog spasa. Skupština je samo vršila svoju dužnost kad je zahtevala od vlade da izvrši svoju dužnost. Vlada to proglašava povredom krune i kompromituje krunu još u momentu svoje ostavke. Kralj i Skupština stoje jedno prema drugom. »Sporazumevanje« je dovelo do odvajanja, do konflikta. Možda će odlučiti oružje.

Pobediće onaj ko ima najviše odvažnosti i doslednosti.

****Keln, 15. septembra.** Križa vlade je još jednom ušla u nov stadij; ne usled dolaska i uzaludnih napora nemogućeg g. Beckerath-a, nego usled *vojne pobune u Potsdamu i Nauenu*.^[316] Konflikt između demokratije i aristokratije izbio je u *krilu same garde*: vojnici gledaju u odluci Skupštine od 7. septembra^[308] svoje oslobođenje od tiranije oficira, oni šalju Skupštini adrese zahvalnosti, oni joj kliču: Živela!

Time je kontrarevoluciji istrgnut mač iz ruke. Sad se ona neće usuditi da raspusti Skupštinu, a ako ne pribegne tome, ne ostaje joj

ništa drugo nego da popusti, da izvrši odluku Skupštine i da poveri sastav vlade Waldecku.

Potsdamska vojnička pobuna verovatno će nas poštedeti revolucije.

Naslov originala:

Die Krisis und die Kontrerevolution

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 100, 101, 102 i 104
od 1, 13, 14. i 16. septembra 1848]

Sloboda većanja u Berlinu

****Keln**, 16. septembra. Od izbijanja krize neprestano je u kontra-revolucionarnoj štampi tvrđeno da Berlinska skupština ne veća slobodno. Naročito je dobro poznati dopisnik pod šifrom G, koji svoju službu vrši takođe samo još »privremeno, do imenovanja svog naslednika«⁽³¹⁷⁾, s očiglednom bojazni ukazao na »8000 do 10 000 klupskih pesnica« koje u Kastanienwäldchenu¹ »moralno« pomažu svoje prijatelje s leveice. »Vossiche«⁽³¹⁸⁾, »Spenersche«⁽³¹⁹⁾ i druge novine udarile su u sličnu kuknjavu, a g. Reichensperger je 7. ovog meseca čak direktno predložio da se Skupština premesti iz Berlina (možda u Šarlotenburg?).

»Berliner Zeitungs-Halle«⁽¹¹²⁾ donosi dug članak u kome pokušava da pobije tu optužbu. Ovaj list izjavljuje da velika većina na strani leveice nije, za razliku od ranijeg kolebljivog držanja Skupštine, nikakva nedoslednost. Dade se dokazati

«da je glasanje 7. septembra i kod onih koji su ranije uvek glasali s ministrima moglo da bude *bez protivrečnosti* s njihovim ranijim ponašanjem, čak da je to glasanje, posmatrano s gledišta tih poslanika, u potpunom skladu s njihovim ranijim ponašanjem . . . » Prebezi iz oba centra »živeli su u zabludi; oni su sebi stvar predstavljali tako kao da su ministri izvršioi narodne volje; u nastojanju ministara da uspostave mir i red oni su nalazili izraz vlastite volje, volje poslanika većine, a nisu opažali da su ministri mogli uvažiti volju naroda samo onde gde ona ne protivreči volji krune, ali ne onde gde se toj volji suprotstavlja.»

Upadljivi fenomen iznenadne preorijentacije tako brojnih poslanika »Zeitungs-Halle« objašnjava predstavama i iluzijama tih poslanika. Stvar se ne može prikazati nevinije.

Ipak »Zeitungs-Halle« priznaje da je bilo zastrašivanja. Ali list misli

«ako su spoljni uticaji unekoliko delovali, onda su delovali u tom pravcu što su ministarskim zavaravanjima i veštinama zavodenja donekle držali ravnotežu i tako mnogim slabim i nesamostalnim poslanicima omogućavali da slede . . . prirodni životni instinkt.»

¹ Akademija pevanja u Kastanienwäldchenu (Šumici kestenova) bila je mesto zasedanja berlinske Nacionalne skupštine.

Razlozi koji pobuđuju »Zeitungs-Halle« da na taj način moralno opravdava pred publikom kolebljive poslanike centra leže na dlanu: članak je pisan više za tu gospodu samog centra nego za publiku. Za nas koji, eto, imamo privilegij da govorimo sasvim otvoreno i koji predstavnike ove ili one partije podržavamo samo toliko i dotle dok istupaju *revolucionarno* — za nas ti razlozi ne postoje.

Zašto to ne bismo rekli? Svakako su se oba centra 7. ovog meseca dala zaplašiti od narodnih masa; da li je njihov strah bio osnovan ili ne, to ostavimo po strani.

Pravo demokratskih narodnih masa da svojom prisutnošću moralno deluju na držanje ustavotvorne skupštine staro je revolucionarno pravo naroda bez kojeg se od vremena engleske i francuske revolucije ni u jednoj burnoj epohi nije moglo biti. Tom pravu istorija zahvaljuje gotovo za sve energične korake takvih skupština. Kad oni koji stoje na »pravnom tlu«, kad strašljivi i filistarski prijatelji »slobode većanja« jadikuju protiv toga, onda to ima samo taj razlog što oni uopšte ne žele nikakvih energičnih odluka.

»Sloboda većanja!« Nema šuplije fraze od ove. »Slobodu većanja« ograničavaju s jedne strane sloboda štampe, sloboda zborna i govora, pravo naroda na naoružanje. S druge strane, nju ograničava postojeća javna vlast koja je u rukama krune i njenih ministara: vojska, policija, takozvane nezavisne, a u stvari od svakog unapređenja u službi i od svake političke promene zavisne sudije.

Sloboda većanja je uvek bila fraza koja ne znači ništa drugo do nezavisnost od svih uticaja koji nisu zakonom priznati. Ti priznati uticaji — korupcija, unapređenje u službi, privatni interesi, strah od raspuštanja skupštine itd. — čine većanja tek istinski »slobodnim«. Ali u revolucionarnim vremenima ta fraza je potpuno besmislena. Tamo gde dve sile, dve partije stoje jedna prema drugoj naoružane, tamo gde svakog trenutka može da izbije borba, tamo poslanici imaju samo ovaj izbor:

ili se stavljaju *pod zaštitu naroda*, i tada dopuštaju da im se s vremena na vreme očita mala lekcija;

ili se stavljaju *pod zaštitu krune*, prelaze u neki mali grad, većaju pod zaštitom bajoneta i topova ili čak opsadnog stanja — i tada se neće protiviti kad im kruna i bajoneti budu propisivali odluke.

Zastrašivanje od strane nenaoružanog naroda, ili zastrašivanje od strane naoružane soldateske — neka Skupština izvoli birati.

Francuska Konstituenta prešla je iz Versaja u Pariz. Ako ćemo pravo, čitavom karakteru nemačke revolucije odgovara da sporazumska Skupština pređe iz Berlina u Šarlotenburg.

Naslov originala:

Die Freiheit der Beratungen in Berlin

[»Neue Rheinische Zeitungen«, br. 105
od 17. septembra 1848]

[Friedrich Engels]

Ratifikacija primirja^[307]

****Keln, 19. septembra.** Nemačka Nacionalna skupština ratifikovala je primirje. Nismo se prevarili: »Čast Nemačke je u lošim rukama.«¹

Glasanje se vršilo pri navali stranih ljudi, diplomata itd. k poslaničkim klupama, u gunguli i u potpunom mraku. Većina od dva glasa primorala je Skupštinu da u isti mah glasa o dve sasvim različite tačke. S većinom od 21 glasa usvojeno je primirje, žrtvovan je Šlezvig-Holštajn, zgažena je »čast Nemačke« i odlučeno da se *Nemačka rastvori u Pruskoj*.

Ni u jednom pitanju glas naroda nije bio izražen tako odlučno, ni u jednom pitanju gospoda s desnice nisu tako otvoreno priznala da se zalažu za stvar koja se *ne da braniti*. Ni u jednom pitanju interesi Nemačke nisu tako nesumnjivi, tako jasni, kao u ovom. Nacionalna skupština je odlučila: ona je sebi i takozvanoj centralnoj vlasti, koju je stvorila ona, izrekla *smrtnu presudu*. Da Nemačka ima jednog Cromwella, on bi dovoljno brzo došao s rečima: »Vi niste parlament! U ime boga, čistite se odavde!«^[320]

Govori se da će leвица napustiti Skupštinu. Kad bi ta bedna, ismejana, od većine pesnicama napadana i zato od plemenitog Gagerna još i na red upozoravana leвица imala odvažnosti! Još nikad manjina nije bila maltretirana s takvom drskošću i doslednošću kao frankfurtska leвица od plemenitog Gagerna i njegovih 250 junaka većine. Samo kad bi imala odvažnosti!

Zbog nedostatka odvažnosti propada ceo nemački pokret. Kontrarevoluciji nedostaje odvažnosti za odlučujući udarac isto tako kao i revolucionarnoj partiji. Cela Nemačka, pristajala ona uz desne ili uz leve, zna u ovom času da sadašnji pokret mora dovesti do strahovitih kolizija, do krvavih borbi — vođenih bilo radi njegovog ugušenja bilo radi njegovog dovršenja. I umesto da tim neizbežnim borbama hrabro

¹ Vidi u ovom tomu, str. 340.

pogledaju u oči, umesto da ih s nekoliko brzih, odlučujućih udaraca privеду kraju, obe partije, partija kontrarevolucije i partija pokreta, zaključuju formalnu zaveru da te borbe što duže odgode. A upravo svi ti večiti sitni izgovori, te koncesijice i palijativi, ti pokušaji kompromisa krivi su što su nesnosnost i neizvesnost političke situacije svugde dovele do bezbrojnih izolovanih ustanaka, koji se mogu likvidirati samo krvlju i sužavanjem stečenih prava. Upravo taj strah od borbe izaziva hiljade sitnih borbi, daje 1848. godini njen nečuveno krvavi karakter i toliko zamršuje čitav položaj stranaka koje se bore, da će konačna borba morati da bude naročito žestoka i ubitačna. Ali »kod naših dragih poznanika nema dovoljno odvažnosti«!^[310]

Ta odlučujuća borba za centralizaciju i za demokratsko uređenje Nemačke nikako se ne da izbeći. Uprkos svim zataškavanjima i kompromisima, ona se iz dana u dan približava. Zapleti u Beču, Berlinu, u Frankfurtu guraju sami ka odluci; a ako bi *sva* propalo zbog nemačke plašljivosti i neodlučnosti, tada će nas spasti Francuska. U Parizu sazrevaju sada plodovi junske pobede: Cavaignac i njegove »čiste republikance« rojalisti nadjačavaju u Nacionalnoj skupštini, u štampi, u klubovima; legitimistički Jug preti opštim ustankom; Cavaignac mora pribegavati revolucionarnom sredstvu Ledru-Rollina, departman-skim komesarima s izvanrednim ovlašćenjima; u subotu se Cavaignac sa svojom vladom na jedvite jade održao u Skupštini. Još jedno takvo glasanje, i Thiers, Barrot i kompanija, ljudi u čijem je interesu izvojštena junska pobeda, imaće većinu, Cavaignac će biti bačen u naručje crvene republike, i izbiće borba za egzistenciju republike.

Ako Nemačka bude ustrajala u svojoj neodlučnosti, ta nova faza francuske revolucije biće ujedno signal za ponovno izbijanje otvorene borbe u Nemačkoj, borbe koja će nas, nadajmo se, odvesti nešto dalje i osloboditi Nemačku bar od tradicionalnih okova prošlosti.

Naslov originala:

Die Ratifikation des Waffenstillstandes

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 107
od 26. septembra 1848]

[Friedrich Engels]

Ustanak u Frankfurtu^[321]

****Keln**, 19. septembra, 7 časova uveče. Nemačko-dansko primirje izazvalo je buru. Najkrvaviji ustanak izbio je u Frankfurtu; čast Nemačke, izdanu od Nacionalne skupštine i predanu jednoj pruskoj vladi koja je stidno i sramno dala ostavku, brane radnici Frankfurta, Ofenbaha i Hanaua, brane je seljaci okolnih sela po cenu svog života.^[307]

Ishod borbe još nije rešen. Izgleda da su vojnici do sinoć imali malo uspeha. Artiljerija se u Frankfurtu, osim u ulici Zeil i možda u nekim drugim ulicama i na trgovima, može malo upotrebiti, a konjica gotovo nikako. S te strane šanse naroda su povoljne. Stanovnici Hanaua, naoružani iz arsenala osvojenog jurišem, pritekli su u pomoć. Isto tako seljaci iz bezbrojnih okolnih naselja. Vojske je moglo do sinoć biti oko 10 000 ljudi, s malo artiljerije. Mora biti da je u toku noći pridolazilo vrlo mnogo seljaka, a vojnika manje; iz najbliže okolice trupe su bile povučene. Revolucionarno raspoloženje seljaka u Odenvaldu, Nasauu i Kurhesenu nije dopuštalo dalja odašiljanja trupa; biće da su komunikacije bile prekinute. Ako se ustanak održao samo još danas, pod oružjem je sav Odenvald, Nasau, Kurhesen i Rajnhesen, pod oružjem je celo stanovništvo između Fulde, Koblenca, Manhajma i Ašafenburga, a trupa da uguše ustanak nema dovoljno. I ko jamči za Majnc, Manhajm, Marburg, Kasel, Vizbaden — sve same gradove u kojima je mržnja na soldatesku zbog krvavih ekscesa tzv. »trupa Rajha«, dostigla najviši stepen? Ko jamči za seljake na Rajni, koji s lakoćom mogu sprečiti odašiljanje trupa vodenim putem?

Pa ipak, priznajemo, imamo malo nade u pobedu hrabrih ustanika. Frankfurt je odveć mali grad, a nesrazmerna jačina trupa i poznate kontrarevolucionarne simpatije frankfurtskih čifiti odviše su nadmoćne da bismo mogli gajiti prevelike nade.

No ako ustanici i podlegnu, nije još ništa odlučeno. Kontrarevolucija će postati obesna, tlačiće nas jedno vreme opsadnim stanjem, ugušivanjem slobode štampe, klubova i narodnih zborova. Ali ne dugo. Kukurikanje galskog petla^[322] objaviće čas oslobođenja, čas odmazde.

****Keln, 20. septembra.** Vesti iz Frankfurta počinju postepeno da potvrđuju naša jučerašnja pribojavanja. Čini se kao sigurno da su ustanici potisnuti iz Frankfurta i da drže samo još Saksenhauzen, gde mora da su se jako zabarikadirali. U Frankfurtu je proglašeno opsadno stanje; ko bude uhvaćen s oružjem u ruci ili pri odupiranju »vlasti Rajha«, biće stavljen pod vojni sud.

Dakle, gospoda u crkvi sv. Pavla su sad ravna svojim kolegama u Parizu; oni mogu u potpunom miru i pod vladavinom opsadnog stanja svesti osnovna prava nemačkog naroda na »minimum«.

Železnička pruga za Majnc je na mnogo mesta pokidana, i pošta stiže odveć kasno ili uopšte ne stiže.

Čini se da je artiljerija odlučila ishod borbe u širim ulicama i otvorila vojsci put u pozadinu boraca na barikadama. Revnost s kojom je frankfurtska čifarija otvarala vojnicima svoje kuće te im time davala u ruke sva preimućstva ulične borbe, i nadmoćnost železnicom brzo dovučenih trupa nad seljačkim pojačanjima koja su pristizala sporo, pešice, učinile su ostalo.

Ali ako se borba u samom Frankfurtu i nije obnovila, ustanak nije nipošto ugušen. Razbešnjeni seljaci neće jednostavno položiti oružje. Ako i ne mogu rasterati Nacionalnu skupštinu, oni još uvek imaju dosta toga da čiste kod kuće. Juriš odbijen od crkve sv. Pavla može se upraviti na šest do osam rezidencijica, na stotine plemićkih dvoraca; seljački rat otpočet ovog proleća neće se završiti dotle dok ne postigne svoj rezultat — oslobođenje seljaka od feudalizma.

Odakle ta neprestana pobeda »reda« na svim tačkama Evrope, odakle taj niz bezbrojnih, stalno ponavljanih poraza revolucionarne partije počevši od Napulja, Praga, Pariza do Milana, Beča i Frankfurta?

Odatle što sve partije znaju da je borba koja se priprema u svim civilizovanim zemljama sasvim drukčija, beskrajno značajnija borba od svih dosadašnjih revolucija; odatle što se u Beču kao i u Parizu, u Berlinu kao i Frankfurtu, u Londonu kao i u Milanu radi o *rušenju političke vladavine buržoazije*, o prevratu čije već prve konsekvencije ispunjavaju užasom sve solidne i spekulacijom zabavljene buržuje.

Ima li na svetu još neki revolucionarni centar u kojem nije s barikada, u toku poslednjih pet meseci, zalepršala crvena zastava, borbeni simbol zbratimljenog evropskog proletarijata?

I u Frankfurtu se pod crvenom zastavom vodila borba protiv parlamenta ujedinjenih junkera i buržuja.

Odatle što je buržoazija u svojoj političkoj egzistenciji direktno, a u svojoj društvenoj egzistenciji indirektno ugrožena svakim ustankom koji sad izbija, odatle svi ti porazi. Nenaoružani narod većinom mora da se bori ne samo protiv moći organizovane birokratsko-vojne države, koja je prešla u ruke buržoazije, on se mora boriti i protiv same naoružane buržoazije. Neorganizovanom i loše naoružanom narodu stoje nasuprot sve ostale klase društva dobro organizovane i dobro naoružane. I odatle to da je dosad narod trpeo poraze, da će ih trpeti dotle dok njegovi protivnici — bilo zauzetošću trupa u ratu, bilo rascepom u vlastitim redovima — ne budu oslabljeni, ili dok neki krupan događaj ne natera narod u očajnu borbu i ne demoralise njegove protivnike.

A takav krupan događaj priprema se u Francuskoj.

Zato ne treba da očajavamo ako je karteč poslednja četiri meseca svuda pobeđivao barikade. Naprotiv, svaka pobeda naših protivnika bila je ujedno njihov poraz; ona ih je cepala, ona nije donosila vladavinu pobedničkoj partiji februarskih i martovskih konzervativaca, nego ju je svaki put donosila na kraju *onoj* partiji koja je u februaru i martu bila *srušena*. Junska pobeda u Parizu samo je u početku uspostavila vladavinu sitne buržoazije, *čistih* republikanaca; nisu još prošla ni tri meseca, a krupna buržoazija, konstitucionalna partija, preti da obori Cavaignaca i da »čiste« baci u naručje »crvenih«. Tako će se dogoditi i u Frankfurtu: pobeda neće ići u korist čestitim centrima, ona će ići u korist *desnici*; buržoazija će osigurati prvenstvo vojnoj, birokratskoj i junkerskoj državi i prilično brzo će morati da kusa gorke plodove svoje pobeđe.

Bili joj na zdravlje! A mi ćemo za to vreme čekati trenutak kad će u Parizu kucnuti čas oslobođenja Evrope.

Naslov originala:

Der Aufstand in Frankfurt

[*Neue Rheinische Zeitung, br. 107 i br. 108
od 20. i 21. septembra 1848]

Vlada kontrarevolucije^[323]

****Keln, 22. septembra.** Dakle, ipak! Vlada pruskog princa je sastavljena, kontrarevolucija hoće da rizikuje poslednji odlučujući udarac.

Pročitajte ovo pismo jednog poslanika:

«Berlin, 20. septembra, 10 časova uveče. Upravo smo pouzdano saznali da je stvorena potpuno *kontrarevolucionarna vlada*, i to» (sledi spisak ministara koji smo juče doneli prema posebnom izdanju lista «Zeitung-Halle»). «Ona će na sutrašnjoj sednici pročitati kraljevu poslanicu, u kojoj se stavlja u izgled *raspuštanje Skupštine*. Rezultat toga će biti da će Skupština *proglasiti svoje zasedanje permanentnim*, što će verovatno imati za posledicu novu, vrlo krvavu *revoluciju*. Sve partije Nacionalne skupštine permanentno se savetuju u svojim lokalima. Narod je veoma uzbuđen. Wrangel je danas držao smotru vojske. Sve je dovedeno u pitanje!»

Dakle, ipak! Kruna se stavlja pod zaštitu ukermarčkih granda, a ukermarčki grandi odupiru se revolucionarnom pokretu godine 1848. Don Kihoti iz istočne Pomeranije, stari ratnici, prezaduženi zemljoposednici imaće konačno priliku da svoje zardale mačeve operu u krvi buškarala.^[324] Jeftinom slavom ovenčana u Šlezvigu, garda treba da zada odlučujući udarac revoluciji, koja dira u prava kruna, koja hoće da zabrani oficirima da u potaji kuju zavere i koja neumoljivom rukom Hansemannovih finansijskih mera namerava izvesti strahovito »smeli zahvat«^[234] u već ionako mršave kese brandenburških junkera. Garda će se osvetiti za sramotu 18. marta, ona će rasterati Berlinsku skupštinu, a gospoda oficiri će po bulevaru Unter den Linden skakati preko leševa revolucionara.

Udri! Napred s bogom za kralja i otadžbinu!^[267]

Naslov originala:

Das Ministerium der Kontrerevolution

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 110
od 23. septembra 1848]

[Opsadno stanje u Kelnu^[325]]

Keln, 26. septembra. I danas izostavljamo pregled. Hitamo da damo list u štampu. Iz sigurnog izvora saznajemo da će u roku od 1—2 časa u gradu biti proglašeno opsadno stanje, građanska garda raspuštena i razoružana, listovi »Neue Rheinische Zeitung«, »Neue Kölnische Zeitung«^[326] »Arbeiter Zeitung«^[327] i »Der Wächter am Rhein«^[328] obustavljeni, uvedeni ratni sudovi i poništena sva prava koja su stečena u martu. Čuje se da građanska garda nije sklona tome da se dade razoružati.

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 113
od 27. septembra 1848]

[Izjava Redakcije o ponovnom izlaženju
»Neue Rheinische Zeitung«]

Zahvaljujući pomoći koja je održanju lista »Neue Rheinische Zeitung« pružena naročito u Kelnu, uspeći smo da savladamo finansijske teškoće stvorene opsadnim stanjem i da nastavimo s njegovim izdavanjem. Uredivački odbor ostaje isti. Nedavno je u njega ušao Ferdinand Freiligrath.

Karl Marx
glavni urednik lista »Neue Rheinische
Zeitung«

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 114
od 12. oktobra 1848]

[Karl Marx]

Revolucija u Beču

Keln, 11. oktobra. U svom prvom broju (od 1. juna) list »*Neue Rheinische Zeitung*« je javljao iz Beča o revoluciji (od 25. maja). Danas, kad je ovaj list prvi put ponovo izišao posle prekida izazvanog uvode-
njem opsadnog stanja u Kelnu, donosimo vest o neuporedivo važnijoj
bečkoj revoluciji od 6. i 7. oktobra. Iscrpni izveštaji o bečkim doga-
đajima primoravaju nas da izostavimo sve članke komentatorskog
karaktera. Stoga samo nekoliko reči, i to o bečkoj revoluciji. Naši
čitaoci će videti iz izveštaja bečkog dopisnika¹ da od nepoverenja
buržoazije prema radničkoj klasi preti toj revoluciji ako ne poraz,
a ono bar paralizovanje njenog razvitka. No bilo kako bilo, njena re-
perkusija na Ugarsku, Italiju i Nemačku osujećuje ceo ratni plan
kontrarevolucije. Bekstvo cara i čeških poslanika iz Beča^[329] primorava
bečku buržoaziju da nastavi borbu ako neće da se preda na milost i
nemilost pobedioca. Frankfurtska skupština, koja je sad zaposlena
time da nama Nemcima podari

općenacionalnu robijašnicu i zajednički bič^[330],

biće bečkim događajem neprijatno trgnuta iz svojih sanjarenja, a
berlinska vlada će posumnjati u efikasnost takvog univerzalnog sred-
stva kao što je *opsadno stanje*. Opsadno stanje je, kao i revolucija,
prešlo put oko sveta. Upravo je izvršen pokušaj da se taj eksperiment
primeni naveliko na celu jednu državu, na Ugarsku. Umesto da iza-
zove kontrarevoluciju u Ugarskoj, taj pokušaj je izazvao revoluciju
u Beču. Od tog neuspeha se opsadno stanje više neće oporaviti. Op-
sadno stanje je zauvek kompromitovano. Ironija je sudbine da je u

¹ Müller-Tellinga

isto vreme s Jelačićem zapadni heroj opsadnog stanja, *Cavaignac*, postao meta napada svih frakcija koje je u junu spasio kartečima. On se može održati još neko vreme samo odlučnim prelaskom na stranu revolucije.

Iza najnovijih vesti iz Beča uvrštavamo još nekoliko dopisa od 5. oktobra, jer su oni odjek bečkih nada i strahovanja za sudbinu Ugarske.

Naslov originala:
Revolution in Wien

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 114
od 12. oktobra 1848]

[Karl Marx]

»Kelnska revolucija«

***Keln*, 12. oktobra. »Kelnska revolucija« od 20. septembra bila je pokladna komedija, pripoveda nam »Kölnische Zeitung«^[104], i »Kölnische Zeitung« je u pravu. »Kelnska komandantura« igra 26. septembra Cavaignaca. A »Kölnische Zeitung« divi se mudrosti i umerenosti »kelnske komandanture«. No ko je komičniji — radnici, koji su se 25. septembra vežbali u podizanju barikada, ili Cavaignac, koji je 26. septembra s najsvečanijom ozbiljnošću proglasio opsadno stanje, obustavio listove, razoružao građansku gardu, zabranio udruženja?

Jadna »Kölnische Zeitung«! Cavaignac »kelnske revolucije« ne može biti ni za prst veći od same »kelnske revolucije«. Jadna »Kölnische Zeitung«! Ona mora »revoluciju« uzimati šaljivo, a »Cavaignaca« te vesele revolucije — ozbiljno. Maska, nezahvalna tema, puna protivrečnosti!

O pravu komandanturu nećemo trošiti reči. D'Ester je taj predmet iscrpio.^[331] Uostalom, komandanturu smatramo samo poslušnim oruđem. Pravi autori ove neobične tragedije bili su »*dobronamerni građani*«, razni *Dumont*-i i kompanija. Stoga nije nikakvo čudo što je g. Dumont dao da se s njegovim novinama kolportira adresa protiv D'Estera, Borchardta i Kylla.^[332] Ono što su ti »dobronamerni« imali da brane nije bilo delo komandanture, nego njihovo vlastito delo.

Kelnski događaj putovao je kroz Saharu nemačke štampe u obliku koji mu je dao kelnski »Journal des Débats«. To je dovoljan razlog da se na nj vratimo.

Moll, jedan od najomiljenijih vođa Radničkog udruženja^[333], trebalo je da bude uhapšen. Schapper i Becker bili su već uhapšeni. Za izvođenje tih mera odabran je *ponedeljak*, dan kada, kao što je poznato, najveći deo radnika ne radi. Mora biti da se, dakle, unapred računalo s tim da bi hapšenja mogla izazvati veliko vrenje među radnicima, pa dati povoda i njihovom odupiranju silom. Čudan je taj slučaj koji je hteo da ta hapšenja padnu upravo u ponedeljak! Uzbu-

denje se moglo utoliko lakše predvideti što se u vezi sa Steinovom dnevnom zapovesti^[308], posle Wrangelove proklamacije^[334] i imenovanja Pfuela za ministra predsednika^[323], svakog trenutka očekivao odlučujući kontrarevolucionarni udarac, dakle revolucija iz Berlina. Stoga mora biti da su radnici gledali na hapšenja ne kao na sudske, nego kao na *političke* mere. U javnom tužilaštvu oni su videli samo još kontrarevolucionarno nadležstvo. Verovali su da im u predvečerje važnih događaja žele oteti vođe. Odlučili su da po svaku cenu osujete Mollovo hapšenje. I napustili su bojište tek kad su postigli svoj cilj. Barikade su bile podizane tek kad su radnici, okupljeni na Altenmarktu [Starom trgu], doznali da vojska sa svih strana kreće na njih. Ali oni nisu bili napadnuti; nisu se, dakle, morali ni braniti. Osim toga, saznali su da iz Berlina nisu stigle nikakve važne vesti. Povukli su se, dakle, pošto su veliki deo noći uzalud očekivali neprijatelja.

Stoga nema ničeg smešnijeg od prekora upućenog na adresu kelnskih radnika da su se poneli kukavički.

Ali na njihovu adresu upućeni su i drugi prekori da bi se opravdalo opsadno stanje i da bi se kelnski događaj preokrojio u malu junsku revoluciju. Pravi plan radnika bio je tobože pljačkanje slavnog grada Kelna. Ta optužba se temelji na tobožnjoj pljački jedne prodavnice sukna. Kao da svaki grad nema svoj kontingent kradljivaca, koji, naravno, iskorištavaju dane javnog uzbuđenja. Ili se, možda, pod pljačkanjem razume pljačkanje prodavnica oružja? Neka onda kelnsko javno tužilaštvo pošalju u Berlin da povede postupak protiv martovske revolucije. Da nije bilo opljačkanih prodavnica oružja, možda ne bismo nikad doživeli zadovoljstvo da vidimo g. Hansemanna pretvorenog u direktora banke, a g. Müllera u državnog sekretara.

Ali dosta o kelnskim radnicima. Predimo na takozvane *demokrate*. Za šta njih prekorevaju »*Kölnische Zeitung*«, »*Deutsche Zeitung*«, »*Augsburger Allgemeine Zeitung*« i kako se već ne zovu ostali »dobronamerni« listovi?

Herojski Brüggemanni, Bassermanni itd. zahtevali su krv, a demokrati meka srca nisu im iz *kukavičluka* dopustili da tu krv proliju.

Činjenično stanje je naprosto ovo: demokrati su u hotelu »Venc« (na Altenmarktu), u Eiserovoj dvorani i na barikadama izjavili radnicima da ni pod kojim uslovom ne žele »puć«. U ovom trenutku, kad nijedno krupno pitanje ne tera u borbu celokupno stanovništvo i kad svaki ustanak mora zbog toga pretrpeti neuspeh, ustanak bi bio utoliko besmisleniji što za nekoliko dana mogu nastupiti ozbiljni događaji, pa bi se radnici pre odlučujućeg dana onesposobili za borbu. Ako se vlada u Berlinu odvaži na kontrarevoluciju, onda je za narod došao dan da se odvaži na revoluciju. Sudska istraga će potvrditi naše navode. Gospoda iz lista »*Kölnische Zeitung*« bila bi bolje uradila da su, umesto što su u »noćnoj tmuni« »skrštenih ruku i mrka pogleda« stajala pred barikadama i »razmišljala o budućnosti naroda«^[335], zas-

lepljenoj masi svoje reči mudrosti govorila s barikada. Šta koristi mudrost post festum¹?

U toku kelnskih događaja dobra štampa je najviše grdila građansku gardu. Razlikujmo dve stvari. Što je građanska garda odbila da bude svedena na bezvoljnog slugu policije, to je bila njena dužnost. Što je dobrovoljno predala oružje, može se opravdati samo jednom činjenicom: njen liberalni deo znao je da će neliberalni deo sa zadovoljstvom iskoristiti priliku da se reši oružja. A otpor jednog dela bio bi beskoristan.

»Kelnska revolucija« je imala *jedan* rezultat. Ona je pokazala postojanje falange od preko 2000 svetaca čija »sita vrlina i platežnosposobni moral«⁽¹⁹⁹⁾ mogu »slobodno živeti« samo u opsadnom stanju. Možda će se jedanput naći povod da se napišu »Acta sanctorum«⁽³³⁶⁾, biografije tih svetaca. Naši čitaoci će tada doznati kako se stiče »blago« koje ne napada ni »moljac ni rđa«, naučiće na koji način se osvaja ekonomska pozadina »dobronamernosti«.

Naslov originala:

Die »Kölnische Revolution«

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 115
od 13. oktobra 1848]

¹ posle svečanosti, tj. kasno

[Karl Marx]

Pfuelova vlada^[323]

**Keln*, 13. oktobra. Kad je pala *Camphausenova* vlada, rekli smo:

»Camphausenova vlada navukla je kontrarevoluciji svoje liberalno-buržoasko ruho. Kontrarevolucija se oseća dovoljno jakom da zbaci tu neugodnu masku. Neka neodrživa vlada *levog centra* (*Hansemann*) može, eventualno, naslediti na nekoliko dana vladu od 30. marta. Njen stvarni naslednik je *vlada pruskog princa*.« (*Neue Rheinische Zeitung*, br. 23 od 23. juna.)¹ I doista, vlada *Pfuela* (*von Neufchâtel*^[327]) nasledila je *Hansemannovu* vladu.

Pfuelova vlada postupa s ustavnim frazama kao frankfurtska centralna vlast s »nemačkim jedinstvom«. Ako uporedimo corpus delicti, stvarno telo ove vlade s njenim odjekom, njenim ustavnim izjavama, umirujućim izjavama, kompromisima, sporazumima u Berlinskoj skupštini, možemo na nju primeniti samo jednu reč, Falstaffovu reč:

»Koliko smo mi stari ljudi odani poroku laži!«^[328]

Posle Pfuelove vlade može doći samo *vlada revolucije*.

Naslov originala:
Das Ministerium Pfuel

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 116
od 14. oktobra 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 83.

[Karl Marx]

Thiers-ov govor o opštoj hipotekarnoj banci s prinudnim kursom

*Gospodin Thiers objavljuje u listu »Constitutionnel« svoj rad *O svojini*.⁽³³⁹⁾ Na tu klasično pisanu trivijalnost osvrnućemo se pobliže čim publikacija izađe u celosti. Gospodin Thiers ju je iznenada prekinuo. Zasad će biti dovoljno napomenuti da se »veliki« belgijski listovi »L'Observateur«⁽¹⁷⁵⁾ i »L'Indépendance«⁽¹²⁵⁾ oduševljavaju tim spisom g. Thiers-a. Danas ćemo jedan trenutak razmotriti govor g. Thiers-a održan 10. oktobra u francuskoj Nacionalnoj skupštini o hipotekarnim bonovima⁽³⁴⁰⁾, govor koji je, po rečima belgijskog lista »L'Indépendance«, zadao »smrtni udarac« papirnom novcu. Ali g. Thiers je, kako kaže »L'Indépendance«, i govornik koji s jednakom superiornošću izlaže politička, finansijska i socijalna pitanja.

Taj govor nas interesuje samo zato što pokazuje taktiku vitezova starog poretka, taktiku koju oni s pravom suprotstavljaju Don Kihotima novog poretka.

Zahtevajte delimičnu reformu u industrijskim i komercijalnim odnosima, kao g. Turck, kome Thiers odgovara, i ti će vitezovi vašem zahtevu suprotstaviti povezanost i uzajamno delovanje celokupne organizacije. Zahtevajte prevrat u celokupnoj organizaciji, i vi ćete tada biti destruktivni, revolucionarni, besavesni, utopisti i previdačete *delimične* reforme. Dakle, zaključak je: ostavite sve po starom.

Gospodin Turck, na primer, hoće da seljacima olakša realizaciju njihovog zemljišnog vlasništva putem državnih hipotekarnih banaka. On hoće da vlasništvo seljaka uvuče u promet, a da ono ne mora proći kroz ruke zeleniša. Naime, u Francuskoj, kao i uopšte u zemljama u kojima vlada parcelacija, vladavina feudalaca se pretvorila u vladavinu kapitalista, feudalna davanja seljaka pretvorila su se u građanske hipotekarne obaveze.

Šta odgovara g. Thiers pre svega?

Ako hoćete da pomognete seljaku putem javnih kreditnih ustanova, nanosite štetu sitnom trgovcu. Ne možete pomoći jednome, a da ne naudite drugome.

Moramo li onda izmeniti *ceo kreditni sistem*?

Ni za živu glavu. To je utopija. Razgovor s g. Turckom je, dakle, svršen.

Sitni trgovac za koga se g. Thiers tako nežno brine jeste *velika Francuska banka*.

Konkurencija hipotekarnih bonova u visini od dve milijarde potkopala bi njen monopol i dividende, a možda još something more¹. Za argumentom g. Thiers-a stoji, dakle, u pozadini — Rothschild.

Predimo na drugi argument g. Thiers-a. Predlog o hipotekama, veli g. Thiers, zapravo se nimalo ne tiče same *agrikulture*.

Da se zemljišno vlasništvo stavlja u promet samo pod otežavajućim okolnostima, da se samo s mukom može realizovati, da ga kapitali tako reći izbegavaju, to sve, kaže g. Thiers, leži u »*prirodi*«. Naime, zemljišno vlasništvo donosi samo mali profit. Ali, s druge strane, g. Thiers ne može poricati da u »*prirodi*« moderne organizacije proizvodnje leži to da sve grane proizvodnje, dakle i agrikultura, uspeavaju samo ako se njihovi produkti i njihovi instrumenti mogu lako realizovati, razmeniti, mobilisati. Sa zemljom nije tako. *Prema tome*, zaključak bi bio ovaj: u okviru postojećeg civilizovanog poretka *agrikultura* se ne može uspešno razvijati. Stoga se postojeći poredak mora menjati, a mali, makar i nedosledan korak ka takvoj promeni je predlog g. Turcka. Nipošto! — uzvikuje g. Thiers. »*Priroda*«, tj. sadašnji socijalni odnosi osuđuju agrikulturu na njeno sadašnje stanje. Sadašnji socijalni odnosi su »*priroda*«, tj. nepromenljivi. Tvrdnja o njihovoj nepromenljivosti je, prirodno, najuverljiviji dokaz protiv svakog predloga da se menjaju. Ako je »*monarhija*« *priroda*, svaki pokušaj da se ona zameni republikom jeste pobuna protiv prirode. Prema g. Thiers-u, sasvim je jasno i to da zemljišno vlasništvo uvek *po svojoj prirodi* donosi iste male profite bilo da zemljišnjog vlasnika kreditira država uz 3% ili zelenaš uz 10%. To je »*priroda*«, pa gotovo.

Ali poistovećujući industrijski profit s rentom koju donosi agrikultura, g. Thiers izriče i jednu tvrdnju koja direktno protivreči sadašnjim socijalnim odnosima, onome što on naziva »*prirodom*«.

Dok industrijski profit, uopšte uzevši, stalno pada, zemljišna renta, tj. vrednost zemlje, stalno raste. Gospodin Thiers je, dakle, bio dužan objasniti fenomen da seljak i pored toga stalno osiromašava. Ali on, prirodno, ne ulazi u tu oblast.

Zatim, doista je neverovatno površno ono što Thiers kaže o *razlici* između francuske i engleske agrikulture.

Sva razlika se svodi, poučava nas Thiers, na *zemljišni porez*. Mi plaćamo vrlo visok zemljišni porez, Englezi nikakav. Bez obzira na

¹ nešto više

netočnost posljednje tvrdnje, g. Thiers-u je sigurno poznato da u Engleskoj pada na agrikulturu porez za sirotinju i masa drugih poreza koji u Francuskoj ne postoje. Argumentom g. Thiers-a engleske pristalice sitne agrikulture služe se u obrnutom smislu. Znae li, kažu oni, zašto je englesko žito skuplje od francuskog? Zato što mi plaćamo *zemljišnu rentu*, i to visoku zemljišnu rentu, a Francuzi to ne čine, jer oni, u proseku, nisu zakupci nego sitni vlasnici. Stoga — živelo sitno vlasništvo!

Treba imati svu Thiers-ovu bestidnu trivijalnost da bi se engleska koncentracija takvog instrumenta rada kao što je zemlja — čime je u agrikulturi omogućena primena mašina i podela rada u krupnim razmerama, — da bi se uzajamno delovanje engleske industrije i engleske trgovine na agrikulturu, da bi se svi ti široko razgranati odnosi sveli na frazu koja ništa ne kaže: Englezi *ne* plaćaju *zemljišni porez*.

Mišljenju g. Thiers-a da je sadašnji hipotekarni sistem u Francuskoj irelevantan za agrikulturu suprotstavljamo mišljenje najvećeg francuskog agrohemičara. *Dombasle* je iscrpno dokazao da će francuska agrikultura, ako se sadašnji hipotekarni sistem bude dalje razvijao po »*prirodi*«, postati nemoguća.^[341]

Koliko se uopšte hoće drske plitkosti za tvrdnju da su za agrikulturu odnosi zemljišnog vlasništva bez važnosti, drugim rečima da su za proizvodnju bez važnosti društveni odnosi u čijim se okvirima proizvodi!

Uostalom, nije potrebno dalje objašnjavati da g. Thiers želeći da sačuva kredit krupnih kapitalista mora biti protiv kredita sitnih kapitalista. Kredit krupnih kapitalista je diskreditovanost sitnih kapitalista. Dakako, mi poričemo da se u okviru sadašnjeg sistema može sitnim zemljišnim vlasnicima pomoći nekim finansijskim trikom. Ali Thiers to mora tvrditi jer on sadašnji svet smatra najboljim od svih svetova.

Što se tiče tog dela Thiers-ovog govora, napomenućemo stoga samo još ovo: govoreći protiv mobilizacije zemljišnog vlasništva i hvaleći, s druge strane, engleske odnose, Thiers zaboravlja da agrikultura u Engleskoj ima u najvećem stepenu upravo *tu* prednost što se vodi na fabrički način i što je tamo zemljišna renta, tj. zemljišno vlasništvo, isto tako mobilan, prenosiv berzanski papir kao i svaki drugi. Vodenje agrikulture na fabrički način, tj. na način krupne industrije, uslovljava sa svoje strane mobilizaciju, trgovački laku razmenljivost zemljišnog vlasništva.

Drugi deo govora g. Thiers-a sastoji se od napada na *papirni novac* uopšte. Emitovanje papirnog novca on naziva *krivotvorenjem monete*. On nam priča veliku istinu — ako se na tržište baci suviše velika masa prometnih sredstava obezvređuje se sam novac, vrši se, dakle, dvostruka prevara, prevareni bivaju i privatnici i država. Veli da se to naročito događa kod hipotekarnih banaka.

Sve su to otkrića koja se mogu naći u najlošijim katekizmima političke ekonomije.

Razlikujmo dobro. Jasno je da ne možemo povećati proizvodnju, dakle ni stvarno bogatstvo, time što proizvoljno povećavamo količinu novca, bio on papirni ili metalni. Tako pri kartanju ne udvostručavamo svoje štihove ako udvostručavamo žetone.

S druge strane, isto tako je jasno ovo: ako nedostatak žetona, razmenschkih sredstava, novca, sputava proizvodnju, svako povećanje razmenschkih sredstava, svako smanjenje teškoće u pribavljanju ovih sredstava ujedno je i *povećanje proizvodnje*. Toj potrebi proizvodnje duguju svoj postanak menice, banke itd. U tom smislu hipotekarne banke mogu doprineti podizanju agrikulture.

Ali g. Thiers se u stvari ne bori za metalni novac protiv papirnog novca. Sam on je i odviše igrao na berzi da bi robovao predrasudama starih merkantilista. On se bori protiv toga da kredit reguliše društvo predstavljeno državom umesto da ga reguliše monopol. Prvi korak ka regulisanju kredita u opštem društvenom interesu bio je upravo Turckov predlog o opštoj hipotekarnoj banci čiji bi bonovi imali prinudni kurs, ma koliko malo značio taj predlog uzet sam za sebe.

Naslov originala:

Thiers' Rede über eine allgemeine Hypothekbank mit Zwangskurs

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 116
od 14. oktobra 1848]

[Karl Marx]

»Frankfurter Oberpostamts-Zeitung« i bečka revolucija

**Keln*, 18. oktobra.

»Nemačkom upravlja čudna sudbina. Kad mislimo da smo došli dotle da možemo pristupiti obnovi zajedničke otadžbine, kad zbog toga dižemo zahvalan pogled k nebu, tada se iz olujnih oblaka, još jednako nadnetih nad Evropom, razlegnu novi i snažni udari gromova od kojih *zadrhte ruke* koje su se posvetile izradi ustava Nemačke. Takav udar groma upravo smo ponovo doživeli u Beču.»

Tako kuka »Le Moniteur« Regentstva Rajha, »Frankfurter Oberpostamts-Zeitung«. Taj vrli list, čiji je poslednji urednik¹ blistao na spisku kultura koje je plaćao Guizot, na trenutak je uzeo svoj položaj au sérieux². Centralna vlast sa svojim parlamentarnim uokvirenjem, Frankfurtskim koncilom³, učinila mu se ozbiljnom snagom. Umesto da svoja kontrarevolucionarna naređenja direktno izdaju svojim podanicima, 38 nemačkih vlada podstaklo je centralnu vlast u Frankfurtu da zapovedi da one sprovedu svoje vlastite odluke. Sve je išlo da ne može bolje biti, kao u vreme Imedijatne komisije u Majncu.^[342] Centralna vlast mogla je uobražavati da je vlast, a njen »Le Moniteur« mogao je uobražavati da je »Le Moniteur«. »Hvalite svi Gospoda«, pevao je, »ruku podignutih k nebu«.

A sad »doživljavamo« udar groma iz Beča. »Ruke« naših Likurga »drhte« uprkos armiji šiljatih kaciga, od kojih je svaka gromobran za odvođenje revolucije; uprkos dekretima po kojima se kritika crno-crveno-zlatnih ličnosti i njihovih dela proglašava kažnjivim slučajem^[343]; uprkos energičnim rečima takvih gigantskih figura kao što su Schmerling, Mohl i Gagern. Opet urla revolucionarno čudovište — a u Frankfurtu »drhte«. »Frankfurter Oberpostamts-Zeitung« mora od straha prekinuti svoju molitvu zahvalnosti. — Ovaj list tragično ropće protiv neumoljive sudbine.

¹ Karl Peter Berly — ² suviše ozbiljno — ³ Ironičan naziv Frankfurtske skupštine.

U Parizu Thiers-ova partija^[157] oporavljena; u Berlinu Pfuelova vlada s Wrangelima u svim provincijama; u Frankfurtu centralna žandarmerija; u celoj Nemačkoj više ili manje skriveno opsadno stanje; Italija pacificirana od blagog Ferdinanda i Radetzkog, Jelačić komandant Ugarske, posle uništenja Mađara proglašavajući u Beču zajedno s Windischgrätzom »hrvatsku slobodu i red«; u Bukureštu revolucija ugušena u krvi, Podunavske Kneževine usrećene dobročinstvima ruskog režima; u Engleskoj sve vođe čartista uhapšene i deportovane; Irska suviše izgadnela da bi se mogla pokrenuti — kaži šta želiš još?^[226]

Bečka revolucija još nije pobedila. Njene prve sijavice bile su dovoljne da osvetle pred Evropom sve pozicije kontrarevolucije i tako učine neizbežnom univerzalnu borbu na život i smrt.

Kontrarevolucija još nije uništena, ali ona se učinila *smešnom*. S junakom *Jelačićem* su svi njeni junaci pretvoreni u komične figure, a u proglasu *Fuad-efendije* posle krvoprolića u Bukureštu^[249] na mrtvo su parodirani svi proglasi prijatelja »ustavne slobode i reda«, od proglasa Rajhstaga do najsitnijih adresa plačljivaca.

Sutra ćemo opširno govoriti o neposrednoj situaciji u Beču i o stanju u Austriji uopšte.

Naslov originala:

Die »Frankfurter Oberpostamts-Zeitung« und die Wiener Revolution

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 120
od 19. oktobra 1848]

[Karl Marx]

Odgovor pruskog kralja deputaciji Nacionalne skupštine

* *Keln*, 18. oktobra. Kralj je u svakom slučaju dosledan. Njegovo Veličanstvo nikad sebi ne protivreči. Deputaciji frankfurtske Nacionalne skupštine on je prilikom praznika posvećenog gradnji¹ kelnske katedrale rekao:

«Gospodo, ja vrlo dobro razumem značaj vaše Skupštine. Vrlo dobro vidim koliko je vaša Skupština važna! — glas Njegovog Veličanstva dobio je ovde vrlo ozbiljan, rezak ton — ali ne zaboravite da u Nemačkoj još ima vladara — tu je Njegovo Veličanstvo stavilo ruku na srce i reklo s neobičnom jačinom — si ne zaboravite da njima pripadam i ja!»

Sličan odgovor dobila je i deputacija Berlinske skupštine kad je 15. oktobra u dvorcu Bellevue posetila Njegovo Veličanstvo da mu prenese čestitke. Kralj je rekao:

«Mi se spremamo da podignemo građevinu koja treba da traje stotine godina. Ali, gospodo, skrećemo vam pažnju na ovo. Mi još imamo naslednu vlast *po milosti božjoj*, gledanu zaceo s mnogih strana sa zavišću — te reči kralj je snažno naglasio — koja još poseduje punu snagu. Ona je jedini temelj na kojem može da bude podignuta ta građevina, ako ona treba da traje onoliko koliko sam rekao.»

Kralj je dosledan. On bi bio uvek dosledan da, na žalost, nisu martovski dani gurnuli između Njegovog Veličanstva i naroda⁽¹⁰²⁾ ono kobno parče hartije.

Izgleda da Njegovo Veličanstvo u ovom trenutku, kao i pre martovskih dana, opet veruje u *gvozdenu stopala*⁽³⁴⁴⁾ slovenstva. Narod Beča je možda onaj čarobnjak koji će gvožđe pretvoriti u glinu.

Naslov originala:

*Antwort des Königs von Preußen an die
Deputation der Nationalversammlung*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 120
od 19. oktobra 1848]

¹ Kelnska katedrala je građena i dograđivana od 1248. do 1880.

[Karl Marx]

Odgovor Friedricha Wilhelma IV deputaciji građanske garde

* *Keln*, 18. oktobra. *Friedrich Wilhelm IV* odgovorio je berlinskom komandantu građanske garde *Rimpleru* na njegovu čestitku povodom 15. oktobra.

»Ja znam da je junačan i hrabar narod ujedno i *veran* narod. Ali ne zaboravite *da ste oružje dobili od mene*, a ja vam stavljam u dužnost da stanete u odbranu reda, zakona i slobode.«

Ustavni kraljevi su *neodgovorni*, ako se smatra da su *neuračunljivi* — naravno u ustavnom smislu. Njihova dela, njihove reči, njihovi gestovi ne pripadaju njima, oni pripadaju *odgovornim ministrima*.

Hansemann je, na primer, podnoseći ostavku stavio kralju u usta reči da je izvršavanje *Steinove* dnevne zapovesti^[308] nespojivo s ustavnim monarhijom. *Pfuel* je izvršio tu zapovest — naime u parlamentarnom smislu. *Hansemann* je bio kompromitovan — u ustavnom smislu. Sam kralj nije sebi protivrečio jer nije ništa rekao — uvek u ustavnom smislu.

Gore navedena kraljeva izjava je u stvari *vladina* izjava, a kao takva podleže kritici.

Ako *Pfuel* tvrdi da je kralj stvorio građansku gardu iz sopstvenih pobuda, onda on tvrdi da je kralj *inicijator martovske revolucije*, što je besmislica — čak i u ustavnom smislu.

No ostavimo to po strani.

Pošto je bog stvorio svet i kraljeve po milosti božjoj, sitniju industriju je prepustio ljudima. »*Oružje*« pa čak i lajtnantske uniforme fabrikuju se profanim putem, a profani put fabrikacije ne stvara, kao nebeska industrija, iz ničega. Njemu su potrebne sirovine, oruđa rada i najamnina, sve stvari koje se obuhvataju jednostavnim imenom *troškovi proizvodnje*. Te troškove proizvodnje država namiče *porezima*, a poreze namiče *nacionalni rad*. U ekonomskom smislu ostaje, dakle, zagonetka kako bilo koji kralj može bilo kom narodu bilo što *dati*.

Najpre mora narod napraviti oružje i dati oružje kralju, da bi mogao od kralja dobiti oružje. Kralj može uvek dati samo ono što mu se daje. *Tako stoji stvar u ekonomskom smislu.* Ali *ustavni kraljevi iskrsavaju* upravo u momentima kad se ude u trag toj *ekonomskoj tajni.* Prvi povod za svrgavanje kraljeva po milosti božjoj bila su stoga uvek — poreska pitanja. Tako i u Pruskoj. Čak *nematerijalne* robe, privilegije koje su kraljevi morali *dati* narodima narodi su ne samo pre toga dali kraljevima nego su im vraćanje uvek plaćali u gotovom — krvlju i zvečecom monetom. Ako pratite *englesku* istoriju od 11. veka naovamo, moći ćete prilično tačno izračunati koliko je razbijenih lobanja i koliko funti sterlinga stajao svaki ustavni privilegij. Čini se da nas g. Pfuel želi vratiti u dobra vremena *Davenantove ekonomske tablice.*^[345] Naime, u toj tablici o engleskoj proizvodnji govori se između ostalog:

§ 1. *Produktivni radnici:* kraljevi, oficiri, lordovi, seoski svećenici itd.

§ 2. *Neproductivni radnici:* mornari, seljaci, tkачi, prelci itd.

Prema toj tablici stvara § 1, a prima § 2. U tom smislu g. Pfuel i tvrdi da kralj daje.

Pfuelova izjava pokazuje šta se u Berlinu očekuje od heroja »hrvatskog reda i slobode«¹.

Poslednji slučajevi u Berlinu podsećaju na bečke sukobe između građanske garde i naroda 23. avgusta, koje je tako isto izazvala kamarića. *Posle tog 23. avgusta sledio je 5. oktobar.*

Naslov originala:

*Antwort Friedrich Wilhelm IV
an die Deputation der Bürgerwehr*

[¹Neue Rheinische Zeitung, br. 121
od 20. oktobra 1848]

¹ Josipa Jelačića

[Karl Marx]

»La Réforme« o junskom ustanku

* Pariz. Kad je list »*Neue Rheinische Zeitung*« 29. juna, izuzevši engleski »*The Northern Star*«, bio jedini evropski list koji je imao smelost i pronicljivosti da junsku revoluciju pravilno oceni¹, nisu ga opovrgavali, nego denuncirali.

Činjenice su naknadno potvrdile naše shvatanje čak i za ljude s najslabijim očima, ukoliko sopstveni interes ne oduzima svaku sposobnost gledanja.

I francuska štampa se tada blamirala. Odlučni pariski listovi bili su ugušeni. »*La Réforme*«, jedini radikalni list kome je Cavaignac dopustio da dalje egzistira, zamuckujući je tražio oprostjenje za plemenite junske borce i prosjačio od pobjednika milostinju humanosti za pobjedene. Naravno, na ovog prosjaka se nisu osvrtili. Da bi se »*La Réforme*« osvestila, bilo je potrebno najpre potpuno splašnjavanje junske pobjede, bila je potrebna višemesečna žučna kritika od strane provincijskih listova, nesputanih opsadnim stanjem, i očigledno vaskrsavanje Thiers-ove partije.^[157]

Povodom nacarta amnestije koji je podnela krajnja levica^[346], »*La Réforme*« piše u svom broju od 18. oktobra:

»Kad je narod sišao s barikada, nije kažnjavao nikoga. Narod! Tada je on bio gospodar, suveren, pobjednik; njemu su ljubili ruke i noge, salutirali njegovim bluzama, aklamovali njegovim plemenitim osećanjima. I s pravom. On je bio velikodušan.

Danas su mu deca i braća u zatvorima, na galijama, pred ratnim sudovima. Pošto narod nije više mogao trpeti glad, pošto je video kako čitave gomile karijerista, koje je pokupio na ulici, mirno prolaze pored njega i penju se u palate, pošto je tri duga meseca kreditirao republiku, izgubio je jednog dana glavu gledajući svoju izgladnelu decu i iznemogle očeve — i jurnuo u boj.

To ga je skupo stalo. Sinovi su mu pali pogođeni mecima, a oni koji su ostali u životu bili su podeljeni na dva dela. Jedan su predali ratnim sudovima, drugi

¹ Vidi u ovom tomu, str. 116-119.

su poslali u progonstvo bez istrage, bez prava na odbranu, bez presude! Taj metod je stran svakoj zemlji, čak zemlji Kabila.¹

Nikad u toku svog dvadesetogodišnjeg postojanja monarhija se nije odvažila na nešto slično.

Tih dana listovi koji špekulišu dinastijama, opijeni zadahom leševa, spremni u svakom trenutku na drske insulte mrtvih» (upoređi «*Kölnische Zeitung*» od 29. juna), «nabacivali su se svakojakim zloradim klevetama, još pre sudske istrage skrnjavili su čast naroda i vukli su pobeđene — mrtve i žive — pred specijalne sudove; denuncirali su pobeđene pobesneloj Nacionalnoj gardi i vojsci, pretvorili su se u posrednike krvnika, u sluge kod sramnog stuba, u robove bezumne žedi za osvetom; izmišljali su zločine; povećavali su naše jade i usavršavali se u uvredama i laži!» (Upoređi «*Neue Rheinische Zeitung*» od 1. jula o francuskom listu «*Le Constitutionnel*», belgijskom «*L'Indépendance*» i o nemačkom listu «*Kölnische Zeitung*».)²

List «*Le Constitutionnel*» nije zatvarao svoj dućan s čudovišnim izvrtanjima i odvratnim bestijalnostima. On je vrlo dobro znao da *laže*, ali to se sasvim uklopalo u njegovu trgovinu i u njegovu politiku. Trgovac i ujedno diplomata, on je prodavao ‚zločine na malo‘, kao što se druga roba prodaje ‚na aršine‘. Toj lepoj špekulaciji morao je jedanput doći kraj. Protivrečnosti su pljuštale: u spisima ratnih sudova, u biltenima prognanih nije bilo imena nijednog robijaša. Bila su iscrpena sva sredstva da se očajanje izvrigne ruglu, i list je začutao pošto je inkasirao profit.*

Naslov originala:

*Die «Réforme» über die
Juninsurrektion*

[«*Neue Rheinische Zeitung*», br. 123
od 22. oktobra 1848]

¹ Kabili su berbersko pleme u oblasti planine Atlasa u severnoj Africi. —
² Vidi u ovom tomu, str. 120-125.

[Karl Marx]

Englesko-francusko posredovanje u Italiji

* *Keln*, 21. oktobra. *Englesko-francusko posredovanje u Italiji je prekinuto*. Lobanja diplomatije ceri se posle svake revolucije i naročito posle reakcija koje prate svaku revoluciju. Diplomacija se uvlači u svoju namirisanu kosturnicu kad god se začuje grmljavina nove revolucije. *Bečka revolucija* oduvala je francusko-englesku diplomatiju.

Palmerston je priznao svoju nemoć, *Bastide* takođe. *Bečka revolucija* je dosadnoj prepisci te gospode, kako sami izjavljuju, učinila kraj. *Bastide* je to službeno saopštio sardinskom poslaniku markizu *Ricciju*.

Na *Riccijevo* pitanje »da li bi se Francuska pod izvesnim okolnostima latila oružja u korist Sardinije«⁽³⁴⁷⁾ divlji republikanac *Bastide* (iz grupe oko lista »*Le National*«) poklonio se jedanput, dvaput, triput i zapevao:

Uzdajte se u me i sami pomozite sebi,
Pa će vam onda pomoći i Bog.⁽¹⁸²⁾

Francuska se, veli, čvrsto drži principa *neintervencije*, onog istog principa čije je pobijanje u *Guizot*-ovo vreme godinama hranilo *Bastide*-a i ostalu gospodu iz grupe oko lista »*Le National*«⁽¹³²⁾.

U tom *talijanskom* pitanju francuska »čestita« republika bila bi se smrtno obrukala da se posle sudbonosnog juna nije bila uzdigla iznad svakog stida i srama.

Rien pour la gloire!¹ — govore prijatelji trgovine u svim prilikama. Rien pour la gloire! — moto je kreposne, umerene, pristojne, solidne, čestite, jednom reči — buržoaske republike. Rien pour la gloire!

Lamartine je bio iluzija buržoaske republike o samoj sebi, preuveličana, fantastična, entuzijastička predstava koju je sebi stvorila o samoj sebi, njen san o svojoj vlastitoj veličini. Šta li se sve ne može uobraziti! Kao što je *Eol* iz svog meha oslobodio sve vetrove, tako je

¹ Ništa za slavu!

Lamartine oslobodio sve eterične duhove, sve fraze buržoaske republike, i dunuo ih prema istoku i zapadu — vetrovite reči o bratstvu svih naroda, o emancipaciji koju će svim narodima doneti Francuska, o žrtvovanju Francuske za sve narode.

A gde je bilo delo? *Nije ga bilo!*

Pretvaranje Lamartine-ovih fraza u delo uzeo je na sebe *Cavaignac* i njegov napolje okrenuti organ *Bastide*.

Oni su mirno dopuštali da se pred njihovim očima odigravaju nečuveni prizori u Napulju, nečuveni prizori u Mesini, nečuveni prizori u Milanu i okolici.

A da ne bi ostalo ni traga sumnje u to da u »čestitoj« *republici* vlada ista *klasa*, prema tome i ista spoljna politika kao i pod ustavnom monarhijom, pod *Cavaignacom* ista kao i pod *Louis-Philippe-om*, pribegava se u međunarodnim sporovima starom i večno novom sredstvu, *entente cordiale*^[14] s Engleskom, s Engleskom *Palmerstona*, s Engleskom kontrarevolucionarne buržoazije.

Ali istorija ne sme da zaboravi *žao*ku, poentu. Urednik lista »*Le National*« *Bastide* morao je grčevito zgrabiti ruku Engleske. A *entente cordiale* bila je glavni adut koji je siroti anglofag »*Le National*« *čitavog svog života izigravao protiv Guizot-a.*

Na nadgrobnom spomeniku »čestite« *republike čitaće se: Bastide-Palmerston.*

Ali »čestiti« *republikanci nadmašili su čak Guizot-ovu entente cordiale. Oficiri francuske flote dopustili su da ih na jednom banketu časte napuljski oficiri — i bučno su nazdravljali napuljskom kralju, slaboumnom tigru Fernandu, na ruševinama Mesine još obavijene dimom. A nad njihovim glavama isparivale su se Lamartine-ove fraze.*

Naslov originala:

Die englisch-französische Vermittlung in Italien

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 123

od 22. oktobra 1848]

[Karl Marx]

»Ustavna uzor-država«

*Keln, 21. oktobra. Stalno se vraćamo, i uvek s novim zadovoljstvom, našoj »ustavnoj uzor-državi« Belgiji.

U jednom ranijem broju našeg lista dokazivali smo da je »pauperizam najkrupniji Leopoldov vazal«. Pokazali smo da bi, kad bi samo među mladićima i devojkama mladim od 18 godina kriminalitet stihijski rastao u istoj proporciji kao od godine 1845. do 1847, »1856. godine cela Belgija sedela u zatvoru, računajući i novorođenu decu«. Na istom mestu smo pokazali da s porastom pauperizma i kriminaliteta drži korak presušivanje izvora dohotka od industrije (»Neue Rheinische Zeitung«, br. 68).¹

Danas ćemo baciti pogled na *finansijsku* situaciju »uzor-države«.

	Franaka
Redovni budžet 1848	119 000 000
Prvi prinudni zajam	12 000 000
Drugi prinudni zajam.....	25 000 000
Banknote s prinudnim kursom	12 000 000
Ukupna suma:	168 000 000
Treba dodati banknote s prinudnim kursom uz državnu garanciju	40 000 000
Ukupno:	208 000 000

Belgija, priča nam Rogier, stoji poput hridi, zapljuskivana burnim valovima svetske istorije, ali nepomična. Ona stoji na prastenju svojih širokih institucija. Onih 208 000 000 franaka su prozaičan izraz čudotvorne snage tih uzornih institucija. Ustavna Belgija ne propada od revolucionarnog razvoja. Ona sramno propada od — *bankrotstva*.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 271-273.

Liberalna belgijska vlada, Rogier-ova vlada, samo je, kao i sve druge liberalne vlade, vlada kapitalista, bankara, krupne buržoazije. Odmah ćemo videti kako se ona, uprkos porastu pauperizma i opadanju industrije, ne libi ni najprepredenijih sredstava da bi stalno iznova eksploatisala ceo narod u korist bankovnih barona.

Na drugi zajam, koji je naveden u gornjoj tabeli skupštinski domovi naterani su uglavnom uveravanjem da će on biti upotrebljen za isplatu *blagajničkih bonova*. Blagajničke bonove izdao je pod katoličkom vladom *de Theux*-a katolički ministar finansija *Malou*. Ti *blagajnički bonovi* bili su emitovani za pokriće dobrovoljnih zajmova koje su državi dali neki finansijski baroni. Oni su predstavljali glavnu temu, neiscrpu temu bučnih kritika našeg Rogier-a i njegove liberalne kompanije protiv vlade *de Theux*-a.

A što čini liberalna vlada? Ona najavljuje u listu «*Le Moniteur*» — Belgija ima svoj «*Le Moniteur*» — novu emisiju *blagajničkih bonova* sa 5 procenata.

Nije li bestidno emitovati *blagajničke bonove* nakon toga što je prinudni zajam od 25 000 000 franaka lukavo izmamljen pod izgovorom da će biti upotrebljen za isplatu toliko ocrnjenih *blagajničkih bonova* koje je emitovao *Malou*? Ali ni to još nije sve.

Blagajnički bonovi su emitovani sa 5 procenata. Belgijski papiri koji takođe imaju garanciju države ukamaćuju se sa 7 i 8 procenata. Ko će, dakle, uložiti svoj novac u *blagajničke bonove*? A osim toga, situacija zemlje uopšte i prinudni zajmovi učinili su da je ostalo malo onih koji bi bili u stanju da državi daju dobrovoljne avanse.

Kakva je, dakle, svrha te nove emisije *blagajničkih bonova*?

Banke nisu još ni izdaleka mogle staviti u opticaj sve banknote s prinudnim kursom, na čije emitovanje ih je ovlastila liberalna vlada. U njihovim portfeljima nalazi se još nekoliko miliona tih nekorisnih papira, koji, naravno, ne nose ništa dotle dokle ostaju hermetički zatvoreni u portfeljima. Postoji li neko bolje sredstvo da se taj papir stavi u opticaj nego da se daje državi u zamenu za *blagajničke bonove* koji nose 5%?

Banka tako dobiva 5% na nekoliko miliona papirića koji je nisu ništa stajali i koji uopšte imaju samo razmensku vrednost jer im je država dala razmensku vrednost. U idućem budžetu će belgijski prosti narod koji plaća porez naći za nekoliko stotina hiljada franaka veći deficit, koji on po dužnosti mora da podmiri, sve u korist sirote banke.

Treba li se onda čuditi tome što belgijski finansijski baroni nalaze da je ustavna monarhija unosnija od republike? Katolička vlada je uglavnom gajila i negovala *najsvetije*, tj. *materijalne* interese krupnih zemljišnih vlasnika. Liberalna vlada tretira s jednakom nežnom brižljivošću interese krupnih zemljišnih vlasnika, finansijskih barona i dvorskih lakeja. Je li onda čudo što pod njenom veštom rukom te takozvane partije, koje se s jednakom gladi bacaju na nacionalno

bogatstvo ili, u Belgiji je bolje reći, na nacionalno siromaštvo i pri tom se neki put počupaju, sada izmirene među sobom padaju jedna drugoj u naručje i čine samo još jednu jedinu veliku partiju, »nacionalnu partiju»?

Naslov originala:

Der »konstitutionelle Musterstaat«

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 123
od 22. oktobra 1848]

[Karl Marx]

Državni tužilac »Hecker« i »Neue Rheinische Zeitung«

**Keln*, 28. oktobra. Broj 116. lista »Neue Rheinische Zeitung« doneo je *ispod crte*, tj. izvan političkog dela lista, »*Reč nemačkom narodu*«, s potpisom »Hecker«. Taj »istorijski dokument« su neke nemačke novine objavile *pre* nego »Neue Rheinische Zeitung«. Druge nemačke novine, ne izuzimajući rajnskopruske i staropruske, donele su ga kasnije. Čak je i »*Kölnische Zeitung*«^[104] imala dovoljno istorijskog smisla da preštampa proglas Struvea, kao i proglas Fuad-efendije^[249].

Ne znamo — možda lovorike republikanca Heckera remete mirni san državnom tužiocu Heckeru. Je li možda trebalo da začudeni svet sazna da je nemačka revolucija dvostruko pogodena — bekstvom republikanca Heckera u Njujork i prisustvom državnog tužioca Heckera u Kelnu? To se ne može poricati. U tim dvema gigantskim figurama potomstvo će videti suprotnosti savremenog pokreta dramatički sažete. Budući *Goethe* će ih povezati u novog *Fausta*. Kojem Heckeru će dodeliti ulogu *Fausta*, a kojem ulogu *Wagnera*, to prepuštamo njemu.

No dosta o tome. Posle fantastične oproštajne reči republikanca Heckera došao je ne manje fantastičan rekvizitorij državnog tužioca Heckera.

Ili se mi varamo? Možda državni tužilac Hecker misli da je »*Reč nemačkom narodu*« vlastiti fabrikat lista »Neue Rheinische Zeitung« i da je taj list, u svojoj invencioznoj zlobi, pod svoju vlastitu proklamaciju stavio potpis »Hecker« kako bi nemački narod pomislio da Hecker, tužilac, emigrira u Njujork, da Hecker, državni tužilac, proglašava nemačku republiku, da Hecker, državni tužilac, zvanično sankcionise puste revolucionarne želje?

Takva smicalica je bila verovatna, jer dokument štampan u prilogu broja 116. lista »Neue Rheinische Zeitung« nema potpis *Friedrich Hecker*, nego tout bonnement¹ »Hecker«. Hecker bez cifrarija, jednostavni Hecker! A zar Nemačka nema dvojakog Heckera?

¹ sasvim jednostavno

I koji je od njih dvojice »jednostavni Hecker«? Ta jednostavnost ipak ostaje dvosmislena, mislimo reći okrivljujuća za »Neue Rheinische Zeitung«.

Bilo kako bilo, očigledno je da je g. Hecker, državni tužilac u »Reči nemačkom narodu« jasno video *fabrikat* lista »Neue Rheinische Zeitung«. On je u tome zapazio *direktno pozivanje na zbacivanje vlade*, veleizdaju u najrazvijenijoj formi ili u najmanju ruku saučesništvo u veleizdaji, što je po Code pénal-u¹⁶⁶) »jednostavna« izdaja.

Gospodin Hecker je, dakle, istražnom sudiji predložio da kao veleizdajnika »konstituiše« Karla Marxa, glavnog urednika, a ne potpisanog odgovornog izdavača¹. »Konstituisati« kao veleizdajnika znači drugim rečima strpati nekoga najpre u zatvor i kazniti ga do dalje naredbe istražnim zatvorom. Ovde se radi o »konstituisanju« čelijskog zatvora. Istražni sudija je odbio. Ali kad g. Hecker jedanput uhvati neku ideju, on se od nje ne rastaje. »Konstituisanje« glavnog urednika lista »Neue Rheinische Zeitung« postalo mu je *fiksna ideja*, kao što mu je ime »Hecker« ispod oprostajne reči postalo *fikcija*. On se, dakle, obratio sudskom veću. Sudsko veće je odbilo. Od sudskog veća pošao je apelacionom senatu. Apelacioni senat je odbio. Ali g. Heckera, državnog tužioca, nije napuštala njegova fiksna ideja da glavnog urednika lista »Neue Rheinische Zeitung« Karla Marxa »konstituiše«, uvek u navedenom smislu. Ideje državnog tužilaštva nisu, kao što se vidi, spekulativne ideje u Hegelovom smislu. To su ideje u Kantovom smislu. Dosetko »praktičnog« uma.

Karl Marx nije nikako mogao biti direktno »konstituisan« kao veleizdajnik, čak ni onda kad bi objavljivanje vesti o revolucionarnim činjenicama ili proglašenja konstituisalo neki list kao veleizdajnički. Najpre je trebalo činiti odgovornim *onoga* ko novine *potpisuje*, a naročito u ovom slučaju, gde je odgovorni dokument štampan *ispod crte*. Šta je preostajalo? Jedna ideja rađa drugu. Karl Marx je mogao biti pozvan na odgovornost po članu 60. Code pénal-a kao saučesnik u krivičnom delu koje je navodno počinio odgovorni izdavač. On može, ako se hoće, biti pozvan na odgovornost i kao saučesnik objavljivanja svakog proglašenja čak i u listu »Kölnische Zeitung«. Karl Marx je, dakle, primio od istražnog sudije nalog da se javi, javio se i bio je zapisnički saslušan. Slagači su, koliko nam je poznato, bili pozvani kao svedoci, korektor je bio pozvan kao svedok, vlasnik štamparije je bio pozvan kao svedok. No naposljetku je *odgovorni izdavač* bio pozvan kao *svedok*. Taj poslednji poziv ne razumemo.

Treba li navodni počinilac da svedoči protiv svog saučesnika?

Da bismo u iznošenju ove priče bili potpuni: izvršen je kućni pretres u prostorijama redakcije lista »Neue Rheinische Zeitung«.

Hecker državni tužilac nadmašio je Heckera republikanca. Jedan buntovnički deluje i izdaje buntovne proglašenja. Drugi briše činjenice,

¹ Korffa

uprkos svemu, iz memoara savremene istorije, iz *novina*. On čini da ono što se dogodilo iščezne kao da se nije dogodilo. Ako »loša štampa« saopštava revolucionarne činjenice i proglose, ona vrši dvostruku veleizdaju. Ona je moralni saučesnik; ona saopštava buntovne činjenice samo zato što je one interno golicaju. Ona je saučesnik u običnom pravnom smislu; referirajući o njima, ona ih rasprostranjuje, a rasprostranjujući ih, ona se pretvara u orude bune. Stoga je ona i s jedne i s druge strane »konstituisana« i tako uživa *plodove* »konstitucije«. »Dobra štampa« će, naprotiv, imati monopol da saopštava ili ne saopštava revolucionarne dokumente i činjenice, da ih falsifikuje ili ne falsifikuje. Tu teoriju primenio je *Radetzky* zabranivši milanskim listovima da saopštavaju bečke činjenice i proglose, pa su »Milanske novine«^[348] servirale umesto velike bečke »revolucije« specijalno od *Radetzky* komponovan mali bečki metež. Uza sve to je, kako se zucka, u Milanu izbio ustanak.

Kao što je svima poznato, g. Hecker, državni tužilac, *saradnik* je lista »Neue Rheinische Zeitung«¹. Kao našem saradniku opraštamo mu mnogo, samo mu ne opraštamo greh protiv bezbožnog »duha« naših novina. A on čini takav greh time što iz nedostatka kritičnosti, koji je za saradnika lista »Neue Rheinische Zeitung« nešto nečuveno, pretvara proglas emigranta Heckera u proglas ovog lista. Friedrich Hecker odnosi se prema pokretu *patetički*. »Neue Rheinische Zeitung« odnosi se prema pokretu *kritički*. Friedrich Hecker očekuje sve od magičnog delovanja pojedinih *ličnosti*. Mi očekujemo sve od kolizija koje proizlaze iz ekonomskih *odnosa*. Friedrich Hecker putuje u Sjedinjene Države da studira »republiku«. »Neue Rheinische Zeitung« nalazi u grandioznim klasnim borbama koje se zbivaju u *francuskoj republici* interesantnije predmete studija nego u republici u kojoj na zapadu klasne borbe još ne postoje, a na istoku se kreću samo još u starom nečujnom engleskom obliku. Za Friedricha Heckera su socijalna pitanja konsekvence političkih borbi, za »Neue Rheinische Zeitung« su političke borbe samo oblici u kojima se pojavljuju socijalne kolizije. Friedrich Hecker mogao bi biti dobar trobojni republikanac. Prava opozicija lista »Neue Rheinische Zeitung« počinje tek u trobojnoj republici.

Kako bi, na primer, list »Neue Rheinische Zeitung«, bio mogao, a da potpuno ne dezavuiše svoju prošlost, doviknuti nemačkom narodu:

»Okupljajte se oko ljudi koji visoko drže i verno čuvaju zastavu narodnog suvereniteta, oko ljudi krajnje levice u Frankfurtu na Majni; priključujte se rečju i delom hrabrim vođama republikanskog ustanka.«

Mi smo opetovano izjavljivali da nismo »parlamentarni« list i stoga ne prezamo od toga da s vremena na vreme navučemo na sebe gnev čak i krajnje levice Berlina i Frankfurta. Gospodu u Frankfurtu

¹ Vidi u ovom tomu, str. 151-153.

smo pozivali da se priključe narodu, nikad nismo pozivali narod da se priključi gospodi u Frankfurtu. A gde su i ko su »hrabre vođe republikanskog ustanka«? Hecker je, kao što je poznato, u Americi, Struve u zatvoru. Dakle *Herwegh*? Urednici lista »*Neue Rheinische Zeitung*«, naročito Karl Marx, odlučno su se suprotstavljali na javnim narodnim zborovima Herwegh-ovom poduhvatu^[349] u Parizu, ne plašeći se neraspoloženja uzbuđenih masa. Za to su ih u svoje vreme poprilično sumnjicali *utopisti*, koji su sami sebe smatrali *revolucionarima* (uporedi, između ostalog, »*Deutsche Volkszeitung*«^[350]). A zar da se sad kad su događaji opetovano potvrdili naša predskazivanja priključimo ljudima suprotnog mišljenja?

No budimo pravedni. Gospodin Hecker, državni tužilac, još je mlad saradnik našeg lista. Početnik u politici, kao i početnik u prirodnim naukama, nalik je na onog slikara koji poznaje samo dve boje, belu i crnu, ili, ako hoćete, crno-belu i crvenu. Finije razlike unutar svake vrste otkrivaju se samo izvežbanom i iskusnom oku. A osim toga, zar se g. Hecker nije nalazio u vlasti fiksne ideje da glavnog urednika lista »*Neue Rheinische Zeitung*« Karla Marxa, *konstituše!* — fiksne ideje koja se nije rastopila ni u vatri čistilišta istražnog suda, ni sudskog veća, ni apelacionog senata, koja, dakle, mora da je vatro-stalna fiksna ideja.

Najveća tekovina martovske revolucije je neosporno, da se poslužimo rečima Bruta-Bassermann, »vladavina najplemenitijih i najboljih« i njihovo brzo uspinjanje po stepenicama vlasti. Stoga se nadamo da će zasluge našeg poštovanog saradnika, g. državnog tužioca *Heckera*, poput snežnobelih golubova koji su bili zapregnuti u kola Afroditina i nosili je brzinom strele na Olimp, njega takođe poneti na visine državnog Olimpa. Naša vlada je, kao što svako zna, ustavna. Pfuel se oduševljava konstitucionalizmom. U ustavnim državama je običaj da se preporuke opozicionih listova pažljivo slušaju. Mi se, dakle, krećemo na ustavnom tlu kad savetujemo vladi da našem Heckeru *dodeli* upražnjeno mesto *višeg državnog tužioca* u Diseldorfu. Gospodin državni tužilac *Ammon* iz Diseldorfa, koji dosad, koliko nam je poznato, još nije zaslužio medalju za spasavanje otadžbine, neće ni trenutak oklevati da svojim eventualnim pretenzijama naredi ćutanje iz strahopoštovanja pred višim zaslugama. Ako pak, kao što se nadamo, g. *Heimsoeth* postane ministar pravosuđa, preporučujemo mu g. *Heckera* za pomoćnika vrhovnog državnog tužioca. Mi očekujemo za g. *Heckera* i veće stvari. Gospodin Hecker je još mlad pa, kako kaže onaj Rus: car je velik, bog je još veći, ali *car je još mlad*.

Naslov originala:

*Der Staatsprokurator »Heckers« und die
»Neue Rheinische Zeitung«*

[»*Neue Rheinische Zeitung*«, br. 129
od 29. oktobra 1848]

[Karl Marx]

»Proglas demokratskog kongresa nemačkom narodu«

**Keln*, 2. novembra 1848. Niže donosimo apel »demokratskog kongresa«. [351]

Nemačkom narodu!

Kroz duge sramne godine stenjao je nemački narod pod jarmom despotizma. Krvavi događaji u Beču i Berlinu davali su osnova za nadu da će njegova sloboda i jedinstvo jednim udarcem postati stvarnost. Đavolje majstorije reakcije koje zaslužuju prokletstvo suprotstavile su se tom razvitku da bi herojskom narodu na prevaru otele plodove njegovog grandioznog ustanka. Beč, glavni bastion nemačke slobode, u ovom trenutku je u najvećoj opasnosti. Postavši žrtvom intriga još uvek moćne kamarile, trebalo je da bude ponovo bačen u okove tiranije. Ali njegovo plemenito stanovništvo diglo se kao jedan čovek i neustrašivo stoji nasuprot naoružanim hordama njegovih ugnjetača. Stvar Beča je stvar Nemačke, stvar slobode. S padom Beča stari despotizam više nego ikad dići će svoju zastavu, s pobedom Beča on će biti uništen. Na nama je, nemačka braćo, da ne dopustimo da sloboda Beča propadne, da je ne prepustimo ratnoj sreći varvarskih hordi. Najsvetija je dužnost nemačkih vlada da svim svojim uticajem priteknu u pomoć pritešnjenom bratskom gradu; ali u isto vreme najsvetija je dužnost nemačkog naroda da u interesu svoje slobode, u interesu svog samoodržanja podnese svaku žrtvu za spas Beča. Nikako ne smemo uzeti na sebe sramotu tupe ravnodušnosti kad je stavljeno na kocku ono što najviše cenimo, kad je stavljeno na kocku sve. Stoga vas pozivamo, braćo, da svaki od vas prema svojim snagama doprinese spasenju Beča od propasti. Što činimo za Beč, činimo za Nemačku. Pomognite sami! Ljudi koje ste poslali u Frankfurt da udare temelje slobodi s posprdnim smehom su odbili poziv da pomognu Beču. Na vama je sad da radite! Zahtevajte sa snažnom i nepokolebljivom voljom od svojih vlada da se potčine vašoj većini i da spasu nemačku stvar i stvar slobode u Beču. Pohitajte! Vi ste snaga, vaša volja je zakon! Napred! Napred, ljudi slobode u svim nemačkim zemljama i drugde gde misao slobode i

humanost¹ raspaljuje plemenita srca! Napred, pre nego što bude kasno! Spasite slobodu Beča, spasite slobodu Nemačke. Sadašnjost će vam se diviti, potomstvo će vas nagraditi besmrtnom slavom!

29. oktobra 1848.

Demokratski kongres u Berlinu

Taj proglas nadomešta nedostatak revolucionarne energije plačljivim propovedničkim patosom, iza kojeg se krije izrazito siromaštvo u mislima i strastima.

Nekoliko primera!

Proglas je očekivao od bečke i berlinske martovske revolucije »da će jedinstvo i sloboda« nemačkog naroda »jednim udarcem postati stvarnost«. Drugim rečima: Proglas je sanjao o »jednom udarcu« koji bi za nemački narod učinio suvišnim »razvitak« ka »jedinstvu i slobodi«.

No odmah zatim se fantastični »jedan udarac«, koji nadomešta razvitak, pretvara u »razvitak« kome se *suprotstavila* reakcija. Fraza, fraza koja samu sebe ukida!

Nećemo se osvrutati na monotono ponavljanje osnovne teme: Beč je u opasnosti, a s Bečom sloboda Nemačke; pomozite Beču jer time pomažete sebi samima! Toj misli se ne daje krv i meso. Jedna fraza se toliko varira dok nije nabujala do tirade. Napominjemo samo da veštački, lažni patos uvek spada u tu šeprtljivu retoriku.

»Na nama je, nemačka braćo, da ne dopustimo da sloboda Beča propadne, da je ne prepustimo ratnoj sreći varvarskih hordi.«

A kako da to počnemo?

Najpre apelom na osećanje dužnosti »nemačkih vlada«. C'est incroyable!¹

»Najsvetija je dužnost nemačkih vlada da svim svojim uticajem priteknu u pomoć pritešnjenom bratskom gradu.«

Koga treba da pošalje pruska vlada protiv Auersperga, Jelačića i Windischgrätza: Wrangela ili Colomba ili pruskog princa? Zar je »demokratski« kongres smeo ma i jedan trenutak imati takav naivan i konzervativan stav prema nemačkim vladama? Zar je on smeo ma i za trenutak stvar i »najsvetije interese« nemačkih vlada odvajati od stvari i interesa »hrvatskog reda i slobode«? Vlade će se samozadovoljno smeškati nad tim devičanskim zanosom.

A narod?

Narod se generalno poziva da »podnese svaku žrtvu za spas Beča«. Dobro! Ali »narod« očekuje od demokratskog kongresa određene

¹ To je neverovatno!

zahteva. Ko zahteva sve, ne zahteva ništa i ne dobija ništa. *Određeni* zahtev, poenta je dakle:

«*Zahtevajte* sa snažnom i nepokolebljivom voljom od *svojih vlada* da se potčine vašoj većini i da spasu nemačku stvar i stvar slobode u Beču. Pohitajte! Vi ste snaga, vaša volja je zakon! Napred!»

Uzmimo da su grandiozne demonstracije naroda uspele pokrenuti vlade na službene korake za spas Beča — tada bismo bili usrećeni drugim izdanjem «Steinove dnevne zapovesti».^[308] Hteti sadašnje «nemačke vlade» upotrebiti kao «spasioce slobode» — kao da one «*egzekucijama Rajha* ne ispunjavaju svoj istinski poziv, svoje «najsvetije dužnosti» kao arhandeli «ustavne slobode»? «Demokratski kongres» morao je o nemačkim vladama čutati, ili je morao bespoštedno demaskirati njihovo konspirisanje s Olomoucom i Petrogradom.

Mada proglas preporučuje «hitnost» i mada zaista ne treba gubiti vreme, humanistička frazeologija vuče ga preko granica Nemačke preko svih geografskih granica u kosmopolitsku nebuloznu zemlju «plemenitih srdaca» uopšte!

«Pohitajte! Napred! Napred, ljudi slobode u svim nemačkim zemljama i drugde gde misao slobode i humanosti raspaljuje plemenita srca!»

Ne sumnjamo da čak i u Laponiji ima takvih «srdaca».

U Nemačkoj i drugde! Time što se «proglas» rasplinjuje u tu čistu, neodređenu frazu, on je dobio svoj pravi izraz.

Neoprostivo je da je «demokratski kongres» potpisao takav dokument. Niti će mu se «sadašnjost za to diviti», niti će ga «potomstvo nagraditi besmrtnom slavom».

Nadajmo se, uprkos «Proglasu demokratskog kongresa», da će se narod probuditi iz svoje letargije i da će pružiti jedinu pomoć Bečanima koju im u ovom trenutku još može pružiti — pobedu nad kontra-revolucijom u vlastitoj kući!

Naslov originala:

*Aufruf des demokratischen Kongresses
an das deutsche Volk*

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 133
od 3. novembra 1848]

[Karl Marx]

Pariski list »La Réforme« o francuskim prilikama

**Keln*, 2. novembra. Još *pre* junskog ustanka više puta smo razotkrivali iluzije republikanaca koji se drže tradicija 1793, republikanaca oko lista »La Réforme«⁽¹³³⁾ (»pariskog«). Junska revolucija i pokret koji je iz nje proizašao primoravaju te utopističke republikance da malo-pomalo otvore oči.

Uvodni članak lista »La Réforme« od 29. oktobra pokazuje nam lomljenje te partije između njenih starih iluzija i novih činjenica.

»La Réforme« kaže:

«Odavna su borbe koje su se kod nas vodile za posedovanje vlasti bile *klasni ratovi*: borbe buržoazije i naroda protiv plemstva pri nastanku Prve republike; požrtvovanost naoružanog naroda izvan granica zemlje, vladavina buržoazije u zemlji za vreme Carstva; pokušaji restauracije feudalizma pod Bourbonima starije loze; napokon 1830. godine trijumf i vladavina buržoazije — to je naša istorija.»

»La Réforme« uzdišući dodaje:

«Nema sumnje da sa sažaljenjem govorimo o *klasama*, o bogomrskim i odvratnim razlikama; ali te razlike postoje, i mi ne možemo poricati tu činjenicu.»

To znači: republikanski otpimizam lista »La Réforme« video je dosad samo »citoyens«¹; istorija ga je tako snažno priterala do zida da više ne može pomoću fantazije odstranjivati raspadanje tih »citoyens« u »bourgeois«² i u »prolétaires«³.

»La Réforme« nastavlja:

«U februaru je bio skršen buržoaski despotizam. Šta je zahtevao narod? Pravdu za sve, jednakost. To je bio njegov prvi poklič, njegova prva želja. Buržoazija, progledavši kad je u nju udarila munja, nije u početku želela ništa drugo no što je želeo narod.»

¹ građane — ² buržuje — ³ proletere

»La Réforme« sudi o karakteru februarske revolucije još uvek po deklamacijama februara. Ni govora da bi u februarskoj revoluciji buržoaski despotizam bio slomljen — on je bio doveden do punog razvitka. Kruna, poslednji feudalni oreol iza kojeg se krila vladavina buržoazije, bila je odbačena. Vladavina kapitala pojavila se u čistom obliku. Buržoazija i proletarijat borili su se u februarskoj revoluciji protiv zajedničkog neprijatelja. Čim je zajednički neprijatelj bio odstranjen, na bojnopolju ostale su te dve neprijateljske klase same, i odlučujuća borba među njima morala je da počne. Ali ako je februaraska revolucija dovela vladavinu buržoazije do punog razvitka, otkud onda, zapitaće nas neko, povratak buržoazije u rojalizam? Ništa prostije od toga. Ona čezne za periodom kad je vladala a da nije bila odgovorna za svoju vladavinu; kad je jedna prividna vlast, stojeći između nje i naroda, morala za nju raditi i ujedno joj služiti kao zaklon; kad je tako reći imala krunisanog grešnog jarca na koga je proletarijat uvek nasrtao kad je hteo da pogodi nju, protiv koga se ona udruživala s proletarijatom čim joj je postajao neugodan i čim se htela afirmisati kao vlast za sebe. Kralj joj je služio kao gromobran od naroda, narod kao gromobran od kralja.

Uzimajući za realitete delom licemerne, delom pak pošteno mišljene iluzije koje su uzele maha sutradan posle poraza Louis-Philippe-a, »La Réforme« vidi u pokretu *posle* februarskih dana niz grešaka i neprijatnih slučajeva koji su se mogli izbeći da se našao veliki čovek koji bi odgovarao potrebama situacije. Kao da Lamartine, varljiva svetlost, nije bio pravi čovek situacije!

Još nikako da se pojavi čovek, veliki čovek, kuka »La Réforme«, a situacija se iz dana u dan pogoršava.

•S jedne strane raste industrijska i trgovinska kriza. S druge strane raste mržnja, i svako teži k suprotnom cilju. Oni koji su pre 24. februara bili ugnjeteni, traže ideal sreće i slobode u koncepciji sasvim novog društva. Oni koji su pod monarhijom vladali, misle samo na to da vrata svoju vlast i da se koriste njome s udvostručenom okrutnošću.•

Kako, zar »La Réforme« zauzima stav između oštro suprotstavljenih klasa? Zar ovaj list makar i naslućuje da će klasne suprotnosti i klasna borba iščeznuti tek s iščeznućem klasa?

Ne! Ona je maločas priznala klasnu suprotnost. Ali klasne suprotnosti počivaju na ekonomskim osnovama, na dosadašnjem načinu materijalne proizvodnje i odnosima koji iz njega proizlaze. »La Réforme« ne zna za bolje sredstvo da promeni i ukine suprotnosti nego da odvrti pogled od njihove stvarne osnove, upravo od tih materijalnih odnosa i da se baci nazad u plavičastu maglu republikanske ideologije, tj. u poetični februarski period iz kojeg su je junski događaji silovito izbacili. Slušajte samo:

»Najžalosnije u tim unutrašnjim razdorima je gašenje, propadanje patriotskih, nacionalnih osećanja«, tj. upravo onih zanosa ko-

jima su obe klase premazivale svoje određene interese, svoje životne uslove patriotskom i nacionalističkom bojom. Kad su to radile 1789, stvarna suprotnost među njima nije još bila razvijena. Što je tada bio adekvatan izraz situacije, danas je samo bežanje od situacije. Što je tada bilo živo telo, danas je samo relikvija.

«Očigledno» — zaključuje »La Réforme« — »Francuska danas pati od duboko ukorenjenog zla; ali ono nije neizlečivo. Ono proizlazi iz zbrke ideja i morala, iz zaboravljanja pravde i jednakosti u društvenim odnosima, iz štetnog uticaja egoističkog vaspitanja. U toj oblasti i treba tražiti sredstva za reorganizaciju. A umesto toga pribegava se materijalnim sredstvima.»

»La Réforme« premešta stvar u oblast »savesti«, i sad lupetanje o moralu pomaže ovom listu da se izvuče iz neprilike. Suprotnost između buržoazije i proletarijata potiče, dakle, iz ideja tih dveju klasa. A odakle potiču ti odnosi? Iz materijalnih, ekonomskih uslova života neprijateljskih klasa. Prema listu »La Réforme«, obema klasama će koristiti ako *izgube svest* o svom stvarnom položaju i svojoj stvarnoj suprotnosti i omame se opijumom »patriotskih« osećanja i fraza iz 1793. Kakve li bespomoćnosti!

Naslov originala:

Die Pariser »Réforme« über die französischen Zustände

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 133

od 3. novembra 1848]

[Karl Marx]

[Bečka revolucija i »Kölnische Zeitung«]

**Keln*, 3. novembra. Naši čitaoci nisu se nikad predavali utopističkim nadama u pogledu *Beča*. Posle junske revolucije verovali smo u *svaku* podlost buržoazije. Odmah u prvom broju lista »*Neue Rheinische Zeitung*« koji je izašao posle opsadnog stanja rekli smo: »Od nepoverenja buržoazije prema radničkoj klasi preti toj revoluciji ako ne poraz, a ono bar paralizovanje njenog razvitka. No bilo kako bilo, njena reperkusija na Ugarsku, Italiju i Nemačku osujećuje ceo ratni plan kontrarevolucije!«¹

Stoga ne bismo bili iznenađeni porazom Beča; bili bismo samo ponukani da prekinemo svaki kompromis s buržoazijom, koja meri slobodu slobodom pazarenja, i da bespoštedno, beskompromisno istupimo protiv bedne nemačke srednje klase, koja se rado odriče svoje vlastite vladavine pod uslovom da može bez robe dalje pazariti. Engleska i francuska buržoazija je častohlepna; poraz Beča potvrdio bi nečasnost nemačke buržoazije.

Dakle: mi nismo ni jednog trenutka garantovali za pobeđu Bečana. Njihov poraz ne bi nas iznenadio. On bi nas samo uverio da mir s buržoazijom, čak i u prelaznom vremenu, nije moguć, da se u borbama buržoazije protiv vlade narod mora držati ravnodušno i da mora čekati njene pobeđe ili poraze da bi ih iskoristio. Ponavljamo: naši čitaoci treba samo da prelistaju dosadašnje brojeve našeg lista da bi se uverili da nas ne može iznenaditi ni pobeđa ni poraz Bečana.

Ali što nas iznenađuje — to je još jedno posebno izdanje lista »*Kölnische Zeitung*«. ^[104] Širi li vlada namerno lažne vesti o Beču da bi ugušila pobunu u Berlinu i provincijama? Zar Dumont plaća pruski državni telegraf zato da bi on, Dumont, dobijao od »berlinskih« i »breslavijskih« jutarnjih listova vesti koje se ne dostavljaju »lošoj štampi«? I odakle je Dumont jutros imao svoju »telegrafsku depešu« koju mi nismo imali? Da li je Birk iz Trijera, ta nula koja je došla na Wittgen-

¹ Vidi u ovom tomu, str. 357.

steinovo mesto, angažovan kod Dumont-a kao redaktor? Mi to ne verujemo. Jer čak jedan Brüggemann, jedan Wolfers, jedan Schwanbeck — sve to još nije *Birk*. Sumnjamo da je Dumont angažovao *takvu* impotentnost.

Danas u 6 časova donosi *Dumont*, koji je lagao da februarske i martovske revolucije nema, u svojim prvim vestima ponovo »telegrafski« izveštaj prema kojem se Beč predao »vendskoj šugi« — »Windischgrätzu«.

To je moguće. Ali mogućnosti nekad krvlju oblivenog »Brüggemanna«^[352], bivšeg dopisnika *starog lista* »*Rheinische Zeitung*«, pošteniakovića, čiji su se *pogledi* uvek podudarali s »*razmenschkom vrednošću*« pogledâ uopšte — njegove mogućnosti počivaju na listovima »*Preußischer Staats-Anzeiger*«^[26] i »*Breslauer Zeitung*«,^[353]. Poseban prilog istoriji biće priče »*Brüggemanna*« ili priče lista »*Kölnische Zeitung*« o *februarskoj, martovskoj i oktobarskoj* revoluciji.

Donosimo sad taj izveštaj koji ni o čemu ne izveštava.^[354]

[**Neue Rheinische Zeitung*«, br. 133
od 3. novembra 1848]

[Karl Marx]

Najnovije vesti iz Beča, Berlina i Pariza

*Keln, 4. novembra. *Horizont se razvedrava.*

Iz Beča još uvek nema direktnih vesti. Ali iz vesti čak i službene pruske štampe izlazi da se Beč nije predao i da je Windischgrätz namerno ili iz nesporazuma bacio u svet lažnu telegrafsku depešu, koja je u »dobroj« štampi naišla na uslužan, mnogojezičan, ortodoksan odjek, ma koliko se ova trudila da svoju zluradost sakrije iza licemernih nadgrobnih narikačkih govora. Ako uklonimo iz šleskih i berlinskih izveštaja sva nabujala naklapanja koja se svojim protivrečnostima međusobno potiru, ističu se ove tačke: 29. oktobra imali su carski banditi u svojoj vlasti tek nekoliko predgrada. Da su se već učvrstili u samom Beču, iz dosadašnjih vesti ne proizlazi. Čitava predaja Beča svodi se na neke *veleizdajničke proklamacije bečkog Opštinskog veća*. Tridesetog oktobra prethodnica mađarske armije napala je Windischgrätz a *navodno* bila odbačena. Trideset prvog oktobra Windischgrätz je ponovo počeo bombardovanje Beča — bez uspeha. On se sad nalazi između Bečana i mađarske armije koja broji preko 80 000 ljudi. Infamni Windischgrätzovi manifesti dali su u svim provincijama signal za ustanak ili bar za veoma preteće pokrete. Čak i češki fanatčiji u Pragu, neofiti iz Slovanske lipe^[355], prenuli su se iz svojih pustih snova i izjasnili se za Beč protiv carskog Schinderhannesa^[356]. *Nikad* se još kontrarevolucija nije usuđivala da tako glupo i bestidno rastrubljuje svoje planove. Čak i u Olomoucu, austrijskom Koblencu^[357], ljulja se tlo pod nogama krunisanog idiota. Predvodništvo u celom svetu čuvenog *sipehsalara*¹ *Źelačića*, čije je ime tako veliko da se *»od sjaja njegove sablje prestrašeni mesec skriva u oblake*«, kome u svakoj prilici *»grmljavina topova označava pravac*« u kom treba da dade petama vetra, ne dopušta sumnju da Mađari i Bečani

Gone tu žgadiju pravo u Dunav
I drski taj soj propuštaju kroza šibe,

¹ vrhovnog komandanta

Prosjake, gladnice, svog života site,
 Čopor potukača, lola, vagabunda,
 Šljam hrvatski, podle seljačke slugane
 Koje njina zemlja izbljuva i gura
 U *sigurnu propast*, na put avantura.

Kasniji izveštaji doneće užasne pojedinosti o sramnim delima Hrvata i drugih vitezova »zakonskog reda i ustavne slobode«. A iz svojih berzanskih i drugih udobnih loža evropska buržoazija pljeskala je tom neopisivom krvavom prizoru, ta ista bedna buržoazija koja je povodom pojedinih surovih činova narodne pravde jednostužno vrištala vriskom moralnog negodovanja i graktanjem iz hiljadu grla bacila jednodušnu anatemu na »ubice« hrabrog Latoura i plemenitog Lichnowskog.

Poljaci su se, radi odmazde za galicijska ubistva, ponovo stavili na čelo oslobodilaca Beča, kao što stoje na čelu talijanskog naroda, kao što su svuda blagorodni *generali revolucije*. Zdravo, tri put zdravo *Poljacima!*

Berlinska kamarila, opijena krvlju Beča, zaslepljena stubovima dima gorućih predgrađa, zaglušena pobjedničkim urlanjem Hrvata i hajduka, zbacila je veo. »Red u Berlinu je uspostavljen.« Nous ver-rons.¹

Iz *Pariza* najzad čujemo prvu podzemnu tutnjavu kao predznak zemljotresa koji će čestitu republiku pokopati pod njenim vlastitim ruševinama.

Horizont se razvedrava.

Naslov originala:
*Die neuesten Nachrichten aus Wien,
 Berlin und Paris*

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 135
 od 5. novembra 1848]

¹ Videćemo

[Karl Marx]

Pobeda kontrarevolucije u Beču

**Keln*, 6. novembra. *Hrvatska sloboda i red su pobedili*, i paležom, sknavljenjem, pljačkom, neizrecivo sramnim nedelima proslavili svoju pobjedu. *Beč je u rukama Windischgrätza, Jelačića i Auersperga*. Hekatombe ljudskih žrtava bacaju se za sedim izdajicom Latourom u njegov grob.

Sva mračna predskazivanja našeg bečkog dopisnika¹ potvrdila su se, i možda je i on sam u ovom trenutku već preklan.

U jednom momentu nadali smo se oslobođenju Beča mađarskom pomoći, i još su nam pokreti mađarske armije zagonetni.

Izdaja svake vrste pripremila je pad Beča. Cela istorija *Rajhstaga* i *Opštinskog veća* posle 6. oktobra nije ništa drugo do neprekidna istorija izdaje. Ko je bio predstavljen u Rajhstagu i Opštinskom veću?

Buržoazija.

Jedan deo bečke *Nacionalne garde* je odmah u početku oktobarske revolucije otvoreno stao na stranu kamarile. A na kraju oktobarske revolucije nalazimo jedan drugi deo *Nacionalne garde* u borbi protiv proletarijata i *Akadske legije*^[358], u tajnom sporazumu s carskim banditima. Kome pripadaju te frakcije *Nacionalne garde*?

Buržoaziji.

No u *Francuskoj* je buržoazija stupila na čelo kontrarevolucije pošto je srušila sve prepreke koje su stajale na putu vladavini njene vlastite klase. U *Nemačkoj* buržoazija se utučeno vuče na repu apsolutne monarhije i feudalizma pre nego što je obezbedila i najosnovnije životne uslove svoje vlastite građanske slobode i vladavine. U *Francuskoj* je istupila kao despot i izvršila svoju vlastitu kontrarevoluciju. U *Nemačkoj* istupa kao robinja i vrši kontrarevoluciju svog vlastitog despota. U *Francuskoj* je pobedila, da bi ponizila narod. U *Nemačkoj* se ponižava da narod ne bi pobedio. Istorija ne poznaje sramnije niskosti nego što je niskost *nemačke buržoazije*.

¹ Müller-Tellinga

Ko je u gomilama bežao iz Beča i velikodušnosti naroda prepustao ostavljena bogatstva, da bi ga za vreme bekstva ocrnjivao za njegovu stražarsku službu, a pri povratku gledao kako ga masakriraju?

Buržoazija.

Čiju najdublju tajnu pokazuje termometar koji je padoo pri svakom dahu života bečkog naroda, a dizao se pri svakom njegovom samrtnom hropcu? Ko govori tajnim jezikom *berzanskih tečajeva*.

Buržoazija.

»Nemačka Nacionalna skupština« i njena »centralna vlast« izdale su Beč. Koga one predstavljaju?

Pre svega *buržoaziju*.

Pobeda »hrvatskog reda i slobode« u Beču bila je uslovljena pobedom »čestite« republike u Parizu. Ko je pobedio u junskim danima?

Buržoazija.

Svojom pobedom u Parizu evropska kontrarevolucija počela je slaviti svoje orgije.

U februarskim i martovskim danima oružana sila je svuda trpela neuspehe. Zašto? Zato što je predstavljala samo *vlade* i nikog više. Posle junskih dana ona je svuda pobeđivala jer je *buržoazija* svuda s njome u tajnom sporazumu, dok, s druge strane, drži u rukama službeno vođenje revolucionarnog pokreta i preduzima sve one polumere čiji je prirodni plod — pobačaj.

Nacionalni fanatizam Čeha je bio najsnažnije oruđe bečke kamarile. *Saveznici su se već počupali*. Naši čitaoci će u ovom broju naći protest praške delegacije protiv uvredljivih neuljudnosti kojima je bila dočekana u Olomoucu.

To je *prvi simptom rata koji će početi između slovenske partije i njenog heroja Jelačića i partije jednostavne, iznad svih nacionalnosti uzdignute kamarile i njenog heroja Windischgrätza*. S druge strane, nemački seljaci Austrije nisu još pacificirani. Njihov glas resko će odjeknuti usred mačjeg koncerta austrijskih naroda. A s treće strane, sve do Pešte razabira se glas cara narodoljupca; njegovi dželati u Podunavskim Kneževinama čekaju na odlučujuću reč.

Najzad, poslednja odluka nemačke Nacionalne skupštine u Frankfurtu kojom se nemačka Austrija inkorporiše u nemački Rajh morala bi sama po sebi dovesti do gigantskog konflikta kad nemačka centralna vlast i nemačka Nacionalna skupština ne bi smatrale da im se poziv sastoji u tome da izađu na pozornicu kako bi ih evropska publika izviždala. Uprkos njihovoj skrušenoj rezignaciji, borba u Austriji razvije se u takvim ogromnim dimenzijama kakve svetska istorija još nije videla.

U Beču je upravo izveden drugi čin drame čiji je prvi čin igran u Parizu pod naslovom »*Junski dani*«. U Parizu Mobilna garda, u Beču »Hrvati« — i tu i tamo lazaroni, naoružani i kupljeni lumpenproletarijat protiv proletarijata koji radi i misli. U Berlinu ćemo uskoro doživeti treći čin.

Ako bismo pretpostavili da će kontrarevolucija živeti u celoj Evropi silom *oružja*, tada bi ona u celoj Evropi umrla silom *novca*. Fatum koji bi mogao da poništi njenu pobedu bilo bi evropsko *bankrotstvo*, *državno bankrotstvo*. Na »ekonomskim« poentama lome se vrhovi bajoneta kao kakav trošan trud.

Ali razvitak ne čeka na dan dospelosti onih menica koje su evropske države vukle na evropsko društvo. U Parizu će biti izboren uništavajući protivudar junske revolucije. S pobedom crvene republike u Parizu *armije* će iz *unutrašnjosti* zemalja biti bačene na granicu i preko granice, i *stvarna snaga* partija koje se rvu jasno će se pokazati. Tada ćemo se setiti juna, oktobra, i tada ćemo i mi uskliknuti:

Vae victis!^[138]

Uzaludni pokolji posle junskih i oktobarskih dana, beskonačna žrtvena svečanost posle februara i marta, sam kanibalizam kontrarevolucije uveriće narode da postoji samo jedno sredstvo da se *skrate*, uproste, koncentrišu užasna agonija starog društva i krvave porodajne muke novog društva, samo *jedno sredstvo* — *revolucionarni terorizam*.

Naslov originala:

Sieg der Kontrerevolution zu Wien

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 136
od 7. novembra 1848]

Iz rukopisne zaostavštine
FRIEDRICHA ENGELSA

Iz Pariza u Bern^[359]

I

Sena i Loara

La belle France!¹ Zaista, Francuzi imaju lepu zemlju i imaju pravo što se njome ponose.

Koja zemlja u Evropi može da se meri s Francuskom u pogledu bogatstva, raznolikosti proizvoda, u pogledu univerzalnosti?

Možda Španija? Ali dve trećine njene površine su zbog zapuštenosti ili od prirode vrela kamena pustinja, a atlantska strana poluostrva, Portugalija, ne pripada Španiji.

Ili Italija? Ali otkada put svetske trgovine prolazi okeanom, otkada parobrodi krstare Sredozemnim morem, Italija leži napuštena.

Ili Engleska? No Engleska je od pre osamdeset godina utonula u trgovinu i industriju, dim od uglja i stočarstvo, Engleska ima užasno olovno nebo, a nema vina!

A Nemačka? Na severu plosnata peščana ravnica, od juga Evrope odeljena granitnim zidom Alpa, siromašna vinom, zemlja piva, rakije i raženog hleba, zamuljenih reka i revolucija!

Ali zato Francuska! S obalama na tri mora, u tri pravca presečena od pet velikih reka, klima na severu gotovo nemačka i belgijska, na jugu gotovo talijanska; na severu pšenica, na jugu kukuruz i pirinač, na severu uljana repica, na jugu maslina; na severu lan, na jugu svila, a gotovo svuda vino.

I to kakvo vino! Kakva raznovrsnost: od bordoja do burgundca, od burgundca do teškog sen-žorža, linela i frontinjana na jugu, a od njih do penušavog šampanjca! Kakva raznolikost belih i crvenih vina, od pti-makona ili šablija do šambertena, do šato-larozja, do soterna, do rusijonca, do e-musea! A kad pomislimo da svako od tih vina ima različitu opojnost, da s nekoliko boca možemo preći sve stepene raspoloženja, od Musard-ove kadrile do »Marseljeze«, od lude strasnosti kankana do divljeg žara revolucionarne vatre da bismo se najzad bocom šampanjca opet preneli u najvedrije karnevalsko raspoloženje na svetu!

Jedino Francuska ima Pariz, grad u kojem se evropska civilizacija razvila do svog najpunijeg cvata, u kojem se sve nervne niti evropske istorije sjedinjuju i iz kojeg, u odmerenim vremenskim razmacima, dolaze udari od kojih se tresu ceo svet; grad čije stanovništvo spaja

¹ Lepa Francuska!

u sebi strast uživanja sa strašću istorijske akcije kao nijedan drugi narod, čiji stanovnici umeju da žive kao profinjeni epikurejac Atine, a da umiru³ kao najneustrašiviji Spartanac, Alkibijad i Leonida u *jednome*; grad koji je zaista, kao što kaže Louis Blanc, srce i mozak sveta.

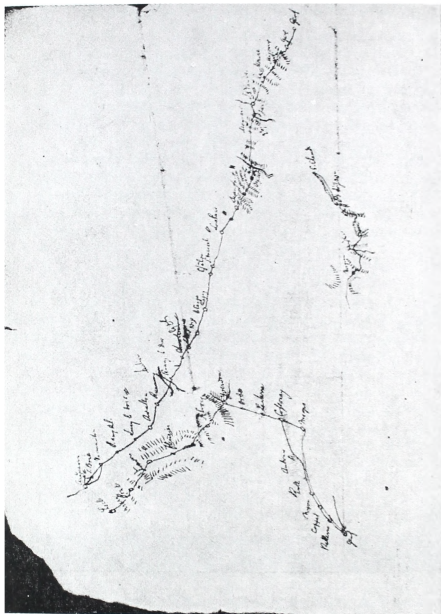
Ako s neke visoke tačke grada ili već s Monmartra ili s terase Sen-Klua gledamo Pariz, ako krstarimo okolicom grada, onda čovek misli da Francuska zna šta je za nju Pariz, da je Francuska rasipnički upotrebila svoje najbolje snage da bi Pariz odnegovala kako treba. Kao odaliska na blistavom divanu brončanog sjaja leži ponosni grad na toplim vinorodnim brežuljcima vijugave doline Sene. Gde na svetu ima takvog vidika kao što je vidik sa dve versajske železnice na zelenu dolinu s njenim bezbrojnim selima i varošicama, gde ima tako dražesno položenih, tako čistih i lepo građenih, tako ukusno uređenih sela i varošica kao što su Siren, Sen-Klu, Sevr, Monmoransi, Angijen i bezbroj drugih? Izadimo ma kroz koju gradsku kapiju, podimo nasumce ma kojim putem, svuda ćemo naići na istu lepu okolicu, na isti ukus pri iskorišćavanju predela, na istu ljupkost i čistoću. A opet je taj čudesni ležaj stvorio sebi kralj gradova sâm.

No, naravno, da bi se stvorio grad kao što je Pariz, neophodna je zemlja kao što je Francuska, i tek kad upoznamo bujno bogatstvo te divne zemlje možemo shvatiti kako je mogao nastati taj sjajni, bujni, neuporedivi Pariz. To ne možemo, istina, shvatiti ako dolazimo sa severa jureći železnicom po ravnim poljima Flandrije i Artoa, preko brežuljaka Pikardije bez šuma i vinograda. Tu ne vidimo ništa osim žitnih polja i pašnjaka, čiju jednolikost prekidaju samo močvarne rečne doline i udaljeni brežuljci obrasli žbunjem; a tek kad kod Pontuaza uđemo u krug pariske atmosfere, opazićemo nešto od »lepe Francuske«. Već nešto bolje shvatamo Pariz ako mu prilazimo plodnim dolinama Lorene, vinovom lozom ovenčanim krednim brežuljcima Šampanje, duž lepe doline Marne; još bolje ga shvatamo ako se vozimo kroz Normandiju i ako železnicom od Ruana prema Parizu čas sledimo a čas presecamo zavoje Sene. Sena kao da odiše pariskim vazduhom sve do svoga ušća; sela, gradovi, brežuljci — sve podseća na okolicu Pariza, samo, što se više približavamo centru Francuske, sve postaje lepše, bujnije, ukusnije. Ali potpuno sam shvatio kako je bilo moguće da nastane Pariz kad sam išao duž Loare i otuda se preko bregova spuštao prema burgundskim vinorodnim dolinama.

Poznavao sam Pariz iz poslednje dve godine monarhije, kad je buržoazija pirovala u obilju svoje vlasti, kad su trgovina i industrija bile unosne, kad je omladina krupne i sitne buržoazije još imala novca za užitek i traćenje, i kad je čak i deo radnika stajao još tako dobro da je mogao učestvovati u opštem veselju i bezbrižnosti. Pariz sam ponovo video za vreme kratkog zanosa republikanskog medenog meseca, u martu i aprilu, kada su radnici, lude pune nade^[304], s najbezbržišnjom nepromišljenošću »stavili na raspolaganje republici tri meseca zlo-

Engelsova kartografska skica njegovog puta od Osera do Le Lokla
(I)^[300]

Engelsova kartografska skica njegovog puta od Osera do Le Lokla (II)

patnje¹, kada su danju jeli samo hleb i krompir, a naveče sadili po bulevarima drveće slobode, palili vatromete i veselo pevali »Marseljezu«, a kada su buržuji, čitavog dana skriveni u svojim kućama, nastojali da gnev naroda ublaže šarenim lampionima. Došao sam ponovo u oktobru — ne dobrovoljno, tako mi Heckera! Među tadašnjim i sadašnjim Parizom ležali su 15. maj i 25. jun, ležala je najstrašnija borba koju je svet ikada video, ležalo je more krvi, ležalo je petnaest hiljada leševa. Cavaignacove granate raznele su bez traga nesavladivu vedrinu Pariza; umukle su »Marseljeza« i »Chant du départ«^[361], samo su još buržuji pevušili svoje »Mourir pour la patrie«^[123]. Radnici, bez hleba i bez oružja, škrgutali su zubima u zatomljenom gnevu: u školi opsadnog stanja obesna republika veoma je brzo postala čestita, pitoma, razborita i umerena (sage et modérée). Ali Pariz je bio mrtav, to više nije bio Pariz. Po bulevarima samo buržuji i policijski špijuni; balovi, pozorišta opusteli; gameni² utonuli u koporanu Mobilne garde, prodati republici za 30 sua dnevno, i što su postajali gluplji, to više ih je buržoazija slavila — jednom reči, to je opet bio Pariz od 1847, ali bez duha, bez života, bez vatre i fermenta koji su tada radnici svuda unosili. Pariz je bio mrtav, i taj lepi leš bio je utoliko jeziviji što je bio lepši.

Nisam mogao duže izdržati u tom mrtvom Parizu. Morao sam da odem, svejedno kamo. Eto, najpre u Švajcarsku. Novaca nisam imao mnogo, dakle pešice. Nisam mario da pođem najbližim putem: čovek se ne rastaje rado od Francuske.

Elem, jednog lepog jutra krenuo sam i nasumce maršovao pravo prema jugu. Zalutao sam među selima čim sam izašao iz predgrada; to je bilo razumljivo. Napokon sam dospeo na veliku cestu prema Lionu. Držao sam je se neko vreme, skrećući ponekad da bih išao brežuljcima. S njih su prekrasni vidici uza Senu i niz nju prema Parizu i Fontenblou. Beskrajn je vidik na reku koja vijuga u širokoj dolini, s obe strane dižu se brežuljci pod vinogradima, a dalje u pozadini plava brda iza kojih teče Marna.

Ali nisam hteo tako pravo u Burgundiju; hteo sam najpre na Loaru. Napustio sam, dakle, drugog dana veliku cestu i pošao preko brda ka Orleanu. Naravno, opet sam zalutao među selima pošto sam za vodiče imao jedino sunce i seljake odsečene od celog sveta, koji nisu poznavali ništa ni levo ni desno. Prenoćio sam u nekakvom selu čije ime nisam nikako mogao da jasno razaberem iz seljačkog lokalnog govora, petnaest milja od Pariza, na razvodu Sene i Loare.

To razvođe stvara širok brdski greben koji se pruža od jugoistoka prema severozapadu. S obe strane ima mnogo usečenih dolina, kojima teku mali potoci ili reke. Gore, na vetrovitaj visini, uspevaju samo žito, heljda, detelina i povrće, ali na obroncima raste svuda vinova loza. Gotovo sve padine koje su okrenute istoku pokrivena su velikom masom

¹ Vidi u ovom tomu, str. 117 — ² mangupi

krečnjačkih blokova koje engleski geolozi nazivaju bolderstones, a koji se često nalaze u sekundarnom i tercijarnom brežuljkastom zemljištu. Ogromni plavi blokovi, između kojih raste zeleno grmlje i mlado drveće, čine lep kontrast livadama doline i vinogradima suprotnog pristranka.

Polako sam se spustio u jednu od tih malih rečnih dolina i išao njome neko vreme. Napokon sam izbio na cestu i tako naišao na ljude od kojih sam mogao doznati gde se zapravo nalazim. Bio sam u blizini Malzerba, na pola puta između Orleana i Pariza. Sam Orlean ležao mi je odveć prema zapadu; Never mi je bio najbliži cilj, i tako sam opet pošao preko najbližeg brega pravo na jug. Odozgo je veoma lep vidik: među šumovitim brdima ljupki gradić Malzerb, na pristrancima mnogobrojna sela, gore na jednom vrhu dvorac Châteaubriand i, što mi se još više svidelo: prekoputa, s onu stranu uske klisure, departmanska cesta koja je išla pravo prema jugu.

Naime, u Francuskoj postoje tri vrste cesta: državne ceste, ranije zvane kraljevske, a sad nacionalne ceste, lepi široki drumovi koji povezuju najvažnije gradove. Te nacionalne ceste, koje su u okolini Pariza ne samo čvrsto građene nego su prave luksuzne ceste — krasne, šezdeset i više stopa široke, po sredini popločane brestove aleje — postaju lošije i uže i imaju sve manje drveća što se više udaljujemo od Pariza i što cesta ima manji značaj. Mestimično su onda toliko loše da ih posle dva časa umerene kiše pešak jedva može da pređe. Druga klasa su departmanske ceste, koje predstavljaju komunikacije drugog reda, finansirane iz departmanskih fondova, uže i jednostavnije od nacionalnih cesta. Najzad, treću klasu sačinjavaju veliki vicinalni putevi¹ (chemins de grande communication) izgrađeni sredstvima kantona, uske, skromne ceste, ali mestimično u boljem stanju od većih drumova.

Išao sam pravo preko polja prema svojoj departmanskoj cesti i, na moje veliko veselje, otkrio da ona savršeno pravom linijom vodi na jug. Sela i gostionice bili su retki; posle višečasovnog hoda napokon sam naišao na veliki majur gde su mi veoma spremno izneli razne okrepe, a ja sam zauzvrat deci ukućana nacrtao nekoliko njuški na listu papira i veoma ozbiljno objasnio: to je general Cavaignac, to je Louis Napoléon, to je Armand Marrast, Ledru-Rollin itd., samo što ne progovore. Seljaci su s velikim poštovanjem zurili u karikirana lica, zahvalili veoma obradovani i frapantno slične portrete smesta pribili na zid. Od tih dobrih ljudi sam saznao da se nalazim na cesti od Malzerba prema Šatonefu na Loari i da donde ima otprilike dva-naest milja.

Prošao sam kroz Pijzo i kroz neku drugu malu varošicu čije sam ime zaboravio, a kasno naveče stigao sam u Belgard, lepo i prilično veliko mesto, gde sam prenoćio. Put preko zaravni na kojoj se, uostalom, na mnogo mesta proizvodi vino, bio je prilično monoton.

¹ Putevi koji spajaju naseljena mesta.

Sutradan ujutro išao sam do Šatonefa još pet milja, a otuda uz Loaru nacionalnom cestom od Orleansa prema Neveru.

Zeleni se žal Loare,
Tu je badem rascvetan,
Kako lepo snevam ovde,
Gde je moje drage stan⁸⁸²⁾

— tako pevaju mnogi nemački zaneseni mladići i mnoge nežne germanske device dirljivim rečima Helmine von Chezy i dirljivom melodijom Carla Marije von Webera. Ali ko na Loari traži bademe i nežnu, ljupku ljubavnu romantiku, kakva je anno 1820. bila u modi u Drezdenu, taj ima strašne iluzije, dopuštene zapravo samo nekoj nemačkoj naslednoj plavoj čarapi u trećoj generaciji.

Od Šatonefa preko Le Borda prema Dampjeru ta romantična Loara se gotovo i ne vidi. Cesta vodi u udaljenosti dve do tri milje od reke preko uzvišica i samo se ponekad vidi u daljini kako voda Loare zablješti na suncu. Predeo je bogat vinom, žitom, voćem; prema reci se pružaju bujni pašnjaci; pogled na dolinu bez šume, omeđenu jedino talasastim brežuljcima, prilično je monoton.

Nasred ceste, u blizini nekoliko seljačkih kuća, naišao sam na karavan od četiri čoveka, tri žene i više dece koji su vodili sa sobom troja teško natovarena kola u koja su bili upregnuti magarci, i koji su na otvorenoj džadi kuvali ručak na velikoj vatri. Zaustavio sam se načas: nisam se prevario, govorili su nemački, najtvrdim gornjo-nemačkim dijalektom. Oslovio sam ih; bili su oduševljeni što usred Francuske čuju svoj maternji jezik. Bili su to, uostalom, Alzašani iz okoline Štrasburga koji svakog leta ovako odlaze u unutrašnjost Francuske i prehranjuju se pletenjem korpi. Na moje pitanje da li od toga mogu živeti, odgovor je glasio: »Ha, teško kad bi se sve moralo kupovati; najviše toga se isprosjači.« Polako se još jedan sasvim star čovek izvukao iz magarećih kola u kojima je imao kompletan krevet. Čitava družina izgledala je nekako ciganski u svojoj isprosjačenoj odeći, od koje ni jedan komad nije pristajao uz drugi. Ali pri tome su izgledali vrlo dobrodušno i pričali mi beskonačno mnogo o svojim putovanjima, a usred najvedrije brbljivosti mati i kćerka, nežno stvorenje plavih očiju, gotovo su se zgrabile za čupavu crvenu kosu. Morao sam se diviti s kakvom svemoćnom silom nemačka dobrodušnost i prisnost probija sebi put i kroz najciganskije uslove življenja i odevanja. Poželeo sam im dobar dan i nastavio svoj put. Neko vreme pratio me je jedan od tih cigana koji se zabavio tim da pre ručka malo projaše na koščatim leđima mršavog magarca.

Naveče sam došao u Dampjer, malo selo nedaleko od Loare. Ovdje se, po nalogu vlade, podizao nasip za obranu od poplava, a radove je izvodilo 300 do 400 pariskih radnika, ostaci nekadašnjih nacionalnih radionica¹¹⁶⁾. Bili su to radnici svake vrste: kujundžije, mesari,

obučari, stolari, sve do sakupljača prnja s pariskih bulevara. Našao sam njih dvadesetak u gostionici, gde sam prenoćio. Jedan robustan mesar, koji je već bio napredovao do neke vrste nadglednika, govorio je s velikim oduševljenjem o pothvatu: zarađuje se 30 do 100 sua dnevno, prema tome kako se radi, 40 do 60 sua je lako zaraditi ako je čovek iole umešan. Hteo me je odmah uvrstiti u svoju brigadu; brzo ću se snaći, rekao je, i zaceo već u drugoj nedelji zarađivati 50 sua dnevno; mogu lepo uspeti, a rada ima sigurno još za šest meseci. Gotovo sam imao volju da radi promene mesec ili dva zamenim pero lopatom; ali nisam imao dokumenata pa bih se mogao lepo provesti.

Ti pariski radnici su zadržali svu svoju staru veselost. Radili su svoj posao deset časova dnevno, uz smeh i šalu, u slobodnim časovima uživali su u raznim ludorijama, a naveče su se zabavljali time što su »umudrivali« seljačke devojke. Ali inače su zbog izolacije u malom selu bili potpuno demoralisani. Ni traga od njihovog bavljenja interesima svoje klase ili dnevnim političkim pitanjima koja su se toliko ticala radnika. Činilo se kao da uopšte više ne čitaju novine. Sva politika se kod njih ograničavala na prišivanje nadimaka. Jedan, neki visoki jaki klippan, zvao se Caussidière, drugi, loš radnik i teška pijanica, odazivao se na ime Guizot itd. Naporan rad, srazmerno dobri uslovi života, a u prvom redu odvojenost od Pariza i premeštanje u zatvoren, tih kutak Francuske, neobično su suzili njihov vidokrug. Proveli su tamo tek dva meseca, a već su bili na putu da se poseljače.

Drugi dan ujutro došao sam u Žijen i time konačno u samu dolinu Loare. Žijen je mala varošica vijugavih uličica s lepim kejom i mostom preko Loare, koja ovde jedva dostiže širinu Majne kod Frankfurta. Uopšte je vrlo plitka i puna peščanih sprudova.

Od Žijena prema Brijaru put ide kroz dolinu, otprilike četvrt milje daleko od Loare. Vodi u pravcu jugoistoka, a predeo postepeno dobija južni karakter. Brestovi, jasenovi, bagremovi ili kestenovi prave aleju. Podina doline pokrivena je bujnim pašnjacima i plodnim njivama, na čijim je strništima izrasla sočna detelina, a prošarana je dugim nizom jablanova; s one strane Loare, u magličastoj daljini, lanac bregova, a s ove strane, odmah uz cestu, drugi lanac uzvišića sav pokriven vinovom lozom. Dolina Loare nije ovde nipošto upadljivo lepa ili romantična, kao što se obično kaže, ali ostavlja izvanredno prijatan utisak; po čitavoj bogatoj vegetaciji uočljiva je blaga klima, kojoj ona zahvaljuje za svoj napredak. Čak ni u najplodnijim predelima Nemačke nigde nisam naišao na vegetaciju koja bi se mogla uporediti s vegetacijom na potezu od Žijena do Brijara.

Pre nego što napustim Loaru, nekoliko reči o stanovnicima kraja kojim sam prošao i o njihovom načinu života.

Sela udaljena četiri do pet časova hoda od Pariza ne mogu služiti kao neko merilo za sela u ostaloj Francuskoj. Raspored kuća, način njihove izgradnje, običaji stanovnika suviše su pod uticajem duha velike metropole od koje žive. Tek deset milja od Pariza, na udaljenim

uzvišicama, počinje pravo selo, tek tu se vide prave seljačke kuće. Za ceo taj predeo sve do Loare i do Burgundije karakteristično je da seljak po mogućnosti skriva ulaz u svoju kuću od ceste. U bregovima je svaki seljački dom okružen zidom; u dvorište se ulazi kroz kapiju, a u samom dvorištu treba tek tražiti ulazna vrata, koja su većinom pozadi. Onde gde većina seljaka drži krave i konje, seljačke kuće su prilično velike; na Loari, naprotiv, gde se mnogo uzgaja povrće i gde čak i imućni seljaci imaju malo ili uopšte nemaju stoke i gde je stočarstvo prepušteno, kao posebna privredna grana, krupnim zemljoposjednicima ili zakupcima, seljačke kuće su sve manje, često tako male da čovek ne shvata kako može seljačka porodica sa svojim alatom i svojim zalihama da se u njoj smesti. Ali i tu je ulaz u kuću na suprotnoj strani od ceste, pa u selima gotovo samo krčme i dućani imaju vrata prema cesti.

Seljaci ovog kraja, uprkos svom siromaštvu, većinom žive sasvim dobro. Vino je, bar u dolinama, većinom vlastiti proizvod, dobro je i jeftino (ove godine dva do tri sua boca); hleb je svuda, osim na najvišim vrhovima, dobar pšenični hleb; uz to, ima izvrsnog sira i divnog voća, koje se, kako je poznato, u Francuskoj svuda jede uz hleb. Kao svi seoski stanovnici, oni jedu malo mesa, ali zato mnogo mleka, čorbe od povrća, i uopšte se hrane biljnom hranom odličnog kvaliteta. Severnonemački seljak, čak i ako je znatno imućniji, ne živi ni za treći deo tako dobro kao francuski seljak između Sene i Loare.

Ti seljaci su dobroćudan, gostoljubiv i vedar soj ljudi, prema strancu na sve moguće načine uslužni i predusretljivi, i čak iako govore najgorim patois¹, uvek su pravi, učtivi Francuzi. Uprkos svome krajnje razvijenom osećanju svojine na grudu zemlje koju su njihovi očevi osvojili od plemstva i popova, još uvek čuvaju mnoge patrijarhalne vrline, naročito u selima koja leže po strani od velikih cesta.

Ali seljak ostaje seljak, i životni uslovi seljaka ni za trenutak ne prestaju da vrše svoj uticaj. I pored svih ličnih vrlina francuskog seljaka, i pored toga što on živi u boljim prilikama nego seljak istočno od Rajne, seljak je u Francuskoj, kao i u Nemačkoj, varvarin usred civilizacije.

Izolovanost seljaka u zabačenom selu s malobrojnim stanovništvom koje se menja jedino sa smenom generacija, naporni, monotoni rad koji ga vezuje za zemlju više nego ma kakvo kmetstvo i koji od oca na sina ostaje uvek isti, nepromenljivost i monotonost svih životnih uslova, ograničenost u kojoj porodica za njega postaje najvažniji, najpresudniji društveni odnos — sve to svodi vidokrug seljaka na najuže granice koje su u savremenom društvu uopšte moguće. Velika istorijska kretanja prolaze mimo njega, s vremena na vreme povuku ga za sobom a da on pri tom nema ni pojma o prirodi te pokretačke snage, o njenom nastanku, o njenom cilju.

¹ narečjem

U srednjem veku, u 17. i 18. veku pokret građana u gradovima bio je praćen seljačkim pokretom, koji je, međutim, neprestano postavljao reakcionarne zahteve i koji je samo pomagao gradove u njihovoj borbi za oslobođenje ne donoseći pri tom nikakvih znatnih rezultata samim seljacima.

U prvoj francuskoj revoluciji seljaci su istupali revolucionarno upravo dotle dok je to zahtevao njihov najbliži i najopipljiviji privatni interes; dotle dok im nije bilo osigurano pravo vlasništva na njihovu zemlju, koju su dotad obrađivali u feudalnim odnosima, neopozivo ukidanje tih feudalnih odnosa i udaljavanje stranih armija iz njihovog kraja. Kad je to bilo postignuto, okrenuli su se sa svim besom slepe gramzljivosti protiv pokreta velikih gradova koji nisu shvatali, naročito protiv pariskog pokreta. Bezbrojni proglasi Komiteta javnog spasa, bezbrojni dekreti Konventa, u prvom redu dekreti o maksimumu i o zelenašima³⁶³, leteći odredi i ambulantne giljotine morali su biti upereni protiv tvrdoglavih seljaka. A režim Terora, koji je oterao strane armije i ugušio građanski rat, nije doneo toliko koristi nijednoj klasi koliko upravo seljacima.

Kad je Napoléon srušio buržoasku vladavinu Direktorija, uspostavio mir, učvrstio nove odnose seljačkog zemljoposeda i sankcionirao ih u svom Code civil-u,^[90] a strane armije terao sve dalje od granica, seljaci su mu se s oduševljenjem priključili i postali njegov glavni oslonac. Jer nacionalno osećanje francuskog seljaka ide do fanatizma; la France¹ ima za njega visok smisao otkad on poseduje komad Francuske kao nasledno vlasništvo; strance poznaje samo kao invazione armije koje pustoše zemlju i nanose mu najveću štetu. Otud bezgranično snažno nacionalno osećanje francuskog seljaka, otud njegova isto tako bezgranična mržnja prema »l'étranger«². Otud strasnost s kojom je 1814. i 1815. polazio u rat.

Kad su se Bourboni 1815. vratili, kad je isterana aristokratija opet postavila zahtev za povraćaj zemljišnog poseda koji je izgubila u revoluciji, seljaci su videli da su sve njihove revolucionarne tekovine ugrožene. Otud njihova mržnja prema vladavini Bourbona i njihovo likovanje kad im je julska revolucija ponovo donela sigurnost poseda i trobojnu zastavu.

Ali posle julske revolucije seljaci su opet prestali da učestvuju u opštim poslovima zemlje. Njihove želje su bile ispunjene, njihov zemljišni posed više nije bio ugrožen, na zgradi seoske opštine opet se vijorila ona ista zastava pod kojom su oni i njihovi očevi u toku četvrt veka pobeđivali.

Ali, kao i uvek, malo su uživali plodove svoje pobede. Buržujci su odmah počeli svom snagom da eksploatišu svoje seoske saveznike. Plodovi parcelisanja i deobe zemlje, osiromašenje seljaka i hipotekarne opterećenje njihovih imanja već su počeli sazrevati pod Restauracijom;

¹ Francuska — ² strancu

posle 1830. ispoljavali su se na sve potpuniji, sve opasniji način. Ali pritisak koji je krupni kapital vršio na seljaka ostajao je za ovog čisto privatni odnos između njega i njegovog poverioca; on nije video niti je mogao videti da su se ti privatni odnosi, time što su postajali sve opštiji i sve više se pretvarali u pravilo, postepeno razvijali u klasni odnos između klase krupnih kapitalista i klase sitnih zemljoposjednika. To više nije bio isti slučaj kao s feudalnim teretima, čije je poreklo davno zaboravljeno, koji su davno izgubili svoj smisao, koji više nisu bili protivusluga za ukazane usluge, koji su davno postali samo teret koji pritiskuje jednu stranu. Što se tiče hipotekarnog duga, seljak ili njegov otac dobio je sumu isplaćenu u tvrdoj moneti od pet franaka; obveznica i hipotekarna knjiga podsećaju ga u tom slučaju na poreklo tereta: kamata koju mora plaćati, sve nova i nova i čak tegobna sporedna plaćanja zeleništu samo su savremene buržoaske dužbine koje u sličnom obliku pogađaju sve dužnike. Ugnjetavanje se vrši u sasvim modernom, savremenom obliku, i seljak biva ceđen i upropaštavan tačno po istim pravnim principima po kojima je njegov posed jedino osiguran. Njegov vlastiti Code civil, njegova savremena *Biblija*, za njega postaje bič kojim ga kažnjavaju. U hipotekarnom zeleništvu seljak ne može videti klasni odnos, ne može tražiti njegovo ukidanje a da u isto vreme ne ugrozi svoj vlastiti posed. Pritisak zeleništuva, umesto da ga pokrene, potpuno ga zbunjuje. Olakšanje za sebe seljak može videti jedino u smanjenju poreza.

Kad je u februaru ove godine prvi put izvršena revolucija u kojoj je proletarijat istupao sa samostalnim zahtevima, seljaci nisu ništa od toga razumeli. Ako je republika za njih imala neki smisao, onda je to bio samo ovaj: smanjenje poreza, a tu i tamo možda i nešto nacionalne časti, osvajačkog rata i granica na Rajni. Ali kad je u Parizu sutradan posle pada Louis-Philippe-a izbio rat između proletarijata i buržoazije, kad se zastoј u trgovini i industriji odrazio na selu, kad su seljački proizvodi, zbog plodne godine ionako obezvređeni, još više pojevtinili i ostali bez prođe, kad je uz to junska bitka proširila strah i užas do u najudaljenije kutove Francuske, ote se seljacima opšti krik fanatičnog besa protiv revolucionarnog Pariza i nikad zadovoljnih Parižana. Prirodno! Šta je znao tvrdoglavi, ograničeni seljak o proletarijatu i buržoaziji, o demokratsko-socijalnoj republici, o organizaciji rada, o stvarima za koje se u njegovom tesnom selu nikad nisu mogli pojaviti osnovni uslovi ni uzroci! A kad je tu i tamo kroz prljave kanale buržoaskih novina dobio neki mutan pojam o tome o čemu se u Parizu radilo, kad su mu buržujci dobacili veliku krilaticu protiv pariskih radnika: ce sont les partageurs, to su ljudi koji hoće da podele sve vlasništvo, svu zemlju, tada su se njihovi krici besa udvostručili, tada negodovanje seljaka više nije imalo granica. Razgovarao sam sa stotinama seljaka u najrazličitijim krajevima Francuske i svi su fanatično mrzeli Pariz, a naročito pariske radnike. «Hteo bih da taj prokleti Pariz već sutra bude bačen u vazduh» — to je bila još najblaža želja

koja se mogla čuti. Razume se da su događaji ove godine u očima seljaka još više pojačali i opravdali stari prezir prema varošanima. Seljaci, selo mora spasti Francusku; selo proizvodi sve, gradovi žive od našeg žita, nose odeću od našeg lana i naše vune; mi moramo uspostaviti pravi red stvari; mi seljaci moramo uzeti stvari u svoje ruke — to je bio večiti refren koji je jasnije ili nejasnije, svesnije ili nesvesnije zvučao u zbrkanom govoru seljaka.

A kako oni hoće da spasu Francusku, kako hoće da uzmu stvar u svoje ruke? Time što će Louis-a Napoléona Bonapartu izabrati za predsednika republike, veliko ime koje nosi sitna, sujetna, konfuzna budala! Kod svih seljaka s kojima sam razgovarao bio je entuzijazam za Louis-a Napoléona isto toliko velik koliko je bila velika mržnja protiv Pariza. Čitava politika francuskog seljaka bila je ograničena na te dve strasti i na sasvim prazno, animalno čuđenje zbog celog evropskog potresa. A seljaci raspoložu s više od šest miliona glasova, s više od dve trećine svih glasova na izborima u Francuskoj.

Istina, privremena vlada nije umela interese seljaka da veže za revoluciju; ona je porezom od 45 santima na osnovni porez, koji je uglavnom pogađao seljake, počinila neoprostivu i nepopravljivu grešku. Ali da je seljake i zadobila na nekoliko meseci za revoluciju, u leto bi oni ipak otpali. Sadašnji stav seljaka prema revoluciji od 1848. nije posledica eventualnih grešaka i slučajnih promašaja; on je prirodan, on se temelji na životnim uslovima, na društvenom položaju sitnog zemljoposjednika. Francuski proletarijat, pre nego što sprovede svoje zahteve, moraće najpre ugušiti opšti seljački rat, rat koji će se čak ukidanjem svih hipotekarnih dugova moći da odgodi samo na kratko vreme.

Trebalo je da čovek četrnaest dana dolazi u kontakt gotovo samo sa seljacima, sa seljacima iz najrazličitijih krajeva, trebalo je da ima priliku da svuda ponovo sreta istu zatucanu ograničenost, isto totalno nepoznavanje svih gradskih, industrijskih i trgovinskih odnosa, isto slepilo u politici, isto prazno nagađanje o svemu što prelazi granice sela, isto primenjivanje merila seljačkih odnosa na najkrupnije odnose istorije, jednom reči — trebalo je da upozna francuskog seljaka upravo u 1848. da bi mogao osetiti sav onaj porazni utisak koji izaziva ta uporna glupost.

II

Burgundija

Brijar je starinski gradić na ušću kanala koji spaja Loaru sa Senom. Tu sam se raspitao o daljem putu i našao da je zgodnije poći u Švajcarsku preko Osera nego preko Nevera. Ostavio sam, dakle, Loaru i krenuo preko bregova u Burgundiju.

Plodni karakter doline Loare nestaje postepeno, ali prilično lagano. Put se penje neprimetno, i tek na pet do šest milja pre Brijara, kod Sen-Sovea i Sen-Faržoa, počinje šumovit planinski stočarski kraj. Planinski greben između Jone i Loare ovde je već viši i uopšte je čitava ta zapadna strana departmana Jone prilično brdovita.

U kraju oko Tusija, šest milja od Osera, čuo sam prvi put tipični naivno razvučeni burgundski dijalekt, idiom koji ovde i u celoj pravoj Burgundiji još ima ljubak, prijatan karakter, dok naprotiv u višim krajevima Franš-Kontea zvuči tromo, nezgrapno, gotovo nastavnički. To je isto kao s naivnim austrijskim dijalektom koji se postepeno pretvara u grubi gornjobavarski. Burgundski idiom naglašava na čudno nefrancuski način uvek slog ispred onog sloga koji u dobrom francuskom govoru nosi glavni akcent, on pretvara jampski francuski jezik u trohejski i time čudno izopačuje onu finu akcentuaciju koju obrazovani Francuz ume dati svom govoru. Ali, kao što rekoh, u pravoj Burgundiji zvuči još vrlo dobro, a u ustima lepe devojke čak šarmantno: »Mais, mâ foi, monsieur, je vous demande un peu...»⁽³⁶⁴⁾

Uopšte je Burgundanin, ako se to može porediti, francuski Austrijanac. Naivni, dobroćudni i krajnje poverljivi, s mnogo prirodne inteligencije u granicama uobičajenog kruga života, a puni naivno-komičnih predstava o svemu što prelazi te granice, smešno nespretni u neobičajenim prilikama, uvek neiscrpno vedri — takve su gotovo sve ove dobričine. Ljubaznom, dobroćudnom burgundskom seljaku još najlakše možemo oprostiti njegovu potpunu političku beznačajnost i njegovo oduševljavanje Louis-em Napoléonom.

Burgundani imaju, uostalom, neosporno jaču primesu nemačke krvi nego Francuzi koji žive dalje prema zapadu; kosa i boja lica su svetlije, rast nešto viši, naročito kod žena, oštar kritički razum i domišljatost već prilično opadaju, no naknaduje ih prostodušniji humor, a katkad i malo dobrodušnosti. Ali francuski vedri element još mnogo preovlađuje, i što se tiče bezbrižne lakomisenosti, Burgundanin ne zaostaje ni za kim.

Zapadni, brdski deo departmana Jone živi uglavnom od stočarstva. Ali Francuz je svugde loš stočar, pa su i ova burgundska goveda prilično mršava i sitna. Uz stočarstvo bave se mnogo i gajenjem žita i svuda se jede dobar pšenični hleb.

Ovde i seljačke kuće već dobijaju karakter sličniji nemačkom; postaju opet veće i imaju pod istim krovom stan, hambar i staju; no i tu su vrata većinom još po strani od ceste ili okrenuta sasvim na drugu stranu. Na dugom obronku koji se spušta prema Oseru video sam prve burgundske vinograde, većim delom još krcate neobično bogatim urodom godine 1848. Na nekim čokotima nije se od samih grozdova gotovo videlo lišće.

Oser je malen, neravan, iznutra ne naročito lep gradić s krasnim kejom na Joni i s nekoliko zametaka onih bulevara bez kojih francusko

glavno departmansko mesto nikako ne može da bude. U obično vreme mora da je veoma miran i mrtav, i biće da prefekt jonskog departmana nije morao trošiti odviše novca za obavezne balove i večere koje je pod Louis-Phillippe-om morao priređivati za ugledne građane mesta. Ali sad je Oser bio živ, kao što je to samo jedanput u godini. Da je građanin Denjoy, narodni predstavnik koji se u Nacionalnoj skupštini toliko skandalizovao što je na demokratsko-socijalnom banketu u Tuluzi ceo lokal bio crveno dekorisan, da je taj dobri građanin Denjoy došao sa mnom u Oser, bili bi ga od užasa spopali grčevi. Ovde nije samo jedan lokal, ovde je ceo grad bio crveno dekorisan. I to kakvim crvenilom! Zidovi i stepenice kuća, bluze i košulje ljudi bili su obojeni sasvim nesumnjivom i neprikivenom, kao krv crvenom bojom. Tamnocrvena tečnost ispunjavala je čak kamene oluke, i njenim mrljama bio je išaran pločnik, a bradati strašni ljudi nosili su preko ulica u velikim čabrovima, neprijatno tamnu tečnost koja se crveno penila. Činilo se da ovde vlada crvena republika sa svim svojim grozotama, izgledalo je da giljotina, parna giljotina radi bez prekida; buvers de sang¹, o kojima »Journal des Débats« znao da priča tako jezive priče, slavili su ovde javno svoje kanibalske orgije. Ali crvena republika u Oseru bila je vrlo nedužna. To je bila crvena republika burgundske berbe, a krvopije koji s tako velikim užitkom konzumiraju najplemenitiji proizvod te crvene republike nisu niko drugi do sama gospoda čestiti republikanci, krupni i sitni buržuj Pariza. A poštovanja vredni građanin Denjoy ima u tom pogledu takode svoje crvene prohteve uprkos svojoj dobronamernosti.

Kamo sreće da je čovek u toj crvenoj republici imao pune džepove para! Berba od 1848. bila je tako neizmerno bogata da se nije moglo naći dovoljno buradi u koja bi se stavilo sve ovo vino. A pri tom je vino bilo odličnog kvaliteta — bolje nego iz 1846, možda čak i bolje nego iz 1834! Sa svih strana seljaci su dolazili ovamo da preostalo vino iz 1847. pokupuju budzašto — dva franka za bure od 140 litara dobrog vina; na sve gradske kapije ulazila su kola za kolima s praznom buradi, i opet ih nije bilo dovoljno. Svojim očima sam video kako je neki oserski trgovac vinom izlio na ulicu više bačava sasvim dobrog vina iz 1847. samo da dobije mesta za novo vino, koje je svakako špekulaciji otvaralo sasvim druge perspektive. Uveravali su me da je taj trgovac vinom za nekoliko nedelja na taj način ispraznio do četrdeset velikih bačava (fûts).

Pošto sam u Oseru ispio više polulitrenjaka starog i novog vina, pošao sam preko Jone prema bregovima desne obale. Drum ide dolinom; pošao sam, međutim, starim kraćim putem preko bregova. Nebo je bilo oblačno, vreme neprijatno, a ja umoran, i tako sam prenoćio u prvom selu, nekoliko kilometara od Osera.

¹ krvopije

Sutradan sam krenuo rano u zoru i po najkrasnijem sunčanom vremenu. Put je vodio između samih vinograda preko prilično visokog brdskog grebena. Ali za napor uspinjanja bio sam gore nagrađen najdivnijim vidikom. Preda mnom čitava brežuljkasta strana do Jone, zatim zelena dolina Jone, bogata livadama i zasadena jablanovima, s njenim mnogobrojnim selima i salašima; pozadi kao kamen sivi Oser naslonjen na suprotnu stranu padine. Svuda sela i svuda dokle je pogled dopirao vinogradi, sami vinogradi i najbleštaviji topli sunčani sjaj ublažen jedino u daljini finom jesenjom izmaglicom, prosut nad tim velikim kotlom u kojem avgustovsko sunce kuva jedno od najplemenitijih vina.

Ne znam upravo šta ovim francuskim predelima, koji se ne odlikuju nekim neobično lepim konturama, daje naročit čar. To nije, naravno, ova ili ona pojedinost, to je celina, ansambl koji im daje neko obeležje sočnosti kakvo se retko drugde nalazi. Rajna i Mosel imaju lepše grupe stena, Švajcarska ima jače kontraste, Italija puniji kolorit, ali nijedna zemlja nema predele takve harmonične celine kao Francuska. S neobičnim zadovoljstvom oko prelazi od široke bujne doline do najvišeg vrha bregova isto tako bujno obraslih lozom i do bezbrojnih sela i gradova koji se dižu iz lisnatih krošnja voćaka. Nigde ne vidiš goli komadić zemlje, nigde neskladno pusto mesto, nigde suru stenu čije bi strane bile nepristupačne rastinju. Svuda bogata vegetacija, lepo sočno zelenilo koje prelazi u bronzane jesenje prelive, i sve to potencirano sjajem sunca, koje još polovinom oktobra greje dovoljno jako da nijedno zrno na lozi ne ostane nezrelo.

Išao sam još malo dalje, i preda mnom se otvorio drugi, isto tako lep vidik. Duboko dole, u užoj kotlini ležao je Sen-Bri, varošica koja takođe živi jedino od vinogradarstva. Isti detalji predela kao i pre, samo zbijeniji. Pašnjaci i bašte dole u dolini oko varošice, vinogradi naokolo po stranama kotline, samo sa severne strane preorana ili zelenom postrmnom detelinom pokrivena polja i livade. Dole u ulicama Sen-Brija radinost kao u Oseru. Svuda burad i muljače, a celo stanovništvo uz smeh i šalu zaposleno muljanjem grožđa, pumpanjem šire u burad ili njenim prenošenjem u velikim čabrovima preko ulice. Pored toga se održavao sajam; u širim ulicama stajala su seljačka kola s povrćem, žitom ili drugim poljoprivrednim proizvodima; seljaci sa svojim belim šiljastim kapama, seljanke sa svojim maramama od madrasa na glavi gurali su se brbljajući, dovikujući se i smejući se među vinogradarima; i mali Sen-Bri pružao je sliku tako žive uskomešanosti da bi čovek pomislio da je u nekom velikom gradu.

S one strane Sen-Brija put se opet peo na dugačak breg. Ali na taj breg sam se popeo s posebnim zadovoljstvom. Ovde je još uveliko trajala berba, a berba u Burgundiji čak je mnogo veselija nego berba u Porajnju. Na svakom koraku nailazio sam na najveselije društvo, na najslade grožđe i na najlepše devojke; jer ovde, gde na svaka tri časa hoda leži neka varošica, gde stanovništvo, zahvaljujući trgovini

vinom, mnogo saobraća s ostalim svetom, vlada već izvesna civilizacija, a niko tu civilizaciju ne prihvata brže od žena, jer one imaju najneposredniju i najočigledniju korist od nje. Nijednoj francuskoj varošanki ne pada na um da peva:

Eh, kad bih bila onako lepa
Kao što su lepe devojke na selu!
Nosila bih i ja slamni šešir žut
I vrpcu crvenu što pada po telu.^[246]

Naprotiv. Ona odveć dobro zna da celo usavršavanje svog šarma duguje gradu, oslobođenju od svih grubih poslova, civilizaciji i stotinama njenih sredstava za čistoću i veštini doterivanja. Ona zna da devojke na selu, čak ako i nisu već od svojih roditelja nasledile onu jačinu kostura koja je za Francuze tako strašna, a ponos je germanske rase — ona zna da devojke na selu usled napornog poljskog rada na najžešćem suncu i po najjačoj kiši, usled težeg održavanja čistoće, usled nedostajanja svih sredstava telesne nege, usled, doduše, dostojne poštovanja, ali isto tako neukusne i nezgrapne nošnje postaju većinom zdepaste, gegava strašila za ptice smešno nakindurena u kričavim bojama. Ukusi su različiti; naši nemački zemljaci više vole seljačke devojke, a možda i ne greše: kapu dole pred dragonskim korakom krepke govedarice, naročito pred njenim šakama; svaka čast haljini sa zelenim kao trava i crvenim kao vatra kockicama, koja se ovija oko njenog jakog struka; svako poštovanje besprekornoj ravnini koja ide od njenog vrata do peta i čini da odostrag izgleda kao daska presvučena šarenim cicom! Ali ukusi su različiti, i zato neka mi oprostí onaj deo mojih sugradana koji se sa mnom ne slaže, ali zato nije manje poštovanja vredan, ako su čiste, počesljane, vitke Burgundanke iz Sen-Brija i Vermantona na mene ostavile prijatniji utisak od onih primitivno-prljavih, čupavih krupnih bivolica između Sene i Loare koje u čoveka tupo zure ako savija cigaretu i cičeći pobegnu ako ih na čistom francuskom jeziku upita za put.

Čitalac će mi, dakle, rado poverovati da sam više ležao u travi s vinogradarima i vinogradarskim devojkama jedući grožđe, pijući vino, časkajući i smejući se nego što sam se peo uz breg, i da sam za to isto vreme koliko mi je trebalo da se popnem na taj neznatan brdski greben mogao da se popnem na Bloksberg ili na Jungfrau. Utoliko pre što se čovek može svaki dan šezdeset puta najesti grožđa i prema tome kod svakog vinograda ima najbolji izgovor da stupi u kontakt s tim večno nasmejanim i uslužnim ljudima oba pola. Ali sve ima svoj kraj, pa tako i taj breg. Bilo je već popodne kad sam se spuštao niz drugu stranu u krasnu dolinu Kire, male pritoke Jone, prema gradiću Vermantonu, koji ima još lepši položaj od Sen-Brija.

No uskoro iza Vermantona prestaje lepi predeo. Postepeno čovek se približava višem hrptu Fosijona koji deli slivove Sene, Rone i Loire. Od Vermantona uspon traje više časova kroz tu dugu neplodnu zaravan na kojoj već raž, ovas i heljda manje ili više potiskuju pšenicu.¹

Naslov originala:

Von Paris nach Bern

Napisano krajem oktobra
i u novembru 1848.

Prvi put objavljeno u časopisu
»Neue Zeits, sv. 1, br. 1 i 2, 1898.

Ovde se objavljuje prema izdanju: Karl Marx
—Friedrich Engels, *Werke*, Band 5, Dietz
Verlag, Berlin 1959, str. 463—480.

¹ Tu se rukopis prekida

Prilozi

Svi prilozi su prevedeni s izdanja:
Karl Marx—Friedrich Engels, *Werke*, Band 5,
Dietz Verlag, Berlin 1959, str. 483—502.

1

[Poziv Radničkog prosvetnog društva u Majncu svim radnicima Nemačke da osnivaju radnička udruženja i pripremaju radnički kongres^[386]]

**Svim radnicima Nemačke!
Braćo radnici!**

Ako nećemo opet da budemo ljudi koje najviše varaju, ako nećemo da i dalje budemo dugi niz godina eksploatisani, prezirani i gaženi od malog broja ljudi, onda ne smemo gubiti ni jedan trenutak, ne smemo ni jedan minut biti neaktivni.

Razjedinjeni kao dosad, mi smo slabi, iako nas ima mnogo miliona. Ujedinjeni i organizovani, mi ćemo, naprotiv, predstavljati neodoljivu snagu. Zato, braćo, stvarajte svuda u gradovima i selima radničke saveze gde će se pretresati prilike u kojima živimo, predlagati mere za promenu našeg sadašnjeg položaja, imenovati i birati predstavnici radničke klase u nemački parlament i činiti svi drugi koraci koji su potrebni za zaštitu naših interesa. Sva radnička udruženja Nemačke moraju, dalje, što brže stupiti u međusobnu vezu i održavati je.

Predlažemo vam da privremeno izaberete *Majnc* kao centar svih radničkih saveza i da s potpisanom upravom stupite u prepisku, da bismo se mogli s vama sporazumeti o zajedničkom planu i na sastanku delegata svih saveza što pre definitivno odrediti sedište Centralnog komiteta itd.

Očekujemo *nefrankirana* pisma, a isto tako ćemo i mi naša pisma slati savezima *nefrankirana*.

Majnc, 5. aprila 1848.

Radničko prosvetno društvo u Majncu

U ime uprave:

**Predsednik
Wallau**

**Sekretar
Cluß**

Adresa: Sekretarijatu Radničkog prosvetnog društva u Majncu, na ruke g. Adolpha Cluße. Mainz, Franziskanergasse, Nr. 156¹/₂.

[Seebblätter, br. 89
od 13. aprila 1848]

2

[Zapisnik sednice Kelske opštine Saveza
komunista^[367]]

Sednica od 11. maja 1848.

Predsednik Marx pita Gottschalka kakvo je njegovo mišljenje ili kakva je njegova odluka u pogledu Saveza: kakav stav on, Gottschalk, misli sad da zauzme prema Savezu.

Gottschalk izjavljuje da ponavlja izjavu o svom istupanju, jer je usled promena u sadašnjim odnosima potrebna i promena statuta Saveza i jer je pod dosadašnjim statutom njegova lična sloboda ugrožena; on izjavljuje da će u svim slučajevima kad Savez bude želeo njegovu aktivnu suradnju, tu suradnju, pod pomenutim uslovom, staviti na potpuno raspolaganje.

H. Bürgers, predsednik

Jos. Moll, sekretar

3

Sudska istraga protiv lista »Neue
Rheinische Zeitung«

**Keln*, 7. jula. Odgovorni izdavač lista »Neue Rheinische Zeitung« Korff i njegov glavni urednik Karl Marx bili su juče saslušani u istražnom uredu, obojica okrivljeni za uvredu odnosno klevetu gospode žandarma koji su hapsili Annekea, i za uvredu odnosno klevetu višeg državnog tužioca Zweiffela. Saslušavanje je počelo u 4 časa. Posle njegovog okončanja, oko 6 časova, istražni sudija i državni tužilac Hecker otpratili su okrivljene u prostorije redakcije, gde je uz asistenciju jednog policijskog komesara izvršen kućni pretres, da bi se pronašao rukopis, pa tako i autor inkrimisanog članka. Nadena je cedulja pisana nepoznatim rukopisom, ali koja nije bila kopija inkrimisanog članka.¹ Ta cedulja priložena je materijalima optužbe protiv *Marxa i drugova*. Sudeći po toj formulaciji, izgleda da postoji namera da se pokrene proces protiv redakcije en masse², iako odgovorni izdavač Korff, koji sam potpisuje list, po prirodi stvari preuzima i sudsku odgovornost.

[Neue Rheinische Zeitung, br. 38
od 8. jula 1848]

¹ Vidi u ovom tomu, str. 143-145 i 151-153 — ² u celini

4

Sudsko gonjenje lista
»Neue Rheinische Zeitung«

Keln, 22. jula. Jutros je glavni urednik lista »Neue Rheinische Zeitung« Karl Marx bio ponovo pozvan pred istražnog sudiju da bi bio saslušan zbog inkriminisanog članka o hapšenju g. Annekea. Odgovorni izdavač novina H. Korff nije ovog puta bio pozvan.

[«Neue Rheinische Zeitung»,
br 53 od 23. jula 1848]

5

[Saopštenje o sazivanju Rajnskog okružnog
kongresa demokratskih udruženja^[368]]

Keln, 4. avgusta. Na osnovu odluke demokratskog kongresa u Frankfurtu^[228], koji je odredio Keln kao glavno mesto pruske Rajnske provincije i tamošnjim demokratima stavio u dužnost da sazovu okružni kongres radi organizovanja demokratske partije u toj provinciji, Centralni odbor ovdašnjih udruženja^[369] poziva sva u Rajnskoj provinciji postojeća udruženja s demokratskom tendencijom da imenuju delegate za taj kongres, koji će se održati ovde u nedelju, 13. avgusta. Delegati treba da se jave u gornjoj dvorani Stollwerkovog lokala. Centralni odbor triju demokratskih udruženja u Kelnu.

Schneider II, Marx
(za Demokratsko društvo)

Moll, Schapper
(za Radničko udruženje)

Becker, Schützendorf
(za Udruženje radnika i poslodavaca)

U trenutku kad reakcija vrši smotru i koncentraciju svojih snaga u celoj državi pod firmom čas ovde čas onde sazivanja »ustavnih« kongresa, demokratima nije potrebno objašnjavati neophodnost enerigične protivakcije. Oni treba samo da se posluže istim slobodama koje uživa udruženje »S Bogom za kralja i otadžbinu« i njegovi ogranci.

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 66
od 5. avgusta 1848]

Sudsko gonjenje lista »Neue Rheinische Zeitung«

Keln, 4. avgusta. Naše komplikacije s javnim tužilaštvom idu svojim tokom. Prošlog meseca bio je odgovorni izdavač Korff ponovo pozvan pred istražnog sudiju, a juče su dva naša redaktora, Dronke i Engels, bili pozvani kao *svedoci*. Dronke je privremeno odsutan, a Engels je pristupio, no ipak nije bio saslušan pod zakletvom jer se sumnja da je cedulja koja je nedavno zaplenjena u našim prostorijama pisana njegovom rukom, pa je stoga moguće da i on bude obuhvaćen optužbom.

Vidi se da javno tužilaštvo nije zadovoljno time da izdavač fun-gira kao odgovorno lice. Treba da bude uvučen glavni urednik, treba da bude otkriven pisac inkriminisanog članka, treba da redaktori, od kojih bi *svaki* mogao biti autor inkriminisanog članka, budu nate-rani da svedoče *jedan protiv drugoga*, eventualno čak i protiv *sebe samih*.

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 66
od 5. avgusta 1865]

[Iz zapisnika generalne skupštine Demokratskog društva u Kelnu održane 11. avgusta 1848]

Pošto je zapisnik prošle generalne skupštine po naređenju privremenog predsednika Marxa pročitani i odobreni, g. *Wolff* čita protest upućen nemačkoj Nacionalnoj skupštini zbog podele Poljske¹ koji je radosno pozdravljen i usvojen aklamacijom.

Gospodin *Rittinghausen* brani mnogim razlozima državljansko pravo g. Marxa koje mu je pruska vlada nedavno osporila.² Smatra da je najbolje da sutra jedna deputacija skloni okružno načelstvo da poništi taj nezakoniti i sasvim smešni korak, a u slučaju da okružno načelstvo ne htjedne to učiniti, da se protest protiv takvog postupka uputi direktno ministru⁽³⁰⁵⁾. Pošto je pročitani, protest je usvojen i biće, u slučaju da odluka o uskraćivanju prava građanstva Marxu ne bude povučena, večeras dat na potpisivanje.

¹ Vidi u ovom tomu, str. 421-422 — ² Isto, str. 327-329.

Gospodin Marx još detaljnije izlaže razloge pravne neosnovanosti mera preduzetih protiv njega, a skupština aplauzom priznaje te razloge kao nepobitne. Razlozi iz kojih mu je vlada uskratila pravo građanstva zapravo su u tome što je pre uzalud pokušavano da se on pridobije za vladu.

Gospodin *Engels* obaveštava o novoj zlokojnoj policijskoj meri protiv Schappera usled koje mu pretili proterivanje.¹ On govori o nezakonitom postupku policije, pri čemu naročito ističe da Schapper kao građanin Nasaua svakako ima pravo da bude smatran Nemcem, i posle odluke frankfurtske Nacionalne skupštine ima kao takav pravo boraviti u svih 38 nemačkih država.

Kao članovi deputacije koji će Marxovu i Schapperovu stvar izneti okružnom načelniku i upravniku policije te izdejsstvovati povlačenje odnosnih odluka, biraju se Rittinghausen, Schneider i Bürgers.

Poslanik *Gladbach*, pozdravljen burnim aplauzom kad se pojavio, detaljno razlaže da ne treba očekivati spas ni od Berlinske ni od Frankfurtske skupštine.

Gospodin *Engels* ističe kako se Gladbach uvek odlikovao slobodomnošću, smelošću i naročito energičnim protestovanjem u pogledu postupka protiv šlezvig-holštajnovaca u Špandauu². Na to je g. Gladbachu triput kliknuto: »Živeo!»

(Der Wächter am Rheine, 2. Dutzend,
br. 2 od 25. avgusta 1848)

8

Protest Demokratskog društva u Kelnu protiv prisajedinjenja Poznanja Nemačkom Savezu

Keln, 12. avgusta. Kelnsko *Demokratsko društvo* uložilo je kod Nacionalne skupštine sledeći protest:

Visoka Nacionalna skupštino!

Demokratsko društvo u Kelnu, uzimajući u obzir:

1. da Nemačka, koja sad vodi oslobodilačku borbu, ne želi uznjetavati druge narodnosti, nego da ih želi pomagati u njihovoj težnji za slobodom i samostalnošću;
2. da je oslobođenje Poljske za Nemačku pitanje njenog opstanka;
3. da su Poljacima slobodu i nacionalnu samostalnost u više mahova otimala tri despota;

¹ Vidi u ovom tomu, str. 311-312 — ² Isto, str. 146-147.

4. da je počev od 1792. sve atentate protiv Poljske i sve njene podele reakcija stalno usmeravala protiv slobode cele Evrope i da se, s druge strane, svaki put kad su se narodi oslobađali, insistiralo i na uspostavljanju Poljske;
5. da je čak i Komisija pedesetorice s indignacijom odbila u ime nemačkog naroda svako učešće u ponovo počinjenom zločinu nad Poljskom i jasno izjavila da je dužnost nemačkog naroda da pomaže uspostavljanju samostalne Poljske;
6. da je čak i pruski kralj posle martovske revolucije, primoran od javnog mnjenja, svečano obećao reorganizaciju Poznanja;
7. da je, ne obazirući se na to, Nacionalna skupština, proizašla iz posrednih izbora, donela na svojoj sednici od 27. jula ove godine odluku da tri četvrtine Velikog Vojvodstva Poznanjskog budu prisajedinjene još nepostojećem nemačkom Rajhu i time navukla na sebe krivicu za novu podelu Poljske, a i za isto izrugivanje slobodi, kao i Bečki kongres i nemački Bundestag;
8. da zdravi deo nemačkog naroda ipak neće i ne može imati udela u gaženju poljske narodnosti u korist reakcije i u interesu određenog broja pruskih birokrata, veleposednika i trgovačkih dušica,

zaključuje na svojoj današnjoj sednici:

da protiv odluke koju je nemačka Nacionalna skupština donela 27. jula ove godine o Velikom Vojvodstvu Poznanjskom odlučno protestuje i pred licem Nemačke, Poljske i cele Evrope uloži energičan protest protiv tog samovoljnog prisajedinjenja, izvršenog samo u korist reakcionarne partije u Pruskoj, Rusiji i Austriji.

[*Neue Rheinische Zeitung*, br. 74
od 13. avgusta 1848]

Demokratsko društvo

Po nalogu:
Komitet

9

Sudska istraga protiv lista »*Neue Rheinische Zeitung*«

Keln, 12. avgusta. Interesantni odnosi našeg lista prema državnom tužilaštvu još se nastavljaju. Juče je ponovo jedan od naših urednika, Ernst Dronke, bio pozvan kao svedok pred istražnog sudiju. Saslušavanje nije bilo pod zakletvom, jer je postojala prijava da je Dronke uveče posle hapšenja Annekea bio kod njegove žene i tamo prikupljao podatke o hapšenju. Na svedokovo pitanje protiv koga je upravljena

optužba, oznaka spisa »Marx i drugovi« objašnjena je u tom smislu da izdavača Korffa žele pozvati na odgovornost samo eventualno, a glavnog urednika Karla Marxa kao verovatnog autora inkriminisanog članka.

Dronke je, uostalom, izjavio da se ne smatra obaveznim govoriti istinu jer kao urednik može eventualno biti smatran saučesnikom u autorstvu članka i neće da svedoči sam protiv sebe.

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 74
od 13. avgusta 1848]

10

[Vesti o Marxovom istupanju u bečkom Demokratskom udruženju 28. avgusta 1848]

Beč, 29. avgusta. Na jučerašnjem sastanku Demokratskog udruženja raspravljalo se o tome da li Udruženje treba u cilju obaranja ministra Schwarzera ili, štaviše, u cilju obaranja cele Doblhoffove vlade preduzeti korake kod cara ili kod Rajhstaga. Gospoda Julius Fröbel i Marx bili su prisutni kao gosti i obojica su učestvovali u debati s različitim pozicija.

Gospodin Julius Fröbel je zastupao mišljenje da se Udruženje mora zbog toga obratiti caru, dok je g. Marx tvrdio da je demokratski princip oličan u Rajhstagu. Ovde se niko ne čudi tome što se berlinski »teoretičari« iz redova takozvanih demokrata nastoje »sporazumeti« s vladarima praktično.

[»Neue Rheinische Zeitung«, br. 94
od 5. septembra 1848]

Beč, 30. avgusta. Sednica Demokratskog udruženja od 28. ovog meseca spada u najinteresantnije i najvažnije naše dnevne novosti. Među prisutnim gostima spomenućemo poznatog političkog pisca *Juliusa Fröbela* i urednika lista »Neue Rheinische Zeitung« g. *Karla Marxa*; obojica su svojom čudnom sudbinom postali značajni. I kao pisci oni zauzimaju određeno mesto, koje je za Nemačku značajno . . .

Gospodin Marx je izrazio mišljenje da je svejedno *ko* je ministar, jer je sad i ovde — kao i u Parizu — bila posredi borba između buržoazije i proletarijata. Njegov govor je bio veoma duhovit, oštar i poučan . . .

[»Der Radikale«, br. 64
od 31. avgusta 1848]

11

[Vesti o Marxovom govoru u
Prvom bečkom radničkom udruženju
od 30. avgusta 1848]

... Gospodin dr Marx govori o radnicima, naročito nemačkim radnicima u inostranstvu. — Govori o nacionalnim radionicama i poslednjoj radničkoj revoluciji u Parizu. On kaže da nemački radnici mogu biti ponosni što znatan broj deportiranih sačinjavaju njihovi zemljaci. — O čartistima u Engleskoj i njihovom poslednjem pokretu. O Engleskoj i potpunom oslobođenju nemačkih radnika. O Belgiji.

Gospodin dr Stiff junior: O današnjim prilikama. Položaj i budućnost radnika...

[«Die Constitution», br. 133
od 1. septembra 1848]

... Dr Marx, urednik lista «Neue Rheinische Zeitung», pozdravlja Udruženje i smatra se počašćenim što u Beču govori pred radničkim udruženjem, što je već činio u Parizu, Londonu i Briselu...

[«Der Volksfreund», br. 109
od 3. septembra 1848]

12

[Izveštaj o Marxovom predavanju o najamnom radu i kapitalu na skupštini Prvog bečkog radničkog udruženja
2. septembra 1848]

... Gospodin dr Marx drži poduže predavanje o najamnom radu i kapitalu. U uvodu kaže da su sve revolucije socijalne revolucije. Kapital se ne sastoji od novca, nego od sirovina, oruđa za proizvodnju i sredstava za život: najamni rad stavlja kapital nasuprot proizvodima. Tvrdnja da su interesi kapitalista i najamnih radnika isti — pogrešna je. S podelom rada raste konkurencija među radnicima, pada nadnica; ali još više zbog mašina. Troškovi proizvodnje određuju najamninu. Civilizacija ne čini da radnici žive bolje, nego deluje suprotno tome. Rastu porezi i cene životnih namirnica.

Govornik govori još o primenjenim merama za poboljšanje stanja i njihovoj nedovoljnosti, kao na primer o Malthusovoj teoriji o pre-

naseljenosti. Zatim o sirotinjskim domovima Engleske. O industrijskom vaspitanju. O ukidanju zaštitnih carina i poreza. Na kraju kaže da se prilike moraju poboljšati, jer se svi radnici ne upotrebljavaju kao radnici, nego se delimično izdržavaju . . .

[«Die Constitutions», br. 136
od 5. septembra 1848]

13

[Odgovor lista »Neue Rheinische Zeitung«
na berlinski dopis u listu »Breslauer Zeitung«
od 29. avgusta 1848]

Odgovor

List »Breslauer Zeitung«^[353] objavio je u br. 201. dopis iz Berlina u kojem se kaže da je vitez Schnapphahnski^[370] uzeo mnoštvo akcija lista »Neue Rheinische Zeitung« i da su stoga prestali izlaziti feljtoni o njemu, jer se jedan list ne može polemički odnositi prema vlastitim akcionarima. Tobožnji demokratski list »Düsseldorfer-Zeitung« osetio se obaveznim da tu insinuciju preuzme u svoje stupce. Neka u Berlinu izmišljaju šta hoće, ali *šleske* novine morale bi znati da je ta tvrdnja lažna i zašto je lažna. No perfidna insinucija došla je, na žalost, prekasno. Već broj 92. lista »Neue Rheinische Zeitung«, koji je izašao mnogo pre nego što je stigao broj 201. lista »Breslauer Zeitung« donosi nastavak pomenutog feljtona. Uostalom, »Neue Rheinische Zeitung« je partijski list i već je dovoljno dokazao da nije potkupljiv.

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 93
od 3. septembra 1848]

**Odgovorni izdavači lista
»Neue Rheinische Zeitung«**

14

Sudsko gonjenje lista
»Neue Rheinische Zeitung«

Keln, 5. septembra. Juče je ponovo jedan od naših urednika, *Friedrich Engels*, bio pozvan pred istražnog sudiju u istrazi protiv Marxa i drugova, ali ovog puta ne kao svedok, nego kao suoptuženi. Prethodna istraga je završena, pa ako državno tužilaštvo ne bude sta-

vilo nove predloge, uskoro će sudsko veće morati da odluči da li će se Marx, Engels i Korff zbog uvrede odnosno klevete g. višeg javnog tužioca Zweiffela i šestorice gospode žandarma pojaviti pred porotom.

15

Narodna skupština i Odbor bezbednosti

Keln, 14. septembra. Vraćamo se na jučerašnju narodnu skupštinu i njene rezultate, jer su oni u našem gradu privukli prilično veliku pažnju.

Skupštinu je malo posle 12 časova otvorio na Frankenplatzu g. W. Wolff, koji je ukratko naveo svrhu njenog sazivanja i predložio da se za predsednika izabere g. H. Bürgers. Gospodin Bürgers, izabran aklamacijom, popeo se na tribinu i ponovo dao reč g. Wolffu, koji je tada predložio da se obrazuje odbor bezbednosti kao predstavništvo onih delova stanovništva Kelna koji nisu predstavljeni u postojećim zakonitim organima vlasti. Gospodin Friedrich Engels podržao je predlog, a isto tako gospoda H. Becker i E. Dronke. Predlog je usvojila skupština od najmanje 5000—6000 ljudi uz buran aplauz, sa svim glasovima protiv pet, nakon što se na ponovljene pozive nije javio za reč nijedan protivnik. Zatim je broj članova odbora utvrđen na 30 i tih 30 je izabrano.^[371] Budući da su se među izabranim nalazila i dvojica uhapšenih — Gottschalk i Anneke — bila su izabrana i dva njihova zamenika.

Zatim je g. Friedrich Engels predložio sledeću adresu Berlinskoj skupštini:

Skupštini za zaključenje sporazuma o pruskom ustavu u Berlinu.
Potpisani građani Kelna,

uzimajući u obzir:

da je Skupština za zaključenje sporazuma o pruskom ustavu stavila u dužnost vladi da, izvršavajući odluku od 9. avgusta, odmah izda radi umirenja zemlje i radi izbegavanja rascepa sa Skupštinom, naredbu u vezi s reakcionarnim stremljenjima pruskih oficira¹;

da je Auerswald-Hansemannova vlada zbog te odluke dala ostavku i da je kralj poverio obrazovanje nove vlade upravo oborenom ministru Rajha Beckerath-u;

da g. Beckerath uopšte ne pruža potrebne garancije za izvođenje skupštinske odluke, nego da se, naprotiv, s obzirom na kontra-revolucionarna nastojanja toga čoveka, može očekivati čak pokušaj raspuštanja Skupštine;

¹ Vidi u ovom tomu, str. 334-336.

da od naroda izabrana Skupština za zaključenje sporazuma između kralja i naroda o ustavu ne može biti jednostrano raspuštena, jer inače kruna ne bi stajala pored Skupštine, nego *iznad* nje; da bi raspuštanje Skupštine bilo usled toga državni udar; zahtevaju od Skupštine

da pri pokušaju raspuštanja Skupštine izvrši svoju dužnost i da svoja mesta brani čak oduprevši se sili bajoneta.

Ta adresa je bila jednoglasno usvojena i skupština posle toga završena.

Mada su na višim delovima trga stajali mnogobrojni delegati Građanskog udruženja^[74] i mada se tvrdi da su mnogi poznati »urlikavci« činili sve što su mogli da novcem i nagovorom pridobiju izazivače skandala, mada je k tome policija u civilu bila prilično brojno zastupljena, skupština je imala dovoljno takta da uguši svako narušavanje mira.

U međuvremenu su gospoda zapovednici građanske garde zasedali u Većnici i većali šta da se radi, jer — mislili su neki — svakako će biti nemira. Usred tog većanja otvoriše se vrata i uleteše vode Građanskog udruženja izjavljujući da je Odbor bezbednosti prvi korak ka revoluciji, da je Keln u opasnosti, da crvena republika tek što nije proglašena, pa ako građanska garda nije sama dovoljna da održi red, *Građansko udruženje se s kralju i imovinom stavlja na raspolaganje gospodinu von Wittgensteinu!* Gospodin von Wittgenstein je bio toliko mudar da odbije predlog a i da ne pozove građansku gardu pod oružje. Dalji događaji su pokazali koliko je tog puta građanska garda postupila ispravno.

Nezadovoljni time, gospoda iz Građanskog udruženja, dok je još trajala narodna skupština, dala su izlepiti »protest« koji niže saopštavamo. Protest, koji *nije bio potpisan*, bez traga je nestao u roku od pet minuta. Previše se opet pojavio kao letak štampan masnim slovima u štampariji lista »Kölnische Zeitung« i bio razaslan pretplatnicima tog lista. Tog puta imao je sledeći uveseljavajući uvod:

Keln, 13. septembra 1848

Takozvani demokrati hoće da uzbuđenje izazvano najnovijim odlukama Frankfurtske i Berlinske skupštine iskoriste za to da bi ponovo zadobili teren koji sve više gube i da bi po svaku cenu izazvali sukob. U tom cilju se i trvenje između vojske i građana^[372], do kog je došlo 11. ovog meseca ovde u Kelnu, predstavlja na besprimeran način i planskom preteranošću što se tiče njegove važnosti i opasnosti te zloupotrebljava u nezakonite svrhe. Jutros čak je zidnim plakatima bila sazvana narodna skupština pod vedrim nebom za 12 časova, i ta skupština stvarno je aklamacijom izabrala u Odbor bezbednosti lica koja su unapred bila dogovorno uvrštena u jedan predloženi spisak.

Nema sumnje da niko ne sme priznati takav organ koji je proizašao iz jedne slučajno skupljene narodne mase, zaobilazejem postojećih vlasti, i da članovi tog

odbora, ako bi se usudili delovati kao takvi, treba odmah da padnu pod udar zakona. Međutim, bolje je zločine sprečiti nego ih kažnjavati kad budu već izvršeni možda uz teške žrtve.

Zato je dužnost da sve građane opomenemo i da ih upozorimo na postojeću opasnost.

U tom cilju objavljen je sledeći protest i poziv

Protest

Obrazovanje Odbora bezbednosti je prvi korak ka

revoluciji

Od onog ko hoće istinsku slobodu i red zahteva se da svim silama podržava postojeće vlasti, da se usprotivi kažnjivim težnjama manjine i da protestuje protiv obrazovanja Odbora bezbednosti.

Naročito se zahteva od svih građana da vrše svoju dužnost i svim silama štite zakon i red. Tobožnja opasnost od vojske je uklonjena, a stvarna opasnost nastaje s obrazovanjem Odbora bezbednosti.

**Više članova uprave
kelnskog Građanskog
udruženja**

Odbor bezbednosti se sinoć konstituisao i pre svih stvari stavio ad acta taj veseli protest, čime gospoda iz Građanskog udruženja mogu biti sasvim umirena. Izabrao je predsednika, sekretara i tri člana Izvršnog odbora, zatim odlučio da se pošalje dopis okružnom načelniku, komandaturi, gradskom veću i komandi građanske garde u kojem tim vlastima javlja o svom konstituisanju i izjavljuje im da će svim zakonskim sredstvima, po mogućnosti u sporazumu s vlastima, raditi da održi red, ali ujedno i da bude na straži narodnih prava. Osim toga, odlučio je da to objavi građanima Kelna zidnim plakatom. Sutra ćemo saopštiti oba dokumenta.

Jutros su se duhovi već nešto smirili. Ljudi se smeju jučerašnjem strahu koji je u Odboru video privremenu vladu, comité de salut public¹, zaveru za crvenu republiku, ukratko — sve drugo samo ne ono što on stvarno jeste: od naroda direktno i javno izabrani *komitet* koji sebi postavlja zadatak da zastupa interese onog dela stanovništva koji nije zastupljen u zakonitim organima, koji postupa samo zakonitim putem i kome ne pada na pamet da uzurpira ma kakvu drugu vlast osim onog moralnog uticaja koji mu dopuštaju pravo na slobodno udruživanje, zakoni i poverenje njegovih birača.

[¹Neue Rheinische Zeitung, br. 103
od 15. septembra 1848]

¹ komitet javnog spasa

16

Narodna skupština u Voringenu

Keln, 18. septembra. Juče je kod Voringena održana velika narodna skupština. Iz Kelna je niz Rajnu otplovilo pet ili šest velikih rajnskih lada, svaka s po nekoliko stotina ljudi, sa crvenom zastavom spreda. Iz Nojsa, Diseldorfa, Krefelda, Hitdorfa, Frehena i Rajndorfa prisustvovala su više ili manje brojne delegacije. Na skupštini, na jednoj livadi pored Rajne, skupilo se najmanje 6000 do 8000 ljudi.

Karl Schapper iz Kelna izabran je za predsednika, Friedrich Engels iz Kelna za sekretara. Na pitanje predsedavajućeg, skupština se svim glasovima protiv jednog izjasnila za republiku, i to za demokratsko-socijalnu, za *crvenu republiku*.

Na predlog Ernsta Dronkea iz Kelna, na skupštini u Voringenu jednoglasno je usvojena ona ista adresa Berlinskoj skupštini koja je prošle srede usvojena na Frankenplatzu u Kelnu (u kojoj se od Skupštine zahteva da u slučaju raspuštanja ne uzmakne čak ni pred silom bajoneta).¹

Na predlog Josepha Molla iz Kelna, priznat je Odbor bezbednosti izabran na javnoj skupštini u Kelnu, i na predlog jednog učesnika skupštine, Odboru je kliknuto triput: »Živeo!«

Na predlog Friedricha Engelsa iz Kelna, jednoglasno je prihvaćena sledeća adresa:

Nemačkoj nacionalnoj skupštini u Frankfurtu

Ovde sakupljeni nemački građani ovim izjavljuju da će ako iz otpora pruske vlade odlukama Nacionalne skupštine i centralne vlasti nastane sukob između Pruske i Nemačke, svojom krvlju i imovinom stajati uz Nemačku.

Voringen, 17. septembra 1848

Na predlog Schultesa iz Hitdorfa, donesen je zaključak da list »Kölnische Zeitung«⁽¹⁰⁴⁾ ne zastupa interese Rajnske provincije.

Osim toga, govorili su još W. Wolff iz Kelna, F. Lasalle iz Diseldorfa, Esser iz Nojsa, Weyl, Wachter, Becker i Reichhelm iz Kelna, Wallraf iz Frehena, Müller, član voringenskog Radničkog udruženja, Leven iz Rajndorfa, Imandt iz Krefelda. Skupština je završena kratkim govorom g. Henry Brisbane-a iz Njujorka, poznatog urednika demokratsko-socijalističkog lista »New York Tribune«.

U toku održavanja skupštine stigle su iz pouzdanog izvora vesti o nameri da se u sredu ponovo uvede u Keln 27. puk, da se ostali bataljoni takođe privuku bliže, da se vojnici navedu na sukobe s građanima, da se tom prilikom proglasi opasno stanje u gradu, razoruža

¹ Vidi u ovom tomu, str. 426-428.

građanska garda i, ukratko, postupi s nama onako kako je urađeno u Majncu.

Za slučaj da je ta vest doista osnovana, da dode do sudara, prisutni stanovnici okolice Kelna obećali su Kelnjanima svoju pomoć. Voringenci zaista samo čekaju poziv pa da dođu.

Ovo na znanje bivšem komandantu građanske garde g. Wittgensteinu.

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 106
od 19. septembra 1848]

17

[Odluka narodne skupštine u Kelnu u vezi s
ustankom u Frankfurtu]

Molimo da se preštampa!

PROGLAS!

**Građani Rajha okupljeni na narodnoj skupštini u Kelnu
20. septembra,
uzimajući u obzir**

**da odluka frankfurtske Nacionalne skupštine od 16.
septembra o odobrenju nečasnog primirja s Danskom
predstavlja izdaju nemačkog naroda i časti nemačkog
oružja,**

izjavljuju:

**čl. 1. Članovi frankfurtske takozvane Nacionalne
skupštine, izuzev onih koji su izjavili narodu da su sprem-
ni napustiti Skupštinu, izdajnici su naroda;**

**čl. 2. Frankfurtski borci s barikada stekli su zasluge
za otadžbinu.**

**Ovaj proglas treba što brže rasturiti lepljenjem na zidove
i rasprostraniti ga putem štampe.**

**Priloge za pomoć ustanicima i njihovim poro-
dicama primaće ekspedicija lista »Neue Rheinische
Zeitung«.¹**

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 110
od 23. septembra 1848]

¹ U letku je umesto te rečenice štampano: »Ekspedicija lista „Neue Rheinische Zeitung“ izjavila je da je spremna da prima priloge u cilju pomaganja frankfurtskih boraca s barikada i njihovih porodica, pa moli da se oni šalju poslaniku Schlöffelu iz Šlezije radi odgovarajućeg korištenja. Ostali demokratski listovi očigledno neće odbiti da postupe slično.«

18

[Saopštenje odgovornih izdavača lista »Neue Rheinische Zeitung« o njegovoj zabrani]

NAŠIM POŠTOVANIM PRETPLATNICIMA!

Usled proglašenja opsadnog stanja u Kelnu, kad pero mora biti potčinjeno sablji, zabranjeno je izlaženje lista

»NEUE RHEINISCHE ZEITUNG«,

i on zasad ne može izvršavati svoje obaveze prema poštovanim pretplatnicima.

Nadamo se, ipak, da će izuzetno stanje trajati samo još nekoliko dana i da ćemo onda u toku oktobra moći naš list u *povećanom formatu*, potpomognut *novim snažnim sredstvima*, utoliko urednije dostavljati našim pretplatnicima što ćemo ga uskoro štampati na novoj brznoj štamparskoj mašini.

Keln, 28. septembra 1848

[»Neue Rheinische Zeitung«,
poseban list od 28. septembra 1848]

ODGOVORNI IZDAVAČI

19

Poziv na pretplatu na
»Neue Rheinische Zeitung«

List »Neue Rheinische Zeitung«, koji je naoružana reakcija za vreme opsadnog stanja u gradu Kelnu na najneodgovorniji način na nekoliko dana obustavila, sada će, pošto je to stanje s današnjim danom ukinuto, opet energično i promišljen **zastupati demokratske interese čitavog naroda. To je upravo sada utolika potrebnije što smo svi videli s kakvom se drskom bezobzirnošću naoružana reakcija u poslednje vreme suprotstavljala s pravom stečenim slobodama naroda.** Obaveštavajući ovim pristalice demokratije, pozivamo ih na što širu pretplatu na sad otpočeti 4. kvartal, jer su demokratskim listovima, i bez toga progonjenim s mnogo strana, **potrebne naročito žive simpatije njihovih pristalica.**

Tromesečna pretplata za Keln je 1 talir i 15 srebrnih groša. Izvan Kelna u Pruskoj 1 talir, 24 srebrna groša i 6 pfeniga. Izvan Pruske pretplati se dodaje porto za strane novine.

Oglasi: četvorostubačni petitni redak ili njegov prostor — 1 srebrni groš i 6 pfeniga.

Keln, 3. oktobar 1848.

H. Korff

[»Neue Rheinische Zeitung«,
posebni list od 3. oktobra 1848]

odgovorni izdavač lista
»Neue Rheinische Zeitung«

[Poternica za Friedrichom Engelsom
i Heinrichom Bürgersom]

Poternica. Lica čiji se lični opis daje dole izmakla su bekstvom istrazi, otvorenoj zbog delikata predviđenih u članovima 87, 91. i 102. Krivičnog zakonika. Na temelju naloga za privođenje, izdanog od ovdašnjeg istražnog sudije, molim sve organe i činovnike kojih se to tiče da na njih motre i da ih u slučaju hvatanja uhapsu i meni privedu.

Keln, 3. oktobra 1848

Za višeg državnog tužioca:
državni tužilac **Hecker**

Lični opis. I. Ime i prezime: *Johann Heinrich Gerhard Bürgers* . . .
II. Ime i prezime: *Friedrich Engels*, stalež: trgovac; mesto rođenja i boravište: Barmen; vera: evangelička; starost: 27 godina; visina: 5 stopa i 8 palaca; kosa i obrve: tamnoplave; čelo: obično; oči: sive; nos i usta: proporcionalni; zubi: zdravi; brada: smeđa; brada i lice: ovalni; boja lica: zdrava; stas: vitak.

[«Kölnische Zeitung», br. 271
od 4. oktobra 1848]

[Članak iz «Neue Rheinische Zeitung» o proterivanju Engelsa
i Dronkea iz Belgije
i «Crnoj listi» kelnske policije]

Keln, 13. oktobra. Dobro informisani prijatelj iz *Brisela* piše nam:

«*Engels* i *Dronke* bili su samo uhapšeni i u zatvoreničkom vagonu transportirani preko granice jer su bili toliko neoprezni da kažu svoja imena. Jedan radnik iz Kelna, *Schmitz*, koji je navodno učestvovao u oslobođenju *Wachtera*, doživeo je istu sudbinu. Naime, briselska policija imala je dug spisak ljudi koji su pobjegli iz Kelna. Tako je belgijska policija bila obaveštena i o tobožnjem *Schmitz*ovom učešću u oslobođenju *Wachtera*.»

Je li možda privremeni upravnik policije g. *Geiger* obavešten o tome ko je sastavljač i pošiljalac tog crnog spiska?

[«Neue Rheinische Zeitung», br. 116
od 14. oktobra 1848]

22

[Govor Karla Marxa povodom njegovog izbora za predsednika kelnskog Radničkog udruženja]

[Iz zapisnika sednice Komiteta kelnskog Radničkog udruženja od 16. oktobra 1848]

Privremeni predsednik građanin Röser izjavio je da je dr Marx, na molbu delegacije koju je k njemu poslalo Udruženje, dao svoj pristanak da stane na čelo našeg udruženja, pa ga stoga moli da zauzme svoje mesto.

Dr Marx: Njegov položaj u Kelnu je nesiguran. Odgovor koji je dobio od bivšeg ministra Kühlwettera na svoju molbu za renaturalizaciju sličan je tajnom nalogu za proterivanje. On će protiv toga svakako uložiti protest kod Nacionalne skupštine. S druge strane, on je zbog tobožnjeg delikta u delokrugu štampe stavljen pred porotni sud. Osim toga, on je zbog momentane raspršenosti redakcionog odbora lista »Neue Rheinische Zeitung« pretrpan poslom. Uza sve to, spreman je da privremeno, do puštanja na slobodu dr Gottschalka, izade u susret želji radnika. Vlada i buržoazija moraju se osvedočiti da se, uprkos progonima koje vrše, uvek nalaze ljudi spremni da se stave radnicima na raspolaganje.

Zatim dr Marx govori opširnije o revolucionarnoj aktivnosti nemačkih radnika u inostranstvu i na kraju ističe izvanrednu ulogu koju oni igraju u najnovijoj bečkoj revoluciji. Stoga predlaže tekst pozdrava bečkim radnicima. (Prihvaćeno aklamacijom.) . . .

Predlog predsednika (što se tiče dnevnog reda sednica) išao je za tim da se u toku prvog časa diskutuje o pitanjima koja se tiču Društva (tj. njegovih unutrašnjih i spoljnih poslova), a u toku drugog časa o socijalnim i političkim pitanjima, i da sednice počinju u 8 i po časova. (Prihvaćeno.) . . .

[«Zeitung des Arbeitervereins zu Köln», br. 40
od 22. oktobra 1848]

23

[Iz zapisnika generalne skupštine kelnskog Radničkog udruženja od 22. oktobra 1848]

Predsednik dr Marx otvara sednicu s nekoliko primedaba na sistem posrednih izbora.

Građanin Röser: Primili smo poziv da pošaljemo svoje delegate na demokratski kongres^[351] koji će se održati 26. ovog meseca u Ber-

linu. Pri tome se ipak postavlja pitanje da li će Radničko udruženje poslati nekoga samo za se, ili zajedno s Demokratskim udruženjem. Na poslednjoj sednici Komiteta Udruženja donesena je odluka u smislu prvog, naime da se radi samostalno, ali je ostalo da skupština dade svoj pristanak, pri čemu treba uzeti u obzir i važno pitanje troškova. Stoga predlažem:

Da samo za sebe biramo jednog delegata i da se za pokriće troškova dobrovoljno oporezujemo.

Predlog se usvaja i kao minimum poreza utvrđuje 1 srebrni groš . . .

Za delegata se predlaže i bira građanin Beust.

Skupština potvrđuje Marxa kao predsednika i građanina Rösera kao potpredsednika . . .

[^oFreiheit, Brüderlichkeit, Arbeits, br. 2
od 29. oktobra 1848]

24

[Marxovo saopštenje o događajima u Beču na sednici
Komiteta kelnskog Radničkog udruženja
6. novembra 1848]

. . . Predsednik dr Marx daje kratko saopštenje o događajima u Beču i ističe naročito kako je samo usled mnogostruke izdaje tamošnje buržoazije Windischgrätz mogao da zauzme grad . . .

[^oFreiheit, Brüderlichkeit, Arbeits, br. 6
od 12. novembra 1848]

Napomene i registri

Napomene

- ¹ *Zahteve Komunističke partije u Nemačkoj* napisali su Karl Marx i Friedrich Engels u Parizu između 21. i 29. marta 1848. Ti zahtevi su bili politička platforma Saveza komunista u otpočetnoj nemačkoj revoluciji. Štampani su oko 30. marta kao letak i u početku aprila objavljeni u demokratskim listovima »Berliner Zeitungs-Halle«, »Mannheimer Abendzeitung«, »Trier'sche Zeitung« i »Deutsche Allgemeine Zeitung«.

Zahtevi Komunističke partije u Nemačkoj uručivali su se, kao direktivni dokument, članovima Saveza komunista koji su se vraćali u domovinu. U toku revolucije Marx, Engels i njihove pristalice nastojali su da taj programski dokument propagiraju u narodnim masama. Pre 10. septembra 1848. *Zahtevi* su štampani u Kelnu kao letak koji su članovi kelnskog Radničkog udruženja rasturali u nizu mesta Rajnske provincije. Osim nebitnih izmena stilskog karaktera, tekst letka razlikuje se od teksta objavljenog u aprilu 1848. po drukčijoj formulaciji tačke 10. 3

- ² Pismo Marxa i Engelsa Etienne-u Cabet-u i izjava protiv Nemačkog demokratskog društva daju se prema fotokopiji rukopisa koji je Istorijski muzej u Montreu (Francuska) stavio na raspolaganje Institutu marksizma-lenjinizma u Moskvi.

Iz činjenice da izjava i pismo potiču od Engelsove ruke može se zaključiti da su oba dokumenta napisana potkraj marta, posle Engelsovog dolaska u Pariz. U to vreme su Marx, Engels i ostali članovi Centralne uprave Saveza komunista vodili borbu protiv Nemačkog demokratskog društva, čije su vode Herwegh i Bornstedt nameravali, pomoću naoružane legije organizovane u Francuskoj, uspostaviti u Nemačkoj republikansko uređenje. U vezi s tim avanturističkim planom bio je Bornstedt, bivši urednik lista »Deutsche Brüsseler Zeitung«, 16. marta isključen iz Saveza komunista.

Na inicijativu vođa Saveza komunista, osnovan je početkom marta u Parizu Klub nemačkih radnika, čiji je statut napisao Marx. Marx i Engles su težili da, pomoću tog kluba okupe nemačke radnike-emigrante u Parizu, objasne im taktiku proletarijata u buržoaskodemokratskoj revoluciji i organizuju individualni povratak nemačkih radnika u domovinu, nasuprot avanturističkim planovima Herwegh-a i Bornstedta. 5

- ³ »*Le Populaire de 1841*« — propagandni organ mirnog utopijskog ikarijskog komunizma; izlazio je od 1841. do 1852. u Parizu, a do 1849. uređivao ga je Etienne Cabet. Ovakav naslov list je dobio da bi se razlikovao od radikalnog nedeljnog lista »*Le Populaire*«, koji je Cabet izdavao od 1833. do 1835. 5 246
- ⁴ Marxovo pismo je objavljeno u listu »*L'Alba*« 29. juna 1848. s ovom uvodnom napomenom redakcije: »Objavljujemo sledeće pismo, koje smo primili iz Kelna, da bismo pokazali kakva osećanja gaje prema Italiji blagorodni Nemci, koji

žarko žele da učvrste bratske veze između talijanskog i nemačkog naroda, koje evropski despoti huškaju jedan na drugi.*

Deo odgovora redakcije lista «L'Alba», koji je potpisao L. Alinari, citira se u članku *Spoljna politika Nemačke* (vidi u ovom tomu, str.135).

«L'Alba» — talijanski demokratski list. Izlazio je u Firenci od 1847. do 1849, a uređivao ga je Lafarina. 7

⁶ «*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*» — dnevni list koji je pod uredništvom Karla Marxa izlazio u Kelnu od 1. juna 1848. do 19. maja 1849.

Odmah po povratku iz emigracije u Nemačku Marx i Engels su pristupili ostvarenju svog plana — izdavanju revolucionarnog organa štampe, u kojem su gledali snažno sredstvo uticaja na narodne mase. Kao boravište izabrali su Keln — glavni grad Rajske provincije, jedne od ekonomski i politički najrazvijenijih oblasti Nemačke. U Rajsnoj provinciji je postojao snažan proletarijat, a bio je na snazi Code Napoléon, koji je obezbeđivao veću slobodu za štampu nego feudalnoapsolutističko prusko zemaljsko pravo. Da bi naglasili kontinuitet revolucionarnih tradicija, vezu s listom «*Rheinische Zeitung*» koji je Marx uređivao 1842. i 1843, Marx i Engels su odlučili da novi organ nazovu «*Neue Rheinische Zeitung*». Pri stvaranju tog organa morali su savladati otpor nekih komunista i demokrata (Bürgersa, Heßa i drugih), koji su nameravali da pod analognim imenom izdaju usko lokalni kelnski list. Umesto toga Marx i Engels su pristupili stvaranju velikog političkog lista koji bi vršio uticaj ne samo na Rajsnu provinciju nego i na čitavu Nemačku.

U aprilu i maju 1848. oni obavljaju veliki posao na planiranju akcija lista, izboru dopisnika i uspostavljanju redovnih veza s demokratskim listovima drugih zemalja. Pristalice Marxa i Engelsa poslani u razne gradove Nemačke, u isto vreme s plasiranjem akcija lista preduzimali su mere za organizovanje opština Saveza komunista. Kao što se vidi iz pisama članova Saveza (W. Wolffa, Dronke, Schappera, Borna i drugih), pokušaji stvaranja opština Saveza komunista u raznim mestima nisu u to vreme mogli imati uspeha zbog neorganizovanosti i političke zaostalosti nemačkih radnika. Vodeći računa o tome, Marx, Engels i njihove pristalice istupili su na političkoj areni kao levo, faktički proletersko krilo demokratije. Samim tim bio je unapred određen i pravac lista «*Neue Rheinische Zeitung*», koji se pojavio s podnaslovom «*Organ demokratije*».

U težnji da čitaoce obaveštava o svim važnijim događajima nemačke i evropske revolucije, redakcija je često pribegavala drugom dnevnom izdanju lista; u slučajevima kada materijal nije mogao stati na četiri štampane strane, štampali su se prilozima osnovnom broju lista, a ako bi stigle nove važne vesti — vanredni prilozima i vanredni listovi u formi letaka. Uvodne članke su, po pravilu, pisali Marx i Engels. Ti članci su označeni sa «*Köln» i «**Köln». Budući da je Marx, naročito u prvim mesecima izlaženja lista, bio zauzet opštim rukovođenjem i organizacionom stranom posla, većinu uvodnika je u to vreme napisao Engels. Ponekad su redakcijski članci, označeni zvezdicom, bili odštampani u drugim rubrikama lista (u vestima iz Italije, Francuske, Engleske, Mađarske i drugih zemalja). Svaki urednik bavio se, pored obrade dopisa i pomaganja glavnom uredniku u organizacionim stvarima, strogo određenim krugom pitanja. Engels je pisao kritičke preglede debata berlinske i frankfurtske Nacionalne skupštine, kao i članke o toku nacionalnooslobodilačkog pokreta u Češkoj, Poznanju, Italiji, o ratu u Šlezvig-Holštajnu, a od novembra 1848. do januara 1849. niz članaka o Švajcarskoj. Wilhelm Wolff je pisao članke o agrarnom pitanju u nemačkoj revoluciji, o položaju seljaka i seljačkom pokretu, naročito u Šleziji, a vodio je i deo rubrike «Iz zemlje». Ernst Dronke je jedno vreme bio dopisnik lista «*Neue Rheinische Zeitung*» u Frankfurtu na Majni, napisao je nekoliko članaka o Poljskoj, a od marta do maja 1849. pisao je priloge o Italiji. Ferdinand Wolff bio je duže vreme jedan od dopisnika u Parizu. Saradnja Heinricha Bürgersa u listu ograničila se samo na jedan članak, koji je, k tome, Marx potpuno preradio. Georg Weerth bio je autor feljtona u sti-

hovima i u prozi. Ferdinand Freiligrath, koji je ušao u redakciju u oktobru 1848. objavljivao je u listu svoje revolucionarne pesme.

List »Neue Rheinische Zeitung« bio je osnovan sredstvima akcionara. Ali već posle izlaska prvog broja, u kojem je štampan Engelson članak *Frankfurtska skupština* (vidi u ovom tomu, str. 12—15), znatan broj buržoaskih akcionara prestao je da potpomaže list. Istupanje ovoga lista u odbranu junjskih ustanika u Parizu nagnalo je većinu preostalih akcionara da se i oni povuku.

Odlučno i nepomirljivo držanje lista, njegov borbeni internacionalizam, njegova politička razobličavanja — sve je to već u prvim mesecima njegovog izlaženja izazvalo hajku od strane feudalnomonarhističke i buržoaskoliberalne štampe, a isto tako i progone od strane vlade. Vlasti su odbile da Marxu dadu prusko državljanstvo, kako bi mu otežale boravak u Rajnskoj provinciji, i pokrenule su protiv urednika lista, u prvom redu protiv Marxa i Engelsa, niz sudskih postupaka. Posle septembarskih događaja u Kelnu vojne vlasti su 26. septembra 1848. uvele u gradu opasno stanje i zabranile izlaženje demokratskih listova, među kojima i lista »Neue Rheinische Zeitung«. Engels, Dronke i Ferdinand Wolff, kojima je pretilo hapšenje, morali su privremeno napustiti Keln; Wilhelm Wolff morao je na neko vreme oputovati u Falačku, a zatim se nekoliko meseci kriti od policije u samom Kelnu. Posle ukidanja opasnog stanja list je ponovo počeo izlaziti 12. oktobra, zahvaljujući tome što je Marx uspeo da izvanrednim naporima savlada niz organizacionih i finansijskih teškoća; u list je uložio i sva svoja lična sredstva. Do januara 1849, zbog prinudnog odlaska Engelsa iz Nemačke, glavnu težinu rada u redakciji nosio je Marx.

Posle kontrarevolucionarnog prevrata u Pruskoj naročito su pojačani sudski i policijski progono urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«. Sudski procesi protiv Marxa, Engelsa, Korffa i protiv Rajnskog okružnog komiteta demokratski, inspirisani od vlade u februaru 1849, završili su se time što je porotni sud oslobodio optužene od krivice.

Bez obzira na sve progone i policijske mere, list »Neue Rheinische Zeitung« je hrabro branio interese revolucionarne demokratije, a time i interese proletarijata. U maju 1848, kad je reakcija prešla u opštu ofanzivu, pruska vlada, koja je Marxu još ranije uskratila prusko državljanstvo, dala je naređenje da se Marx protera iz Pruske. Marxovo proterivanje i represije protiv drugih urednika ovog lista primorali su redakciju da obustavi njegovo izlaženje. Poslednji, 301. broj, štampan crvenom bojom, izašao je 19. maja 1849. U svom oproštajnom apelu upućenom kelnskim radnicima urednici su izjavili da će »njihova poslednja reč uvek i svuda biti: *oslobodenje radničke klase!*« 11

⁶ *Septembarski zakoni* — reakcionarni zakoni doneseni u septembru 1835. Francuska vlada ih je pripremila pozivajući se na atentat koji je 28. jula iste godine bio izvršen na kralja Louis-Philippe-a. Oni su ograničili delatnost porotnih sudova i uveli stroge mere protiv štampe, između ostalog povišenje iznosa kaucije za periodičnu štampu, zatvor i visoke novčane kazne za autore publikacija uperenih protiv vlasništva i postojećeg državnog uređenja. 11 136 138 208

⁷ U *frankfurtsku Nacionalnu skupštinu* bilo je u raznim nemačkim zemljama izabrano 589 poslanika. Skupština je svečano otvorena u crkvi sv. Pavla 18. maja 1848. u prisustvu 384 poslanika. Među poslanicima je bilo 122 upravna činovnika, 95 pravosudnih činovnika, 103 naučnika, 81 advokat, 21 sveštenik, 17 industrijalaca i trgovaca, 15 lekara, 12 oficira, 40 zemljoposjednika, ali nije bilo nijednog radnika ni sitnog seljaka.

U svojim člancima o debatama u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini Marx i Engels su se koristili stenografskim izveštajima, koji su kasnije izašli kao zasebno izdanje pod naslovom: »Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main«, Bd. 1—9, Frankfurt a. M. und Leipzig 1848—1849. 12 85 195 238 274 332.

- ⁸ Na sednici frankfurtske Nacionalne skupštine od 19. maja Raveaux je predložio da oni pruski poslanici koji su izabrani i u berlinsku i u frankfurtsku skupštinu imaju pravo zadržati oba mandata. U članku pomenuti reskript pruskog ministra unutrašnjih poslova Auerswalda od 22. maja 1848. dao je objašnjenje u istom smislu. 12
- ⁹ U originalu »Pfählbürger« — u srednjem veku naziv za stanovnike izvan graničnog kolja (nem. Grenzpfähle) ili izvan graničnih stupova. Tim stanovnicima građ bi, većinom radi jačanja svoje odbrambene sposobnosti, dodelio pravo građanstva. U prenosnom smislu, naziv »Pfählbürger« upotrebljen je ovde za predstavnike građana koji dolaze sa sela pa ne stoje na intelektualnoj visini naprednih delova buržoazije. 13 275
- ¹⁰ *Ograničeni podanički razum* — poznati izraz pruskog ministra unutrašnjih poslova von Rochowa. 13 25
- ¹¹ *Pretparlament i Odbor pedesetorice* — u Pretparlamentu, koji je zasedao od 31. marta do 4. aprila 1848. u Frankfurtu na Majni, okupili su se predstavnici nemačkih država koji, suprotno od onih u Bundestagu, nisu bili ni članovi postojećih staleških skupština ni delegirani od nekog udruženja odnosno od neke narodne skupštine. Pretežna većina učesnika Pretparlamenta pripadala je ustavnomonarhijskom pravcu. Pretparlament je doneo odluku o sazivanju opšte-nemačke Nacionalne skupštine i izradio nacrt »Osnovnih prava i zahteva nemačkog naroda« — dokument koji je, doduše, proglašavao neke građanske slobode, ali nije dirao u polufedralno, apsolutističko državno uređenje tadašnje Nemačke. Posle uspeha u martovskim danima stvar je bila u tome da se Pretparlament proglasi suverenim i da se slomi moć reakcionarnog Bundestaga. Umesto toga, Pretparlament je odbio da se proglasi suverenim i izabrao je u aprilu 1848. iz svojih redova Odbor pedesetorice, koji je nastojao da se sporazume s Bundestagom. Taj odbor je delovao do sastanka Nacionalne skupštine, a u svojoj većini se sastojao od buržoaskih liberala. 14 194 254 328
- ¹² *Sedamnaest »poverenika Savezne skupštine«*, koji su zastupali nemačke vlade, sazvao je centralni organ Nemačkog Saveza — Savezna skupština. Oni su zasedali od 30. marta do 8. maja 1848. u Frankfurtu na Majni i izradili nacrt ustava Nemačkog Rajha u ustavnomonarhijskom duhu. 14
- ¹³ *Dvadeset drugog maja 1815.* pruski kralj je izdao »Dekret o predstavištvu naroda koje će se formirati« i u njemu obećao stvaranje provincijskih staleških skupština, sazivanje opštepruskog predstavničkog organa i uvođenje ustava. No sve se svelo na to da su na osnovu zakona od 5. maja 1823. stvorene samo provincijske staleške skupštine s ograničenim savetodavnim funkcijama. 16
- ¹⁴ *entente cordiale* (srdačni sporazum) — izraz koji je služio naročito za označavanje dobrih odnosa između Francuske i Engleske u godinama Julske monarhije (1830—1848). Osnova tog »srdačnog sporazuma« bila je politika stalnog popuštanja Engleskoj kakvu je vodila francuska finansijska buržoazija, koja je pod Louis-Philippe-om bila na vlasti. 18 375
- ¹⁵ *Sanfedisti* (od »santa fede« — sveta vera) zvali su se pripadnici terorističkih grupa koje su papske vlasti stvorile u početku 19. veka. Te grupe su se regrutovale pretežno od lumpenproletarijata, a upotrebljavane su protiv nacionalnooslobodilačkog pokreta u Italiji. 18
- ¹⁶ *Deseti august 1792* — dan kada je narodnim ustankom srušena monarhija u Francuskoj.
Dvadeset deveti jul 1830 — dan kada je srušena burbonska dinastija u Francuskoj.
Godine 1820. izbila je revolucija u Napulju kojoj su stajali na čelu karbonari — članovi tajne organizacije osnovane u Italiji u početku 19. veka. Revolucija je ugušena intervencijom sila Svete alijanse. 18 115

- ¹⁷ *Vojne kapitulacije* — ugovori koje su švajcarski kantoni od sredine 15. do sredine 19. veka zaključivali s evropskim državama o dobavljanju vojnika u svojstvu plaćenika. U nizu buržoaskih revolucija 18. i 19. veka švajcarski plaćenici bili su oruđe monarhističke kontrarevolucije. 18
- ¹⁸ Pomenuta skulptura danskog vajara Thorwaldsena predstavlja umirućeg lava na spomeniku podignutom u Lucernu švajcarskim plaćenicima koji su pali 10. avgusta 1792. braneći kraljevsku palatu u Parizu kad je na nju jurišao narod. 19
- ¹⁹ *Dvadeset četvrti februar 1848* — dan kad je srušena monarhija Louis-Philippe-a u Francuskoj. 19 115
- ²⁰ Ovaj članak je prvobitno napisao Heinrich Bürgers, ali ga je Marx redigovao; pri tome je, kao što je kasnije sam pisao, prvu polovinu precrtao, a drugu pre-radio. 20
- ²¹ *„Ti ljudi su opasni“* — iz Shakespeare-ove drame *Julije Cezar*, I čin, 2. scena. 21
- ²² Iz romana Laurence-a Sterne-a *The life and opinions of Tristram Shandy, gentleman*, knjiga I, poglavlje 11. 22
- ²³ *Pruska Nacionalna skupština* bila je sazvana 22. maja 1848. da bi se u sporazumu s krunom izradila ustav. Izborni zakon od 8. aprila 1848. određivao je da se izbori za Skupštinu vrše na osnovu opšteg izbornog prava, ali ipak ograničenog sistemom posrednih (dvostepenih) izbora. Većina poslanika sastojala se od predstavnika buržoazije i pruskog činovništva. 22
- ²⁴ Tako su Marx i Engels ovde i u drugim člancima ironično nazivali Camphausena, aludirajući na podnaslov tada poznate knjige *Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntniß bis auf unsere Zeiten. Für denkende Geschichtsfreunde bearbeitet von Karl von Rotteck*, Freiburg im Breisgau 1834. 22 62
- ²⁵ U svojim člancima o debatama pruske Nacionalne skupštine (sporzazumske skupštine) Marx i Engels su se koristili stenografskim izveštajima objavljenim u *Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung*, Beilage zum *Preußischen Staats-Anzeiger*, Bd. 1—3, Berlin 1848, koji su kasnije izašli kao zasebno izdanje pod naslovom *Verhandlungen der constituirenden Versammlung für Preußen 1848*, Bd. 1—8, Berlin 1848. 22 26 31 38 41 45 49 56 69 72 74 137 146 154 160 166 179 185 193 234 249 266 334
- ²⁶ *Allgemeine Preußische Staats-Zeitung* — godine 1819. u Berlinu osnovani, od 1819. do aprila 1848. poluslužbeni organ pruske vlade; od maja 1848. do jula 1851. izlazio je pod naslovom *Preußischer Staats-Anzeiger* kao službeni organ pruske vlade. 22 179 390
- ²⁷ Preinačen citat iz Goetheovog *Fausta*, I deo (»Noć«). Tamo se kaže: »Umetnost je duga, a kratak je naš život.« 23
- ²⁸ Preinačen citat iz Shakespeare-ove drame *»Ričard Treći«*, V čin, scena 4. Tamo se kaže: »Konja, konja! Moje kraljevstvo za konja!« 23
- ²⁹ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XVII. 24
- ³⁰ *Izborni zakon* za skupštinu koja će se sazvati radi sporazumnog donošenja pruskog državnog ustava usvojio je, na predlog Camphausenove vlade, drugi Ujedinjeni landtag (vidi napomenu 35). Taj zakon se zasnivao na sistemu posrednih, dvostepenih izbora. 24 342
- ³¹ *gakanje koje spasava Kapitol* — prema predanju, za vreme najezde Gala na Rim oko 390. godine pre n.e. spasao se Kapitol, utvrđeni brežuljak u Rimu, na kome su se nalazili branioci grada, samo zahvaljujući gakanju gusaka iz Junoninog hrama koje je probudilo zaspalu stražu. 24

- ³² Prema grčkom mitu, deca spartanske vladarice Lede i boga Zevsa izašla su iz jajeta. *Kastor*, Ledin sin, heroj je stare Grčke. Isto ime nosi jedna zvezda u sa-zvezdu Blizanaca. 24
- ³³ *Pokrajinske skupštine* (Provinziállandtage, Landstände der Provinzen — staleži, tj. predstavnici staleža) — obrazovani su u Pruskoj 1823. Sastojali su se od starešina kneževskih porodica i od predstavnika plemstva, gradova i seoskih opština. Budući da je učešće u izborima za landtag zavisilo od zemljišnog poseda, veći deo stanovništva bio je isključen iz tih izbora, a većina u skupština-ma obezbeđena plemstvu. Landtage je sazivao kralj; njihove kompetencije su bile ograničene na lokalnu privredu i provincijsku administraciju. U oblasti politike imali su samo neznatne savetodavne funkcije. Predsednici pokrajinskih skupština nosili su titulu «maršal landtaga». 25
- ³⁴ *Prvi Ujedinjeni landtag* sastao se na osnovu kraljevskog patenta 11. aprila 1847. i zasedao je do 26. juna 1847. Predstavljao je ujedinjenje svih osam postojećih provincijskih landtaga (vidi napomenu 33), sazivao se po kraljevom nahođenju i bio je podeljen na dve kurije. Kurija velikaškog staleža sastojala se od 70 predstavnika visokog plemstva, a kurija ostalih triju staleža od 237 predstavnika nižeg plemstva, 182 predstavnika gradova i 124 predstavnika seoskih opština. Prava Ujedinjenog landtaga svodila su se na odobravanje novih zajmova u vreme mira i na davanje saglasnosti pri uvođenju novih ili povišenju postojećih poreza. Stvaranjem Ujedinjenog landtaga pruski kralj je htio da zaobide ispunjavanje datih ustavnih obećanja i odredbe zakona o državnim dugovima (vidi napomenu 51). U landtagu se osećala jaka liberalna opozicija koja je dolazila od predstavnika rajnske krupne buržoazije (Hansemann, Camphausen, von Beckerath) i jednog dela istočnopruskog plemstva (von Vincke, von Auerswald). Budući da se landtag proglasio nenadležnim za odobravanje zajma, kralj ga je poslao kući. 25 198 342
- ³⁵ *Drugi Ujedinjeni landtag*, koji se sastojao od predstavnika 8 provincijskih landtaga Pruske, sazvan je 2. aprila 1848. Na predlog Camphausene vlade, on je 8. aprila usvojio «Izborni zakon za skupštinu koja će se sazvati radi sporazumnog donošenja pruskog državnog ustava» i dao saglasnost na zajam u visini od 25 miliona talira koju je prvi Ujedinjeni landtag uskratilo. Posle toga je 10. aprila 1848. raspušten. 25
- ³⁶ «u vazdušnom carstvu snova» — iz Heineove poeme «*Deutschland. Ein Wintermärchen*», glava VII. 26
- ³⁷ *Camphauseneva vlada* došla je 29. marta 1848. na mesto vlade grofa Arnim-Boitzenburga, obrazovane 19. marta 1848. Predsednik nove vlade bio je rajnski bankar Camphausen, predsednik Trgovinske komore u Kelnu; ministar finansija postao je Hansemann, jedan od predstavnika rajnske krupne buržoazije, koji je u prvom Ujedinjenom landtagu (vidi napomenu 34) istupio kao vođa liberalne opozicije. Ta vlada je videla svoj zadatak u posredovanju između krupne buržoazije i krune. 28
- ³⁸ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XXXI. 28
- ³⁹ Kad je nekoliko dana pre uspostavljanja Julske monarhije (1830) pretresano pitanje treba li da novi kralj uzme ime «Philippe VII», izjavio je Dupin Stariji (1783—1865) da je «orleanski vojvoda pozvan na presto ne zato što je Bourbon, nego iako je Bourbon». 28
- ⁴⁰ *Prusko-danski rat zbog Šlezvig-Holštajna* — u vezi s martovskom revolucijom 1848. u Nemačkoj obrazovane su u Šlezvig-Holštajnu privremena vlada i zemaljska skupština, koja je zbog donošenja demokratskih zakona došla u otvoreni sukob s danskom monarhijom. Stanovništvo Šlezvig-Holštajna zahtevalo je priključenje Nemačkoj. Njegova borba naišla je kod nemačkog naroda na punu podršku; delovi revolucionarne i patriotski nastrojene omladine pohrlili su

- kao dobrovoljci u Šlezvig-Holštajn. Pruska je umela postići da joj Nemački Savez poveri vođenje rata protiv Danske, kako bi, pod izgovorom odbrane interesa Nemačke ojačala vlastitu moć, skrenula revolucionarno raspoloženje masa u Nemačkoj na spoljne događaje i sprečila demokratski razvitak u Šlezvig-Holštajnu (vidi i napomenu 181). Pruska vojna kamarila vodila je stoga samo prividan rat, puštala je da trupe uzaludno maršuju tamo-amo i mirno gledala kako Danci ruku pojedine odrede šlezvig-holštajnske armije i nemačkih dobrovoljaca. Kad su Engleska i Rusija poslale preteče note, Pruska se požurila da zaključi primirje u Malmeu (vidi napomenu 307). Usvajanjem njihovih uslova, Pruska je prešla preko uputstava dobijenih od nemačke centralne vlasti i sramno je ostavila na cedilu stanovništvo i privremenu vladu Šlezvig-Holštajna. 29 51 222 254 330 337
- 41 *Nemački Savez (1815—1866)*, stvoren saveznim ugovorima potpisanim 8. juna 1815. na Bečkom kongresu, obuhvatao je u početku 35, a na kraju 28 kneževina i 4 slobodna grada; postojanje tolikog broja država s apsolutističko-feudalnim uređenjem, uz odsustvo jedne centralne vlade, konzerviralo je feudalnu razdrobljenost Nemačke i sprečavalo njen progresivni razvoj. Opunomoćeni poslanici pojedinih država činili su *Bundestag*, Saveznu skupštinu, koja je zasedala u Frankfurtu na Majni pod stalnim predsedništvom Austrije i postala jedan od bastiona nemačke reakcije. U borbi protiv demokratskog ujedinjenja Nemačke reakcionarne snage pokušavale su da posle martovske revolucije ponovo ožive delatnost Bundestaga. 29 35 196
- 42 U bitkama kod *Grosberena* (Großbeeren) (23. avgusta 1813) i *Denvica* (Dennwitz) (6. septembra 1813), naseljenih mesta nedaleko od Berlina, pruske trupe u sastavu koalicione armije izvojevale su pobedu nad Napoléonovom armijom. Kod Grosberena je pomeranski landver, okrenuvši puške koje su usled kiše postale neupotrebljive, udario na Napoléonove trupe kundacima. 29.
- 43 Iz balade *Lenore* Gottfrieda Augusta Bürgera. 31
- 44 *Comité de sûreté générale* — francuski revolucionarni Konvent obrazovao je 1792. u Parizu Komitet bezbednosti, koji je svoj glavni zadatak video u tome da republiku zaštititi od svih prepada kontrarevolucije. 32
- 45 U februaru 1846. u Poljskoj je bio pripremljen ustanak koji je imao za cilj njeno nacionalno oslobođenje. Glavni inicijatori ustanka bili su poljski revolucionarni demokrati (Dembowski i drugi). Usled izdaje plemstva i usled hapšenja vođa ustanka koja je izvršila pruska policija, ceo ustanak je bio rascepan i došlo je samo do izolovanih revolucionarnih akcija. Jedino u Krakovu, koji se od 1815. nalazio pod zajedničkom kontrolom Austrije, Rusije i Pruske, pošlo je ustanicima za rukom da 22. februara izvojuju pobedu i stvore nacionalnu vladu; ta vlada je izdala manifest o ukidanju feudalnih tereta. Ustanak u Krakovu ugušile su početkom marta 1846. trupe Austrije, Pruske i Rusije. U novembru iste godine te tri države potpisale su ugovor o prisajedinjenju Krakova austrijskom carstvu i time prekršile Bečke ugovore od 1815, koji su garantovali Slobodnu Državu Krakov. 33 133 279 286 310
- 46 *Levica u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini* sastojala se od dve frakcije. Jedan od najuglednijih vođa levice u pravom smislu reči bio je Robert Blum. Krajnjoj levisi, takozvanoj radikalnodemokratskoj partiji, pripadali su između ostalih poslanici Arnold Ruge, Zitz, Simon, Schöffel, von Trützschler. List »Neue Rheinische Zeitung« bio je najbliži toj frakciji, ali je u isti mah šibao njenu polovičnost i neodlučnost te se zlagao za dosledno ukidanje feudalizma i monarhije. 34
- 47 Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XVI. 36
- 48 *Gordijev čvor* — vešto načinjen, nerazmrsiv čvor na kolima kralja Gordija u Jupiterovom hramu grada Gordiona u Frigiji; postojalo je proročanstvo da će

- onaj ko bude umeo razmrstiti čvor zavladatai Azijom. Aleksandar Veliki je na svom ratnom pohodu protiv Persijanaca 333. pre n.e. presekao čvor mačem. 36
- 49 *Sporazumskim debatama* (Vereinbarungsdebatten) nazivali su Marx i Engels debate pruske Nacionalne skupštine koja je u maju 1848. bila sazvana u Berlinu da izradi ustav «putem sporazuma s krunom». Prusku Nacionalnu skupštinu, koja je prihvatila tu formulaciju i time se odrekla principa suverenosti naroda, oni su nazivali sporazumskom skupštinom («Vereinbarungsversammlung»), a poslanike, pristalice takvog sporazuma — «sporazumašima» («Vereinbarer»). 38
- 50 *Seehandlung* — «Preußische Seehandlungsgesellschaft» (Prusko društvo za pomorsku trgovinu) — trgovinsko kreditno društvo osnovano 1772. u Pruskoj. Koristeći se nizom značajnih državnih privilegija, to društvo je stavljalo vladi na raspolaganje velike zajmove i time faktično igralo ulogu njenog bankara i finansijskog posrednika. Godine 1810. akcije i obveznice Društva su pretvorene u bonove državne blagajne i time je forma trgovinsko-kreditnog društva uklonjena. Vladinim dekretom od 17. januara 1820. ovo društvo je pretvoreno u finansijski i bankovni zavod pruske države, čime je vlada stvorila sebi mogućnost da u to vreme doneseni zakon o državnim dugovima (vidi napomenu 51) zaobide. 39 190
- 51 *Zakon o državnom dugu* — («Verordnung wegen der künftigen Behandlung des gesammten Staatsschulden-Wesens») od januara 1820, određivao je da pruska vlada može primati zajmove samo uz učestvovanje i garanciju buduće skupštine državnih staleža, kojoj će Uprava dugova morati da polaže račun. 39
- 52 U Velikom Vojvodstvu Poznanjskom izbio je posle martovske revolucije 1848. ustanak Poljaka za nacionalno oslobođenje ispod pruskog jarma. U tom revolucionarnom pokretu, kojim su rukovodili pripadnici poljskog nižeg plemstva, prvi put je učestvovala masa seljaka i zanatlija. Ali je plemićka aristokratija zazirala od saveza z revolucionarnodemokratskim pokretom u Poljskoj i Nemačkoj, videći izlaz u sporazumevanju s pruskim kraljem. Suočena s velikim narodnim pokretom, pruska vlada je potkraj marta obećala da će stvoriti komisije za provođenje nacionalne reorganizacije Velikog Vojvodstva Poznanjskog koja bi Poljacima obezbedila formiranje poljske vojske, postavljanje Poljaka na administrativne i druge dužnosti, službeno priznanje poljskog jezika. Kao punomoćnik pruske vlade bio je poslan general Willisen, koji je uspeo da uz slična obećanja zaključi konvenciju u Jaroslavcu (vidi napomenu 269) i skloni ustanike na odlaganje oružja. No sva ta obećanja bila su sramno pogazana. Već 14. aprila 1848. pruski kralj je naredio da se Veliko Vojvodstvo Poznanjsko podeli na istočni, poljski deo, i na zapadni, «nemački» deo koji nije potpado pod reorganizaciju, nego je zaobilaznim putem prisajedinjen Nemačkom Savezu. Kraljevski ukaz od 26. aprila isključio je iz reorganizacije daljnje oblasti. Izzvani tim merama i stalnim prepadima pruskih trupa, ustanici su ponovo počeli borbu i kod Miloslava održali pobjedu nad pruskim trupama, ali su 9. maja ipak morali da polože oružje pred nadmoćnim snagama. Willisenov naslednik, general von Pfuell, progonio je učesnike ustanka i partizanskog pokreta najbrutalnijim sredstvima. Posle krvavog ugušenja ustanka Poljaka, demarkaciona linija premeštana je svakog meseca dalje na istok sve dok oblast koja je dopala Pruskoj nije obuhvatila tri četvrtine teritorije Velikog Vojvodstva Poznanjskog. Tako je Pruska prigrabila nove poljske oblasti umesto da sprovede obećanu reorganizaciju. 41 48 70 81 165 213 254 260 337
- 53 «*Teorija sporazuma*» («Vereinbarungstheorie»), kojom je pruska buržoazija u licu Camphausena i Hansemanna opravdavala svoju izdaju revolucije, sastojala se u tome što je pruska Nacionalna skupština, ostajući na «tlu zakonitosti», morala da se ograniči na uspostavljanje ustavnog poretka putem sporazuma s krunom. (Vidi i napomenu 49.) 45 56 342

- ⁵⁴ *Sedam podela Poljske* — misli se na tri podele Poljske u godinama 1772, 1793, i 1795, na Napoléonovo stvaranje Velikog Vojvodstva Varšavskog 1807, zatim na odluke Bečkog kongresa 1814—1815, na aneksiju Slobodne Države Kra-kovske koju je izvršila Austrija 1846. i na prisajedinjenje pretežnog dela Veli-kog Vojvodstva Poznanjskog koje je u četiri etape (14. i 22. aprila, 2. maja i 4. juna) izvršila Pruska, a sankcionisali Bundestag i frankfurtska Nacionalna skupština. 47 274
- ⁵⁵ «Kölnische Zeitung», br. 161 od 9. juna 1848. 49
- ⁵⁶ *Enej* — prema grčkoj mitologiji jedan od branilaca Troje, sin Anhiza i boginje Afrodite. Za vreme grčkog osvajanja i pljačkanja Troje spasio se i posle dugih lutanja iskrcao na obalu Italije. Opis Enejevih lutanja sadržaj je Virgilijevog epa *Eneida*. 49
- ⁵⁷ Iz Homerovog epa *Ilijada*. 49
- ⁵⁸ Pruski princ, jedan od vođa reakcionarne pruske kamarile, bio je glavni krivac za ekscese trupa protiv berlinskog stanovništva pre 18. marta 1848, pa je od straha pred narodom pobegao za vreme martovskih borbi u Englesku. Njegova palata bila je proglašena nacionalnim vlasništvom. Camphausenova vlada se ipak već u početku maja založila za njegov povratak, ne mareći za proteste ogorčenog berlinskog stanovništva. Osmog juna pojavio se «kartečki princ» kao poslanik sreza Virsic u pruskoj Nacionalnoj skupštini. 49
- ⁵⁹ Početni stihovi Goetheovog epa *Reineke Fuchs*. 51
- ⁶⁰ *Čartisti* — predstavnici revolucionarnog pokreta engleskih radnika od 1836. do 1848, koji su se borili za sprovođenje u život tzv. Narodne povelje (People's charter). Zahtevi istaknuti u tom dokumentu bili su usmereni na demokratizaciju državnog uređenja Engleske. 51 89 103 122 246
- ⁶¹ *Ripileri* (engl. «repealers» — od «repeal of union», poništenje unije) — pristalice ukidanja englesko-irske unije iz 1801. godine. Ta unija, koju je engleska vlada nametnula Irskoj posle ugušenja irskog ustanka 1798, uništila je poslednje tragove autonomije Irske i ukinula irski parlament. Zahtev za ukidanje unije postao je, počev od dvadesetih godina 19. veka, najpopularnija parola irskog nacionalnog pokreta. Godine 1840. pristalice irskog pokreta za nezavisnost, pod vođstvom liberala O'Conella, osnovale su udruženje (Repeal-Association), da bi efikasnije mogli voditi borbu za ukidanje unije. 51
- ⁶² Odbor pedesetorice (vidi napomenu 11) odbacio je predlog Bundestaga da se stvori direktorij od tri lica kao privremena centralna vlast Nemačkog Saveza. U početku juna 1848. sličan predlog podnela je komisija koju je izabrala frankfurtska Nacionalna skupština. Posle diskusije Skupština je 28. juna 1848. donela odluku da se stvori privremena centralna vlast koja će se sastojati od regenta Rajha i vlade Rajha. 51
- ⁶³ «*Vlasništvo cele nacije*» — natpis koji su naoružani radnici stavili za vreme mar-tovske revolucije u Berlinu na dvorac odbeglog pruskog princa. (Vidi i napo-menu 58.) 51
- ⁶⁴ Reč je o ugušenju republikanskog ustanka u Badenu aprila 1848. Ustankom su rukovodili sitnoburžoaski demokrati F. Hecker i G. Struve. Glavna područja ustanka bili su Pojezerje (Seekreis, jezerski kraj, područje oko Konstancce na Bodenskom jezeru) i Švarcvald. 51 204
- ⁶⁵ *Deutsche Zeitung* — buržoaskoliberalni dnevni list; zalagao se za ustavnu mo-narhiju i ujedinjenje Nemačke pod vođstvom Pruske. Izlazio je od 1847. do kraja septembra 1848, u redakciji istoričara Gervinusa, u Hajdelbergu, a zatim do 1850. u Frankfurtu na Majni. 52 91

- ⁶⁶ Devetog juna 1848. frankfurtska Nacionalna skupština odbila je predlog da odobrenje budućeg mirovnog ugovora s Danskom treba da spada u nadležnost Nacionalne skupštine. Time se Skupština izmakla od mešanja u rešavanje šlezvig-holštajnskog pitanja, prepuštajući Bundestagu punu slobodu akcije. 55
- ⁶⁷ *Sloboda štampe s kaucijama* — izdavači političkih novina morali su položiti određenu sumu novca kao garanciju da neće objavljivati ništa što ne bi bilo po volji vlastima; taj sistem naknadnih novčanih kazni, umesto 1848. godine službeno ukinute cenzure, ukinut je u Nemačkoj tek zakonom o štampi iz 1874. 56 60
- ⁶⁸ *Spisak sedamnaestorice poginulih vojnika* — 24. marta 1848. obavljena je na Invalidskom groblju sahrana 15 vojnika i 2 oficira koji su, prema službenim podacima, pali 18. marta. Vojnika je palo mnogo više, pa su, mrtvi u tajnosti odvezeni u Spandau i tamo sahranjeni. Tom merom trebalo je prikriti razmere borbi od 18. marta i činjenicu da su Berlinčani pobedili pruske trupe i primorali ih na povlačenje. 57 75
- ⁶⁹ *Levici u pruskoj Nacionalnoj skupštini* pripadali su, između ostalih, poslanici Waldeck, Jacoby, Georg Jung, Julius Berends i D'Ester. U listu «*Neue Rheinische Zeitung*» često je bilo kritikovano kolebljivo, neodlučno držanje levice i od nje traženo energičnije istupanje i vođenje vanparlamentarne borbe. 57 145
- ⁷⁰ Trećeg juna 1848. pretresan je u berlinskoj Nacionalnoj skupštini predlog o učestvovanju u demonstrativnoj povorci ka grobovima boraca revolucije koji su pali u martu; tu demonstraciju su organizovali studenti. Predlog je odbačen većinom glasova. 58
- ⁷¹ Reči iz *Das Lied für den dänischen Unterthan* šlezviškog pastora Heinricha Harriessa, kojmu je Balthasar Gerhard Schumacher preradio u pesmu *Heil Dir im Siegeskranz* («Zdravo da si, pod pobeđe vencem»), docniju prusku nacionalnu himnu. 60
- ⁷² Pod pritiskom narodnih masa, austrijski car Ferdinand I bio je prinuđen da u *manifestima od 16. maja i 3. juna 1848.* proglasi austrijski Rajhstag Ustavotvornom skupštinom. 61
- ⁷³ U ovom članku pored se rezultati naknadnog izbora za frankfurtsku Nacionalnu skupštinu, održanog u Kelnu 14. juna 1848, s opštim izborima za tu skupštinu održanim 10. maja iste godine. 68
- ⁷⁴ *Gradanska udruženja* (Bürgervereine) — organizacije umerenih buržoaskih elemenata, stvorene u Pruskoj posle martovske revolucije, koje su sebi postavile zadatak da čuvaju «zakonitost» i «red» u okviru ustavne monarhije i da se bore protiv «anarhije», tj. protiv revolucionarnodemokratskog pokreta. 68 427
- ⁷⁵ *Demokratsko društvo u Kelnu*, čiji su se sastanci održavali u dvorani «Nemačke kafane» Franza Stollwerka, osnovano je u aprilu 1848. Pored sitne buržoazije, u njemu su bili i radnici. Marx i Engels stupili su u Demokratsko društvo da bi zadobili uticaj na radnike i da bi sitnoburžoaske demokrate gurali na odlučne akcije. Marx je učestvovao u rukovođenju Društvom. Marx, Engels i drugi članovi redakcije lista «*Neue Rheinische Zeitung*» postizali su da se na sednicama Demokratskog društva usvajaju odluke koje su demaskirale izdajničku politiku pruske vlade i osuđivale neodlučan stav berlinske i frankfurtske skupštine. U aprilu 1849. Marx i njegove pristalice, pristupivši praktično stvaranju proleterске partije, organizaciono su raskinuli sa sitnoburžoaskom demokracijom i istupili iz Demokratskog društva. 68
- ⁷⁶ Revoltirani time što je pruska Nacionalna skupština porekla martovsku revoluciju (vidi u ovom tomu, str. 56—67), berlinski radnici i zanatlije su 14. juna 1848. na juriš zauzeli arsenal, da bi naoružanjem naroda odbranili izvojevane tekovine i revoluciju krenuli napred. Ali akcija berlinskih radnika i zanatlija

bila je spontana i neorganizovana. Pristiglim vojnim pojačanjima pošlo je za rukom da, zajedno s odredima građanske garde, brzo potisnu narod i da ga razoružaju. Vođe juriša na arsenal, a isto tako kapetana von Natzmera, koji je dao naređenje da se vojnici povuku iz arsenala, i njegovog natporučnika Techowa ratni sud je kasnije osudio na dugogodišnji tvrđavski zatvor. 69 74 319

- ⁷⁷ U rezoluciji koju je pruska Nacionalna skupština usvojila 15. juna 1848. pod uticajem revolucionarnih akcija radnih masa Berlina rečeno je da Skupština «ne potrebuje zaštitu oružanih snaga i stavlja se pod zaštitu berlinskog stanovništva». 69 74
- ⁷⁸ U noći uoči 4. avgusta 1789. francuska Ustavotvorna skupština je pod pritiskom sve snažnijeg seljačkog pokreta svečano objavila ukidanje niza feudalnih tereta, koje su u to vreme seljaci u ustanku faktično već bili odbacili. Zakoni koji su odmah posle toga doneseni ukinuli su bez otkupa samo lične terete. Ukidanje svih feudalnih tereta bez ikakvog otkupa izvršeno je tek u periodu jakobinske diktature, zakonom od 17. jula 1793. 69 93 244
- ⁷⁹ Prestrašen borbama na barikadama u Berlinu, pruski kralj Friedrich Wilhelm IV obratio se 21. marta 1848. proglasom «Mome narodu i nemačkoj naciji»; u njemu je licemerno obećao da će stvoriti staleško predstavničko telo, dati ustav, uvesti odgovornost ministara, javni i usmeni sudski postupak, porotne sudove itd. Jahao je Berlinom u teatralnoj kavalkadi sa crno-crveno-zlatnom zastavom i objavljivao da Pruska treba da utone u Nemačkoj, da će on spasiti nemačko jedinstvo i slobodu i da se želi staviti na čelo ustavne Nemačke. 69
- ⁸⁰ Početkom marta 1848. jedan masovni skup u Pragu zahtevao je ukidanje tlake, tesno povezivanje Češke, Moravske i Šlezije, ustavna prava. Zahtev za punom nacionalnom ravnopravnošću postao je još snažniji posle izbijanja revolucije u Beču i Budimpešti, ali češkonemačka buržoazija i češko plemstvo, koje se bojalo oslobođenja seljaka, oštro su ga suzbijali. Češki demokrati su odbili velikonemačke planove, ali su ipak istakli svoju spremnost da s Austrijancima i podunavskim narodima podu zajedničkim putem sporazumevanja. Tu misao podvukli su demokrati i na Slovenskom kongresu u Pragu. (Vidi i napomenu 82.) 70
- ⁸¹ *Višehrad* — južni deo Praga sa drevnom citadelom istog imena na desnoj obali Vltave.
Hradčani — severozapadni deo Praga sa starim dvorom koji se diže nad gradom. 70
- ⁸² *Slovenski kongres* sastao se 2. juna 1848. u Pragu. Na kongresu se ispoljila borba između dve tendencije u nacionalnom pokretu slovenskih naroda koje je ugnjetavala habsburška imperija. Desni, umerenoliberalni pravac, kome su pripadali vođe kongresa Palacký i Šafařík, pokušavao je rešiti nacionalno pitanje održanjem i konsolidovanjem habsburške monarhije, njenim pretvaranjem u federaciju ravnopravnih naroda. Levi, demokratski pravac (Sabina, Frič, Libelt i drugi) istupao je odlučno protiv toga i težio ka zajedničkim akcijama s revolucionarnodemokratskim pokretom u Nemačkoj i Mađarskoj. Većina učesnika kongresa, zastupajući teoriju austroslavizma, zauzela je neprijateljski stav prema evropskom revolucionarnom pokretu, jer je uništenje reakcionarnog habsburškog carstva bilo jedan od glavnih zadataka demokratskog pokreta. Upravo s tog gledišta su Marx i Engels osuđivali politiku češke buržoazije, koja je na kongresu odnela pobeđu i sa Palackým na čelu udarila putem otvorenog saveza s plemstvom i s Habsburzima protiv revolucionarnog pokreta. Delegati kongresa koji su pripadali radikalnodemokratskom krilu aktivno su učestvovali u praškom ustanku i bili podvrgnuti žestokim represalijama. Predstavnici umerenoliberalnog krila koji su ostali u Pragu objavili su 16. juna 1848. da se sednice kongresa odgađaju na neizvesno vreme. 70

- ⁸³ Taj sud o Česima postaje razumljiv samo ako se uzme u obzir da su Marx i Engels posmatrali nacionalno pitanje s gledišta interesa celokupnog revolucionarnog pokreta u Evropi.
- U društvenom pokretu godine 1848. u Češkoj mogu se odvojiti dve glavne etape, različite po svom sadržaju. U prvom etapi, od početka martovskih događaja do poraza praškog ustanka, češke narodne mase — seljaci i radnici — aktivno su učestvovali u revolucionarnom pokretu protiv feudalizma i apsolutizma. Ta borba češkog naroda poklapala se s interesima evropskog revolucionarnog pokreta, pa su je Marx i Engels podržavali.
- Posle poraza praškog ustanka češkoj liberalnoj buržoaziji, koja se u borbi protiv revolucije i demokratije udruživala s plemstvom i Habsburzima, pošlo je za rukom da uguši demokratske snage u Češkoj, da zadobije vodstvo u društvenom pokretu i skrene taj pokret na put nacionalističke borbe. Time je taj pokret došao u protivrečnost s evropskom revolucijom, jer je otada postao oslonac kontrarevolucionarne habsburške monarhije, a posredno i ruskog carizma. U drugom etapi demokratski elementi češkog naroda nisu uspeali da energično potpomognu revoluciju i osujete kontrarevolucionarnu politiku buržoazije. Otud je jasno da su Marx i Engels ulogu češkog nacionalnog pokreta 1848/49. sasvim ispravno ocenjivali kao kontrarevolucionarnu, a stav češkog naroda u drugoj, za revoluciju u čitavoj Austriji odlučujućoj etapi pokreta, kao reacionaran. 71
- ⁸⁴ «*Niti su šta naučili, niti šta zaboravili*» — krilatica koja se bazira na jednom pismu (iz 1796) francuskog kontraadmirala Chevalier de Panat-a, a koja se često pripisuje Talleyrand-u; odnosi se na francuske emigrante-aristokrate koji su se posle restauracije vladavine Bourbona vratili u Francusku i pokušali da ponovo prisvoje svoje bivše zemljišne posede i da prinude seljake na preuzimanje ranijih feudalnih obaveza. 74
- ⁸⁵ *Nacrt ustava* — «*Nacrt ustavnog zakona za prusku državu*» («*Entwurf eines Verfassungs-Gesetzes für den preußischen Staat*») od 20. maja 1848. 74 210.
- ⁸⁶ *U bici kod Lajpciga* od 16. do 19. oktobra 1813. učestvovali su trupe Rusije, Pruske, Austrije i Švedske. Bitka se završila pobedom tih savezničkih vojski nad Napoléonomovom vojskom. 76 105
- ⁸⁷ *U bici kod Vaterloa* 18. juna 1815. Napoléona su potukle pruske i engleske trupe, kojima su komandovali von Blücher i Wellington. 76
- ⁸⁸ Na ovom mestu Marx i Engels pridaju naročitu važnost *đvojakom karakteru oslobodilačkih ratova od 1813. do 1815.*, u kojima su pravednu nacionalnu oslobodilačku borbu narodnih masa protiv pljačkaške politike Napoléona I vladari i junkeri iskoristili za to da, koliko je moguće, ponovo uspostave feudalne odnose u Evropi. Pri tome su Marx i Engels pre svega ukazivali na reacionarne strane i posledice (mržnju prema francuskoj revoluciji, nedovoljnu inicijativu u borbi protiv domaćih ugnjetača, obožavanje svega nemačkog, itd.) i time zadavali udarac reacionarnoj pruskoj istoriografiji, koja je, naročito kad su se zaoštrili nemačko-francuski odnosi posle 1840, sistematski krivotvorila i zloupotrebljavala sadržaj i značenje oslobodilačkih ratova u interesu pruskog šovinizma. Progresivnu stranu oslobodilačkih ratova obrađuje Engels u radu *Ernst Moritz Arndt* iz 1841. i u svojim člancima iz 1870. koji se bave zakonom o poslednjoj odbrani od 1813, gde on konstatuje da je tek pobeda nad tudinskom, Napoléonomovom vladavinom poravnala put rešavanju nacionalnog pitanja, a time i oslobodenju od jarma nemačkih vladara. 76 253
- ⁸⁹ Posle bitke kod Jene i Austerlica 14. oktobra 1806. sledile su kapitulacije pruskih tvrđava pred francuskim trupama bez ikakve borbe; gotovo svuda, osim retkih izuzetaka, junkerski komandanti pokazali su kukavičko, izdajničko držanje. 77
- ⁹⁰ *Code civil des Français* — Francuski građanski zakonik iz 1804, koji je 1807. nanovo redigovan kao *Code Napoléon*. Taj građanski zakonik Francuska je

- uvela u osvojene oblasti zapadne i jugozapadne Nemačke. U Rajnskoj provinciji on je ostao na snazi i posle ujedinjenja s Pruskom. (Vidi i napomenu 166.) Code Napoléon zadržao je u suštini tekovine francuske revolucije i stajao na tlu formalne jednakosti građana. 79 208 240 259 406
- ⁹¹ Po naređenju pruskog generala *Pfuels*, zarobljenim učesnicima poznanskog ustanka 1848. godine brijali su glave i lapisom (paklenim kamenom) palili znak na rukama i ušima. Otud nadimak generala *Pfuels* — von Höllenstein (od Paklenog kamena). 81 257 282
- ⁹² Posle juriša na arsenal (vidi napomenu 76) demisionirali su 17. juna 1848. ministri von Kanitz, grof Schwerin i baron von Arnim, a 20. juna demisionirala je cela vlada. List *«Neue Rheinische Zeitung»* video je u *padu Camphausena* izraz namere krupne buržoazije da iz perioda pasivne izdaje naroda u korist krunne pređe u period aktivnog podvrgavanja naroda svojoj vladavini i sporazumu s krunom. 83
- ⁹³ Ferdinand Raimund, *Das Mädchen aus der Feenwelt oder der Bauer als Millionär*, II čin, prizor 6. 83
- ⁹⁴ Tridesetog marta 1848 — početak delatnosti Camphausenove vlade. 83
- ⁹⁵ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XXIV. 84
- ⁹⁶ Severna Italija je tada pripadala austrijskoj monarhiji. Početkom 1848. izbio je ustanak Talijana protiv strane vladavine a za ujedinjenje i nezavisnost Italije. Vest o pobjedi revolucije u Beču dovela je 18. marta 1848. do snažnog narodnog ustanka u Milanu. U ogorčenoj borbi, koja se vodila pet dana, ustanici su uspjeli da prisile Radetzki da sa 15 000 austrijskih vojnika napusti grad. Dva deset drugog marta bila je obrazovana privremena vlada, u koju su ušli predstavnici liberalne buržoazije. Kralju Sardinije i Pijemonta Carlu Albertu pošlo je za rukom da se stavi na čelo talijanskog oslobodilačkog pokreta, pri čemu je njegov cilj bio da svoje kraljevstvo proširi na celu severnu Italiju; prema demokratskom narodnom pokretu odnosio se neprijateljski. Sardinjsko-lombardijska vojska, pod komandom Carla Alberta, potisnula je najpre trupe Radetzki prema severu, ali je zatim zbog oklevanja i vojničke nesposobnosti Carla Alberta i njegovih generala pretrpela niz poraza. Milano je ponovo pao u ruke Austrijanaca. Iz straha da pri potpunom porazu ne izgubi i svoje tadašnje posede, Carlo Alberto je na to sklopio 9. avgusta 1848. primirje s Austrijancima, koje je posle isteka šest meseci bilo produženo. Vojne akcije bile su još jedanput preduzete 20. marta 1849, ali ubrzo zatim Austrijanci su do nogu potukli sardinjsku vojsku, a kralj Carlo Alberto se odrekao prestola. 85 104 316 322 337
- ⁹⁷ *Hrvati* — ovde se imaju u vidu vojnici austrijske carske vojske čija se laka konjica prvobitno regrutovala u Hrvatskoj.
Panduri — vojne formacije austrijske carske vojske koje su predstavljale posebnu vrstu neregularnih pešadijskih trupa i nastupale neustrašivo, ali i brutalno. 85 316
- ⁹⁸ Posle Camphausenove vlade došla je u Pruskoj *Auerswald-Hansemannova vlada* (26. juna — 21. septembra 1848), takozvana «vlada dela». Auerswald je bio predsednik te vlade, a Hansemann, stvarni šef kabineta, ostao je ministar finansija, što je bio i pod Camphausenom. 87 159 164
- ⁹⁹ Heine, *Ritter Olaf*, glava II. 88
- ¹⁰⁰ «Život je san» («La vida es sueño») — naslov drame španskog dramatičara Calderona de la Barca. 88
- ¹⁰¹ «*Neue Berliner Zeitung*» — reakcionarni dnevni list, koji je izlazio u Berlinu od juna do oktobra 1848. U članku se naziva i «Berlinčanka» («Berlinerine»). 89

- ¹⁰² Tako su, po prezimenu svog urednika Gervinusa, nazivane novine »Deutsche Zeitung«. (Vidi i napomenu 65.) 91
- ¹⁰³ Aluzija na prestonu besedu Friedricha Wilhelma IV koju je on održao pri otvaranju prvog Ujedinjenog landtaga (vidi napomenu 34) 11. aprila 1847. U toj besedi je pruski kralj izjavio »da su stolecia i neisporediva mudrost, a ne *parče hartije*«, stvorili ustav Pruske, i da on »sad niti ikad neće pristati na to da se između našeg gospodina Boga na nebu i ove zemlje ugura *ispisani list* kao neko drugo providenje...« 91 369
- ¹⁰⁴ Aluzija na *Camphausena*, koji je ranijih godina trgovao mašću i žitom, i na *Hansemanna*, koji je svoju komercijalnu delatnost počeo kao trgovac vunom. 91
- ¹⁰⁵ »*Kölnische Zeitung*« — dnevni list koji je pod tim naslovom izlazio u Kelnu od 1802. Tridesetih i početkom četrdesetih godina branio je katoličku crkvu od protestantizma, koji je dominirao u Pruskoj; 1848/49. odražavao je kuka-
vičku, izdajničku politiku pruske liberalne buržoazije i neprestano vodio ogrorčenu borbu protiv lista »*Neue Rheinische Zeitung*«. 91 121 245 260 264 316 359 379 389 429
- ¹⁰⁶ Goethe, *Faust*, I deo, scena 16 (»*Marthens Garten*« — Martin vrt). 92
- ¹⁰⁷ Potpun naslov *Patowljeve promemorije o otkupu*, datirane 10. juna 1848, glasi »Promemorija o zakonodavnim merama koje imaju za cilj sprovođenje reforme vlastelinskih i zemljovlasničkih odnosa u skladu s duhom vremena i uklanjanje još postojećih prepreka razvoju poljoprivrede.« 93
- ¹⁰⁸ *Patrimonijalna jurisdikcija* — feudalno pravo vlastelina da svojim seljacima sudi i da ih kažnjava; u Nemačkoj je 1848. bilo ograničeno, a 1877. sasvim ukinuto. 94
- ¹⁰⁹ *Patowljeva promemorija o otkupu* predviđala je osnivanje hipotekarnih i rentnih banaka za sprovođenje otkupa seljačkih tereta uz izvanredno povoljne uslove za vlastelina. Budući da seljak nije raspolagao novcem potrebnim za otkup, tj. osamnaestostrukim novčanim iznosom svojih godišnjih obaveza, trebalo je da mu državne kreditne ustanove stave na raspolaganje taj iznos u obliku zadužnice, s kamatom od 4%. Predviđalo se da seljak amortizuje tu zadužnicu kroz 41 godinu, a vlastelin da odmah dobije od banke pun iznos. Kod tog predloga nije se, dakle, radilo o oslobodenju seljaka, nego o pretvaranju dotadašnje forme njegove zavisnosti u formu novčane zavisnosti, koja je imala da olakša i ubrza proces pretvaranja pruskih polufeudalnih veleposednika u kapitalističke. 94
- ¹¹⁰ U godinama od 1807. do 1811. ministri Stein i Hardenberg počeli su u Pruskoj sprovesti neke agrarne reforme. Edikt od 9. oktobra 1807. i vladina naredba od 28. oktobra 1807. ukinuli su u Pruskoj ličnu vezanost za zemlju, ali su zadržali sva feudalna davanja i službe seljaka. No plemstvo se nije pridržavalo čak ni te delimične reforme. Pred Napoléonov rat protiv Rusije pruska vlada je ponovo pokušala da osigura sebi seljake, pa je 14. septembra 1811. donesen »Edikt koji se tiče regulisanja vlastelinskih i seljačkih odnosa«. Taj edikt je obećavao seljacima pravo na otkup feudalnih tereta u roku od dve godine, pod uslovom da vlastelinu ustupe do jedne polovine svoje zemlje ili da mu plate odgovarajuću sumu novca. Posle pobeđe nad Napoléonom, od tih obećanja opet nije bilo ništa. Tek 1845. seljaci su dobili pravo da rentu koju su davali u novcu i žitu otkupe dvadesetpetostrukim njenim iznosom. 94 266
- ¹¹¹ Misli se na spontani ustanak tekstilnih radnika u Pragu i okolici u drugoj polovini juna 1844. Pokret radnika, koji je pratilo razaranje fabrika i uništavanje mašina, okrutno su ugušile trupe austrijske vlade. 95
- ¹¹² »*Berliner Zeitungs-Halle*« — dnevni list koji je od 1846. izdavao u Berlinu Gustav Julius; 1848—1849. bio je jedan od organa sitnoburžoaske demokratije. 95 319 347

- ¹¹³ *Gradanski odbor* — skraćeni naziv Komiteta građana, Nacionalne garde i studenata za održanje mira, sigurnosti i odbrane prava naroda; bio je obrazovan u maju u Beču. 95
- ¹¹⁴ Reč je o *Vladinoj komisiji za radničko pitanje* koja je zasedala u Luksemburškoj palati (Luxembourg) pod predsedanjem Louis-a Blanc-a; obrazovala ju je privremena vlada 28. februara 1848. pod pritiskom radnika, koji su zahtevali stvaranje ministarstva rada. Praktična delatnost te takozvane Luksemburške komisije, sastavljene od predstavnika radnika i preduzetnika, svela se na posredovanje u radnim sukobima, često u interesu preduzetnika, čemu je doprinosila sporazumaška taktika Louis-a Blanc-a. Posle akcije narodnih masa 15. maja 1848, u kojoj su glavnu ulogu igrali pariski radnici, vlada je 16. maja likvidirala Luksemburšku komisiju. 99
- ¹¹⁵ *Nacionalni ateljei*, ili *nacionalne radionice* (ateliers nationaux) bile su stvorene odmah posle februarske revolucije 1848. dekretom francuske privremene vlade. Pri tome je vlada, s jedne strane, išla za tim da među radnicima diskredituje ideje Louis-a Blanc-a o organizaciji rada, a s druge — da vojnički organizovane radnike nacionalnih ateljea iskoristi u borbi protiv revolucionarnog proletarijata. Ali pošto plan da se radnička klasa pocepa nije uspeo i pošto su radnicima zaposlenim u nacionalnim radionicama sve više ovladavala revolucionarna raspoloženja, buržoaska privremena vlada je preduzela niz mera u cilju likvidacije tih radionica (smanjenje broja radnika, upućivanje radnika na javne radove u provinciju itd.). To je izazvalo žestoko negodovanje pariskog proletarijata i bilo jedan od povoda za otpočinjanje junskog ustanka. Posle ugušenja ustanka, Cavaignacova vlada je 3. jula 1848. donela dekret o raspuštanju nacionalnih radionica. 99 128 403
- ¹¹⁶ *«aimables faubourgs»* («ljubazna predgrađa») — tako je Louis-Philippe zvao predgrađa Pariza. 99
- ¹¹⁷ *Mobilna garda* stvorena je dekretom privremene vlade od 25. februara 1848. za borbu protiv revolucionarno nastrojenih narodnih masa. Njeni odredi, koje je sačinjavao uglavnom lumpenproletarijat, bili su iskorišteni za ugušenje junskog ustanka. 99 114
- ¹¹⁸ *Nacionalna garda* — u Francuskoj 1848. oružana organizacija koja je bila iskorisćena za odbranu buržoaskog «reda». 99 114
- ¹¹⁹ *Palais Royal* (Kraljevska palata) — palata u Parizu koja je od 1643. služila kao rezidencija Louis-a XIV, a 1692. prešla u vlasništvo orleanske grane Bourbona. Posle februarske revolucije 1848. proglašena je vlasništvom države i nazvana Palais National (Nacionalna palata). 100
- ¹²⁰ U *Café Tortoni*, na Italijanskom bulevaru (Boulevard des Italiens), i u neposrednoj okolini te kafane svršavali su se berzanski poslovi u časovima kad je berza bila zatvorena. Za razliku od službene berze, Café Tortoni i rejon oko nje nazivani su «Mala berza». 100
- ¹²¹ Takozvana *Republikanska garda* formirana je 16. maja 1848. po nalogu francuske vlade, koju je uznemirilo revolucionarno istupanje pariskih radnika 15. maja (vidi napomenu 137). Republikanska garda, kojom su komandovali kontra-revolucionarni oficiri, vršila je policijsku službu u Parizu i bila podređena prektu policije; imala je 2600 ljudi. 100 106 114
- ¹²² *«The Northern Star»* — engleski dnevni list, centralni organ čartista; osnovao ga je 1837. Feargus Edward O'Connor. Izlazio je u Lidsu, a od novembra 1844. u Londonu. Od septembra 1845. do marta 1848. u listu je saradivao Friedrich Engels.
- U jednoj belešci od 24. juna 1848. list «The Northern Star» je pisao: «Neue Rheinische Zeitung», list koji se nazvao organom demokratije, uređivan je s retkim majstorstvom i odlikuje se neobičnom smelošću; pozdravljamo ga kao

- dostojnog, talentovanog i hrabrog druga u odlučnoj borbi protiv tiranije i nepravde svake vrste.* 103 121
- ¹²³ *«Mourir pour la patrie»* (»Umreti za otadžbinu«) — refren francuske patriotske pesme, popularne u periodu februarske revolucije 1848. 104 401
- ¹²⁴ *Društvo za prava čoveka i građanina* — sitnoburžoaska demokratska organizacija, kojom su rukovodili Barbès, Huber i drugi; nastalo je u vreme Julske monarhije. Društvo je ujedinjavalo niz demokratskih klubova glavnog grada i provincije, a imalo je za cilj borbu za ostvarenje jakobinske »Deklaracije prava čoveka i građanina« od 1793. Za razliku od mnogih drugih sitnoburžoaskih organizacija, Društvo za prava čoveka i građanina nije se odricalo oružane borbe protiv kontrarevolucije. Neki članovi Društva bili su rukovodioci junskog ustanka. Tako je bivši oficir Kersausie, koji je izradio plan ustanka, bio predsednik Akcionog komiteta Društva za prava čoveka i građanina. 107
- ¹²⁵ Reč je o *«L'Indépendance Belge»* — dnevniku osnovanom 1831. u Briselu. Četrdesetih godina 19. veka bio je organ liberala. 108 112 123 363
- ¹²⁶ Branici Saragose proslavili su se svojim junaštvom i upornošću u oslobodilačkom ratu španskog naroda protiv Napoléonove vladavine. Francuzi su dvaput opsedali grad (od juna do avgusta i od decembra 1808); u februaru 1809. Saragosa je kapitulirala pred nadmoćnim francuskim snagama, izgubivši više od 4 000 ljudi. 109
- ¹²⁷ Sednica francuske Nacionalne skupštine od 24. juna 1848 (vidi »Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale«, tom 2, Paris 1849). 109 110 128
- ¹²⁸ *Municipalna garda* Pariza, stvorena posle julske revolucije 1830. i iskorištavana za gušenje narodnih ustanaka, bila je potčinjena prefektu policije. Raspuštena je posle februarske revolucije 1848. 111
- ¹²⁹ Sednica francuske Nacionalne skupštine od 25. juna 1848. (Vidi »Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale«, tom 2, Paris 1849.) 112 118 125
- ¹³⁰ Reč je o izveštaju o sednici francuske Nacionalne skupštine od 25. juna 1848. koji je objavljen u listu »Neue Rheinische Zeitung« br. 29 od 29. juna. 113
- ¹³¹ *Ostrvo Luvije* (Louvier), odeljeno od desne obale uskim rukavom Sene, bilo je 1844. spojeno s kopnom i sačinjavalo je prostor između bulevara Morland i keja Henri IV. 114 130
- ¹³² Politička grupacija oko francuskog lista »*Le National*« ujedinjavala je umerene buržoaske republikance s Armand-om Marrast-om na čelu. Ova se četrdesetih godina oslanjala na industrijsku buržoaziju i bila je s njom povezana preko jednog dela liberalne inteligencije. »*Le National*« je izlazio kao dnevnik od 1830. do 1851. u Parizu. 116 123 136 374
- ¹³³ Politička grupacija oko francuskog lista »*La Réforme*« ujedinjavala je sitnoburžoaske demokrate i republikance, s Ledru-Rollinom na čelu; njoj su se priključili sitnoburžoaski socijalisti pod vodstvom Louis-a Blanc-a. List »*La Réforme*« je izlazio kao dnevnik od 1843. do 1850. u Parizu. 116 386
- ¹³⁴ Reč je o *Komisiji izvršne vlasti* — vladi Francuske Republike koju je formirala Ustavotvorna skupština 10. maja 1848. i koja je zamenila dotadašnju privremenu vladu. Postojala je do 24. juna 1848, kad je uvedena Cavaignacova vojna diktatura. 116
- ¹³⁵ *Dinastička opozicija* — grupa u francuskom Poslaničkom domu za vreme Julske monarhije. Predstavnici te grupe, koji su izražavali raspoloženja liberalnih krugova industrijske i trgovačke buržoazije, zalagali su se za sprovođenje umerene izborne reforme, gledajući u njoj sredstvo za izbegavanje revolucije i za održanje dinastije Orléans. Vođa dinastičke opozicije bio je Odilon Barrot. 117 136

- 136 *Legitimisti* — pristalice «legitimne» burbonske dinastije, koja je bila na vlasti u Francuskoj od 1589. do 1793. i od 1814. do 1830. Zastupali su interese krupnih naslednih zemljišnih posjednika. 117
- 137 Posle revolucionarne akcije pariskih radnika *15. maja 1848.* preduzet je niz mera koje su išle za likvidacijom nacionalnih radionica, donesen je zakon o zabrani uličnih skupova i zatvoren niz demokratskih klubova. 118
- 138 *Vae victis!* (Teško pobeđenima!) — uzvik koji se pripisuje Brenu, vodi Gala koji su pobedili Rimljane i zauzeli Rim 390. pre n.e. 118 395
- 139 «*The Times*» — najveći engleski dnevnik konzervativnog pravca; osnovan je u Londonu 1. januara 1785; do januara 1788. izlazio pod nazivom «*Daily Universal Register*». 121 179
- 140 «*The Manchester Guardian*» — engleski buržoaski list, organ pristalica slobodne trgovine, kasnije organ liberalne stranke; osnovan je u Mančesteru 1821. 121
- 141 *Kotzebue-ova lakejska tragedija* — Kotzebue je napisao nekoliko stotina pozorišnih komada; glavna lica njegovih ganutljivih ganutljivih komada bili su članovi kućne posluge, baštovani, družbenice i slično. Glavno delo celog tog dramskog rada bilo je *Menschenhass und Reue* («Čovekomrzost i pokajanje»), objavljeno 1789. 122
- 142 Preinačen citat iz Shakespeare-ovog *Julija Cezara*, III čin, 2. scena; tamo se kaže: «... Brut je častan čovek». 123
- 143 «*Augsburgerin*» (Augsburžanka) — misli se na «*Allgemeine Zeitung*», nemački konzervativni dnevni list pokrenut 1798; od 1810. do 1882. izlazio je u Augsburgu. 123
- 144 *Débats* — skraćeni naziv francuskog dnevnog lista «*Journal des Débats politiques et littéraires*», osnovanog u Parizu 1789. U periodu od Julske monarhije je vladin list, organ orleanističke buržoazije. Za vreme revolucije 1848. zastupao je koncepcije kontrarevolucionarne buržoazije. 123 136
- 145 Iz pesme nemačkog sitnoburžoaskog pesnika Nicolausa Beckera *Der deutsche Rhein*; pesma je napisana 1840. i otada je na njene reči mnogo puta napisana muzika. Pesma je bila naročito omiljena u nacionalističkim krugovima. 123
- 146 «*Le Constitutionnel*» — francuski buržoaski dnevnik; izlazio je u Parizu od 1815. do 1870. Četrdesetih godina bio je organ umerenog krila orleanista, za vreme revolucije 1848. zastupao je koncepcije kontrarevolucionarne rojalističke buržoazije, koja se grupisala oko Thiers-a; posle državnog udara Louis-a Bonaparte u decembru 1851. bio je bonapartistički list. 123 152
- 147 «*Le Peuple constituant*» — francuski dnevni list republikanskog pravca; izlazio je u Parizu od februara do juna 1848, a uređivao ga je Lamennais. 125
- 148 Petog juna 1832. iskoristile su pristalice levog krila republikanske stranke, među kojima i Društvo prijatelja naroda, sahranu generala Lamarque-a za mirnu demonstraciju. Lamarque je bio vođa malog broja republikanskih poslanika u novom Poslaničkom domu.
- Krivnjom vlade, demonstracija se pretvorila u krvavu seču koja je trajala do poslednoga 6. juna, naročito oko bivšeg manastira Saint Merry, gde se zabarikadiralo poslednjih stotinu republikanaca, među kojima i mnogo radnika. 127
- 149 *Dvanaestog i trinaestog vendémiaire-a* (4. i 5. oktobra) 1795. Napoléon je ugušio ustanak rojalista u Parizu protiv Konventa. 129
- 150 Vojvoda od Braunschweiga, vrhovni komandant austrijsko-pruske vojske koja se borila protiv revolucionarne Francuske, izdao je 25. jula 1792. manifest u kome je pretio francuskom narodu da će Pariz zbrisati s lica zemlje. 133

- ¹⁶¹ Reč je o ustanku od 1785. u Holandiji protiv vladavine aristokratsko-katoličke stranke, koja se grupisala oko namesnika Wilhelma Oranskog. Ustanak, na čelu kojega se nalazio republikanski deo buržoazije, doveo je do isterivanja namesnika iz zemlje; ipak je njegova vlast bila uspostavljena 1787. uz pomoć pruskih trupa. 133
- ¹⁶² Prema sporazumu između Engleske, Francuske i Rusije, na grčki presto je 1832. doveden nepunoletni bavarski princ Otto, koji je došao u Grčku u pratnji bavarskih trupa. Vladao je pod imenom Otto I. 133
- ¹⁶³ Reč je o reakcionarnoj politici Svete alijanse, u kojoj su glavnu ulogu igrale Austrija, Pruska i Rusija. Na kongresu, koji je počeo u Tropauu oktobra 1820, a završio se maja 1821. u Ljubljani, bio je otvoreno proglašen princip mešanja sila Svete alijanse u unutrašnje stvari drugih država. U skladu s tim, Ljubljanski kongres doneo je odluku o slanju austrijskih trupa u Italiju, a kongres u Veroni (1822) — o francuskoj intervenciji u Španiji radi ugušivanja revolucionarnog i nacionalnooslobodilačkog pokreta u tim zemljama. 133 253
- ¹⁶⁴ Austrija, Pruska i Rusija podržavale su u Portugalu dvadesetih i tridesetih godina 19. veka klerikalno-feudalnu stranku s *Dom Miguelom* na čelu, koja je istupala protiv svakog ograničenja apsolutizma. 133 255
- ¹⁶⁵ U Španiji je podršku Austrije, Pruske i Rusije uživao *Don Carlos*, koji je 1833. počeo građanski rat da bi u interesu reakcionarne klerikalno-feudalne stranke osvojio za sebe presto. 133 255
- ¹⁶⁶ Pod *manifestom privremene vlade u Milanu nemačkom narodu* ima se u vidu proglas «Il Governo provvisorio alla Nazione Germanica» od 6. aprila 1848, u kome privremena vlada Milana daje izraza osećanju bratske povezanosti s nemačkim narodom i poziva ga na zajedničku borbu protiv snaga reakcije. 134
- ¹⁶⁷ *Thiers-ova partija* — grupa rojalističke buržoazije u Francuskoj, nazvana tako po svom najpoznatijem vodi Thiers-u, koja se okupljala oko lista «Le Constitutionnel». (Vidi i napomenu 146.) Kao pristalica orleanske dinastije bila je protivnik buržoaskih i sitnoburžoaskih republikanaca i zalagala se pre februara 1848. za monarhiju s republikanskim institucijama, a posle februara za republiku s monarhijskim institucijama. Posle poraza pariskog junskog ustanka stopila se s dinastičkom opozicijom. (Vidi napomenu 135.) 136 368 372
- ¹⁶⁸ Iz Caussidières-ovog govora održanog 27. juna 1848. u francuskoj Nacionalnoj skupštini («Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale», tom 2, Paris 1849). 136
- ¹⁶⁹ *Vestfalska adresa* — reakcionarna «Adresa radnika i gardista sreza Hagen od 19. juna 1848». Njen tekst doneo je list «Neue Rheinische Zeitung» u br. 25 od 25. juna 1848 (poseban prilog). 138
- ¹⁶⁰ *Trijerska junaštva* — u Trijeru je za vreme od 2. do 4. maja 1848. došlo, na bazi vojničkih provokacija, do sukoba između pruske vojske i građanstva. Kasnije pruski ministar Schreckenstein, tada zamenik komandanta 8. armijskog korpusa, poslan je u Trijer da uguši nemire. Naredio je da se raspusti građanska garda. 138
- ¹⁶¹ *susedni publicist* — omiljeni Marxov i Engelsov izraz za Brüggemanna, glavnog urednika lista «Kölnische Zeitung». 138 202
- ¹⁶² Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XII. 138 374
- ¹⁶³ *treasury-whip* (doslovno «bič ministarstva finansija») — posle pada Camphausenovog kabineta (vidi i napomenu 98) Hansemann je, dobivši mandat da sastavi vladu, i u novom Auerswaldovom kabinetu (od 26. juna do 21. septembra) ostao ministar finansija, jer je time kao predstavnik krupne buržoazije držao u rukama ključnu poziciju s koje je mogao da u vladi i u Nacionalnoj

- skupštini progura zakone i mere koji su bili u interesu njegove klase. — Whip (bič), u britanskom parlamentu istaknuti član stranke koji svoje partijske druge okuplja za glasanje. 141
- ¹⁶⁴ *Sveta hermandad* — liga španskih gradova osnovana potkraj 15. veka uz sudelovanje kraljevskih vlasti, koje su nastojale da u interesu apsolutizma iskoriste građanstvo u borbi protiv krupnih feudalaca. Počevši od sredine 16. veka, oružane snage Svete hermandad vršile su policijske funkcije. U prenesenom ironičnom smislu naziv «sveta hermandad» upotrebljavao se za policiju. 143
- ¹⁶⁵ *Gircenih* (Gürzenich) — nekadašnja svečana dvorana u Kelnu, koja je služila za održavanje zborova. Tu je 25. juna 1848. održana skupština kelnskog Radničkog udruženja na kojoj se raspravljalo o stvaranju zajedničke komisije od predstavnika triju demokratskih organizacija u Kelnu. Te tri organizacije bile su: Demokratsko društvo, Radničko udruženje i Udruženje radnika i poslodavaca. 144
- ¹⁶⁶ *Code pénal* — Krivični zakonik donesen u Francuskoj 1810, koji je bio uveden i u oblasti zapadne i jugozapadne Nemačke koje su osvojili Francuzi; zajedno s Građanskim zakonikom (Code civil; vidi napomenu 90) bio je na snazi u Rajnskoj provinciji i posle njenog prisajedinjenja Pruskoj 1815. Pruska vlada je nastojala da u toj provinciji ponovo uvede prusko pravo (Landrecht; vidi napomenu 167). Trebalo je nizom zakona, ukaza i propisa ponovo uspostaviti u Rajnskoj provinciji feudalne privilegije plemstva (majorate), kao i pruski krivični zakonik, bračno zakonodavstvo itd. Ove mere, koje su izazvale odlučnu opoziciju u Rajnskoj provinciji, ukinute su posle martovske revolucije dekretima od 15. aprila 1848. 144 172 325 380
- ¹⁶⁷ Prusko zemaljsko pravo, u originalu Landrecht, tj. «*Das Allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten*» od 1794, predstavljalo je kodeks građanskog, trgovinskog, meničnog, pomorskog prava i prava osiguranja, zatim krivičnog, crkvenog i upravnog prava; ono je učvrstilo zaostali karakter pravnog sistema feudalne Pruske. Bilo je na snazi u svojim bitnim delovima do uvođenja Građanskog zakonika («*Das Bürgerliche Gesetzbuch*») 1900. 144 188 208 259 278 344
- ¹⁶⁸ *Anneke* je, zajedno s Gottschalkom i Willichom, bio uhapšen kao jedan od organizatora masovnog skupa u Kelnu održanog 3. marta 1848. Protiv sve trojice bila je dignuta optužnica zbog «podstrekavanja na pobunu i osnivanja zabranjenog društva». U skladu s kraljevskom amnestijom, sva trojica bila su puštena iz zatvora 21. marta 1848. 144
- ¹⁶⁹ *Keslinska adresa* — jednim proglasom obratili su se kontrarevolucionarni junteri i činovnici grada Keslina (u Pomeraniji) 23. maja 1848. pruskom stanovništvu i zahtevali od njega da maršira na Berlin radi ugušivanja revolucije. 147
- ¹⁷⁰ *Španija, Meksiko, Poljska i Krakov* bili su glavna tržišta pruske ткаčke i prelačke industrije koja su izgubljena usled besmislene trgovinske i spoljne politike pruske vlade pre 1848. Time je ta privredna grana bila teško pogođena. 148
- ¹⁷¹ Ima se u vidu ponižavajuća mera — brijanje glave — koju je primenjivao general Pfuel na zarobljene poljske ustanike. 148
- ¹⁷² U leto 1848. stvoren je u Berlinu, pored obične policije, odred naoružanih ljudi, odevenih u civilno odelo, radi borbe protiv uličnih mitinga i akcija narodnih masa, a također i radi špijuniranja. Taj odred policajaca nazivali su konstablama, po analogiji sa specijalnim konstablama u Engleskoj koji su odigrali značajnu ulogu u razbijanju čartističke demonstracije 10. aprila 1848. 150 261
- ¹⁷³ «*Le Siècle*» — dnevnik, izlazio je u Parizu od 1836. do 1939; četrdesetih godina 19. veka izražavao je koncepcije onog dela sitne buržoazije koji se ograničavao na zahteve za umerenom ustavnom reformom. 152

- ¹⁷⁴ »*La Presse*« — dnevnik, izlazio je od 1836. u Parizu. Podržavao je buržoasku republikanac 1848. i 1849, a kasnije bonapartiste. Urednik lista od 1836. do 1857. bio je Émile de Girardin. 152
- ¹⁷⁵ »*L'Observateur*« — skraćeni naziv belgijskog dnevnika »*L'Observateur Belge*«, koji je izlazio od 1835. do 1860: četrdesetih godina 19. veka bio je organ buržoaskih liberala. 152 363
- ¹⁷⁶ Na kraju sednice od 4. jula 1848. na kojoj je nastavljena debata o komisiji za istraživanje događaja u Poznanju, pruska Nacionalna skupština donela je odluku da se toj komisiji daju neograničena ovlašćenja; posle donošenja takve odluke, koja je značila poraz vlade Auerswald-Hansemanna, predstavnici desnog krila pokušavali su da, uprkos pravilima parlamentarne procedure, provedu izglasavanje predloga o ograničenju ovlašćenja komisije. Poslanici levog krila napustili su, u znak protesta, dvoranu za sednice. Iskoristivši njihov odlazak, desni su proveli predlog koji je zabranjivao komisiji da ode u Poznanj, a također i da ispituje svedoke i veštake. Time je protivpravno bila poništena prvobitna odluka Skupštine. O toku diskusije o poznanjskoj komisiji u pruskoj Nacionalnoj skupštini vidi u ovom tomu, str. 41—44, 160—163 i 165—171. 153 159 160 171 179
- ¹⁷⁷ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XXV. 154
- ¹⁷⁸ Heine, *Der Tannhäuser*, glava 2. 155
- ¹⁷⁹ »*The Morning Chronicle*« — engleski buržoaski dnevnik; izlazio je od 1769. do 1862. u Londonu. 156
- ¹⁸⁰ Ima se u vidu »Северная пчела«, ruski politički i književni list, koji je izlazio u Petrogradu od 1825. do 1864. pod uredništvom Bulgarina i Greča; bio je poluslužbeni organ carske vlade. 156
- ¹⁸¹ U noti koju je major *Wildenbruch* u tajnoj misiji pruskog kralja predao 8. aprila 1848. vladi Danske isticalo se da Pruska ne vodi rat u Slezvig-Holštajnu zato da vojvodstvo otrgne od Danske, nego jedino zato da bi suzbila »radikalne i republikanske elemente u Nemačkoj«. Pruska vlada je na sve načine izbegavala da službeno prizna taj za nju kompromitirani dokument. 156 223 254 340
- ¹⁸² u originalu: *patriotische Überkraft* — izraz iz Heineove pesme *Bei des Nachtwächters Ankunft in Paris*. 156
- ¹⁸³ *Frankfurtske odluke o zaštiti svih nacionalnosti* — na svojoj desetoj sednici 31. maja 1848. Nacionalna skupština u Frankfurtu usvojila je, na predlog ustavnog odbora, proklamaciju u kojoj je, između ostalog, rečeno: »Ustavotvorna nemačka Nacionalna skupština izjavljuje svečano: da ona u punoj meri priznaje pravo koje imaju nenemačka plemena na tlu Nemačkog Saveza da nesmetano idu putem svog narodnog razvoja...« 162
- ¹⁸⁴ Reč je o seriji članaka Ernsta Dronkea pod naslovom *Die preußische Pacificirung und Reorganisation Posens*, koju je u junu 1848. objavio list »*Neue Rheinische Zeitung*«. 165
- ¹⁸⁵ Prepiska nadbiskupa Przytorskog s berlinskim kabinetom štampana je u [Brodowski, Kraszewski, Potworowski]: *Zur Beurtheilung der polnischen Frage im Großherzogthum Posen im Jahre 1848*, Berlin 1848. 165 275
- ¹⁸⁶ Iz Heineove pesme *Zur Beruhigung* u kojoj Heine šiba filistarstvo i konzervativizam nemačkog građanina stavljajući mu nasuprot republikance starog Rima. 169 193 251
- ¹⁸⁷ *Dugi parlament* — tako se zvao engleski parlament koji je u periodu buržoasko-revolucije zasedao 13 godina (1640—1653) bez novih izbora. 170

- ¹⁸⁸ »*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*« — dnevnik koji je izlazio u Kelnu od 1. januara 1842. do 31. marta 1843. List su osnovali predstavnici buržoazije Porajnja, opoziciono raspoložene prema pruskom apsolutizmu. Na saradnju u listu bili su privučeni i neki mladohegelovci. Od aprila 1842. Marx je bio saradnik, a od oktobra iste godine jedan od urednika ovog lista. List je objavio i niz članaka F. Engelsa. Pod Marxovim uredništvom list je počeo dobijati sve određeniji revolucionarnodemokratski karakter. Vlada je uvela za »*Rheinische Zeitung*« specijalno strogu cenzuru, a zatim je list zabranila. 172
- ¹⁸⁹ Dvadesetog oktobra 1842. objavio je list »*Rheinische Zeitung*« krajnje reakcionarni predlog zakona o razvodu braka, koji se u vladinim krugovima pripremao u velikoj tajnosti. Zahvaljujući tome, na stranicama niza listova povelu se široka javna diskusija o nacrtu zakona. Objavljivanje nacrtu zakona o razvodu braka i odlučno odbijanje redakcije lista »*Rheinische Zeitung*« da navede ime lica koje je poslalo tekst nacrtu zakona bili su jedan od uzroka zabrane lista. 172
- ¹⁹⁰ *Kamptz*, član majnske Centralne imedijatne komisije (vidi napomenu 342), bio je jedan od najrevnosnijih organizatora procesa koji su 1819. počeli protiv takozvanih »demagoga« — predstavnika građanske opozicije. 172
Crno-crveno-zlatne boje bile su simbol pokreta za nacionalno ujedinjenje u Nemačkoj.
- ¹⁹¹ Na narodnoj skupštini u dvorani Girčenih u Kelnu usvojena je, na predlog Demokratskog društva, predstava pruskoj Nacionalnoj skupštini u kojoj se na nizu primera demaskirala kontrarevolucionarna praksa vlade Auerswald-Hansemana i pozivala pruska Nacionalna skupština da izjavi da vlada Auerswald-Hanseman »ne uživa poverenje zemlje«. 171
- ¹⁹² »*Car tel est notre bon plaisir*« (»Jer to je naša volja«) — tako je, glasila zaključna formula kraljevskih dekreta u Francuskoj, koja se prvi put nalazi u jednom ediktu Louis-a XI od 31. oktobra 1472. 179
- ¹⁹³ Camphausenova vlada zahtevala je od drugog Ujedinjenog landtaga, sazvanog 2. aprila 1848 (vidi napomenu 35), odobrenja za *državni zajam u visini od 25 miliona talira*. Osim toga, tražen je pristanak za pribavljanje 15 miliona talira raspisivanjem novih ili povišenjem starih poreza. *Kraljevska poslanica* podvlačila je hitnost tih novčanih sredstava, jer zalihe državne blagajne nisu dovoljne. Ministar finansija Hanseman dao je uz to izjavu da posle pokrivanja nužnih rashoda, u državnoj blagajni »ostaje samo još 3 500 000 talira, jedna vrlo skromna suma, koja se mora smatrati kao minimum koji treba rezervisati«, i da bi »bez pravovremene skrbi ... održanje države bilo ugroženo« (vidi »*Verhandlungen des zum 2. April 1848. zusammenberufenen Vereingten Landtages*«, zusammengestellt von E. Bleich, Berlin 1848). 181
- ¹⁹⁴ Iz Heineove pesme *Der Tambourmajor*. 184
- ¹⁹⁵ *Fiktivne kupnje* — imaju se u vidu poslovi koji se zaključuju iz špekulativnih pobuda, pri čemu roba ili vrednosni papiri ne prelaze iz ruku u ruke, nego se sve svodi samo na špekulaciju. Element špekulacije rezultira iz različitih berzanskih kurseva s kojima kupac i prodavac računaju o ugovorenom roku isporuke. 186
- ¹⁹⁶ »Nacrt zakona o osnivanju građanske garde« od 6. jula 1848. predan je pruskoj Nacionalnoj skupštini 7. jula. Sam zakon stupio je na snagu 12. oktobra 1848. 189 211
- ¹⁹⁷ *Landver* (Landwehr = zemaljska odbrana, domobranstvo) — prvobitno opšte naoružanje zemlje, mobilisanje svih muškaraca sposobnih za nošenje oružja; s uvođenjem stajaćih vojski značaj landvera opada i tek se sa sve većom potrebom za oružanim snagama za vreme Napoléonovih ratova opet poseže za landverom. U Pruskoj je posle Tiltzitskog mira, na Scharnhorstovu inicijativu organizovan landver, koji je bio u najužoj vezi sa stajaćom vojskom. Zakon o landveru (Land-

- pravo izricanja veće kazne ako udruživanje predstavlja poseban prestup ili zločin. 207
- 208 *Pruski nacrt zakona o štampi* — »Nacrt privremenog zakona o štampi« štampan je u listu »Kölnische Zeitung« br. 201 od 19. jula 1848, Prvi prilog. Glavne odredbe tog nacrtu objavljene su i u listu »Neue Rheinische Zeitung« br. 47 od 17. jula 1848. 208
- 209 U Homerovoj *Odiseji* (10. pevanje) grčka boginja Kirka pretvorila je polovinu Odisejevih saputnika u svinje. 213
- 210 Heine, *Die Harzreise*. 215
- 211 *Kvadratura kruga* — nerešiv zadatak: radi izračunavanja površine kruga pretvoriti krug u kvadrat potpuno jednake površine. 216
- 212 *Obesi se, Figaro! Ti ne bi to nikad izmislio!* — parafraziran citat iz Beaumarchais-ove komedije *La folle journée, ou le mariage de Figaro*, V čin, prizor 8. 218
- 213 U junu 1848. vođeni su u Malmeu (u Švedskoj) pregovori o primirju između danskih i pruskih punomoćnika. Pregovori su doveli do sporazuma, koji je pruski kralj, doduše, odobrio 8. jula, ali ga komandujući general Wrangel, zbog krajnje nepovoljnih uslova za prusko-nemačku stranu, nije potpisao. Tako je nacrt sporazuma o primirju ostao mrtvo slovo na papiru. Primirje je zaključeno tek 26. avgusta. (Vidi napomene 40 i 37.) 218 219 222 330
- 214 »*Fædrelandet*« — danski list koji je od 1834. do 1839. izlazio u Kopenhagenu sedmično, a zatim dnevno; 1848. bio je poluslužbeni organ danske vlade. 219 223
- 215 *uvečavalac carstva u sva vremena* (»allzeit Mehrer des Reichs«) — deo službene titule nemačkih careva do 1806: po milosti božjoj car rimski, sveudilj uvečavalac carstva. 219
- 216 »*Šlezvig-Holštajn, morem ogrljeni*« — početak pesme Matthäusa Friedricha Chemnitza, napisane 1844. U toj pesmi se s oduševljenjem malogradskog nacionaliste ističe pripadnost Šlezvig-Holštajna Nemačkoj i njegoa neodvojivost od Nemačke. 222 338
- 217 *Sundska carina* — dažbina koju je od 1425. do 1857. ubirala Danska od svih stranih brodova koji su prolazili kroz Sundski tesnac. 224
- 218 »*La Concordia*« — talijanski buržoaskoliberalni list, koji je izlazio u Torinu 1848. i 1849. 225
- 219 *Radnički kongres*, koji je od 23. avgusta do 3. septembra 1848. zasedao u Berlinu, bio je sazvan na inicijativu niza radničkih organizacija. Program kongresa, sastavljen pod uticajem Stephana Borna, postavljao je radnicima kao zadatak ostvarenje isključivo socijalnih zahteva i time ih odvrćao od revolucionarne političke borbe. Taj program je list »Neue Rheinische Zeitung« objavio bez komentara u svom 31. broju od 1. jula 1848, u dopisu iz Berlina. 225
- 220 »Nacrt zakona o raspisivanju prinudnog zajma« od 10. jula 1848. i njegova motivacija bili su podneseni pruskoj Nacionalnoj skupštini 12. jula 1848. 226
- 221 *City (Siti)* — najstariji deo, gradsko jezgro Londona, ujedno i njegova poslovna četvrt. 226
- 222 [Isaac Pinto,] *Traité de la circulation et du crédit*, Amsterdam 1771. 227
- 223 Iz Freiligrath-ove pesme *Trotz alledem*. 227 260
- 224 »*klizeća (klizna, pomična) skala*« (sliding-scale) — sistem utvrđivanja visine carine na žito koji se praktikovao za vreme postojanja tzv. zakona o žitu u Engleskoj; prema toj skali, carina se smanjivala ukoliko je cena žita na unutrašnjem tržištu rasla, a povećavala se ukoliko je cena žita na unutrašnjem tržištu padala. 229

- ²²⁵ Cervantes, *Uzorne novele*, novela »Razgovor Cipiona i Berganze, pasá Bolnice vaskrsenja«. 229 232
- ²²⁶ Parafraziran citat iz Heineove pesme *Du hast Diamanten und Perlen* iz ciklusa »Die Heimkehr«. 231 368
- ²²⁷ Pruska vlada zahtevala je od poznanskog provincijskog landtaga da se izjasni za prisajedinjenje najvećeg dela Velikog Vojvodstva Poznanskog Nemačkom Savezu. Staleška skupština odbila je prisajedinjenje 6. aprila 1848. sa 26 glasova protiv 17. 234
- ²²⁸ *Prvi demokratski kongres* zasedao je od 14. do 17. juna 1848. u Frankfurtu na Majni; na njemu su bili prisutni delegati 89 demokratskih i radničkih organizacija iz 66 gradova Nemačke. Kongres je na inicijativu radničkih delegata, izjavio da je demokratska republika za nemački narod jedino prihvatljivo uređenje. Bilo je zaključeno da se sva demokratska udruženja ujedine, da se formiraju sreski odbori i centralni odbor sa sedištem u Berlinu. Za članove Centralnog odbora izabrani su Fröbel, Rau, Kriege, a za njihove zamjenike Bairhoffer, Schütte i Aneke. No zbog slabosti i nepostojanosti sitnoburžoaskog vodstva, demokratski pokret Nemačke ostao je i posle tog zaključka rascepan i neorganizovan. 238
- ²²⁹ »Deutsche Zeitung«, br. 206 od 26. jula 1848. 238
- ²³⁰ Umereni buržoaski elementi u Nemačkoj, pristalice ustavne monarhije, ujedinjavali su se u ustavna udruženja i klubove, na čelu kojih je stajao Ustavni klub u Berlinu, i u građanska udruženja (vidi napomenu 74). Reakcionaran program, prožet pruskim duhom, isticala su pruska udruženja, a isto tako i organ najcrnje junkerske kontrarevolucije — Udruženje za zaštitu vlasništva i unapređivanje blagostanja svih klasa naroda. U nizu gradova Rajnske provincije postojale su katoličke organizacije — udruženja Pija IX (Piusvereine), koja su isticala ustavni program s primenom socijalne demagogije. 239
- ²³¹ »Nacrtr zakona o ukidanju raznih tereta i davanja bez naknade« od 10. jula 1848. predan je pruskoj Nacionalnoj skupštini 11. jula; njegova motivacija dana je na sednici od 18. jula 1848. 240 244
- ²³² U Porajnju, gde se uticaj francuske revolucije osećao veoma snažno, feudalni tereti bili su za vladavine Napoléona I ukinuti i posle 1815. više nisu bili uspostavljeni. Naprotiv, u ostalim delovima Pruske oni su uglavnom ostali do 1848. 240
- ²³³ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava VIII. 240
- ²³⁴ Izraz »smeli zahvat« prvi su u raspravama frankfurtske Nacionalne skupštine o stvaranju centralne vlasti u Nemačkoj 1848. upotrebili poslanik Mathy i predsednik Skupštine Gagern; izraz je brzo postao popularan. 241 354
- ²³⁵ Po engleskom zakonu o sirotinji, donesenom 1834, dopuštao se samo jedan oblik pomoći sirotinji — smeštaj u domove rada s robijaškim režimom koje je narod nazvao »bastijama za siromašne«. 245
- ²³⁶ *Ustanci od 1839. i 1842.* — Godine 1839. krvavo je ugušen ustanak u Velsu, koji su pripremali čartisti (vidi napomenu 60), jer su radnici bili primorani da se usled izdajstva dignu pre vremena. U avgustu 1842. engleski radnici su pokušali da na bazi sve oštrije privredne krize i ponovnog odbijanja njihovih političkih zahteva (People's charter) od strane parlamenta sprovedu generalni štrajk u nizu industrijskih okruga (Lankaširu, Jorkširu i drugima). U toku štrajka došlo je u nekoliko mesta do oružanih sukoba s vojskom i policijom. Štrajk ipak nije izrastao u opštu akciju i završio se porazom radnika. Mnogo vođa čartističkog pokreta bilo je uhapšeno. 246
- ²³⁷ »L'Union. Bulletin des ouvriers rédigé et publié par eux mêmes« — mesečnik, izlazio je u Parizu od decembra 1843. do septembra 1846; izdavala ga je grupa radnika koja je stajala pod uticajem Saint-Simonovih ideja.

- «*La Ruche populaire*» — radnički mesečnik povezan sa socijalistima-uto-
pistima; izlazio je u Parizu od decembra 1839. do decembra 1849.
- «*La Fraternité de 1845. Organe du communisme*» — radnički mesečnik ba-
buvističkog pravca; izlazio je u Parizu od januara 1845. do februara 1848. 246
- 238 Borba za zakonsko ograničenje radnog dana na 10 časova počela je u Engleskoj
već potkraj 18. veka, a tridesetih godina 19. veka obuhvatila je široke mase pro-
letarijata. Budući da su predstavnici feudalne aristokratije nastojali da tu popu-
larnu parolu iskoriste u svojoj borbi protiv industrijske buržoazije, istupali su
u parlamentu za zakon o desetočasovnom radnom danu. Zakon o desetočasov-
nom radnom danu, koji je važio samo za omladinu i žene-radnice, engleski
parlament je usvojio 8. juna 1847.
- 239 *Ceterum censeo* — početne reči izreke Katona Starijeg kojom je on obično za-
vršavao sve svoje govore u Senatu: «Ceterum censeo Carthaginem esse delenda-
dam.» («Uostalom, mislim da Kartagu treba razoriti.») 247
- 240 Ima se u vidu «*Frankfurter Oberpostamts-Zeitung*» — nemački list koji je izlazio
u Frankfurtu na Majni od 1617. do 1866. Za vreme revolucije od 1848. i 1849.
bio je organ privremene centralne vlasti — regenta Rajha i vlade Rajha. 252
- 241 Dvadeset petog juna 1807. Napoléon i car Aleksandar I sastali su se prvi put
na jednoj natkrivenoj splavi na Njemenu. Taj sastanak, održan bez svedoka, bio
je uvod u pregovore o miru (Rusija je od 1806. bila učesnik koalicije protiv
Napoléona) i zaključenje saveza između Francuske i Rusije. U Tilzitskom
ugovoru o miru car Aleksandar je pristupio kontinentalnom sistemu i s njegovim
pristankom Napoléon je dobio velike delove pruske monarhije; daljnje pruske
oblasti, sa 186 000 stanovnika, bile su ustupljene Rusiji. Na sastanku u Erfurtu,
17. septembra do 14. oktobra 1808, savez između Napoléona i cara Aleksandra
bio je obnovljen. 253
- 242 *Kališka proklamacija* — «Proglas Nemcima» izdan 13 (25) marta 1813. u gradu
Kališu. Ruski car i pruski kralj, pozivajući Nemce u borbu protiv Napoléona,
demagoški su im obećali slobodu i nezavisnost. 253
- 243 *Sveta alijansa* — savez kontrarevolucionarnih sila protiv svih naprednih po-
kreta u Evropi koji su 26. septembra 1815, na inicijativu ruskog cara Alek-
sandra, stvorili pobednici nad Napoléonom I. Njoj su se, pored Austrije i Pru-
ske, priključile gotovo sve evropske države. Monarsi su se obavezali na uza-
jamnu podršku pri ugušivanju revolucija ma gde se one pojavile. 253 285
- 244 Prema svedočenstvu nekih savremenika, Nikolaj I je, primivši vest o februa-
rskoj revoluciji 1848. u Francuskoj, uzviknuo obračujući se oficirima na dvor-
skom balu: «Sedajte konje, gospodo! U Francuskoj je proglašena republika!»
253
- 245 Aluzija na bekstvo pruskog princa u Englesku (vidi napomenu 58). 254
- 246 Godine 1772. Pruska, Austrija i Rusija prvi put su između sebe podelile Polj-
sku. 254
- 247 *Poljska revolucija od 1830* — 29. novembra 1830. izbio je u Varšavi ustanak
protiv tuđinske carske ruske vladavine, kome su se priključili mnogi poljski
seljaci nadajući se da će s nacionalnom slobodom izvojevati ujedno socijalnu
i ekonomsku slobodu. Ali ustankom je rukovodilo poljsko plemstvo, koje nije
mislilo na to da oslobodi seljake i da im dade zemlju, nego je samo htelo da
svoja postojeća prava odbrani od cara. Demokratski tabor, pod vođstvom polj-
skog istoričara Joachima Lelewela, bio je odveć slab da bi se probio. «Ustanak
od 1830. nije bio ni nacionalna revolucija (on je isključio tri četvrtine Poljske),
a ni socijalna ili politička revolucija; on nije ništa izmenio u položaju naroda
u unutrašnjosti; on je bio konzervativna revolucija» (Engels). Da bi ugušio
ustanak, car Nikolaj I je krajem januara 1831. otpočeo rat protiv Poljske, koji

- je završen 7. septembra 1831. padom Varšave. Zbog ustanka je carska vojska bila zadržana u Poljskoj i tako ometena u nameravanoj intervenciji protiv revolucije u Zapadnoj Evropi. 255 279 285
- 248 *Patenti od 1847* — reč je o »patentu koji se tiče staleških ustanova«, o »reskriptu o obrazovanju Ujedinjenog landtaga« i o »reskriptu o periodičkom sazivanju Ujedinjenog staleškog odbora i o njegovim ovlašćenjima«, donesenim 3. februara 1847. U tim reskriptima kralj se poziva na zakone o staleškim predstavništvima koji su od dvadesetih do četrdesetih godina 19. veka bili doneseni u Pruskoj, a među njima i na »Reskript o obrazovanju odbora staležâ Kraljevstva Pruskog« od 21. juna 1842, na temelju kojeg je kralj 19. avgusta sazvaio odbore svih provincijskih landtaga u Berlin za 18. oktobar 1842. To sazivanje bilo je predstavljeno izričito kao razvijanje staleških institucija i kao element državnog jedinstva, mada se bojažljivo nastojalo ograničiti kompetencije tog Ujedinjenog staleškog odbora na najmanju meru. Ali čak od tog neodlučnog, potpuno nedovoljnog koraka ka centralnom staleškom predstavništvu, austrijska i ruska vlada odvrćale su pruskog kralja. 255
- 249 U junu 1848, posle bekstva kneza Bibeska, liberalne snage su u Vlaškoj (u Bukureštu) obrazovale privremenu vladu, koja je težila nekim buržoaskim reformama i ustavu prema evropskom uzoru, a isto tako i sporazumu s Turskom. Na to je 10. jula jedan ruski armijski korpus prešao Prut. U isto vreme carska vlada uspeła je da pobudi Tursku da i ona pošalje trupe za gušenje oslobodilačkog pokreta u toj oblasti. U toku septembra turske trupe zaposle su Vlašku i u Bukureštu se krvavo razračunale sa stanovništvom. U manifestu koji je objavio turski vladin komesar Fuad-efendija proklamovana je neophodnost uspostavljanja »zakonskog reda« i »uklanjanja svih posledica revolucije«. 255 368 379
- 250 Ozbiljne ekonomske teškoće (gotovo opšta nerodica) i elementarne katastrofe (epidemija kolere i požari) izazvale su zaoštavanje klasnih suprotnosti u Rusiji u proleće i leto 1848. Tu godinu karakterišu polet seljačkog pokreta, neredi u Petrogradu i Rigi u vezi s haranjem kolere, nemiri u nekim gubernijama (na primer u Vladimirskoj). Jedno od najvažnijih žarišta revolucionarnog vrenja bio je u to vreme ruski deo Poljske, gde je pokret imao nacionalni karakter i gde ga je jače razvio ustanak u Velikom Vojvodstvu Poznanjskom. (Vidi napomenu 52.) 256
- 251 Goethe, *Faust*, I deo, scena 12 (»Gartens«—Vrt). 258
- 252 u parlamentarnom životu (naročito u Engleskoj) oslobađanje vlade od odgovornosti za neki samovlasni državni akt naknadnim pribavljanjem saglasnosti parlamenta. 260
- 253 *tajni kabinet u Potsdamu* — ima se u vidu reakcionarna klika (braća Gerlach, Radowitz i drugi) oko pruskog kralja Friedricha Wilhelma IV. 260
- 254 Proudhonov govor u ovom članku izlaže se i citira po izveštajima dopisnika. Potpun tekst Proudhonovog govora na sednici francuske Nacionalne skupštine od 31. jula 1848. objavljen je u »Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale«. Vol. II, Paris 1849, str. 770—782. 262
- 255 U Proudhonovoj redakciji izlazio je u Parizu od aprila do avgusta 1848. list »Le Représentant du Peuple. Journal quotidien des travailleurs«. 263
- 256 Podrobnu kritiku Proudhonovih ekonomskih i filozofskih pogleda dao je Marx 1847. u radu *Beda filozofije* (vidi u 7. tomu ovog izdanja, str. 63—181). 265
- 257 *Dreschgärtner* — tako su se u nekim krajevima Nemačke, naročito u Šleziji, zvali zavisni seljaci koji su od vlastelina dobijali parče zemlje s kućicom, a za to su morali vlastelinu obavljati poljoprivredne radove, uglavnom vršidbu, za neznatnu platu u novcu ili u naturi. 269

- 258 *«Le Moniteur Belge. Journal officiel»* — tako se po ugledu na francuski vladin organ zvaao belgijski dnevnik, službeni organ, osnovan 1831. 271
- 259 Podaci o omladinskom kriminalu u Belgiji uzeti su iz knjige *Mémoire sur l'organisation des écoles de réforme*, koja je izašla 1848. u Briselu. 271
- 260 Podaci o belgijskom izvozu preuzeti su iz lista *«Le Moniteur Belge»* br. 213 od 31. jula 1848. Pošto nisu bili proveravani, nije pri poredenju brojeva primjećena data razlika. 273
- 261 *Septembarska proslava* — tradicionalna proslava u Belgiji u čast godišnjice proglašenja njene nezavisnosti; tih dana su se priredivale velike narodne svečanosti. 273
- 262 *Ptice su ga volele kao svog dobročinitelja* — (F. G. Benkert), *Joseph Bonavita Blank's... kurze Lebens-Beschreibung*, Würzburg 1819. 274
- 263 Stenzelov izveštaj u ime odbora za međunarodno pravo frankfurtske Nacionalne skupštine o pripajanju dela Velikog Vojvodstva Poznanjskog Nemačkom Savezu bio je podnesen 24. jula 1848. i, zajedno s debatom koja je o njemu vođena, štampan u *«Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main»*, Bd. 2, Leipzig 1848. 274
- 264 Govoreći o *pruskom ustavu*, Engels ima u vidu ponovljena obećanja kralja Friedricha Wilhelma III da će uvesti u Pruskoj staleški ustav. (Vidi i napomene 13 i 51.) 275
- 265 Na *Bečkom kongresu* (18. septembra 1814 — 19. jun 1815) sastali su se pobjednici nad Napoléonom I. Cilj kongresa je bio uspostavljanje feudalno-reakcionarnog sistema koji je postojao pre francuske revolucije i granica Francuske od 1792. Engleska je dobila sve francuske kolonije. Nemačka i Italija ostale su i dalje rasecpkane, Poljska podeljena, a Mađarska podjarmljena. 275
- 266 *Bečki ugovori* — ugovori koje su Rusija, Pruska i Austrija potpisale u Beču 3. maja 1815, i Završni akt Bečkog kongresa od 9. juna 1815. sadržali su, između ostalog, obećanje da će se u svim poljskim zemljama stvoriti narodna predstavništva i nacionalne državne institucije. U Poznanju se ta stvar svela na sazivanje staleške predstavničke skupštine sa savetodavnim funkcijama. 279 309
- 267 *S Bogom za kralja i otadžbinu* — u jednoj naredbi pruskog kralja Friedricha Wilhelma III od 17. marta 1813. o organizaciji landvera rečeno je: *«Svaki pripadnik landvera nosiće belu limenu značku u obliku krsta s natpisom 'S Bogom za kralja i otadžbinu'»*. 279 289 330 354
- 268 *Jeszce Polska nie zginela* — reči poljske nacionalne himne koja je nastala iz marša Dombrovskog; tekst toga marša napisao je 1797. Józef Wybicki. 280 290
- 269 *Jaroslavečka konvencija* zaključena je 14. aprila 1848. između poljskog Nacionalnog komiteta i pruskog komesara generala Willisena (vidi i napomenu 52). Predviđala je razoružanje i raspuštanje poljskih ustaničkih odreda, a u zamenu za Poljaciima je bila obećana *«nacionalna reorganizacija»* Poznanja, formiranje poljske vojske, postavljanje Poljaka na administrativne i druge dužnosti i vođenje administrativnih i sudskih poslova na poljskom jeziku. No tu konvenciju su pruske vlasti perfidno prekršile; iskoristivši sporazum postignut s Poljaciima, pruske trupe su se brutalno obračunale s nacionalnooslobodilačkim pokretom u Poznanju. *«Reorganizacija»* obećana Poljaciima nije bila sprovedena. 281
- 270 U *«Promemoriji protiv planiranog priključenja Velikog Vojvodstva Poznanjskog Nemačkoj, podnesenoj zajedno s dokazima odbora za međunarodno pravo nemačke Nacionalne skupštine od potpisanih opunomoćenih delegata poljskog*

Nacionalnog komiteta», kaže se: «Poljski zemljoposjednici, svećenici i učitelji nisu više sigurni za svoj život i beže u inostranstvo ili se kriju po šumama; pobesnela soldateska oskvrnjuje i pljačka katoličke crkve... Bidgoška okružna uprava naredila je da se Poljacima, bez obzira na ličnost, odmerava telesna kazna od 25 do 30 batina; svakog dana vrše se brojna hapšenja; uhapsenici su, u skladu s obznanom generala von Steinäckera od 31. maja 1848, lišeni svake pomoći svoje rodbine, čak kad se radi o dostavljanju hrane i rublja. Vojnici biju Poljake arbijama, kundacima i do smrti udaraju sabljama, pljačkaju i razaraju njihove stanove; kraljevski komesar pravi lažne spiskove poljskih vođa ustanka i dostavlja ih organima linča, a s druge strane ustanovljivanjem novčanih nagrada izaziva lažne denuncijacije; jednom reči, Poljaci su na zemlji svojih otaca stavljeni van zakona! Tako izgleda čuvena pacifikacija Velikog Vojvodstva Poznanjskog; to se zove sprovođenje nacionalne reorganizacije naše otadžbine!!!» (štampano u [Brodowski, Kraszewski, Porworowski]: *Zur Beurtheilung der polnischen Frage in Großherzogthum Posen im Jahre 1848*, Berlin 1848. 282

- 271 *reunioni* — *chambres de reunion* — sudovi koje je Luj XIV uveo 1679—1680. imali su da pravno i istorijski argumentiraju i opravdavaju pretenzije Francuske na ove ili one delove susednih država, pre svega na levoj obali Rajne. Na temelju presuda tih sudova, francuske trupe zaposedale su te oblasti i priklučivale ih Francuskoj. 282 294
- 272 *poslednji herojski rat* — tako Engles ironično naziva rat za Šlezvig-Holštajn protiv Danske iz 1848. (Vidi napomenu 40.) 283
- 273 *Poljski ustav od 3. maja 1791*, koji je izražavao težnje najprogressivnije nastrojenog dela poljskog plemstva i građanstva, ukidao je liberum veto (princip jednoglasnosti pri donošenju odluka Sejma) i izbornost kraljeva, uvodio vladu odgovornu Sejmu i davao gradskoj buržoaziji niz političkih i ekonomskih prava. Te mere su bile uperene protiv aristokratije, protiv feudalne anarhije i jačale su centralnu vlast. Ustav od 1791. je donekle olakšavao položaj kmetova priznajući obaveznu snagu otkupnim ugovorima zaključenim između vlastele i seljaka. 285 288 303
- 274 Najmnogobrojniji deo frankfurtske Nacionalne skupštine, liberalnoburžoaski *centar*, delio se na dve frakcije: *desni centar* sa Dahlmannom, Heinrichom Gagerom, Bassermannom, Mathyjem, Mevisseonom, Schmerlingom i drugima, i *levi centar* s Mittermaierom, Wernerom, Raveaux-om i drugima. Poslanici centra bili su pristalice ustavne monarhije. 288
- 275 Schiller, *An die Freude*. 289
- 276 Šestog avgusta 1848. morale su trupe svih nemačkih država, po zapovesti koju je 16. jula 1848. izdao ministar vojni Nemačkog Rajha Peucker, na svečanoj paradi položiti zakletvu regentu Rajha nadvojvodi Johannu. Pruski kralj Friedrich Wilhelm IV, koji je i sam pretendovao na vrhovnu komandu oružanim snagama Nemačkog Saveza, zabranio je u Pruskoj paradu trupa određenu za 6. avgust. 292 311
- 277 Mesečnik koji je Wilhelm Jordan izdavao u Leipzigu 1845. i 1846. imao je naslov: «Die begriffene Welt. Blätter für wissenschaftliche Unterhaltung». 293
- 278 Goethe, *Faust*, I deo, prizor 16. «Marthens Garten» («Martin vrt»). 296
- 279 *Rodomont* — Engels daje Lichnowskom ime jednog junaka iz Ariostovog epa «*L'Orlando furioso*» i time ga karakteriše kao hvalisavog brbljavca. 296
- 280 *Sancho Pansa* (Sančo Pansa) — lice iz Cervantesovog romana «*Don Quijote*» (Don Kihot). Sancho, veran štitonoša Don Quijote-a, uvek bi začinjavao razgovore poslovicama i time opasno iskušavao strpljenje svog gospodara. 297

- ²⁸¹ Sedmog avgusta 1848. poslanik Brentano govorio je na sednici frankfurtske Nacionalne skupštine u prilog davanja amnestije učesnicima republikanskog ustanka u Badenu i njihovom vodi Heckeru. Desni poslanici Skupštine najpre su ometali Brentana u govoru, a zatim su ga primorali da napusti govornicu. 300
- ²⁸² Član II, § 6. «Osnovnih prava nemačkog naroda», koji je frankfurtska Nacionalna skupština usvojila 2. avgusta 1848. predviđao je ukidanje svih staleških privilegija i svih titula koje nisu spojene s funkcijom. 300
- ²⁸³ Don Carlos, koji je 1833. istupio kao pretendent na španski presto protiv kćeri kralja Ferdinanda Izabele, pozivao se na zakon iz 1713. o zabrani nasleđivanja prestola po ženskoj lozi. Lichnowski je učestvovao od 1838. do 1840. u građanskom ratu koji je otpočeo don Carlos i postigao čin brigadnog generala. 301
- ²⁸⁴ «Wasserpolacke» — prvobitno naziv za splavare na Odri, koji su većinom bili šleski Poljaci; kasnije u Nemačkoj uobičajen nadimak za Poljake u Šleziji. 302
- ²⁸⁵ Iz pesme Ernsta Moritza Arndta *Des Deutschen Vaterland*. 302
- ²⁸⁶ *Albižanske ratove* vodili su od 1209. do 1229. feudanci severne Francuske zajedno s papom protiv «heretika» južne Francuske koji su dobili ime *Albižani* po južnofrancuskom gradu Albi. Pokret Albižana bio je svojevrsna forma opozicije građana i sitnih vitezova katoličkoj crkvi i feudalnoj državi. Ratovi su se završili 1229. pripojenjem pokrajine Langedoka posedima francuskih kraljeva. 303
- ²⁸⁷ U «Izbornom manifestu radikalne reformne partije za Nemačku», koji je napisao A. Ruge, kao glavni zadatak Nacionalne skupštine proglašavalo se «ređivanje razuma događaja». 307 308
- ²⁸⁸ Prema švajcarskoj legendi, predstavnici triju švajcarskih kantona (Schwyz, Uri i Unterwalden) sastali su se jedne noći 1307. na planinskoj livadi Ritli (Rütli ili Grütli) iznad jezera Uri (Vierwaldstätter See), sklopili savez i zakleli se na vernost savezu u zajedničkoj borbi protiv vladavine Habsburgovaca. 307
- ²⁸⁹ Parafrazirane reči H. Heinea, koji je pri jednom susretu s Rugeom 1843. pozdravio u njemu čoveka koji «ume da prevodi Hegela na pomeranski». 307
- ²⁹⁰ Goethe, *Faust*, I deo, «Studierzimmer» (Soba za studije). Faustove reči posle preobražavanja crne pudle u Mefista, koje su dobile preneseno značenje: «to šta je jezgro stvari, njena suština». 307
- ²⁹¹ «Hallische Jahrbücher» i «Deutsche Jahrbücher» — skraćeni naziv književno-filozofskog časopisa mladohegelovaca, koji je izlazio od januara 1838. do juna 1841. pod naslovom «Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst», a od jula 1841. do januara 1843. pod naslovom «Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst» u Lajpcigu. Do juna 1841. časopis su uređivali Ruge i Echtermeyer u Halleu, a od jula 1841. uređivao ga je Ruge u Drezdenu. 310
- ²⁹² «Osnovna prava nemačkog naroda» donela je frankfurtska Nacionalna skupština kao deo ustava. Član I, § 1. usvojen je u ovoj verziji: «Svaki Nemač ima državljanstvo Nemačkog Rajha. Prava koja mu na osnovu toga pripadaju može vršiti u svakoj nemačkoj zemlji.» 311
- ²⁹³ Mozart, *Figarova ženidba*, komična opera u 4 čina, tekst Lorenza da Ponte, I čin, cavatina (Figaro). 312
- ²⁹⁴ «Crnina» Engels naziva jezuitske redovnike, a «crno-žutima» Austrijance, čija je državna zastava bila crno-žuta. 313
- ²⁹⁵ *Karbonari* (carbonari-ugljenari) — tajno političko društvo u Italiji osnovano u početku 19. veka. Zalagalo se za nacionalno jedinstvo i nezavisnost Italije, za

- liberalne reforme u državi. Karbonari su se posle 1815. veoma odlučno borili protiv reakcije u Italiji. U Napulju su imali hiljade članova i igrali su važnu ulogu u revoluciji od 1820. 314
- ²⁹⁶ Iz pesme *Die Rose* od F. Freiligrath-a. 316
- ²⁹⁷ Ovde se nabrajaju bitke Austrijanaca protiv Francuza od 1792. do 1809. u kojima je austrijska vojska trpela poraze: kod *Žemapa* (Jemappes) 6. novembra 1792, kod *Flerija* (Fleuris) 26. juna 1794, kod *Milezima* (Millesimo) 13/14. aprila 1796, kod *Rivolija* (Rivoli) 14/15. januara 1797, kod *Nojvida* (Neuwied) 18. aprila 1797, kod *Marenga* 14. juna 1800, kod *Hoelindena* (Hohenlinden) 3. decembra 1800, kod *Ulma* 17. oktobra 1805, kod *Austerlica* (Austerlitz) 2. decembra 1805, kod *Vagrama* (Wagram) 5/6. jula 1809. 317
- ²⁹⁸ *Sonderbund* — separatan savez sedam ekonomski zaostalih katoličkih švajcarskih kantona zaključen 1843. u cilju otpora progresivnim buržoaskim preobražajima u Švajcarskoj i odbrane privilegija crkve i jezuita. Odluka švajcarskog Bundestaga (Tagsatzung) od jula 1847. o raspuštanju *Sonderbunda* poslužila je kao povod *Sonderbundu* da početkom novembra otpočne ratne operacije protiv ostalih kantona. Dvadeset trećeg novembra trupe savezne vlade razbile su vojsku *Sonderbunda*. (Vidi i Engelson članak *Švajcarski gradanski rat* u 7. tomu ovog izdanja, str. 318-324.) 317
- ²⁹⁹ Austrijska armija pod komandom Radetzkoga porazila je sardinsko-lombardijske oružane snage kod *Kustoce* 25. jula 1848. i kod *Volte* 27. jula 1848; 6. avgusta 1848. zauzela je Milano. 317
- ³⁰⁰ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava VII. 318
- ³⁰¹ Dvadeset prvog avgusta 1848. održani su u Berlinu narodni zborovi i demonstracije u znak protesta protiv napada na članove demokratskog kluba u tadašnjem predgrađu Berlina — Šarlotenburgu; napad su organizovali reacionari. Demonstranti, koji su zahtevali da vlada Auerswalda-Hansemana podnese ostavku i da se krivci šarlotenburških događaja kazne, bacali su kamenje na zgradu u kojoj su bili Auerswald i drugi ministri. «Vlada dela» odgovorila je novim represivnim merama. 319
- ³⁰² Iz pesme *Der Freudenklang* Ernsta Moritza Arndta. 320
- ³⁰³ Takozvani *proces Risquons-Tout* (*Riskon-Tu*), koji je vođen od 9. do 30. avgusta 1848. u Antverpenu, inscenirala je vlada belgijskog kralja Leopolda da bi se razračunala s demokratima. Kao povod za taj proces poslužilo je sukob belgijske republikanske legije, koja je polazila iz Francuske za domovinu, s odredom vojnika nedaleko od francuske granice, kod seoca *Risquons-Tout* (29. marta 1848). 324
- ³⁰⁴ *luđe pune nade* — iz Goetheove poeme *Prometheus*. 324 400
- ³⁰⁵ Odbijanje kelnskih vlasti da Marxu dadu prusko državljanstvo izazvalo je revolt u demokratskim krugovima Kelna. Kelnsko Demokratsko društvo poslalo je lokalnim vlastima delegaciju da traži ukidanje policijskih mera protiv Marxa. U odgovor na Marxovu žalbu pruski ministar unutrašnjih poslova Kühlwetter je 12. septembra 1848. potvrdio odluku kelnskog okružnog načelstva. Kasnije se pruska vlada poslužila time što Marx nije dobio prusko državljanstvo i u maju 1849. proterala ga iz Pruske. Proterivanje Marxa i represije protiv drugih urednika lista «*Neue Rheinische Zeitung*» primorale su redakciju da 19. maja 1849. obustavi dalje izlaženje lista. 327 420
- ³⁰⁶ Bundestag je 30. marta 1848. doneo odluku u kojoj je, između ostalog, bilo utvrđeno da se u Nacionalnu skupštinu bira jedan predstavnik na 70 000 birača koji imaju biračko pravo. Dvadesetog aprila Komisija sedamnaestorice (vidi napomenu 12) predložila je Bundestagu da se jedan poslanik bira na 50 000

- birača i da »politički emigranti, ako se vrate u Nemačku i ponovo stupe u svoje državljanstvo, mogu birati i biti birani«. Bundestag se 7. aprila 1848. saglasio s tim predlogom. 328
- ³⁰⁷ *Primirje između Pruske i Danske* zaljučeno je posle dužih pregovora 26. avgusta 1848., u Malmeu (u Švedskoj), na 7 meseci. U ugovoru je bilo utvrđeno da Šlezvig-Holštajn treba da dobije privremenu vladu koju će postaviti Pruska i Danska i da se holštajnske trupe odvajaju od šlezviških. Uslovima primirja bile su poništene revolucionarnodemokratske tekovine u Šlezvig-Holštajnu i faktično sačuvana danska vladavina nad oba vojvodstva. Time je Pruska prešla preko intencija Nemačkog Saveza, u ime kojega je rat bio vođen. Ipak je frankfurtska Nacionalna skupština, nakon ustručavanja u početku debate, 16. septembra 1848. pristala na te uslove primirja. Idućeg dana protestovalo je 20 000 demonstranata u okolici Frankfurta na Majni protiv takvog držanja Nacionalne skupštine. U samom Frankfurtu došlo je 18. septembra do barikadnih borbi protiv pruskih i austrijskih trupa. 330 337 349 351
- ³⁰⁸ Devetog avgusta 1848. pruska Nacionalna skupština usvojila je *predlog poslanika Steina* da se od ministra vojnog zatraži da izda naređenje koje će obavezati one oficire koji su nastrojani protiv ustavnih institucija da istupe iz vojske. Ministar vojni Schreckenstein, uprkos odluci Nacionalne skupštine, nije izdao takvo naređenje. Stoga je Stein na sednici Nacionalne skupštine 7. septembra 1848. ponovio svoj predlog. Pošto je predlog bio izglasan, vlada Auerswalda-Hansemana morala je dati ostavku. Za Pfuelove vlade naređenje je, u ublaženom obliku, izdano tek 26. septembra 1848., ali je i ono ostalo mrtvo slovo na papiru. 334 345 360 370 385
- ³⁰⁹ Prilikom čitanja zapisnika sednice pruske Nacionalne skupštine od 7. septembra 1848. zapisničar Gessler konstatovao je da se pri objavljivanju rezultata glasanja o Steinovom predlogu potkrala greška: »protiv« su glasala samo 143 poslanika a ne 152, čime se *većina glasova protiv ministara penje na 76. 335*
- ³¹⁰ Heine, *Deutschland. Ein Wintermärchen*, glava XIX. 337 350
- ³¹¹ »*Morgenbladet*« — norveški list osnovan 1819. u Kristijaniji, danas Oslu. Tridesetih i četrdesetih godina 19. veka bio je organ tzv. narodne partije. 338
- ³¹² *Deseti avgust 1792* — dan revolucionarnog ustanka u Parizu koji je imao za posledicu pad francuske monarhije i sazivanje Nacionalnog konventa na osnovi opšteg prava glasa.
Zirondisti, predstavnici trgovačke i industrijske buržoazije, bili su zbog svog pokušaja da završe revoluciju srušeni od jakobinaca, najrevolucionarnijeg dela francuske buržoazije, u vreme od 31. maja do 2. juna 1792. 340
- ³¹³ Drugi, treći i četvrti članak ove serije ima u listu »*Neue Rheinische Zeitung*« naslov »*Kriza*«. 341
- ³¹⁴ Dvadeset šestog jula 1830. objavljeni su kraljevski ukazi (ordonnances) koji su u Francuskoj ukidali slobodu štampe, objavljivali da je parlament raspušten i menjali izborni zakon, smanjujući broj birača za tri četvrtine. Te izvanredne mere vlade Charles-a X bile su povod za julsku revoluciju 1830, koja je 29. jula učinila kraj vladavini Burbona.
Dvadeset četvrtog februara 1848. bila je zbačena monarhija Louis-Philippe-a u Francuskoj. 342 343
- ³¹⁵ U svojoj poslanici od 10. septembra 1848. Friedrich Wilhelm IV složio se s mišljenjem ministara da odluka pruske Nacionalne skupštine od 7. septembra 1848 (vidi napomenu 308) predstavlja kršenje »principa ustavne monarhije« i odobrio je odluku vlade Auerswalda-Hansemana da u znak protesta protiv tog postupka Skupštine podnese ostavku. 343

- 316 *Vojna pobuna u Potsdamu i Nauenu* — 13. septembra pobunili su se 1. i 2. gardijski puk u Potsdamu protiv samovoljnih postupaka svojih oficira. Glavni uzrok pobune bila je zaplena adrese zahvalnosti poslaniku Steinu i pruskoj Nacionalnoj skupštini za odluku od 7. septembra (vidi napomenu 308). Došlo je do toga da su vojnici podigli barikade.
U Nauenu su 10. septembra gardijski kirasiri odbili da na komandu svojih oficira nasrnu na građane. 345
- 317 Ovaj izraz upotrebljen je ovde analogno s odgovorom koji je Friedrich Wilhelm IV dao 10. septembra 1848. na traženje ministara da im uvaži ostavku. Saglasan s motivima ostavke, kralj je predložio ministrima da svoje funkcije vrše još samo do imenovanja nove vlade. (Vidi i napomenu 315.) 347
- 318 *«Vossische Zeitung»* — tako se nazivao jedan berlinski dnevnik koji je 1751. prešao u vlasništvo Christiana Friedricha Vossa i od 1785. izlazio pod naslovom *«Königlich privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen»*; četrdesetih godina pridržavao se umerenog liberalnog pravca. 347
- 319 *«Spensersche Zeitung»* — tako je po imenu izdavača nazivan dnevnik *«Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen»*, koji je izlazio u Berlinu od 1740. do 1874. Za vreme revolucije 1848/49. pridržavao se ustavnomonarhijskog pravca. 347
- 320 Cromwellove reči pri rasterivanju ostataka Dugog parlamenta (vidi napomenu 187) 20. aprila 1653. 349
- 321 Prvi članak ove serije nema naslova jer je bio objavljen u prilogu lista *«Neue Rheinische Zeitung»*. U prilogu se nije donosio popis naslova objavljenih članaka. 351
- 322 *Kukurikanje galskog petla* — u uvodu koji je Heine napisao u martu 1831. za spis *Kahldorf o plemstvu, u pismima grofu M. von Moltkeu kaže se za francusku revoluciju od 1830: «Galski petao je sad drugi put kukuriknuo, a i u Nemačkoj sviče.»* 352
- 323 Posle ukaza Friedricha Wilhelma IV od 21. septembra 1848. *Pfuełova vlada* je obrazovana u ovom sastavu: von Pfuel, ministar predsednik; Eichmann, ministar unutrašnjih poslova; von Bonin, ministar finansija; grof von Dönhoff, ministar spoljnih poslova; Müller, ministar pravde. Bila je to vlada reakcionarnih činovnika i oficira koja je prividno izlazila u susret željama Nacionalne skupštine, a za to vreme otvoreno organizovala snage kontrarevolucije. Posle pada Beča Pfuełova vlada smenjena je 8. novembra vladom grofa von Brandenburga, koja je izvršila kontrarevolucionarni državni udar (opsadno stanje u Berlinu, raspuštanje građanske garde i Nacionalne skupštine). 354 360 362
- 324 *Buškarala* (Wühler) — tako su 1848. i 1849. buržoaski konstitucionalisti nazivali republikanske demokratke. Republikanski demokrati nazivali su svoje protivnike *«urlikala»* (Heuler). 354
- 325 Dvadeset šestog septembra 1848. vlasti su, uplašene poletom revolucionarnodemokratskog pokreta u Kelnu, uvele u tom gradu opsadno stanje *«radi zaštite ličnosti i vlasništva»*. Zapovešću vojne komandanture bila je zabranjena delatnost svih udruženja koja su išla za *«političkim i socijalnim ciljevima»*, zabranjeno održavanje skupova, raspuštena građanska garda, aktivirani su vojni sudovi, zabranjeno izlaženje lista *«Neue Rheinische Zeitung»* i drugih demokratskih listova. 355
- 326 *«Neue Kölnische Zeitung für Bürger, Bauern und Soldaten»* — nemačke revolucionarnodemokratske novine koje su od 10. septembra 1848. do 15. juna 1849. izdavali u Kelnu F. Anneke i F. Beust. Stavile su sebi u zadatak da na popularan način vode revolucionarnu propagandu među radnim narodom grada i sela, a isto tako i u vojsci. 355

- ³²⁷ Misli se na *«Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln»*, list koji je izlazio od aprila do oktobra 1848. u Kelnu. Do jula 1848. urednik lista bio je A. Gottschalk, a zatim do oktobra J. Moll. U tom razdoblju izašlo je 40 brojeva. Posle toga je dotadašnji podnaslov lista *«Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit»* uzet za naslov lista. Pod tim naslovom izašla su još 23 broja. U listu je osvetljavana delatnost kelnskog Radničkog udruženja i drugih radničkih udruženja Rajnske provincije. 355
- ³²⁸ *«Der Wächter am Rhein»* — nemački demokratski list koji je 1848—1849. izlazio u Kelnu. Uređivao ga je K. Kramer. Pored drugog materijala, u tom listu su objavljivani izveštaji o sednicama kelnskog Demokratskog društva. 355
- ³²⁹ Kad je počeo narodni ustanak u Beču, austrijski car je 7. oktobra 1848. pobe-gao u Olomouc. I većina čeških poslanika austrijskog Rajshtaga koja je pripa-dala češkoj nacionalnoliberalnoj partiji napustila je Beč i pobe-gla u Prag. 357
- ³³⁰ Heine, *Der Tannhäuser*, glava 3. 357
- ³³¹ Poslanik pruske Nacionalne skupštine D'Ester zahtevao je na sednici od 29. septembra 1848. da vlada ukine opasno stanje u Kelnu i pozove na odgovor-nost kelnsku komandanturu zbog nezakonitih postupaka. 359
- ³³² Neki kontrarevolucionarno nastrojeni buržuji u Kelnu (Stupp, Ammon i drugi) obratili su se 2. oktobra 1848. pruskoj Nacionalnoj skupštini adresom u kojoj su izjavljivali da je D'Esterov predlog o ukidanju opasnog stanja u Kelnu, koji su podržali poslanici Rajnske provincije Borchardt i Kyll, «izazvao opšte negodovanje, dok su vojne mere naišle na potpuno odobravanje građanstva». List *«Kölnische Zeitung»* morao je ipak priznati da je u isto vreme rasturana adresa kelnskih građana koja je podržavala D'Esterov predlog. 359
- ³³³ *Kelnsko Radničko udruženje* osnovao je 13. aprila 1848. član kelnske opštine Saveza komunista A. Gottschalk. Udruženje, koje je isprva imalo oko 300 član-ova, već je u početku maja naraslo na 5 000 članova, od kojih su većina bili radnici i zanatlije. Na čelu Udruženja bili su predsednik i komitet u koji su ula-zili predstavnici raznih profesija. Štampani organ udruženja bio je list *«Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln»*, a od 26. oktobra 1848. *«Freiheit, Brüderlich-keit, Arbeit»*. Udruženje je imalo u gradu niz podružnica. Kad je Gottschalk bio uhapšen, za predsednika Udruženja bio je 6. jula 1848. izabran J. Moll, koji je tu funkciju vršio do septemarskih događaja u Kelnu, kad je morao emi-grirati da ne bi bio uhapšen. Funkciju predsednika, na molbu radnika, pri-vremeno je preuzeo K. Marx 16. oktobra, a 28. februara 1849. za predsednika je izabran K. Schapper, koji je na toj dužnosti ostao do maja iste godine. Ve-ćina vođa Radničkog udruženja (Gottschalk, Anneke, Schapper, Moll, Lessner, Jansen, Röser, Nothjung, Bedorf) bili su članovi Saveza komunista.
- U prvom periodu svog postojanja Radničko udruženje se nalazilo pod uticajem Gottschalka, koji je, u duhu «istinskih socijalista» ignorisao značenje istorijskih zadataka proletarijata u buržoaskodemokratskoj revoluciji, sprovodio sektašku taktiku bojkota posrednih izbora u opštenemačku i u prusku Naci-onalnu skupštinu i istupao protiv podrške demokratskim kandidatima na izbo-rima. Ultraleve fraze povezivale su se kod Gottschalka s veoma umerenim me-todima borbe (predaja peticija u ime radnika vladi i gradskoj upravi, orijenta-cija samo na «zakonite» oblike borbe, podržavanje niza zahteva zaostalih radnika koji se nisu oslobodili esnafskih predrasuda itd.). Gottschalkova sektaška taktika je od samog početka nailazila na otpor kod niza članova Udruženja koji su podr-žavali taktičku liniju Marxa i Engelsa. Pod njihovim uticajem nastupio je pot-kraj juna preokret u radu kelnskog Radničkog udruženja. Od jeseni 1848. ono je razvilo snažnu agitaciju i među seljacima. Članovi Udruženja organizovali su u okolici Kelna demokratska i radnička udruženja, širili su revolucionarnu literaturu, pored ostalog i *Zahtev Komunističke partije u Nemačkoj* (vidi napo-menu 1). Udruženje je održavalo tesnu vezu s drugim radničkim udruženjima Rajnske provincije i Vestfalije.

U zimu 1848/49. Gottschalk i njegove pristalice povelu su žestoku borbu usmerenu na cepanje kelnskog Radničkog udruženja. U listu »Freiheit, Arbeit« (»Sloboda, rad«), koji su izdavali od januara 1849, istupali su s oštrim napadima i zlobnim insinujacijama protiv Marxa i uredništva lista »Neue Rheinische Zeitung«. Ali ta cepačka delatnost nije naišla na podršku kod većine članova Udruženja. Da bi ojačali Udruženje, Marx, Schapper i drugi njegovi vodi izvršili su u januaru i februaru reorganizaciju Udruženja. Dvadeset petog februara usvojen je nov statut, u kojem se glavnim zadatkom Udruženja proglašavalo podizanje klasne i političke svesti radnika. U aprilu je komitet Radničkog udruženja doneo odluku da na sednicama Udruženja diskutuje o Marxovom *Najamom radu i kapitalu*, štampanom u listu »Neue Rheinische Zeitung«.

Političko iskustvo koje su radnici stekli u toku revolucije i njihovo razočaranje kolebljivom politikom sitnoburžoaskih demokrata omogućili su Marxu i Engelsu da u proleće 1849. praktično postave pitanje priprema za stvaranje proleterske partije. U vezi s tim Marx i njegove pristalice kidaju organizacione veze sa sitnoburžoaskom demokratijom, ne odbijajući da vode zajedničke akcije protiv agresivne kontrarevolucije. Šestog aprila kelnsko Radničko udruženje odlučilo je da istupi iz Saveza demokratskih udruženja Nemačke i da pristupi Savezu nemačkih radničkih udruženja u Lajpcigu. Šestog maja 1848. održan je kongres radničkih udruženja Rajnske provincije i Vestfalije.

Ali tadašnja situacija u Nemačkoj (ofanziva kontrarevolucije i pojačanje policijskih represija) ubrzo je onemogućila dalju delatnost kelnskog Radničkog udruženja na ujedinjavanju i organizovanju radničkih masa. Kad je prestao izlaziti list »Neue Rheinische Zeitung« i kad su Marx, Schapper i drugi vodi Udruženja otišli iz Kelna, ono je sve više gubilo politički karakter i postepeno se pretvorilo u obično radničko prosvetno društvo. 359

³³⁴ Komandant brandenburškog vojnog okruga general Wrangel izdao je 17. septembra 1848. armijsku zapovest koja je otkrivala nameru pruske vojsne klike da pređe u otvorenu ofanzivu protiv tekovina revolucije. Wrangel je u njoj isticao da je njegov zadatak održavati »javni mir«, pretio »elementima koji hoće da navedu na protivzakonitosti« i pozivao vojnike da se okupe oko svojih oficira i kralja. 360

³³⁵ Iz članka *Barikade u Kelnu*, objavljenom u listu »Kölnische Zeitung« br. 268 od 30. septembra 1848. 360

³³⁶ »Acta sanctorum« (»Dela svetaca«) — zbirka katoličkih legendi o svecima koju je inicirao 1643. u Antverpenu jezuit Jean Bolland, a nastavili objavljivati drugi učeni jezuiti.

³³⁷ *Neuchattel* (Neufchatel) (Nešatel ili Nefšatel) — francuski naziv švajcarskog kantona Nojenburg (Neuenburg), koji je stvoren od bivše kneževine Nojenburg i Valandi. Odlukom Bečkog kongresa Nešatel je kao nedeljiva i od pruske monarhije potpuno odvojena država dodeljena pruskom kralju i kao 21. kanton primljena u savez švajcarskih kantona. Godine 1831. opunomoćenik pruskog kralja general-major Pful, surovo je ugušio pokušaj republikanaca u Nešatelu da ustankom izvojuju promenu ustava i potpuno odvajanje od Pruske. Pful je posle toga postavljen za pruskog guvernera Nešatela. Neposredno posle februarske revolucije 1848. ponovo je izbio republikanski ustanak. Obrazovana je privremena vlada, Nešatel proglašen republikom, a pruskoj vladavini faktično učinjen kraj. Pruski kralj morao se 1857. i službeno odreći svojih pretenzija na Nešatel. 362

³³⁸ Shakespeare, *Henri Četvrti*, deo II, III čin, 2. scena. 362

³³⁹ Thiers-ov rad, objavljivan u listu »Le Constitutionnel« od septembra do oktobra 1848, izašao je zatim kao brošura pod naslovom *De la propriété*, Pariz 1848. 363

- ³⁴⁰ Thiers-ov govor, u kojem on odgovara na predlog poslanika Turcka da se osnuje opšta hipotekarna banka s prinudnim kursom, održan je u sednici francuske Nacionalne skupštine od 10. oktobra 1848, a štampan je u »Compte rendu des séances de l'Assemblée nationale«, tom 4, Paris 1849. 363
- ³⁴¹ C.- J.- A. Mathieu de Dombasle, *Annales agricoles de Roville, ou mélanges d'agriculture, d'économie rurale et de législation agricole*, Paris 1824—1837. 365
- ³⁴² Centralna imedijatna komisija u Majncu osnovana je odlukom konferencije nemačkih država održane u Karlsbadu 1819. radi istraživanja »spletaka demagog«, tj. radi ugušivanja opozicionog pokreta u nemačkim državama. Majnska komisija, čije su članove imenovala pojedine vlade nemačkih država, mogla je neposredno (immediatement) i nezavisno od Bundestaga vršiti istrage i naredivati da se vrše hapšenja u svim državama Nemačkog Saveza. 367
- ³⁴³ Ima se u vidu »Zakon o zaštiti ustavotvorne skupštine Rajha i činovnika centralne vlasti«, koji je frankfurtska Nacionalna skupština usvojila 9. oktobra 1848. Po tom zakonu uvreda poslanika Nacionalne skupštine ili činovnika centralne vlasti kažnjavala se zatvorom. Taj zakon bio je jedna od represivnih mera koje su većina Nacionalne skupštine i vlada Rajha poduzele protiv narodnih masa posle septembarskog ustanka u Frankfurtu. 367
- ³⁴⁴ Aluzija na mesto iz Biblije: »Goleni mu od gvožđa, a stopala koje od gvožđa koje od zemlje« (Knjiga proroka Danila 2, 33). 369
- ³⁴⁵ *Davenantova ekonomska tablica* — iz knjige Charlesa Davenanta (izašle anonimno): *An essay upon the probable methods of making people gainers in the balance of trade*, London 1700. 371
- ³⁴⁶ *Nacrt amnestije koji je podnela krajnja levica* — na sednici francuske Nacionalne skupštine od 16. oktobra 1848. poslanici krajnje levice podneli su nacrt zakona o amnestiji svih političkih zatvorenika; u njemu se predviđalo ukidanje svih kazni lišnja slobode i novčanih kazni, predviđao se i povratak već plaćenih globa. 372
- ³⁴⁷ »*La Presse*«, br. 4499 od 19. oktobra 1848. 374
- ³⁴⁸ »*Milanske novine*« — talijanski list »*Gazetta di Milano*«, izlazio je od 1816. do 1875. i bio do kraja pedesetih godina službeni organ austrijskih vlasti u severnoj Italiji. 381
- ³⁴⁹ Sitoburžoaski demokrati Herwegh, Bornstedt i drugi, vođe Nemačkog demokratskog društva osnovanog u Parizu posle februarske revolucije, agitovali su za stvaranje dobrovoljačke legije nemačkih emigranata. Računali su da će upadom u Nemačku izazvati u njoj revoluciju i uspostaviti republikansko uređenje. Marx i Engels odlučno su istupili protiv te avanturističke zamisli. Herwegh-ovu legiju, pošto je prešla granicu, razbile su u aprilu 1848. trupe južnonemačkih država na teritoriji Badena. 382
- ³⁵⁰ »*Deutsche Volkszeitung*« — demokratski dnevnik koji je izlazio u Manhajmu u aprilu 1848. pod uredništvom Fröbela i Pelza, a uz saradnju Struvea, Heckera, Herwegh-a, Rugea i drugih. U broju od 17. aprila objavljen je dopis iz Pariza u kome se isticao negativan odnos nemačkih komunista prema Herwegh-ovom poduhvatu. 382
- ³⁵¹ Ima se u vidu drugi demokratski kongres koji je zasedao u Berlinu od 26. do 30. oktobra 1848. Na tom kongresu pretresana su načela ustava, usvojena deklaracija o pravima čoveka i izabran Centralni odbor u novom sastavu (D'Ester, Reichenbach, Hexamer). Kao izvestilac komisije za rešavanje socijalnih pitanja istupio je Beust iz Kelna s programom koji se tesno naslanjao na *Zahteve Komunističke partije u Nemačkoj* (vidi i napomenu 1). No raznorodni sastav delegata izazvao je u najvažnijim pitanjima razdore i razmimoilaženja. Umesto usvajanja efikasnih mera koje bi mobilisale mase za borbu protiv kontrarevolucije, kongres se ograničio na izradu jalovih protivrečnih rezolucija. 383 433

- ³⁵² Aluzija na raniju političku delatnost Brüggemanna, koji je zbog učešća u opozicionom studentskom pokretu i svog istupanja za slobodu štampe povodom Hambaške svečanosti (1832) bio zbog »veleizdaje« osuđen na smrt; ta kazna mu je kasnije zamenjena doživotnim zatvorom, a onda ukinuta amnestijom od 1840. 390
- ³⁵³ »Breslauer Zeitung« — nemačke novine osnovane 1820. u Breslavi (danas Vroclav); četrdesetih godina pridržavale su se buržoaskoliberalnog pravca. 390
- ³⁵⁴ U »Neue Rheinische Zeitung« slede dalje dopisi preštampani iz listova »Preußischer Staats-Anzeiger«, »Breslauer Zeitung« i »Allgemeine Oder-Zeitungs«. 390
- ³⁵⁵ Slovenska lipa (*Slovanska Lipa*) — češko nacionalno društvo, osnovano u aprilu 1848. U Pragu je vođstvo društva bilo u rukama buržoaskih liberala (Šafařika, Gauča), koji su posle praškog ustanka prešli u tabor kontrarevolucije, dok su u provincijskim podružnicama vodeću ulogu većinom imali predstavnici radikalne češke buržoazije. 391
- ³⁵⁶ *Carski Schinderhannes* — Hans strvoder, nadimak nemačkog harambaše Johanna Bücklera, koji je živeo potkraj 18. i početkom 19. veka. Ovde se misli na Windischgrätza. 391
- ³⁵⁷ *Koblenc*, nemački grad na ušću Mozela u Rajnu, bio je za vreme francuske revolucije centar kontrarevolucionarne emigracije. 391
- ³⁵⁸ *Akademski legija* sastojala se od studenata i bila je najradikalniji deo građanske vojne organizacije. 393
- ³⁵⁹ Engelsonv putopis *Iz Pariza u Bern* daje se ovde prema nedovršenom rukopisu. Engelsonvom putovanju prethodili su ovi događaji: dvadeset šestog septembra 1848. u Kelnu je uvedeno opsadno stanje i izdan nalog za hapšenje nekih urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«, među kojima i Engelsa (vidi u ovom tomu, str. 432). Engels je emigrirao u Belgiju, ali ga je briselska policija uhapsila i 4. oktobra proterala iz Belgije. Petog oktobra Engels je došao u Pariz i posle nekoliko dana boravka u Parizu krenuo pešice u Švajcarsku. Preko Ženeve i Lozane stigao je oko 9. novembra u Bern, gde se privremeno nastanio. Svoje putne beleške Engels je počeo pisati u Ženevi, što se jasno vidi iz prvobitnog naslova rukopisa »Iz Pariza u Ženevu«. Etnografske zabeleške i crteži na skicama maršrute koje su priložene rukopisu dopuštaju pretpostavku da je Engels prekinuo rad na putopisu da bi napisao članak *Borba u Mađarskoj*, za što ga je zamolio Marx. 399
- ³⁶⁰ Rukopisu *Iz Pariza u Bern* priložena su dva lista na kojima je Engels u pet kartografskih skica prikazao svoju maršrutu od Osera (u Francuskoj) do Le Lokla (u Švajcarskoj).
Na *prvom listu* su sledeći podaci (oznake koje je Engels precrtao stavljene su u šiljaste, a netačne oznake mesta na skicama u uglaste zagrade):
1. Maršruta od Osera do Šalona:
•Auxerre — St. Bris — Vermenton — Pont aux Alouette — Lucy le Bois — Avallon — Rouvrai — Saulieu — prema Dijonu — Campeau /Chanteaux/ Rouvray — prema Dijonu — Arnay-le-Duc-Château — (jedno dugo selo) — gde sam išao na poštu — rudnik uglja — krčma — lepa dolina — vino — to isto — Chagny-Chàlon»
2. Maršruta od Bofora do Ženeve:
Beaufort — Orgelet — Aire — Moyrans — Pt. du Lizon [Pt. d'Ison] — St. Claude — La Mure [La Meure] — Mijoux — Gex — Ferney — Succony — Genève»
Osim toga, nalazi se na listu nekoliko crteža, i to konjanik u mađarskoj uniformi i tri glave. Kraj toga su ove zabeleške:
Česi	Hrvati	Srbi	Poljaci
Moravci	Iliri	Bošnjaci	Rusini
Slovaci	Slavonci	Bugari	

Na drugom listu su ove oznake:

1. Maršruta od Osera do Ženeve:

•Auxerre — St. Bris — Vermenton — Pont aux Alouette — Lucy le Bois — Avallon — (Rouvray) — Saulien — Arnay-le-Duc — (jedno dugo selo) — Yvery — La Cange — Chagny — Châlon — St. Marcel — Louhans — Beaufort — Orgelet — Aire — Moyrans — dva brda — Pt. du Lizon [Pt. d'Ison] — St. Claude — La Mure [La Meure] — Mijoux — Gex — Genf* (Ženeva).

2. Maršruta od Moairana do Sent Kloda:

•Moyrans — Mühlen — Pt. du Lizon [Pt. d'Ison] — St. Claude*.

3. Maršruta od Ženeve do Le Lokla:

•Genf — Bellerive — Coppet — Nyon — Rolle — Aubonne — Morges — Cossonay — La Sarraz — Orbe — Yverdon — St. Croix — Fleurier — Travers — Le Ponto — Le Locles. (Vidi ilustracije između str. 400 - 401.)

- ³⁶¹ *Chant du départ* (Pesma na polasku) — poznata revolucionarna pesma iz francuske revolucije; bila je i kasnije veoma popularna u demokratskim krugovima Francuske. 401
- ³⁶² Weber, opera «Euryanthe»; tekst: Helmina von Chezy; cavatina (Adolar). 403
- ³⁶³ U jesen 1793. Konvent je, da bi obezbedio snabdevanje gradskog stanovništva, teško pogodnog skupoćom, doneo *dekret o opštem maksimumu* u kojem su bile utvrđene maksimalne cene robe, u prvom redu životnih namirnica. Zakon je za prekoračenje maksimalnih cena pretio špekulantima (*accapareurs*) najtežim kaznama, pa i smrtnom kaznom. 406
- ³⁶⁴ Ovom frazom Engels hoće da pokaže originalan naglasak u naivno razvučenom burgundskom govoru. U prevodu mogla bi glasiti otprilike: Tâ, i'te, gospodine, moliću Vas lepo... 409
- ³⁶⁵ Engels citira prvu strofu iz Goetheove pesme *Kriegserklärung*. 412
- ³⁶⁶ Proglas *Svima radnicima Nemačke* napisali su emisar Saveza komunista, član Centralnog komiteta Wallau, koji je iz Pariza došao u Majnc, i član Saveza komunista Cluß. Na putu u Keln Marx i Engels zaustavili su se 8. aprila u Majncu, gde su zajedno s tamošnjim komunistima pretresali plan daljih akcija. 417.
- ³⁶⁷ U Kelnu je još pre martovske revolucije 1848. postojala opština Saveza komunista, kojoj su pripadali D'Ester, Daniels, Bürgers, Anneke, Gottschalk i drugi. Od njih je znatan deo bio pod uticajem «istinskih socijalista». U početku aprila opština se uvećala dolaskom izvesnog broja članova Saveza komunista iz emigracije u Keln. Kao što se vidi iz zapisnika, ubrzo posle dolaska Marxa i Engelsa ispoljila su se ozbiljna neslaganja između njih dvojice i Gottschalka. Ovaj dokument su potpisali Bürgers i Moll kao rukovodioci kelnske opštine Saveza komunista; Marx je prisustvovao sednici kao predsednik Centralne uprave Saveza komunista. 418
- ³⁶⁸ *Prvi rajnski kongres demokrata* održan je 13. i 14. avgusta 1848. U radu kongresa učestvovali su Marx i Engels. Kongres je potvrdio sastav Centralnog odbora triju demokratskih udruženja u Kelnu (vidi napomenu 369) kao Rajnski okružni odbor demokrata. Delatnost tog odbora, u kome je vodeću ulogu imao Marx, bila je odlukom kongresa protegnuta ne samo na Rajnsku provinciju nego i na Vestfaliju. Kongres je u jednoj odluci naglasio nužnost političkog rada među fabričkim radnicima i među seljacima. 419
- ³⁶⁹ *Centralni odbor sastavljen od predstavnika triju demokratskih organizacija Kelna* — Demokratskog društva, Radničkog udruženja i Udruženja radnika i poslodavaca — bio je obrazovan potkraj juna 1848, na osnovu odluke prvog kongresa demokrata u Frankfurtu na Majni. Taj odbor je privremeno, dok ga nije potvrdio prvi rajnski kongres demokrata, vršio funkciju Rajnskog okružnog odbora demokrata. 419

- ³⁷⁰ Pod imenom *vitez Schnapphahnski* ismejao je Georg Weerth u nizu feljtona poznatog reakcionara kneza Lichnowskog. Feljton *Život i dela čuvenog viteza Schnapphahnskog* objavljivani su bez potpisa u listu »Neue Rheinische Zeitung« u avgustu, septembru i decembru 1848. i januaru 1849. 425
- ³⁷¹ U *kelnski Odbor bezbednosti* bili su, između ostalih, izabrani urednici lista »Neue Rheinische Zeitung« Marx, Engels, Wilhelm Wolff, Dronke i Bürgers, a takođe i vode kelnskog Radničkog udruženja Schapper i Moll. 426
- ³⁷² Jedanaestog septembra 1848. došlo je do sukoba između vojnika 27. puka razmeštenog po kućama u Kelnu i kelnskih građana koje je podržao demokratski nastrojen deo građanske garde. 427

Literatura

I Dela i spisi

- [*Adresse der Krieger und Wehrmänner des Kreises Hagen vom 19. Juni 1848.*] [*Adresa ratnim i vojnim licima u okrugu Hagen od 19. juna 1848.*] U: «*Neue Rheinische Zeitung*», br. 25 od 25. juna 1848, poseban dodatak. 138
- Allerhöchste Cabinetsordre vom 13. März 1833. betreffend den Ankauf subhastirter größerer Besitzungen polnischer Gutbesitzer in Provinz Posen für Rechnung des Staats und deren Wiederveräußerung an Erwerber deutscher Abkunft.* [Najviša vladina naredba od 13. marta koja se odnosi na kupovinu većih imanja izloženih javnoj prodaji poljskih veleposednika iz provincije Poznanj za račun države i na njihovu ponovnu prodaju interesentima nemačkog porekla.] U: «*Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main*», tomovi 1—9, tom 2, Frankfurt am Main, Leipzig 1848—1849. 290
- Allgemeine Gewerbeordnung. Vom 17. Januar 1845.* In: «*Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten*». [Opšta uredba o zanatima. Od 17. januara 1845. U: «*Zakonik kraljevskih pruskih država*», god. 1845, br. 5. 270
- Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten.* Neue Ausg., 2 Th in 4 Bdn. [Opšte zemaljsko pravo za pruske države. Novo izdanje, u 2 dela i 4 knjige], Berlin 1817. (Vidi i napomenu 167.) 144 188 208 259 278 344
- Ariosto, Lodovico: *L'Orlando furioso*, T. 1 [Besni Orlando, tom1], Venezia 1811. 296
- Aristotel: *De republica [Politika]* (Izdanje Franza Susemihla, «Aristoteles Werke», u 6 tomova, Lajpcig 1879, 1. tom.) 217
- Arndt, Ernst Moritz: *Des Deutschen Vaterland*, Gedicht. In: «*Ernst Moritz Arndts ausgewählte Werke*», hrsg. und mit Einl. und Anm. vers. von Heinrich Meisner und Robert Geerds, Bd. 1—16, Bd. 3 [Otadžbina Nemca, pesma. U: «*Izabrana dela Ernsta Moritza Arndta*», s uvodom i objašnjenjima izdali Heinrich Meisner i Robert Geerds, tomovi 1—16, tom 3], Leipzig (bez naznačenja godine). 302
- *Der Freudenklang*, Gedicht, Bd. 3. [Radosni glas, pesma, isto izdanje, tom 3.] 320
- Aufruf an die Deutschen*, gegeben im Hauptquartier zu Kalisch, den 13/25ten März 1813. In: «*Urkunden der Deutschen Erhebung*», Originalwiedergabe der wichtigsten Aufrufe, Erlasse, Flugschriften, Lieder und Zeitungsnummern. Als Ergänzung aller Erinnerungsschriften hrsg. von Friedrich Schulze [Proglas Nemcima. Izdao glavni štab u Kališu 13/25. marta 1813. U: «*Dokumenti o nemačkom ustanku*», originalno izdanje faksimila najvažnijih proglasa, naredbi, letaka, pesama i novinskih članaka, kao dopuna spomenicama koje je izdao Friedrich Schulze], Leipzig 1913. (Vidi i napomenu 242.) 253

- Aufruf des demokratischen Kongresses in Berlin an das deutsche Volk vom 29. Oktober 1848.* [Proglas kongresa demokrata u Berlinu nemačkom narodu od 29. oktobra 1848. U: »Volks-Blätter«, br. 44 od 31. oktobra 1848.] 383—385
- Beaumarchais, [Pierre-Augustin Caron] de: *La folle journée, ou le mariage de Figaro.* In: »Oeuvres complètes« T. 5 [Ludi dan, ili Figarova ženidba. U: »Celokupna dela«, tom 5], s. l. 1785. (Vidi i napomenu 212.) 218
- Becker, Nicolaus: *Der deutsche Rhein*, Gedicht. In: »Gedichte« von Nicolaus Becker [Nemačka Rajna, pesma. U: »Pesme« Nicolausa Beckera], Köln 1841. (Vidi i napomenu 145.) 123
- Bekanntmachung* [über die Bildung eines Sicherheitsausschusses für Berlin], Berlin, den 1. Juni 1848. [Objava (o stvaranju Odbora bezbednosti u Berlinu), Berlin, 1. juna 1848. U: »Königliche privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen«, br. 127. od 3. juna 1848.] 32 33
- [Benkert, Franz Georg]: *Joseph Bonavita Blank's... kurze Lebens-Beschreibung* [Kratka biografija Joseph-a Bonavite Blanka], Würzburg 1819. 274
- Biblija ili Sveto pismo staroga i novoga zaveta.* 407
— 2. knjiga Mojsijeva, 3,5. 240
— Psaltir 42, 2. 212
— Knjiga proroka Danila, 2, 33. 369
— Jevandelje po Mateju, 6,20; 7,7; 13,12; 26,41. 167 228 229 297 360
— Jevandelje po Marku, 14,30. 88
— Jevandelje po Luki, 10,2. 295
- Blanc, Louis: *Histoire de dix ans. 1830—1840*, T. 1 - 5 [Istorija desetogodišnjeg perioda. 1830—1840, tom 1 - 5], Paris 1841—1844. 247
— *Histoire de la révolution française*, T. 1 - 2 [Istorija francuske revolucije, tom 1 - 2], Paris 1847. 247
- [Brodowski, Kraszewski, Potworowski:] *Zur Beurtheilung der polnischen Frage im Großherzogthum Posen im Jahre 1848* [Prilog oceni poljskog pitanja u Velikom Vojvodstvu Poznanj, godine 1848], Berlin [1848]. (Vidi i napomene 185 i 270.) 165 275 281
- Bürger, Gottfried August: *Lenore.* In: »G.A. Bürger's Werke«, hrsg. von Eduard Grisebach, 5., verm. und verb. Aufl. [Leonora. U: »Dela G.A. Bürgera«, izdao Eduard Grisebach, 5. prošireno i poboljšano izdanje], s.l. 1894. 31
- Calderón [de la Barca, Pedro]: *La vida es sueño.* In: »Klassische Bühnendichtungen der Spaniers«, hrsg. und erkl. von Max Krenkel, T. 1, Calderón [Život je san. U: »Spanske klasične drame u stihu«, izdao i dao objašnjenja Max Krenkel, sv. 1, Calderón], Leipzig 1881. 88
- Cervantes Saavedra, Miguel de: *Gespräch zwischen Cipion und Berganza, den Hunden des Auferstehungshospitals.* In: »Die beispielhaften Novellen«, Bd. 1—2, Bd. 2 [Razgovor Cipiona i Bergance, pasâ Bolnice vaskrsenja. U: »Uzorne novele«, tomovi 1—2, tom 2], Wiesbaden, bez naznačenja godine izdanja. 232
- *Vida y hechos del ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha* [Život i podvizi oštroumnog viteza Don Kihota od Manče], En Haia 1744. 293 297 309 354 363
- Code civil* — vidi *Code Napoléon*
- Code Napoléon* [Napoleonov zakonik], Paris, Leipzig 1808. (Vidi i napomenu 90.) 79 208 240 259 406 407
- Code pénal* — vidi *Gesetzbuch über Strafen*

- Compte-rendu des séances de l'Assemblée nationale*, T. 1—10, T. 2 et 4 [Izveštaj sa zasedanja Nacionalne skupštine, tomovi 1—10, tom 2. i 4], Paris 1848—1850. (Vidi i napomene 127, 129, 158, 254, 340.) 109 - 111 113 117 118 125 128 136 262 - 265 350 363 - 366 410
- Cooper, [James Fenimore]: *The last of the Mohicans*. In: «The Works of Coopers», Vol. 1—4, Vol. 3 [Poslednj Mohikanac. U: «Cooperova dela», tomovi 1—4, tom 3], Zwickau 1827. 311
- [Davenant, Charles]: *An essay upon the probable methods of making a people gainers in the ballance of trade*, 2. ed. [Rasprava o mogućim metodima kojima narod može izvući dobit iz trgovinskog bilansa, 2. izd.], London 1700. 371
- Declaration wegen Einziehung und künstiger Verwaltung der geistlichen Güter, ingleichen der Starosteien und anderer königl. Güter in Südpreußen und der von der ehemaligen Republik Polen neuerlich acquirirten Provinzen*, Berlin, 28. Juli 1796. In: *Materialien zur Geschichte polnischer Landesteile unter preußischer Verwaltung*, H. I [Deklaracija o oduzimanju i budućem upravljanju crkvenim dobrima, starostijama i drugim kraljevskim dobrima u južnoj Pruskoj i u najnovije vreme stečenim oblastima uzetim od bivše Republike Poljske. Berlin, 28. jula 1796. U: «Materijali o istoriji poljskih pokrajina pod pruskom upravom», sv. 1], Leipzig 1861. 283
- Dombasle, C. - J. - A. Mathieu dé: *Annales agricoles de Roville, ou mélanges d'agriculture, d'économie rurale et législation agricole* [Roville-ovi poljoprivredni anali, ili zbornik o zemljoradnji, seoskoj ekonomiji i poljoprivrednom zakonodavstvu], Paris 1824—1837. 365
- [Dronke, Ernst]: *Die preußische Pacificirung und Reorganisation Posens*. [Pruska pacifikacija i reorganizacija Poznanja. U: «Neue Rheinische Zeitung», br. 38, 39, 40, 43, 45, od jula 1848.] 165
- Ducpetiaux, Edouard: *Mémoire sur l'organisation des écoles de réforme* [Memoar o organizaciji reformisanih škola], Bruxelles 1848. 272
- Edikt den erleichterten Besitz und den freien Gebrauch des Grund-Eigenthums, so wie die persönlichen Verhältnisse der Land-Bewohner betreffend. Vom 9ten Oktober 1807* [Edikt o imanjima koja imaju olakšice i o slobodnom korišćenju zemljišnog poseda, kao i o ličnim odnosima stanovnika sela. Od 9. oktobra 1807. U: «Sammlung der für die Königlichen Preußischen Staaten erschienenen Gesetze und Verordnungen von 1806 bis zum 27sten Oktober 1810», Berlin 1822. (Vidi i napomenu 110.) 94 266
- Edikt die Regulirung der gutsherrlichen und bäuerlichen Verhältnisse betreffend. Vom 14 ten September 1811*. [Edikt o regulisanju vlastelinskih i seljačkih odnosa. Od 14. septembra 1811. U: «Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten», god. 1811, br. 21.] (Vidi i napomenu 110.) 266
- Edikt über die Einführung einer allgemeinen Gewerbe-Steuer. Vom 28sten Oktober 1810*. [Edikt o uvođenju opšteg poreza na zanate. Od 28. oktobra 1810. U: «Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten», god. 1810, br. 4.] 269
- Edikt wegen der Mühlen - Gerechtigkeit, und Aufhebung des Mühlen - Zwangs des Bier- und Branntwein-Zwangs in der ganzen Monarchie. Vom 28sten Oktober 1810*. [Edikt o meljavi i ukidanju prinude pri meljavi i spravljanju piva i rakije u celoj monarhiji. Od 28. oktobra 1810. U: «Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten», god. 1810. br. 4.] 270
- Entschädigungsgesetz zur allgemeinen Gewerbeordnung. Vom 17. Januar 1845*. [Zakon o naknadi štete uz opštu uredbu o zanatima. Od 17. januara 1845. In: «Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten», god. 1845, br. 5.] 270

- Entwurf des Strafgesetzbuchs für die Preußischen Staaten, nebst dem Entwurf des Gesetzes über die Einführung des Strafgesetzbuches und dem Entwurf des Gesetzes über die Kompetenz und das Verfahren in dem Bezirke des Appellationsgerichtshofes zu Köln* [Nacrt krivičnog zakonika pruskih država, s nacrtom zakona o sprovođenju krivičnog zakonika i nacrtom zakona o kompetenciji i postupku na području Apelacionog suda u Kelnu], Berlin 1847. 258 259
- Entwurf eines Gesetzes betreffend die Ausschreibung einer Zwangs-Anleihe* vom 10. Juli 1848. [Nacrt zakona koji se odnosi na raspisivanje prinudnog zajma, od 10. jula 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, priloz listu »Preußischer Staats-Anzeiger«, tom 1], Berlin 1848. 226 — 233
- Entwurf eines Gesetzes über die Errichtung der Bürgerwehr* vom 6. Juli 1848. [Nacrt zakona o ustanovljenju građanske garde, od 6. jula 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, priloz listu »Preußischer Staats-Anzeiger«, tom 1], Berlin 1848. 189 211—218
- Entwurf eines Gesetzes wegen unentgeltlicher Aufhebung verschiedener Lasten und Abgaben* vom 10. Juli 1848. [Nacrt zakona o ukidanju bez naknade različitih nameta i dažbina, od 10. jula 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, priloz listu »Preußischer Staats-Anzeiger«, tom 1], Berlin 1848. 240—244
- Entwurf eines interimistischen Preßgesetzes.* [Nacrt privremenog zakona o štampi. U: »Kölnische Zeitung«, br. 201 od 19. jula 1848, prvi priloz.] 208 - 210
- Entwurf eines Verfassungs- - Gesetzes für den preußischen Staat* vom 20. Mai 1848. [Nacrt ustavnog zakona pruske države od 20. maja 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preußischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, priloz listu »Preußischer Staats-Anzeiger«, tom 1], Berlin 1848. 55 69 74 210
- Der Erste Vereinigte Landtag in Berlin 1847.* Hrsg. unter Aufsicht des Vorstehers des Central - Bureaus im Min. d. Innern und des Bureaus des Vereinigten Landtages Kgl. Kanzlei - Raths Eduard Bleich, Tl. 1 [Prvi ujedinjeni landtag u Berlinu 1847. Izdato pod nadzorom upravnika Centralnog biroa Ministarstva unutrašnjih poslova i Biroa Ujedinjenog landtaga kraljevskog kancelarijskog savetnika Eduarda Bleicha, tom 1], Berlin 1847. (Vidi i napomenu 102.) 91 369
- Flottwell (Eduard Heinrich von): *Denkschrift des Oberpräsidenten Herrn Flottwell, ueber die Verwaltung des Gros - Herzogthum Posen, vom Dezember 1830 bis zum Beginn des Jahres 1841* [Spomenica gospodina oberprezidenta Flottwella o upravljanju Velikom Vojvodstvom Poznanjskim od decembra 1830. do početka godine 1841], Strasburg (1841). 290 300
- Freiligrath, Ferdinand: *Die Rose.* In: »Zwischen den Garben«. Eine Nachlese älterer Gedichte von Ferdinand Freiligrath [Ruža. U: »Medu snopljem«. Zbirka starijih pesama Ferdinanda Freiligratha], Stuttgart, Tübingen 1849. 316-318
- *Trotz alledem!* In: »Neuere politische und soziale Gedichte« von Ferdinand Freiligrath, H. I [Uprkos svemu! U: »Novije političke i socijalne pesme« Ferdinanda Freiligrath-a, sv. 1], Köln 1849. 227—260.
- Friedrich Wilhelm IV: [*Ansprache an die Deputation der Frankfurter Nationalversammlung beim Kölner Dombaufest*] am 14. August 1848. [Govor poslanicima frankfurtske Nacionalne skupštine povodom svečanosti priredene zbog izgradnje kelnske katedrale, 14. avgusta 1848. U: »Kölnische Zeitung«, br. 229 od 16. avgusta 1848.] 369

- [*Antwort an die Deputation der Bürgerwehr*] vom 15. Oktober 1848. [Odgovor izaslanstvu građanske garde od 15. oktobra 1848. U: »Berliner Zeitungs-Halle«, br. 241 od 18. oktobra 1848.] 370 371
- [*Antwort an die Deputation der Berliner Nationalversammlung*] vom 15. Oktober 1848. [Odgovor poslanicima berlinske Nacionalne skupštine 15. oktobra 1848. U: »Berliner Zeitungs-Halle«, br. 241 od 18. oktobra 1848.] 369
- [*Antwort auf das Entlassungsgesuch der Minister*], Sanssouci, den 10. September 1848. [Odgovor na ostavku ministara, Sansusf, 10. septembra 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«, br. 102 od 14. septembra 1848.] (Vidi i napomene 315. i 317.) 343 347
- Fuad, Mehemed: *Manifest an die Bojaren und an Euch Einwohner der Walachei aller Classen*, Bucharest, den 13/25. September 1848. [Manifest bojarima i stanovnicima Vlaške svih klasa, Bukurešt, 13/25. septembra 1848. U: »Kölnische Zeitung«, br. 282 od 17. oktobra 1848.] (Vidi i napomenu 249.) 368 379
- Gesetz, betreffend den Schutz der constituirenden Reichsversammlung und der Beamten der Centralgewalt* vom 9. Oktober 1848. [Zakon koji se odnosi na zaštitu ustavotvorne državne skupštine i službi centralne vlasti od 9. oktobra 1848. U: »Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung Frankfurt am Main«, tomovi 1—9, tom 4], Frankfurt a. M., Leipzig 1848—1849. (Vidi i napomenu 343.) 367 368
- Gesetz über die Erwerbung und den Verlust der Eigenschaft als Preußischer Unterthan, so wie über den Eintritt in fremde Staatsdienste. Vom 31. Dezember 1842.* [Zakon o sticanju i gubljenju pruskog državljanstva, kao i o stupanju u službu stranih država od 31. decembra 1842. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1843, br. 2.] 328 329
- [*Gesetz über die Zusammenscharungen*], Paris, den 5. Juni 1848. [Zakon o zborovima, Pariz, 5. juna 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«, br. 10 od 10. juna 1848.] 99 136
- Gesetzbuch über Strafen.* Aus dem Franz. nach officiellen Ausg. übers. von Wilhelm Blanchard, zweyte verb. Aufl. [Krivični zakonik. S francuskog, prema zvaničnom izdanju, preveo Wilhelm Blanchard, drugo popravljeno izdanje], Cöln 1812. (Vidi i napomenu 166.) 144 172—174 208 209 325 380 381
- Goethe, Johann Wolfgang von: *Faust.* Eine Tragödie. In: »Goethe's Werke«, Bd. 1—20, Bd. 9 [Faust. Tragedija. U: »Goetheova dela«, tomovi 1—20, tom 9], Stuttgart, Tübingen 1815—1819. 23 92 258 296 307 379
- *Kriegserklärung*, Gedicht, Bd. 1. [Objava rata, pesma, isto izdanje, tom 1.] 412
- *Prometheus*, Gedicht, Bd. 2. [Prometej, pesma, isto izdanje, tom 2.] 324 400
- *Reineke Fuchs*, Bd. 11. [Lisac Rajneke, isto izdanje, tom 11.] 51
- Il Governo provvisorio alla Nazione Germanica*, Milano, 6 Aprile 1848. In: »Raccolta dei decreti, avvisi, proclami, bulletini ec. ec. emanati dal Governo provvisorio, dai diversi comitati e da altri dal giorno 18 Marzo in avanti« [Privremena vlada nemačkom narodu, Milano 6. aprila 1848. U: »Zbirka dekreta, objava, proglaš, biltena itd., itd., koje su izdali privremena vlada, razni komiteti i drugi od 18. marta dalje, 1848], Milano, bez oznake godine. 134
- Griesheim, [Karl Gustav von]: *Bekanntmachung* [des Kriegsministeriums über den Zeughaussturm], Berlin, den 15. Juni 1848. [Objava (Ministarstva vojske o jurišu na skladište oružja), Berlin, 15. juna 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«, br. 19 od 19. juna 1848.] 74

- Grundrechte des deutschen Volkes* [Osnovna prava nemačkog naroda. U: »Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main«, tomovi 1—9, tom 1—2], Frankfurt a. M., Leipzig 1848—1849. (Vidi napomene 282 i 292). 207 209 210 238 300 301 311 352
- Harries, Heinrich: *Lied für den dänischen Unterthan, an seines Königs Geburtstag zu singen*. In: »Gedichte« von Heinrich Harries, Zweyter Theil [Pesma za danskog podanika, za pevanje na rođendan njegovog kralja. U: »Pesme« Heinricha Harriesa, drugi deo], Altona 1804. (Vidi i napomenu 71.) 60
- Hecker, Friedrich: *Ein Wort an das deutsche Volk* [Reč nemačkom narodu. U: »Neue Rheinische Zeitung«, br. 116 od 14. oktobra 1848]. 379—382
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: *Phänomenologie des Geistes*, hrsg. von Johann Schulze. In: »Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollst. Ausg. durch einen Verein von Freunden des Verewigten. Bd. 2 [Fenomenologija duha, izdao Johann Schulze. U: »Dela Georga Wilhelma Friedricha Hegela«. Potpuno izdanje pripremilo društvo pokojnikovih prijatelja, tom 2], Berlin 1832. 125
- Heine, Heinrich: *Anno 1829, Romanze*. In: »Heinrich Heine's sämtliche Werke«, Bd. 1—18, Bd. 16 [Godina 1829, romana. U: »Sabrana dela Heinricha Heinea«, tomovi 1—18, tom 16], Hamburg 1868. 195 361
- *An [Georg Herwegh]. Bei seiner Ausweisung aus Preußen, Zeitgedicht*, Bd. 17 [Georgu Herwegh-u, prilikom njegovog izgnanstva iz Pruske, savremena pesma, isto izdanje, tom 17.] 206
- *Bei des Nachtwächters Ankunft zu Paris, Zeitgedicht*, Bd. 17 [Prilikom dolaska noćnog čuvara u Paris, savremena pesma, isto izdanje, tom 17.] 180
- *Berg-Idylle, Gedicht aus »Die Harzreise«, Bd. 15. [Brdska idila, pesma iz zbirke »Putovanje po Harcu«, isto izdanje, tom 15.] 215*
- *Deutschland. Ein Wintermärchen*, Bd. 17 [Nemačka. Zimska bajka, isto izdanje, tom 17.] 24 26 28 36 84 138 154 240 301 318 337 350 374
- *Du hast Diamanten und Perlen*, Gedicht, Bd. 15. [Ti imaš dijamante i perle, pesma, isto izdanje, tom 15.] 231 368
- *Einleitung zu »Kahldorf über den Adel, in Briefen an den Grafen M. von Moltke«, Bd. 14. [Uvod za »Kahldorf o plemstvu u pismima grofu M. von Moltkeu, isto izdanje, tom 14.] 352*
- *Ritter Olaf, Romanze*, Bd. 16. [Vitez Olaf, romana, isto izdanje, tom 16.] 88
- *Der Tambourmajor, Zeitgedicht*, Bd. 17. [Tambur-major, savremena pesma, isto izdanje, tom 17.] 184
- *Der Tannhäuser*, Bd. 16. [Tanhojzer, isto izdanje, tom 16.] 155 357
- *Zur Beruhigung, Zeitgedicht*, Bd. 17. [Za umirenje, savremena pesma, isto izdanje, tom 17.] 169 193 251
- Homer: *Ilijada*. [Nemačko izdanje u prevodu Johanna Heinricha Vossa: »Homers Ilias«, 1—12. Gesang, Altona 1793.] 49
- Jansen, [Johann, Joseph]: [»Aufruf an die Mitglieder des Arbeiter-Vereins und Bürger von Köln], Köln, den 3. Juli 1848, Mauerschlag. [Poziv članovima Radničkog udruženja i građanima Kelna, Keln, 3. jula 1848, plakat. U: »Neue Rheinische Zeitung« br. 35 od 5. jula 1848.] 144
- Jordan, Wilhelm: *Glocke und Kanone*, Gedicht. In: »Schaum«, Dichtungen von Wilhelm Jordan [Zvono i top, pesma. U: »Pena«, pesme Wilhelma Jordana], Leipzig 1846. 292 293 296

- *Der Schiffer und der Gott*, Gedicht. [Ladar i bog, pesma, isto izdanje.] 292 293
- *Litthauische Volkslieder und Sagen* [Litvanske narodne pesme i priče], Berlin 1844. 293
- Kabinettsröder vom 28sten Oktober 1807, betreffend die Aufhebung der Erb-Untertänigkeit auf sämmtlichen Preußischen Domainen.* [Vladina naredba od 28. oktobra 1807. koja se odnosi na ukidanje naslednog podložništva na celoj teritoriji Pruske. U: »Sammlung der für die Königlichen Preußischen Staaten erschienenen Gesetze und Verordnungen von 1806 bis zum 27sten Oktober 1810«, Berlin 1822. (Vidi i napomenu 110.) 266
- Kartel-Konvention, unterzeichnet von den Bevollmächtigten Sr. Majestät des Königs von Preußen und Sr. Majestät des Kaisers von Rußland, Königs von Polen, . . . ratifizirt und ausgewechselt am 3. Juli 1844.* [Kartel-konvencija koju su potpisali opunomoćenci Njegovog Veličanstva kralja Pruske i Njegovog Veličanstva cara Rusije, kralja Poljske, . . . ratifikovana i izmenjena 3. jula 1844. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1844, br. 22.] 38
- Königliche Ordre an das Staats-Ministerium, betreffend die nationale Reorganisation des Großherzogthums Posen vom 26. April 1848.* In: »Reden, Proklamationen, Botschaften, Erlasse und Ordres Sr. Majestät des Königs Friedrich Wilhelm IV.« vom . . . 6. März 1848. bis . . . 31. Mai 1851 [Kraljevska naredba vladi koja se odnosi na nacionalnu reorganizaciju Velikog Vojvodstva Poznanjskog, od 26. aprila 1848. U: »Govori, proklamacije, proglassi, ukazi i naredbe Njegovog Veličanstva kralja Friedricha Wilhelma IV, od . . . 6. marta 1848. do . . . 31. maja 1851], Berlin 1851. 282
- [*Kösliner Adresse*] vom 23. Mai 1848. [Keslinška adresa od 23. maja 1848. U: »Neue Rheinische Zeitungs«, br. 14 od 14. juna 1848.] (Vidi i napomenu 169.) 147
- Lelevel, Joachim: *Histoire de Pologne*. Publiée par les soins des Polonais, 2. vols. [Istorija Poljske. Objavljena zauzimanjem Poljaka, 2. tom], Paris 1844. 288
- Lelevel, Joachim: *Geschichte Polens*. Vollst. dt. Ausg. 2. verm. Aufl. Mit einer historischen Einl. und Übersicht der jüngsten Ereignisse in Polen von J. P. Jordan und einem chronologisch geordneten Inh.-Verz. [Istorija Poljske. Drugo potpuno i poboljšano nemačko izdanje. S istorijskim uvodom i pregledom najnovijih događaja u Poljskoj od J. P. Jordana, i hronološki uređenim sadržajem], Leipzig 1847. 293
- Leo, Heinrich: *Lehrbuch der Universalgeschichte* zum Gebrauch an höheren Unterrichtsanstalten, Bd. 1—4 [Udžbenik opšte istorije za potrebe visokih škola, tom 1—4], Halle 1835—1840. 294 295
- [*Manifest der Linken in der Frankfurter Nationalversammlung*]. [Manifest leveice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini. U: »Neue Rheinische Zeitungs«, br. 7 od 7. juna 1848.] 34—37
- [Marx, Karl, und Friedrich Engels]: *Manifest der Kommunistischen Partei* [Manifest Komunističke partije], London 1848. 3
- [Mieroslawski, Louis]: *Débat entre la révolution et la contrerévolution en Pologne* [Rasprava između revolucije i kontrarevolucije u Poljskoj], Leipzig 1848. 288
- Montesquieu, [Charles de]: *Der Geist der Gesetze*. Neue, correcte und wohlfeilste Ausgabe, dt. und mit Anm. begleitet von A. Ellissen, T. 1—12 [Duh zakona. Novo, tačno i jeftino izdanje na nemačkom jeziku s napomenama A. Ellissena, tom 1—12], Leipzig 1843. 168 170 204 343
- Motiviertes Manifest der radikal-demokratischen Partei in der konstituierenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main.* [Obrazloženi manifest radikalno-de-

- mokratske partije u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini. In: »Neue Rheinische Zeitungs«, br. 6 od 6. juna 1848.] 34-37
- Mozart, Wolfgang Amadeus: *Die Hochzeit des Figaro*. Komische Oper in 4 Akten von Lorenzo da Ponte. Die dt. Übers. theils neu bearb. von Hermann Levi. Vollst. Klavierauszug mit Text [Figarova ženidba. Komična opera u 4 čina od Lorenza da Ponte. Nemački prevod delimično preradio Hermann Levi. Potpuna partitura za klavir s tekstom], Leipzig 1899. 312
- Patent die ständischen Einrichtungen betreffend. Vom 3. Februar 1847.* [Dekret o staleškim ustanovama. Od 3. februara 1847. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1847, br. 4.] (Vidi i napomenu 248.) 255
- Patow, [Erasmus Robert von]: *Promemoria, betreffend die Maßregeln der Gesetzgebung, durch welche die zeitgemäße Reform der guts- und grundherrlichen Verhältnisse und die Beseitigung der noch vorhandenen Hemmungen der Landeskultur bezweckt wird.* Berlin, den 20. Juni 1848. [Promemorija koja se odnosi na zakonodavne mere koje imaju za cilj savremenu reformu sopstveničkih i zemljoposedičkih odnosa i odstranjivanje postojećih prepreka u poljoprivredi. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preussischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung, prilog listu »Preußischer Staats-Anzeiger«, tom 1], Berlin 1848. 93 94 242
- [Pinto, Isaac]: *Traité de la circulation et du crédit* [Rasprava o prometu i kreditu], Amsterdam 1771. 227
- [*Polnische Konstitution vom 3. Mai 1791*]. In: [Potocki,] »Vom Entstehen und Untergange der Polnischen Konstitution vom 3 ten May 1791«, T. 1—2, T. 1 [Poljski ustav od 3. maja 1791. U: (Potocki), »Nastanak i propast poljskog ustava od 3. maja 1791«, tomovi 1—2, tom 1], s. l. 1793. (Vidi i napomenu 273.) 285 288 303
- [*Programm des Arbeiterkongresses in Berlin*]. [Program radničkog kongresa u Berlinu. U: »Neue Rheinische Zeitungs«, br. 31 od 1. jula 1848]. (Vidi i napomenu 219.) 225
- Protest mehrerer Vorstands-Mitglieder des Kölner Bürger-Vereins* [gegen die Bildung eines Sicherheits-Ausschusses] vom 13. September 1848. Flugblatt, Druck von M. DuMont-Schauberg in Köln. [Protest nekolicine članova uprave kelnskog Udruženja građana protiv osnivanja Odbora bezbednosti od 13. septembra 1848. Letak. Štampao M. DuMont-Schauberg u Kelnu.] 427 428
- Raimund, Ferdinand: *Das Mädchen aus der Feenwelt oder der Bauer als Millionär* In: »Ferdinand Raimunds dramatische Werke in 3 Bänden«, hrsg von Leopold Rosner [Devojka iz čarobnog sveta ili seljak kao milioner. U: »Dramska dela Ferdinanda Raimunda«, izdao Leopold Rosner], Berlin — Leipzig 1903. 83 84
- Rotteck, Karl von: *Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntniß bis auf unsere Zeiten.* Für denkende Geschichtsfreunde bearb. von Karl von Rotteck. 10. Auflage, Bd. 1—9 [Opšta istorija od prvih početaka do našeg doba. Za misleće prijatelje istorije preradio Karl von Rotteck. Deseto izdanje, tom 1—9], Freiburg im Breisgau, 1834. 22 23 61 62
- Ruge, Arnold: *Wahl-Manifest der radicalen Reformpartei für Deutschland.* [Izborni manifest radikalne partije za Nemačku. U: »Die Reforms«, br. 16 od 16. aprila 1848.] 307 308
- Sand, George: *Sämmtliche Werke.* Neue Ausg., Deutsch von Wilhelm Jordan, Bd. 1. und 2. [Sabrana dela. Novo izdanje, preveo Wilhelm Jordan, tom 1 i 2], Leipzig 1847. 293

- Schiller, Friedrich von: *An die Freude*. In: »Friedrich von Schillers sämtliche Werke«, Bd. 1—12, B. 3 [Oda radosti. U: »Sabrana dela Friedricha von Schillera« tomovi 1—12, tom 3], Stuttgart, Tübingen 1812—1815. 289
- Sebaldt: *Warnung*, Trier, den 16. Juni 1848. [Upozorenje. U: »Trier'sche Zeitung«, br. 169 od 17. juna 1848.] 73
- Shak [e] speare, [William]: *Julije Cezar*. 21 122
- *Henri Četvrti*. 362
- *Ričard Treći*. 23
- Die Staatsverfassung von Belgien*. In: »Die Verfassungen der Vereinigten Staaten Nord-Amerika, des Staates New-York, des Königreichs Norwegen und des Königreichs Belgien« [Belgijski državni ustav. U: »Ustavi Sjedinjenih Država Severne Amerike, države Njujork, Kraljevine Norveške i Kraljevine Belgije«], Berlin 1848. 169 271
- Sterne, Laurence: *The life and opinions of Tristram Shandy, gentleman*. In: »The Works of Laurence Sterne in ten volumes complete« [Život i nazori blagorodnog gospodina Tristrama Šendija. U: Celokupna dela Laurence-a Sterne-a u deset tomova], London 1793. 22
- Stupp, [Heinrich Joseph]: *Amendements zu dem Gesetz wegen Unverletzlichkeit der Abgeordneten*, Nr. 23. In: »Vorlagen an die Nationalversammlung 1848, Nr. 1—112 [Amandmani na zakon o nepovredivosti poslanika, br. 23. U: »Predlozi Nacionalnoj skupštini 1848«, br. 1—112], bez naznačenja mesta i godine izdanja. 78-80
- Temme, [Jodocus Donatus Hubertus]: *Bekanntmachung [des Staats-Anwalts beim Königlichen Kriminalgericht über den Zeughaussturm]*, Berlin, den 15. Juli 1848. [Objava (državnog tužioca kraljevskog krivičnog suda o jurišu na skladište oružja), Berlin 15. jula 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«, br. 19 od 19. jula 1848.] 74
- Thiers, Adolphe: *De la propriété* [O svojini], Paris 1848. (Vidi i napomenu 339.) 363
- Verfassungs-Urkunde für das Königreich Württemberg*, Ster.-Ausg. [Ustavna povelja Kraljevine Virtemberg, stereotipsko izdanje], Stuttgart 1843. 206
- Verhandlungen des Deutschen Parlaments*. Officielle Ausg. Mit einer geschichtlichen Einl. über die Entstehung der Vertretung des ganzen deutschen Volkes. Lfg. 1—2 [Debate u nemačkom parlamentu. Zvanično izdanje s istorijskim uvodom o nastanku predstavničkog tela celog nemačkog naroda, sv. 1—2], Frankfurt a. M. 1848. (Vidi i napomenu 11.) 14 254 328
- Verhandlungen des zum 2. April 1848. zusammenberufenen Vereinigten Landtages*, zsgest. von E. Bleich, Kgl. Kanzlei-Rath und Bureau-Vorsteher beim Vereinigten Landtag [Debate u Ujedinjenom landtagu 2. aprila 1848, sastavio E. Bleich, savetnik kraljevske kancelarije i upravnik Biroa pri Ujedinjenom landtagu], Berlin 1848. (Vidi i napomenu 193.) 181
- Verordnung über die Bildung des Vereinigten Landtag. Vom 3. Februar 1847*. [Uredba o osnivanju Ujedinjenog landtaga. Od 3. februara 1847. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1847, br. 4.] (Vidi i napomenu 248.) 255
- Verordnung über die Bildung eines Ausschusses der Stände des Königreichs Preußen. Vom 21. Juni 1842*. [Uredba o osnivanju staleškog odbora Kraljevine Pruske. Od 21. juna 1842. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten«, god. 1842, br. 20.] (Vidi i napomenu 248.) 255

Verordnung über die periodische Zusammenberufung des Vereinigten ständischen Ausschusses und dessen Befugnisse. Vom 3. Februar 1847. [Uredba o periodičnom sazivanju Ujedinjenog staleškog odbora i njegovim ovlašćenjima. Od 3. februara 1847. In: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1847, br. 4.] (Vidi i napomenu 248.) 255

Verordnung über die zu bildende Repräsentation des Volks. Vom 22. ten Mai 1815. [Uredba o narodnom predstavnstvu koje treba da se formira. Od 22. maja 1815. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1815. br. 9.] (Vidi i napomenu 13.) 16

Verordnung wegen der künftigen Behandlung des gesammten Staatsschulden-Wesens, Vom 17. ten Januar 1820. [Propis o budućem regulisanju celokupnog državnog zaduživanja. Od 17. januara 1820. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1820, br. 2.] (Vidi i napomenu 51.) 39

Virgilije, Publije Maron: *Eneida*. (Vidi i napomenu 56.) 49

[*Waffenstillstandsvertrag zwischen Preußen und Dänemark*], Malmö, den 26. August 1848. [Ugovor o primirju između Pruske i Danske, Malmø, 26. avgusta 1848. In: »Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main« tomovi 1—9, tom 3], Frankfurt a. M., Leipzig 1848—1849. (Vidi i napomenu 307.) 330—333 337—340 349

Wahlgesetz für die zur Vereinbarung der Preussischen Staats-Verfassung zu berufende Versammlung. Vom 8. April 1848. [Izborni zakon za skupštinu koja treba da se sazove radi dogovora o pruskom državnom ustavu. Od 8. aprila 1848. U: »Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten«, god. 1848, br. 12.] 23 24 26 232 341

Weber, Carl Maria von: *Euryanthe*. Große romantische Oper in drey Aufzügen, von Helmine von Chezy, geborne Freyin Kléncke. Musik von Carl Maria Weber, königl. sächsischem Hof-Kapellmeister [Eurijanta. Velika romantična opera u tri čina, od Helmine von Chezy, rođene baronice Kléncke. Muzika od Carla Marije von Webera, kapelmajstora saksonskog kraljevskog dvora], Wien 1824. 403

Weichsel, F.F.: *Deutschlands Einheit und der Entwurf des Deutschen Reichsgrundgesetzes*, von den 17 Männern des öffentlichen überreicht am 26. April 1848 [Nemačko jedinstvo i nacrt nemačkog osnovnog zakona, koji je podnelo 17 poverljivih ljudi 26. aprila 1848], Magdeburg 1848. (Vidi i napomenu 12.) 14

Wildenbruch, [Louis]: *Note an die dänische Regierung* vom 8. April 1848. [Nota danskoj vladi od 8. aprila 1848. U: »Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preussischer Staats-Verfassung berufenen Versammlung«, prilog listu »Preussischer Staats-Anzeiger«, tom 1], Berlin 1848. (Vidi i napomenu 181.) 156 223 254 340

Wrangel, [Friedrich Heinrich Ernst, Graf von]: *Armee-Befehl*, Potsdam, den 17. September 1848. [Vojna naredba, Potsdam, 17. septembra 1848. U: »Neue Rheinische Zeitung«] br. 109 od 22. septembra 1848.] (Vidi i napomenu 334.) 360

II Listovi i časopisi

L'Alba. Giornale politico-letterario [Alba, političko-literarni list], Firenze, god. 1848. (Vidi i napomenu 4.) 7 134 225

Allgemeine Preussische Staats-Zeitung [Opšte pruske državne novine], Berlin, god. 1848. (Vidi i napomenu 26.) 22

- Allgemeine Zeitung* [Opšte novine], Augsburg, god. 1848. (Vidi i napomenu 143.) 123 360
- Augsburger Allgemeine Zeitung* — vidi *Allgemeine Zeitung*
- Die begriffene Welt*. Blätter für wissenschaftliche Unterhaltung [Shvaćeni svet. List za naučne razgovore], Leipzig 1845—1846. (Vidi i napomenu 277.) 293 294 296
- Berliner Zeitungs-Halle*, Abendblatt [Berlinska novinska galerija, večernji list], Berlin. (Vidi i napomenu 112.) 354 369—371
— br. 143 od 23. juna 1848. 95 96
— br. 194 od 24. avgusta 1848. 319—321
— br. 213 od 15. septembra 1848. 347—348
- Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen* [Berlinske vesti o državnim i naučnim pitanjima], Berlin, god. 1848. (Vidi i napomenu 319.) 347
- Breslauer Zeitung* [Breslavske novine], Breslau. (Vidi i napomenu 353.) 390
— br. 201 od 29. avgusta 1848. 425
- La Concordia* [Sloga], Torino. (Vidi i napomenu 218.) 225 226
— br. 161 od 7. jula 1848. 225
— br. 169 od 15. jula 1848. 225
- Le Constitutionnel*. Journal politique, littéraire, universel [Ustavni, politički, literarni i opšti list], Paris. (Vidi i napomenu 146.) 125 152 363 373
— br. 181 od 29. juna 1848. 123
- Deutsche Allgemeine Zeitung* [Nemačke opšte novine], Leipzig, br. 174 od 22. juna 1848. 175—178
- Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst* [Nemački godišnjaci za nauku i umetnost], Leipzig 1841—1843. (Vidi napomenu 291.) 310
- Deutsche Volkszeitung* [Nemačke narodne novine], Mannheim, god. 1848. (Vidi i napomenu 350.) 382
- Deutsche Zeitung* [Nemačke novine], Heidelberg. (Vidi i napomenu 65.) 360
— br. 160 od 9. juna 1848. 52
— br. 172 od 22. juna 1848. 91 92 94
— br. 206 od 26. jula 1848. 239
- Düsseldorfer Zeitung* [Diseldorfske novine], Düsseldorf, god. 1848. 425
- L'Émancipation* [Emancipacija], Bruxelles. 152
- Fædrelandet* [Otađbina], Kjøbenhavn. (Vidi i napomenu 214.) 219
— br. 179 od 13. jula 1848. 219—221 223
— br. 180 od 14. jula 1848. 223
- Frankfurter Journal* [Frankfurtski list], Frankfurt a. M., god. 1848. 176
- Frankfurter Oberpostamts-Zeitung* [Novine frankfurtskog glavnog poštanskog ureda], Frankfurt a. M.
— br. 210 od 28. jula 1848. (Vidi i napomenu 240.) 252—257
— br. 280 od 16. oktobra 1848. 367 368
- La Fratèrnité de 1845*. Organe de communisme [Bratstvo 1845, organ komunizma], Paris 1845—1848. (Vidi i napomenu 237.) 246
- Gazetta di Milano* [Milanske novine], Milano, god. 1848. (Vidi i napomenu 348.) 381
- Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten* [Zbirka zakona kraljevskih pruskih država], Berlin, god. 1810, 1811, 1815, 1820, 1842, 1843, 1844, 1845, 1847, 1848. 16 24 26 38 39 232 255 266 269 270 328 329 342

- Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst* [Haleški godišnjaci za nemačku nauku i umetnost], Leipzig 1838—1841. (Vidi i napomenu 291.) 310
- L'Indépendance Belge* [Belgijska nezavisnost], Bruxelles. (Vidi i napomenu 125.)
123 125 273 363 373
— br. 179 od 27. juna 1848. 108 112
— br. 286 od 12. oktobra 1848. 363
- Journal d'Anvers et de la province* [Novine Anversa i okoline], Anvers, br. 243 od 31. avgusta 1848. 326
- Journal des Débats politiques et littéraires* [List za političke i literarne debate], Paris. (Vidi i napomenu 144.) 123 359 410
— izdanje od 30. juna 1848. 136
- Justiz-Ministerial-Blatt für die Preußische Gesetzgebung und Rechtspflege*, hrsg. im Bureau des Justiz-Ministeriums, 10. Jg. [List ministarstva pravde za prusko zakonodavstvo i pravosude, izdaje Biro Ministarstva pravde, 10. god.], Berlin 1848. 258
- Kölnische Zeitung* [Kelnске novine], Köln. (Vidi i napomenu 104.) 120 122—125
153 208—210 264 271 273 343 359 368 369 371 427 429
— br. 281, 285, 290, 294, 300, 301, 303 od oktobra 1847. 264
— br. 161 od 9. juna 1848. 49 50
— br. 175 od 23. juna 1848. 92
— br. 176 od 24. juna 1848. 121 123
— br. 178. od 26. juna 1848. 124
— br. 179 od 27. juna 1848. 108 121 123
— br. 181 od 29. juna 1848. 121—125
— br. 182 od 30. juna 1848. 138
— br. 203 od 21. jula 1848. 202—205
— br. 211 od 29. jula 1848. 245—248
— br. 215 od 2. avgusta 1848. 260 261
— br. 216 od 3. avgusta 1848. 264
— br. 225 od 12. avgusta 1848. 379 380
— br. 238 od 26. avgusta 1848. 316—318
— br. 256 od 16. septembra 1848. 347
— br. 265 od 27. septembra 1848. 359
— br. 268 od 30. septembra 1848. 359—361
- Kölnische Zeitung* [Kelnске novine], br. 297 od 3. novembra 1848, posebno izdanje. 389 390
- Königlich privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen*, Jg. 1848 [Kraljevske privilegovane berlinske novine o pitanjima države i nauke, godišće 1848]. (Vidi i napomenu 318.) 32 33 347
- Le Libéral Liégeois* [Liberalni Liježanin], Liège, br. 218 od 1. septembra 1848. 326
- The London Telegraph* [Londonski telegraf], London. 122
— br. 122 od 26. juna 1848. 120—122
- The Manchester Guardian* [Mančesterski stražar], Manchester. (Vidi i napomenu 140.) 121
- Mailänder Zeitung* — vidi *Gazetta di Milano*
- Le Moniteur Belge*. Journal officiel [Belgijski monitor, službeni list], Bruxelles. (Vidi i napomenu 258.) 377
— br. 212 od 30. jula 1848. 271
— br. 213 od 31. jula 1848. 273
- Le Moniteur Universel* [Opšti monitor], Paris. 122—125 179 367
— br. 177 od 25. jula 1848. 124

- Morgenbladet* [Jutarnji list], Christiania, br. 322 od 18. novembra 1846. (Vidi i napomenu 311.) 338 339
- The Morning Chronicle* [Jutarnja hronika], London, god. 1848. (Vidi i napomenu 179.) 156
- Le national* [Nacionalni list] Paris. (Vidi i napomenu 132.) 116 123 125 136 374 375
- Neue Berliner Zeitung* [Nove berlinske novine], Berlin, br. od 1-20, juna 1848. (Vidi i napomenu 101.) 89 90
- Neue Kölnische Zeitung für Bürger, Bauern und Soldaten* [Nove kelnske novine za građane, seljake i vojnike], Köln, god. 1848. (Vidi i napomenu 326.) 355
- Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie* [Nove rajnske novine. Organ demokracije], Köln. (Vidi i napomenu 5.) 7 8 11 34 - 37 75 99 103 134 - 136 138 139 144 147 151 - 153 165 172 175 225 308 311 312 327 329 343 347 355 356 360 379 - 382 418 - 420 422 - 426 430 431 433
- br. 1 od 1. juna 1848. 357
- br. 14 od 14. juna 1848. 69
- br. 18 od 18. juna 1848. 95
- br. 23 od 23. juna 1848. 85 362
- br. 26 od 26. juna 1848. 127
- br. 27 od 27. juna 1848. 98
- br. 29 od 29. juna 1848. 372
- br. 30 od 30. juna 1848. 122 - 123
- br. 31 od 1. jula 1848. 225 373
- br. 35 od 5. jula 1848. 151 - 153 172 - 174
- br. 36 od 6. jula 1848. 153
- br. 37 od 7. jula 1848. 172 - 174
- br. 40 od 10. jula 1848. 164
- br. 47 od 17. jula 1848. 208
- br. 49 od 19. jula 1848. 207
- br. 50 od 20. jula 1848. 207
- br. 51 od 21. jula 1848. 215
- br. 52 od 22. jula 1848. 216 218 220 222 330
- br. 64 od 3. avgusta 1848. 262
- br. 68 od 7. avgusta 1848. 376
- br. 81 od 20. avgusta 1848. 303 305
- br. 92 od 2. septembra 1848. 425
- br. 99 od 10. septembra 1848. 349
- br. 109 od 22. septembra 1848. 354
- br. 114 od 12. oktobra 1848. 430
- New-York Daily Tribune* [Njujorška dnevna tribina], New York. 429
- The Northern Star, and National Trades' Journal* [Severna zvezda i narodne trgovinske novine], London. (Vidi i napomenu 122.) 103 121 247 372
- L'Observateur Belge* [Belgijski posmatrač], Bruxelles. (Vidi i napomenu 175.) 152 273 363
- Le Peuple constituant* [Konstitucionalist], Paris, god. 1848. (Vidi i napomenu 147.) 125
- Le Politique* [Politika], Bruxelles. 152
- Le Populaire de 1841*. Journal de reorganisation [Narodni list od 1841. List za reorganizaciju], Paris. (Vidi i napomenu 3.) 5 246
- La Presse* [Štampa], Paris. (Vidi i napomenu 174.) 152
- br. 4499 od 19. oktobra 1848. 374

- Preußischer Staats-Anzeiger* [Pruske državne oglasne novine], Berlin. (Vidi i napomenu 26.) 179 390
— br. 90 od 2. avgusta 1848. 258 259
- Protokolle der Deutschen Bundesversammlung vom Jahre 1848* [Zapisnici Nemačke savezne skupštine iz godine 1848], Frankfurt am Main, bez naznačenja godine izdanja. (Vidi i napomenu 306.) 282 327 - 329
- Die Reform.* Politische Zeitung [Reforma. Političke novine], Leipzig, god. 1848. 307 308
- La Réforme* [Reforma], Paris. (Vidi i napomenu 133.) 116 246 372 386
— br. 289 od 18. oktobra 1848. 372 373
— br. 301 od 30. oktobra 1848. 386 - 388
- Le Représentant du Peuple.* Journal quotidien des travailleurs [Narodni predstavnik. Radnički dnevni list], Paris, br. 96 od 8. jula 1848. (Vidi i napomenu 255.) 263
- Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe* [Rajnske novine za politiku, trgovinu i zanate], Köln 1842/43. (Vidi i napomenu 188.) 172 390
- La Ruche populaire.* Première Tribune et Revue Mensuelle. Rédigée et publiée par des ouvriers [Narodna košnica. Prva tribina i mesečna revija. Uređuju je i izdaju radnici], Paris. (Vidi i napomenu 237.) 246
- Sammlung der für die Königlichen Preussischen erschienenen Gesetze und Verordnungen von 1806 bis zum 27sten Oktober 1810* [Zbirka zakona i uredaba kraljevskih pruskih država koji su izdati od 1806. do 27. oktobra 1810], Berlin 1822. 94 266
- Северная пчела* [Sverna pčela], Petrograd 1848. (Vidi i napomenu 180.) 156
- Le Siècle* [Vek], Paris. (Vidi i napomenu 173.) 152
- Le Spectateur républicain* [Republikanski posmatrač], Paris, god. 1848. 322
- Spenerische Zeitung* — vidi *Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen*
- Stenographische Berichte über die Verhandlungen der zur Vereinbarung der preussischen Staats-Verfassung berufenen Versammlung.* Beilage zum «Preußischen Staats-Anzeiger», Bd. 1—3 [Stenografski izveštaj o zasjedanju skupštine koja je sazvana radi dogovora o pruskom državnom ustavu. Prilog listu «Preußischer Staats-Anzeiger», tom 1—3], Berlin 1848. (Vidi i napomenu 25.) 22 - 24 25 - 27 31 38 - 46 49 50 55 - 67 69 72 74 - 77 93 94 137 - 141 144 - 150 154 - 171 179 - 205 209 - 218 223 226 - 237 240 - 244 249 - 251 254 266 - 270 334 - 336 339 345 346 360 370 385
- Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main*, hrsg. auf Beschluß der Nationalversammlung durch die Redactions-Commission und in deren Auftrag Franz Wigard, Bd. 1 - 9, Bd. 1 - 4 [Stenografski izveštaj o debatama nemačke ustavotvorne Nacionalne skupštine u Frankfurtu na Majni, izdao po odluci Nacionalne skupštine, preko naloga Redakcione komisije, Franz Wigard, tomovi 1 - 9, tom 1 - 4], Frankfurt a. M., Leipzig 1848—1849. (Vidi i napomenu 7.) 12 - 15 55 85 86 193 195 207 209 238 274 - 310 311 330 - 333 337 - 340 349 350 352 367 368
- The Times* [Vreme], London. (Vidi i napomenu 139.) 121 179
- Trier'sche Zeitung* [Trijerske novine], Trier god. 1848. 73
- L'Union.* Buletin des ouvriers rédigé et publié par eux-mêmes [Jedinstvo. Radnički bilten koji sami radnici uređuju i objavljuju], Paris 1843—1846. (Vidi i napomenu 237.) 246
- Volks-Blätter* [Narodni list], Berlin, god. 1848. 383 - 385

Vossische Zeitung — vidi *Königlich privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen*

Der Wächter am Rhein [Stražar na Rajni], Köln, god. 1848. (Vidi i napomenu 328.) 355

Zeitung des Arbeiter-Vereins zu Köln [Novine Radničkog udruženja u Kelnu], Köln, god. 1848. (Vidi i napomenu 327.) 355

Datumi iz života i rada Karla Marxa i Friedricha Engelsa

(mart - novembar 1848)

- Druga polovina marta do početka aprila* Usled revolucije koja je počela u Nemačkoj, Centralna uprava Saveza komunista, koja se ponovo konstituisala u Parizu na čelu s Marxom, organizuje pojedinačan povratak u Nemačku 300 do 400 nemačkih radnika, većinom članova Saveza komunista.
- Oko 21. marta* Engels odlazi iz Brisela u Pariz, gde se odmah uključuje u rad Centralne uprave Saveza komunista, u koju je bio izabran u odsustvu.
- Između 21. i 29. marta* Marx i Engels izrađuju politički program Saveza komunista za revoluciju — *Zahteve Komunističke partije u Nemačkoj*, koji se štampa kao letak i zajedno s *Manifestom Komunističke partije* razdeljuje radnicima koji putuju u Nemačku.
- Kraj marta* Marx i Engels se pripremaju za povratak u Nemačku. U svojim pismima oni govore o nameri da izdaju veliki revolucionarni dnevni list.
- Kraj marta do 5. aprila* Marx i Engels nastavljaju borbu protiv Herwegh-ove i Bornstedt-ove avanturističke zamisli da uz pomoć jedne naoružane nemačke legije uspostave republiku u Nemačkoj, i obaveštavaju svoje prijatelje u Nemačkoj i Francuskoj o svom mišljenju o tom planu. U jednom pismu Marx i Engels mole Cabet-a da u svom listu *«Le Populaire de 1841»* objavi izjavu Centralne uprave Saveza komunista. U toj izjavi se ističe da je Klub nemačkih radnika jedina organizacija u Parizu koja je povezana sa Savezom komunista i da Savez komunista nema ništa zajedničko s Nemačkim demokratskim društvom, kojem stoji na čelu Herwegh i Bornstedt.
- Na inicijativu Centralne uprave pod Marxovim rukovodstvom, članovi Saveza komunista osnivaju u Majncu Radnički prosvetni savez, u čije se ime obraćaju svim radnicima Nemačke s pozivom da svuda u gradovima i selima osnivaju radnička udruženja.
- Oko 6. aprila* Marx i Engels napuštaju Pariz i upućuju se u Nemačku da bi uzeli neposrednog učešća u revoluciji.
- 8. aprila* Marx i Engels se nalaze u Majncu i s tamošnjim članovima Saveza komunista dogovaraju se o daljim zadacima u osnivanju i objedinjavanju radničkih udruženja.
- 11. aprila* Marx i Engels dolaze u Keln i odmah preduzimaju pripreme za izdavanje velikog političkog dnevnog lista.

- Posle 11. aprila* Marx traži i dobija od kelnskog gradskog veća dozvolu za boravak u Kelnu.
- Prva polovina aprila* Centralna uprava Saveza komunista, kojoj na čelu stoji Marx, šalje u razne gradove Nemačke svoje emisare (Dronkea, Wilhelma Wolffa, Schappera i druge) da formiraju nove opštine Saveza i javna radnička udruženja.
- Oko 15. aprila* Engels odlazi u Barmen, Elberfeld i druge gradove Rajnske provincije da rasproda akcije za list «Neue Rheinische Zeitung» i da osnuje nove opštine Saveza komunista.
- Druga polovina aprila* Engels radi na prevodu *Manifesta Komunističke partije* na engleski jezik.
- Oko 24. aprila* Pojavljuje se prospekt lista «Neue Rheinische Zeitung».
- Aprila* U Briselu je štampan tekst predavanja o najamnom radu i kapitalu koja je Marx držao 1847. Štampanje se prekida jer je Marx zauzet pripremama za izdavanje lista «Neue Rheinische Zeitung» i ne može da nastavi rad na rukopisu.
- April i maj* Marx vodi prepisku s članovima Saveza komunista (Dronkeom, Bornom, Ewerbeckom, Schapperom i drugima) u raznim gradovima Nemačke i Francuske o stanju i delatnosti opština Saveza komunista i o upisu akcija za list.
- 6. maja* Marx odlazi s Weerth-om u Elberfeld na nekoliko dana da tamo razgovara s Engelsom o izdavanju «Neue Rheinische Zeitung» i o delatnosti Saveza komunista.
- 11. maja* Marx učestvuje kao predsednik Centralne uprave Saveza komunista na sednici Kelnske opštine Saveza komunista, na kojoj se raspravlja o Gottschalkovoj poziciji u odnosu na Savez.
- Sredina maja* Marx saopštava belgijskom demokrati Jottrandu, uredniku lista «Le Débat social», da predstoji izdavanje «Neue Rheinische Zeitung» i predlaže da se uspostavi redovna veza između ova dva lista.
- 20. maja* Engels se vraća iz Barmena u Keln i s Marxom priprema izdavanje «Neue Rheinische Zeitung».
- Posle 20. maja* U vezi sa zaoštavanjem političke situacije i s aktiviranjem reakcionarnih snaga, Marx i Engels odlučuju da požure s izdavanjem «Neue Rheinische Zeitung» i da ih počnu izdavati ne 1. jula, kako je bilo predviđeno, već 1. juna.
- Kraj maja* Marx piše uredniku italijanskog demokratskog lista «L'Alba» u Firenci i obaveštava ga o predstojećem izdavanju «Neue Rheinische Zeitung» i o tome da će se ovaj list zauzimati za slobodu i nacionalnu nezavisnost italijanskog naroda. Marx predlaže da se redovno razmenjuju listovi i informacije. Ovo pismo je objavljeno u listu «L'Alba» 29. juna. Na osnovu saopštenja emisara Saveza komunista iz raznih gradova Nemačke o organizacionim slabostima opština Saveza, Marx i Engels su našli za potrebno da se komunisti priključe demokratskom pokretu i da istupaju na njegovom levom istinski proleterskom krilu. Oni stupaju u kelnsko Demokratsko društvo i preporučuju svojim pristalicama da uporedo s radom u radničkim udruženjima aktivno delaju i u demokratskim društvima. Marx i Engels dolaze do zaključka da je svrshodno da «Neue

- Rheinische Zeitung» učine glavnim sredstvom širenja opštih direktiva Saveza komunista i propagiranja ideja socijalizma i demokratije.
1. jun Pojavljuje se prvi broj lista »Neue Rheinische Zeitung» s podnaslovom »Organ der Demokratie» (Organ demokratije). U njemu su objavljeni: »Izjava Redakcionog odbora 'Novih rajnskih novina'» i Engelsovi članci *Frankfurtska skupština i Najnovije junačko delo burbonske dinastije*.
- Jun Marx je potpuno zauzet izdavanjem »Neue Rheinische Zeitung», izborom materijala, stvaranjem dopisničke mreže itd. Usled toga najveći broj uvodnih članaka piše Engels.
- Početak juna Posle objavljivanja članka *Frankfurtska skupština*, u kome je Engels napao bojažljivu, neodlučnu politiku nemačke Nacionalne skupštine, znatan broj buržuja — akcionara »Neue Rheinische Zeitung» odbija da podržava ovaj list.
- 2/3. juna Marx piše nekoliko članaka o Camphausenovoj vladi, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung» 3. i 4. juna.
5. juna U »Neue Rheinische Zeitung» izlazi Engelsov članak o ratu u Šlezvig-Holštajnu *Komedija rata*.
6. juna Engels piše članak *Berlinske sporazumske debate*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung» 7. juna. Engels zatim u nizu članaka daje sistematski pregled debata u pruskoj Nacionalnoj skupštini i kritikuje njenu delatnost.
7. juna U uvodnom članku *Program radikalnodemokratske partije i program levice u Frankfurtu* i u nizu kasnije napisanih članaka, Marx i Engels stalno ukazuju na to da je najvažniji zadatak buržoasko-demokratske revolucije u Nemačkoj nacionalno ujedinjenje revolucionarnim putem.
8. juna Engels piše članak *Nova podela Poljske*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung» 9. juna. U ovom članku i u nekoliko sledećih članaka Engels vatreno podržava nacionalnooslobodilački pokret poljskog naroda i dokazuje da je uspostavljanje demokratske Poljske preduslov za uspostavljanje demokratske Nemačke.
- 13/14. juna Engels piše seriju članaka pod naslovom *Berlinska debata o revoluciji*, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung» od 14. do 17. juna.
18. juna »Neue Rheinische Zeitung» donosi članak *Pražki ustanak*, u kome Marx i Engels izražavaju svoje simpatije za nacionalnooslobodilačku borbu češkog naroda.
19. juna Engels piše članak o jurišu na skladište oružja u Berlinu pod naslovom *Sporazumska sednica od 17. juna*; ovaj članak, u kome se ističe značaj naoružanja naroda za pobedu revolucije, izlazi u »Neue Rheinische Zeitung» 20. juna.
20. juna Engels piše članak *Nova politika u Poznanju*, koji »Neue Rheinische Zeitung» objavljuje 21. juna.
- Oko 23. juna Komitet Demokratskog društva bira Marxa u komisiju predstavnika demokratskih organizacija u Kelnu, koja, shodno odluci prvog demokratskog kongresa u Frankfurtu na Majni, treba da održi savetovanje o objedinjavanju demokratskih organizacija Rajnske provincije i Vestfalije.

23. juna »Neue Rheinische Zeitung« objavljuje Engelsov članak *Prvo delo nemačke Nacionalne skupštine u Frankfurtu*, u kome se osuđuje držanje Nacionalne skupštine prema revoluciji u Italiji.
24. juna Marx učestvuje na sednici predstavnika triju demokratskih organizacija u Kelnu (Demokratskog društva, Radničkog udruženja i Udruženja radnika i poslodavaca). Komisija donosi odluku da se osnuje centralni odbor demokratskih udruženja u Kelnu, koji treba privremeno da vrši funkcije rajnskog okružnog odbora demokrata, da osigura svakodnevne veze između demokratskih organizacija i pripremi sazivanje prvog kongresa demokrata Rajske provincije u Keln.
25. juna U »Neue Rheinische Zeitung« izlazi Engelsov članak *Demokratski karakter ustanaka*, u kome se govori o borbama u Pragu.
26. juna do
2. jula Posle juskog ustanka u Parizu, Engels u seriji članaka u »Neue Rheinische Zeitung« osvetljava tok prve velike klasne bitke pariskog proletarijata.
28. juna Marx piše članak *Junška revolucija*, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 29. juna. Odlučno istupanje ovog lista u odbranu pariskih ustanika-radnika pobudilo je većinu preostalih akcionara da otkazu dalju podršku listu »Neue Rheinische Zeitung«.
- Kraj juna do
početka avgusta U vezi s raspravljanjem o zakonskom nacrtu o ukidanju feudalnih tereta u pruskoj Nacionalnoj skupštini, Marx i Engels u nizu uvodnih članaka u »Neue Rheinische Zeitung« (*Patowljeva promemorija o otkupu, Zakonski nacrt o ukidanju feudalnih tereta*) istupaju u zaštitu seljaka i bespoštedno kritikuju nemačku buržoaziju, koja je izdala svog prirodnog saveznika — seljaštvo i onemogućila ostvarenje jednog od najvažnijih zadataka revolucije od 1848/1849 — potpuno ukidanje feudalnih odnosa na selu.
- Jul Preko članova Saveza komunista Joseph-a Molla, koji je od 6. jula predsednik kelnskog Radničkog saveza, i Karla Schappera, Marx i Engels vrše snažan uticaj na delatnost Radničkog udruženja, pri čemu vode upornu borbu protiv pristalica Gottschalkove sektaške taktike.
2. jula U članku *Nemačka spoljna politika* Engels raskrinkava nemačku buržoaziju, koja nastavlja ugnjetačku politiku Hohenzollerna i Habsburga, i formuliše principe internacionalne politike proletarijata. Članak je objavljen u »Neue Rheinische Zeitung« 3. jula.
6. jula Marx piše članak *Sudska istraga protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«* koji izlazi 7. jula. Povodom članka *Hapšenja* u »Neue Rheinische Zeitung« od 5. jula, Marx je pozvao istražni sudija na saslušanje. Marx i odgovorni izdavač (gérant) Korff su otkriveni da su uvredili višeg javnog tužioca Zweiffela i žandarne. Posle završetka saslušanja izvršena je premetačina u redakciji lista. Rukopis za jedan članak koji je zaplenjen prilikom ovog pretresa, pisan nepoznatom rukom, i Marxovo odbijanje da imenuje njegovog autora poslužili su kao povod da se privedu na saslušanje ne samo Korff i Marx nego i Engels i Dronke.

7. i 9. jula Marx piše dva članka o krizi vlade u Berlinu — *Vlada dela i Kriza vlade*, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 9. i 10. jula.
11. jula Marx objavljuje još jedan članak *Sudska istraga protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«*.
14. jula Na opštoj skupštini kelnskog Demokratskog društva Engels kritikuje prusku Nacionalnu skupštinu. On predlaže da se naloži D'Esternu, jednom od vođa levog krila berlinske Skupštine, da istupi protiv ograničenja prava udruživanja u odnosu na oficire.
17. do 24. jula Engels piše seriju članaka *Debata o Jacobyjevom predlogu*, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« od 18. do 25. jula.
21. jula Marx učestvuje na opštoj skupštini kelnskog Demokratskog društva, na kojoj se biraju predstavnici triju demokratskih udruženja u Kelnu u centralni odbor ovih udruženja. Za predstavnike Demokratskog društva skupština jednoglasno bira Marxa i Schneidera II. Na skupštini Weitling izlaže svoje smušene sektaške poglede na zadatke proletarijata u nemačkoj revoluciji. Marxovo istupanje u odgovor na Weitlingovo izlaganje prenosi se na sledeću skupštinu.
21. do 24. jula U seriji uvodnih članaka u »Neue Rheinische Zeitung« Marx i Engels ukazuju na antidemokratski karakter zakonskog nacrtu pruske vlade u građanskoj gardi.
22. jula »Neue Rheinische Zeitung« objavljuje Engelsov članak *Primirje s Danskom*. Istražni sudija ponovo saslušaava Marxa povodom članka *Hapšenja*.
26. i 30. jula Marx i Engels kritikuju u »Neue Rheinische Zeitung« nacrt zakona o prinudnom zajmu.
31. jula Engels piše članak »*Kölnische Zeitung*« o engleskim prilikama, koji izlazi u »Neue Rheinische Zeitung« 1. avgusta.
3. avgusta »Neue Rheinische Zeitung« donose uvodni članak *Pruska nota*, koji razobličava reakcionarnu spoljnu politiku ruskog carizma. Marx dobija obaveštenje da mu provincijska vlada uskraćuje pravo pruskog državljanstva i da ga kao i pre smatra za stranca. Engels je pozvan na saslušanje pred istražnog sudiju, koji nastoji da otkrije autora članka *Hapšenja*.
4. avgusta Marx i Engels učestvuju na opštoj skupštini kelnskog Demokratskog društva, na kojoj se nastavlja diskusija o Weitlingovom istupanju. Marx se oštro suprotstavlja Weitlingovoj tezi o podvojenosti političkog i socijalnog pokreta, pri čemu ukazuje na usku povezanost socijalnih i političkih interesa i ističe za Weitlinga karakteristično nerazumevanje demokratskih zadataka nemačke revolucije. Engels obavestava skupštinu da je pruska vlada odbila da prizna Marxu pravo državljanstva i da mu zato preti proterivanje. Zajedno s drugim članovima Centralnog odbora triju demokratskih udruženja u Kelnu, Marx se obraća svim demokratskim udruženjima Rajske provincije s predlogom da pošalju svoje delegate na prvi kongres rajnskih demokrata, koji se saziva za 13. avgust u Keln. Poziv se objavljuje u »Neue Rheinische Zeitung« 5. avgusta.

6. avgusta Marx piše članak »Uzor-država« Belgija, koji se objavljuje u »Neue Rheinische Zeitung« 7. avgusta.
9. avgusta do 7. septembra U »Neue Rheinische Zeitung« izlazi serija Engelsovih članaka *Debata o Poljskoj u Frankfurtu*.
11. avgusta Pod Marxovim predsedavanjem, u Kelnu se održava opšta skupština Demokratskog društva, na kojoj se usvaja adresa namenjena frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini s protestom protiv uključenja Poznjanja u Nemački Savez. Na skupštini se raspravljalo o odbijanju pruske vlade da dodeli Marxu prusko državljanstvo. Marx otkriva prave uzroke mera koje vlada preduzima protiv njega. Engels saopštava nove činjenice o policijskim progonima vođa demokratskog pokreta, naročito Schappera. Skupština bira jednu deputaciju kojoj nalaže da zahteva od kelnskih vlasti da povuče policijske mere protiv Marxa i Schappera.
- 13/14. avgusta Marx i Engels učestvuju na prvom kongresu rajnskih demokrata u Kelnu, na kome prisustvuju delegati iz 17 demokratskih organizacija. Kongres potvrđuje ranije izabrani Centralni odbor triju demokratskih udruženja u Kelnu, čiji je član i Marx, kao rajnski Okružni odbor. U govoru koji je održao na kongresu, Engels je istakao mržnju narodnih masa Rajnske provincije protiv reakcionarnog prusizma. Kongres postavlja zadatak demokratskim organizacijama da razviju političku agitaciju među fabričkim radnicima i seljacima i da stvaraju nova udruženja u selima, s kojima treba da održavaju stalnu vezu.
22. avgusta Marx se obraća pruskom ministru unutrašnjih poslova Kühlwetteru i zahteva da ukine nezakonitu odluku provincijske vlade i da mu povрати prava pruskog državljanstva.
23. avgusta do oko 11. septembra Marx preduzima putovanje u Berlin i Beč da učvrsti veze s tamošnjim demokratskim i radničkim organizacijama i da njihove vođe pobudi na odlučniju borbu protiv kontrarevolucije u Pruskoj i Austriji. Marx se, uz to, nada da će dobiti sredstva za »Neue Rheinische Zeitung«.
- 25/26. avgusta Marx se nalazi u Berlinu. Vodi razgovore s više vođa demokratskog pokreta, s D'Esterom, Jungom, Juliusom.
26. avgusta Engels piše članke »Kölnische Zeitung« o Italiji i »Zeitungs-Halles« o Rajnskoj provinciji, koji izlaze u »Neue Rheinische Zeitung« 27. avgusta.
27. avgusta Marx odlazi u Beč.
28. avgusta Marx prisustvuje sednici bečkog Demokratskog udruženja na kojoj se razmatra situacija u Beču posle uličnih borbi od 23. avgusta. U svom govoru Marx ističe da se suština događaja u Beču ne sastoji u smeni kabineta već, slično junskim borbama u Parizu, u klasnoj borbi između buržoazije i proletarijata.
28. avgusta do 6. septembra U toku svog boravka u Beču Marx se sreće s vođama demokratskih i radničkih organizacija. Između ostalog, on razgovara s vođom nemačko-češke frakcije austrijskog Rajhstaga Borošem o nacionalnom pitanju u Austriji i o vezama između čeških i nemačkih radnika. On takođe pregovara o finansijskim sredstvima za »Neue Rheinische Zeitung«.

30. augusta Marx govori na sednici Prvog bečkog radničkog udruženja o socijalnim odnosima u Zapadnoj Evropi i o ulozi radničke klase u revolucionarnoj borbi.
2. septembra Engels piše članak *Smrtne presude u Antverpenu* u kome brani sedamnaest na smrt osuđenih belgijskih demokrata, i koji je objavljen u *«Neue Rheinische Zeitung»* 3. septembra. Na skupštini Prvog bečkog radničkog udruženja Marx poduže govori o najamnom radu i kapitalu.
4. septembra Engelsa ponovo saslušava istražni sudija, ali ne kao svedoka već kao saokrivljenog u procesu koji je pokrenut protiv *«Neue Rheinische Zeitung»* zbog članka *Hapšenja*.
7. septembra Kelnsko Demokratsko društvo i uredništvo *«Neue Rheinische Zeitung»* sazivaju u manjež narodni skup, na kome učestvuje nekoliko hiljada ljudi. Tu je doneta adresa za frankfurtsku Nacionalnu skupštinu u kojoj se zahtevalo da se poništi zaključenje primirja između pruske vlade i Danske, i druga adresa za prusku Nacionalnu skupštinu u kojoj se protestuje protiv antidemokratskog nacrtu zakona o građanskoj gardi.
- Oko 7. do 10. septembra U vezi sa zaoštavanjem političkih prilika u Pruskoj, Marx rešava da se što pre vrati u Keln. Na prolasku se zadržava u Berlinu, gde nastavlja razgovore s vođama demokratskog pokreta i prisustvuje jednoj sednici pruske Nacionalne skupštine. On se dogovara s poljskim demokratima o tome kako da od njih dobija sredstva za *«Neue Rheinische Zeitung»*. U vezi s tim dogovorom, Wladislaw Kościelski (Vladislav Koscelski) šalje Marxu 18. septembra 2000 talira.
8. septembra Engels piše članak *Pad vlade dela*, koji izlazi u *«Neue Rheinische Zeitung»* 10. septembra.
8. i 10. septembra U *«Neue Rheinische Zeitung»* objavljeni su Engelsovi članci *Primirje s Danskom* i *Dansko-prusko primirje*.
- Oko 10. septembra U Kelnu se štampaju *Zahtevi Komunističke partije u Nemačkoj* kao letak i brzo se rasturaju u mnogim mestima Rajnske provincije.
- Oko 11. septembra Marx se vraća u Keln.
11. septembra Na sednici Komiteta kelnskog Radničkog udruženja Engels drži poduži govor o pitanju da li je moguća organizacija rada i pri tom ukazuje na uzroke neuspeha nacionalnih radionica u Francuskoj.
11. do 15. septembra U seriji članaka *Kriza i kontrarevolucija*, koji izlaze u *«Neue Rheinische Zeitung»* od 12. do 16. septembra, Marx formuliše izuzetno važnu tezu da privremena vlada koja se obrazuje posle revolucije mora biti revolucionarna diktatura naroda, čiji su glavni zadaci da organizuje snažan otpor kontrarevoluciji i da uništi ostatke starih institucija.
11. do 25. septembra Marx i Engels i drugi članovi uredništva *«Neue Rheinische Zeitung»* pojačavaju političkovaspitni i organizacioni rad među narodnim masama da bi ih mobilisali za borbu protiv kontrarevolucije koja je bila u nastupanju.
12. septembra Pruski ministar unutrašnjih poslova Kühlwetter saopštava Marxu u odgovor na njegovu žalbu da rešenje kelnskih vlasti koje mu uskraćuju prusko državljanstvo smatra zakonitim.

13. septembra Uredništvo «Neue Rheinische Zeitung», kelnsko Radničko udruženje i Demokratsko društvo organizuju narodni skup na Frankenplacu u Kelnu, na kome je učestvovalo oko 6000 ljudi. Na predlog Wilhelma Wolffa, koji je podržao Engels, skup bira Odbor bezbednosti od 30 lica, u koji ulaze i Marx i Engels. Skup usvaja pruskoj Nacionalnoj skupštini name-njenu adresu koju je predložio Engels, a u kojoj se od posla-nika zahteva da u slučaju da vlada pokuša da raspusti Skup-štinu ostanu na svojim mestima čak i kad bi protiv njih bila primenjena oružana sila.
17. septembra Engels učestvuje na narodnom skupu koji je sazvan u Voringen kod Kelna na inicijativu kelnskih demokratskih organizacija, a na kome je prisustvovalo oko 8000 ljudi. Engels je izabran za sekretara ovog zbora. Skup se izjašnjava za demokratsku, socijalnu, crvenu republiku, priznaje Odbor bezbednosti i u adresi namenjenoj frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini izjav-ljuje da će u slučaju izbijanja konflikta između Pruske i Nemačke svi učesnici narodnog skupa stati na stranu Nemačke. Rajnski Okružni odbor demokrata, čiji je član i Marx, objavljuje saziv drugog kongresa demokrata Rajnske provincije i Vestfalije za 24. septembar.
- 19|20. septembra Engels piše članke *Ratifikacija primirja i Ustanak u Frank-furtu*, koji izlaze u «Neue Rheinische Zeitung» 20. i 21. sep-tembra.
20. septembra Povodom ratifikacije primirja od strane Nacionalne skupštine i povodom ustanka u Frankfurtu, Odbor bezbednosti, Demokratsko društvo i Radničko udruženje u Kelnu sazivaju narodni skup u Ajzerovu dvoranu. U jednoj proklamaciji skup izražava frankfurtskim ustanicima svoju solidarnost i proglašava za narodne izdajnike članove frankfurtske Naci-onalne skupštine koji su glasali za ratifikaciju primirja. Na ovom skupu Engels drži govor u kome žigoše sramnu odluku Nacionalne skupštine i informiše skup o toku ustanka u Frank-furtu.
23. septembra «Neue Rheinische Zeitung» objavljuje proklamaciju narodnog skupa od 20. septembra, a sem toga ona se rastura po gradu i kao letak. Odsek ekspedicije lista «Neue Rheinische Zeitung» izjavljuje da je spreman da prima priloge za pomoć frankfurtskim ustanicima i njihovim porodicama.
25. septembra Kelnsko javno tužilaštvo pokreće sudski postupak protiv Engelsa, Wilhelma Wolffa i Bürgersa zbog zavere protiv po-stojećeg uređenja i zbog njihovog istupanja na narodnim sku-povima. Ministar pravde Rajha izdaje nalog kelnskom javnom tužilaštvu da preduzme sudsko gonjenje Odbora bezbednosti, čiji su članovi i Marx i Engels, Demokratskog društva, Radnič-kog udruženja i, u vezi s odlukom narodnog skupa u Kelnu od 20. septembra, protiv odseka ekspedicije lista «Neue Rhei-nische Zeitung».
25. septembra Marx dolazi na zasedanje drugog kongresa demokrata Rajnske ujutru provincije i Vestfalije, čije je održavanje pomereno i određeno za ovaj dan; zbog toga što je policija u rano jutro u cilju pro-vokacije uhapsila vođe kelnskih demokratskih i radničkih organizacija (Schappera, Beckera i druge), zasedanje nije odr-žano.

25. septembra
pre podne Marx drži govor na skupštini Radničkog udruženja u gostionici »Im Kranz« na Altenmarktu i upozorava prisutne radnike da se čuvaju da ne budu provocirani od strane policije. On kaže da još nije došao trenutak za oružani ustanak, da bi se pre vremena akcija završila pučem, koji bi radničku klasu lišio snage za borbu uoči odlučujućeg dana.
25. septembra
posle podne Na zajedničkoj sednici Demokratskog društva i Radničkog udruženja, koja se održava u Ajzerovoj dvorani, Marx i njegove pristalice opominju prisutne radnike da se čuvaju pre-vremenih akcija.
25. septembra U Kelnu je zavedeno opsadno stanje i po naredjenju vojnog zapovednika zabranjeno izlaženje lista »Neue Rheinische Zeitung« i drugih demokratskih listova.
- Posle 25. septembra Engelsu prethapšenje i on zato mora da napusti Keln. Neko-liko dana se krije u Barmenu i zatim odlazi u Brisel.
28. septembra Odgovorni izdavači lista »Neue Rheinische Zeitung« specijalnim letkom obavestavaju pretplatnike o zabrani lista i u isto vreme izražavaju svoje ubedenje da će list u najskorije vreme ponovo moći da izlazi.
30. septembra Odgovorni izdavači lista objavljuju da predstoji ukidanje op-sadnog stanja u Kelnu i da će »Neue Rheinische Zeitung« ponovo izlaziti počev od 5. oktobra.
- Kraj septembra do
sredine oktobra Marx se uporno bori za ponovno izdavanje »Neue Rheinische Zeitung« i pri tom savlađuje velike finansijske i organizacione teškoće koje su nastale zbog zabrane lista. On stavlja na raspo-laganje svoja lična novčana sredstva da bi pokrio izdatke izda-vanja lista i njegova dugovanja.
1. oktobar Kelnski javni tužilac pokreće sudsku istragu protiv Marxa, Engelsa i drugih urednika »Neue Rheinische Zeitung« zbog toga što su u listu objavljeni anonimni feljtoni pod naslovom *Život i dela slavnog viteza Schnapphahnskog* (Snaphanskog), čiji je autor bio Georg Weerth; sem toga, osumnjičeni su da su sastavili nacrt odluke narodnog skupa u Kelnu od 20. sep-tembra.
3. oktobra Povodom ukidanja opsadnog stanja u Kelnu, izdavač »Neue Rheinische Zeitung« izdaje poseban letak u kome najavljuje ponovno izlaženje lista i poziva na pretplatu za četvrti kvartal. Državni tužilac izdaje naredenje za sudsko gonjenje i hapšenje Engelsa; naredjenju je priložen Engelsov lični opis.
- Posle 3. oktobra Marx predlaže Freiligrath-u da uđe u uredništvo »Neue Rhei-nische Zeitung«. Freiligrath pristaje.
- Oko 4. oktobra Engels dolazi u Brisel s Dronkeom, koji je takođe morao da beži iz Kelna.
4. oktobra Briselska policija hapsi Engelsa i Dronkea, sprovodi ih u zatvor, a zatim ih po etapama prebacuje na francusku granicu, odakle oni odlaze u Pariz.
5. oktobra Engels i Dronke stižu u Pariz.
- Oko 10. oktobra Posle nekoliko dana zadržavanja u Parizu, Engels kreće peške u Švajcarsku s namerom da se vrati u Keln kad mu se ukaže prva povoljna prilika. Na putu se Engels upoznaje s uslovima života i političkim pogledima francuskih seljaka.
- Oko 12. oktobra Kelnsko Radničko udruženje šalje delegaciju Marxu da ga zamoli da se primi rukovođenja Udruženjem.

12. oktobra Izlazi 114. broj lista «Neue Rheinische Zeitung», prvi broj posle ukidanja vanrednog stanja u Kelnu. U saopštenju o ponovnom izlaženju lista, koje je potpisao Marx kao glavni urednik, saopštava se i to da je u urednički kolegijum ušao Ferdinand Freiligrath. U ovom broju objavljen je Marxov članak *Revolucija u Beču*.
Marx piše članak *Kelnska revolucija*, koji izlazi u «Neue Rheinische Zeitung» 13. oktobra.
14. oktobra «Neue Rheinische Zeitung» objavljuje Marxove članke *Pfuelova vlada i Thiers-ov govor o opštoj hipotekarnoj banci s prinudnim kursom*.
- Druga polovina oktobra do početka novembra Marx, koji je pridavao ogroman značaj borbi bečkog stanovništva protiv feudalno-monarhističke kontrarevolucije, piše za «Neue Rheinische Zeitung» seriju članaka o toku ustanka u Beču.
16. oktobra Na sednici Komiteta kelnskog Radničkog udruženja Marx izjavljuje da pristaje da privremeno vrši dužnost predsednika u Radničkom udruženju. Na sednici on govori o revolucionarnoj ulozi nemačkih radnika i naročito za vreme bečkog ustanka. Na njegov predlog upućuje se pozdravna adresa bečkom Radničkom udruženju.
18. oktobra Marx piše članke *Odgovor pruskog kralja deputaciji Nacionalne skupštine* i *Odgovor Friedricha Wilhelma IV deputaciji građanske garde*, koji izlaze u «Neue Rheinische Zeitung» 19. i 20. oktobra.
22. oktobra U «Neue Rheinische Zeitung» izlaze Marxovi članci *«La Réforme» o junskom ustanku, Englesko-francusko posredovanje u Italiji* i *«Ustavna uzor-država»*. Opšta skupština kelnskog Radničkog udruženja potvrđuje Marxa za predsednika Udruženja. Na sednici Marx drži govor o sistemu posrednih izbora koji postoji u Nemačkoj. Skupština bira Beusta za delegata na drugom kongresu demokrata u Berlinu, na kome on izlaže program u čijoj su osnovi *Zahtevi Komunističke partije u Nemačkoj*.
- Okolo 24. oktobra Engels stiže u Ženevu.
- Okolo 26. oktobra Marx piše Engelsu, koji se nalazi u Ženevi; obaveštava ga o ponovnom izlaženju «Neue Rheinische Zeitung» i moli ga da šalje dopise i članke za list.
28. oktobra U članku *Državni tužilac «Hecker» i «Neue Rheinische Zeitung»*, koji je objavljen sledećeg dana, Marx opisuje proganjanja redakcije lista.
- Kraj oktobra do novembra Engels piše putopis *Iz Pariza u Bern*. Putopis ostaje nedovršen.
- Početak novembra Posle nekoliko dana zadržavanja u Ženevi, Engels odlazi u Lozanu, gde se povezuje s lozanskim Radničkim udruženjem.
2. novembra Marx piše članak *Pariski list «La Réforme» o francuskim prilikama* i u članku *Proglas demokratskog kongresa nemačkom narodu* kritikuje besadržajnost i polovičnost ovog dokumenta. Oba ova članka izlaze u «Neue Rheinische Zeitung» 3. novembra.
6. novembra Marx piše članak *Pobeda kontrarevolucije u Beču*, koji «Neue Rheinische Zeitung» objavljuje u broju od 7. novembra.
Na sednici Komiteta kelnskog Radničkog udruženja Marx saopštava da je Beč pao. On podvlači da su austrijske trupe uspele da zauzmu grad samo zahvaljujući izdajstvu buržoazije.

Registar imena

- Abegg, Bruno Eberhard* (Bruno Eberhard Abeg; 1803 - 1848) pruski činovnik i političar; 1848. član Pretparlamenta i potpredsednik Odbora pedesetorice, zatim poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 202
- Abramowicz, Ignatz* (Ignac Abramović; 1793 - 1867) poljski oficir; 1844. šef policije u Varšavi. 253
- Alkibijad* (oko 450. do 404. pre n. e.) atinski državnik i vojskovođa. 400
- Alinari, L.* (L. Alinari) član upravnog odbora lista «L'Alba». 135
- Ammon* (Amon) pruski činovnik, 1848/1849. državni tužilac u Diseldorfu. 382
- Anneke, Friedrich (Fritz)* (Fridrih [Fric] Aneke; oko 1817 - oko 1872) bivši pruski artiljerijski oficir; član kelnske opštine Saveza komunista; 1848. jedan od osnivača i sekretar kelnskog Radničkog udruženja; Gotschalkov pristalica; izdavač lista «Neue Kölnische Zeitung»; član rajnskog Okružnog odbora demokrata; od jula do decembra 1848. u zatvoru; 1849. član vojne komisije u badensko-falačkom ustanku; kasnije je učestvovao u građanskom ratu u SAD na strani severnih država. 142 - 144 151 418 419 422 426
- Anneke, Mathilde Franziska* (Matilde Franciska Aneke; 1817 - 1884) supruga Friedricha Annekea, spisateljica; 1848. dok joj je muž bio u zatvoru uređivala list «Neue Kölnische Zeitung»; 1849. učestvovala u badensko-falačkom ustanku kao oficir-ordonans. 143 144 151 422
- Apije Klaudije Cekus* rimski konzul i cenzor u 4. veku pre n.e. 251
- Arhimed* (oko 287 - 212. pre n. e.) grčki matematičar i fizičar. 242
- Ariosto, Lodovico* (Lodoviko Ariosto; 1474 - 1533) italijanski renesansni pesnik, glavno delo mu je «L'Orlando furioso». 292 296
- Aristotel* (384 - 322. pre n. e.) među starim grčkim filozofima najuniverzalnija glava; bavio se najbitnijim formama dijalektičkog mišljenja« (Engels). 217
- Arndt, Ernst Moritz* (Ernst Moric Arnt; 1769 - 1860) pisac, istoričar i filolog; aktivno je učestvovao u oslobodilačkom pokretu nemačkog naroda za vreme Napoléonove vladavine; 1848. član frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); pristalica konstitucionalne monarhije. 302 320
- Arnim-Boitzenburg, Adolf Heinrich, Graf von* (Adolf Hajnrih grof Arnim-Bojcenburg; 1803 - 1868) pruski državnik; ministar unutrašnjih poslova Pruske (1842 - 1845) i predsednik vlade od 19. do 29. marta 1848. 172
- Arnim-Suckow, Heinrich Alexander, Freiherr von* (Hajnrih Aleksander baron Arnim-Zukov; 1798 - 1861) pruski državnik; ministar spoljnih poslova (od marta do juna 1848). 38 40 56
- Arntz, Aegidius Rudolph Nicolaus* (Egidijus Rudolf Nikolaus Arnc; 1812 - 1884) pravnik i publicista; kao student progonjen zbog delatnosti u studentskim organizacijama; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar); kasnije profesor u Briselu. 171

- Aschoff, von** (fon Ašof) pruski general, komandant grada Berlina; aprila i maja 1848. komandant građanske garde Berlina. 32 33
- d'Aspre, Constantin, Freiherr** (Konstantin baron d'Aspre; 1789 - 1850) austrijski general; 1848/1849. učestvovao je u ugušivanju revolucije u Italiji. 314
- Atila** (umro 453) hunski kralj (433 - 453). 314
- Auersperg, Karl, Graf von** (Karl grof Auersperg; 1783 - 1859) austrijski general; 1848. komandant bečkog garnizona; aktivno je učestvovao u ugušivanju oktobarskog ustanka. 384 393
- Auerswald, Rudolf von** (Rudolf fon Auerswald; 1795 - 1866) pruski državnik; predsjednik vlade i ministar spoljnih poslova od juna do septembra 1848. 14 26 74 137 139 140 148 - 150 156 159 174 179 189 190 199 223 224 334 343 426
- Austrijski car** — vidi *Ferdinand I*
- Ballin, Felix** (Feliiks Balen; rod. oko 1802) belgijski trgovac; član Udruženja demokrata u Briselu; 1848. u procesu Risquons-Tout koji je vlada inscenerala, osuđen je na smrt, kasnije pomilovan na 30 godina zatvora, 1854. oslobođen. 324 325
- Baltzer, Wilhelm Eduard** (Vilhelm Eduard Balcer; 1814 - 1887) propovednik u Nordhauzenu; poslanik pruske Nacionalne skupštine 1848. 202
- Barbarossa (Rotbart)** (Barbarosa) — vidi *Friedrich I*
- Barbès, Armand** (Arman Barbes; 1809 - 1870) francuski revolucionar; za vreme Julske monarhije jedan od vođa revolucionarnog tajnog udruženja; zbog pokušaja da digno ustanak, 1839. osuđen na doživotnu robiju; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine, podržavao je politiku Ledru-Rollina; osuđen na doživotnu robiju kao učesnik u akciji od 15. maja 1848, pomilovan 1854, kasnije živeo u emigraciji. 124
- Barrot, Camille-Hyacinthe-Odilon** (Kamij-Ijasent-Odilon Baro; 1791 - 1873) francuski političar; za vreme Julske monarhije vođa liberalne dinastičke opozicije; od decembra 1848. do oktobra 1849. bio je na čelu vlade koja se oslanjala na monarhistički blok. 350
- Bassermann, Friedrich Daniel** (Fridrih Danijel Baserman; 1811 - 1855) knjižar u Manhajmu; 1848/49. predstavnik badenske vlade u Bundestagu; član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 13 197 257 360 382
- Bastide, Jules** (Žil Bastid; 1800 - 1879) francuski političar i publicista; direktor lista «Le National» (1836 - 1846); 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine i ministar spoljnih poslova. 109 307 374 375
- Baudin, Charles** (Šarl Boden; 1784 - 1854) francuski admiral. 18
- Bauer** (Bauer) okružni načelnik (landrat) u Krotušinu (Poznanj); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 161 162
- Bauer, Heinrich** (Hajnrlih Bauer) obučar iz Franačke; jedan od vođa Saveza pravednih i Nemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; član Centralne uprave Saveza komunista, od aprila do maja 1850. bio je emisar Saveza u Nemačkoj; 1851. preselio se u Australiju. 4 6
- Bauerband, Johann Joseph** (Johan Jozef Bauerband; 1800 - 1878) pravnik, profesor u Bonu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo.) 171 250
- Baumstark, Eduard** (Eduard Baumštark; 1807 - 1889) profesor političkih nauka u Grajfsvaldu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 162 182 202 - 205 208 250 273
- Bavay, Charles-Viktor** (Šarl-Viktor Bave; 1801 - 1875) belgijski sudski činovnik, glavni državni tužilac u Apelacionom sudu u Briselu. 152 324
- Bayard, Pierre du Terrail, seigneur de** (Pjer di Teraj gospodar od Bejara; oko 1475 - 1524) francuski vitez; zbog svoje hrabrosti i plemenitosti nazvan je «vitez bez straha i mane». 148 149 300
- Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron de** (Pjer-Ogisten Karon de Bomarš;

- 1732 - 1799) francuski dramatičar. 217
- Becker, Félix* (Feliks Beker) francuski pesnik i revolucionar; učesnik u belgijskoj revoluciji od 1830. i u poljskom ustanku od 1830/1831; u martu i februaru 1848. učestvovao je u organizovanju belgijske legije u Parizu. 325
- Becker, Hermann Heinrich* (Herman Hajnrh Beker; 1820 - 1885) referent oblasnog suda i publicist u Kelnu; 1848. član kelnskog Demokratskog društva i član uprave saveza radnika i poslodavaca; izabran je za člana rajnskog Okružnog odbora demokrata i kelnskog Odbora bezbednosti; urednik lista «Westdeutsche Zeitung» (od maja 1849. do jula 1850); od 1850. član Saveza komunista, 1852. sudeno mu je u kelnskom komunističkom procesu; kasnije nacionalni liberal; gradonačelnik Dortmundu i Kelna. 360 419 426 429
- Becker, Nicolaus* (Nikolaus Beker; 1809 - 1845) autor pesme «Der deutsche Rhein». 123
- Beckerath, Hermann von* (Herman fon Bekerat; 1801 - 1870) bankar u Krefeldu; jedan od vođa rajnske liberalne buržoazije; 1848. član frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); ministar finansija u carskoj vladi (avgust-septembar 1848). 341 343 345 426
- Bedeau, Marie-Alphonse* (Mari-Alfons Bedo; 1804 - 1863) francuski general i političar; 1848. zapovedao je jednim odredom trupa za vreme pariskog junskog ustanka; potpredsednik ustavotvorne i zakonodavne Nacionalne skupštine. 110
- Behnsch* (Bens) lekar iz Šlezije; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 148 156 181 189 - 191
- Berends, Julius* (Julijus Berends) vlasnik štamparije u Berlinu; 1848. funkcioner berlinskog Udruženja zanatlija i poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); 1853. otišao je u Ameriku. 55 57 - 61 63 64 66 77 139 192
- Berg, Philipp Karl Peter von* (Filip Karl Peter fon Berg; 1815 - 1866) katolički sveštenik u Porajnju; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 154 160 198 - 200 335
- Berly, Karl Peter* (Karl Peter Berli; 1781 - 1847) urednik lista «Frankfurter Oberpostamts-Zeitung» (1829 - 1847); tajni agent francuske vlade za vreme Julske monarhije. 367
- Beseler, Wilhelm Hartwig* (Vilhelm Hartvig Bezeler; 1806 - 1884) političar; 1848. predsednik privremene vlade Šlezvig-Holštajna; potpredsednik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 224
- Besser, von* (fon Beser) okružni načelnik (landrat) u Tornu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 189 190
- Beurmann, Karl Moritz von* (Karl Moric fon Bojрман; 1802 - 1870) pravnik, pruski predsednik Poznanja (1842 - 1848); posle martovske revolucije predsednik vladine komisije za nacionalnu reorganizaciju oblasti Poznanj. 81 291
- Beust, Friedrich von* (Fridrih fon Bojst; 1817 - 1899) bivši pruski oficir; 1848. član komiteta kelnskog Radničkog udruženja; urednik lista «Neue Kölnische Zeitung» (od septembra 1848. do februara 1849); izveštač komisije za rešavanje socijalnih pitanja na drugom kongresu demokrata, koji je održan u oktobru 1848. u Berlinu; 1849. član vojne komisije u badensko-falačkom ustanku; kasnije emigrirao u Švajcarsku. 434
- Biedermann, Karl* (Karl Biderman; 1812 - 1901) istoričar, filolog i publicista; 1848. član Preparlamenta i potpredsednik frankfurtske Nacionalne skupštine (centar). 197 257
- Birk, Johann* (Johan Birk) viši savetnik u pruskoj državnoj upravi; od septembra 1848. vršilac dužnosti okružnog načelnika u Kelnu. 390
- Bixio, Jacques-Alexandre* (Žak-Aleksandar Biksio; 1808-1865) francuski publicista i političar; jedan od urednika lista «Le National»; 1848. potpredsednik ustavotvorne i poslanik zakonodavne Nacionalne skupštine. 110
- Blanc, Jean-Joseph-Louis* (Žan-Žozef-Luj Blan; 1811 - 1882) novinar i istoričar; 1848. član privremene

- vlade i Luksemburške komisije. Zastupao je stanovište o izmirenju klasa i paktiranju s buržoazijom. 247 400
- Blank, Joseph Bonavita** (Jozef Bonavita Blank; 1740 - 1827) katolički sveštenik, zoolog i mineralog; profesor na Univerzitetu u Wirzburgu. 274
- Blanqui, Louis-Auguste** (Luj-Ogist Blanki; 1805 - 1881) francuski revolucionar, osnivač većeg broja tajnih udruženja; 1848. jedan od vođa francuskog proletarijata; zastupao je stanovište da vlast treba uzeti pomoću zavereničke organizacije i stanovište o nužnosti revolucionarne diktature; proveo je 36 godina u zatvoru. 124
- Blesson, Johann Ludwig Urban** (Johan Ludwig Urban Bleson; 1790 - 1861) pruski oficir i pisac vojnih dela; protivnik težnji za ustavom; u junu 1848. komandant berlinske građanske garde. 33
- Bloem, Anton** (Anton Blem; 1814 - 1885) pravobranilac u Diseldorfu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (najpre levo krilo, kasnije levi centar). 42 166
- Blum, Robert** (Robert Blum; 1807 - 1848) novinar i knjižar u Lajpcigu; 1848. potpredsednik Pretparlamenta i vođa leveice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini; u oktobru 1848. učestvovao u bečkom ustanku; ubijen je posle pobeđe reakcije. 15 291 292 298
- Bodelschwingh, Ernst, Freiherr von** (Ernst baron Bodelšving; 1794 - 1854) pruski državnik; ministar finansija (1842 - 1845); ministar unutrašnjih poslova (1845. do marta 1848). 25 62 190 208 234 236 258 259
- Borchardt, Friedrich** (Fridrih Borhart) pravobranilac u Kelnu; 1848. član uprave kelnskog Demokratskog društva i poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 250 251 350
- Bornemann, Friedrich Wilhelm Ludwig** (Fridrih Vilhelm Ludvig Borneman; 1798 - 1864) pruski sudski činovnik; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desni centar); ministar pravosuđa od marta do juna 1848. 87
- Bornstedt, Adalbert von** (Adalbert fon Bornštet; 1808 - 1851) bivši pruski oficir, publicista; 1847/1848. izdavač i urednik lista »Deutsche-Brüsseler Zeitung«; član Saveza komunističara; jedan od vođa Nemačkog demokratskog društva u Parizu koje je organizovalo prelazak dobrovoljačkih četa u Nemačku; u martu 1848. isključen iz Saveza komunističara. 6
- Borries, von** (fon Boris) okružni načelnik (landrat) u Herfordu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 180 188
- Bourbon** (Burboni) francuska kraljevska dinastija, koja je vladala u Francuskoj (1589 - 1792. i 1815 - 1830), Španiji (1701 - 1931), Napulju-Siciliji (1735 - 1860) i Parmi (1748 - 1859). 17 19 28 74 386 406
- Boyer, Leopold Hermann Ludwig von** (Leopold Herman Ludwig fon Bojen; 1771 - 1848) pruski general-feldmaršal češkog porekla; organizovao je odbranu zemlje od Napoleóna; ministar rata (1814 - 1819. i 1841 - 1847). 25 190
- Bréa, Jean-Baptiste-Fidèle** (Žan-Baptist-Fidel Brea; 1790 - 1848) francuski general; 1848. učestvovao je u gušenju pariskog junskog ustanka, ustaničari su ga ubili. 110
- Bredt** (Bret) vladin pristav u Elberfeldu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 251
- Brehmer** (Bremer) nastavnik u Putbusu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 60
- Brentano, Lorenz Peter** (Lorenz Peter Brentano; 1813 - 1891) pravobranilac u Manhajmu; 1848. član leveice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini; 1849. predsednik badenske privremene vlade; posle poraza badensko-falačkog ustanka emigrirao je u Švajcarsku, a kasnije u Ameriku. 300
- Bright, John** (Džon Brajt; 1811 - 1889) engleski fabrikant; pritalica slobodne trgovine, jedan od osnivača Lige protiv zakona o žitu; više puta ministar. 121
- Brill** (Bril) slovoslagrač u Breslavi; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); učestvovao je na drugom kongresu demokrata u Berlinu. 155 250

- Brisbane, Albert (Henry)* (Albert [Henri] Brizbejn; 1809 - 1890) američki novinar, urednik lista »New-York Daily Tribune«; Fourier-ov pristalica. 429
- Brodowski, Alexander von* (Aleksandar fon Brodovski; 1794 - 1865) poljski veleposednik; 1848. član Nacionalne komisije u Poznanju i poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 234
- Brüggemann, Karl Heinrich* (Karl Hajnrih Brigeman; 1810. do oko 1887) ekonomist; glavni urednik lista »Kölnische Zeitung«. 120 121 - 123 125 138 201 202 - 205 317 360 390
- Brut, Marko Junije* (oko 85 - 42. pre n. e.) rimski državnik, jedan od inicijatora zavere protiv Julija Cezara. 195 382
- Bucher, Lothar* (Lotar Buher; 1817 - 1892) pruski sudski činovnik, publicist; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar); Bismarckov saradnik i Lassalle-ov prijatelj. 235 237
- Bückler, Johann (Schinderhannes)* (Johan Bikler [Strvoder]; 1777 - 1803) razbojnički vođa u Rajnsko-hesenskoj oblasti. 391
- Bugeaud de la Piconnerie, Thomas-Robert* (Toma-Rober Bižo de la Pikoneri; 1784 - 1849) maršal Francuske; orleanist; član Poslaničkog doma za vreme Julske monarhije; 1848/49. vrhovni komandant alpske armije; poslanik zakonodavne Nacionalne skupštine. 123
- Buquoy, Georg Franz August de Longueval, Baron de Vaux, Graf von* (Georg Franc August de Longval, baron od Voa, grof od Bikua; 1781 - 1851) češki plemić francuskog porekla; 1848. član Odbora sv. Vencela; uhapšen posle junskog ustanka u Pragu. 176
- Bürger, Gottfried August* (Gotfrid August Birger; 1747 - 1794) nemački pesnik i prevodilac Homera i Shakespeara. 31
- Bürgers, Heinrich* (Hajnrih Birgers; 1820 - 1878) publicista u Kelnu; 1842/1843. saradnik lista »Rheinische Zeitung«; član Kelnske opštine Saveza komunista; 1848/1849. član uredništva lista »Neue Rheinische Zeitung«; član kelnskog Radničkog udruženja i Odbora bezbednosti; 1850. član Centralne uprave Saveza komunista; 1852. osuđen je na šest godina zatvora kao jedan od opruženih u kelnskom komunističkom procesu. 11 418 421 426 432
- Bußmann* (Busman) zemljoposjednik u Velikom Vojvodstvu Poznanj; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 162
- Cabet, Étienne* (Etjen Kabe; 1788 - 1856) francuski pravnik i publicist; pisac utopijskog romana »Voyage en Icarie« (1842). 5 246
- Calderón de la Barca, Pedro* (Pedro Kalderon de la Barka; 1600 - 1681) španski dramatičar. 88
- Camphausen, Ludolf* (Ludolf Kamp-hauzen; 1803 - 1890) bankar u Kelnu; 1847. član Ujedinjenog landtaga; predsednik pruske vlade (od marta do juna 1848); pruski poslanik pri privremenoj centralnoj vladi. 22 - 28 30 31 41 42 - 45 49 50 55 - 57 60 - 62 64 69 74 75 81 - 83 87 93 137 140 159 165 167 170 193 198 320 328 332 336 339 342 344 362
- Campobasso* (Kampobaso) uoči revolucije od 1848. šef policije u Napulju. 17
- Carlos, Don* (Don Karlos; 1788 - 1855) pretendent na španski presto; njegovi pokušaji da osvoji presto i ponovo uspostavi neograničenu vlast klerikalno-feudalnih snaga doveli su do građanskog rata u Španiji 1833 - 1840. 133 255 301
- Carnot, Lazare-Hippolyte* (Lazar-Ipolit Karno; 1801 - 1888) francuski publicist i političar; 1848. ministar prosvete u privremenoj vladi; poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 136
- Caussidière, Marc* (Mark Kosidijer; 1808 - 1861) francuski socijalist; 1834. učestvovao je u lionskom ustanku; prefekt pariske policije od februara do maja 1848; poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine; posle propasti junskog ustanka emigrirao je u Englesku. 136 246 404

- Cavaignac, Louis-Eugène** (Luj-Ežen Kavenjak; 1802 - 1857) francuski general i političar; 1848. guverner Alžira, a od maja ministar vojske; ustavotvorna Nacionalna skupština mu je dala neograničenu vlast, tako da je svirepo ugušio junski ustanak pariskog proletarijata; predsednik vlade od juna do decembra 1848. 102 106 - 109 112 - 113 116 122 - - 124 128 - 131 137 138 307 309 322 350 353 358 359 372 375 401 402
- Cervantes Saavedra, Miguel de** (Migel de Servantes Saavedra; 1547 - 1616) španski pisac, autor romana »Don Kihot«. 229 232 293 297 309 354 363
- Cham (Amédée de Noe)** (Šam [Amede de Noe]; 1819 - 1879) francuski kariataturist, stalni saradnik satiričnog časopisa »Charivari«. 42
- Chambord, Henri-Charles d'Artois, duc de Bordeaux, comte de** (Anri-Šarl d'Artoa, vojvoda od Bordoa, grof od Šambora; 1820 - 1883) unuk Charles-a X, pod imenom Henri V francuski legitimistički pretendent na presto.
- Chazal, Pierre Emanuel-Félix, baron** (Pjer-Emanijel-Feliks baron Šazal; 1808 - 1892) belgijski general, ranije trgovac suknom; učesnik u revoluciji od 1830; ministar vojni (1847 - 1850, 1859 - 1860). 273
- Chezy, Helmina von** (Helmina fon Šezi; 1783 - 1856) nemačka književnica, romantičar. 403
- Christian Karl Friedrich August** (Kristijan Karl Fridrih August; 1798 - 1869) vojvoda od Šlezvig-Holštajna. 220
- Cieszkowski, August, Graf** (August grof Češkovski; 1814 - 1894) poljski filozof, ekonomist i političar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 162 181
- Cincinat, Lucije Kvintije** rimski političar iz 5. veka pre n. e.; istaknuta ličnost patricijskog staleža; uzor starorimske vrline. 195
- Clemens, Friedrich Jacob** (Fridrih Jakob Klemens; 1815 - 1862) filozof i teolog u Bonu; 1848/49. član frankfurtske Nacionalne skupštine (centar). 299
- Clouth, Wilhelm** (Vilhelm Klout) vlasnik štamparije u Kelnu, u kojoj je od 1. juna do 27. avgusta štampan list »Neue Rheinische Zeitung«. 172
- Cluß, Adolph** (Adolf Klus) inženjer; član Saveza komunista; 1848. sekretar Udruženja za obrazovanje radnika u Majncu; 1849. emigrirao je u Severnu Ameriku; pedeseth godina dopisivao se s Marxom i Engelsom; saradivao je u više demokratskih listova u Americi, Engleskoj i Nemačkoj. 417
- Cobden, Richard** (Ričard Kobden; 1804 - 1865) fabrikant iz Mančestera; pristalica slobodne trgovine; jedan od osnivača Liga protiv zakona o žitu. 121 198 248
- Coburger** (Koburg, Koburzi) nemačka vojvodska kuća, koja se ženidbama i udadbama vezivala s mnogim evropskim kneževskim lozama. 133 273
- Cockerill, John** (Džon Kokeril; 1790 - - 1840) engleski industrijalac. 276
- Colomb, Friedrich August von** (Fridrih August fon Kolomb; 1775 - 1854) pruski general, komandovao je pruskim vojnim snagama u Poznanju 1843 - 1848. 71 81 173 257 384
- Congreve, Sir William** (ser Viljem Kongriv; 1772 - 1828) engleski artiljerijski general i tehničar, pronalazač zapaljivih raketa koje su po njemu dobile ime. 108
- Cooper, James Fenimore** (Džejms Fenimor Kuper; 1789 - 1851) američki pisac realist. 311
- Corday d'Armont, Charlotte** (Šarlota Korde d'Armon; 1768 - 1793) 1793. ubila je predsednika Jakobinskog kluba Marat-a; revolucionarni sud ju je osudio na smrt. 123
- Cripps** (Krips) londonski bogataš i tvrdica. 226
- Cromwell, Oliver** (Oliver Kromvel; 1599 - 1658) engleski državnik; vođa buržoazije i plemstva koje je prešlo u buržoaziju u periodu engleske buržoaske revolucije u 17. veku; 1653 - 1658. lord-protektor Engleske, Škotske i Irske. 62 197 349
- Dahlmann, Friedrich Christoph** (Fridrih Kristof Dalman; 1785 - 1860) istoričar, profesor univerziteta u

- Kilu, Getingenu i Bonu; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 197 203 204 250 332
- Damesme, Édouard-Adolphe-Marie* (Eduar-Adolf-Mari Damem; 1807 - 1848) francuski general; 1848. zapovednik Mobilne garde prilikom ugušivanja pariškog junskog ustanka. 110 129
- Dane* (Dane) prevnik u Lipštatu (Vestfalija); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 268
- Danski kralj* — vidi *Frederik VII*
- Danton, Georges-Jacques* (Žorž-Žak Danton; 1759 - 1794) advokat u Parizu; vođa desnog krila jakobinaca. 197
- Davenant, Charles* (Čarls Devinent; 1656 - 1714) engleski ekonomist, merkantilist; torijevac. 371
- Del Carretto, Francesco Saverio, marchese* (Frančesko Saverio markiz del Kareto; 1788 - 1862) italijanski političar; ministar policije Napuljske Kraljevine (1831. do januara 1848). 17
- Delescluze, Louis-Charles* (Luj-Šarl Delekliž; 1809 - 1871) francuski novinar; 1848. vladin komesar u Severnom departmanu; 1871. član Pariske komune, poginuo je na barikadama. 324
- Delolme, Jean-Louis* (Žan-Luj Delolm; 1740 - 1806) sudija švajcarskog državnog suda; zastupao je učenje o podeli vlasti. 343
- Denjoy, Jean-François* (Žan-Fransoa Danžoa; 1809 - 1860) francuski pravobranilac i buržoaski političar; monarhist; 1848. poslanik ustavotvorne i 1849. zakonodavne Nacionalne skupštine. 410
- Dierschke* (Dirške) sudski komesar u Šleziji; demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 63 147 266 268 269
- Dobhoff-Dier, Anton, Freiherr von* (Anton baron Dobhoff-Dir; 1800 - 1872) austrijski državnik; 1848. ministar trgovine (maj) i ministar unutrašnjih poslova (od jula do oktobra). 423
- Dombasle, Christophe-Joseph-Alexandre Mathieu de* (Kristof-Žozef-Aleksandar Matje de Donbal; 1777-1843) francuski agronom. 365
- Dom Miguel* (Dom Migel) — vidi *Miguel, Dom*
- Don Carlos* (Don Karlos) — vidi *Carlos, Don*
- Dornès, Auguste* (Ogist Dornes; 1799 - 1848) francuski publicist i političar; jedan od urednika lista «Le National»; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 110
- Drakon* atinski zakonodavac oko 620. god. pre n. e.; najostrijim kaznama štutio je svojinu vladajuće aristokratske klase. 51
- Dronke, Ernst* (Ernst Dronke; 1822 - 1891) publicista i pisac; najpre pristalica «istinskog» socijalizma, kasnije član Saveza komunista; 1848/1849. jedan od urednika lista «Neue Rheinische Zeitung»; posle sloma revolucije emigrirao je u Švajcarsku, kasnije u Englesku i povukao se iz političkog života. 11 420 422 426 429 432
- Duchâtel, Charles-Marie-Tanneguy, comte* (Šarl-Mari-Tangi grof Dišatel; 1803 - 1867) francuski državnik; orleanist; ministar trgovine (1834 - 1836) i ministar unutrašnjih poslova (1839. i 1840 - 1848); maltrusovac. 27 44 87 164 182 183 208 336
- Ducoux, François-Joseph* (Fransoa-Žozef Diku; 1808 - 1873) francuski lekar i političar; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine; posle junskog ustanka prefekt Pariza. 118
- Duesberg, Franz von* (Franc fon Duesberg; 1793 - 1872) pruski državnik; ministar finansija (1846. do marta 1848). 25
- Dufaure Jules-Armand-Stanislas* (Žil-Arman-Stanislas Difor; 1798 - 1881) francuski pravobranilac i političar; 1848/1849. ministar unutrašnjih poslova; poslanik ustavotvorne i zakonodavne Nacionalne skupštine; 1871. ministar pravosuđa. 136
- Dumont (DuMont), Joseph* (Jozef Dimon; 1811 — 1861) nemački novinar; od 1831. vlasnik lista «Kölnische Zeitung». 120 122 123 125 316 359 390
- Dunker* (Dunker) gradski većnik u Berlinu; 1848. jedan od vođa levog centra u pruskoj Nacionalnoj skupštini. 26 42 200 201 335

- Duvernoy, Heinrich Gustav** (Hajnrh Gustav Divernoa; 1802 - 1890) virmberški državnik; 1848/1849. ministar unutrašnjih poslova Wirtemberga. 206
- Duvivier, Franciade-Fleurus** (Fransijad-Flieri Divivije; 1794 - 1848) francuski general; 1848. učestvovao je u ugušivanju junskog ustanka u Parizu; poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 110 114 130
- Eisenmann, Gottfried** (Gotfrid Ajzenman; 1795 - 1867) lekar i publicist; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (centar, kasnije levo krilo). 197
- Elsner, Karl Friedrich Moritz** (Karl Fridrih Moric Elsner; 1809 - 1894) nastavnik gimnazije u Vroclavu, publicist i političar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); pedesetih godina jedan od urednika lista »Neue Oder-Zeitung«. 63 66 77 148
- Epikur** (oko 341. do oko 270. pre n. e.) grčki filozof. 400
- Esselen, Christian** (Kristijan Eselen; 1823 - 1859) publicista; 1848. vođa frankfurtskog Radničkog udruženja i jedan od izdavača frankfurtskog lista »Allgemeine Arbeiter-Zeitung«; 1849. emigrirao je u Švajcarsku, kasnije u Ameriku. 13
- Esser, Christian Joseph** (Kristijan Jozef Eser) bačvar iz Kelna; 1848. predsednik jedne podružnice kelnskog Radničkog udruženja; 1849. urednik lista »Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit«. 144 429
- Esser I. Johann Heinrich Theodor** (Johan Hajnrh Teodor Eser I) pravobranilac i pravni savetnik u Kelnu; 1848. potpredsednik pruske Nacionalne skupštine (centar). 41 43 44 66 140 150
- D'Estes, Karl Ludwig Johann** (Karl Ludvig Johan d'Estes; 1811 - 1859) lekar u Kelnu; član kelnske opštine Saveza komunista; 1848. član Pretparlamenta i jedan od vođa levice u pruskoj Nacionalnoj skupštini; učestvovao je na drugom kongresu demokrata oktobra 1848. u Berlinu, na kome je izabran u Centralni komitet demokrata Nemačke; igrao je važnu ulogu u badensko-falačkom ustanku, potom je emigrirao u Švajcarsku. 67 140 147 - 149 179 359
- Fay, Gerhard** (Gerhard Faj; 1809 - 1889) pravobranilac u Kelnu. 68
- Feldhaus** (Feldhaus) nastavnik u Porajnju; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 191
- Ferdinand I** (Ferdinand I; 1793 - 1875) austrijski car (1835 - 1848). 357 391 423
- Ferdinando II Carlo dei Borboni** (Ferdinando II Karlo Burbonski; 1810 - 1859) kralj Sicilije i Napulja (1830 - 1859). 17 - 19 114 313 368 375
- Fernbach** (Fernbah) student; 1. jula 1848. uhapšen u Berlinu zbog jednog republikanskog katihizisa koji mu je pripisan. 142
- Fickler, Joseph** (Jozef Fikler; 1808 - 1865) novinar; 1848/1849. jedan od vođa radikalnodemokratskog pokreta u Badenu; 1849. član badenske privremene vlade, zatim emigrirao u Švajcarsku, kasnije u Englesku, pa u Ameriku. 199 238
- Flottwell, Eduard Heinrich von** (Eduard Hajnrh fon Florvel; 1786 - 1865) predstavnik reakcionarne pruske polničke birokratije; predsednik Poznana (1830 - 1840) i Vestfalije (1844 - 1846); 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo). 290 300
- Forstmann** (Forstman) trgovac iz Rajnske provincije; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 160 185 187
- Fould, Achille** (Ašil Ful; 1800 - 1867) francuski bankar i političar; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine; ministar finansija (1849 - 1860. i 1861 - 1867). 100
- Fouquier - Tinville, Antoine - Quentin** (Antoan-Kenten Fukije-Tenvil; 1746 - 1795) za vreme francuske revolucije javni tužilac revolucionarnog suda. 325
- Fox, Charles James** (Čarls Džejms Foks; 1749 - 1806) engleski političar, lider vigovaca; više puta ministar. 79

- Franz V* (Franc V; 1819 - 1875) vojvoda od Modene (1846 - 1859). 314
- Frederik VII* (Frederik VII; 1808 - 1863) danski kralj (1848 - 1863). 220 224 339
- Freiligrath, Ferdinand* (Ferdinand Frajligrat; 1810 - 1876) nemački revolucionarni pesnik; 1848/1849. jedan od urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«; član Saveza komunističara; pedesetih godina povukao se iz revolucionarne borbe. 227 260 316 - 318 356
- Frenken* (Frenken) član prosvetnog veća u Ahenu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 171
- Friedrich I (Barbarossa)* (Fridrih I Barbarosa; oko 1123 - 1190) nemački kralj (od 1152) i car (1155 - 1190); vodio je mnoge ratove protiv Italije. 316
- Friedrich II (der »Grosse«)* (Fridrih II »Veliki«; 1712 - 1786) pruski kralj (1740 - 1786). 201 204 277
- Friedrich Christian August* (Fridrih Kristijan August; 1829 - 1880) princ (od 1863. vojvoda) od Šlezvig-Holštajna; 1848. generalštabni oficir u vojsci Šlezvig-Holštajna. 157 221
- Friedrich Wilhelm* (Fridrih Vilhelm; 1620 - 1688) izborni knez Brandenburga (1640 - 1688). 204
- Friedr. ch Wilhelm II* (Fridrih Vilhelm II; 1744 - 1797) pruski kralj (1786 - 1797). 283 284
- Friedrich Wilhelm III* (Fridrih Vilhelm III; 1770 - 1840) pruski kralj (1797 - 1840). 274 279
- Friedrich Wilhelm IV* (Fridrih Vilhelm IV; 1795 - 1861) pruski kralj (1840 - 1861). 16 39 45 46 56 59 159 221 234 236 255 343 347 369 - 371
- Fröbel, Julius* (Julijus Frebel; 1805 - 1893) publicista i izdavač napredne literature; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo) i član Centralnog odbora demokrata Nemačke; 1849. emigrirao je u Ameriku. 423
- Fuad-efendija, Mehmed* (1814 - 1869) ruski državnik; 1848. vladin komesar u Podunavskim Kneževinama za ugušivanje nacionalnooslobodilačkog pokreta; kasnije ministar spoljnih poslova i veliki vezir. 368 379
- Funk* (Funk) podoficir u pruskoj vojsci; 1848. član kelnskog Demokratskog društva, uhapšen zbog »veleizdaj«. 142
- Gagern, Heinrich Wilhelm August, Freiherr von* (Hajrih Vilhelm August baron Gagern; 1799 - 1880; hessenski političar; 1848. član Pretparlamenta i predsednik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); predsednik carske vlade (od decembra 1848. do marta 1849). 193 291 300 339 349 367
- Gagern, Maximilian Ludwig, Freiherr von* (Maksimilijan Ludvig baron Gagern; 1810 - 1889) brat Heinricha Gagerna; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 331
- Ganneron, Auguste-Victor-Hippolyte* (Ogist-Viktor-Ipolit Ganager; 1792 - 1847) francuski industrijalac, bankar, političar. 100
- Geiger, Wilhelm Arnold* (Vilhelm Arnold Gajger) pruski policijski činovnik; 1848. istražni sudija, kasnije šef policije u Kelnu. 143 144 152 311 328 329 432
- Gervinus, Georg Gottfried* (Georg Gotfrid Gervinus; 1805 - 1871) istoričar i istoričar književnosti, profesor u Hajdelbergu; urednik lista »Deutsche Zeitung« (1847 - 1848); 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 21 91 92 123
- Gierke* (Girke) gradski sindik (pravni zastupnik) u Štetinu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar); pruski ministar poljoprivrede (od marta do septembra 1848). 241 - 243 267 269
- Girardin, Émile de* (Emil de Žirarden; 1806 - 1881) francuski publicista i političar; od 1836. do 1857. s prekidima urednik lista »La Presse«; u politici vrlo neprincipijelan. 123
- Glabach, Anton* (Anton Gladbah) nastavnik u Odentalju (Rajnska provincija); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); predsednik Demokratskog kluba. 146 147 156 - 158 160 192 251 421
- Gneisenau, August Wilhelm Anton, Graf Neidhardt von* (August Vilhelm Anton, grof Najdhart fon Gnajzenau; 1760 - 1831) pruski ge-

- neral-feldmaršal i vojni političar, igrao je značajnu ulogu u nacionalnooslobodilačkoj borbi protiv Napoleónove vladavine; učestvovao je u vojnim reformama u Pruskoj, kao «teoretičar narodnog otpora» (Engels), organizovao je odbranu zemlje. 190
- Goeden, Adolf* (Adolf Geden) lekar u oblasti Poznanj; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo). 288 289 291 292 299 300
- Goethe, Johann Wolfgang* (Johan Wolfgang Gete; 1749 - 1832). 23 51 92 258 296 307 324 379 401 412
- Göschel* (Gešen) 1848. predsednik Nemačkog udruženja u Lajpcigu. 177
- Gottschalk, Andreas* (Andreas Gotšalk; 1815 - 1849) lekar; član kelnske opštine Saveza komunista; od aprila do juna 1848. predsednik kelnskog Radničkog udruženja; borio se protiv strategije i taktike u nemačkoj revoluciji koje su zastupali Marx i Engels. 142 143 151 418 426 433
- Grabow, Wilhelm* (Vilhelm Grabov; 1802 - 1874) gradonačelnik Prenclaua; 1848. predsednik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 147 148 150 155 - 157 162 191 234 250
- Gräff, Joseph* (Jozef Gref) savetnik Zemaljskog suda u Trijeru; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 72 202 249
- Grebel*, (Grebel) mirovni sudija u Sv. Goaru; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 180 181 183 191
- Griesheim, Karl Gustav von* (Karl Gustav fon Grishajm; 1798 - 1854) pruski poručnik; 1848. direktor opšteg vojnog odeljenja ministarstva vojske. 74 - 77 156
- Grimm, Jakob* (Jakob Grim; 1785 - 1863) osnivač nemačke filologije, profesor na Berlinskom univerzitetu; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (centar). 273
- Grolman(n), Karl Wilhelm Georg von* (Karl Vilhelm Georg fon Grolman; 1777 - 1843) pruski general; učestvovao je u pripremi vojne reforme u Pruskoj i u nacionalnooslobodilačkoj borbi protiv Napoleóna I. 190
- Guizot, François-Pierre-Guillaume* (Fransoa-Pjer-Gijom Gizo; 1787 - 1847) francuski istoričar i državnik; između 1840. i 1848. vodio je unutrašnju i spoljnu politiku Francuske; zastupao je interese krupne finansijske buržoazije. 27 51 87 117 152 170 367 374 375 404
- Hansemann, David Justus* (David Justus Hanzeman; 1790 - 1864) krupni kapitalista, i političar; 1847. član Ujedinjenog landtaga; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine i od maja do septembra ministar finansija Pruske. 25 - 27 40 43 44 50 56 64 66 87 88 137 - 141 144 148 155 159 160 164 165 167 172 174 179 - 184 188 190 192 198 208 209 215 224 226 - 232 236 240 244 257 - 259 273 284 312 320 336 340 - 342 354 360 362 370 426
- Harney, George Julian* (Džordž Džuljen Harni; 1817 - 1897) uticajni funkcioner engleskog radničkog pokreta i vođa čarističke levice; urednik lista «The Northern Star»; od početka pedesetih godina tesno vezan za Marxa i Engelsa. 5 103
- Harpprecht, Heinrich von* (Hajnrh fon Harpreht; 1802 - 1859) virtemberski sudski činovnik, predsednik Vrhovnog suda u Virtembergu. 206
- Harries, Heinrich* (Hajnrh Haris; 1762 - 1802) sveštenik u Šlezvigu i pesnik. 60
- Hébert, Michel-Pierre-Alexis* (Mišel-Pjer-Aleksis Eber; 1799 - 1887) francuski pravnik i državnik; 1834 - 1848. član Poslaničkog doma; 1841. glavni tužilac Kraljevskog suda; 1847. do februara 1848. ministar pravosuđa. 152
- Hecker* (Heker) pruski sudski činovnik; 1848. državni tužilac u Kelnu. 143 151 152 172 379 - 382 401 418 432
- Hecker, Friedrich Franz Karl* (Fridrih Franc Karl Heker; 1811 - 1881) pravobranilac u Manhajmu; 1848. član Preparlamenta; bio je jedan od vodećih ljudi badenskog ustanka u aprilu 1848, potom je emigrirao u Švajcarsku, kasnije u Severnu Ameriku, gde je kao pukovnik učestvovao u građanskom ratu na strani severnih država. 199 379 - 381

- Heckscher, Johann Gustav Wilhelm Moritz* (Johan Gustav Vilhelm Moric Hekšer; 1797 - 1865) advokat u Hamburgu; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); ministar pravosuđa (od jula do avgusta 1848) i ministar spoljnih poslova (od avgusta do septembra 1848) u carskoj vladi; carski poslanik u Torinu i Napulju. 331 332
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (Georg Vilhelm Fridrih Hegel; 1770 - 1831). 125 295 296 380
- Heimsoeth, Heinrich* (Hajnrh Hajmzet) pruski sudski činovnik; pomoćnik državnog tužioca u kelnskom Apelacionom sudu. 382
- Heine, Heinrich* (Hajnrh Hajne; 1797 - 1856). 23 26 28 36 84 88 138 154 - 156 170 184 193 195 206 215 231 240 251 301 318 337 350 352 357 361 367 374
- Heinrich LXXII* (Hajnrh LXXII; 1797 - 1853) knez patuljaste države Rojs-Lobenštajn-Ebersdorf (1822 - 1853). 195
- Henri V* (Anri V) — vidi *Chambord, Henri-Charles d'Artois, duc de Bordeaux, comte de*
- Hergenbahn, August* (August Hergenhan; 1804 - 1874) tužilac u Vrhovnom apelacionom sudu u Visbadenu; 1848/1849. predsednik vlade Nasaua, član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 14
- Herwegh, Georg Friedrich* (Georg Fridrih Herveg; 1817 - 1875) nemački revolucionarni pesnik; 1848. jedan od funkcionera Nemačkog demokratskog društva u Parizu, koje je organizovalo prelazak dobrovoljačkog odreda u Nemačku. 6 382
- Heyne* (Hajne) predsednik opštine Bromberg (Poznanj); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 162
- Hildenhagen, Louis* (Luis Hildenhagen) pastor u Kvecu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 250
- Hirschfeld, Alexander Adolf von* (Aleksander Adolf fon Hirsfeld; 1787 - 1858) pruski general; 1848. učestvovao je u svirepom ugušivanju ustanka u Poznanju. 173 257
- Hofer* (Hofer) seljak iz Pomeranije; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 63
- Hohenzollern* (Hoencolern) dinastija izbornih kneževa Brandenburga (1415 - 1701), pruskih kraljeva (1701 - 1918) i nemačkih careva (1871 - 1918). 50
- Holberg, Ludwig, Freiherr von* (Ludvig baron Holberg; 1684 - 1754) danski pisac, istoričar i filozof. 279 337
- Homer* legendarni grčki pesnik, pripisuju mu se epovi «Ilijada» i «Odiseja». 49
- Hüffer, Johann Hermann* (Johan Herman Hifer; 1784 - 1855) predsednik opštine Minster; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 139 - 141
- Hüser, Hans Gustav Heinrich von* (Hans Gustav Hajnrh Hizer; 1782 - 1857) pruski general, predstavnik reakcionarne vojne kamare; komandant Majnca (1844 - 1849). 13 14 16 71 106
- Imandt, Peter* (Peter Imant) učitelj u Krefeldu; predsednik krefeldskog Radničkog udruženja; učesnik u revoluciji od 1848/1849; delao je u Kelnu i Trijeru, kasnije je emigrirao; član Saveza komunista; održavao je veze s Marxom i Engelsom. 429
- Itzenplitz* (Icenplić) pruska grofovsko porodica veleposednika. 40
- Jacoby, Johann* (Johan Jakobi. 1805 - 1877) lekar u Kenigsbergu, publicist i političar; 1848. član Pretparlamenta i jedan od vođa leveice u pruskoj Nacionalnoj skupštini; 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine; kasnije protivnik Bismarckove politike, od 1872. član Socijaldemokratske partije. 63 193 196 198 199 234
- Janiszevski, Jan Chrysostomos* (Jan Krizostomos Janiševski; 1818 - 1891) poljski teolog i političar; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine. 215 299 300
- Jansen, Johann Joseph* (Johan Jozef Jansen; 1825 - 1849) član kelnske opštine Saveza komunista; 1848.

- zamenjivao je predsednika kelnskog Radničkog udruženja; Gottschalkov pristalica; član rajnskog Okružnog odbora demokrata; 1849. osuđen je na smrt i pogubljen zbog učešća u badensko-falačkom ustanku. 152
- Jelačić Josip, grof od Bužima** (1801 - 1859) general u austrijskoj vojsci; 1848. ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; učestvovao je u ugušivanju revolucije 1848/1849. u Austriji i Madarskoj. 358 368 371 384 391
- Jentzsch (Jenč)** kasapin u Polcinu (Pomeranija); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 236
- Johann (Johan; 1788 - 1859)** austrijski nadvojvoda, frankfurtska Nacionalna skupština ga je izabrala za zamenika šefa države (od juna 1848. do decembra 1849); bio je na strani kneževske reakcije. 191 332
- Jan III Sobjeski** (1624 - 1696) poljski kralj (1674 - 1696); bio je na čelu poljske i austrijske vojske pri odbrani Beča od napada Turaka 1683. 161
- Jonas, Ludwig** (Ludvig Jonas; 1797 - 1859) propovednik u Berlinu, teolog; Schleiermacherov pristalica; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 66
- Jones, Ernest Charles** (Ernest Čarls Džons; 1819 - 1869) engleski proleterski pesnik i publicista; vođa čarista (levo krilo); izdavao je čarističke listove »Labourers«, »Notes to the Peoples« i »People's Papers«; od pedesetih godina tesno povezan s Marxom i Engelsom. 5 89 103
- Jordan, Wilhelm** (Vilhelm Jordan; 1819 - 1904) pesnik i pisac; 1848. član leveice u frankfurtskoj, Nacionalnoj skupštini; priključio se centru posle debate o Poljskoj. 285 292 - 296 298 299 308 316.
- Jottrand, Lucien-Léopold** (Lisjen-Leopold Zotran; 1804 - 1877) belgijski advokat i publicista; učestvovao je u revoluciji od 1830; 1847. predsednik Udruženja demokrata u Briselu; urednik lista »Le Débat social«. 324
- Jung, Georg Gottlob** (Georg Gotlob Jung; 1814 - 1886) pristav u Kelnu, publicist; mladohegelovac; 1842. jedan od izdavača lista »Rheinische Zeitung«; 1848. jedan od vođa leveice u pruskoj Nacionalnoj skupštini. 38 43 66 77 150
- Kalker, Johann Wilhelm** (Johan Wilhelm Kalker) slikar na porculanu u Kelnu; 1848. sekretar kelnskog Radničkog udruženja. 144
- Kämpff (Kämpf)** (Kempff) nastavnik u Nojrupinu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 202
- Kamptz, Karl Albert von** (Karl Albert fon Kampe; 1769 - 1849) pruski državnik; član imedijatne komisije za čišćenje »demagoških smicalica« u Maincu; ministar pravosuđa (1832 - 1842). 172
- Kanitz, August Wilhelm Karl, Graf von** (August Vilhelm Karl grof Kanic; 1783 - 1852) pruski general-lajtnant; ministar vojni (od maja do juna 1848). 47 56 74
- Kant, Immanuel** (Immanuel Kant; 1724 - 1804). 380
- Karl Wilhelm Ferdinand** (Karl Vilhelm Ferdinand; 1735 - 1806) vojvoda od Braunšvajga (1770 - 1806); vojskovođa u koalicionim ratovima protiv revolucionarne Francuske. 133
- Katilina, Lucije Sergije** (oko 108 - 62. pre n. e.) rimski političar; patricij; organizator po njemu nazvane zavere protiv aristokratske republike. 195
- Katon, Marko Porcije, Stariji** (234 - 149. pre n. e.) rimski državnik i istoričar; branio je aristokratske privilegije. 204
- Katon, Marko Porcije, Mladi** (95 - 46. pre n. e.) rimski filozof i državnik; stoik; posle pada republike oduzeo je sebi život. 204
- Kaunitz, Wenzel Anton, Fürst von** (Vencel Anton knez Kaunic; 1711 - 1794) austrijski državnik i diplomata, pristalica prosvetčenog apsolutizma; žestoki protivnik francuske revolucije. 71
- Kersausie, Joachim-René-Théophile Gaillard de** (Zoakim-Rene-Teofil Gajar de Kersozi; 1798 - 1874) francuski revolucionar, bivši oficir; 1830. učestvovao je u julskoj revoluciji, jedan od vodećih ljudi mnogih tajnih udruženja; 1848. izradio je

- vojni plan za junski ustanak pariskog proletarijata; kasnije emigrant. 126 127 132
- Kerst, Samuel Gottfried* (Samuel Gotfrid Kerst; 1804 - 1875) direktor škole u oblasti Poznanj; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (centar); kasnije naprednjak. 296 298 - 300
- Kohlparzer, Franz Xaver* (Franc Ksaver Kolparcer) viši činovnik jednog grofovskog dobra u Austriji; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 86
- Korff, Hermann* (Herman Korf) bivši pruski oficir; 1848/1849. odgovorni izdavač (urednik) lista »Neue Rheinische Zeitung»; kasnije emigrirao u Ameriku. 380 418 - 420 422 426 431
- Korn* (Korn) trgovački pomoćnik u Berlinu; 1848. jedan od vođa berlinskog Narodnog udruženja; juna 1848. predvodio je juriš na skladište oružja, zbog toga je osuđen na dve godine tamnice. 74
- Kosch, Raffael Jakob* (Rafael Jakob Koš; 1803 - 1872) lekar u Kenigsbergu; liberal; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar); kasnije naprednjak. 335
- Kotzebue, August Friedrich Ferdinand von* (August Fridrih Ferdinand fon Kocebu; 1761 - 1819) nemački dramski pisac, agent ruskog cara; neprijatelj liberalnog pokreta; ubio ga je student Karl Ludwig Sand. 122
- Krause* (Krauze) predsednik opštine u Libenu (Šlezija); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 180
- Kühlwetter, Friedrich Christian Hubert von* (Fridrih Kristijan Hubert fon Kiltveter; 1809 - 1882) pruski državnik; ministar unutrašnjih poslova (od juna do septembra 1848). 140 147 150 157 164 167 - 171 191 192 215 236 237 327 329 433
- Kyll, Ulrich Franz* (Ulrih Franc Kil) pravni savetnik u Kelnu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 359
- Ladenberg, Adalbert von* (Adalbert fon Ladenberg; 1798 - 1855) ministar za kulturu u vladi Pruske (1848 - 1850). 153
- Lamarque, Maximilien, comte* (Maksimilijen grof Lamark; 1770 - 1832) francuski general; za vreme Restauracije i Julske monarhije jedan od vođa liberalne opozicije. 127
- Lamartine, Alphonse-Marie-Louis de* (Alfons - Mari - Luj de Lamartin; 1790 - 1869) francuski pesnik; četrdesetih godina jedan od vođa umeđenih republikanaca; 1848. ministar spoljnih poslova i stvarni šef privremene vlade; član ustavotvorne Nacionalne skupštine i Izvršne komisije. 102 104 116 308 324 374
- Lamennais (La Mennais), Félicité-Robert de* (Felisite-Rober de Lamne; 1782 - 1854) francuski opat, publicista, jedan od ideologa hrišćanskog socijalizma; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine (montanjar). 125
- Lamoricière, Louis-Christophe-Léon Juchault de* (Luj-Kristof-Leon Žišo de Lamorisijer; 1806 - 1865) francuski general i političar; 1848. učestvovao je u ugušivanju junskog ustanka u Parizu; ministar rata u Cavaignacovoj vladi (od juna do decembra 1848); poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 100 110 129 131
- Larocheja(c)quelein (La Rochejaquelein), Henri-Auguste-Georges, marquis de* (Anri-Ogist-Žorž markiz Larošžaklen; 1805 - 1867) francuski političar, jedan od vođa legitimista; 1848. poslanik ustavotvorne, a 1849. zakonodavne Nacionalne skupštine; senator pod Napoléonom III. 112 118 125 264
- Lassalle, Ferdinand* (Ferdinand Lasal; 1825 - 1864). 429
- Latour, Theodor, Graf Baillet von* (Teodor, grof Bajc fon Latur; 1780 - 1848) austrijski general; pristaica apsolutne monarhije; 1848. ministar rata; ubijen za vreme bečkog ustanka. 392 393
- Ledru-Rollin, Alexandre-Auguste* (Aleksandar-Ogist Ledri-Rolen; 1807 - 1874) francuski publicista i političar; urednik lista »La Réforme»; 1848. ministar unutrašnjih poslova u privremenoj vladi i član Izvršne komisije; poslanik ustavotvorne i za-

- konodavne Nacionalne skupštine (montanjar). 102 246 324 350 402
- Lehmann, Peter Martin Orla* (Peter Martin Orla Leman; 1810 - 1870) danski državnik i političar; uređivao je list «Faedrelandet» (1839 - 1842); 1848. ministar bez portfelja. 219
- Leiningen, Karl Friedrich Wilhelm, Fürst von* (Karl Fridrih Vilhelm knez Lajningen; 1804 - 1855) bavarski general; 1848. predsjednik carske vlade (u avgustu i septembru). 307
- Lelewel, Joachim* (Joakim Lelevel; 1786 - 1861) poljski historičar i revolucionar; 1830/1831. učestvovao je u poljskom ustanku; član privremene vlade; jedan od vođa poljske emigracije; 1847/1848. član emigrantskog Demokratskog udruženja u Briselu. 285 288 293 294 305
- Lensing* (Lensing) kanonik u Rajnskoj provinciji; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 171
- Leo, Heinrich* (Hajnrh Leo; 1799 - 1878) historičar i publicista; pobornik religioznog pogleda na svet. 294
- Leonida* kralj Sparte; poginuo je 480. pre n. e. braneci Termopilski klanac od Persijanaca. 400
- Leopold I* (1790 - 1865) belgijski kralj (1831 - 1865). 271 273 325 376
- Leroux, Pierre* (Pjer Leru; 1797 - 1871) francuski publicista, Saint-Simonov pristalica; 1848. poslanik ustavotvorne, a 1849. zakonodavne Nacionalne skupštine (montanjar). 120
- Leven* demokrat iz Rajndorfa. 429
- Lichnowski, Felix Maria, Fürst von* (Feliks Marija knez Lihnovski; 1814 - 1848) šleski veleposjednik; pruski oficir; 1848. član frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo); ubijen u Frankfurtu za vreme septembarskog ustanka. 257 289 296 300 - 302 305 392 425
- Likurg* legendarni spartanski zakonodavac; prema predanju živio je u 9. veku pre n. e. 367
- Lisiecki, von* (fon Lisicki) poljski sudski komesar u oblasti Poznanj; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 250
- Loe, Maximilian, Freiherr von* (Maksimilijan baron Loe) pruski veleposjednik iz Porajnja; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 171
- Louis XI* (Luj XI; 1423 - 1483) francuski kralj (1461 - 1483). 303
- Louis XIV* (Luj XIV; 1638 - 1715) francuski kralj (1643 - 1715). 282
- Louis XVI* (Luj XVI; 1754 - 1793) francuski kralj (1774 - 1792). 123
- Louis Napoléon (Bonaparte)* (Luj Napoleon Bonaparte) — vidi *Napoléon III*
- Louis-Philippe* (Luj-Filip; 1773 - 1850) vojvoda od Orleana, francuski kralj (1830 - 1848). 17 18 28 110 116 117 120 - 122 153 210 215 245 246 375 387 407 410
- Löw (Loew), Hermann* (Herman Lev; 1807 - 1879) profesor univerziteta i nastavnik u oblasti Poznanj; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 310
- Löwenstein, Lipmann Hirsch* (Lipman Hirš Levenštajn; umro 1848) privatni učitelj, orijentalist; 1848. predsjednik Radničkog udruženja u Frankfurtu na Majni. 13
- Löwinsohn, Moritz* (Moric Levinson) jedan od vođa berlinskog Narodnog udruženja; u junu 1848. jedan od vođa juriša na arsenal oružja. 74
- Lüttichau, Christian Friedrich Tönne, Graf von* (Kristijan Fridrih Tene grof Litihau, pruski državni činovnik. 279
- Machiavelli, Niccolò* (Nikolo Makijaveli; 1469 - 1527) italijanski političar, historičar i pisac. 175
- Malou, Jules-Edouard* (Žil-Eduar Malu; 1810 - 1886) belgijski državnik; pristalica Katoličke partije; ministar finansija (1844 - 1847). 377
- Malthus, Thomas Robert* (Tomas Robert Maltus; 1766 - 1834) engleski sveštenik i ekonomista; tvorca teorije o prenaseljenosti. 229 424
- Mamiani della Rovere, Terenzio conte* (Terencio grof Mamijani od Rovere; 1799 - 1885) italijanski pesnik, publicista, filozof i političar; ministar unutrašnjih poslova u Papskoj državi (od maja do avgusta 1848). 313
- Marat, Jean-Paul* (Žan-Pol Mara; 1743 - 1793) francuski publicista; za vreme francuske revolucije jedan od najdoslednijih vođa Jakobinskog

- kluba; izdavač lista »L'Ami du peuple«. 195
- Marie de Saint-Georges, Alexandre-Thomas* (Aleksandar-Toma Mari de Sen-Zorž; 1795 - 1870) francuski advokat i političar; 1848. ministar za javne radove u privremenoj vladi, član Izvršne komisije, predsjednik ustavotvorne Nacionalne skupštine i ministar pravosuđa u Cavaignacovoj vladi. 136
- Märker (Märcker), Friedrich August* (Fridrih August Merker; 1804 - 1889) predsjednik krivičnog suda u Berlinu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (cetar); ministar pravosuđa (od juna do septembra 1848). 188 259 344
- Marrast, Armand* (Arman Mara; 1801 - 1852) francuski publicista i političar; glavni urednik lista »Le Nationale»; 1848. član privremene vlade i predsjednik pariske opštine; predsjednik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 102 116 122 123 136 402
- Mathy, Karl* (Karl Mati; 1807 - 1868) badenski publicista i političar; jedan od vođa opozicije u badenskoj pokrajinskoj skupštini; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); kasnije pristalica Bismarckove politike. 207 238 239
- Mätze (Mece)* nastavnik u Bernštatu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 154 157 181
- Maucler, Paul Friedrich Theodor Eugen, Freiherr von* (Paul Fridrih Teodor Eugen baron, Maukler; 1783 - 1859) virtimberški državnik; 1818. ministar pravosuđa, kasnije predsjednik Tajnog saveta (1831. do aprila 1848). 206
- Mellinet, François* (Fransoa Meline; 1768 - 1852) belgijski general francuskog porekla; jedan od vođa buržoaske revolucije od 1830. i demokratskog pokreta u Belgiji; počasni predsjednik Demokratskog društva u Briselu; 1848. osuđen je na smrt u procesu Risquons-Tout, zatim je »pomilovan« na 30 godina zatvora; oslobođen je u septembru 1849. 273 324 - 326
- Metternich, Clemens Wenzel Lothar, Fürst von* (Klemens Vencel Lotar knez Meternih; 1773 - 1859) austrijski državnik i diplomata; ministar spoljnih poslova (1809 - 1821) i državni kancelar (1821 - 1848); jedan od osnivača Svete alijanse. 71 314 317
- Meusebach, von* (fon Mojzebah) pruski vladin pristav; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 42
- Mevissen, Gustav von* (Gustav fon Mevisen; 1815 - 1899) bankar u Kelnu i političar; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 159
- Meyendorf, Pjotr Kazimirovič, baron* (1796 - 1863) ruski diplomatski poslanik u Berlinu (1839 - 1850). 257
- Mieroslavski, Ludvig* (1814 - 1878) poljski revolucionar, istoričar i stručnjak za vojna pitanja; učestvovao je u poljskom ustanku od 1830/1831. i 1846; 1848. vojni vođa ustanka u Poznanju, kasnije vođa ustanka na Siciliji; 1849. zapovednik badensko-falačke revolucionarne vojske. 288 305
- Miguel, Dom Maria Evaristo* (Dom Marija Evaristo Migel; 1802 - 1866) portugalski pretendent na presto; regent Portugala (1828 - 1834), pao je posle ponovnog uspostavljanja apsolutizma. 133 255
- Milde, Karl August* (Karl August Milde; 1805 - 1861) fabrikant pamuka u Breslavi; 1848. poslanik i predsjednik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar trgovine (od juna do septembra 1848). 24 164 182 198 216 251 257 320 335
- Minutoli, Julius, Freiherr von* (Julijus baron Minutoli; 1805 - 1860) pruski činovnik i diplomata; 1839. šef policije i okružni načelnik u Poznanju; od 1847. do juna 1848. upravnik policije u Berlinu; kasnije u diplomatskoj službi. 32 33
- Mirabeau, Gabriel-Victor-Honoré Riqueti, comte de* (Gabrijel-Viktor-Onore Riketi grof Mirabo; 1749 - 1791) političar francuske revolucije. 79 197
- Mittermaier, Karl* (Karl Mitermajer; 1787 - 1867) profesor prava i badenski političar; 1848. predsjednik Pretparlamenta i vođa levog centra

- frankfurtske Nacionalne skupštine. 199
- Mohl, Robert von* (Robert fon Mol; 1799 - 1875) profesor prava u Hajdelbergu; 1848. član Pretj arlamentata i frankfurtske Nacionalne skupštine (levi centar); ministar pravosuđa u carskoj vladi (od avgusta 1848. do maja 1849). 368
- Moll, Joseph* (Jozef Mol; 1812 - 1849) časovničar iz Kelna; jedan od vođa Saveza pravednih i Nemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; član Centralne uprave Saveza komunista; od jula do septembra 1848. predsednik kelnskog Radničkog udruženja i rajnskog Okružnog odbora demokrata, kao i kelnskog Odbora bezbednosti; 1849. učestvovao je u badensko-falačkom ustanku, poginuo je u bici kod Murga. 4 6 359 418 419 429
- Moltke, Karl, Graf von* (Karl grof Moltke; 1798 - 1866) danski državnik; predsednik državne kancelarije Šlezvig-Holštajna; 1848. vođa kontrarevolucionarne danske partije i predsednik mešovite uprave komisije u Šlezvig-Holštajnu za vreme primirja zaključenog u Malmeu. 331 332
- Moneke, Edmund* (Edmund Moneke) student teologije u Berlinu; 1848. član Demokratskog kluba; bio je na strani radničkog pokreta. 142
- Montesquieu, Charles de Secondat, baron de La Brède et de* (Šarl de Sekonda, baron de La Breč i de Monteskije; 1689 - 1755) francuski sociolog, ekonomist i pisac; predstavnik prosvetiteljstva 18. veka; teoretičar ustavne monarhije. 168 170 196 204 273 343
- Moritz, Daniel Samuel* (Danijel Samuel Moric) sudski komesar u Torgauu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 43 150 236 269 270
- Mozart, Wolfgang Amadeus* (Volfgang Amadeus Mocart; 1756 - 1791). 312
- Müller* (Miler) pastor u okrugu Volau; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 62 65
- Müller* (Miler) 1848. član Radničkog udruženja u Voringenu kod Kelna. 429
- Müller, Friedrich* (Fridrih Miler) upravnik policije u Kelnu; 1848. državni podsekretar u pruskom ministarstvu pravosuđa, poslanik pruske Nacionalne skupštine (desni centar). 68 160 329 360
- Müller-Telling, Eduard von* (Eduard fon Miler-Telering) bečki dopisnik lista «Neue Rheinische Zeitung»; posle revolucije od 1848. emigrirao je u London; posle raskida veza s Marxom (1850), objavio je jednu brošuru protiv njega. 357 393
- Musard, Philippe* (Filip Mizar; 1793 - 1859) francuski muzičar i kompozitor. 399
- Napoléon I Bonaparte* (Napoleon I Bonaparta; 1769 - 1821) francuski vojskovođa i car (1804 - 1814, i 1815). 62 123 129 190 197 208 209 240 253 406
- Napoléon III Louis Bonaparte* (Napoleon III Luj Bonaparta; 1808 - 1873) nećak Napoléona I, predsednik Druge Republike (1848 - 1852) i francuski car (1852 - 1870). 124 402 408 409
- Natzmer, von* (fon Nacmer) ruski kapetan; 1848. komandant čete koja je čuvala skladište oružja u Berlinu; u junu 1848. odbio je da puca u narod koji je jurišao na skladište; osuđen je na 10 godina tamnice, kasnije pomilovan. 75 - 77
- Naunyn* (Naunin) 1848. gradonačelnik Berlina. 32
- Necker, Jacques* (Zak Neker; 1732 - 1804) francuski bankar i političar; između 1770. i 1789. više puta ministar finansija; u predvečerje revolucije pokušao je da sprovede nekoliko reformi. 28 230
- Neselrode, Karl Vasiljevič, graf* (1780 - 1862) ruski državnik i diplomata; ministar spoljnih poslova u carskoj vladi (1816 - 1856). 252 - 256
- Nethe* (Nete) predsednik opštine Burg; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 250
- Nikolaj I* (1796 - 1855) ruski car (1825 - 1855). 69 80 86 156 198 252 254 - 257 295 394
- O'Connell, Daniel* (Danijel O'Konel; 1775 - 1847) irski advokat i političar; vođa desnog liberalnog krila nacio-

- nalnooslobodilačkog pokreta u Irskoj (Repeal-Association). 89
- O'Connor, Feargus Edward* (Fergas Edvard O'Konor; 1794 - 1855) jedan od vođa levog krila čarističkog pokreta; osnivač i urednik lista «The Northern Star»; posle 1848. reformist. 89 90 113
- Olberg* (Olberg) pruski oficir; 1848. učestvovao je u ugušivanju nacionalnooslobodilačkog pokreta u Poznanju. 81
- Oranska loza* (vladarska kuća; od 1572. do 1795. s prekidima namesnici u državi, a od 1815. kraljevska dinastija Holandije. 133 273
- Ostendorf, Julius* (Julijus Ostendorf; 1823 - 1877) pedagog iz Vestfalije; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 299
- Otto I* (Oto I; 1815 - 1867) bavarski princ, kralj Grčke (1832 - 1862). 133
- Pagnerre, Laurent-Antoine* (Loran-Antoan Panjer; 1805 - 1854) francuski izdavač i političar; 1848. generalni sekretar privremene vlade i Izvršne komisije; poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 293
- Palmerston, Henry John Temple, Lord* (Henri Džon Templ lord Palmerston; 1784 - 1865) engleski državnik; najpre torijevac, od 1830. vođa desnog krila vigovaca; ministar spoljnih poslova (1830 - 1841, 1846 - 1851), ministar unutrašnjih poslova (1852 - 1855) i predsednik vlade (1855 - 1865). 374 375
- Partisius, Eduard Rudolf* (Eduard Rudolf Parizijus; 1818 - 1905) pruski sudski činovnik; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 41 42 44 139 183 201
- Patow, Erasmus Robert, Freiherr von* (Erasmus Robert baron Patov; 1804 - 1890) pruski državnik; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar trgovine (od aprila do juna 1848) i ministar finansija (1858 - 1862). 87 93 94 138 242 - 267
- Payer, Jean-Baptiste* (Žan-Batist Peje; 1818 - 1860) francuski botaničar; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 124
- Peel, Sir Robert* (ser Robert Pil; 1788 - 1850) engleski državnik i ekonomista; 1832. osnovao je Novu konzervativnu stranku; predsednik vlade (1841 - 1846); 1846. uz podršku liberala ukinuo je zakone o žitu. 229 247
- Pellmann, (Pelmann), Anton* (Anton Pelman) savetnik Apelacionog suda u Kelnu; u junu 1848. izabran je za zastupnika u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini. 68
- Pelz, Eduard* (Eduard Pelc; 1800 - 1876) publicista; 1848. jedan od vođa Radničkog udruženja u Frankfurtu na Majni i izdavač frankfurtskog lista «Allgemeine Arbeiter-Zeitung»; kasnije emigrirao u Ameriku. 13
- Perrot, Benjamin-Pierre* (Benžamen-Pjer Pero; 1791 - 1865) francuski general; 1848. učestvovao je u gušenju junskog ustanka u Parizu. 51 131
- Pfahl* (Pfal) beležnik u Cilpihu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 149
- Pfuel, Ernst Heinrich Adolf von* (Ernst Hajnrih Adolf fon Pfuel; 1779 - 1866) pruski general; guverner Nojšatela (1832 - 1848), marta 1848. komandant Berlina, a u aprilu 1848. organizovao je gušenje ustanka u Poznanju; pruski predsednik vlade i ministar vojni (od septembra do novembra 1848). 47 48 81 91 209
- Philipps, Adolf* (Adolf Filips; 1813 - 1877) gradonačelnik Elbinga; 1848. potpredsednik pruske Nacionalne skupštine (centar). 179
- Piegsa* (Pegsa) poljski učitelj u oblasti Poznanj; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 190
- Pije IX* (1792 - 1878) rimski papa (1846 - 1878). 313 318
- Pillersdorf, Franz, Freiherr von* (Franc baron Pilersdorf; 1786 - 1862) austrijski državnik; 1848. ministar unutrašnjih poslova (od marta do maja) i predsednik vlade (od maja do juna). 96
- Pinder* pruski činovnik; 1848. predsednik Šlezije, poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); 1849. član frankfurtske Nacionalne skupštine. 159

- Pinto, Isaac** (Izak Pinto; 1715 - 1787) holandski trgovac na veliko i berzanski špekulant; autor ekonomskih spisa. 227 229 336
- Platon** (427 - 347. pre n. e.) grčki filozof. 203 204 250
- Plönnis** (Plenis) pruski sudski činovnik; 1848. poslanik i potpredsednik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 63
- Plougoulin, Pierre-Ambroise** (Pjer-Ambroaz Plugulm; 1796 - 1863) francuski sudski činovnik i političar; poslanik i vrhovni državni tužilac za vreme Julske monarhije. 152
- Pohle** (Pole) sudski komesar u Gubenau; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 162
- Pokrzywnicki, von** (fon Pokšivnicki) pruski sudski činovnik poljske narodnosti; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 162
- Portalès, Albert, Graf von** (Albert grof Purtales; 1812 - 1861) pruski diplomata. 224
- Proudhon, Pierre-Joseph** (Pjer-Žozef Prudon; 1809 - 1865) francuski publicista, sociolog i ekonomista; jedan od teoretskih osnivača anarhizma; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 262 - 264
- Pruski kralj** (1797 - 1840) — vidi *Friedrich Wilhelm III*
- Pruski kralj** (1840 - 1861) — vidi *Friedrich Wilhelm IV*
- Pruski princ** — vidi *Wilhelm I*
- Przyluski, Leon** (Leon Pšiluski; 1789 - 1865) nadbiskup Gnjezna i Poznanja (1845 - 1865). 165 275
- Puttkamer Eugen von** (Oigen fon Putkamer; 1800 - 1874) pruski državni činovnik; upravnik policije u Berlinu (1839 - 1847). 37
- Radetzky, Joseph, Graf** (Jozef grof Radecki; 1766 - 1858) austrijski feldmaršal; vrhovni zapovednik austrijskih trupa u Italiji. 71 85 107 109 306 314 - 317 322 368 381
- Radowitz, Joseph Maria von** (Jozef Marija fon Radovic; 1797 - 1853) pruski general i političar; 1848. jedan od vođa desnice u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini. 257 297 298 306 332 341 342
- Raimund, Ferdinand** (Ferdinand Raimund; 1790 - 1836) austrijski glumac, narodni pesnik i dramatičar. 83 84
- Raspail, François-Vincent** (Fransoa-Vensan Raspaj; 1784 - 1878) francuski prirodnjak i publicista; bio je na strani revolucionarnog proletarijata; učestvovao je u revolucijama od 1830. i 1848. izdavač lista «L'Ami du peuple»; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine; 1849. osuđen je na pet godina zatvora, posle pomilovanja živeo je u izgnanstvu u Belgiji. 126
- Raumer, Friedrich von** (Fridrih fon Raumer; 1781 - 1873) profesor istorije u Berlinu; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar), poslanik u Parizu. 307
- Raveaux, Franz** (Franc Ravu; 1810 - 1851) trgovac duvanom u Kelnu; 1848. član Pretparlamenta i jedan od vođa levog centra u frankfurtskoj Nacionalnoj skupštini, poslanik u Švajcarskoj; 1849. član privremenog regentstva i badenske privremene vlade; emigrirao je posle propasti badensko-falačkog ustanka. 13 14
- Rehfeld** (Refeld) kapelan u Soranu (Brandenburg); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar, kasnije desno krilo). 39
- Reichenbach, Eduard, Graf von** (Eduard grof Rajhenbah; 1812 - 1869) 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo), od oktobra 1848. član Centralnog odbora demokrata Nemačke. 63 77 149 150 182 237
- Reichensperger I, August** (August Rajhenšperger I; 1808 - 1895) sudski činovnik; katolički političar; 1848. član pruske, a od juna član frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo); kasnije vođa partije centra. 65
- Reichensperger II, Peter Franz** (Peter Franc Rajhenšperger II; 1818 - 1895) brat Augusta Reichenspergera, sudski činovnik; katolički političar; član Pretparlamenta i poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); kasnije jedan od vođa partije centra. 72 140 160 161 167 171 196 - 198 250 335 347
- Reichhelm** (Rajhelm) 1848. član kelnskog Odbora bezbednosti. 429

- Reuter* (Rojter) okružni načelnik (landrat) u Johanisburgu, demokrat; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 41 - 44 161 167
- Ricci, Alberto* (Alberto Riči; 1795 - 1876) poslanik Kraljevine Sardinije u Francuskoj. 374
- Richter, Karl* (Karl Rihter; 1804 - 1869) profesor teologije; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 166
- Riedel, Adolf Friedrich Johann* (Adolf Fridrih Johan Ridl; 1809 - 1872) tajni arhivski savetnik u Berlinu; istoričar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 66
- Rimpler* (Rimpler) pruski artiljerijski major (koji je dao ostavku); od juna do novembra 1848. komandant Gradanske garde Berlina. 370
- Rittinghausen, Moritz* (Moric Ritinghauzen; 1814 - 1890) publicista i političar; 1848. član Demokratskog društva i Odbora bezbednosti u Kelnu; saradivao je u listu «Neue Rheinische Zeitung»; 1849. jedan od izdavača lista «Westdeutsche Zeitung»; kasnije član Prve internacionale i Socijaldemokratske partije. 420
- Ritz* (Ric) vladin savetnik u Ahenu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 42 139 155 250
- Robespierre, Maximilien-Marie-Isidor de* (Maksimilijen-Mari-Izidor de Robespier; 1758 - 1794) političar francuske revolucije, vođa jakobinaca; 1793/1794. šef revolucionarne vlade. 122 - 124
- Rochow, Gustav Adolf von* (Gustav Adolf fon Rohov; 1792 - 1847) pruski državnik, ministar unutrašnjih poslova (1834 - 1842). 25
- Rodbertus-Jagetzow, Johann Karl* (Johan Karl Rodbertus-Jagecov; 1805 - 1875) pruski veleposrednik; ekonomist; 1848. vođa levog centra u pruskoj Nacionalnoj skupštini; ministar za kulturu u Auerswaldovoj vladi; teoretičar «državnog socijalizma». 87 88 140 152 160 234 335 340 341
- Rogier, Charles-Latour* (Šarl-Latur Rožije; 1800 - 1885) belgijski državnik; predsednik vlade i ministar unutrašnjih poslova (1847 - 1852). 152 377
- Rolin, Hippolyte* (Ipolit Rolen; 1804 - 1888) belgijski pravobranilac i političar; lider liberala; ministar za javne radove (1848 - 1850). 273
- Romanov* ruska carska dinastija (1613 - 1917). 253
- Rosenkranz, Johann Karl Friedrich* (Johan Karl Fridrih Rozenkranc; 1805 - 1879) profesor u Kenigsbergu, filozof i istoričar književnosti, hegelovac. 295
- Röser, Peter Gerhard* (Peter Gerhard Rezer; 1814 - 1865) proizvođač cigareta u Kelnu; 1848/1849. potpredsednik kelnskog Radničkog udruženja, izdavač lista «Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit»; član Saveza komunista, 1852. jedan od glavnih optuženih u kelnskom procesu protiv komunista; kasnije lasalovac. 433 434
- Rotbart (Barbarossa)* (Rotbart [Barbarosa]) — vidi *Friedrich I*
- Rothschild, James, baron de* (Džejms, baron Rotšild; 1792 - 1868) šef istoimene bankarske kuće u Parizu; za vreme Juške monarhije imao je veliki politički uticaj. 100 364
- Rotteck, Karl Wenzeslaus Rodecker von* (Karl Venceslaus Rodeker fon Rotek; 1775 - 1840) istoričar; jedan od vođa badenskih liberala. 22 23 62
- Rougemont de Lowemberg* (Ružmon de Lovamber) francuski bankar.
- Ruge, Arnold* (Arnold Ruge; 1802 - 1880) publicista, mladohegelovac; 1844. zajedno sa Marxom izdavao je «Deutsch-Französische Jahrbücher»; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); posle 1866. nacionalni liberal. 302 - 310
- Russel, John, Lord* (lord Džon Rasel; 1792 - 1878) engleski državnik, lider vigo vaca; predsednik vlade (1846 - 1852. i 1865/1866), ministar spoljnih poslova (1852/1853. i 1859 - 1865). 170 307 309
- Sand, George* (Amandine-Lucie-Aurore Dupin, baronne Dudevant) (Zorž Sand [Amandin-Lisi-Oror Dipen, baronica Didevan]; 1804 - 1876) francuska književnica, autor

- mnogih romana sa socijalnim temama i humanističkim stremljenjima. 293
- Savigny, Friedrich Karl von* (Fridrih Karl fon Savinji; 1779 - 1861) pravnik, glavni predstavnik istorijske pravne škole; pruski ministar zakonodavnih poslova (1842. do marta 1848). 258
- Schaffgotsch* (Šafgoč) šleska grofovsko veleposednička loza. 40
- Schapper, Karl* (Karl Šaper; 1813 - 1870) jedan od vođa Saveza pravednih i Nemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu, član Centralne uprave Saveza komunista; 1848/1849. korektor lista »Neue Rheinische Zeitung«; član rajnskog Okružnog odbora demokrata; od februara do maja 1849. predsednik kelnskog Radničkog udruženja; 1850. prilikom rascepa Saveza komunista zajedno s Willichom vođa frakcije koja se suprotstavila Marxu; ubrzo je shvatio svoju grešku i ponovo se pridružio Marxu; 1865. član Generalnog veća Međunarodnog udruženja radnika. 4 6 311 359 419 421 429
- Scharnhorst, Gerhard Johann David von* (Gerhard Johan David fon Šarnhorst; 1755 - 1813) pruski general; posle poraza pruske vojske u borbi s Napoléonovim trupama, učestvovala je u reorganizaciji pruske vojske i u borbi protiv Napoléonove vladavine. 189 190
- Schiller, Friedrich von* (Fridrih fon Šiler; 1759 - 1805). 289
- Schinderhannes* (Šinderhanes [Strvoder]) — vidi *Büchler, Johann*
- Schleiermacher, Friedrich Ernst Daniel* (Fridrih Ernst Danijel Šlajermaher; 1768 - 1834) filozof-idealista, protestantski teolog i propovednik. 66
- Schleinitz, Alexander, Freiherr von* (Aleksander baron Šlajnic; 1807 - 1885) pruski državnik; ministar spoljnih poslova (juna 1848, 1849/1850, 1858 - 1861). 87 173
- Schlichting* (Šlihting) pruski potpukovnik. 146 147
- Schlöffel, Friedrich Wilhelm* (Fridrih Vilhelm Šlefel; 1800 - 1870) fabrikant u Šleziji; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); 1849. učestvovao je u badensko-falačkom ustanku; emigrirao je u Švajcarsku, kasnije u Ameriku. 13 300
- Schmerling, Anton, Ritter von* (Anton vitez Šmerling; 1805 - 1893) austrijski državnik; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar); ministar unutrašnjih poslova (od jula do septembra 1848), predsednik vlade i ministar spoljnih poslova u carskoj vladi (od septembra do decembra 1848); austrijski ministar pravosuđa (1849 - 1851). 257 367
- Schmidt, Ernst Friedrich Franz* (Ernst Fridrih Franc Šmit) katolički propovednik u Šleziji; 1848. član frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo). 300
- Schmitz* (Šmic) radnik iz Kelna. 432
- Schnapphahn* (Šnaphanski) — vidi *Lichnowski, Felix Maria, Fürst von*
- Schneider* (Šnajder) predsednik opštine Šenebek; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo, kasnije levi centar). 194 - 196 212
- Schneider II, Karl* (Karl Šnajder II) — pravobranilac u Kelnu; 1848. predsednik kelnskog Demokratskog društva, član rajnskog Okružnog odbora demokrata i kelnskog Odbora bezbednosti; 1849. Marxov i Engelsov branilac u procesu protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«; 1852. branilac u kelnskom procesu protiv komunista. 68 420 421
- Scholz* (Šolc) 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine. 150
- Schramm, Rudolf* (Rudolf Šram; 1813 - 1882) pristav u Krefeldu i publicista; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); predsednik Demokratskog kluba u Berlinu; kasnije Bismarckov pristalica. 76 181
- Schreckenstein, Ludwig Freiherr Roth von* (Ludvig baron Rot fon Šrekenshtajn; 1789 - 1858) pruski general, ministar vojni (od juna do septembra 1848). 16 74 87 138 146 147 149 150 156 157 159 189 - 192 257 335
- Schücking, Levin* (Levin Šiking; 1814 - 1883) pisac; saradnik i urednik feljtona u listu »Kölnische Zeitung« (1845 - 1852). 316 - 318

- Schultes* (Šultes) demokrata iz Hildorfa kod Kelna. 429
- Schultz(e)* (Šulc[e]) sudski komesar u Vanclebenu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 63 155
- Schulze* (-*Delitzsch*), *Franz Hermann* (Franc Herman Šulce [-Delič]; 1808 - 1883) ekonomista i političar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar); osnivač nemačkog zadrugarstva, propagirao je stvaranje proizvodnih zadruga iz ušteđevina radnika; šezdesetih godina jedan od vođa naprednjačke partije. 61 - 63 188 251
- Schuselka, Franz* (Franc Šuzelka; 1811 - 1889) austrijski publicist i političar; 1848. član Preparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); od avgusta 1848. član austrijskog Rajhstaga. 297 298
- Schütze* (Šice) sudski komesar u Lisi (Poznanj); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 251
- Schützendorf* (Šicendorf) obučar iz Kelna; 1848. član kelnskog Udruženja radnika i poslodavaca i jedan od njegovih delegata u rajnskom Okružnom odboru demokrata. 420
- Schwanbeck, Eugen Alexis* (Ojgen Aleksis Švanbek; 1821 - 1850) novinar, saradnik lista «Kölnische Zeitung». 390
- Schwarzer, Ernst* (Ernst Švarcer; 1808 - 1860) austrijski novinar i političar; 1848. član austrijskog Rajhstaga i ministar za javne radove (od jula do septembra). 423
- Schwerin, Maximilian Heinrich Karl, Graf von* (Maksimilijan Hajnrih Karl grof Šverin; 1804 - 1872) pruski državnik; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar za kulturu u Camphausenovoj vladi (od marta do juna 1848). 56 63 74
- Sebaldt* (Zebalt) pruski vladin savetnik; 1848. okružni načelnik i gradonačelnik Trijera. 72 73
- Sébastiani, Horace-François-Bastien, comte* (Oras-Fransoa-Bastijen grof Sebastijani; 1772 - 1851) francuski državnik i diplomata, maršal Francuske; ministar spoljnih poslova (1830 - 1832) i poslanik u Londonu (1835 - 1840). 117
- Senard, Antoine-Marie-Jules* (Antoan-Mari Žil Senar; 1800 - 1885) francuski pravnik i političar; juna 1848. predsednik ustavotvorne Nacionalne skupštine; ministar unutrašnjih poslova u Cavaignacovoj vladi (od juna do oktobra 1848). 110 112
- Senff, Emil* (Emil Zenf) sudski komesar u Inovroclavu (u Poznanju); 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (centar); 288 290 - 292 294 299 300
- Shakespeare, William* (Viljem Šekspir; 1564 - 1616). 21 24 122 362
- Siebert* (Zibert) stampar; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 183
- Simons, Ludwig* (Ludwig Simons; 1803 - 1870) pruski sudski savetnik; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); ministar pravosuđa (1849 - 1860). 171 200 249 250
- Smith, Adam* (Adam Smit; 1723 - 1790) engleski ekonomist, predstavnik klasične političke ekonomije. 248
- Sobjeski* — vidi *Jan III*
- Sobrier, Marie-Joseph* (Mari-Žozef Sobrije; oko 1825 - 1854) francuski novinar; član revolucionarnog tajnog društva za vreme Julske monarhije; od marta do maja 1848. izdavao je list «La Commune de Paris»; jedan od vođa radničkih demonstracija 15. maja 1848, zbog čega je osuđen na 7 godina zatvora. 124
- Solms-Lich und Hohensolms, Ludwig Fürst von* (Ludvig knez od Zolms-Liha i Hoenzolmsa; 1805 - 1880) gornjohesenski i rajnski veleposednik; maršal rajnskih oblasnih skupština i prvog Ujedinjenog landtaga. 25
- Sommer, Johann Friedrich Josef* (Johan Fridrih Jozef Zomer; 1793 - 1856) sudski savetnik u Arnsbergu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 160
- Stari Fric* — vidi *Friedrich II*
- Stein, Heinrich Friedrich Karl, Reichsfreiherr vom und zum* (Hajnrih Fridrih Karl carski baron, Štajn; 1757 - 1831) pruski državnik; učestvovao je u sprovođenju reformi

- koje su imale za cilj učvršćenje pruske države; igrao je značajnu ulogu u borbi protiv Napoléonove vladavine. 205
- Stein, Julius* (Julius Štajn; 1813 - 1883) nastavnik u Breslavi i publicista; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); predsjednik Demokratskog kluba u Berlinu; kasnije glavni urednik lista »Breslauer Zeitung«. 77 194 334 335 360 370 385
- Steinäcker, Christian Karl Anton Friedrich Freiherr von* (Kristijan Karl Anton Fridrih baron Štajneker; 1781 - 1851) pruski general; 1846. i 1848. komandant tvrđava u Poznaju. 71 173
- Stenzel, Gustav Adolf Harald* (Gustav Adolf Harald Štencl; 1792 - 1854) profesor u Breslavi, istoričar; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levi, kasnije desni centar). 274 276 - 284 287 288 290 292
- Stift, Andreas, Freiherr von* (Andreas baron Štift; 1819 - 1877) austrijski pisac; 1848. član Demokratskog udruženja i opštinski savetnik u Beču. 424
- Stollwerk* (Štolverk) vlasnik lokala »Deutsches Kaffeehaus« u Kelnu u kome su održavani skupovi kelnskog Demokratskog društva. 68 419
- Stradal* (Štradal) nemački pravnik iz Teplica. 178
- Štruve, Gustav von* (Gustav fon Štruve; 1805 - 1870) pravobranilac i publicista; 1848. član Pretparlamenta, jedan od vođa badenskog ustanka u aprilu i septembru 1848. i badensko-falačkog ustanka 1849; emigrirao je u Englesku, a kasnije u Sjedinjene Američke Države; učestvovao je u američkom građanskom ratu na strani severnih država. 379 382
- Stupp, Heinrich Joseph* (Hajnrilh Jozef Štup; 1793 - 1870) sudski savetnik u Kelnu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo); kasnije gradonačelnik Kelna. 78 - 80 250 273
- Sydow, Karl Leopold Adolf* (Karl Leopold Adolf Židov; 1800 - 1882) propovednik u Berlinu, teolog, Schleiermacherov pristalica; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 65
- Tacit, Publije Kornelije* (oko 55. do oko 120) rimski istoričar. 301
- Tannau* (Tamnau) sudski komesar u Kenigsbergu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desni centar). 334
- Tannhäuser* (Tanhojzer; oko 1205 - 1270) srednjovekovni nemački pesnik (trubadur) iz Bavarске; prema narodnom predanju živeo je na Venerinom brdu. 155
- Tedesco, Victor* (Viktor Tedesko; 1821 - 1897) belgijski advokat; 1847. jedan od osnivača Demokratskog udruženja u Briselu; bio je blizak Marxu i Engelsu; 1848. osuđen je na smrt u procesu Risquons-Tout, zatim je »pomilovan« na 30 godina zatvora, 1854. oslobođen. 324 325
- Temme, Jodocus Donatus Hubertus* (Jodokus Donatus Hubertus Teme; 1798 - 1881) predsednik Vrhovnog zemaljskog suda u Minsteru; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo); državni tužilac u Berlinu; 1849. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine; uhapšen je zbog veleizdaje, oslobođen 1850. 32 43 74 191
- Theux de Meylandt, Barthélemy-Théodore, comte de* (Bartelemi-Teodor grof Te de Mejlan; 1794 - 1874) belgijski državnik; lider Katoličke partije; predsednik vlade (1846 - 1847). 377
- Thiers, Louis-Adolphe* (Luj-Adolf Tjjer; 1797 - 1877) francuski istoričar i državnik; predsednik vlade (1836, 1840); 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine; predsednik Republike (1871 - 1873); dželat Pariske komune. 123 136 262 263 350 363 - 366 368 372
- Thorwaldsen, Bertel* (Bertel Torvaldsen; 1768 - 1844) danski vajar. 19
- Thun, Leo, Graf von* (Leo grof Tun; 1811 - 1888) austrijski državnik češkog porekla; 1848. guverner-predsednik Češke; ministar za kulturu (1849 - 1860); najbliži savetnik cara Franza Joseph-a. 95 96
- Thurn und Taxis, Karl Alexander von* (Karl Aleksander fon Turn i Taksis; 1770 - 1827) nemački knez; po naslednoj privilegiji bio je generalni upravnik pošta u nizu nemačkih država. 283 284

- Tilly, Johann Tserclaes, Graf von* (Johan Cerkles grof Tili; 1559 - 1632) vojskovođa Katoličke lige u tridesetogodišnjem ratu; njegove trupe su 1631. na juriš zauzele i opljačkale Magdeburg. 96
- Trélat, Ulysse* (Ilis Trela; 1795 - 1879) francuski lekar i političar; jedan od urednika lista *Le National*; 1848. potpredsednik ustavotvorne Nacionalne skupštine; ministar za javne radove (od maja do juna 1848). 117
- Tresckow, Hermann von* (Herman fon Treskov; 1818 - 1900) pruski oficir u pohodu protiv Danske 1848, kasnije pešadijski general. 283
- Tresckow, Sigismund Otto* (Sigismund Oto Treskov) predak Hermanna von Treskova; vojni liferant; 1769. postao je vlasnik plemićkog dobra u Ovinsku (Poznanj). 279 283
- Turck, Léopold* (Leopold Tirk; 1797 - 1887) francuski lekar, publicista i političar; 1848. poslanik ustavotvorne Nacionalne skupštine. 363 364 366
- Tüshaus* (Tishaus) savetnik Vrhovnog zemaljskog suda u Minsteru; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 160
- Unruh, Hans Victor von* (Hans Viktor fon Unru; 1806 - 1886) pruski inženjer i političar; 1848. jedan od vođa levog centra u pruskoj Nacionalnoj skupštini, od oktobra predsednik Skupštine; kasnije jedan od osnivača naprednjačke partije, zatim nacionalni liberal. 334 335
- Urban* (Urban) veterinar iz Berlina; 1848. jedan od vođa u borbama na barikadama i u jurišu na skladište oružja u Berlinu. 74
- Valdenaire, Victor* (Viktor Valdener; 1791 - 1859) zemljoposjednik iz okoline Trijera; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 72 249 250
- Veliki Fridrih* — vidi *Friedrich II Veliki izborni knez* — vidi *Friedrich Wilhelm*
- Venedey, Jakob* (Jakob Venedej; 1805 - 1871) publicista i političar; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); kasnije liberal. 24 123 328
- Vergniaud, Pierre-Victorien* (Pjer-Viktirnijer Vernjio; 1753 - 1793) advokat iz Bordoa, političar francuske revolucije; 1791. vođa žirondinaca u zakonodavnoj Skupštini, protivnik monarhije; u Konventu se borio protiv stranke montanjara; pogubljen posle pada žirondinaca. 65
- Verhaegen, Pierre-Théodore* (Pjer-Teodor Verhagen; 1800 - 1862) belgijski političar. 273
- Villány, Drahotin, Baron von* (Drahotin baron Vilanji, češki plemić; 1848. član Odbora Sv. Vencecia i komiteta koji je pripremio slovenski kongres; uhapšen posle jun:kog ustanka u Pragu. 176
- Vincke, Georg, Freiherr von* (Georg baron Vinke; 1811 - 1875) pruski političar; 1848. jedan od vođa desnog krila frankfurtske Nacionalne skupštine; kasnije staroliberal. 159 306 341 342
- Virgilije, Publije Maron* (70 - 19. pre n. e.) rimski pesnik, autor epa *«Eneida»*. 49
- Vogt, Karl* (Karl Fokt; 1817 - 1895) profesor u Gisenu, prirodnjak, vulgarni materijalista; neprijatelj komunističkog pokreta; plaćeni agent Napoléona III. 195
- Vojvoda od Braunšvajga* — vidi *Karl Wilhelm Ferdinand*
- Vojvoda od Modene* — vidi *Franz V*
- Wachsmuth, Franz Rudolf* (Franc Rudolf Vaksmut) sudija u Recu (Brandenburg); 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar); kasnije naprednjak. 205
- Wachter, Karl* (Karl Vahter) sudski pisar u Kelnu; 1848. kapetan građanske garde i član kelnskog Odbora bezbednosti. 429 432
- Waldeck, Benedikt Franz Leo* (Benedikt Franc Leo Valdek; 1802 - 1870) savetnik Vrhovnog suda u Berlinu; 1848. jedan od vođa levice i potpredsednik pruske Nacionalne skupštine; kasnije naprednjak. 66 140 195 196 335 340 - 343 346
- Wallach* (Valah) pruski činovnik, okružni načelnik u Brombergu. 291

- Wallau, Karl* (Karl Valau; 1823 - 1877) vlasnik lista »Deutsche-Brüsseler-Zeitung«; član Saveza komunista; 1848. predsjednik majnskog Udruženja za obrazovanje radnika; kasnije gradonačelnik Majnca. 417
- Wallmoden, Karl, Graf von* (Karl grof Valmoden; 1792 - 1883) austrijski general; 1848/1849. učestvovao je u ugušivanju revolucionarnog pokreta u Češkoj i Mađarskoj. 96
- Wallraf* (Valraf) demokrata iz Frehena kod Kelna. 429
- Wander* (Vander) pastor iz Štrigaua; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 188
- Wangenheim, von* (fon Vangenhajm) savetnik Vrhovnog zemaljskog suda u Pomeraniji; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 236
- Wartensleben, Alexander, Graf von* (Aleksander grof Wartensleben; 1807 - 1883) zemljoposjednik iz Pomeranije; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (centar). 296 297
- Weber, Carl Maria von* (Karl Marija fon Veber; 1786 - 1826) nemački kompozitor. 403
- Weerth, Georg* (Georg Vert; 1822 - - 1856) proleterski pesnik i publicista; član Saveza komunista, Marxov i Engelsov prijatelj; 1848/1849. urednik feljtona u listu »Neue Rheinische Zeitung«; posle revolucije radio je kao trgovački putnik. 11
- Weichsel* (Vajksel) sudski komesar u Magdeburgu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 139
- Welcker, Karl Theodor* (Karl Teodor Velker; 1790 - 1869) badenski pravnik i publicista; jedan od vodećih južnonemačkih liberala; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (desni centar). 339
- Welden, Franz Ludwig, Freiherr von* (Franc Ludvig baron Velden; 1782 - - 1853) austrijski general; 1848. učestvovao je u pohodu na Italiju; guverner Beča (od novembra 1848. do aprila 1849); vrhovni zapovednik austrijskih trupa koje su ugušile revoluciju u Mađarskoj. 85 314 317
- Wencelius* (Vencelijus) lekar iz Trijera; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levo krilo). 72 250
- Werner, Johann Peter* (Johan Peter Verner) pravobranilac iz Koblenca; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (levi centar). 14
- Weyll, Bartholomäus Joseph* (Bartolomeus Jozef Vajl) pravnik u Kelnu; 1848. član Demokratskog društva i Odbora bezbednosti u Kelnu; učestvovao je na drugom kongresu demokrata u Berlinu. 429
- Wiedenmann, Christian* (Kristijan Videman) pravobranilac u Diseldorfu; 1848. poslanik frankfurtske Nacionalne skupštine (centar). 197
- Wigand, Otto* (Oto Vigand; 1795 - - 1870) izdavač i knjižar iz Lajpciga; izdavao je dela velikih pisaca. 293
- Wildenbruch, Ludwig von* (Ludvig fon Vildenbruch; 1803 - 1874) pruski diplomata; 1848. poslanik u Kopenhagenu. 156 223 254 340
- Wilhelm I* (Vilhelm I; 1797 - 1888) pruski kralj (1861 - 1888) i nemački car (1871 - 1888); 1848. kao pruski princ vođa kontrarevolucionarne dvorske kamarile; 1849. vrhovni zapovednik pruskih trupa koje su ugušile badensko-falački ustanak; dobio je nadimak »Karteč-princ«. 49 51 83 341 342 354 362 384
- Willisen, Karl Wilhelm, Freiherr von* (Karl Vilhelm baron Vilizen; 1790 - - 1879) pruski general i vojni teoretičar; od marta do maja 1848. kraljevski komesar u Poznanju; 1850. vrhovni zapovednik šlezvig-holštajnske vojske u ratu protiv Danske. 81 282
- Windischgrätz, Alfred, Fürst von* (Alfred knez Vindišgrec; 1787 - 1862) austrijski feldmaršal; 1848/1849. jedan od vodećih kontrarevolucije u Austriji; organizovao je ugušivanje junskog ustanka u Pragu i oktobarskog ustanka u Beču, zatim je komandovao austrijskom vojskom koja je ugušila revoluciju u Mađarskoj. 70 71 96 107 177 225 257 368 384 390 391 393 394 434
- Windischgrätz, Maria Eleonora, Fürstin* (Marija Eleonora kneginja Vindišgrec; 1795 - 1848) supruga Alfreda Windischgrätza. 70 177
- Wittgenstein, Heinrich von* (Hajnrh fon Vitgenštajn; 1800 - 1868) gradski većnik u Kelnu; 1848. predsednik vlade i komandant građanske garde u Kelnu; od novembra 1848.

- poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 389 390 427 430
- Wolfers, Franz Anton von* (Franc Anton fon Volfers) novinar; Belgijanac; saradnik i član redakcije lista «Kölnische Zeitung» (1847 - 1849). 120 125 245 246 390
- Wolf(f), Ferdinand* (Ferdinand Volf; 1812 - 1895) novinar; član Saveza komunista; 1848/1849. jedan od urednika lista «Neue Rheinische Zeitung»; kasnije emigrirao u Pariz, zatim u London; 1850. pri rascepu Saveza ostao je na Marxovoj strani; kasnije se povukao iz političkog života. 11
- Wolff* (Volf) pristav Vrhovnog zemaljskog suda Pruske; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (levi centar). 160
- Wolff, Wilhelm (Lupus)* (Vilhelm Volf; 1809 - 1864) nastavnik i novinar; sin jednog kmeta iz Šlezije; učestvovao je u studentskom pokretu; član Centralne uprave Saveza komunista; 1848/1849. jedan od urednika lista «Neue Rheinische Zeitung», član rajnskog Okružnog odbora demokrata i kelnskog Odbora bezbednosti; potom je emigrirao u Švajcarsku, a 1851. u Englesku; jedan od najbližih Marxovih i Engelsovih prijatelja. 4 6 11 420 426 429
- Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst, Graf von* (Fridrih Hajnrih Ernst graf Vrangeli; 1784 - 1877) pruski general, jedan od vođa vojne kampanje; 1848. komandant 3. armijskog korpusa u Berlinu; 1848. učestvovao je u kontrarevolucionarnom državnom udaru u Berlinu. 156 224 330 354 360 368 384
- Wybicki, Joseph* (Jozef Vibicki; 1747 - 1822) poljski državnik i pesnik; autor pesme «Marš Dombrovske», koja je kasnije postala nacionalna himna. 280 290
- Ypsilanti, Alexander* (Aleksandar Ipsilanti; 1792 - 1828) vođa grčkog oslobodilačkog pokreta protiv turske vladavine; posle propasti ustanka u Moldaviji pobegao je 1821. u Austriju, gde je 1827. bačen u tamnicu. 138
- Zachariä* (Zaharije) sudski komesar u Štetinu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desni centar). 64 67 139 140 200
- Zacharias* (Zaharijas) trgovac iz Berlina; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (centar). 146
- Zitz, Franz Heinrich* (Franc Hajnrih Cic; 1803 - 1877) pravobranilac iz Majnce i političar; 1848. član Pretparlamenta i frankfurtske Nacionalne skupštine (levo krilo); 1849. učestvovao u badensko-falačkom ustanku, a zatim emigrirao u Ameriku. 13
- Zweiffel* (Cvajfel) viši državni tužilac u Kelnu; 1848. poslanik pruske Nacionalne skupštine (desno krilo). 72 144 151 152 171 - 174 418 426

Imena biblijskih, mitoloških i drugih neistorijskih lica i lica iz književnih dela

- Anhiz* po grčkom predanju kralj Dardanela, Enejev otac. 49
- Afrodita* grčka boginja ljubavi i lepote. 382
- Arijadna* prema grčkom predanju kćerka kralja Minosa s Krita; omogućila je Tezeju da se vrati iz lavi-rinta pomoću klupčeta konca. 216
- Didona* po grčkom predanju kćerka kralja Tira; osnovala je Kartaginu. 49
- Don Quijote* (Kihot) glavno lice istoimenog Cervantesovog romana. 293 309 354 363
- Don Ranudo de Colibrados* (Kolibrados) ličnost osiromašenog plemića punog glupog ponosa iz istoimene komedije Ludwiga Holberga. 280
- Eckart* (Ekart) lice iz nemačkih narodnih priča, verni junak, uzor pouzdanog stražara. 212
- Enej* po grčkom predanju sin Anhiza i Afrodite; posle razaranja Troje dospao je preko Kartagine u Italiju; legendarni predak rimskog naroda. 49
- Eol* po Homeru vladar Eolskih ostrva i bog vetrova. 374
- Falstaff, Sir John* (ser Džon Falstaf) komični debeljko i hvalisavac iz Shakespeare-ovih drama »Henrik IV« i »Vesele žene vindzorske«. 362
- Faust* glavna ličnost istoimene Goetheove tragedije. 379
- Figaro* ličnost iz Beaumarchais-ove komedije »La folle journée, ou le mariage de Figaro«. 218
- Kirka* grčka čarobnica, po Homeru, pretvorila je deo Odisejeve pratnje u svinje. 213
- Kastor* prema grčkom predanju sin Zeusa i Lede, junak stare Grčke. 24
- Leda* spartanska vladarka; prema grčkom predanju Zevsova ljubavnica; njihova deca su izašla iz ljuske jajeta. 24
- Pavle* (apostol) — ličnost iz »Novog zaveta«. 49
- Prijam* prema grčkom predanju poslednji kralj Troje. 49
- Rodomont* hvalisavi junak iz Ariostovog epa »L'Orlando furioso«. 296
- Sancho Pansa* (Sančo Pansa) ličnost iz Cervantesovog romana »Don Kihot«. 297
- Sibila* prorotica iz starog veka iz Kume (Donja Italija); njoj se pripisuju sibilске knjige — zbirka proročanstava. 122
- Tell, Wilhelm* (Vilhelm Tel) švajcarski legendarni junak iz vremena oslobodilačke borbe Švajcaraca protiv vladavine Habsburgovaca u 14. veku. 18
- Tezej* prema grčkom predanju sin atinskog kralja Egeja; uz pomoć Arijadne ubio je čudovište Minotaura. 216
- Wagner* (Vagner) ličnost iz Goetheovog »Fausta«. 379
- Winkelried, Arnold* (Arnold Vinkelrid) švajcarski legendarni junak iz vremena oslobodilačke borbe Švajcaraca protiv vladavine Habsburgovaca u 14. veku. 18

Registar pojmova

- Agrikultura* 364
 — na fabrički način 365
 — razlika između francuske i engleske 365
 — francuska 365
 — u Engleskoj 365
- Apsolutizam*
 — pruske dinastije 91
- Borba*
 — buržoazije i naroda protiv plemstva 386
 — partija 20
 — za centralizaciju protiv feudalizma u Nemačkoj 37
 — za nezavisnost Poljske 286
Bratstvo 116 117 118
Burbonska dinastija 17 18 19
Buržoazija 216 353 386 393 394
 — bečka 357
 — evropska 392
 — francuska (1789) 244
 — krupna 57 353
 — nemačka (1848) 244
 — pariska 107 112
 — povratak buržoazije u rojalizam 387
 — u Francuskoj 393
 — u Frankfurtu 353
 — u Nemačkoj 393
Buržuj
 — u Engleskoj 245 247
 — u Francuskoj 245 247
- Danska nacija* 339
Danci 337 338 339
Dansko-prusko primirje 330 - 333
 — ratifikacija 349 - 350
Davenantove ekonomske tablice 371
- »*Demokratski kongres* u Berlinu
 — proglaš 383 384
Demokratsko društvo u Kelnu
 — protest protiv prisajedinjenja Poznanja Nemačkom Savezu 421 - 422
Despotizam
 — buržoaski 386 387
Društvo za prava čoveka 107
Država
 birokratsko-vojna 353
 najbolji oblik 118 - 119
Državni kredit 186
Državni papiri
 — cena 185
 — engleski, francuski, španski itd. 185 186
 — pruski 186
 — proporcija između kursa i kamatne stope 186
- Feudalni otkup* 94
Feudalni teret 93 94 240 407
 — ukidanje 241
 — rabote 241
 — pravne i ekonomske motivacije ukidanja 241 - 242
- Garda*
 — građanska 211 355 361
 buržoazija građanske garde 214 218
 izbor i imenovanje pretpostavljenih 216
 Nacrt zakona o građanskoj gardi 211 - 218
 o kaznama 218
 platežno sposoban i platežno nesposoban građanin garde 213 215 218
 proletarijat građanske garde 214 215 218
 sudovi 217 218

- Mobilna garda 113 114 115
- Nacionalna garda 113
- Republikanska garda 113

Javni spas

- princip 344
- mere 344 345

*Jedinstvo Nemačke 92**Kamata 407**Kapital 214 424*

- krupni 407

*Klase 386 388**Klasna borba 387*

- čartista 246

*Klasne suprotnosti 387 388**Koalicije radnika 245 246**Kolonisti 279**Krautjunker 93**Kredit 366*

- krupnih kapitalista 365

- sitnih kapitalista 365

Kontrarevolucija 368 395

- evropska 394

*Lazaroni 17 18 394**Levica*

- berlinska 77 145
- manifest levice u Nacionalnoj skupštini u Frankfurtu 34 36

Manifest

- radikalnodemokratske partije 34 35 36

- levice u Nacionalnoj skupštini u Frankfurtu 34 36

Monopol 366

- carine u Engleskoj 248
- kapitala u Engleskoj 248

Nacionalna skupština u Frankfurtu

- vidi *Skupština*

Nacionalno osećanje

- francuskog seljaka 406

Nacrt zakona

- nacrt krivičnog zakona od 1847 258 - 259
- o bezodštetnom ukidanju raznih tereta i daća 240 - 245
- o građanskoj gardi 212 - 218
- o prinudnom zajmu 226 - 233
- pruski nacrt zakona o štampi 208 - 210

*Najamni rad 424**Narod 353**Nemačka*

- položaj 1848 197
- revolucionisana Nemačka 71
- Nemačko-dansko primirje 222 - 224 351*
- uslovi 219 - 220
- Nemačko demokratsko društvo u Parizu 5 6*
- Nemačko državno uređenje 36 37*
- Nemačko jedinstvo 36 37 320 321*
- Nemci 70 275*
- nemačka imigracija 275
- Nemci u Poljskoj 276
- Novac*
- papirni 365
- metalni 366
- cena novca 185

*Odbor bezbednosti 32 - 33 426 - 428**Odnosi*

- buržoazije i proletarijata 388
- društveni 365
- klasni 407
- privatni 407
- ukidanje feudalnih odnosa na selu 93
- zemljišnog vlasništva 365
- Odšteta za radu — vidi Tlaka*
- Opsadno stanje 357*

*Pariz 399 400 401**Partija*

- češka 95
- demokratska 20 - 21
- kontrarevolucije 350
- konstitucionalna 350
- narodna 21
- pokreta 350
- položaj partija u Kelnu 68
- pruska 330
- slovenska 394
- šlezvig-holštajnska 339
- Pauper*
- 213, 245
- Pauperizam 245 271 272 376*
- Podela Poljske 282 - 284 285 287 298*
- nova demarkaciona linija 47 162
- stara demarkaciona linija 47
- »nemački« gradovi u Poljskoj 48

Pokret

- šlezvig-holštajnski 223 339

*Poljska 304**Poljska emigracija 305*

- Porez* 370
 — zemljišni 364
 — za sirotinju 365
 — klasni 236
Poznanjski činovnici 167 - 168
Praški ustanak 1848 70 95
Predstavništvo
 — staleško 236
 — centralno narodno 236
Pravo
 — birokratije na vrhovni nadzor 235 236
 — istorijsko 308
 — na naoružanje 215
 — naroda da se odvajaju po nacionalnostima 298
 — poreskog opterećivanja 235 236 237
 — udruživanja 238 239
Privilegije 371
Profit 364
 — industrijski 364
Proizvodnja
 — moderna organizacija 364
Proletarijat 387
 — francuski 408
 — u Engleskoj 245
Proudhon
 — o ukidanju vlasništva 263 - 264
 — »socijalnoekonomski sistem« 264
 — definicija vrednosti 264
 — »utopijska nauka« 265
Pruska armija
 — pravila vojne službe 189
- Rabote* — vidi *feudalni teret*
Rad
 — podela 365 424
 — nacionalni 370
Radikalnodemokratska partija
 — manifest 34 35 36
Rat
 — danski 156, 337
 — između proletarijata i buržoazije 407
 — klasni 386
 — Nemačke protiv Pruske, Engleske i Rusije 340
 — prividni 156 340
 — radnika protiv fabrikantata u Engleskoj 246
 — revolucionarni 337 340
 — seljački 352 408
 — u Šlezvig-Holštajnu 337
Reakcija 323
 — berlinska 16
- Renta*
 — zemljišna 263 364
Republika
 — buržoaska 374 375
 — Prva republika u Francuskoj 386
Revolucija
 — bečka 1848 368 374
 — februarska u Parizu 1848 104 117 120 262 339 387
 — uzrok 120
 — karakter 387
 — junska u Parizu 1848 99 - 101 102 104 - 107 108 - 111 113 - 114 120 - 125 353 372 386
 — vojni prikaz borbe 126 - 132
 — julska 1830 244
 — kelnska 1848 359, 361
 — martovska u Berlinu 1848 23 28 56 57 93
 — nužnost 59
 — polovičnost 58 71
 — poricanje 58 60
 — priznanje 57 58
 — rezultati 59 60
 — na selu 241
 — u Bukureštu 368
 — u Poznanju 166
Revolucionarni terorizam 395
- Savez nemačkih radnika* 5
 »Seehandlung« 39 40
Seljak
 — posle julske revolucije (1830) 406 407
 — stav prema Bourbonima 406
 — stav prema junskoj revoluciji u Parizu 1848 407
 — stav prema Napoléonu 406
 — stav prema pariskim radnicima 407
 — u Francuskoj 405
 — u prvoj francuskoj revoluciji 406
Skandinavizam 338 339
Skupština
 — Sporazumska skupština u Berlinu 59 344 345 347 348
 — rad na ustavu 69
 — sloboda većanja 347 - 348
 — Nacionalna skupština u Frankfurtu 34 35 85 86 117 118 367 394 430
 — kilnska zemaljska 339
Sloveni 275
Socijalni građanski rat — vidi *Klasna borba žartista*
Spoljna politika Nemačke 133 - 135
Sporazumska skupština—vidi *Skupština*

Sreske staleške skupštine 235 236

Suprotnost

- između buržoazije i proletarijata u Engleskoj 245
- u Francuskoj 388
- klasna 387 388

Štampa 152 209

- sloboda štampe 209
- pruski nacrt zakona o štampi 208 - 210

Teorija sporazuma

- Camphausen-Hansemanova od aprila 1848 57 58 342

Teorija socijalizma i komunizma 120

Tlača 266 267

Troškovi

- rada 370
- proizvodnje 424

Ugovor

- bečki ugovori 309
- o izručenju odbeglih zločinaca 38
- o otkupu 243 244
- Ujedinjeni landtag* 24 25 28 57

Ustanak

- u Frankfurtu 351 - 353
- Ustavni kraljevi* 370 371

Vlada

- Auerswald-Hansemanova vlada levog centra u Frankfurtu 87 - 88 153 167 362
- Camphausenova (od 29. marta 1848) 22 23 28 56 57 83 344 362

— desnice 153

— katolička 377

— liberalna 377

— Pfullova vlada pruskog princa u Frankfurtu 362

— revolucije 362

Vladavina

— buržoazije 386 387

— krupne buržoazije u Pruskoj 57

Vlasnici

— sitni 365

— zemljišni 364

Vlasništvo

— zemljišno 364 365

— sitno 365

— nasledno 406

Vlast

— podela 168 169 170

— prividna 387

— zakonodavna i izvršna 168

Vojna pobuna

— konflikt između demokratije i aristokratije 345

— u Potsdamu i Nauenu 345 346

Vojska 214

Zajam

— dobrovoljni 377

— prinudni 180 181 230 377

Zakon

— o državnom dugu iz 1820 39

— o imunitetu pruskih narodnih predstavnika 72

— o municipalnim većima 136

Zakupci 365

Zelenaš 286

Zelenaštvo

— hipotekarno 407

Zemlja 365

Zemljišni posed 406

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	X
<i>Karl Marx/Friedrich Engels. Zahtevi Komunističke partije u Nemačkoj</i>	3
<i>Karl Marx/Friedrich Engels. Pismo Etienne-u Cabet-u — Izjava protiv Nemačkog demokratskog društva u Parizu</i>	5
<i>Karl Marx. Pismo uredniku lista »L'Alba«</i>	7

KARL MARX i FRIEDRICH ENGELS

ČLANCI IZ LISTA »NEUE RHEINISCHE ZEITUNG« (1. JUNA —
7. NOVEMBRA 1848)

Jun

Izjava Uredivačkog odbora lista »Neue Rheinische Zeitung«	11
Frankfurtska skupština	12
Hüser	16
Najnovije junačko delo burbonske dinastije	17
Demokratska partija	20
Camphausenova deklaracija na sednici od 30. maja	22
Pitanja života i smrti	25
Camphausenova vlada	28
Komedija rata	29
Reakcija	31
Comité de sûreté générale	32

Program radikalnodemokratske partije i program leveice u Frankfurtu	34
Berlinske sporazumske debate	38
Sporazumske debate	41
Pitanje adrese	45
Nova podela Poljske	47
Štit dinastije	49
Keln u opasnosti	51
Deklaracija frankfurtske i berlinske skupštine o nenadležnosti	55
Berlinska debata o revoluciji	56
Položaj partija u Kelnu	68
Sporazumsko zasedanje od 15. juna	69
Praški ustanak	70
Hapšenje Valdenaire-a — Sebaldt	72
Sporazumska sednica od 17. juna	74
Stuppov amandman	78
Nova pclitika u Poznanju	81
Pad Camphausenove vlade	83
Prvo delo nemačke Nacionalne skupštine u Frankfurtu	85
Hansemannov kabinet	87
»Neue Berliner Zeitung« o čartistima	89
Pretnja Gervinusovih novina	91
Patowljeva promemorija o otkupu	93
Demokratski karakter ustanka	95
Vesti iz Pariza	97
Vesti iz Pariza	98
Pojedinosti o 23. junu	99
Vesti iz Pariza	102
List »The Northern Star« o listu »Neue Rheinische Zeitung«	103
Dvadeset treći jun	104
Dvadeset četvrti jun	108
Dvadeset peti jun	112
Junska revolucija	116

Jul

»Kölnische Zeitung« o junskoj revoluciji	120
Junska revolucija [Tok ustanka u Parizu]	126
Nemačka spoljna politika	133
Marrast i Thiers	136
Sporazumske debate	137
Hapšenja	142
Hapšenja	143
Sporazumske debate	146

Sudska istraga protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«	151
Berlinske sporazumske debate	154
Vlada dela	159
Sporazumska debata	160
Kriza vlade	164
Sporazumska sednica od 4. jula (Drugi članak)	165
Sudska istraga protiv lista »Neue Rheinische Zeitung«	172
Spoljna politika Nemačke i poslednji događaji u Pragu	175
Sporazumske debate od 7. jula	179
Gospodin Forstmann o državnom kreditu	185
Sporazumske debate	188
Debata o Jacobyjevom predlogu	193
Zabrana klubova u Štuttgartu i Hajdelbergu	206
Pruski nacrt zakona o štampi	208
Nacrt zakona o građanskoj gardi	211
»Faedrelandet« o primirju s Danskom	219
Primirje s Danskom	222
Torinska »La Concordia«	225
Nacrt zakona o prinudnom zajmu i njegova motivacija	226
Sporazumske debate o sreskim staleškim skupštinama	234
Raspuštanje demokratskih udruženja u Badenu	238
Zakonski nacrt o ukidanju feudalnih tereta	240

August

»Kölnische Zeitung« o engleskim prilikama	245
Sporazumska debata o Valdenaire-ovoj stvari	249
Ruska nota	252
Hansemannova vlada i staropruski nacrt krivičnih zakona	258
»Kölnische Zeitung« o prinudnom zajmu	260
Proudhonov govor protiv Thiers-a	262
Debata o dosadašnjem zakonodavstvu o otkupu	266
»Uzor-država« Belgija	271
Debata o Poljskoj u Frankfurtu	274
Nemačko državljanstvo i pruska policija	311
Talijanska oslobodilačka borba i uzrok njenog sadašnjeg neuspaha	313
»Kölnische Zeitung« o Italiji	316
»Zeitungs-Halle« o Rajnskoj provinciji	319

Septembar

Posredovanje i intervencija Radetzky i Cavaignac	322
Smrtne presude u Antverpenu	324

Marx i prusko podanstvo	327
Primirje sa Danskom	330
Pad vlade dela	334
Dansko-prusko primirje	337
Kriza i kontrarevolucija	341
Sloboda većanja u Berlinu	347
Ratifikacija primirja	349
Ustanak u Frankfurtu	351
Vlada kontrarevolucije	354
Opsadno stanje u Kelnu	355

Oktobar

Izjava Redakcije o ponovnom izlaženju »Neue Rheinische Zeitung«	356
Revolucija u Beču	357
»Kelnska revolucija«	359
Pfuełova vlada	362
Thiers-ov govor o opštoj hipotekarnoj banci s prinudnim kursum	363
»Frankfurter Oberpostamts-Zeitung« i bečka revolucija	367
Odgovor pruskog kralja deputaciji Nacionalne skupštine	369
Odgovor Friedricha Wilhelma IV deputaciji građanske garde	370
»La Réforme« o junskom ustanku	372
Englesko-francusko posredovanje u Italiji	374
»Ustavna uzor-država«	376
Državni tužilac »Hecker« i »Neue Rheinische Zeitung«	379

Novembar

»Froglas demokratskog kongresa nemačkom narodu«	383
Pariski list »La Réforme« o francuskim prilikama	386
Bečka revolucija i »Kölnische Zeitung«	389
Najnovije vesti iz Beča, Berlina i Pariza	391
Pobeda kontrarevolucije u Beču	393

IZ RUKOPISNE ZAOSTAVŠTINE FRIEDRICHA ENGELSA

Iz Pariza u Bern	399
I. Sena i Loara	399
II. Burgundija	408

PRILOZI

1. Poziv Radničkog prosvetnog društva u Majncu svim radnicima Nemačke da osnivaju radnička udruženja i pripremaju radnički kongres	417
2. Zapisnik sednice Kelske opštine Saveza komunista	418
3. Sudska istraga protiv lista «Neue Rheinische Zeitung»	418
4. Sudsko gonjenje lista «Neue Rheinische Zeitung»	419
5. Saopštenje o sazivanju Rajnskog okružnog kongresa demokratskih udruženja	419
6. Sudsko gonjenje lista «Neue Rheinische Zeitung»	420
7. Iz zapisnika generalne skupštine Demokratskog društva u Kelnu održane 11. avgusta 1848	420
8. Protest Demokratskog društva u Kelnu protiv prisajedinjenja Poznaja Nemačkom Savezu	421
9. Sudska istraga protiv lista «Neue Rheinische Zeitung»	422
10. Vesti o Marxovom istupanju u bečkom Demokratskom udruženju 28. avgusta 1848	423
11. Vesti o Marxovom govoru u Prvom bečkom radničkom udruženju od 30. avgusta 1848	424
12. Izveštaj o Marxovom predavanju o najamnom radu i kapitalu na skupštini Prvog bečkog radničkog udruženja 2. septembra 1848	424
13. Odgovor lista «Neue Rheinische Zeitung» na berlinski dopis u listu «Breslauer Zeitung» od 29. avgusta 1848	425
14. Sudsko gonjenje lista «Neue Rheinische Zeitung»	425
15. Narodna skupština i Odbor bezbednosti	426
16. Narodna skupština u Voringenu	429
17. Odluka narodne skupštine u Kelnu u vezi s ustankom u Frankfurtu	430
18. Saopštenje odgovornih izdavača lista «Neue Rheinische Zeitung» o njegovoj zabrani	431
19. Poziv na pretplatu na «Neue Rheinische Zeitung»	431
20. Poternica za Friedrichom Engelsom i Heinrichom Bürgersom	432
21. Članak iz «Neue Rheinische Zeitung» o proterivanju Engelsa i Dronkea iz Belgije i «Crnoj listi» kelske policije	432
22. Govor Karla Marxa povodom njegovog izbora za predsednika kelskog Radničkog udruženja	433
23. Iz zapisnika generalne skupštine kelskog Radničkog udruženja od 22. oktobra 1848	433
24. Marxovo saopštenje o događajima u Beču na sednici Komiteta kelskog Radničkog udruženja 6. novembra 1848	434

NAPOMENE I REGISTRI

Napomene	437
Literatura	475
Datumi iz života i rada Karla Marxa i Friedricha Engelsa	490
Registar imena	500
Registar pojmova	526

ILUSTRACIJE

Letak sa »Zahtevima Komunističke partije u Nemačkoj«	2—3
Prva strana lista »Neue Rheinische Zeitung« br. 1 od 1. juna 1848 ..	10—11
Prva strana lista »Neue Rheinische Zeitung«, br. 29 od 29. juna 1848, sa člankom Karla Marxa »Junska revolucija«	115—116
Marxov pasoš iz 1848-49. godine (prva strana)	328—329
Marxov pasoš iz 1848-49. godine (druga strana)	328—329
Marxov pasoš iz 1848-49. godine (treća strana)	328—329
Prva strana Engelsova rukopisa <i>Iz Pariza u Bern</i>	398—399
Engelsova kartografska skica njegovog puta od Osera do Le Lokla (I) ⁸⁰⁰	400—401
Engelsova kartografska skica njegovog puta od Osera do Le Lokla (II)	400—401

K. MARX — F. ENGELS

DE LA • tom 8

MART--NOVEMBAR 1848

•

Nacrt za korice *Eduard Stepančić*
Tehnički urednici *Žiža Ivanović* i
Borivoje Miladinović

•

Korektori
Vladimir Janković i
Olga Zarin

•

Pripremili za štampu saradnici
Instituta za međunarodni radnički pokret
Milorad Simonović i *Slobodanka Kovačević*

•

Izdavači:
Izdavačko preduzeće Prosveta,
Beograd, Dobračina 30
Institut za međunarodni radnički pokret,
Beograd, Trg Marksa i Engelsa 11

•

Tiraž: 5000 primeraka

•

Štampa:
Birografika,
Subotica, Put Moše Pijade 72

